This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HW 2A23 J

ADMIRALITEIT

VAN

AMSTERDAM

Vol. 2173.1.7.2 KE990

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFTIENDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken ſamengeſteld.

Met Konſtplaaten opgehelderd.

VYFTIENDE DEEL,

Beginnende, met het jaar 1679, *en eindigende met de verheffing van den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje, tot Koning en Koninginne van Groot-Britanje, in 't jaar* 1689.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtfriesland.
MDCCLXX.

MINISTERIE VAN KOLONIEN

~~Ger 2173.1.1.2~~

Harvard College Library
Motley Collection
July 11 1906

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Buitengewoon Gezantſchap naar Frankryk.* II. *De Spaanſchen ſtaan op de herlevering van Maaſtricht. De Staaten maaken 'er zwaarigheid in.* III. *De Keurvorſt van Brandenburg vordert voldoening van ſchade van de Staaten. Handeling met hem.* IV. *Verraad in Engeland. De Hertog van Jork komt in Holland.* V. *Verdrag met Algiers.* VI. *Verſchil met Friesland, en Stad en Lande, over de afdanking van eenig Krygsvolk.* VII. *Zyne Hoogheid beſlift 't geſchil over 't bewaaren der Stads ſleutelen, te Deventer. Raadpleegingen op 't verſterken van Naarden.* VIII. *Dood van Prinſe Joan Maurits van Naſſau. Van Wolferd, Heer van Brederode. Van Jooſt van den Vondel.* IX. *Frankryk zoekt een verdedigend Verbond te ſluiten met de Staaten.* X. *Handeling met Groot-Britanje, over 't handhaaven der Nieuwmeegſche Vrede. Sidnei ontraadt het Verbond met Frankryk. D'Avaux dringt 'er op. Men beſluit zig, noch met Frankryk, noch met Groot-Britanje te verbinden.* XI. *Frankryk wint het Engelſche Hof. Maakt beweegingen tot eene Vredebreuk.* XII.

Onluſten tuſſchen Spanje en den Keurvorſt van Brandenburg. Handeling over 't ruimen van Haſſelt en Mazeik. XIII. *Verdrag van Koophandel met de Ottomanniſche Porte. Staartſter.* XIV. *De Franſchen trekken in 't Luxemburgſche. Frankryks eiſch op Vlaanderen. Luxemburg ingeſlooten.* XV. *Aanvang der handelinge, over een Verdrag van Bondgenootſchap. Zweeden treedt 'er in. Het Engelſche Hof weigert het. Schryvens van Van Beuningen aan de Stad Amſterdam.* XVI. *D'Avaux verklaart zig ſcherp, tegen 't Verbond met Zweeden. De Staaten verdedigen 't.* XVII. *Verſcheiden' oorzaaken van het misnoegen des Franſchen Hofs. Verſchil over 't regt der Vlagge.* XVIII. *De Koning van Frankryk zoekt iemant te doen ligten, uit Amſterdam. Verſchil hieruit ontſtaan. D'Avaux zoekt ter gehoor ingeleid te worden, door des Stadhouders Poort.* XIX. *Misnoegen met Engeland. Voorſlag, om den Hertog van Jork te verſteeken van de opvolging: of om den Prins of Prinſes van Oranje tot Regent te verklaaren.* XX. *Schenkenſchans te rug gegeven aan de Staaten.* XXI. *Handeling over Frankryks eiſchen op de Spaanſche Nederlanden. De blokkeering van Luxemburg wordt opgebroken.* XXII. *De Spaanſchen weigeren 't geſchil met Frankryk te verblyven aan de uitſpraak des Konings van Groot-Britanje. De Keurvorſt van Brandenburg zoekt de Staaten te beweegen tot het goedkeuren der Franſche voorwaarden. De Keizer en Spanje treeden in 't Verdrag van Bondgenootſchap.* XXIII. *Handeling der Staaten met den Koning van Groot-Britanje.* XXIV. *D'Avaux zoekt den Prins van Oranje en Fagel te*

win-

winnen. Vergeefs. Verbond tuſſchen Deenemarke, Keur-Brandenburg en Munſter. XXV. *Aanbouw van Oorlogsſchepen. Suriname verandert van eigenaars. De Heer van Sommelsdyk vermoord.* XXVI. *Zwaare ſtorm en hooge Watervloed.* XXVII. *Ooſtfrieſche onluſten. De Keurvorſt van Brandenburg ſteekt 'er zig in. Twiſt over de leenroerigheid van Ezens, Stedesdorp en Witmond.* XXVIII. *Afrikaanſche Maatſchappy te Embden opgeregt.*

ZO dra was de Nieuwmeegſche Vrede tuſſchen Lodewyk den XIV. en deezen Staat niet bekragtigd, of de Staaten beſlooten, een buitengewoon Gezantſchap te zenden naar Frankryk, tot herſtelling der oude vriendſchap met deeze Kroon, tot bevordering der algemeene Vrede, die toen nog verre te zoeken ſcheen, en tot vereffening eeniger geſchillen over de brandſchattingen, die Frankryk van de Generaliteits Landen gevorderd hadt (*a*), en die, tot hiertoe, onvoldaan gebleeven waren. Tot dit Gezantſchap, waren benoemd de Heeren *Jakob Boreel*, van Odyk en van Dykveld; die, terſtond na hunne aankomſt aan 't Franſche Hof, ernſtelyk, arbeidden aan de algemeene Vrede. Doch zy deeden, niet voor den agttienden van Lentemaand des jaars 1679, hunne openbaare intrede te Parys, ter oorzaake van zeker verſchil over de wyze derzelve, welk, van wederzyde, lang bewiſt werdt. De onzen beweerden, dat zy ryden moeſten over 't

1679. I. De Staaten zenden een buitengewoon Gezantſchap naar Frankryk.

Verſchil over de wyze van deszelfs openbaare intrede.

(*a*) Reſol. Holl. 21 *April* 1679. *bl.* 312.

1679. 't Voorplein der *Louvre*, tuſſchen dubbele Lyfwagten, in orde geſchaard, en onder 't ſlaan der trom, gelyk, in de jaaren 1660, 1661 en 1662, geſchied was. De Franſchen hielden, daarentegen, ſtaande, dat zo veel eers niet dan aan Gezanten van den Keizer, of van Koningen, en aan hunne Majeſteiten van Frankryk zelven plagt beweezen te worden, en dat, zo 't ook in vroeger' tyd, omtrent de Ambaſſadeurs der Staaten, geſchied was, zulks moeſt geagt worden, by toeval geſchied te zyn, en om dat de wagt toen juiſt afgeloſt werdt. Doch hierop merkten de onzen aan, dat de Gezanten van Venetie en Savoje gelyke eer genooten, en dat zy alleenlyk begeerden, dat de oude gewoonte gevolgd werdt. De Franſchen hernamen, dat deeze gewoonte niet beſtendig was, en dat men 'er, in 't jaar 1667, ten opzigte van Van Beuningen, en in 't jaar 1670, ten opzigte van de Groot, van was afgeweeken. Men handelde, hierover, eenen geruimen tyd, zo aan 't Franſche Hof, als in den Haage met den Graave d'Avaux, die, onlangs, als gewoonlyke Ambaſſadeur van Frankryk, herwaards gekomen was: doch de Koning beſloot, eindelyk, den Staaten genoegen te geeven. De Ambaſſadeurs deeden hunne intrede, met alle tekenen van eere, en bragten veel toe, tot bevordering der algemeene Vrede. Ook werdt, eerlang, het geſchil over de brandſchattingen, tot wederzydſch genoegen, geregeld (*b*). Odyk en Dykveld keerden daarna te rug naar Holland; doch Boreel bleef, nog eenigen tyd, als

(*b*) Holl. Merc. van 1679. bl. 28-35.

als gewoonlyke Gezant der Staaten, in Frankryk. 1679.

Hier werdt, in Oogſtmaand, een Huwelyk geſlooten, waarvan, reeds geduurende den oorlog, ſpraak geweeſt was, tuſſchen den Koning van Spanje en Maria Louiſa, Dogter des Hertogs van Orleans, die, weinige weeken laater, naar Spanje verreisde (*c*). De Koning van Frankryk gaf zyner Nigte eene bruidſchat van vyfhonderdduizend gouden Zonne-Kroonen (*d*); doch geene Landen of Heerlykheden, in de Nederlanden noch elders; gelyk wy gezien hebben (*e*), dat de Prins van Oranje, te vooren, gewenſcht hadt, dat geſchieden mogt. Men was egter, hier te Lande, in zyn' ſchik met dit Huwelyk, oordeelende de meeſten, dat het de Vrede tuſſchen Frankryk en Spanje beſtendig maaken zou. Doch de ondervinding leerde, binnen weinige jaaren, dat zy verkeerde rekening gemaakt hadden.

II. De Spaanſche Ambaſſadeur vordert de overlevering van Maastricht.

De Spaanſche Ambaſſadeur, Don Emmanuel de Lira, de Staaten herſteld ziende in 't bezit van Maaſtricht, welk de Franſchen hun wederom hadden ingeruimd, verzuimde niet, van tyd tot tyd; by hen, aan te houden, dat deeze Stad den Koning, zynen Meeſter, in gevolge van het Verdrag van den jaare 1673 (*f*), mogt worden overgeleverd (*g*). De Staaten, hierop, onderling, en met zyne Hoogheid, geraadpleegd hebbende, gaven den Gezant, eindelyk, in Oogſtmaand,

De Staaten maaken 'er zwaarigheid in.

(*c*) Reſol. Holl. 26 *Jan.* 22 *Febr.* 28 *Maart* 1679. *bl.* 2, 226, 420. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 229-242. *van* 1680. *bl.* 1 *enz.*
(*d*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 417.
(*e*) XIV. *Deel*, *bl.* 344.
(*f*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 277.
(*g*) Reſol. Holl. 25 *April* 1679. *bl.* 313.

1679. maand, voor beſcheid „ dat zy den trouwhertigen
Hunne redenen. „ hen byſtand, hun, in hunne ongelegenheid,
„ door zyne Majeſteit van Spanje, beweezen, altoos,
„ in gedagten zouden houden; doch ook
„ meenden, in den loop van den jongſten oorlog,
„ overvloedige bewyzen gegeven te hebben,
„ dat zy 's Konings belang zo hoog als
„ hun eigen geſchat hadden, en geen minder
„ vlyt getoond, om zyne Landen en Luiden
„ dan om hunne eigen' te beſchermen; ſchoon
„ hunne poogingen, door Gods almagtige
„ ſchikking, dien gunſtigen uitſlag niet gehad
„ hadden, welken men 'er, onder zynen zegen,
„ van zou hebben mogen verwagten.
„ Dat het Verdrag van den jaare 1673, en de
„ belofte, om Maaſtricht aan den Koning te
„ zullen afſtaan, ook, by hen, in goede geheugenis
„ was: doch dat, by dit zelfde Verdrag,
„ ook beloofd was de onderhouding der
„ Munſterſche Vrede van den jaare 1648, en
„ der overeenkomſten, ſedert geſlooten. Dat,
„ by het *vyfenveertigſte* punt deezer Vrede,
„ beraamd was, dat de Verdragen, met den
„ Prinſe Fredrik Henrik gemaakt, zouden aangemerkt
„ en naargekomen worden, als wezenlyke
„ deelen van het Munſterſche Verdrag;
„ dat, by deeze Verdragen, aan zyne
„ Hoogheid beloofd waren het Land en de
„ Heerlykheid van Montfoort; waarby zyne
„ Majeſteit zo veel Lands voegen zou, dat
„ de zuivere inkomſten van alles, jaarlyks,
„ twee-endertigduizend guldens zouden beloopen;
„ dat zyne Majeſteit ook zou bezorgen,
„ dat aan het Graaffchap van Meurs zo
„ veel Lands zou worden toegevoegd, dat des-

„ zelfs

„ zelfs inkomſten, met tienduizend guldens 1679.
„ in 't jaar, vermeerderd zouden worden, zul-
„ lende het zelve Graafſchap, daarenboven,
„ tot een Hertogdom worden verheeven. Dat
„ Montfoort, ondertuſſchen, eerſt in 't jaar
„ 1654, gekomen was onder 't bewind van
„ zyne Hoogheid; dat de jaarlykſche inkom-
„ ſten van het zelve, van dien tyd af, nooit
„ meer dan twintigduizend guldens beloopen
„ hadden, zynde, daarenboven, de tienduiſ-
„ zend guldens, met welken de inkomſten van
„ Meurs vermeerderd moeſten geweeſt zyn,
„ gebleeven onvoldaan. Dat, wyders, in de
„ gemelde Verdragen, was vaſtgeſteld, dat
„ zyne Hoogheid zou behouden het Mark-
„ graafſchap van Bergen op Zoom, tegen ee-
„ nige Landen, door hem, aan den Koning af
„ te ſtaan: doch dat men, in den jaare 1651,
„ nader verdraagen was, dat zyne Hoogheid,
„ in de plaats van het Markgraafſchap, zou
„ behouden de genoemde Landen, en daar-
„ enboven vyfhonderdduizend guldens, en
„ eene rente van tagtigduizend guldens jaar-
„ lyks, losbaar tegen den penning twintig;
„ voor de betaaling van welke ſomme en ren-
„ te, 's Konings Domeinen, met naame die
„ van Brabant en Vlaanderen, verbonden wa-
„ ren. Dat nogtans, op de vyfhonderdduiſ-
„ zend guldens, tweehonderd en twintigduiſ-
„ zend guldens onbetaald gebleeven waren,
„ en dat, op de jaarrenten, onlangs, maar
„ weinige penningen waren voldaan. Dat zy-
„ ne Hoogheid ook niet herſteld was in 't be-
„ zit zyner goederen, gelegen in 't Graaf-
„ ſchap Bourgondie, van welken zyne Maje-

1679. „ ſteit de inkomſten behouden hadt. Dat aan
„ de Prinſeſſe Weduwe de Heerlykheid Turn-
„ hout beloofd was, met zo veel Lands, dat
„ 'er twaalfduizend guldens jaarlyks van ko-
„ men konden; doch dat de inkomſten van
„ het zelve nimmer boven de agtduizend gul-
„ dens beloopen hadden, en dat het Land van
„ Turnhout, ſedert het jaar 1658, dertigdui-
„ zend guldens uitgeſchooten hadt, welken
„ het nog niet wederom te rug hadt ontvan-
„ gen. Dat zyne Hoogheid, wegens al het
„ gemelde, zeven millioenen, zevenhonderd
„ twee-endertigduizend driehonderd twee-en-
„ negentig guldens te vorderen hadt, op het
„ voldoen van welken, de Staaten, die groote
„ reden hadden om het belang van den Prinſe
„ als hun eigen aan te merken, ſedert lang, te
„ vergeefs, hadden aangehouden. Dat zyne
„ Majeſteit den afſtand van Maaſtricht vor-
„ derde, uit kragte van zeker Verdrag; doch
„ dat zy, uit kragte van het zelfde Verdrag,
„ ook de voldoening der gemelde ſomme te
„ vorderen hadden, behalve, dat ook de Kol-
„ legien ter Admiraliteit nog merkelyke ſom-
„ men van zyne Majeſteit hadden te eiſchen,
„ wegens uitruſtingen, gedaan ten zynen be-
„ hoeve, na het treffen van het Verdrag van
„ den jaare 1673. Ten beſluite van al 't wel-
„ ke, zy in bedenkige gaven, of 't wel rede-
„ lyk zyn zou, dat zy den Koning toeſtonden,
„ 't gene hy, uit hoofde van het gemelde Ver-
„ drag, vorderen kon, terwyl zy zelven ver-
„ ſteken bleeven van 't gene zy, met goed regt,
„ van zyne Majeſteit konden eiſchen (*h*).

De

(*h*) Reſol. Gener. *Sabbathi* 5 *Aug.* 1679.

De Spaanſche Gezant, dit antwoord bekomen hebbende, gaf den Staaten, na weinige dagen, ſchriftelyk, te verſtaan „ dat hy, na tien „ maanden wagtens, ander beſcheid hadt ge„ dagt te zullen ontvangen. Dat de Staaten„ den Koning, uit eigen' beweeging, Maas„ tricht hadden aangebooden. Dat zyne Ma„ jeſteit hun edelmoediglyk hadt bygeſtaan, „ eer 'er nog een onderling Verbond tuſſchen „ hem en de Staat geſlooten was, en zonder „ dat hy onderſtandgelden getrokken hadt, ge„ lyk de andere Bondgenooten. Dat de Staat „ bezweeken zou zyn, zonder de Vrede met „ Groot-Britanje; doch dat men deeze Vre„ de, eeniglyk, aan het Verbond met Span„ je, te danken hadt, hebbende men, te Keu„ len, voor dien tyd, vergeefſche poogingen „ gedaan, om dezelve te bewerken. Dat de „ Staaten ook verklaard hadden, den dienſt, „ hun, in deeze gelegenheid, door Spanje, ge„ daan, altoos te zullen erkennen, en dat de „ afſtand van Maaſtricht een blyk deezer er„ kenteniſſe zyn zou. Dat het hierom vreemd „ ſcheen, dat zy nu de Verdragen van de jaa„ ren 1673 en 1648 wilden ſamenvoegen, en „ aan het eerſtgemelde niet voldoen, zonder „ dat ook aan het laatſtgemelde voldaan ware. „ Spanje ontkende wel niet de regtvaardig„ heid van den eiſch des Prinſen van Oranje „ over 't geheel, ſchoon hy, Gezant, onmo„ gelyk antwoorden kon op de rekening, vol„ gens welke, men deezen eiſch, met de in„ treſten, op verſcheiden' millioenen, begroot „ hadt: doch het dringen op het afdoen dee„ zer ſchuld, geduurende 's Konings minder-

1679. Antwoord van den Spaanſchen Ambaſſadeur.

1679. „ jaarigheid, was aan de weereld niet zeer bil-
„ lyk voorgekomen, en zou, zo men 'er aan
„ voldaan hadt, Spanje het byſtaan der Staa-
„ ten in den jongſten oorlog veel moeilyker
„ gemaakt hebben. Daarenboven, hadden der
„ Staaten gezanten, terwyl zy openlyk dron-
„ gen op het afdoen der gemelde ſchuld, hei-
„ melyk, te kennen gegeven, dat de Staaten
„ zig het belang des Prinſen van Oranje zo
„ zeer niet ter herte lieten gaan, als hunne
„ brieven, en de vertoogen hunner Gezanten
„ ſcheenen te kennen te geeven. Het uitſtel-
„ len der voldoeninge van 's Prinſen eiſch kon,
„ derhalve, geene reden van klagten zyn, over
„ Spanje. Hier benevens, hadt de Koning,
„ in Sprokkelmaand jongſtleeden, den Prinſe
„ honderdduizend guldens jaarlyks, uit de in-
„ komſten der Indien, en vyftigduizend gul-
„ dens, uit de Domeinen der Nederlanden,
„ toegeweezen. 't Zou, derhalve, onparty-
„ digen niet zeer billyk konnen voorkomen,
„ dat de Staaten genoegzaam te kennen ga-
„ ven, dat de Koning geene inkomſten be-
„ hoorde te trekken uit de Nederlanden, zo
„ lang de Prins onvoldaan bleeve; indien zy-
„ ne Majeſteit langer ſtonde op de overleve-
„ ring van Maaſtricht, uit kragte van het Ver-
„ drag van den jaare 1673. Zo Spanje, in 't
„ begin van den oorlog, de voornaamſte Grens-
„ veſtingen van den Staat met Krygsvolk be-
„ zet houdende, op zulk eene wyze, gehan-
„ deld hadt met de Staaten, zoudenze zig wel
„ gewagt hebben van Spanje, tegenwoordig,
„ dus te handelen. Immers, zou Spanje der
„ Staaten Plaatſen in Brabant en Vlaanderen

„ heb-

„ hebben konnen inhouden, om daaraan te 1679.
„ verhaalen, 't gene de Staaten van de groote
„ goederen des Graaven van Egmond onder
„ zig hielden, en op het herleveren van wel-
„ ken men, dertig jaaren lang, vergeefs, aan-
„ gehouden hadt. Spanje zou ook het pleit
„ van den Huize van Ifenghien tegen den
„ Prinſe van Oranje hebben konnen vervol-
„ gen, 't welk nogtans niet geſchied was. Ook
„ waren veele andere goederen niet te rug ge-
„ geven, van welken egter de herlevering, uit
„ kragte van het Munſterſche Verdrag, met
„ regt, kon gevorderd worden. Van al 't wel-
„ ke men eene rekening zou konnen opmaa-
„ ken, niet minder naauwkeurig, dan die de
„ Staaten van den eiſch des Prinſen van Oran-
„ je hadden opgemaakt: en gaf hy, Gezant,
„ te bedenken, of Spanje de Staatſche Plaat-
„ ſen in Brabant en Vlaanderen niet zou heb-
„ ben mogen te pande houden, zo men ooit
„ gedagt hadt, dat de Staaten Maaſtricht zou-
„ den weigeren over te geeven, eer zy voldaan
„ zouden zyn, wegens 't gene de Prins van
„ Oranje van Spanje te eiſchen hadt. De
„ eiſch, dien de Staaten nog hadden, wegens
„ uitruſtingen ter zee, werdt niet betwiſt van
„ de Spaanſche zyde, en zou voldaan worden,
„ zo dra de Staaten naarkwamen, 't gene zy
„ beloofd hadden. Want niemant zou den
„ Spaanſchen borg ſtaan, dat de Staaten Maas-
„ tricht overleveren zouden, wanneer men
„ hun eerſt alles, wat zy nu van Spanje vor-
„ derden, voldaan zou hebben; behalve, dat
„ het altoos vreemd luiden zou, dat de Staa-
„ ten eene gift, vrywilliglyk, ten blyke van
„ er-

1679. „ erkentenis, aangebooden, tegen eene ſchuld,
„ hadden ingehouden. Maaſtricht ook, afge-
„ ſcheiden als het was van de grenzen van
„ den Staat, en niet dan over eens anders
„ Land, van volk en voorraad konnende voor-
„ zien worden, kon den Staaten, in tyden van
„ oorlog, van kleinen dienſt, in tyden van
„ vrede, niet dan tot laſt zyn: daar deeze Stad
„ den Spaanſchen, in tegendeel, merkelyk
„ meer waardig was, als beſlooten leggende
„ binnen derzelver Domeinen, en gehegt aan
„ Brabant, Limburg en Gelderland. De Ge-
„ zant verklaarde, derhalve, ten beſluite, dat
„ hy de eiſchen der Staaten ten laſte van Span-
„ je hieldt voor vernietigd, zo lang zy Maas-
„ tricht in pand hielden, en dat de Intreſten
„ van 't gene de Prins van Oranje en hunne
„ Hoog-Mogendheden zelven van Spanje te
„ vorderen hadden zouden ophouden te loo-
„ pen, van den dag en uure af, waar in zy de
„ Stad wederom met hun Krygsvolk bezet
„ hadden. En naardemaal de Staaten onder-
„ ſtelden, dat men, op zulk eene wyze, hande-
„ len kon, zonder de onderlinge vriendſchap
„ te verbreeken, wiſt hy niet, hoe de Koning,
„ zyn Meeſter, zig gedraagen zou, omtrent
„ de goederen hunner onderzaaten in Spanje;
„ en of hy, ten opzigte derzelven, naar regt-
„ vaardigheid, of naar goedertierenheid, zou
„ handelen (*i*)."

Men raadpleegde, ſedert, op het weder-antwoord, welk men den Ambaſſadeur geeven zou. Zyne Hoogheid, ter Vergadering van Hol-

(*i*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 264 *enz.*

Holland verſcheenen, ſtondt 'er ſterk op, dat men Maaſtricht niet overgave, voor hy voldoening ontvangen hadt. Hy gaf, in 't voorbygaan, te verſtaan „ dat hy nog niet ſchadeloos geſteld zou zyn, al werdt hem Maastricht afgeſtaan, in de plaats van 't gene hy „ van Spanje te vorderen hadt (*k*)." Eindelyk, antwoordden de Staaten, op het Vertoog van den Spaanſchen Gezant „ dat zy nimmer „ vergeeten zouden de hulp, die zyne Majeſteit van Spanje hun, in hunne ongelegenheid, beweezen hadt; doch dat zy ook vertrouwden, dat zyne Majeſteit in gedagten „ zou houden, hoe zy, van hunnen kant, alles gedaan hadden, wat men van getrouwe „ Bondgenooten zou konnen verwagten; hun „ Krygsvolk, beide te velde en in de bezettingen, ten dienſte des Konings, doende gebruiken, als of het zyn eigen geweeſt ware. „ Dat het wenſchelyk geweeſt zou zyn, dat „ zyne Majeſteit meerder Krygsvolk in de Nederlanden hadt konnen brengen, in welk „ geval, de oorlog hun minder laſtig geweeſt „ zou zyn, en, menſchelyker wyze geſproken, de ongelukken, die hun nu overgekomen waren, geweerd zouden zyn gebleeven. „ De Koning hadt, 't was waar, ook veel by den „ oorlog geleeden; doch buiten ſchuld der „ Staaten, die 't gaarne zouden hebben willen voorkomen. Ook was 't weereldkundig „ dat Frankryk hun voornaamlyk beoorloogd „ hadt, om dat zy zig zo veel hadden laaten „ ge-

1679.

Wederantwoord der Staaten.

(*k*) Beſoigne *op de* Memor. van de Lira *op* 20 *Sept.* 1679. *in de* Aant. *van een* Regent van Delft. *MS.*

1679. „ gelegen zyn aan de behoudenis der Spaan-
„ ſche Nederlanden, die, ongetwyfeld, ver-
„ looren geweeſt zouden zyn, zo dra Frank-
„ ryk de Vereenigde Geweſten zou overwel-
„ digd gehad hebben. De hulp, hun door
„ Spanje toegebragt, hadt, derhalve, zo wel
„ opzigt gehad op de behoudenis van 's Ko-
„ nings Nederlanden, als op de behoudenis
„ van deezen Staat. Ook hadt men de Vrede
„ met Groot-Britanje wel ten deele aan de
„ poogingen van Spanje, maar voornaamlyk
„ aan de ſterke en algemeene neiging tot Vre-
„ de, in de Engelſchen zelven, toe te ſchry-
„ ven. De hulptroepen der Bondgenooten
„ hadden Spanje meer dienſt gedaan dan den
„ Staaten, welker Geweſten, op Maaſtricht na,
„ voor 't grootſte gedeelte, al verlaaten waren
„ van de Franſchen, eer de Verbonden wa-
„ ren geſlooten, uit hoofde van welken, deeze
„ hulptroepen geleverd werden. Al 't welke
„ egter niet aangehaald werdt, tot verkleining
„ van den dienſt, dien de Staat van Spanje
„ ontvangen hadt; maar alleen om te doen
„ zien, dat de Staat, in den jongſten oorlog,
„ ook iet voor Spanje gedaan hadt, en dat men
„ alle de rampen, die Spanje waren overge-
„ komen, den Staaten niet wyten moeſt. Wat
„ nu de ſchuld betrof, die zyne Hoogheid, de
„ Prins van Oranje, van Spanje te vorderen
„ hadt; zy ſproot uit regtvaardige oorzaaken;
„ erkend by een plegtig Verdrag van Vrede;
„ en moeſt geenszins worden aangemerkt, ge-
„ lyk ſomtyds geſchiedde, als eene ſoort van
„ geſchenk, tot bevordering der gemelde Vre-
„ de, aan 's Prinſen Voorouderen gedaan. Op

„ 't

„ 't voldoen deezer ſchuld, was nu, dertig jaa- 1679.
„ ren lang, vergeefs aangehouden; en ſchoon
„ men voorgaf, dat der Staaten gezanten, nu
„ en dan, te verſtaan gegeven hadden, dat dit
„ aanhouden niet ernſtig gemeend werdt, kon-
„ den zy verklaaren, hiervan nooit de min-
„ ſte kennis gehad, noch daartoe immer den
„ geringſten laſt of aanleiding gegeven te heb-
„ ben. En al ware 't ſchoon geſchied, kon
„ immers de yver of ſlapheid der Staaten, in 't
„ vorderen eener ſchuld, de ſchuld zelve niet
„ van natuure doen veranderen, of minder
„ deugdelyk maaken. De affland van Maas-
„ tricht werdt, daarentegen, aangemerkt als
„ eene loutere gifte, op welke de Koning van
„ Spanje geheel geen regt hadt konnen voor-
„ wenden. Ook hadden zy nooit geweigerd,
„ deezen affland te doen; maar alleenlyk ge-
„ wenſcht, vooraf, gered te worden uit de
„ moeilykheid, waarin de onbetaalde ſchuld
„ des Prinſen van Oranje hen hadt geſteken.
„ De agterſtallen, welken de Admiraliteit te
„ vorderen hadt, waren zo deugdelyk, dat
„ zy, door den Gezant zelven, erkend waren.
„ Voorts, wiſten de Staaten niet, dat zy ee-
„ nige goederen onder zig hadden, die, vol-
„ gens de Verdragen, in den jaare 1648 en ſe-
„ dert geſlooten, behoorden te rug gegeven
„ geweeſt te zyn. De Graaf van Egmond zou
„ de gegrondheid van zynen eiſch nimmer in
„ Regte bewyzen komen. Maar aan de inge-
„ zetenen van deezen Staat was, na 't ſluiten
„ der gemelde Verdragen, door de Biskaai-
„ ſche en Ooſtendeſche Kaapers, merkelyk
„ grooter ſchade toegebragt, dan zy van de

„ Fran-

1679. „ Franſche Kaapers, in den jongſten oorlog,
„ hadden geleeden, zonder dat men, daar-
„ voor, ooit eenige voldoening hadt konnen
„ bekomen. In de zaak der Graavinne van I-
„ ſenghien tegen den Prinſe van Oranje, was
„ party regter geweeſt, en nog hadt menze
„ niet konnen goedmaaken. 't Gene de Staa-
„ ten nu deeden, kon, geenszins, aangezien
* *Repre-ſaille.* „ worden als * Schâverhaaling, welke alleen
„ plaats hadt, als men den onſchuldigen aan-
„ taſtte voor den ſchuldigen; 't welk hier 't
„ geval niet was: begeerende de Staaten al-
„ leenlyk een onderpand te behouden, tot dat
„ de ſchuld, waarvoor het, nevens de andere
„ Domeinen der Spaanſche Nederlanden, ver-
„ pand was, betaald zou zyn. De Gezant hadt
„ wel gewaagd van beloften van voldoening;
„ doch deezen waren, reeds voor dertig jaa-
„ ren, geſchied, en, tot hiertoe, niet ter uit-
„ voeringe gebragt. Ook konden de Staaten
„ niet zien, wat vergelyking 'er te maaken wa-
„ re, tuſſchen het behouden van Maaſtricht,
„ tot op het voldoen eener erkende ſchuld, en
„ het inhouden der Grensſteden, met 's Ko-
„ nings Krygsvolk bezet; op welken zyne Ma-
„ jeſteit niets te vorderen hadt, en welken de
„ Staaten hem, nimmer, voor hunne ſchul-
„ den, verpand hadden. De Staaten hadden,
„ in den jongſten oorlog, ook krygsvolk ge-
„ had in de meeſte en voornaamſte Steden
„ der Spaanſche Nederlanden; doch hunne
„ goede trouw beweezen, in het ruimen der-
„ zelven, onaangezien 's Konings Domeinen,
„ voor de meergemelde ſchulden, verpand wa-
„ ren. De hooge agting, welke zy voor 's Ko-

„ nings

„ nings vriendſchap hadden, deedt hen ver- 1679.
„ langen naar een einde van deeze oneffen-
„ heden; waarom zy, op 't vriendelykſt, ver-
„ zogten, dat zyne Majeſteit orde gelieſde te
„ ſtellen tot het afdoen der genoemde ſchul-
„ den, zo aan zyne Hoogheid, als aan de Kol-
„ legien ter Admiraliteit, en aan anderen, wel-
„ ken hy aangenomen hadt te betaalen: alzo
„ zy te groot een gevoelen van de regtvaar-
„ digheid zyner Majeſteit hadden, dan dat zy
„ zouden konnen denken, dat hy deeze vol-
„ doening zou willen afwyzen en den Staat
„ te laſt leggen, enkelyk, om dat men hier
„ zwarigheid maakte, in het overgeeven van
„ een onderpand, welk de Koning zelf goed-
„ gevonden hadt, voor het voldoen deezer
„ ſchulden, te pande te ſtellen (*l*)."

't Bleef, voor eerſt, by deeze wederzydſche vertoogen. De Lira hadt, voor men het laatſte antwoord der Staaten gereed hadt, affcheid van hun genomen, en was naar Madrid gekeerd. 't Antwoord der Staaten werdt, derhalve, overhandreikt aan den Heer *Belmonte*, die de zaaken van Spanje waarnam in den Haage, tot op de overkomſt van *Don Balthazar de Fuen Major*, die, door den Koning, benoemd was, om de Lira op te volgen (*m*). Maaſtricht bleef, ondertuſſchen, in 't bezit der Staaten, en de Koning van Spanje hieldt de penningen in, welken hy erkend hadt, hun en den Prinſe van Oranje ſchuldig te zyn.

't Geſchil blyft, voor eerſt, onafgedaan.

Kort

(*l*) Reſol. Gener. *Martii* 3 *Octob.* 1679. Reſol. Holl. 22 *Sept.* 1679. *bl.* 232. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 272.
(*m*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 277.

1679. Kort na het ſluiten der Vrede tuſſchen den
III. Koning van Frankryk en den Keurvorſt van
De Keurvorſt van Brandenburg begeert vergoeding van ſchade van de Staaten. Brandenburg, ſchreef zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid eenen brief aan de Staaten, gedagtekend den elfden van Hooimaand, waarin hy hun voorhieldt „ hoe veel zyne erflanden „ van de Franſchen geleeden hadden, in de „ Lente deezes jaars; en dat zulks, voornaamlyk, veroorzaakt was geworden, doordien „ de Staaten hem den onderſtand geweigerd „ hadden, om welken hy hun, by tyds, verzogt hadt, zonder dat zy geraaden gevonden hadden, zyne brieven eens te beantwoorden: 't welk hem te vreemder voorgekomen was, om dat hy zig, om hunnen „ wille, geſteken hadt in den oorlog." 't Slot van zyn ſchryven was „ dat hy vertrouwde, „ dat hunne Hoog-Mogendheden hem wel „ vergoeding zouden willen laaten toekomen „ van de ſchade, welke hy geleeden hadt." De Staaten beantwoordden dit ſchryven, op den agtienden van Oogſtmaand. Zy betuigden, „ dat het hun tot grooten trooſt zou hebben „ geſtrekt, zo zy hadden mogen hooren, dat „ zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid voordeeliger voorwaarden van Vrede hadt konnen bedingen, dan nu geſchied was: dat zy „ nooit zouden vergeeten den dienſt, dien zy „ van zyne Doorlugtigheid hadden ontvangen, toen hy de andere Duitſchen Vorſten, „ door zyn voorbeeld, hadt aangemoedigd, „ om zig met hen te verbinden; doch dat zy „ ook hoopten, dat zyne Doorlugtigheid en al „ de weereld zouden hebben gezien, hoe zy „ noch het goed hunner ingezetenen, noch

Antwoord der Staaten.

„ het

„ het bloed hunner bevelhebberen en foldaa- 1679.
„ ten gespaard hadden, om den oorlog te bren-
„ gen tot een goed einde: 't welk, veelligt,
„ beter gelukt zou zyn, zo zy van alle hunne
„ Bondgenooten zo wel waren bygestaan ge-
„ weest, als zy gehoopt en verwagt hadden.
„ Wyders, konden zy niet loochenen, dat zy,
„ ziende de Spaansche Nederlanden in zulk
„ een verval, dat men 't voor een wonder-
„ werk hieldt, dat dezelven niet geheellyk o-
„ verweldigd werden door Frankryk; en zig,
„ door 't stilstaan van den Koophandel en
„ Scheepvaart, en door de zwaare lasten des
„ krygs, buiten staat gesteld vindende, om
„ deeze Nederlanden en zig zelven te beschér-
„ men, uitgezien hadden naar middelen, of
„ om den oorlog voort te zetten, of om vre-
„ de te maaken. Doch de middelen om den
„ oorlog voort te zetten waren, zelfs van den
„ kant, vanwaar zy die meest scheenen te-
„ moeten verwagten, zo gering en onzeker
„ geweest, dat Spanje zelf de vrede verkooren
„ hadt boven den oorlog, hoe veel het 'er ook
„ by verliezen moest. Zy hadden, hierom, ook
„ moeten luisteren naar voorslagen van vre-
„ de, eerder dan te volharden in eenen oor-
„ log, die hun onvermydelyk verderf met zig
„ gesleept zou hebben. Wel wisten zy, dat zy-
„ ne Keurvorstelyke Doorlugtigheid zyn best
„ zou hebben gedaan, om hen den oorlog te
„ helpen voortzetten; maar de andere Bond-
„ genooten en zy zelven waren t'einde adem
„ geoorloogd. Gaarne zouden zy gezien heb-
„ ben, dat hunne Bondgenooten, te gelyk met
„ hen, aan vrede hadden konnen geraaken;

1679. „ maar zy waren zo ongelukkig geweeſt, dat
„ alle hunne Bondgenooten, Spanje uitgezon-
„ derd, van gedagten geweeſt waren, dat zy
„ beter voorwaarden van Vrede zouden kon-
„ nen bedingen, door 't voortzetten van den
„ oorlog. Toen hadden zy Frankryk ſterk aan
„ boord geweeſt, om de voorwaarden der Vre-
„ de, met naame ten opzigte van zyne Keur-
„ vorſtelyke Doorlugtigheid, te verzagten:
„ doch dit werdt hoopeloos, toen ieder der
„ andere Bondgenooten, op zyne byzondere
„ behoudenis, begon te denken. Wat hun
„ betrof, zy hadden geene andere voorwaar
„ den van Vrede bedongen, dan die Frankryk
„ hun, te vooren, meermaalen, aangebooden
„ hadt, en zy zouden deezen, gewiſſelyk, nog
„ langer van de hand geweezen hebben, zo
„ de uiterſte nood hen niet verpligt hadt, om
„ te ſluiten. Ook hadden zy den toeſtand der
„ Landen van Kleeve en Mark niet uit het
„ oog verlooren; doch hunne poogingen om
„ de onzydigheid voor dezelven te bedingen
„ waren vrugteloos uitgevallen." Voorts, ſloo-
ten zy, met eenen wenſch „ dat de ongeluk-
„ ken, die hun waren overgekomen, niet ſtrem-
„ men mogten het onderhouden en aankwee-
„ ken der oude vriendſchap, met zyne Keur-
„ vorſtelyke Doorlugtigheid." Doch van den Keurvorſt eenige vergoeding der geleedene ſchade toe te ſtaan repten zy, voorzigtiglyk, geen enkel woord. De Keurvorſt liet niet na, zulks aan te merken, in eenen naderen briéf van den vierentwintigſten van Oogſtmaand, waarby hy ſchreef „ dat hy, in plaats van ant-
„ woord op zyn gegrond verzoek, alleenlyk

Weder-antwoord van den Keur-vorſt.

„ be-

„ bekomen hadt eene aanwyzing van den hoo- 1679.
„ gen nood, door welken de Staaten gedron-
„ gen waren geworden tot de Vrede: welken
„ nood hy egter hieldt, dat niet te vergely-
„ ken was met den deerlyken toeſtand, waar-
„ in zyne Landen gebragt waren. Ook dagt
„ hy, dat geen nood, hoe groot ook, den Staa-
„ ten vryheid geeven kon, om zulk een' Vriend
„ en Bondgenoot als hy was te ſluiten buiten
„ de Vrede: noch om, op eenen tyd, als zy 't,
„ wegens de voorwaarden der Vrede, reeds
„ eens waren met Frankryk, hem, Keur-
„ vorſt, diets te doen maaken, dat zy zig ge-
„ reed hielden tot den veldtogt, en een Leger
„ naar den Rynkant geſchikt hadden. Frankryk
„ was, dagt hy, altoos gezind geweeſt, om
„ zig met hem te verdraagen, wel weetende,
„ dat hy de wapenen, alleenlyk om der Staa-
„ ten wille, hadt opgevat, en dikwils verklaard
„ hebbende, de voorige vriendſchap met hem
„ te willen onderhouden. 't Gene de Staaten
„ tegen Spanje hadden ging hem niet aan.
„ Nogtans was 't weereldkundig, dat zy eerder
„ dan Spanje de wapenen hadden nedergelegd,
„ en dat deeze Kroon, zo wel als de andere
„ Bondgenooten, hierover, in 't eerſt, ge-
„ klaagd hadt. 't Was, eindelyk, klaar, dat
„ de Staaten, by het Verbond, met hem aan-
„ gegaan, beloofd hadden, zyne voldoening
„ te zullen bevorderen, en nog bekenden, dat
„ zyne hulp hun niet onnut geweeſt was; waar-
„ om hy verzogt, dat zy zig wilden bevlyti-
„ gen, om naar te komen, 't gene zy beloofd
„ hadden, en ten dien einde eene ſamenkomſt
„ beleggen, tuſſchen wederzydſche Gemag-

1679. „ tigden. Hy verzekerde de Staaten, dat hy „ geenen te hoogen eisch doen zou, maar toonen, dat hy meer niet begeerde dan vergoeding van geleeden' schade, waardoor hy in „ staat gesteld mogt worden, om, by eene andere gelegenheid, den Staaten de vriendschap „ te bewyzen, welke hy altoos met hen hoopte te onderhouden (n)."

Hy neemt in overleg, om de wapenen op te vatten tegen de Staaten.

Doch terwyl zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid de Staaten, door brieven, zogt te beweegen, om hem vergoeding van schade te doen, nam hy in overleg, om 'er hen met de wapenen toe te noodzaaken, en ten dien einde een Leger te zenden naar den Yssel. Maar alzo hy zig van deeze onderneeming geene vrugt belooven kon, zo zy niet van Frankryk ondersteund werdt, deedt hy, vooraf, eene bezending naar 't Fransche Hof, welk zig ongezind toonde, om de Vrede zo ras te breeken: waarop de Keurvorst zynen toeleg staaken moest.

Men treedt met hem in onderhandeling.

De Prins van Oranje en de Staaten hadden 'er de lugt reeds van gekreegen (o), en beslooten, sedert, om verdere verwydering te voorkomen, Godard Adriaan van Rheede, Heer van Amerongen, te zenden naar 't Hof van Berlyn (p), alwaar hy eenen geruimen tyd verbleef en handelde, eer 'er iet, op nieuws, met den Keurvorst geslooten werdt. Nogtans, strekte zyne handeling, om de wankelende vriendschap tusschen de Staaten en den Keurvorst voor verder verval te bewaaren (q).

En-

(n) *Zie* Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 160 *enz.* *Vid.* & PUFFENDORF de Reb. Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XVII. §. 48, 56, 62, 63, 64. *p.* 1066, 1072, 1077, 1078, 1079.

(o) PUFFENDORF *Libr.* XVII. §. 65. *p.* 1079.

(p) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 165.

(q) Secr. Resol. Holl. 12 *Oct.* 1679. V. *Deel*, *bl.* 36.

1679. IV. Ontdekking van een verraad in Engeland.

Engeland was, sedert eenige maanden, ontrust geworden, door de ontdekking van een waar of gewaand verraad, gesmeed, zo men geloofde, door verscheiden' Roomschgezinden, tegen 't leeven des Konings, of om verandering der Regeeringe en uitrooijing van den Hervormden Godsdienst te wege te brengen. Doch 't geheim van den toeleg is nooit regt aan den dag gekomen. Veel reden was 'er, om te vermoeden, dat de Hertog van Jork, 's Konings Broeder, deel aan de onderneeming hadt. Ook willen eenigen, dat men 't niet op 't leeven des Konings; maar alleen op verandering in de Regeering en in den Godsdienst hadt toegelegd, en dat de Koning zelf den aanslag bestierde. Ondertusschen, kostte het ontdekken der onderneeminge verscheiden' Jesuiten en anderen het leeven (r). De Hertog van Jork, die den Roomschen Godsdienst openlyk beleedt, was zo verdagt geworden by 't volk, dat de Koning zig genoodzaakt zag, om hem, voor eenen tyd, buiten 't Ryk te houden. Hy begaf zig, in Wynmaand, naar Holland, en keerde, na een kort verblyf in den Haage, naar Brussel, daar hy koel genoeg ontvangen werdt (s). Eerlang, begaf hy zig naar Schotland (t): alwaar hy zig, eene geruime poos, ophieldt. Middelerwyl, was 'er, by veele Leden van 't Huis der Gemeenten, een ontwerp gesmeed, om hem te verbeeken van het regt der opvolginge tot de

De Hertog van Jork doet een' keer naar Holland.

(r) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 401-421, 422-452, 453-457, 470.
(s) BURNET *Vol.* I. *p.* 452.
(t) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 74, 253. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 452, 481.

1679. de Kroon (*u*). Men arbeidde hiertoe ſterk, in 't volgende jaar, na dat de Hertog wederom aan 't Hof verſcheenen was (*v*). Het Huis der Gemeenten was 'er volkomenlyk toe gezind. Doch het Huis der Heeren was van andere gedagten: waarom het ontwerp niet ter uitvoeringe gebragt kon worden (*w*). De Staaten hadden den Heer Diderik van Leeuwen van Leiden afgezonden naar Engeland, onder anderen, om de onluſten tuſſchen den Koning en het Parlement te helpen byleggen: hoewel ſommigen willen, dat hy heimelyken laſt mede hadt van zyne Hoogheid, om, onder de hand, tegen den Hertoge van Jork, te arbeiden (*x*). Hy bleef eenige maanden in Engeland, onaangezien 'er ook een gewoonlyke Ambaſſadeur der Staaten kwam, aan 't Engelſche Hof.

V. Verdrag met Algiers.

Met de Regeering van Algiers, hadden de Staaten, eenen geruimen tyd, vergeefs, gehandeld over eene Vrede, door twee Gevolmagtigden, *Thomas Hees* en *Jacob de Pas*. Eindelyk, werdt men 't eens, over een Verdrag van Vrede en Koophandel, welk, den dertigſten van Grasmaand deezes jaars, getekend, en, ſedert, van wederzyde, bekragtigd werdt (*y*).

VI. Verſchil met Friesland en

De algemeene Staaten, terſtond na 't ſluiten der Vrede met Frankryk, beſlooten hebbende, eenig Krygsvolk te ontſlaan uit hunnen dienſt,

(*u*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 100. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 467, 481.

(*v*) *Vis* Verſcheiden' Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS. *MSS.*

(*w*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 485, 489, 492-499, 500-502.

(*x*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 104.

(*y*) *Zie* Reſol. Holl. 12 *July* 1680. *bl.* 344. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1406. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 125, 134, *van* 1680. *bl.* 162 *enz.*

dienſt, hadden hiertoe den Prins van Oranje gemagtigd, hoewel buiten bewilliging der Afgevaardigden van Friesland en van Stad en Lande, die verſtonden, dat de afdanking van 't Krygsvolk, ter hunner betaalinge ſtaande, door hunnen Stadhouder en Kapitein-Generaal, Prinſe Henrik Kaſimir, behoorde te geſchieden. Zyne Hoogheid, nogtans, zig genoeg gemagtigd rekenende door de meerderheid der Staaten, hadt, in 't voorleeden jaar, reeds twee afdankingen gedaan, onder anderen ook van 't Krygsvolk, welk, door Friesland en Stad en Lande, betaald werdt. Doch de Staaten van Friesland, verſtaande, dat, hierdoor, de hoogheid van hun Geweſt verkort was, dankten geheel andere vendels af, en hielden de vendels, die door den Prinſe waren afgedankt, in dienſt, dezelven ontbiedende naar de Provincie. Te gelyk zondenze Afgevaardigden naar den Haage, om hun gedrag te regtvaardigen (z). Deezen hadden, op den eerſten van Wynmaand des voorleeden jaars, ter algemeene Staatsvergaderinge, vertoond, „ dat het beſtel over 't Krygsvolk, in 't ſtuk „ der afdankinge, behoorde tot de opperſte „ magt der Staaten van elk Geweſt, zynde 't „ gene de Staaten van Holland, desaangaande, in een wydluftig Vertoog van den dertigſten van Louwmaand des jaars 1651, beweerd hadden, ſedert, voor eenen grondregel van Staat, by alle de Geweſten, aangenomen. Dat de Staaten van Friesland, de „ jong-

1679. Stad en Lande, over 't afdanken van eenig Krygsvolk, ter hunner betaalinge ſtaande.

Friesland beweert, dat de Staaten van elk Geweſt de opperſte magt over 't Krygsvolk hebben.

(z) Reſol. Holl. 20 Sept. 1672. bl. 562. Holl. Merc. van 1672. bl. 1, 2.

1679. „ jongſte afdanking gedaan hebbende, over-
„ eenkomſtig met deezen grondregel, ver-
„ ſtonden daarby te blyven, te meer, om dat
„ zy nimmer van dit hun regt afgeſtaan; maar
„ het zelve, in tegendeel, by verſcheiden
„ Landſchaps Reſolutien, aan zig behouden
„ hadden. Hadden eenige Geweſten goedge-
„ vonden, dit hun regt den Prinſe van Oran-
„ je over te geeven; zy konden dit, met goe-
„ de oogen, aanzien; doch uit deeze overgift
„ zelve bleek, dat de Geweſten zulk een regt
„ hadden, welk, derhalve, den Staaten van
„ Friesland, geenszins, betwiſt kon worden.
„ En kwam hun dit regt zo eigenlyk toe, dat
„ het hun, meendenze, niet dan met geweld,
„ of by vrywilligen afſtand, afhandig gemaakt
„ kon worden; zo ver was 't 'er van af, dat
„ zy 'er, door eenig Staatsbeſluit, in hun af-
„ zyn genomen, van zouden konnen worden
„ ontzet. Ook hadden zy den algemeenen
„ Staaten, by tyds, verklaard, dat zy zig, in
„ 't bezit van hun regt, dagten te handhaa-
„ ven; en de Heer Stadhouder van hun Ge-
„ weſt hadt hun beſluit, op 't ſtuk der afdan-
„ kinge genomen, terſtond, aan zyne Hoog-
„ heid, den Heere Prinſe van Oranje, toege-
„ zonden. Zy verzogten dan, ten beſluite,
„ dat hunne Hoog-Mogendheden, als handhaa-
„ vers van 's Lands vryheden, hen, in 't bezit
„ van hun oud, wettig en onbetwiſtbaar regt,
„ gelieſden te bewaaren, en zorg te draagen,
„ dat hun beſluit, op 't ſtuk der afdankin-
„ ge genomen, ſtand greepe, en alle gele-
„ genheid tot onluſt en verwydering voorko-

„ men

„ men werdt (*a*). De algemeene Staaten ant- 1679.
woordden, na weinige dagen, op het Vertoog Ant-
der Afgevaardigden van Friesland „ dat de woord
„ gronden, by het zelve gelegd, volgens wel- der alge-
„ ken, het Krygsvolk, ter betaalinge der by- meene
„ zondere Geweſten ſtaande, zou moeten wor- Staaten
„ den aangemerkt, als het Krygsvolk van elk op het
„ Geweſt, niet konden worden toegeſtaan, Vertoog
„ en gevolgelyk ook niet, dat het regt over de van Fries-
„ afdanking zou behooren tot de hoogheid land.
„ van elk byzonder Geweſt. Dat niemant, die
„ eenige kennis van de Regeeringe hadt, twy-
„ felen kon, of de opperſte magt over de by-
„ zondere Geweſten was by de Staaten der-
„ zelven, zonder dat de algemeene, of eeni-
„ ge byzondere Staaten daarop eenige indragt
„ mogten doen, ja terwyl deezen, in tegen-
„ deel, gehouden waren, de byzondere Ge-
„ weſten, in dit hun voorregt, te handhaaven.
„ Doch dat niet minder onloochenbaar was,
„ dat de byzondere Geweſten overeengeko-
„ men waren, om eenige zaaken, by de Unie,
„ onder elkanderen gemeen te maaken, onder
„ welken was het punt van 't Krygsvolk, welk
„ men, tot gemeene beſcherming, zou oor-
„ deelen noodig te hebben. Elk Geweſt hadt
„ regt, om, by 't inleveren van den Staat
„ van oorloge en jaarlykſche Petitie, door den
„ Kapitein-Generaal van 't Krygsvolk der U-
„ nie en den Raade van Staate, te verklaa-
„ ren, hoe veel Krygsvolk, zyns oordeels,
„ aangenomen, of afgedankt behoorde te wor-
„ den.

(*a*) Reſol. Holl. 20 *Sept.* 1679. *bl.* 906. *Zie* Holl. Merc. van 1679. *bl.* 3.

1679. „ den. Ook mogt geen Geweſt, boven de
„ ſomme en tyd, waartoe het bewilligd hadt,
„ met onderhoud van Krygsvolk, worden be-
„ zwaard, en geen Kapitein-Generaal over 't
„ Krygsvolk van de Unie mogt worden aan-
„ geſteld, dan met gemeene bewilliging der
„ Geweſten. Doch 't was niet minder zeker,
„ dat het Krygsvolk, op zulk eene wyze aan-
„ genomen, den eed aan de gemeene Unie ge-
„ daan, laſt van de gemeene Unie ontvan-
„ gen, en onderling rang als een en het zelf-
„ de Krygsvolk gehouden hadt, evenveel, door
„ welk Geweſt het betaald werdt. En wan-
„ neer dit Krygsvolk tot gemeene verdedi-
„ ging gebruikt moeſt worden, hadt het al-
„ toos geſtaan onder het beleid en gezag van
„ den gemelden Kapitein-Generaal der Unie:
„ de vermindering of afdanking van het zelve
„ was altoos geſchied, of door den Kapitein-
„ Generaal, of door den Raad van Staate,
„ hebbende de gezamenlyke Bondgenooten
„ zig altoos verklaard, tegen de afdanking,
„ welke door eenig byzonder Geweſt onder-
„ nomen werdt. Zelfs hadden de Staaten der
„ byzondere Geweſten, verſtaande, dat het
„ aangenomen Krygsvolk moeſt verminderd
„ worden, altoos geoordeeld, dat de vermin-
„ dering of afdanking moeſt geſchieden door
„ de gemeene Unie, en zy hadden nooit tot
„ eene byzondere afdanking beſlooten, dan
„ wanneer de gemeene Unie hen, huns on-
„ danks, belaſten wilde met het onderhoud
„ van meer Krygsvolk, dan waarin zy bewil-
„ ligd hadden. De Staaten van Friesland kon-
„ den niet toonen, dat het, in dit opzigt, an-

„ ders

„ ders met hen gelegen ware dan met de o- 1679.
„ verige Geweſten. Zy bragten wel by, dat
„ zy, in de aanſtelling van eenen Kapitein-
„ Generaal der Unie, niet bewilligd hadden
„ dan onverminderd het regt, hun en den by-
„ zonderen Stadhouder van hun Geweſt toe-
„ komende. Doch hiermede hadt men geen
„ regt willen verkrygen, welk Friesland nim-
„ mer gehad hadt; maar alleenlyk behouden
„ de regten, die dit Geweſt of deszelfs Stad-
„ houder waarlyk bezat. Immers, zou Fries-
„ land zig zulk een nieuw regt niet hebben
„ konnen verkrygen, zonder uitdrukkelyken
„ affland der overige Geweſten. Wien kon 't
„ ook in gedagten komen, dat Friesland zig,
„ door zulk een voorbeding, grooter regt o-
„ ver 't Krygsvolk zou hebben willen toeëi-
„ genen dan een der andere Geweſten bezat?
„ Aanmerkelyk was 't, dat, Holland en Zee-
„ land, by 't ſluiten der Gendſche Bevrediging,
„ geraaden vindende, hunne Krygsmagt afge-
„ zonderd te houden van die der overige Ge-
„ weſten, zulks, by een byzonder punt der
„ gemelde Bevrediging, uitdrukkelyk, bedon-
„ gen werdt (*b*). 't Zelfde was ook geſchied,
„ in de handeling met den Hertoge van Alen-
„ çon (*c*). Doch wanneer zulks niet byzon-
„ derlyk bedongen was, hadden Holland en
„ Zeeland zig aan den gemeenen Kapitein-Ge-
„ neraal onderworpen, onaangezien zy eenen
„ byzonderen Stadhouder hadden, gelyk men,
„ ten tyde van Leiceſter, gezien hadt. Zelfs
„ had-

(*b*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 116.
(*c*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 405, 445.

1679. „ hadden deeze twee Gewesten, ook toen zy,
„ oneenig geworden met Leicester, geraaden
„ vonden, den dienst van hunnen byzonderen
„ Stadhouder en Kapitein-Generaal te gebrui-
„ ken, nooit geoordeeld, dat het Krygsvolk,
„ welk zy betaalden, niet ware het Krygsvolk
„ van de Unie, noch onder 't gezag stondt
„ van Leicester, als Kapitein-Generaal; maar
„ alleen, dat zy 'er zig, des noods, in 't afzyn
„ van Leicester, die de Regeering in eenen
„ verwarden staat gelaaten hadt, wel van mog-
„ ten bedienen, ter hunner beschermingе; 't
„ welk zy, toen 'er klagten over hun gedrag
„ gevallen waren, in een wydluftig Vertoog,
„ klaarlyk hadden beweerd (*d*). Men vertrouw-
„ de, hierom, dat de Staaten van Friesland,
„ ziende, dat hun gevoelen onbestaanbaar was
„ met de gronden der Unie, van het zelve zou-
„ den afstaan, konnende de algemeene Staa-
„ ten hun hierin ook te minder te gemoete
„ gaan, om dat zy, op eigen gezag, hunne
„ vendels Knegten negen man op elk vendel
„ hadden verminderd, welken negen man zy,
„ boven de andere Gewesten, hadden uitge-
„ wonnen, behalve dat zy eene Kompagnie
„ paarden en agt of negen vendels knegten min-
„ der onderhouden hadden, dan zy op den Staat
„ van oorloge waren aangeslaagen, en door
„ hunne byzondere afdanking nu nog eene
„ Kompagnie paarden en agt of negen vendels
„ knegten minder onderhielden, dan zy, vol-
„ gens hun aandeel in den Staat van oorloge,
„ behoorden te onderhouden (*e*)."

Doch

(*d*) *Zie* VIII. *Deel, bl.* 231, 232.
(*e*) Resol. Gener. *Veneris* 28 *Octobr.* 1678.

Doch de Staaten van Friesland lieten zig, door deeze redenen, niet veranderen van gedagten; maar bleeven beweeren, dat het regt tot afzonderlyke afdanking hun byzonderlyk eigen was. De algemeene Staaten, hierop, den negenentwintigſten van Wintermaand des voorleeden jaars, beſlooten hebbende, de Staaten van Friesland te bezenden, begaven de Heeren *Izaak Pauw*, *Heer van Agtienhoven*, en *Bernard van Palland*, *Heer van Keppel*, zig, in den aanvang deezes jaars, derwaards, handelende eerſt met den Prinſe Henrik Kaſimir, en daarna met de Staaten van 't Geweſt, die, niet voor den gewoonlyken tyd, in Sprokkelmaand, begeerden byeen te komen. Midlerwyl, deeden de Afgevaardigden eenen keer naar Groningen, alwaar men ook niet geraaden vondt, de Staaten buitengewoon te beſchryven. De Staaten van Friesland, den Afgevaardigden der algemeene Staaten, op den drie-entwintigſten van Sprokkelmaand, gehoor verleend hebbende, antwoordden hun, den tweeden van Lentemaand „ dat zy wel gewenſcht hadden, dat hunne Hoog-Mogendheden de „ moeite deezer bezendinge, in dit ongunſtig „ jaargetyde, hadden gelieven te ſpaaren; doch „ naardemaal zy deeze moeite genomen, en, „ door hunne Afgevaardigden, de redenen, te „ vooren, voor 't gevoelen van Friesland, ge„ geven, uitvoeriglyk, wederſproken hadden, „ vondt men zig bezwaard, dat het oploſſen „ deezer redenen, veel omſlags inhebben, en, „ veelligt, nieuwe onluſt en verwydering ver„ oorzaaken zou; of dat ſtilzwygen zou aan„ gezien worden, voor mangel van vermogen, „ om

1679.

De Staaten van Friesland blyven by hun gevoelen.

Zy en die van Stad en Lande worden bezonden.

1679. „ om zig te konnen verantwoorden. Zy hadden, hierom, voor beſt ingezien, eens voor„ al, beknoptelyk, aan te wyzen, waar 't, in „ dit geſchil, meeſt op aankwame. De vraag „ was, *of den algemeenen Staaten, by meerderheid van ſtemmen,* dan *of den byzonderen Staaten, elk in zyn Gewest, het regt toekwame, om eene afdanking te doen, waartoe by de gezamenlyke Bondgenooten beſlooten was.* De Staaten van Friesland beweerden het laatſte, „ om deeze *drie* beſliſſende redenen. 1. Om „ dat dit regt onafſcheidelyk was van de opperſte magt der byzondere Geweſten, gelyk de Staaten van Holland, in hun Vertoog „ van den jaare 1651, omſtandiglyk, getoond „ hadden, onder anderen zeggende, dat de „ Geweſten 't beſchik over 't Krygsvolk, ook „ na het ſluiten der Unie, aan zig behouden „ hadden, en dat zy gezind waren, hunne „ Bondgenooten, in dit regt, uit al hun vermogen, te helpen handhaaven. 2. Om dat „ Friesland dit regt altoos bezeten en geoefend hadt, gelyk uit menigvuldige voorbeelden bleek, hebbende, onder anderen, dit „ Geweſt, ten tyde van Graave Willem Lodewyk, zulk een volſtrekt gezag gevoerd „ over het Krygsvolk, ter betaalinge van het „ zelve ſtaande, dat 'er byzondere Legers uit „ ſamengebragt, de grenzen mede verzekerd, „ en Sterkten en Vaſtigheden door ingenomen „ waren: behalve, dat men het, ſomtyds, aan „ de Bondgenooten gelyk als ter leen gegeven „ hadt, ander Krygsvolk daarvoor in de plaats „ ontvangende. 3. Om dat Friesland dit regt „ nimmer afgeſtaan; maar altoos zorgvuldig-

„ lyk

„ lyk behouden en beſchermd hadt. De ge- 1679.
„ meene Bondgenooten hadden wel, kort na
„ 't aflterven van den gemelden Stadhouder
„ van hun Geweſt, Graave Willem Lodewyk
„ (e), eenen Kapitein-Generaal aangeſteld;
„ doch de Staaten van Friesland hadden, hier-
„ in, niet bewilligd, dan onder beding, dat
„ zy 't zelfde gezag over hun Krygsvolk be-
„ houden zouden, welk zy, daarover, ten ty-
„ de van Graave Willem Lodewyk, hadden
„ geoefend. Diergelyk beding hadden zy, ne-
„ vens die van Stad en Lande, gemaakt, toen
„ de tegenwoordige Prins van Oranje tot Ka-
„ pitein-Generaal werdt aangeſteld: en was
„ hun regt hiertoe uitdrukkelyk erkend by de
„ gezamenlyke Bondgenooten, in den jaare
„ 1651. Ook zou men geen een bewys kon-
„ nen bybrengen, dat Friesland dit regt, im-
„ mer, ten behoeve van iemant, hadt afge-
„ ſtaan. Te zeggen, dat, by de Unie, vaſt-
„ geſteld was, dat de Landen als één Lighaam
„ zouden geregeerd worden, en hieruit, by
„ gevolge, zulk eene gemeenmaaking van 't be-
„ ſchik over 't Krygsvolk af te leiden, hadt meer
„ zwier dan ſlot. In zulk ſlag van zaaken, was
„ men altoos gewoon, duidelyk te verklaaren
„ wat gegeven of ontvangen werdt, en alge-
„ meene uitdrukkingen plagten, in dit opzigt,
„ weinig gerekend te worden. Zy vertrouw-
„ den, derhalve, dat hunne Hoog-Mogend-
„ heden hun niet kwalyk zouden gelieven te
„ neemen, dat zy zig, in 't bezit van dit hun
„ regt, bleeven handhaaven, zo lang men niet
„ dui-

(e) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 407.

1679. „ duidelyk beweezen hadt, wanneer en waar
„ zy van het zelve hadden afgeſtaan: hebben-
„ de zy beſlooten, de Regten en Privilegien,
„ by de voorvaders zo duur gekogt en verkree-
„ gen, den nakomelingen ongeſchonden over
„ te leveren."

De Afgevaardigden der algemeene Staaten, uit dit hun antwoord, beſpeurende, dat de Staaten van Friesland onveranderlyk by hun gevoelen bleeven, begaven zig, ten tweede maale, naar Groningen, daar nu de gewoonlyke Landſchapsvergadering gehouden werdt. Zy deeden hier, insgelyks, hun beſt, om de Staaten van Stad en Lande van hun waar of voorgewend Regt tot de byzondere afdanking te doen afſtaan; doch met gelyken uitſlag, als te Leeuwaarden. De Staaten van 't Geweſt, de Afgevaardigden voor de genomen' moeite bedankt hebbende, verklaarden, omtrent het punt in geſchil, te blyven by de genomen' beſluiten. „ De afdanking, zo wel als de aanneeming van 't Krygsvolk, was, zeidenze, een „ deel der opperſte magt, welk zy aan niemant „ opgedragen, noch, uit hoofde van eenigerlei vereeniging, met iemant, gemeen ge„ maakt hadden. Zy hadden 'er altoos 't beſtel over gehad, en zouden 't 'er ook in het „ toekomende over behouden, zonder daarin „ eenige indragt of kreuk te konnen gedoogen. Noch zouden zy immer een regt, hun „ als *ſouverain* toekomende, in geſchil laaten „ trekken, of het zelve onderwerpen aan het „ oordeel of de uitſpraak van hunne Hoog„ Mogendheden, of van de andere Bondge-

„ noo-

„ nooten (*f*)." Met welk antwoord, de bezending der algemeene Staaten afgezet werdt. Zy hieldt zig, na deezen, niet lang in Groningen op; maar keerde, terſtond, naar den Haage te rug. De algemeene Staaten en de Prins van Oranje, ziende de twee Geweſten onverzettelyk blyven by hun gevoelen, vonden niet geraaden, dit geſchil, welk zwaare gevolgen zou konnen gehad hebben, voor tegenwoordig, ſterker te dryven. 1679. Uitſlag der bezendinge.

VII. De Prinſes Weduwe van Willem Fredrik vertrekt naar Duitſchland.

Weinige weeken na 't vertrek der Afgevaardigden, beſloot de Prinſes, Albertina Agnes, Weduwe van Willem Fredrik, Prinſe van Naſſau, zig geheellyk van allen bewind der Regeeringe te ontſlaan, en met der woon naar Duitſchland te vertrekken. Haar Zoon, Prins Henrik Kaſimir, die ruim twee-entwintig jaaren bereikte, kreeg toen het Stadhouderlyk gezag over Friesland, Groningen en Drente, volkomenlyk, in handen (*g*).

Zyne Hoogheid beſlift den twiſt te Deventer, over 't bewaaren van de Stads ſleutels.

Zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, hadt, in den aanvang deezes jaars, eenen keer gedaan naar Utrecht, Gelderland en Overyſſel, om orde te ſtellen op de Regeering en Geldmiddelen deezer drie Geweſten, over welken hem, in de jaaren 1674 en 1675, groot gezag afgeſtaan was. Te Deventer, beſliſte hy een geſchil tuſſchen de Burgery en Bezetting, over 't bewaaren van de Stads ſleutels, 't welk van de eene en de andere zyde gevorderd werdt. De Prins verſtondt, dat de Majoor der Plaatſe een der twee ſleutelen van de kaſſe, in welke de Stads

(*f*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 9-13.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 121.

1679. Stads ſleutels gelegd werden, bewaaren zou. Hierna, in den Haage te rug gekeerd, drong hy, ter Vergaderinge van Holland, op een beſluit, om Naarden te verſterken (*b*): waarover, reeds voor eenige jaaren (*i*), geraadpleegd was. Amſterdam hieldt dit ſterk tegen, beweerende, dat de Plaats, door afzandinge aan den heikant, zo ſterk te maaken was, als zy behoorde te zyn; ten ware men gantſch Holland verſterken wilde, waarop de Regeering deezer Stad gaarne zien zou, dat, door zyne Hoogheid, een ontwerp gemaakt werdt. Doch de Prins bleef ſtyf ſtaan op de verſterking van Naarden. Eenigen vielen toen in 't vermoeden, of zyne Hoogheid, hierdoor, ook wel eenige meerdere magt over Amſterdam, en gevolgelyk over den gantſchen Staat mogt zoeken in handen te krygen: en die van Amſterdam ſchroomden niet, van dit vermoeden eenige melding te maaken, ter Vergaderinge van Holland. Doch de Prins nam dit zo euvel, dat hy de Afgevaardigden van Amſterdam nadere opening, wegens den argwaan, dien men tegen hem opgevat hadt, afvergde. Vooral was hy verſtoord op den Penſionaris *Koenraad van Heemskerk*, die gezeid zou hebben „ dat het „ verſterken van Naarden ſlegts driehonderd- „ duizend guldens zou koſten; doch dat de „ tyd, ligtelyk, komen kon, dat Amſterdam „ wel om drie millioenen zou mogen willen, „ dat Naarden nimmer verſterkt geweeſt was." De Regeering van Amſterdam verſchoonde hem

Raadpleegingen op 't verſterken van Naarden.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 37.
(*i*) *Zie* XIII. *Deel*, *bl.* 362.

hem en zig zelve, ten beſte mogelyk (*k*): doch daar verliepen nog eenige Jaaren, eer aan 't verſterken van Naarden de hand gelegd werdt. Van 't afzanden alleen werdt een aanvang gemaakt. Ondertuſſchen, hadt ook de Ridderſchap zo kwalyk opgevat, 't gene Amſterdam, omtrent den argwaan, op zyne Hoogheid, hadt aangeroerd, dat zy, ter Vergaderinge, aanmerkte „ hoe zulken, die wantrouwen tuſſchen zy„ ne Hoogheid en de Leden verwekten, voor „ verſtoorders der onderlinge ruſte, moeſten ge„ houden worden (*l*)." 1679.

't Jaar 1679 is vermaard, wegens eenige voornaame Sterfgevallen, welken wy, kortelyk, gedenken moeten. Op den twintigſten van Wintermaand, overleedt, te Bergendaal, by Kleeve, in den ouderdom van omtrent tagtig jaaren, Prins Joan Maurits van Naſſau, die den Vereenigden Geweſten lang als Veldmaarſchalk gediend hadt, en, ſedert eenige jaaren, door den Keurvorſt van Brandenburg, aangeſteld was, tot Stadhouder van 't Land van Kleeve, in welke waardigheid, hy, door den Keur-Prinſe, werdt opgevolgd. Hy hadt zig, by zyn leeven, eene deftige Graffſtede, te Bergendaal, opgeregt; waarin zyn Lyk, met kleine ſtaatſie, ter aarde beſteld werdt (*m*). Zyn Vader was geweeſt Graaf Jan van Naſſau, Zoon van Graave Jan van Naſſau den Ouden, den Broeder van Willem den I. Prinſe van Oranje. Zyne minzaamheid en goedaartigheid worden hoog-

VIII. Dood van Prinſe Joan Maurits van Naſſau.

Zyne afbeelding.

(*k*) Reſol. Holl. 27 *Febr.* 17 *Maart* 20 *April* 1679. *bl.* 232, 409, 467. Secr. Reſol. Holl. 10 *Maart* 1679. V. *Deel*, *bl.* 1.
(*l*) Aant. *van een'* Regent van Delft. 23 *Febr.* 1679. *MS.*
(*m*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 280. *van* 1680. *bl.* 31.

1679. hooglyk geroemd van veelen, die hem gekend hebben. Doch hy hadt het geluk niet gehad van den Bewindhebberen der Weſtindiſche Maatſchappye, door zyn beleid in Brazil, te hebben konnen voldoen. Ook was hy, van zynen kant, niet voldaan, over 't beſtier der Bewindhebberen. Hy hadt, ſedert veele jaaren, de belangen van den Keurvorſt van Brandenburg ſterk aangekleefd. Sommigen, die met hem verkeerd hebben, ſchryven „ dat hy zagt„ aardig en langzaam was, arbeidzaam in din„ gen van klein belang, en geduurig bezig, „ zonder dat men merken kon, dat hy iet uit„ voerde." Doch zy, die dit ſchryven, hebben hem alleenlyk in zynen ouderdom gekend. Zy voegen 'er by „ dat hy zeer ſpraakzaam, „ en in ſchyn zeer openhertig was: voorts, „ een vyand van twiſt, gaande hy, met een „ lagchend wezen, ligtelyk over in eens an„ ders gevoelen; terwyl hy, met dit alles, zy„ ne oogmerken zo wel wiſt te bereiken, als „ iemant ter weereld (*n*)."

Wolferd, Heer van Brederode, laatſte manlyk oir uit dit Huis, ſterft.

Wolferd, Heer van Brederode, de laatſte bekende mannelyke afkomeling uit dit oud adelyk huis, was, eenige maanden te vooren, te Viane, overleeden, op den zeventienden van Zomermaand. By zyne begraafenis, werdt, naar Lands gebruik, zyn wapen in 't graf gelegd, op dat niemant zig het zelve, naderhand, ten onregte, toeëigenen mogt (*o*). De Staaten van Holland, die van Brederode, onlangs, verbooden hebbende, den titel van *geboorene* Graa-

(*n*) Memoir. du Comte DE GUICHE *Livr.* I. *p.* 168.
(*o*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 279.

JOAN MAURITS,
Prins van Naſsau,
Veldmaarſchalk der Vereenigde Nederlanden enz.
A. Schouman del. naar de Origineele Schildery van P. Nason.
J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

Graaven en Graavinnen uit den adelyken Huize van Holland, welken zy zig aangemaatigd hadden, te blyven voeren (*p*): vonden nu, na 't overlyden van Heere Wolferd, geraaden, de goederen van zynen Huize te trekken aan 's Lands Domeinen (*q*): doch, naderhand, werden de inkomſten derzelven aan de Graavinne van Solms en aan de Markgraavinne van Monpouillan, Zuſters van Heere Wolferd, voor haar leeven, afgeſtaan (*r*). Met het afſterven van deezen Heere bleef het regtsgeding ſteeken, welk hy, tegen de Orde der Ridderſchap, of eigenlyk tegen zeven Edelen hadt aangevangen, over het regt van voorzitting na zyne Hoogheid, hem, zyns oordeels, uit hoofde zyner afkomſt uit de oude Hollandſche Graaven, toekomende. 't Scheen, dat de Prins voorhadt, hem in dit zyn voorgewend regt te ſterken (*s*): doch 't verſchil, welk hierover ontſtaan was, hadt geen gevolg. 1679.

De Graavin van Benthem, die haaren Gemaal, ter oorzaake zyner veranderinge in den Godsdienſt, voor eenige jaaren, verlaaten hadt, en, nevens haare kinderen, naar Holland geweeken was (*t*), ſtierf in den Haage, op den negenentwintigſten van Lentemaand. Zy hadt de algemeene Staaten en den Prins van Oranje tot Voogden over haare vier Zoonen aangeſteld (*u*), en werdt, in de Kloosterkerke, in 't graf De Graavin van Benthem overlydt in den Haage.

(*p*) Reſol. Holl. 15 *Febr.* 1678. *bl.* 29.
(*q*) Reſol. Holl. 19 *Sept.* 1679. *bl.* 290.
(*r*) Reſol. Holl. 31 *July* 1688. *bl.* 480.
(*s*) Reſol. Ridderſch. 18 *Jan.* 21 *Febr.* 1678. Deductie der zeven Edelen en andere Stukken. *MSS.*
(*t*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 121 *Aant.* (2)
(*u*) Reſol. Holl. 30 *Maart* 1679. *bl.* 457.

1679. graf der Prinſen van Boheeme, bygezet. De Graaf, haar Gemaal, trouwde, in Zomermaand daarna, met eene Weduwe van Saxen, gebooren Landgraavinne van Heſſen (*u*).

Dood van den Digter Jooſt van den Vondel.

Eindelyk, was, op den vyfden van Sprokkelmaand, te Amſterdam, in den ouderdom van eenennegentig jaaren, overleeden de beroemde Digter, Jooſt van den Vondel, dien *Petrus Francius*, Hoogleeraar der Welſpreekendheid, *den Vorſt der Digteren* genoemd heeft, en wien de Nederduitſche Taal- en Digtkunde een groot deel van haare opkomſt en aanwas verſchuldigd is. Hy werdt, in de nieuwe Kerke, begraaven. Den Lykdraageren, allen ook Digteren, of Liefhebberen der Poëzye, werdt een zilveren gedenkpenning vereerd, met dit byſchrift, D'OUDSTE EN GROOTSTE POEET (*w*).

IX. Men begint te dugten voor 't verbreeken der Vrede.

De Nieuwmeegſche Vrede, door verſcheiden' der handelende Mogendheden, haars ondanks, of uit nood, geſlooten zynde, begon men wel haaſt te dugten, dat zy van geenen langen duur zyn zou.

Inzigten van Frankryk, Spanje, Engeland en de Staaten.

De Koning van Frankryk, die zig reeds van een aanmerkelyk deel der Spaanſche Nederlanden meeſter zag, verloor nimmer den toeleg uit het oog, om ook het overig deel te bemagtigen, en ſcheen alleenlyk op gelegenheid te wagten, om de wapenen wederom op te neemen. Het Huis van Ooſtenryk en de Kroon van Spanje in 't byzonder zag den aanwas der Franſche magt ongaarne, en zou ligtelyk de Vrede gebroken hebben, zo Groot-Britanje en de Staa-

(*v*) Holl. Merc. van 1679. bl. 121, 260.
(*w*) J. v. VONDELS Leven. bl. 74, 75.

Staaten, hierin, hadden konnen bewilligen. 1679.
Het Parlement van Engeland en de Landzaaten in 't gemeen ſcheenen 'er niet ongenegen toe; doch de Koning, die zig beſtieren liet door den Hertoge van Jork, was ſchuw van uitheemſchen oorlog. De Staaten, met naame die van Holland, wenſchten ook niets zo zeer, als de behoudenis der algemeene Vrede, die, derhalve, beſtendig ſcheen te zullen zyn, zo zy, van Frankryks zyde, niet verbroken werdt. Het Franſche Hof, in den jongſten oorlog ondervonden hebbende, dat de Staaten middel wiſten, om, door het ſluiten van verſcheiden' Verbonden, zyne onderneemingen te dwarsboomen, zogt, hierom, terſtond na het treffen der Vrede, een verdedigend Verbond met hen te treffen, en zig, daardoor, in geval van oorloge, van hunne vriendſchap en byſtand te verzekeren. Doch men verwagtte, in Frankryk, dat de Staaten zelven zulk een Verbond zouden voorſlaan, gelyk zy, in den jaare 1662, gedaan hadden. De Franſche Staatsdienaars ſpraken 'er, derhalve, niet van, tegen de buitengewoone Gezanten der Staaten. Doch de ſtand der dingen was, ſedert het jaar 1662, zo zeer veranderd, dat de meeſte Geweſten nu een Verbond ſchuwden, welk zy toen gezogt hadden. De Koning van Frankryk was magtiger geworden in de Spaanſche Nederlanden, en men zou liever gezien hebben, dat hem een deel zyner bezittingen afhandig gemaakt was, dan dat men hem, door een nieuw Verbond, zou hebben willen beveſtigen in 't gene hy bezat, of gelegenheid geeven, om zyn gebied verder uit te breiden. De Prins van O-

Frankryk zoekt een verdedigend Verbond te ſluiten met de Staaten.

1679. ranje, ten naauwſte met Groot-Britanje verbonden, was nu aan 't hoofd der Regeeringe, en deedt de meeſte Geweſten meer naar de Engelſche, dan naar de Franſche zyde neigen (x). De Staaten hadden hunne gezanten, hierom, alleenlyk, gelaſt, den Koning van Frankryk te verklaaren, dat men hier gezind was, de herſtelde vriendſchap met hem te onderhouden, zonder te reppen van de vernieuwing der voorige Verbonden. De Franſchen ſtieten zig zeer aan deeze koelheid; doch konden niet beſluiten, de onzen aan te zoeken tot een Verbond, waaruit, zo zy voorgaven, de Staaten geen minder voordeel te wagten hadden dan zyne Majeſteit. Ook ſcheen 's Konings hoogheid niet te gedoogen, dat hy den eerſten ſtap deedt, om de Staaten te beweegen tot een Verbond, welk zy zelven, voorheen, zo driftiglyk, gezogt hadden. Doch de handeling tuſſchen Groot-Britanje en de Staaten, tot verzekering der Nieuwmeegſche Vrede, deedt Lodewyk den XIV., eerlang, veranderen van gedagten.

De Staaten reppen 'er niet van.

X. Handeling tuſſchen Groot-Britanje en de Staaten over een Verbond tot handhaaving der

In een der punten van 't Verbond, tot bevordering deezer Vrede, in Hooimaand des jaars 1678, tuſſchen Groot-Britanje en de Staaten, geſlooten, was beſtemd, dat de twee Mogendheden waarborgen zyn zouden van de Vrede, over welke toen gehandeld, en die, kort daarna, geſlooten werdt (y). De Staaten werden, niet lang na 't ſluiten deezer Vrede, van de zyde van Groot-Britanje, geperſt, om zig,

(x) Sect. Reſol. Holl. 23 *Dec.* 1679. V. *Deel*, *bl.* 33.
(y) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 349. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 159.

zig, by een afzonderlyk Verdrag, tot het handhaaven derzelve te verbinden. Koning Karel toonde zig, hiertoe, bereidvaardig. Ook meenden veelen, hier te Lande, dat de Staaten zulks niet konden afflaan. Men hieldt, daarenboven, voor zeker, dat de Staaten de Vrede te danken hadden aan Groot-Britanje; dat zy, hierom, reden hadden, om zig nader met dit Ryk te verbinden, en den Staat daardoor in veiligheid te ſtellen tegen de aanwaſſende magt van Frankryk. Doch anderen verſtonden, dat een nader Verbond met Groot-Britanje, 't zy men 't een Verdrag tot handhaaving der Nieuwmeegſche Vrede, of anders noemde, Frankryk te zeer ſtooten zou. Ook hadt men, in Lentemaand des jaars 1678, reeds een Verbond van onderlinge beſcherming gemaakt met Groot-Britanje. Van eene nadere verbindtenis was, dagt men, weinig voordeels te wagten voor den Staat, alzo Engeland, ſedert eenigen tyd, door inwendige onluſten, beroerd en verdeeld geweeſt was (z). Deeze en andere redenen waren oorzaak, dat de Staaten het ſluiten van 't Verdrag, waarop de Engelſchen drongen, van tyd tot tyd, verſchooven hadden. Doch alzo men, van wege den Koning van Groot-Britanje, niet afliet, by de Staaten, te ſtaan, op het voldoen aan het Verbond van Hooimaand des jaars 1678, begon men, aan 't Franſche Hof, te vreezen, dat zy, ten laatſte, met Groot-Britanje ſluiten zouden: en deeze vrees was oorzaak, dat men, eindelyk, den Ambaſſadeur Boreel eenige opening deedt van een Verbond van

1679. Nieuwmeegſche Vrede.

Franksryks voorſlag aan de Staaten

(z) Holl. Merc. van 1680. bl. 18, 26, 27.

1679. van onderlinge Verdediging tuſſchen Frankryk en de Staaten „ welk, zeide men, veel voor-
tot een Verbond. „ deeliger voor hun zou zyn, dan zeker an-
„ der Verbond, waarover de Staaten, naar
„ men, in Frankryk, vernomen hadt, tegen-
„ woordig, handelden." 't Bleef niet by dee-
ze opening. Pompone hadt, reeds in Hooi-
maand, aan Boreel verklaard „ dat de Koning,
„ zyn Meeſter, een Verbond met Spanje,
„ waarover, omtrent deezen tyd, ook, aan 't
„ Hof van Madrid, gehandeld werdt (*a*), en
„ met Groot-Britanje aangegaan, zou aanmer-
„ ken, als tegen hem gerigt (*b*)." En de Graaf d'Avaux, die, ſedert eenige maanden, onder de hand, gearbeid hadt, om de handeling over een nader Verbond met Groot-Britanje te ſtrem-
1680. men (*c*), leverde, op den agtſten van Louw-maand des jaars 1680, den Staaten een Geſchrift over, waarby hy, uit naame van den Koning, zynen Meeſter, begeerde te verſtaan, of zy gezind waren, een Verbond met hem aan te gaan; op dat hy weeten mogt, waarnaar hy zig, in het toekomende, zou hebben te rigten (*d*). Doch den volgenden dag, gaf de Engelſche Gezant *Sidnei*, tegen dit Geſchrift, een ander ter algemeene Staatsvergaderinge over (*e*), waarin hy den Staaten het voorgeſlaagen Verbond met Frankryk, ernſtelyk, ontriedt. Hy verklaarde, in het zelve „ dat de Koning,

De Engelſche Gezant Sidnei ontraadt het hun.

„ zyn

(*a*) Reſol. Holl. 17 *Mey* 1680. *bl.* 281. Miſſive *van den* Amb. C. v. HEEMSKERK *van* 18 *Sept.* 1681. *MS.*
(*b*) Miſſive *van den* Amb. BOREEL *van* 14 *July* 1679. *MS. Voiez auſſi* Negoc. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 49.
(*c*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 28, 34, 53, 74, 82.
(*d*) Reſol. Holl. 10 *Jan.* 1680. *bl.* 6.
(*e*) Reſol. Holl. 10 *Jan.* 1680. *bl.* 7.

„ zyn Meester, niet zonder groote ontstelte- 1680.
„ nis, vernomen hadt, dat zyne Aller-Chris-
„ telykste Majesteit de Staaten nodigde tot
„ het aangaan van een verdedigend Verbond,
„ welk hy niet anders kon aanmerken, dan
„ als eene verbindtenis tegen hem, vooral, na
„ dat men, hier, zwaarigheid gemaakt hadt,
„ om een Verdrag met hem te sluiten, ter
„ handhaavinge der Nieuwmeegsche Vrede;
„ onaangezien men zig, hiertoe, by twee by-
„ zondere Overeenkomsten van Louw- en
„ Hooimaand des jaars 1678, plegtiglyk, ver-
„ bonden hadt." Hy voegde 'er by „ dat de
„ Koning, zyn Meester, niet begrypen kon,
„ dat het oogmerk van zulk een Verbond al-
„ leenlyk zyn zou de beschermíng van Frank-
„ ryk, of van deezen Staat. Frankryk be-
„ vondt zig in diepe rust, en hadt niets van zy-
„ ne nabuuren te vreezen. Zulk een Verbond
„ kon, derhalve, nergens anders toe dienen,
„ dan om Frankryk bekwaame gelegenheid te
„ geeven, om zig gevoelig te toonen over het
„ sluiten der afzonderlyke Vrede tusschen
„ Groot-Britanje en de Staaten in den jaare
„ 1674, en over den yver, dien de Koning,
„ zyn Meester, getoond hadt, om den Staa-
„ ten eene voordeelige Vrede te bezorgen, en
„ om deeze Vrede, nadatze geslopten was, te
„ willen handhaaven: 't welk ook den Staaten
„ niet vreemd zou voorkomen, als zy in aan-
„ merking namen, dat de Aller-Christelykste
„ Koning het Verdrag om de Nieuwmeegsche
„ Vrede te handhaaven aanmerkte als eene
„ verbindtenis tegen hem, onaangezien zyne
„ Gevolmagtigden, zo wel als die der Staaten,

„ dee-

1680. „ deeze handhaaving, te Nieuwmegen, duidelyk, hadden beraamd. De Koning, zyn „ Meester, kon zig hier om geenszins verbeelden, dat de Staaten zig zouden inlaaten in „ een Verbond, welk zo zeer aanliep tegen „ zyne belangen, de eensgezindheid tusschen „ hem en de Staaten zekerlyk verbreeken zou, „ en hem verpligten, andere maatregels te „ volgen (*f*)."

Raadpleegingen der Staaten.

Twee zulke strydige Vertoogen, uit den naam van twee der magtigste Vorsten van Europa, verwekten geene kleine bekommering, in de Vergadering der algemeene Staaten. De Prins van Oranje neigde, heimelyk, tot een Verbond met Groot-Britanje tegen Frankryk, waarin men ook andere Mogendheden zou zoeken te doen treeden (*g*). Doch de voornaamste Leden der Staaten, onder welken 'er egter waren, die tot het Verbond met Frankryk neigden (*b*), oordeelden, dat men zig, vooreerst, noch met Groot-Britanje, noch met Frankryk, behoorde te verbinden. De Graaf d'Avaux, verneemende waarop de raadpleegingen der Staaten stonden uit te loopen, leverde, in Louwmaand, nog twee Vertoogen over, waarin hy verklaarde „ hoe zeer het den Koning, zynen „ Meester, verwonderd hadt, dat de Staaten „ het sluiten van een Verbond met hem dagten te verwyten; daar zulk een Verbond niemant benadeelen kon, maar alleenlyk strekte, om de Vrede bestendiger te maaken: „ 't Verbond, door den Koning van Engeland „ voor-

D'Avaux levert twee nieuwe Vertoogen in, tot aanraading van 't Verbond.

(*f*) Holl. Merc. van 1680. bl. 19-21.
(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 479.
(*b*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 84, 87.

„ voorgeſlaagen, was, daarentegen, klaarlyk, 1680.
„ gerigt tegen zyne Majeſteit van Frankryk.
„ Hy verwagtte, hierom, dat de Staaten zig,
„ door de redenen tegen het Verbond met
„ Frankryk, niet zouden laaten beweegen;
„ alzo de Koning van Engeland zig nu nog
„ op verre na zo kragtig niet tegen dit Ver-
„ bond hadt verklaard, als hy, in 't jaar 1662,
„ gedaan hadt, om het ſluiten van 't Verbond,
„ tuſſchen Frankryk en de Staaten, waarby
„ de handhaaving van der Staaten Viſſcherye
„ bedongen werdt, te ſtremmen. Zyne Ma-
„ jeſteit van Frankryk hadt zig egter, toen,
„ door Engeland, niet laaten wederhouden
„ van het aangaan van een Verbond, zo voor-
„ deelig voor de Staaten. Hy vertrouwde, dat
„ de Staaten thans even weinig agt ſlaan zou-
„ den op de Engelſche Verklaaring, en niet
„ ſchroomen, een Verbond te vernieuwen;
„ waardoor hun Koophandel en Viſſchery zo
„ merkelyk bevoordeeld geweeſt was. Of zo
„ zy langer uitſtelden, in zulk een Verbond
„ te treeden, zou de Koning, zyn Meeſter, ge-
„ looven moeten, dat zy, ten zynen opzigte,
„ veranderd waren van gevoelen: in welk ge-
„ val, hy niet zou konnen nalaaten, zulke
„ maatregels te neemen, als hy, tot welſtand
„ zyns Ryks, geraaden vinden zou. De ver-
„ zekering, hem, Ambaſſadeur, door den Raad-
„ penſionaris Fagel, gedaan, dat de Staaten
„ zig in geen Verbond zouden inlaaten, welk
„ de vriendſchap met Frankryk, eenigermaa-
„ te, kranken zou (i), voldeedt zyner Maje-
„ ſteit

(i) *Voiez* Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 81.

1680. „ ſteit niet, die hem belaſt hadt, nog eene
„ wyle tyds, te wagten naar 't beſluit der Staa-
„ ten, doch ondertuſſchen geen woord te ſpree-
„ ken, om hem tot het Verbond te bewee-
„ gen. Doch zo de Staaten geraaden konden
„ vinden, dit Verbond van de hand te wy-
„ zen, hadden zy zig voor te ſtellen, dat de
„ Koning zig begeeven zou, in alle de Ver-
„ bonden, welken hem, tot welſtand zyns Ko-
„ ningkryks, werden aangebooden; en vlytig-
„ lyk aanvaarden de middelen, welken men
„ hem, dagelyks, opgaf, om den Koophandel
„ zyner onderdaanen te doen bloeijen. Ten
„ beſluite, moeſten zy bedenken, dat, ſchoon
„ de Koning hen niet zogt te dreigen, nogtans,
„ 't gene, ſedert agt of tien jaaren gebeurd was,
„ uit geringer beginſels was ontſtaan, dan de
„ oorzaak was van het misnoegen, welk zyne
„ Majeſteit, ten deezen tyde, tegen hen opge-
„ vat hadt."

Friesland en Stad en Lande ſtemmen voor 't Verbond met Frankryk.

De Engelſche Gezant Sidnei verzuimde niet, tegens het laatſte Vertoog van d'Avaux, een Geſchrift in te leveren, waarby hy den Staaten, andermaal, vermaande, om zig, door de bedreigingen van Frankryk, niet te laaten beweegen, tot het aangaan van het voorgeſlaagen Verbond (*k*). Men raadpleegde, midlerwyl, rypelyk, over het antwoord, welk men den twee Gezanten geeven zou. De gevoelens der Leden verſchilden. Friesland en Stad en Lande oordeelden, dat men geene zwaarigheid maaken moeſt, om een Verbond aan te gaan met Frankryk. Zy merkten aan „ dat de Ver-
„ bon-

(*k*) Holl. Merc. van 1680. bl. 21-26.

„ bonden, eertyds met deeze Kroon gemaakt, 1680.
„ den Staaten merkelyke voordeelen hadden
„ toegebragt; terwyl, daarentegen, 't verbree-
„ ken deezer Verbonden veele rampen ver-
„ oorzaakt hadt. Dat men, een verdedigend
„ Verbond hebbende geſlooten met Groot-
„ Britanje en met andere Mogendheden, geen
„ gevaar behoorde te zien, in het ſluiten van
„ een diergelyk Verbond met Frankryk. Dat
„ men, hiertoe, te meer verpligt was, om dat
„ Lodewyk de XIV., by 't voorſlaan der voor-
„ waarden, op welken, naderhand, de Vrede
„ getroffen was, onderſteld hadt, dat de Staa-
„ ten de voorige Verbonden met hem ver-
„ nieuwen zouden." Doch de Staaten van Holland meent, dat men, noch met Frankryk noch met Groot-Britanje, ſluiten moet.
Holland waren van verſtand „ dat men, beide
„ aan Frankryk en aan Groot-Britanje, op de
„ beleefdſte wyze, behoorde te verklaaren,
„ dat men zig heiliglyk dagt te houden aan
„ de geſlooten' Verdragen, en alles aanwen-
„ den zou, om de vriendſchap der twee Kroo-
„ nen te verkrygen en te behouden. Aan d'A-
„ vaux in 't byzonder, moeſt men zeggen, dat
„ hunne Hoog-Mogendheden nog in geenen
„ ſtaat waren, om het voorgeſlaagen Verbond
„ met zyne Majeſteit van Frankryk te ſluiten;
„ en men moeſt Sidnei verzekeren van der
„ Staaten volſtandige meening, om geene ver-
„ bindteniſſen met iemant aan te gaan, die on-
„ beſtaanbaar zouden zyn met de oprégte
„ vriendſchap, welke zy met zyne Majeſteit
„ van Groot-Britanje dagten te onderhou-
„ den (*l*)." De meeſte Leden der Vergade- waartoe beſlooten wordt.
rin-

(*l*) Reſol. Holl. 23 *Jan.* 1680 *bl.* 80.

1680. ringe ſchikten zig, eerlang, naar het gevoelen van Holland, en de voorſlagen der twee Mogendheden werden, vooreerſt, heuſchelyk, van de hand geweezen (*m*).

XI. Frankryk haalt het Engelſche Hof over in zyne belangen.

Doch het Franſche Hof, de Staaten het aangaan van het voorgeſlaagen Verbond ziende verwylen, beſloot, terſtond, het oog te wenden naar Engeland, en Karel den II., wederom, gelyk voorheen, te verbinden aan de Franſche belangen. De onderhandeling hierover werdt egter zo heimelyk voortgezet, dat 'er weinig van uitlekte. Men hieldt zig alleenlyk, na verloop van eenigen tyd, verzekerd, dat het Engelſche Hof geheellyk gewonnen was door Frankryk (*n*), en 't vervolg deezer Geſchiedeniſſe zal ons, in deeze gedagten, beveſtigen.

en begint beweegingen tot eene Vredebreuk te maaken.

Lodewyk de XIV. dan, ontſlaagen van den kommer, dat de Koning van Groot-Britanje zyne oogmerken dwarsboomen zou, begon, allengskens, klaarer te toonen, dat hy niet van zins was, de Vrede lang te doen duuren. De Koning van Spanje werdt niet alleen genoodzaakt, hem Charlemont af te ſtaan, welk hy, in gevolge der Vrede, zou hebben mogen behouden, zo hy Dinant hadt konnen doen overleveren (*o*); maar Frankryk begon onverwagte eiſchen te doen, op de Byeenkomſt te Kortryk, tot regeling der grenzen in de Nederlanden, reeds in 't voorleeden jaar, aangelegd; vorderende, onder anderen, dat de Koning

(*m*) Secr. Reſol. Holl. 12, 13 *Jan.* 1680. V. *Deel, bl.* 38, 42. Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 28.

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 479.

(*o*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 29. DANIEL Journal *p.* CXXXVIJ.

ning van Spanje, voor altoos, afſtand deedt van den titel van Hertog van Bourgondie; waartoe hy eindelyk beſluiten moeſt (*p*). Hierby bleef het niet. Koning Lodewyk regtte Geregtshoven op, door welken, een groot getal van Plaatſen, in de Nederlanden en in Duitſchland, verklaard werden, af te hangen van Steden of Landen, welken hem, by de Vrede, waren gelaaten: en hy maakte zig meeſter van deeze Plaatſen, de Ingezetenen derzelven den eed van getrouwheid aan hem doende afleggen. De Spaanſche Gezant, de Fuen Major, verzuimde niet, hierover, te klaagen in den Haage, onder anderen, aanmerkende, dat de Staaten, zo Frankryk op deezen voet voortging, hun oogmerk, in 't ſluiten der Vrede, verydeld zien, en den Voormuur verliezen zouden, welken zy, in de Spaanſche Nederlanden, hadden gedagt te vinden. De Staaten deeden hun beſt ook, om 't Franſche Hof te beweegen tot het gene zy redelyk oordeelden (*q*); doch hunne poogingen waren vrugteloos: waarom zy, eerlang, in de noodzaakelykheid gebragt werden, om zig, door het ſluiten van nieuwe Verbonden, tegen den aanwas der Franſche magt, te verzekeren. 1680.

XII. Onluſten tuſſchen Spanje en den Keurvorſt van Brandenburg.

Spanje werdt, midlerwyl, ten deezen tyde, niet alleen door de onderneemingen van Frankryk, in verlegenheid gebragt; maar de Keurvorſt van Brandenburg, ſedert eenigen tyd, te Madrid en te Bruſſel, vergeefs, hebbende aangehouden, om de voldoening zyner afterſtallen,

(*p*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 95. DANIEL Journ. *p.* CXXXVIJ.

(*q*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 114-136, 138-147, 157, 158.

1680. len, hadt, eindelyk, beſlooten, zig zelven regt te doen, en vergoeding van ſchade te zoeken door de wapenen. Hy deedt, in Pomeren, eenige ſchepen uitruſten, die laſt kreegen, om op de Spaanſchen te kruiſſen, en, in Herfſtmaand, voor Ooſtende, een ryk gelaaden Konings ſchip wegnamen. Men was, in de Spaanſche Nederlanden, bedugt, dat zy ook jagt maaken zouden op de ſchepen, die, kort te vooren, uit de Corunha in zee geſteken waren, om *Alexander Farneze, Prins van Parma*, die, in de plaats van den Hertoge van Villa Hermoſa, tot Landvoogd dier Nederlanden was aangeſteld (*r*), derwaards te voeren. De Spaanſche Gezant verzogt, hierom, de Staaten, dat zy de Brandenburgſche Oorlogsſchepen wilden doen aanhouden, indienze zig binnen hun gebied vertoonden; en den Koning, zynen Meeſter, vergoeding bezorgen, voor 't ongelyk, welk hy geleeden hadt. Aan 't Engelſche Hof, geſchiedde diergelyk verzoek, en de Koning van Groot-Britanje zondt, terſtond, eenige Oorlogsſchepen in zee, om den Prinſe van Parma te waarſchuwen, en hem te geleiden naar de Nederlanden. De Staaten beſlooten, insgelyks, tot het uitruſten van eenige ſchepen, en booden, midlerwyl, door den Heere Koenraad van Heemskerk, hunnen Gezant aan 't Hof van Madrid, den Koning van Spanje hunne bemiddeling aan, tot bylegging van 't geſchil met den Keurvorſt. Ook beklaagde zig de Heer van Amerongen, aan 't Hof van Berlyn, over 't wegneemen van 't ſchip voor Ooſtende,

(*r*) Holl. Merc. van 1680. bl. 136.

ende; verzoekende, uit naame der Staaten, dat het den Koning van Spanje te rug gegeven mogt worden. De Keurvorſt antwoordde, dat hy hiertoe bereid was, mids hem voldoening gegeven werdt. Op gelyken zin, ſchreef hy ook naar 't Hof van Madrid. Doch 't leedt nog eenigen tyd, eer dit geſchil beſlegt werdt. De Prins van Parma, was, ondertuſſchen, in Wynmaand, behouden, te Ooſtende, geland (*s*). 1680.

De Staaten, in den jongſten oorlog, bezorgt, Handeling gelegd hebbende in Haſſelt en Mazeik, waren, van tyd tot tyd, door den Keurvorſt van Keulen en Biſſchop van Luik, verzogt, deeze Steden te ruimen: 't welk zy tot hiertoe geweigerd hadden, om dat de agterſtallen der brandſchattingen, welken zy van het Stigt Keulen vorderden, nog onbetaald bleeven. De Keurvorſt hadt, derhalve, zyne toevlugt genomen tot den Keizer, die zyne Reſident, *Joan Kramprigt van Kroonefeld*, beval, by de Staaten te dringen, op de begeerde ontruiming der Luikſche Plaatſen: gelyk hy, in Bloeimaand, deedt. Doch de Staaten antwoordden „ dat „ zy hunne genegenheid, om de gemelde Plaatſen te ruimen, reeds hadden doen blyken, „ door den voorſlag, om de eiſchen, welken „ zy ten laſte van den Keurvorſt hadden, door „ wederzydſche Gemagtigden, af te doen, of „ aan gekooren * zegsluiden te onderwerpen; „ doch dat zy nu, om te toonen, hoe gaarne „ zy een einde van deeze zaak zagen, te vrede waren, dat door zegsluiden verklaard „ werdt, of deeze ontruiming, geheel of ten „ dee- ling over 't ruimen van Haſſelt en Mazeik.

* *Arbiters.*

(*s*) Reſol. Holl. 1680. *bl.* 147-157.

1680. „ deele, behoorde te geſchieden, voor of na „ dat, in eene minnelyke onderhandeling, o- „ ver de eiſchen der Staaten, uitſpraak gedaan „ zyn zou: 't welk alles was, dat men, met „ reden, van hun vorderen kon." By welk antwoord, de zaak in geſchil, vooreerſt, bleef beruſten (*t*).

XIII. Verdrag van Koophandel met de Ottomanniſche Porte.

De Ambaſſadeur der Staaten aan de Ottomanniſche Porte, *Juſtinus Colyer*, vernieuwde, in Herfſtmaand deezes jaars, met *Mahomet den IV.* het Verdrag van Koophandel en Scheepvaart, welk, in vroeger' tyd, tuſſchen de Porte en de Staaten, geſlooten was. By 't Verdrag, welk nu gemaakt werdt, verklaarde de Sultan, „ dat de Nederlandſche Koopluiden geenen „ tol ſchuldig zouden zyn van de Daalders en „ het goud, welk zy in het Turkſche Ryk brag- „ ten, en van de andere waaren niet meer dan „ drie ten honderd. 't Zou hun ook vryſtaan, „ Katoen, Katoenen-garens, Korduaanen, „ Waſch en Huiden te koopen; welke han- „ del, te vooren, alleen aan de Franſchen ver- „ gund geweeſt was. Zy zouden nimmer tot „ ſlaaven gemaakt mogen worden, alſchoon „ zy op vyandelyke ſchepen gevonden wer- „ den. De Staaten zouden, in de Havens van „ het Turkſche Ryk, met naame, in Kairo, „ Alexandrie, Aleppo, Tripoli di Soria, Sai- „ da, Ciprus, Algiers, Tunis, Tripoli, Mo- „ rea, Smirna en Scio, Conſuls mogen ſtel- „ len en dezelven mogen veranderen, naar „ hun welgevallen: welke Conſuls, nevens der „ Staaten Ambaſſadeurs te Konſtantinopole, „ regt-

(*t*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 159.

„ regtſpraak hebben zouden over de geſchil- 1680.
„ len, tuſſchen de Nederlanders voorvallen-
„ de. De Nederlandſche Koopluiden mogten,
„ by uiterſten wil, beſchikking maaken over
„ hunne goederen. Zo zy vrywillig verklaar-
„ den, Turkſch geworden te zyn, zouden de
„ Koopmanſchappen, welken zy van anderen
„ onder zig hadden, hun, terſtond, afhan-
„ dig gemaakt, en zulken, die laſt van de ei-
„ genaars toonden, overgeleverd worden. De
„ Algierſche Kaapers, in Nederlandſche Ha-
„ vens inloopende, zouden heuſchelyk beje-
„ gend, en, des noods, van Krygs- en Scheeps-
„ behoeften voorzien worden: waartegen zy
„ geene Nederlanders Slaaven zouden mogen
„ maaken. Zelfs zouden alle Nederlandſche
„ Slaaven, te Algiers of elders in het Turk-
„ ſche Ryk gevonden wordende, terſtond in
„ vryheid geſteld worden. De Nederlandſche
„ goederen, op vyandelyke ſchepen, en de vyan-
„ delyken, op Nederlandſche ſchepen gevon-
„ den wordende, zouden niet verbeurd ver-
„ klaard worden." Behalve deezen, vervatte het verdrag, welk in 't geheel uit *zesenvyftig* Leden beſtondt, nog veele andere punten; allen ſtrekkende, om de Ingezetenen van deezen Staat dezelfde vryheden in 't ſtuk van den Koophandel toe te ſtaan, welken, ſedert eenigen tyd, door de Franſchen en Engelſchen, genooten waren (*u*).

Op 't einde van Slagtmaand deezes jaars, vertoonde zig, byna door gantſch Europa, eene Komeet of Staartſter, welker ſtaart, ſomtyds, Staartſter.

(*u*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 4.

1680. tyds, omtrent zeventig graaden beſloeg. Zy werdt, hier te Lande, gezien, tot in Sprokkelmaand des volgenden jaars, en van 't gemeen nog voor een voorbode van naderende oorlogen of andere onheilen gehouden (*v*). Ook gaven de toeneemende onluſten tuſſchen Frankryk en Spanje den zwakken gemoeden gereede aanleiding, om zig, uit dit ongewoon verſchynſel, een' kort aanſtaanden oorlog te voorſpellen.

XIV. De Franſchen zenden Krygsvolk in 't Land van Luxemburg.

De Koning van Frankryk, zig, onder anderen, verſcheiden' Plaatſen in 't Land van Luxemburg hebbende doen toewyzen, één van welken, Virton naamlyk, nog Spaanſche bezetting inhadt, zondt, in Lentemaand des jaars 1681, twaalfhonderd ruiters en dragonders derwaards, onder den *Graave van Buſſi*, die zig van verſcheiden' Plaatſen meeſter maakte, en de Spaanſchen, eerlang, noodzaakte, hem ook Virton in te ruimen. Hy bleef, ſedert, in 't Land van Luxemburg. En 't leedt maar tot in Oogſtmaand, wanneer de Prins van Parma, door het Franſch Krygsvolk, ook zo goed als gedwongen werdt, de Stad en het Graafſchap Chinei in 't Luxemburgſche aan Frankryk over te geeven (*w*). Koning Lodewyk deedt, omtrent deezen tyd, op de Byeenkomſt te Kortryk, ook van Spanje vorderen den Oudenburg van Gend met zyn toebehooren, de Stad en de Kaſtelenye van Aalſt, Geertsbergen, Ninove, 't Land van Beveren, de Ambagten van Aſſenede en Boekhoute en eenige an-

1681.

Elſch van Frankryk op een gedeelte van Vlaanderen.

(*v*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 215-218.
(*w*) Secr. Reiol. Holl. 12 *July* 1681. V. *Deel*, *bl.* 53. Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 51-63.

andere Plaatſen hieromtrent, allen welken hy, te vooren, door de wapenen, bemagtigd, en ſedert ontruimd hadt, zonder dat de herlevering derzelven by de Vrede bedongen geweeſt was; waarom hy oordeelde, zyn regt op dezelven behouden te hebben. Hy begeerde dan, dat hem de Plaatſen zelven, of eenige anderen van gelyke waarde werden te rug gegeven, en gaf den Spaanſchen ſlegts zes weeken tyds, om hierover te beſluiten. Men wiſſelde, te Kortryk, verſcheiden' ſchriften, waarin de redelykheid van deezen eiſch beweerd en betwiſt werdt (x). Doch terwyl men, aan 't Hof te Bruſſel, raadpleegde, om zig van het laſtig aanzoek des Konings van Frankryk te ontſlaan, hielden de Franſche troepen de Stad Luxemburg geblokkeerd. Sommigen meenden, en 't bleek, naderhand, dat de Koning zig gaarne deeze Stad, in plaatſe van al 't gene hy te vooren gevorderd hadt, zou hebben zien afſtaan. Doch de Spaanſchen hadden hier geene ooren naar. Ook werdt, terwyl men te Kortryk ſtreedt met de penne, Vlaanderen gedreigd, door eenen hoop Franſchen, die nogtans, in 't begin van Slagtmaand, wederom naar hunne bezettingen keerden (y): 't zy ter oorzaake van het ongunſtig jaargetyde, of van de onderhandelingen der Staaten, aan verſcheiden' Hoven, die onlangs waren aangevangen, en van welken wy nu verſlag moeten doen. 1681. Luxemburg wordt geblokkeerd.

XV. De Staaten be-

De beweegingen der Franſchen in de Spaanſche Nederlanden konden niet nalaaten, de na-

(x) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 165, 171, 188, 213, *and* BURNET *Vol.* I. *p.* 563.
(y) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 188, 212.

1681. nabuuren, en vooral de Staaten der Vereenigde Gewesten tot argwaan te verwekken. Men begon deeze beweegingen, inzonderheid sedert het blokkeeren van Luxemburg, schier alomme, aan te zien, als de beginsels eener volkomen' vredebreuk. De argwaan werdt, hier te Lande, gevoed, door zyne Hoogheid, die byzondere redenen hadt, om misnoegd te zyn op het Fransche Hof. Onder het Graafschap van Chinei, welk Lodewyk de XIV. zig hadt doen toewyzen, behoorden de Heerlykheden Vianden en S. Vit, die den Huize van Nassau-Oranje toekwamen. De Koning van Frankryk hadt den Prins van Oranje, derhalve, te Mets, doen dagvaarden, om hem wegens deeze Heerlykheden hulde te doen. Doch de Prins verscheen niet: waarop zyne Heerlykheden verbeurd verklaard, en den Maarschalk d'Humieres, die 'er eenig regt op meende te hebben, toegeweezen werden (z). Men kan ligtelyk bezeffen, hoe zeer dit den Prinse gestooten hebbe. De Staaten waren ook te onvrede op het Fransche Hof. Zyne Hoogheid bragt dan ligtelyk te wege, dat zy besluiten namen, om zig tegen de geduurig toeneemende magt van Frankryk, door nieuwe Bondgenootschappen, te sterken. Eerst wierp men 't oog op Duitschland en Zweeden. In het Duitsche Ryk, hadt men ook gemeend te zien, dat Frankryk geene vrede zogt. Lodewyk de XIV. hadt zig, in 't voorleeden' jaar, reeds een gedeelte van de Elzas doen toewyzen (a), waarop

Beginnen te handelen over een Verdrag van Bondgenootschap.

(z) PUFENDORF de Rebus Geſt. Frid. Wilh. Libr. XVIII. §. 22. p. 1127.

(a) DANIEL Journal p. CXXXVIJ.

op zyn regt betwiſtbaar geoordeeld werdt, in Duitſchland; en in Herfſtmaand deezes jaars, hadt hy zig meeſter gemaakt van Straatsburg, onder voorwendſel, dat deeze vrye Ryksſtad, in den jongſten oorlog, de onzydigheid geſchonden hadt, en dat de Keizer nu op 't punt ſtondt, om 'er bezetting in te werpen (*b*): gelyk de Graaf d'Avaux den Staaten, ſchriftelyk, aandiende, op den agtſten van Wynmaand (*c*). Men vertrouwde, hierom, in den Haage, dat men den Keizer en eenige Duitſche Vorſten, ligtelyk, tot een Verbond tegen Frankryk, zou konnen overhaalen. De Prins van Oranje hadt, in den Herfſt des voorleeden en in de Lente deezes jaars, den Hertog van Brunswyk-Lunenburg te Zelle een bezoek gegeven (*d*): en ſommigen meenden, dat hy, toen, hier, reeds heimelyk over een Verbond gehandeld hadt (*e*): zelfs wil men, dat hy een Huwelyk zogt te bewerken, tuſſchen den Prins van Osnabrugge en de Prinſeſſe *Anna*, Zuſter der Prinſeſſe van Oranje, en dat hy, in geval het gelukt was, deezen Prins van de opvolging in zyne waardigheden hier te Lande zou hebben willen doen verzekeren, alzo hy toen reeds voorzien zou hebben, dat hy nimmer kinderen, by de Prinſeſſe, zyne Gemaalinne, verwekken zou (*f*). Doch van dit alles is ons geen genoegzaam blyk voorgekomen. Kort hierop deedt 1681.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 154-159. DANIEL Journal. *p.* CXXXVIIJ.
(*c*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 163.
(*d*) Reſol. Holl. 7 *Sept.* 1680. *bl.* 450.
(*e*) Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 100. Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 158. *van* 1681. *bl.* 107.
(*f*) Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 107, 127.

1681. deedt de Prins een' keer naar Engeland (*g*), die, naar ſommiger verhaal, voornaamlyk ſtrekte, om den Koning, zynen Oom, over te haalen, tot een Verbond tegen Frankryk. Zyne Hoogheid ſprak toen openhertiglyk met den Graave van Sunderland, wien hy verzekerde, dat 'er kans was, om een magtig Verbond te ſluiten tegen Frankryk. Doch hy keerde, na een kort verblyf, naar den Haage, met de flaauwe hoop, dat de Koning zig tot zulk een Verbond zou inlaaten, zo dra zyn Ryk inwendig in ruſt zou zyn (*h*). De Staaten waren, midlerwyl, in heimelyke onderhandeling getreden met *Nikolaas Guldenſtolpe*, buitengewoonen Ambaſſadeur der Kroone van Zweeden aan de Staaten; en met deezen, ſlootenze, in weêrwil der bedekte poogingen van den Graave d'Avaux (*i*), eerlang, een Verbond, welk, op den tienden van Wynmaand, in den Haage, getekend, en, ſedert, het *Verdrag van* Aſſociatie of *Bondgenootſchap* genoemd werdt. Men beloofde, by dit Verbond „ de Nieuwmeegſche Vrede van de jaaren 1678 en 1679, en „ de Osnabrugſche en Munſterſche van den „ jaare 1648 te zullen handhaaven, en tegen „ de ſchenders deezer Vreden, des noods, „ gelykelyk, de wapenen te zullen opvatten. „ Men liet ook anderen Mogendheden toe, „ in dit Verbond te treeden, en ſtelde, ein- „ de-

Welk eerſt met Zweeden geſlooten wordt.

(*g*) Reſol. Holl. 30 *July* 1681. *bl.* 353. Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 113.

(*h*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 159, 168. BURNET *Vol.* I. *p.* 479. PUFENDORF de Reb. Geſt. Frid. Wilh. *Libr.* XVIII. §. 22. *p.* 1127.

(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 135, 174, 179, 185.

Mr. AERNOUT VAN CITTERS
Ordinaris Ambaſsadeur
in Engeland enz.

J. Houbraken fec. naar de Originele Schildery van G. Kneller.

Is. Tirion excudit.

„ delyk, vaſt, dat het, van den dag der bekrag- 1681.
„ tiginge af, twintig jaaren duuren zou (*k*)."
Doch daar verliep een geruime tyd, eer Zweeden dit Verbond bekragtigde. Ook draalden, hier te Lande, Friesland en Groningen, met bewilligen in dit Verdrag. De uitwiſſeling der bekragtigingen geſchiedde egter nog, voor het einde des jaars (*l*).

Dus was, ten minſte, de grondſlag gelegd van een Verbond van gelyken aart, als het drievoudig Verbond van den jaare 1668, en als de verſcheiden' Verbonden, welken de Staaten, na 't ontſtaan van den jongſten oorlog, geſlooten hadden. 't Verbond met Zweeden was maar weinige dagen getekend geweeſt, toen de Staaten den Heer van Beuningen, als buitengewoonen * Gezant, naar Engeland ſchikten, om, nevens den Heer *Arnoud van Citters*, voorheen Raad in den Hove van Holland; doch onlangs, by verwiſſeling, tot Raad in den Hoogen Raade verkooren (*m*); en in 't voorleeden jaar, aangeſteld, tot gewoonlyken Ambaſſadeur van deezen Staat aan 't Engelſche Hof (*n*); den Koning van Groot-Britanje over te haalen, tot het Verdrag van *Aſſociatie*, met Zweeden opgeregt. Zy verwierven, terſtond, in 't heimelyk, gehoor by den Koning, wien zy hunnen laſt openden. Ook traden zy daarna, met 's Konings Gemagtigden,

Men zoekt'er den Koning van Groot-Britanje in te doen treeden.

* *Envoyé.*

(*k*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 15. *Zie ook* Notul. Zeel. 1681. *bl.* 203.
(*l*) Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 199.
(*m*) *Zie* P. DE LA RUË Staatk. Zeel. *bl.* 40.
(*n*) *Vit de* Orig. Inſtructie. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 169.

1681. den, in byzondere onderhandeling (o): waarna zyne Majeſteit hun, op den zeventienden van Slagtmaand, antwoordde „ dat hem de „ aanbieding, om in 't Verbond, met Zweeden gemaakt, begreepen te worden, zeer „ aangenaam geweeſt was: alzo 't hem ten „ hoogſte ſmerten zou, dat men de vrugten „ zou moeten miſſen van eene Vrede, welke, voornaamlyk, door zyn beleid, was „ verkreegen. Dat hy hierom wel verre was „ van niet te willen treeden in de maatregels, „ beraamd by zulke goede Bondgenooten, als „ de Koning van Zweeden en de Staaten waren. Doch dat hy wel gewenſcht hadt, dat „ een ontwerp van een Verbond, welk voornaamlyk op de ruſt van Duitſchland zag, „ door de Duitſche Vorſten, goedgekeurd en „ aangenomen geweeſt was, eer men 'er Vorſten toe nodigde, die minder belang hadden by 't gene het Duitſche Ryk betrof. Dat „ hy, om deeze reden, zig verpligt vondt, te „ verklaaren, dat hy het voorgeſlaagen Verbond niet zou konnen aanneemen, voor het, „ door den Keizer, den Koning van Deenemarke en de voornaamſte Vorſten des Duitſchen Ryks, zou aangenomen zyn; waarna „ hy niet draalen zou met 'er zig, insgelyks, „ in te begeeven. Doch zo men, midlerwyl, „ voortvoer, met zyne eiſchen, op een gedeelte der Spaanſche Nederlanden, by wege van daadelykheid, te doen gelden, en „ zig van eenige Plaats van aanbelang meester

die 't genoegzaam van de hand wyſt.

(o) Miſſiven van VAN CITTERS en VAN BEUNINGEN van 14, 18, 21, 25, 28 Oct. 1, 4, 8 Nov. 1681. OS.

„ ter maakte; zou hy niet nalaaten, terſtond, 1681.
„ zyn Parlement ſamen te roepen, om te beter
„ in ſtaat te zyn ter uitvoeringe van 't gene men,
„ tot byſtand zyner Bondgenooten, zou dien-
„ ſtig oordeelen (p)."

De gevoelens, welken den Koning, in 't laatſte gedeelte van zyn antwoord, uitdrukte, bragten, meent men, hierna, het verlaaten van Luxemburg te wege. Doch, uit het eerſte gedeelte van het zelve, bleek duidelyk genoeg, dat hy niet gezind was, te treeden in 't Verdrag van Aſſociatie. Te vorderen, dat dit Verdrag eerſt, door verſcheiden' andere Mogendheden, aangenomen werdt, was zyne aanneeming van het zelve, ten minſten, eene geruime wyle, verſchuiven. Te vorderen, dat het vooraf, door de voornaamſte Duitſche Vorſten, werdt getekend, zonder te bepaalen door welken, ſtelde het aanneemen of afwyzen van 't Verbond altoos aan zyne keur. Sommige Duitſche Vorſten, welken hy ligtelyk onder de voornaamſten zou konnen rekenen, hielden Frankryks zyde reeds. Anderen zogt Koning Lodewyk te winnen. En 't was buiten waarſchynlykheid, dat deeze allen zouden konnen bewoogen worden, om 't Verbond te omhelzen. Te vorderen, eindelyk, dat de Koning van Deenemarke zig in een en het zelfde Verbond begave met den Koning van Zweeden, was iet vorderen, dat naauwlyks ooit gezien, en thans geheel niet te wagten was. Men hadt dan reden, om 's Konings antwoord, in dit opzigt, voor eene heuſche weigering te houden.

Aanmerkingen over 's Konings antwoord.

(p) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 237-240.

1681. den. Ook werdt het niet anders aangemerkt van de Staatſche Gezanten: en men vindt, dat van Beuningen, omtrent deezen tyd, aan de Stad Amſterdam ſchreef „ dat men geenen „ ſtaat maaken kon op de trouwe of byſtand „ van Engeland; dat het Engelſche Hof nog „ geheel in de Franſche belangen was; dat „ de verdeeldheid tuſſchen de Hofparty en de „ Volksparty thans ook zo groot was, dat hy „ niet geloofde, datze, in zo verre, zou kon- „ nen weggenomen worden, dat de Koning „ moeds genoeg hebben zou, om zig te be- „ geeven in een Verbond, welk hem in eenen „ oorlog zou konnen inwikkelen." 't Scheen, inderdaad, dat Koning Karel tot een' grondregel geſteld hadt, dat te oorloogen was zig overgeeven in de handen van 't Parlement; waarom hy vaſtelyk beſlooten hadt den kryg te ſchuwen (*q*). Van Citters en van Beuningen bleeven nog eenigen tyd aanhouden, om nader antwoord, zonder iet te vorderen (*r*). De laatſte keerde, eerlang, onverrigterzaake, naar Holland te rug.

Schrivens van Van Beuningen aan de Stad Amſterdam.

XVI. Doch eer nog 't Verbond tuſſchen Zweeden en de Staaten getekend ware, hadt de Franſche Ambaſſadeur d'Avaux den *Heere van Werkendam*, die toen, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, voorzat, te verſtaan gegeven, dat de Koning, zyn Meeſter, zig zeer beledigd zou rekenen, door zulk een Verbond. Doch, 't zy dat Werkendam niet goedgevonden hadt, de Vergadering hiervan te onderrigten, 't zy dat

D'Avaux verklaart zig ſcherp tegen het Verbond met Zweeden opgeregt.

(*q*) BURNET *Vol* I. *p.* 479.
(*r*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 240.

dat de Staaten raadzaam oordeelden, zig te gelaaten, als ofze 'er niet van wiſten; d'Avaux kreeg, in eenige dagen, geen beſcheid: 't welk hem bewoog, om de Vergadering, ſchriftelyk, te verzoeken „ dat zy agt gelief- „ de te ſlaan op 't gene hy den Heere van „ Werkendam hadt aangediend, met verzoek, „ dat hy 'er den Staaten kennis van geliefde „ te geeven." Doch de Staaten antwoordden hem, op den eerſten van Wynmaand „ dat „ zy, al ſedert veele jaaren, een beſluit had- „ den moeten neemen, om niet te raadplee- „ gen over geſprekken, die, in zaaken van be- „ lang zelven, zouden mogen vallen, tus- „ ſchen uitheemſche Gezanten en den Preſi- „ dent of eenigen der Afgevaardigden ter Ver- „ gaderinge van hunne Hoog-Mogendheden, „ hebbende zy, dikwils, bevonden, dat men „ elkanderen, in zulke geſprekken, kwalyk „ verſtaan hadt. Dat zy, hierom, verzogten, „ dat de Heer Graaf d'Avaux, iet, welk hy „ van gewigt oordeelde, hebbende voor te „ draagen, zulks in geſchrifte geliefde te ver- „ vatten; wanneer hy zou konnen ſtaat maa- „ ken op een antwoord, overeenkomſtig, aan „ de eene zyde, met de agting, welke zy al- „ toos gehad hadden en hebben zouden voor „ de eere van de vriendſchap zyner Majeſteit, „ en aan de andere, met de vryheid van den „ Staat en met de ruſt en veiligheid, welke „ zy gehouden waren aan deszelfs ingezete- „ nen te bezorgen." D'Avaux, hierop, zig, mondeling, nader geopend hebbende aan eenige Gemagtigden der algemeene Staaten, verklaarde zulks, alleenlyk, met korte en alge- 1681.

1681. meene woorden, in geſchrifte, aan derzelver Vergadering. Doch men verzogt hem, op nieuws, dat hy zyne meening, breeder en duidelyker, in geſchrifte, vervatten wilde. Middlerwyl, was het Verdrag met Zweeden getekend, op den tienden van Wynmaand, en 't liep tot den agtſten van Slagtmaand aan, eer men een wydluftig Geſchrift ontving van d'Avaux: die, hiertoe, eerſt naderen laſt van den Koning, zynen Meeſter, hadt moeten afwagten (*s*). Hy vertoonde den Staaten „ hoe 'er een algemeen „ gerugt liep, dat zy, onder dekſel van de ruſt „ in Europa te willen bewaaren, een Verbond „ van *Guarantie* of *Aſſociatie* geſlooten hadden, „ doch dat hy aan zulk een gerugt geen geloof „ kon ſlaan: en te minder, om dat de Staaten te wel verlicht waren, om niet te konnen „ zien, dat zulk een Verbond Europa veeleer „ ontruſten, dan in vrede bewaaren zou, alzo „ de Koning, zyn Meeſter, ter oorzaake van „ zulk een Verbond, maatregels zou moeten „ neemen, die niet zouden konnen nalaaten, „ moeilyke gevolgen te hebben. Zyne Majeſteit hadt hem, hierom, gelaſt, hun te waarſchuwen, dat diergelyke verbindteniſſen dezelfde onheilen zouden voortbrengen, welken de Staaten zig, voorheen, door verbonden van gelyken aart, op den hals hadden gehaald: welke onheilen hy vertrouwde, dat zy, door ſpoedige beſluiten, zouden „ willen voorkomen, den Koning van deeze „ hunne beſluiten kennis geevende, op dat hy „ weeten mogt, of hy hen, voortaan, zou heb-

„ ben

(*s*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 151.

„ ben aan te merken als zyne vrienden, of als 1681.
„ luiden, die geduuriglyk gereed waren, om
„ eene zyde te omhelzen, welke allermeeſt
„ gekant was tegen zyne belangen. Hy, Am-
„ baſſadeur, verzogt hierom, dat men hem
„ wilde mededeelen, 't gene hy, desaangaan-
„ de, aan den Koning, zynen Meeſter, zou
„ moeten berigten; in hoope, dat hy hem zou
„ konnen verſterken in de gevoelens, waarin
„ hy, ten hunnen opzigte, was, en hem geens-
„ zins doen denken, dat zy in eene zeer kwaa-
„ de geſteldheid waren, ten opzigte van zyne
„ Majeſteit (*t*)."

Op dit Geſchrift, antwoordden de Staaten, De Staa-
na verloop van ſlegts drie dagen „ dat zy op- ten ver-
„ regtelyk konden verklaaren, hooge agting dedigen
„ te hebben voor de eere van zyne Majeſteits het ſlui-
„ vriendſchap, waarin de ingezetenen van den ten van
„ Staat een groot deel hunner ruſte en vei- dit Ver-
„ ligheid vinden konden; waarom zy ook, drag.
„ van hunnen kant, alles aanwenden zouden,
„ wat men van goede en getrouwe vrienden
„ verwagten kon. Dat zy ook nog met leed-
„ wezen gevoelden de ongelukken, hun, in de
„ laatſte jaaren, overgekomen: waarvan de
„ ſmertelyke naſmaak hun, gewiſſelyk, nog
„ veele jaaren byblyven zou; doch dat deeze
„ ongelukken, in hun gemoed, geenszins, had-
„ den uitgewiſcht de hoogagting, welke zy
„ altoos voor zyne Majeſteit gehad hadden;
„ hebbende zy ook veel genoegen geſchept
„ uit de verzekering, welke de Koning hun
„ hadt gelieven te geeven van de eere van zy-
„ ne

(*t*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl* 240-243.

1681. „ ne genegenheid. Dat zy, wyders, in alle
„ opregtheid, betuigen konden, geene ver-
„ bindteniſſen gemaakt te hebben, die * *regt-*
„ *ſtreeks* aanloopen zouden tegen de belan-
„ gen van zyne Majeſteit, en dat zy, hierom,
„ met de uiterſte verwondering, vernomen
„ hadden, hoe het gedrag, welk zy thans,
„ in het een of in het ander opzigt, hielden,
„ hen wederom zou konnen inwikkelen in ee-
„ nen oorlog, die hun, veelligt, zo veel na-
„ deels zou konnen toebrengen, als de jong-
„ ſte gedaan hadt. Dat zy van de goedheid
„ en regtvaardigheid van zyne Majeſteit niet
„ konden verwagten, dat hy zig gehoond re-
„ kenen zou, om dat een Staat, dien hy de
„ eer deedt van voor vry te erkennen, ver-
„ bonden ſloot, welken eeniglyk ſtrekten,
„ om de Ingezetenen deezer Landen te be-
„ waaren by hunne Vryheid en Godsdienſt,
„ en by de Vrede, die God hun verleend hadt;
„ alzo zy zig, in zulk een geval, ontbloot
„ zouden moeten agten van een der voor-
„ naamſte voorregten van eenen vryen Staat.
„ Dat zy voor zyne Majeſteit konden noch
„ wilden verbergen, hoe zy, op den tien-
„ den van Wynmaand, met den Koning van
„ Zweeden, geſlooten hadden zekere Over-
„ eenkomſt, zuiverlyk en eeniglyk ſtrekkende
„ tot bewaaring van de Nieuwmeegſche en
„ Weſtfaalſche Vrede, van welke eerſtgemel-
„ de Vrede zyne Majeſteit de voorwaarden
„ zelve voorgeſchreeven hadt, en welke hy
„ alomme verklaarde te willen blyven onder-
„ houden. Dat zy geene zwaarigheid maak-
„ ten, om den Graave d'Avaux een Affchrift
„ dee-

* *directelyk.*

„ deezer overeenkomſt ter hand te doen ſtel- 1681.
„ len, wel bewuſt, dat men 'er niets in zou
„ konnen vinden, welk men, met eenigen
„ ſchyn, zou konnen aanzien als eene ver-
„ bindtenis tegen Frankryk, of waaruit, by
„ gevolge, zou konnen getrokken worden,
„ dat de Staaten altoos gereed waren, om de
„ partyen te omhelzen, welken meeſt gekant
„ waren tegen de belangen van zyne Maje-
„ ſteit. Dat zy ook niet konden gelooven,
„ dat zyne Majeſteit gaarne zou worden aan-
„ gezien voor eenen Vorſt, die zulke Prinſen
„ en Staaten, welken de gemelde Vrede wil-
„ den onderhouden, aanmerken zou, als zy-
„ ne vyanden. Dat zy, hierom, vertrouw-
„ den, dat zyne Majeſteit, de geſlooten' O-
„ vereenkomſt gezien hebbende, oordeelen
„ zou, dat het 'er zo verre af was, dat zy
„ verbindteniſſen zouden hebben aangegaan,
„ *regtſtreeks* ſtrydende met de belangen zyner
„ Majeſteit; dat zy veeleer moeſten gehou-
„ den worden, met hem ſamen te ſtemmen,
„ in 't gene hy verklaarde voor te hebben,
„ de behoudenis, naamlyk, van de ruſt en vre-
„ de van Europa. Zy verwagtten, derhalve,
„ over zulk een Chriſtelyk oogmerk, gepree-
„ zen te zullen worden van zyne Majeſteit,
„ en aangezien als zyne goede en gedienſtige
„ vrienden, die voor de eer van zyne vriend-
„ ſchap zo hoog eene agting hadden, als hy
„ eiſchen kon (*u*)." Van dit antwoord werden affchriften gezonden aan de Hoven van Londen, Koppenhagen en Berlyn, en men vindt niet,

(*u*) Reſol. Gener. *Martii* 11 *Novemb.* 1681.

1681. niet, dat de Graaf d'Avaux de Staaten verder, om het ſluiten der Overeenkomſt met Zweeden, gemoeid heeft (*v*). Ook verhaalt hy zelf, dat hem zulks, door den Koning, zynen Meeſter, verboden was (*w*).

Aanmerking op der Staaten antwoord.

Doch of het Franſche Hof voldaan geweeſt zy, over het antwoord der Staaten, mag men, met reden, in twyfel trekken. Immers het begreep, hoe voorzigtig en beleefd het ook opgeſteld ware, geene andere verklaaring, dan dat het geſlooten Verbond niet **regtſtreeks* gekant was tegen de belangen des Konings van Frankryk. Men ſcheen, derhalve, genoegzaam toe te geeven, dat het kon geagt worden, † *van ter zyde*, ten zynen nadeele, te zullen kunnen ſtrekken, indien hy voortvoer, inbreuk te doen op de geſlooten Vrede. De Staaten toonden dus, dat zy eerbiedig en heuſch handelen konden met Frankryk, zonder krenking van de opregtheid: doch hunne opregte Verklaaring zelve moeſt den Koning verſterken in het misnoegen, welk hy reeds tegen hen opgevat hadt.

* *directelyk.*

† *indirectelyk.*

XVII. Verſcheiden voorvallen, die voor onluſt tuſſchen Frankryk en deezen Staat

Ook waren 'er, omtrent deezen tyd, nog andere dingen gebeurd, die geſchaapen ſcheenen, dit misnoegen te zullen doen toeneemen. Lodewyk de XIV., in oorlog geraakt zynde met die van Algiers, hadt den Staaten, in Slagtmaand, doen aanzeggen „ dat hy van „ meening was, eenige ſchepen te zenden „ naar de Middellandſche zee, die laſt zouden „ hebben, om ook de ſchepen der ingezetenen „ van

(*v*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 246.
(*w*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 185.

„ van deezen Staat aan te taſten en weg te nee- 1681.
„ men, indien zy bevonden werden, den Al- doen
„ gierynen Krygsbehoeften of andere *Contra-* vreezen.
„ *bande* goederen toe te voeren, waarvan hy Frankryk
„ hen egter wel vooraf wilde waarſchuwen, waar-
„ op dat zy 'er tegen waaken mogten." Men ſchuwt
gaf van deeze waarſchuwing, terſtond, ken- de Staa-
nis aan de Kollegien ter Admiraliteit (*x*). Doch ten tegen
't is gemakkelyk te beſpeuren, dat hieruit den han-
verſcheiden' zwaarigheden voor de ſcheepvaart del op
deezer Landen te dugten waren. By het jong- Algiers.
ſte Verdrag, met de Porte geſlooten (*y*), was beſtemd, dat de ingezetenen van den Vereenigden Staat de Algierynen zouden moeten voorzien van Krygsbehoeften. 't Kon, derhalve, naauwlyks anders zyn, of eenige Koopluiden moeſten hiervan hun werk maaken, en gevaar loopen om in de handen der Franſchen te vallen; die, waarſchynlyk, ook zulke ſchepen zouden aantaſten, welken Krygsbehoeften naar Spanje voerden, onder voorwendſel, dat men 't, mogelyk, op Algiers gemunt hadt: 't welk merkelyke onluſt te wege brengen kon. Voorts, was 'er, onlangs, ook geſchil met Frankryk ontſtaan, over 't regt der Vlagge. De Verſchil
Graaf van Styrum, met twee Staatſche Oor- over 't
logsſchepen, eene Koopvaardyvloot naar Smir- regt der
na geleidende, lag, op den vierden van Herfſt- Vlagge
maand, op de reede van Livorno, toen de met eeni-
Hertog van Montemar, met tien Franſche ga- ge Fran-
leien derwaards gezeild, zig verwonderd toon- ſche ga-
de, dat de Staatſchen 's Konings vlag de ge- leien.

woo-

(*x*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 249.
(*y*) *Zie* hier voor, *bl.* 54.

1681. woone eer niet beweezen. Hy deedt dan den Graave van Styrum vraagen, *of hy de Vlag der Franſche hoofdgaleie niet kende, en waarom hyze niet gegroet hadt*? Styrum, 't zy hy twyfelde, of Frankryk zo veel eers, op deeze kuſt, toekwame, 't zy hy dagt, dat zyne Oorlogsſchepen niet gehouden waren, galeien te groeten; draalde nog eene poos, eer hy den Hertoge van Montemar genoegen gaf. Montemar, midlerwyl, den wind van Styrum zoekende te winnen, bereidde zig, om hem aan te taſten. En men vreesde nu voor een gevegt, toen Styrum zig door den Bevelhebber van Livorno liet overhaalen, om de Franſche Vlagge met negen ſchooten te vereeren. De Koning van Frankryk, tyding van 't gebeurde gekreegen hebbende, deedt over den Graave van Styrum klaagen, in den Haage, eiſchende, dat hy geſtraft werdt. De Staaten verbonden zig hiertoé, in geval Styrum bevonden mogt worden, zig ſchuldig gemaakt te hebben aan eenige oneerbiedigheid, omtrent 's Konings vlagge; waarnaar zy onderzoek doen zouden. Ten zelfden tyde, deeden zy allen hunnen Bevelhebberen ter zee aanzeggen, dat zy de Koningklyke Vlagge van Frankryk, met de vereiſchte eere, zouden hebben te bejegenen. Doch met het onderzoek naar 't gebeurde voor Livorno, werdt een' geruimen tyd gedraald (z). De Staaten van Holland beſlooten, in 't volgende jaar, de zaaken ter algemeene Staatsvergaderinge zulks te beleiden, dat den Hoofdbevelhebberen over 's Lands Oorlogsſchepen mogt aangeſchreeven

(z) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 246-249.

ven worden, dat zy der Franſche vlagge gelyke eer zouden hebben te bewyzen, als zy der Engelſche, buiten de zogenaamde Britanniſche zee, en der Spaanſche gewoon waren aan te doen (*a*). 't Gebeurde met den Graave van Styrum ſchynt, ſedert, vergeten te zyn. 1681.

Nog viel 'er, op 't einde des jaars, iet voor, waaruit verwydering tuſſchen Frankryk en deezen Staat geſpeld werdt. Een Franſchman, in 't gemeen *Graaf van Serdan*, of *van S. Paul* genoemd, hadt zig, ſedert eenige jaaren, te Amſterdam, nedergezet, en het Burgerregt verkreegen. Men vernam zulks, eindelyk, aan 't Franſche Hof, daar hy aan ſnoode misdryven ſchuldig gehouden werdt: en in 't begin van Wintermaand, kwamen 'er negen dragonders met een' Luitenant aan 't hoofd, uit de bezetting van Yperen, herwaards, met laſt, om den Franſchman, heimelyk, te ligten, en naar Frankryk te voeren. Doch alzo men, hier, de lugt van hun oogmerk gekreegen hadt, werden zy, te Rotterdam, gevat, naar den Haage gevoerd, en voor 't Hof te regt geſteld. D'Avaux deedt, terſtond, zyn beſt, om hen te doen ontſlaan: niet ſchroomende, in een Geſchrift, ter algemeene Staatsvergaderinge overgeleverd, rondelyk, te erkennen, dat zy herwaards gekomen waren, om 's Konings bevelen uit te voeren; en vorderende, dat menze, om deeze reden, op vrye voeten ſtelden (*b*). De Staaten toonden zig, over de verklaaring en eiſch des Am-

XVIII. De Koning van Frankryk zendt een' Luitenant met eenige dragonders af, om iemant uit Amſterdam te ligten.

Geſchil hieruit ontſtaan.

(*a*) Reſol. Holl. 4 *Juny* 1682. *bl.* 264.
(*b*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 249-251.

1681. Ambaſſadeurs, ten hoogſte, verwonderd. 't „ Speet hun zeer, zeidenze, dat zyne Ma„ jeſteit zo geringe agting voor hun geliefde „ te hebben, dat hy goedvondt, hun, door zy„ nen Ambaſſadeur, te doen bekennen, hoe „ hy laſt gegeven hadt, om, uit eene der voor„ naamſte Steden van Holland, met geweld, „ te doen ligten en vervoeren een' Perſoon, „ die, aldaar, jaaren agtereen, burger en in„ wooner geweeſt was, zonder ooit te vooren „ over deezen Perſoon te hebben doen klaagen; „ en dat hy nu vorderde, dat de Staaten de on„ derneemers van deezen aanſlag den gewoo„ nen Regter onttrokken. Zy hadden, im„ mers, te vooren, geene zwaarigheid ge„ maakt, om iemant, die beſchuldigd werdt „ een' vergiftiger te zyn, op 't verzoek van zy„ ne Majeſteit, in hegtenis te neemen, en hem „ over te leveren. Men hadt zig, derhalve, „ ook in dit geval, aan hun moeten vervoe„ gen. En zy lieten 't aan 't hoogwys oordeel „ van zyne Majeſteit zelve, welke gevolgen „ het hebben zou op de ruſt en veiligheid van „ alle Vorſten en Staaten, zo vreemde Mo„ gendheden diergelyke dingen ondernamen, „ in eens anders gebied; de luiden aldaar den „ gewoonen Regter zoekende te onttrékken, „ onder dekſel of aanwyzing, dat zy 't ſtuk, „ waarover zy te regt geſteld werden, op hun„ nen laſt, ondernomen hadden." Voorts, wee- zen zy den Ambaſſadeur aan de Staaten van Holland, voor welker Geregtshof, de zaak in geſchil behoorde, en gebragt was (c).

D'A-

(c) Reſol. Gener. *Domin.* 7 *Decemb.* 1681.

D'Avaux leverde, terſtond hierna, ter Vergaderinge van Holland, een Vertoog over, waarin hy verzekerde „ dat, hoe genegen de „ algemeene Staaten ook ſchynen mogten, om „ geene luiden te beſchermen, die zig te„ gen zyne Majeſteit van Frankryk vergree„ pen hadden; de Heer van Beuningen, Bur„ gemeeſter van Amſterdam, nogtans, gewei„ gerd hadt, deezen perſoon over te leveren; „ te gelyk afkeurende, dat men, voorheen, „ den vergiftiger, waarvan de algemeene Staa„ten gewaagden, overgeleverd hadt. Ook „ zou gemelde van Beuningen zig ligtelyk her„ inneren konnen, hoe hy, door hem, Am„ baſſadeur, verzogt zynde, de zaak geheim „ te willen houden, hem, naderhand, ver„ klaard hadt, dat hy 'er alleenlyk van hadt „ geſproken, met eenen Afgevaardigde van „ Amſterdam in de Gekommitteerde Raaden, „ op dat deeze zig kanten zou tegen een ver„ zoek, tot de overlevering van den Perſoon „ in geſchil, zo dra het, ter Vergaderinge van „ Holland, voorgeſteld werdt. Men kon hier„ uit afneemen, of hy, d'Avaux, geene reden „ hadt, om den misdaadige niet openlyk op „ te eiſchen. Eindelyk, herhaalde hy zyn ver„ zoek om 't ontſlag der gevangenen, welker „ zaak wel verdiende rypelyk overwoogen te „ worden, mids men, ondertuſſchen, de regts„ pleeging, tegen hen begonnen, deedt ſtaa„ken: 't welk hy vertrouwde, dat zy, uit ag„ tinge voor den Koning, zynen Meeſter, „ niet zouden weigeren, al ware 't ſchoon, dat „ deeze gevangenen bevonden mogten wor„ den,

1681.

Vertoog van d'Avaux van de Staaten van Holland.

1681. „ den, de ſchuldigſte luiden ter weereld te „ zyn (*d*)."

Antwoord dier Staaten.

De Staaten van Holland, door den Raadpenſionaris Fagel en eenige andere Leden hunne Vergaderinge, met den Graave d'Avaux, doen ſpreeken, en derzelver verſlag gehoord hebbende, zeiden den Ambaſſadeur aan „ dat „ zy altoos den uiterſten afkeer hebben zou„ den van luiden, die eenigen toeleg zouden „ willen maaken op het leeven van Koningen „ of Vorſten; en dat zy zulke luiden nimmer „ in hunne beſcherming zouden neemen. Doch „ dat het hun ten hoogſte bedroefde, dat zy„ ne Majeſteit van Frankryk bekende, laſt „ gegeven te hebben, tot het ligten, uit eene „ der binnenſte Steden van Holland, van een' „ Perſoon, die, aldaar, veele jaaren burger „ geweeſt was, en over welke zyne Majeſteit „ hun nimmer geklaagd hadt; onaangezien zy „ zig voorheen bereid genoeg getoond hadden, om hem, in diergelyke gelegenheden, „ te believen. Dat de Afgevaardigden der Stad „ Amſterdam, door hunne Edele Groot-Mogendheden, ondervraagd zynde, over 't gene de Graaf d'Avaux zeide, ten hunnen opzigte, voorgevallen te zyn, opregtelyk hadden verklaard, dat de Burgemeeſters en Regeerders der genoemde Stad, verzogt zynde te doen vangen een' Perſoon, die gezeid werdt aan verſcheiden' zwaare misdaaden „ ſchuldig te zyn, zonder dat men hem noemde, dit verzoek hadden geweezen aan de „ Vergadering der Staaten, alwaar zy, op „ hun-

(*d*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 252.

„ hunne beurt, hun gevoelen zouden inbren- 1681.
„ gen. Dat Burgemeester van Beuningen, hier-
„ van, kennis hadt gegeven aan hem, die dit
„ verzoek, uit naame van den Graave d'Avaux,
„ gedaan hadt, en dat hy aan den Afgevaar-
„ digde van Amsterdam in de Gekommitteer-
„ de Raaden niet anders gezeid hadt, dan dat
„ hy moest bezorgen, dat, op zulk een ver-
„ zoek, indien 't geschiedde, niet beslooten
„ werdt, zonder de samenroepinge der Ver-
„ gaderinge van Holland. · Dat zy, ten opzigt
„ der gevangenen, het regt zynen gang zou-
„ den moeten laaten gaan, onaangezien hy,
„ Ambassadeur, openlyk, erkende, dat zy, tot
„ het gene zy hadden ondernomen, last had-
„ den van den Koning, zynen meester. Lui-
„ den, die bestonden, de gemeene rust en vei-
„ ligheid van een ander Land te schenden,
„ door het ligten en vervoeren van deszelfs
„ ingezetenen, maakten zig strafbaar, al kon-
„ denze toonen, last te hebben van eenige
„ uitheemsche Mogendheid; of al werdenze,
„ door zulk eene Mogendheid, opgeëischt.
„ Ware 't anders, dan zouden de ingezete-
„ nen van alle Staaten gesteld worden buiten
„ de bescherming hunner hooge Overheid, en
„ zy en hunne Overheid zouden gebragt zyn
„ onder 't gebied van eenen vreemden, die in
„ hun Land niets te zeggen hadt. Hunne E-
„ dele Groot-Mogendheden ook zouden hun-
„ ne ingezetenen bloot stellen, voor ééne niet
„ slegts, maar voor alle uitheemsche Magten,
„ om dat het gene men aan eene toestondt,
„ aan eene andere, met geene reden, gewei-
„ gerd zou konnen worden. Ook konden zy

„ zy-

1681. „ zyner Majeſteit geen grooter ongelyk aan-
„ doen, dan door de onderſtelling, dat hy
„ zulk een' grondregel zou willen goedkeu-
„ ren. Zy zouden 't nimmer doen. En hoe
„ gaarne zy zyner Majeſteit zouden willen
„ believen, werden zy, in het tegenwoordig
„ geval, wederhouden, door de pligten, met
„ welken zy aan hunne ingezetenen verbon-
„ den waren, voor welker ruſt en veiligheid,
„ zy boven al hadden te zorgen, terwyl zy,
„ in andere gevallen, bereid bleeven, om zy-
„ ner Majeſteit al de beleefdheid en toegee-
„ vendheid te bewyzen, welken hy van eerly-
„ ke en getrouwe vrienden zou konnen vorde-
„ ren (*e*)."

Uitſlag van dit geſchil.

In gevolge van het beſluit der Staaten, in dit antwoord begreepen, ging het Hof voort met de Regtspleeging tegen de gevangenen, die, op den twaalfden van Wintermaand, gevonniſt werden, de Luitenant om onthalsd te worden, en de gemeenen, om tien jaaren in 't Rasphuis te zitten. Men hadt alles gereed gemaakt, om dit vonnis uit te voeren. Op de ſtrafplaats, ſtondt reeds eene kiſt, met zwart laken bekleed, voor den Luitenant. Doch, kort na dat de veroordeelden hunne ſententien hadden hooren leezen, werdt hun allen, uit naame der hooge Overheid, vergiffenis aangekondigd (*f*). 't Zy dat de Staaten medelyden hadden met het geval der gevangenen, 't zy dat zy oordeelden, op deeze wyze, te gelyk aan 't Regt voldaan, en den Koning van Frankryk genoegen gegeven te hebben.

In

(*e*) Reſol. Holl. 9, 10 *Dec.* 1681. *bl.* 562, 568. Aant. *van een'* Regent van Delft 9, 10 *Decemb.* 1681. *MS.*
(*f*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 256.

In 't volgende jaar, ontſtondt 'er ook een geſchil van klein belang. De Graaf d'Avaux, voorhebbende, zo men dagt, den Staaten de geboorte eens Hertogs van Bourgondie bekend te maaken, verzogt, tot het openbaar gehoor ingeleid te worden, door de Poort, die op het Buitenhof, in den Haage, uitkomt, en die, onder het Stadhouderlyk bewind, voor niemant dan voor de Stadhouders, geheel plagt geopend te worden, waarom zy, gemeenlyk, *des Stadhouders Poort* genoemd werdt. Doch de Staaten, zulks houdende voor eene nieuwigheid, die hen, ligtelyk, in moeilykheden zou konnen inwikkelen met andere uitheemſche gezanten, ſloegen zyn verzoek, heuſchelyk, af (*g*): 't welk hy zo kwalyk nam, dat het begeerde gehoor, geheellyk, agterbleef (*h*). 1681. De Staaten weigeren d'Avaux, door des Stadhouders Poort, ter gehoor te ontvangen.

Doch terwyl deeze en diergelyke voorvallen de verwydering, tuſſchen het Franſche Hof en deezen Staat, ſcheenen te moeten doen toeneemen, was 'er ook eenig misnoegen ontſtaan met Engeland, ter gelegenheid van den ouden twiſt, wegens den handel in de Indien: 't welk oorzaak was, dat ſommige Engelſchen brieven van Schâverhaalinge verwierven tegen de ingezetenen der Vereenigde Gewesten. Doch hierop volgde luttel (*i*), ter oorzaake van de verdeeldheid in 't Ryk, die dagelyks aanwies. XIX. Misnoegen met Engeland.

Het Huis der Gemeenten hadt, in den aanvang deezes jaars, wederom, zyn werk gemaakt, om den Koning over te haalen, dat hy zy- Voorſlag, in 't Huis der Gemeenten, om

(*g*) Reſol. Gener. *Jovis* 20 *Aug.* 1682. Reſol. Holl. 12, 20 *Aug.* 1682. *bl.* 421, 438.
(*h*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 227 *en* 8.
(*i*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 15.

1681. zynen broeder, den Hertog van Jork, onbekwaam verklaarde, om hem op te volgen. Men was 't, hier te Lande, genoegzaam eens met het Huis der Gemeenten. En men twyfelt niet, of de Prins van Oranje zou gaarne gezien hebben, dat de Hertog, zyn Schoonvader, verſteken geworden was van 't Regt tot de opvolginge in 't Ryk (*k*). Immers, de Raadpenſionaris Fagel zondt den Koning, door den Ambaſſadeur Sidnei, een Geſchrift toe, waarin hy, als uit naame der Staaten, beweerde „ dat de „ Koning den Hertog de hand niet boven 't „ hoofd houden kon, zonder 'er de belangen „ van gantſch Europa aan op te offeren (*l*). " Doch Karel de II. was niet te beweegen. Men ſloeg, daarna, in 't Huis der Gemeenten, eenige middelen voor, door welken, men de zwaarigheden, die uit de opvolginge des Hertogs gevreesd werden, meende te zullen konnen voorkomen. Onder anderen, begeerde men „ dat de Hertog van Jork, geduurende „ zyn leeven, vyfhonderd mylen, buiten 't Ryk „ gebannen zou worden; dat de Regeering, „ midlerwyl, aan eenen Regent zou ſtaan; dat „ men de Prinſes van Oranje voor Regente „ verklaaren zou; die, zonder kinderen overlydende, of alleen minderjaarige kinderen „ nalaatende, door de Prinſes Anna, zou opgevolgd worden; dat men den Prins en de „ Prinſes van Oranje, by eede, zou doen belooven, dat zy deeze ſchikking zouden naarkomen, en dat men, van deezen eed, aan-

„ te-

den Hertog van Jork onbekwaam te verklaaren tot de opvolginge:

of om, ingeval hy opvolgde, de Prinſes, of Prins van Oranje tot Regent aan te ſtellen.

(*k*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 149.
(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 118. *& ſuiv.* RAPIN *Tom.* IX. *p.* 510.

„ tekening houden zou, in Engeland (*m*)." 1681.
Sommigen waren van gedagten, dat men den Prins van Oranje zelven tot Regent moeſt aanſtellen, en men meende, dat de Koning hiervan niet vreemd geweeſt zou zyn (*n*). Doch de meeſte Leden van 't Huis der Gemeenten neigden voor de volſtrekte uitſluiting van den Hertoge van Jork. Men ontwierp hiertoe een' *Bill*, die reeds eens in 't Huis der Gemeenten gelezen was, zonder dat 'er zig meer dan één Lid tegen hadt verklaard; wanneer de Koning, ziende waarop men 't gemunt hadt, het Parlement ſcheiden deedt (*o*). Sedert, beriep hy geen ander; en regeerde, den overigen tyd zyns leevens, geheel willekeurig. De Prins van Oranje hadt, gelyk wy reeds, in 't voorbygaan (*p*), gemeld hebben, in den Zomer deezes jaars, een' keer naar Engeland gedaan, waarvan men 't eigenlyk oogmerk nooit regt geweeten heeft. Hy verhaalde, op zyne wederkomſt, dat hy Koning Karel gezogt hadt te beweegen, om zig openlyk te verklaaren, tegen 't gedrag van Frankryk, in de Spaanſche Nederlanden (*q*). Vaſt gaat het, dat hy zyn werk ook gemaakt heeft, om vrienden te winnen aan 't Hof en onder 't volk. De Stad Londen verzogt hem ter maaltyd, aan 't huis van den Lord Major. Doch hy ſloeg dit verzoek, heuſchelyk af (*r*), om den Koning, die

(*m*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 519.
(*n*) Burnet *Vol* I. *p.* 496. Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 149.
(*o*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 520.
(*p*) *Bladz.* 60.
(*q*) Sect. Reſol. Holl. 21 *Aug.* 1681. V. *Deel, bl.* 89. *Voiez* Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 159, 162, 165.
(*r*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. van Citters *van* 26 *July* en 1 *Aug.* 1681. *O. S.*

1681. die thans op de Regeering van Londen misnoegd was, niet te zeer te ſtooten, en keerde, binnen drie weeken, in Holland te rug.

XX. Schenkenſchans wordt den Staaten overgeleverd.

De Veſting Schenkenſchans, in den jongſten oorlog, door de Franſchen, op deezen Staat, veroverd geweeſt zynde, was, na 't ſluiten der Vrede van den jaare 1673, tuſſchen Frankryk en den Keurvorſt van Brandenburg, deezen laatſten, die 'er van ouds regt op meende te hebben, in handen geſteld (*s*). De Staaten, die deeze Veſting geſtigt, en negentig jaaren lang in bezit gehad hadden, oordeelden, dat hun veel gelegen was aan het herkrygen eener Sterkte, die, ſtaande daar de Ryn en Waal zig van een ſcheiden, den toegang opende naar de Betuwe en de Veluwe beide. Zy hadden, hierom, al ſedert verſcheiden jaaren, met den Keurvorſt, over de herlevering van Schenkenſchans gehandeld (*t*): en, in 't jaar 1678, was men overeengekomen, dat de Keurvorſt den Staaten de Veſting, met het opperſt gezag over den grond derzelve, zou afſtaan (*u*). Doch 't liep aan, tot in Oogſtmaand deezes jaars 1681, eer de grenzen behoorlyk geregeld waren. Toen werdt de Veſting den Staaten overgeleverd, die 'er, terſtond, eenige vendels deeden intrekken, en, naderhand, de Plaats merkelyk verſterkten (*v*), hoewel zy, door het verzanden der ſtroomen, thans, van minder aanbelang was, dan zy oudtyds plagt te zyn.

De

(*s*) PUFENDORF de Reb. Geſt. Frid. Wilh. *Libr.* XII. §. 32. *p.* 718.

(*t*) PUFENDORF *Libr.* XIV. §. 42. *p.* 860.

(*u*) PUFENDORF *Libr.* XVI. §. 97-99. *p.* 1023, 1024. *en hier voor*, XIV. *Deel*, *bl.* 472.

(*v*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 256.

De onderhandelingen te Kortryk, over de eischen van Frankryk op een gedeelte der Spaansche Nederlanden, werden, midlerwyl, vervolgd. Men leverde Vertoog op Vertoog over, van wederzyde, zonder dat men 't eens kon worden. Lodewyk de XIV, zynen eischen gewigt byzetten willende, begon, met den aanvang des jaars 1682, Luxemburg naauwer te besluiten (*w*). De Koning van Groot-Britanje en de Staaten deeden, door hunne gezanten, van tyd tot tyd, vertoogen aan 't Fransche Hof, om Koning Lodewyk van handelwyze te doen veranderen. Doch hy antwoordde, dat zyne eischen redelyk waren, en dat men, de behoudenis der Vrede begeerende, Spanje moest overhaalen om hem voldoening te geeven, en, in plaats van 't gene hy in de Nederlanden vorderde, Navarre, Biskaje of Katalonie af te staan. Maar de Spaanschen hadden hier geene ooren naar. De Koning van Frankryk verklaarde toen, dat hy zig met Luxemburg zou laaten genoegen, en deeze aanbieding gaf den Koning van Groot-Britanje aanleiding, om den Heer *Chudleigh* te zenden naar den Haage, om, op den voet derzelve, te gelyk met de Staaten, een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje te bemiddelen. De Staaten verstonden egter, dat men, ten zelfden tyde, de geschillen, die tusschen het Duitsche Ryk en Frankryk nog open stonden, en over welken men, op eene byeenkomst te Frankfort, handelde, behoorde by te leggen (*x*).

1682. XXI. Vervolg der handelingen over de eischen van Frankryk op een deel der Spaansche Nederlanden.

De

(*w*) Daniel Journal, *p.* CXI.

(*x*) Resol. Gener. *Lunæ* 23 *Maart* 1682. Sect. Resol. Holl. 5; 7; 20; 21 *Maart* V. *Deel*, *bl.* 106, 118, 120, 124.

1682. De Spaanſche Gezant, de Fuen Major, zig van deeze handeling niets goeds voorſpellende, hieldt, ondertuſſchen, ſterk aan by de Staaten, om agtduizend man, die zy, gedeeltelyk volgens de Verdragen, der Kroone van Spanje moeſten leveren, wanneer dezelve beoorloogd werdt. Zyne Hoogheid verſtondt, dat men Spanje hierin genoegen geeven moeſt, en drong 'er ſterk op, ter Vergaderinge van Holland. Doch de meeſte Leden waren van andere gedagten (y). Men hieldt dan den Spaanſchen Gezant voor, dat by 't Verbond van den jaare 1673, beraamd was, dat men, eer de beloofde byſtand behoefde geleverd te worden, den weg van minnelyke onderhandeling zou mogen inſlaan, om de begonnen' vyandlykheden te doen ophouden. Men verklaarde, daarbenevens, dat de Staaten tot zulk eene onderhandeling geneigd waren, en dat, hierin, te minder zwaarigheid ſtak, om dat de Koning van Frankryk aangebooden hadt, dat hy, geduurende de handelinge, gedoogen zou, dat Luxemburg van allerlei voorraad voorzien werdt (z). Doch kort hierna, kreeg men tyding, dat de blokkeering van Luxemburg opgebroken was. De Koning gaf voor, hiertoe bewoogen te zyn geworden, op het berigt, dat de Turken zig gereed maakten tot eenen inval in Hongarye. Hy wilde, zeide hy, den Huize van Ooſtenryk gelegenheid geeven, tot het in 't werk ſtellen van al deszelfs magt tegen

De blokkeering van Luxemburg wordt opgebroken.

(y) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 203, 205, 208, 211.

(z) Reſol. Gener. *Luna* 23 *Maart* 1682.

gen de ongeloovigen (*a*). Doch men heeft groote reden om te twyfelen, of hy zyne waare oogmerken niet geheim gehouden hebbe: en ſommigen hebben te verſtaan gegeven, dat hy de Turken, tot den inval in Hongarye, hadt aangemoedigd (*b*). Ten zelfden tyde, riep hy zyne Gevolmagtigden van Kortryk te rug: waardoor de onderhandelingen aldaar werden afgebroken. Ook oordeelde men deeze byeenkomſt nutteloos aan 't Franſche Hof, alzo de Koning van Frankryk het gantſche geſchil met Spanje, onlangs, aan de uitſpraak des Konings van Groot-Britanje, die voor onzydig gaan wilde, verbleeven hadt (*c*). De handeling van Frankfort, tuſſchen het Keizerryk en Frankryk, werdt nog voortgezet, tot in Slagtmaand: wanneer de Franſche Gevolmagtigden, insgelyks, van hier, naar huis keerden, zonder iet geſlooten te hebben (*d*). 1682.

XXII. De Spaanſchen maaken zwaarigheid om de geſchillen met Frankryk te verblyven aan de uitſpraak

Midlerwyl, hadt men den Koning van Spanje gezogt te beweegen, om den Koning van Groot-Britanje aan te neemen voor ſcheidsman; doch het Spaanſche Hof verſchoof dit, heuſchelyk, onder voorwendſel, dat 'er de Keizer en de andere belanghebbende Mogendheden, vooraf, in behoorden te bewilligen. Men wiſt, of vermoedde reeds, in Spanje, dat het Engelſche Hof te naauw verbonden was met Frankryk, om onpartydige uitſpraak te konnen doen, over de hangende geſchillen. De Fran-

(*a*) Daniel Journal, *p.* CXI. Negoc. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 223.
(*b*) *Voiez* Memoir. de Brandenbourg. *p.* 170.
(*c*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 12-17.
(*d*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 81-118.

1682. des Koonings van Groot-Britanje.

Franſchen, eenige gevangenen bekomen hebbende in Vlaanderen, hielden dezelven in hegtenis, zonder dat *Otto Henrik*, *Markgraaf van Alkaretto*, *Savona en Grana*, die, onlangs, Landvoogd der Spaanſche Nederlanden geworden was, in de plaats van den Prinſe van Parma (*e*), kans zag, omze te doen ontſlaan, onaangezien hy, ten deezen einde, eene bezending gedaan hadt aan den Koning van Frankryk.

Zy ſchynen 'er de Staatee in te willen betrekken.

De Spaanſchen deeden, hierover, ſedert, klaagen, te Londen niet ſlegts, maar ook in den Haage, en ſcheenen dus de Staaten te willen betrekken in het Scheidsmanſchap, welk Frankryk alleen aan den Koning van Groot-Britanje verbleeven hadt. De Prins van Oranje hadt hen, zo men wil, hiertoe aangezet (*f*). Ook ſcheenen eenige andere Mogendheden te oordeelen, dat de Staaten zig meeſt moeſten laaten gelegen zyn aan het vereffenen der gereezen' geſchillen (*g*). Doch ſommigen, meer of min gewonnen door Frankryk, verſtonden, dat zulks geſchieden moeſt, volgens den voet, door Koning Lodewyk beraamd.

Vertoog van den Keur-Brandenburgſchen Gezant, om de Staaten over tehaalen, dat zy de behoudenis der

Fredrik Willem van Dieſt, buitengewoone Gezant des Keurvorſts van Brandenburg, leverde, ter algemeene Staatsvergaderinge, in Hooimaand, een Geſchrift over, waarin hy de Staaten zogt te beweegen, om zig, tot behoudenis der Vrede, te voegen by den Koning van Deenemarke en den Keurvorſt, zynen Meeſter. Hy hieldt hun voor,

„ dat niemant meer geleeden hadt, by de haa-
„ ſtige Nieuwmeegſche Vrede, dan de Keur-
„ vorſt;

(*e*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 77, 227.
(*f*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 225.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 184-187.

„ vorst; doch dat zyne Doorlugtigheid, des- 1682.
„ onaangezien, deeze Vrede, nuze geslooten
„ was, begeerde te handhaaven. Eene onder- Vrede zoeken,
„ vinding van byna veertig jaaren hadt hem op de
„ geleerd, dat 'er, zelfs op den gelukkigen Fransche voor-
„ uitslag van eenen oorlog, gevoerd door ver- waarden.
„ scheiden' Bondgenooten, tegen eenen mag-
„ tigen vyand, weinig staats te maaken wa-
„ re. Ook waren de zaaken, sedert het slui-
„ ten der Vrede, zo zeer veranderd van ge-
„ daante, dat het hervatten van den oorlog
„ geheel ongeraaden scheen. Toen de Vrede
„ geslooten werdt, hadt de Keizer verschei-
„ den' Legers byeen aan den Rynstroom. 't Be-
„ stand met den Turk moest nog zes jaaren
„ duuren. Gantsch Duitschland hadt Frankryk
„ den oorlog verklaard, en was vereenigd met
„ den Keizer. De Keurvorst, zyn Meester,
„ hadt Frankryks Noordsche Bondgenooten
„ geslaagen, en stondt zig te vereenigen met
„ de Deensche, Lunenburgsche en Munster-
„ sche troepen, die 't overwinnen gewend wa-
„ ren. De slag by Bergen in Henegouwen was
„ voordeelig uitgevallen. Aan den Boven-
„ Ryn, stonden de Fransche zaaken zorgelyk.
„ Straatsburg, daar men eenen aanzienlyken
„ voorraad hadt konnen byeen brengen, om
„ de wapenen te voeren in de Elzas en in het
„ Franche Comté, behoorde nog tot het Duit-
„ sche Ryk. In de vereenigde Gewesten, was
„ de eerste schrik over: de huizen, landeryen,
„ Obligatien en Aktien waren aan 't ryzen.
„ Het Engelsche Hof was, meer dan ooit, ge-
„ zind, om zig voor de Bondgenooten en te-
„ gen Frankryk te verklaaren. En in deezen

1682. „ ſtand der zaaken, hadden de Staaten egter
„ konnen goedvinden eene afzonderlyke Vre-
„ de te ſluiten, opdat, zo zy verklaard had-
„ den, hunne ingezetenen, die, door verloop
„ van den Koophandel, geduurende den oor-
„ log, veel geleeden hadden, wederom een
„ weinig op hun verhaal komen mogten. Maar
„ tegenwoordig waren 's Keizers oudſte en be-
„ ſte troepen afgedankt. 't Beſtand met den
„ Turk liep ten einde. De muiters in Hon-
„ garye waren nog niet te ondergebragt. De
„ Keurvorſten neigden tot vrede, en hadden
„ beſlooten, op de Franſche voorſlagen, in
„ onderhandeling te treeden. De andere Vor-
„ ſten waren nog tot geen beſluit gekomen.
„ 't Ryksleger was in geringen ſtaat, en be-
„ ſtond meeſt uit ongeoefend volk: en 't was
„ twyfelagtig, of de Krygsbevelhebbers en
„ ſoldaaten genoeg op elkanderen vertrouwen
„ zouden. Duitſchland, door menigvuldige
„ Winterlegeringen, togten, hertogten en
„ brandſchattingen, afgemat, gevoelde nog,
„ zo wel als deeze Staat, de ſmertelyke na-
„ weeën van den jongſten oorlog. De vaſte
„ goederen golden, daar en hier, minder dan
„ ten tyde van het ſluiten der Vrede. Wat de
„ belaſtingen in de byzondere Geweſten op-
„ bragten, en hoe 't met den Koophandel, de
„ ziel van alles, geſteld ware, konden hunne
„ Hoog-Mogendheden beter weeten dan hy,
„ De Koning van Deenemarke, die een talryk
„ Leger op de been hadt, verklaarde zig nog-
„ tans voor de Vrede. Zo deedt ook de Ko-
„ ning van Groot-Britanje. 't Was, derhalve,
„ ligtelyk te zien, dat 'er nu veel meer gevaar

„ ſtee-

„ ſteeken zou, in het wederopvatten der wa- 1682.
„ penen, dan 'er gelegen geweeſt zou zyn in
„ het voortzetten van den oorlog, ten tyde
„ van het ſluiten der Vrede. Hierby kwam nog
„ in aanmerking, dat Straatsburg en de ande-
„ re bezette Plaatſen moeilyk te herwinnen zou-
„ den zyn. Keizer Karel de V. hadt, met een
„ geoefend Leger, den Franſchen Mets niet
„ konnen ontweldigen (*b*), in eenen tyd, dat
„ Frankryk, op verre na, zo magtig niet was,
„ als tegenwoordig. In geval van oorlog, wer-
„ den ook de Keurvorſten, Vorſten en Sten-
„ den des Duitſchen Ryks, ter wederzyde
„ van den Rynſtroom, door vyanden of vrien-
„ den, bedorven. De Koophandel zou ver-
„ vallen, of verloopen naar Geweſten, die vre-
„ de hielden. Frankryk zou, naar alle waar-
„ ſchynlykheid, wederom veel voordeels be-
„ haalen, om dat men weinig hulp zou konnen
„ bekomen uit Duitſchland, daar de Keurvor-
„ ſten tot vrede neigden, en de Vorſten ver-
„ deeld waren. En hoe weinig 'er op den by-
„ ſtand van Spanje te rekenen ware, hadt de
„ jongſte oorlog geleerd, 't Krygsvolk te on-
„ derhouden, op koſten van de Stenden des
„ Duitſchen Ryks, zou veelligt niet ſtilzitten-
„ de gedoogd worden, en deedt, in allen ge-
„ val, geene afbreuk aan Frankryk. Alle dee-
„ ze aanmerkingen hadden den Keurvorſt tot
„ vreedzaame gedagten bewoogen, en zou-
„ den, vertrouwde hy, ook de Staaten doen
„ neigen tot vrede, waartoe zy, dit wiſt hy,
„ van zelven gezind waren. Gezindheid tot
„ vre-

(*b*) *Zie V. Deel, bl.* 370.

1682. „ vrede voldeedt egter niet. Men moeſt,
„ daadelyk, de hand ſlaan aan 't bevorderen
„ der Vrede. Want, naardemaal zy, onaan-
„ gezien deeze hunne gezindheid, indien de
„ oorlog, in Duitſchland en in de Spaanſche
„ Nederlanden, ontſteken werdt, noodzaake-
„ lyk in denzelven zouden ingewikkeld wor-
„ den, zo behoorden zy, zyns oordeels, mid-
„ delen ter hand te ſlaan, om de Vrede te be-
„ waaren, en zig, ten dien einde, voegen met
„ zyne Majeſteit van Deenemarke en met zy-
„ ne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid, om, ne-
„ vens hen, de geſchillen met Frankryk, in-
„ der minne, te doen byleggen, waartoe hy
„ hen, ten beſluite, op 't ernſtigſt, verzogt
„ en vermaande (*i*)."

De Keizer en Spanje treeden in 't Verdrag van Bondgenootſchap.

De Deenſche Gezant, *Simon van Petkum*, onderſteunde de poogingen van den Keur-Brandenburgſchen (*k*). Beide ſcheenenze te onderſtellen, dat de Staaten tot oorlog neigden. Het ſluiten der Overeenkomſt met Zweeden hadt gelegenheid gegeven tot deeze gedagten. De Staaten hadden, al vroeg, aangehouden by den Keurvorſt van Brandenburg, om in deeze Overeenkomſt te treeden. Ook haddenze 'er andere Duitſche Vorſten toe gezogt te beweegen. Doch niemant hadt, tot hiertoe, dit Verbond omhelsd, dan Keizer Leopold, in Sprokkelmaand, en Karel de II, Koning van Spanje, in Bloeimaand deezes jaars (*l*). De Keurvorſt van Brandenburg werdt, mid-

(*i*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 188.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 198.
(*l*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 19. 22.

midlerwyl, zo wel als de Koning van Deenemarke, aangezogt, door Frankryk, om zig buiten 't Verbond te houden, en de Vrede te helpen bewaaren, op den voet, dien Frankryk voorgeſlaagen hadt. En de Keurvorſt neigde, inderdaad, naar de Franſche zyde. Alleenlyk verſchilde, naar ſommiger verhaal, het Franſche Hof met hem over de onderſtandgelden, die Fredrik Willem vorderde, en Lodewyk de XIV. niet kon goedvinden toe te ſtaan: hoewel my, van elders, gebleeken is (*m*), dat 'er, op den elfden van Louwmaand des jaars 1681, tuſſchen Frankryk en Keur-Brandenburg, reeds een Verdrag getroffen was: welks inhoud egter, voor 't grootſte gedeelte, geheim gebleeven, immers, niet tot myne kenniſſe gekomen is. De Koning van Deenemarke was, over 't punt der onderſtandgelden, ook in verſchil met dien van Frankryk (*n*). En terwyl de twee Mogendheden met het Franſche Hof in onderhandeling waren, lietenze de algemeene Staaten vermaanen, om zig met haar te vereenigen, tot bewaaring der Vrede. Men begreep, hier, ligtelyk, dat zulks niet zou konnen geſchieden, zonder Frankryk te veel in te willigen: waarom men kleine genegenheid toonde, om in de maatregels van Deenemarke en Keur-Brandenburg te treeden. Het aarzelen der Staaten werdt, door de twee Mogendheden, immers in ſchyn, gehouden voor ongeneigdheid tot vrede, waartoe zy hen, derhalve, kragtiglyk, dee- 1682.

(*m*) Extrait *du* Traité de *l'onz.* de *Janv.* 1681. entre La France & Brandebourg. *MS.*

(*n*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 74. *p.* 1167.

1682. deeden vermaanen. Het Vertoog van Van Dieſt, welk bondigſt ſcheen te redekavelen, werdt, terſtond, verſpreid onder 't gemeen; hoewel de Prins van Oranje dit, zo ſommigen ſchryven (*o*), zogt te beletten, dugtende, dat 'er de Landzaaten te ſterk door zouden afgeſchrikt worden van den oorlog, dien hy te gemoet zag, en minder ſchuwde dan de Staaten.

De Prins van Oranje verklaart den Keur-Brandenburgſchen Gezant dat hy tot vrede neigt, en op wat voet.

Nogtans, verklaarde zyne Hoogheid, ten deezen tyde, aan van Dieſt „ dat hy niet dan vrede zogt; dat de Spaanſchen gelyken zin hadden; doch dat, noch hy noch zy eene vrede begeerden, die hun gelyk als van eenen overwinnaar zou opgedrongen worden. Dat thans de groote vraag was, of de nood elk dronge, om zig den wil van Frankryk te onderwerpen, zonder tegenſpraak. Dat men nooit gehoord hadt van zulk eene Vrede, als de Nieuwmeegſche geweeſt was. En dat, zo de Keurvorſt zig de zaak aantrekken wilde, men nu eene beſtendige Vrede, op billyke voorwaarden, zou konnen verkrygen (*p*)." De Staaten, midlerwyl, geraadpleegd hebbende op den voorſlag van Van Dieſt, antwoordden hem „ dat zy nooit gedagt hadden, dat men noodig zou hebben geoordeeld, hen tot vreedzaame gedagten te vermaanen. Dat zy nogtans het oogmerk van zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid, om de Vrede in Europa te bewaaren, hooglyk pryzen moeſten: zig verzekerd houdende, dat hy 'er zelf veel toe bybrengen kon.

Antwoord der Staaten, op het Vertoog van den Keur-brandenburgſchen Gezant.

„ Dat

(*o*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1166.
(*p*) PUFENDORF *ubi ſupra.*

„ Dat zy, in 't byzonder, gaarne zouden heb- 1682.
„ ben gezien, dat hy zig begeven hadt in 't
„ Verbond, tuſſchen Zweeden en hen opge-
„ regt, zonder eenig oogmerk, om iemants
„ byzonder belang, *door Onderſtandgelden* of
„ Belaſtingen, te bevorderen, en zonder ie-
„ mant ter weereld te beledigen, of in 't on-
„ gelyk te ſtellen: ook zonder voorneemen
„ van ooit tot daadelykheden te komen, dan
„ na dat men eerſt den weg van minnelyke
„ onderhandeling zou ingeſlaagen zyn. Doch
„ dat zy zo ongelukkig waren geweeſt, van
„ zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid niet te
„ hebben konnen beweegen, tot het aanneé-
„ men van zulk eene Chriſtelyke en onnoze-
„ le Verbindteniſſe. Dat zy niet willen door-
„ dringen tot de *geheime oorzaaken van deeze*
„ *weigeringe*, en van het *aangaan van andere*
„ *Verbindteniſſen*; doch dat zy vertrouwden,
„ dat zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid,
„ die zo veel belang hadt als iemant, by de
„ behoudenis der ruſte in Europa, zyne maat-
„ regels, *hoedanig dezelven ook aan anderen*
„ *voorkomen mogten*, met veel *voorzigtigheid*,
„ genomen zou hebben. Dat het, wyders, on-
„ noodig was, dat men hun herinnerde de
„ rampen, in welken de jongſte oorlog hen
„ geſtort hadt. Zy zoudenze nog veele jaa-
„ ren gevoelen: doch zy hadden tevens
„ vertrouwd, dat de naauwkeurige kennis,
„ welke zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid
„ daarvan genomen hadt, mogt geſtrekt heb-
„ ben tot een bewys, dat hunne *onmagt* oor-
„ zaak geweeſt was, dat zy niet langer had-
„ ken konnen voldoen de *zwaare onderſtand-*

„ *gel-*

1682. „ *gelden*; welken men hun *afgevergd* hadt, en
„ verder dagt *te doen opbrengen*. Dat zy, in
„ alle hunne ongelukken, God nog danken
„ konden, dat zulken, die meest by de Vre-
„ de verlooren hadden, en, veelligt, uit de
„ gemaakte Verdragen, sterkst hadden kon-
„ nen spreeken, van hunne opregte inzigten
„ overtuigd geweest waren, en hun de min-
„ ste verwytingen gedaan hadden. Hoog stel-
„ den zy ook de veeljaarige ondervinding van
„ zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid, die
„ hem geleerd hadt, dat Bondgenootschappen
„ van weinig vermogen waren, tegen eenen
„ magtigen en ontzaglyken vyand; doch zy
„ wisten niet, dat iemant nog verklaard hadt,
„ dat hy zig, door zyne magt en aanzien,
„ meester wilde maaken van 't gene hy oor-
„ deelde hem toe te komen. Veeleer ver-
„ trouwden zy, uit de herhaalde verklaarin-
„ gen van den Keizer, van Spanje, en van
„ Frankryk zelf, dat men de geschillen, in
„ der minne, zou konnen byleggen. Voorts,
„ wisten zy niet, wat zyne Keurvorstelyke
„ Doorlugtigheid meende, als hy hun deedt
„ verklaaren, dat men niet slegts eene sterke
„ genegenheid, maar daadelyke dienſten by-
„ brengen moest, tot behoudenis der Vrede.
„ Want dit kon niet betekenen, dat men de
„ twistende Mogendheden, met de wapenen,
„ tot vrede dwingen, of haar, des noods, de
„ beloofde hulp weigeren moest. Zy zouden
„ zig niet inlaaten, om uitspraak te doen o-
„ ver de zweevende geschillen tusschen Frank-
„ ryk en Spanje, verzekerd, dat zyne Ma-
„ jesteit van Groot-Britanje al zyn vermogen

„ in

„ in 't werk ſtellen zou, omze, op eene rede- 1682.
„ lyke wyze, af te doen. Zyne Keurvorſtely-
„ ke Doorlugtigheid zou, vertrouwendenze,
„ hiertoe ook wel willen arbeiden. Omtrent
„ den twiſt tuſſchen het Duitſche Ryk en
„ Frankryk, wiſten zy niet, wat men van hun
„ begeerde; doch wilden gaarne partyen ver-
„ maanen tot vrede. Dat zy zig zelven voor
„ de eene of de andere party verklaaren zou-
„ den, gelyk de Keurvorſt hun ſcheen te raa-
„ den, hielden zy ondienſtig, alzo zy, daar-
„ door, hunne vermaaningen, terſtond, ver-
„ dagt maaken zouden. Doch dewyl Frank-
„ ryk, ongetwyfeld, uit de verklaaring van
„ den Keurvorſt, *groot vertrouwen op hem* zou
„ hebben opgevat, en zig zeer genegen be-
„ tuigde te zyn, tot de behoudenis der alge-
„ meene Vrede, zo hooptenze, dat de Keur-
„ vorſt den Koning, in zulke gevoelens, be-
„ veſtigen zou. Zy wilden, van hunnen kant,
„ zulk een heilzaam oogmerk begunſtigen.
„ Zy hadden 't, tot hiertoe, gedaan: of zo
„ zy, buiten hun weeten, hieromtrent, in 't
„ een of 't ander opzigt, te kort geſchooten
„ waren, zou 't hun zeer aangenaam zyn, des-
„ wege, in 't vertrouwen, onderrigt te wor-
„ den, door zyne Keurvorſtelyke Doorlug-
„ tigheid, wien zy, daarna, ook hunne ge-
„ dagten, in alle opregtheid, zouden mede-
„ deelen (r)." Op het Vertoog van den Ge-
zant van Deenemarke, vind ik niet, dat ee-
nig byzonder antwoord gekomen is. Maar
ſommigen hebben aangetekend, dat het ant-
woord,

(r) Reſol. Gener. *Vener.* 17 *July* 1682.

1682. woord, aan van Dieſt gegeven, kwalyk ſmaakte aan 't Hof van Berlyn, alzo het eenige ſteekelagtige uitdrukkingen vervatte, en eenige punten, welken men daar voor valſch en kwalyk te pas gebragt aanzag (s). Waarſchynlyk is 't, dat men zig, onder anderen, geſtooten hebbe aan de plaatſen, welken wy, met eene byzondere letter, hebben doen drukken.

XXIII. De Staaten zoeken den Koning van Groot-Britanje te beweegen om eene handelplaats te benoemen tot het afdoen van alle de geſchillen.

De Staaten van Holland, ſedert, in aanmerking neemende, dat verſcheiden' nabuurige Mogendheden zig ſterk begonden te wapenen, en dat de onderhandelingen over een vergelyk, tot hiertoe, van kleine vrugt geweeſt waren, oordeelden, dat men den Koning van Groot-Britanje moeſt zoeken te beweegen, om, ernſtiger dan hy tot hiertoe gedaan hadt, te arbeiden aan het byleggen der geſchillen, en om, vooreerſt, te wege te brengen, dat 'er eene Plaats benoemd werdt, tot de handelinge. De algemeene Staaten beſlooten dan, op den voorſlag van Holland, van Citters en van Beuningen, hunnen Gezanten in Engeland, te belaſten, dat zy, hiertoe, ernſtige Vertoogen deeden by den Koning (t). Ondertuſſchen, draalden de Spaanſchen nog met hun beſluit, om de punten in geſchil aan de uitſpraak des Konings van Groot-Britanje te verblyven. De Franſchen, om hen hiertoe te dringen, verklaarden, in Wynmaand, dat zy zig niet langer aan hun woord verbonden zouden rekenen, dan tot het einde van Slagtmaand. De Koning van Spanje beſloot dan, den voorſlag van

(s) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1167.
(t) Reſol. Gener. *Venr.* 4 *Sept.* 1682.

van Frankryk te omhelzen, mids de zaaken des Keizers en zyner andere Bondgenooten, te gelyk met de zynen, werden afgedaan. De Keizer was 't hierin met hem eens. Doch aan 't Engelſche Hof maakte men groote zwarigheid, om op deezen voet uitſpraak te doen. Ook verſtondt men, daar, dat Frankryk hiertoe niet te beweegen zou zyn. De Staaten ſchreeven brief op brief naar Engeland, met laſt aan hunne gezanten, om den Koning, door kragt van redenen, over te haalen tot het benoemen eener Handelplaatſe, en tot het aanvangen der onderhandelingen: en zy gaven, eindelyk, te verſtaan, dat de Keizer, Spanje en de Duitſche Vorſten niet ongenegen zouden zyn, om te Frankfort byeen te komen, waartegen zy niet konden zien, dat Frankryk iets zou konnen inbrengen, zo Koning Lodewyk, gelyk hy, by aanhouding, verklaarde, genegen was, een ſpoedig einde van zaaken te hebben (*u*). Doch Karel de II. bleef by de verklaaring, dat Frankryk hiertoe niet zou te beweegen zyn. De Staaten, hieruit, en uit de brieven van den Heere van Beuningen, geſterkt in de gedagten, dat het Engelſche Hof geheel in de belangen van Frankryk was, vonden dienſtig den Koning af te vraagen, of men zig, in geval van oorlog, wederzyds, niet zou konnen verlaaten op de geſlooten' Verbonden. Doch deeze vraag werdt kwalyk genomen, in Engeland. Men viel daar zelfs in 't vermoeden, dat men, van hier, de oneenigheid voedde, die tuſſchen den Koning en

1682.

Doch het Engelſche Hof maakt hierin zwaarigheid.

De Staaten polſen den Koning.

(*u*) Reſol. Gener. *Jovis* 8 *Oct.* *Jovis* 29 *Oct.* 1682.

1682. en 't volk ontſtaan was, waaraan de Staaten egter betuigden geheel onſchuldig te zyn. De Koning was, of ſcheen zo verſtoord, over de vraag der Staaten, dat hyze, zo hy voorgaf, geen antwoord waardig rekende. Hy bleef by zyn gevoelen, dat de geſchillen tuſſchen Frankryk en Spanje alleen aan zyne uitſpraak verbleeven moeſten worden, en dat 'er geene Handelplaats toe vereiſcht werdt: en hy vermaande de Staaten, om, zo zy de Vrede lief hadden, Spanje hierin te doen bewilligen (*v*). Doch de Staaten, oordeelende, dat men, Frankryk en Spanje bevredigd hebbende, 't werk flegts ten halve zou hebben afgedaan, lieten niet na, op eene algemeene onderhandeling te dringen (*w*). De tyd, door Frankryk beſtemd, verliep, derhalve, zonder dat men, over de wyze van het afdoen der geſchillen, eens worden kon; en de handeling hierover, die, het gantſche jaar, aan verſcheiden' Hoven, veel beweeging gemaakt haalt, liep vruchteloos te niet (*x*).

Hy gelaat zig op hen verſtoord te zyn.

De handeling over het afdoen der geſchillen loopt te niet.

XXIV. Doch terwyl zy duurde, arbeidde het Franſche Hof, om verſcheiden' Mogendheden op zyne zyde te winnen. D'Avaux kreeg zelfs, naar ſommiger verhaal, ſchoon ik niet gevonden heb, dat hy 'er, in zyne uitgegeven * *Handelingen*, melding van maakt, bevel, om den Raadpenſionaris Fagel twee millioenen te belooven, zo hy den Prins van Oranje overhaalen kon, om in de maatregels van Frankryk te

D'Avaux zoekt Fagel en den Prins van Oranje te winnen.

* *Negotiations.*

(*v*) *Vit* verſcheiden' Miſſiven *van de* Heeren VAN CITTERS en VAN BEUNINGEN *MSS.*

(*w*) Reſol. Gener. *Martii* 22 *Decemb.* 1682.

(*x*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 184-227.

te treeden. Hiertoe moest hy den Prinse, onder anderen, voorslaan, dat de Koning hem den titel van *Graave van Holland* zou doen opdraagen, hem, daarbenevens, verklaarende tot *Generalissimus* of Opper-Veldheer over de Fransche Legermagt, met byvoeging van verscheiden' millioenen in geld. Doch Fagel zou, op deezen voorslag, geantwoord hebben „ dat „ de Staaten, welken hy diende, magtig en „ edelmoedig genoeg waren, om den arbeid, „ dien hy, in 't waarneemen van zyn ampt, „ te koste leide, te vergelden. Dat ook de „ trouw, welke hy Gode en den Vaderlande „ gezwooren hadt, niet gehengde, dat hy „ zulke voorslagen doen zou aan eenen edel„ aartigen en grootmoedigen Prins, die, niet „ minder dan zyne Voorouders, roem zogt „ uit deugd, geenszins uit schatten en waar„ digheden (y)." De Franschen dan, geene kans ziende, om den Prins van Oranje, door beloften van voordeel, te winnen, bestonden hem, in zyn Prinsdom Oranje, te kwellen. De Koning, voorwendende, dat men de Stad zogt te versterken, zondt eenig Krygsvolk derwaards, welk 'er veel moedwils bedreef (z). Zelfs werden de muuren en poorten der Stad, die, onlangs, op 's Prinsen last, verbeterd geworden waren, omverre geworpen en geslegt (a). *Willem van Wassenaar*, *Heer van Sterrenberg*, der Staaten Ambassadeur in Frankryk, klaag-

1682.

Vergeefs.

Men dreigt, in Frankryk, het Prinsdom Oranje verbeurd te zullen verklaaren.

(y) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1167.
(z) Missive *van den* Ambass. van Citters *van* $\frac{8}{18}$ *Aug.* 1682. *MS.*
(a) Resol. Holl. 26 *Sept.* 3 *Oct.* 1682. *bl.* 605, 613. Notul. Zeel. 17 *Sept.* 1682. *bl.* 173. *Voiez aussy* Negociat. *de* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 240.

1682. klaagde hierover, vergeefs, aan den Koning (*b*). Men liet zig zelfs aan 't Hof verluiden, dat de Hertog van Longueville, eerlang, zyn regt op dit Prinsdom, met nieuwe bewyzen, ſterken zou. Ook gaf men den Keurvorſt van Brandenburg te verſtaan, dat zyne Majeſteit, zo de Prins van zyn regt op Oranje vervallen verklaard werdt, ligtelyk zou konnen bewoogen worden, om hem met dit Prinsdom te beleenen. En hoewel de Keurvorſt zulke voorſlagen, zo PUFENDORF ſchryft, geen aanhoorenswaardig rekende (*c*); men ziet 'er ten minſten uit, dat het Franſche Hof geene middelen onbeproefd liet, om aanhang te winnen. Maar veelligt is zelfs, in dit geval, op Pufendorfs ſchryven, den grootſten ſtaat niet te maaken. Immers, by 't *zevende* punt van 't Verdrag van den jaare 1681, waarvan wy boven (*d*) gewaagden, hadt Koning Lodewyk reeds beloofd, dat hy voor 't regt der Keurprinſen op Oranje zorgen zou, in geval de Prins, zonder kinderen, overleedt. 't Leedt, ondertuſſchen niet lang, of Oranje werdt, ten behoeve des Hertogs van Longueville, verbeurd verklaard (*e*): 't welk den Prins zeer verbitterde tegen het Franſche Hof.

't Geſchiedt.

Verbond tuſſchen Deenemarke, Keur-Brandenburg en Munſter.

Ook bereikten de Franſchen, omtrent den Koning van Deenemarke, den Keurvorſt van Brandenburg en den Biſſchop van Munſt, hun oogmerk in zo verre, dat deeze drie Mogendheden, in Herfſtmaand, een verdedigend Ver-

(*b*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 231-239.
(*c*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1167.
(*d*) *Bladz.* 91.
(*e*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 107. *p.* 1193, 1194.

Verbond ſlooten, voor den tyd van drie jaa- 1682.
ren, waarby, onder anderen, bedongen werdt,
„ dat men de Vrede zou zoeken te bevorde-
„ ren, tuſſchen den Keizer, het Duitſche
„ Ryk en Frankryk, op de voorwaarden, door
„ Frankryk voorgeſlaagen, en dat men ſtil zit-
„ ten zou, zo deeze of gene Ryksvorſt Frank-
„ ryk den oorlog aandeedt; doch zo 't Ryk,
„ eenpaariglyk, beſloot, Frankryk te beoorloo-
„ gen, zou men den Ryke meer niet dan het
„ gewoonlyk getal van manſchap leveren (*f*)."
Welk Verbond zo voordeelig was voor Frankryk, als men 't van Ryksvorſten, die zyne zyde nog niet openlyk gekooren hadden, zou hebben konnen verwagten.

XXV. Aanbouw van Oorlogsſchepen hier te Lande.

De Staaten, uit het gantſche beloop der zaaken deezes tyds, dugtende, dat zy, veelligt, haaſt wederom ingewikkeld zouden worden in eenen bloedigen oorlog, beſlooten, na dat 'er reeds lang te vooren, over geraadpleegd was (*g*), in den Zomer deezes jaars, tot meerder verzekering der Scheepvaart en Viſſcherye, zesendertig Oorlogsſchepen aan te bouwen; waaronder 'er tien zyn zouden van tagtig ſtukken geſchuts ieder. Zy moeſten allen, in twee jaaren tyds, voltrokken zyn (*h*). Doch 't liep nog vier jaaren langer aan, eer zy den Staaten en den Prinſe van Oranje, in eene der gewigtigſte onderneemingen, te paſſe kwamen.

Suriname verandert van Eigenaars.

De *Colonie* of Volkplanting van Suriname, die, tot hiertoe, onder 't bewind der Staaten van

(*f*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 36.
(*g*) Reſol. Holl. 25 *Maart* 1681. *bl.* 105.
(*h*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 249.

1682. van Zeeland, geſtaan hadt, werdt, in Herſſtmaand deezes jaars, onder zekere voorwaarden (*i*), die, in een Oktroi der algemeene Staaten, bekragtigd werden, opgedraagen aan de Weſtindiſche Maatſchappye deezer Landen. By dit Oktroi, werden, aan de opgezetenen deezer Volkplantinge, voor den tyd van tien jaaren, vryheid van alle Laſten en verſcheiden andere voordeelen toegeſtaan. Ook werdt 'er de Regeering der Volkplantinge in geregeld (*k*). De Maatſchappy betaalde den Staaten van Zeeland, voor derzelver regt op Suriname, tweehonderd en zeſtigduizend guldens; doch zy deedt, in 't volgende jaar, twee derde deelen in de Volkplanting, tot gelyken prys, naar gelang, over, een derde aan de Stad Amſterdam, en het andere derde aan Kornelis van Aarſens, Heere van Sommelsdyk (*l*). Sedert, zyn de Stad Amſterdam, de Weſtindiſche Maatſchappy en de erfgenaamen van den Heere van Sommelsdyk Heeren van Suriname, onder de oppermagt der algemeene Staaten (*m*). De Heer Kornelis van Aarſens van Sommelsdyk was niet alleen voor een derde eigenaar der Volkplantinge; maar werdt ook, in deezen zelfden jaare 1683, door de algemeene Staaten, tot Gouverneur over dezelve, aangeſteld. In 't volgende jaar, vielen 'er eenige klagten over zyne beſtieringe aan

(*i*) Reſol. Holl. 14 *May*, 10 *June*, 3 *July* 1682. *bl.* 233. 268, 358. Notul. Zeel. 30 *July* 1682. *bl.* 119. 149. 20 *Febr.* 1683. *bl.* 109, 111, 189.

(*k*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1424.

(*l*) Condit. tuſſch. de drie Leden der Societ. van Suriname van 21 *May* 1683.

(*m*) Reſol. Holl. 20 *Nov.* 1686. *bl.* 627.

aan de algemeene Staaten (n): van welken wy de gegrondheid of ongegrondheid niet, naar behooren, hebben konnen ontdekken. Doch in Hooimaand des jaars 1688, ontstondt 'er eene gevaarlyke muitery onder 't Krygsvolk, in Suriname, ter gelegenheid, dat men, by gebrek van toevoer uit het Vaderland, het rantsoen hadt moeten verminderen. De soldaaten, hierover, in merkelyken getale, klagtig gevallen zynde by den Gouverneur, en, door hem, met slagen, zynde afgeweezen, liepen om geweer, vielen aan op den Heere van Sommelsdyk, en beroofden hem, jammerlyk, van 't leeven. De Overste *Verboom*, den Gouverneur zoekende te ontzetten, kreeg eene wonde in den buik, waaraan hy, na negen dagen, insgelyks, overleedt. De muiters maakten zig meester van de Sterkte en van twee schepen, met welken zy zogten te ontvlugten. Doch de Raad van Regeeringe, de opgezetenen der Volkplantinge in de wapenen gebragt hebbende, overweldigde de weêrspannelingen, van welken, sedert, elf met de dood gestraft werden (o). De algemeene Staaten stelden, na den Heer van Sommelsdyk, *Joan van Scherpenhuizen* aan, tot Gouverneur van Suriname (p).

1682.

De Heer van Sommelsdyk, Gouverneur van Suriname, wordt deerlyk vermoord.

XXVI. Zwaare storm en hooge watervloed.

Op den zesentwintigsten van Louwmaand deezes jaars 1682, stak 'er zulk een felle storm op uit den Noord-noord-westen, dat het water, aan veele oorden, over de dyken liep: el-

(n) Resol. Gener. 10 *Octob.* 1684. Resol. Holl. 3 *Aug.* 1686. *bl.* 481.

(o) Holl. Merc. *van* 1688 *bl.* 151.

(p) *Zie* zyne Instruct. *in 't* Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 1387.

1682. elders, door de dyken drong, en een geweldig verlies van menſchen en vee veroorzaakte. De meeſte Zeeuwſche Eilanden vloeiden onder. In Holland, werdt de grootſte ſchade te Rotterdam geleeden. Vlaanderen was, voor een gedeelte, onder geloopen, door 't bezwyken van verſcheiden' dyken. Onder anderen, was de *Tragel*, een dyk by Sas van Gend, doorgebroken; over 't hermaaken van welken, geſchil ontſtondt tuſſchen de Staaten der Vereenigde Geweſten en de Stad Gend, welk, niet dan met moeite, beſlegt werdt (*q*).

XXVII. Staat van Ooſtfriesland.

De oude oneenigheden in Ooſtfriesland, die zo dikwils door de Staaten waren bygelegd, waren, ſedert eenigen tyd, van gevaarlyker natuur geworden, voor deeze Landen, waarom wy niet voorby komen, eer wy dit Boek beſluiten, hier, een beknopt berigt van den tegenwoordigen ſtaat derzelven in te voegen.

Sedert dat de Vorſtin-Regente van Ooſtfriesland zig van Munſterſch Krygsvolk hadt begonnen te bedienen, om de ſchattingen, welken zy over het Landſchap uitſchreef, met geweld te heffen (*r*), was het den algemeenen Staaten niet mogelyk geweeſt, de Stad Embden en de Stenden des Lands, tegen haar, te beſchermen, naar behooren. Deezen hadden, hierop, heul gezogt by den Keurvorſt van Brandenburg, die, zeker regt hebbende op Ooſtfriesland, de Stenden gunſtiglyk hoorde, en byſtand beloofde. De Vorſtin werdt hierdoor aangezet, om zig, meer dan voorheen, te

(*q*) *Zie Holl. Merc. van 1682. bl. 1-13.*
(*r*) *Zie XIV. Deel, bl. 418.*

te houden aan de Staaten der Vereenigde Gewesten, die ongaarne zagen, dat de Keurvorſt voet zogt te krygen in Ooſtfriesland; en hierom hun beſt deeden, om de geſchillen tuſſchen de Vorſtinne en de Stenden te vereffenen. In den aanvang des voorleeden jaars 1681, waren 'er wederom Afgevaardigden van de eene en de andere partye gekomen in den Haage, en 't ſcheen, dat men nu den Staaten gelegenheid geeven wilde, om de hangende geſchillen, in der minne, af te doen. Doch de Keizerſche, Brandenburgſche, Lunenburgſche en andere Gezanten ſtaken zig in den twiſt, dryvende, dat dezelve tot de Keizerlyke Vierſchaar behoorde, en nergens anders moeſt afgedaan worden (*s*). De Staaten beweerden, daarentegen „ dat zy, ſedert „ meer dan negentig jaaren, in de gewoonte „ geweeſt waren, om de Ooſtfrieſche geſchil„ len te beſlegten: en dat zy zig hiervan niet „ gaarne zouden laaten ontzetten. Zy wilden „ zig, nogtans, niet ſteeken in alle de geſchil„ len, die tuſſchen de Vorſtinne en de Stenden „ zouden konnen ontſtaan; maar alleenlyk, in „ zulken, die, by verſcheiden' overeenkomſten, „ door partyen, aan hun verbleeven waren. „ De overigen zouden zy gaarne laaten aan de „ Keizerlyke uitſpraak." Doch de Duitſche Vorſten lieten zig niet genoegen met dit antwoord (*t*). De Staaten deeden, nogtans, een Verdrag ontwerpen; doch zy konden 'er partyen niet in doen bewilligen (*u*). Midlerwyl, hieldt 1682.

Verſcheiden' Duitſche Vorſten beletten de Staaten den geſchillen alдaar af te doen.

(*s*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 110.
(*t*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 31. *p.* 1134.
(*u*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 110-113.

1682. hieldt men, met naame van den kant der Vorſtinne, by de Staaten aan, om eene nadere uitſpraak, inzonderheid over drie punten, het zegel, het verſchuiven der Landdagen, en het bewind der gemeene middelen betreffende; doch de Stenden toonden kleinen zin, om zig aan eene eindelyke uitſpraak te onderwerpen, waartoe de Vorſtin, in de tegenwoordige omſtandigheden, zeer geneigd zou hebben. Ook kwamen 'er de Staaten toe, in Lentemaand deezes jaars 1682, verklaarende „ dat de Stenden zig van 't gebruik van 't zegel, onlangs, door hen verworven, onthouden, en de oude gewoonte, in 't jaar 1618 beveſtigd, volgen zouden; dat zy den Landdag niet verſchuiven mogten, zonder bewilliging van den Landheer, en eindelyk, dat de Amptenaar, door den Landheere geſteld in 't Kollegie der Beſtierderen van 's Lands gemeene middelen, aldaar geene ſtem hebben zou, noch zig met de behandeling van 's Lands penningen moeijen (v)." Het Keizerlyk Hof verzette zig nogtans tegen deeze uitſpraak, begeerende dat de zyne alleen golde in Ooſtfriesland. De Keurvorſt van Brandenburg, aangeſteld door den Keizer, om de Ooſtfrieſche geſchillen, uit zynen naam, af te doen, wierp, eindelyk, om hiertoe te beter in ſtaat te zyn, met bewilliging der Stenden, in Slagtmaand, drie- of vierhonderd man in Grietzyl, zig, deswege, verontſchuldigende, in den Haage, en beweerende „ dat zulks alleenlyk geſchiedde, ingevolge van den Keizerlyken laſt, „ waar-

Zy doen er, ſedert, uitſpraak over: die niet gevolgd wordt.

De Keurvorſt van Brandenburg werpt bezetting in Grietzyl.

(v) Reſol. Gener. *Jovis* 26 *Maart* 1682.

„ waarby hem, zyne Vorſtelyke Genade van 1682.
„ Munſter, en zyne Doorluchtigheid Palts-
„ Nieuwburg de beſcherming des Landſchaps
„ aanbevolen was." Hy voegde 'er by „ dat
„ hy, ſedert eenigen tyd, Gemagtigden naar
„ Ooſtfriesland gezonden hadt, om de Vor-
„ ſtin, ware 't mogelyk, te bevredigen met
„ de Stenden (*y*)." De Staaten der Ver- De Staa-
eenigde Geweſten, ongaarne ziende, dat Keur- ten ſchry-
Brandenburg zig zo diep ſtak in de Ooſtfrie- ven hem
ſche zaaken, ſchreeven hem „ dat zy vertrouw- hierover.
„ den, dat de Keizer hen niet zou willen ſtoo-
„ ren, in het bezit van het regt, welk hun,
„ by verſcheiden' oude overeenkomſten, af-
„ geſtaan was, en uit hoofde van welk, zy
„ beſlooten hadden, uitſpraak te doen over de
„ Ooſtfrieſche geſchillen." De Keurvorſt Hy ant-
toonde zig verwonderd, over het ſchryven der woordt.
Staaten. Hy deedt hun, onder anderen, zeg-
gen „ dat zy zig van uitdrukkingen bedient
„ hadden, die noch de Keizer noch eenige an-
„ dere Vorſt immer tegen hem hadt durven
„ gebruiken, en waarop hy niet ſtilſtaan zou,
„ om in geenen woordenſtryd te vervallen.
„ Voorts, wiſt hy niet, welke overeenkom-
„ ſten de Staaten gemaakt hadden, met de
„ Stenden van Ooſtfriesland. Maar 't was hem
„ bekend, dat dit Landſchap onder 't Keizer-
„ ryk en tot den Weſtfaalſchen Kreits behoor-
„ de, waarom hy en de overige Beſtierders
„ van deezen Kreits niet konden verzuimen,
„ aldaar, 's Keizers bevelen ter uitvoeringe
„ te brengen. Zo, eindelyk, de Staaten voort-
„ gin-

(*y*) Holl. Merc. van 1682. bl. 239-243.

1682. „ gingen, met zig te ſteeken in de Ryks- en „ Kreits-zaaken; zouden hy en de andere Be„ ſtierders niet konnen nalaaten, tot hand„ haavinge van hun regt, meerder Krygsvolk „ te zenden naar Ooſtfriesland: 't welk zy eg„ ter, voor als nog, niet voorhadden." Zo ſcherp een antwoord ſcheen de gemoeden van den Keurvorſt en de Staaten, die, wegens 't ſtuk der Vredehandelinge, reeds oneenig waren, verder te zullen verwyderen van elkanderen. Ook ſchryven ſommigen, dat de Prins van Oranje den twiſt ſtookte. Men ſcherpte zelfs den Amſterdammeren in, dat de Keurvorſt, uit Grietzyl, de ſcheepvaart over de Wadden zou konnen belemmeren. Doch hiervoor toonde men geene vrees altoos in den Haage. De Keizer, ondertuſſchen, zelf bedugt, dat de Keurvorſt voorhadt, zig eenig ongewoon gezag aan te maatigen in Ooſtfriesland, ſchreef hem „ dat hy zyne Medebeſtier„ ders van den Weſtfaalſchen Kreits, en voor„ al de Keizerlyke Majeſteit behoorde gekend „ te hebben, eer hy zyne troepen in Ooſtfries„ land geworpen hadt; hem voorts vermaa„ nende, dezelven te rug te ontbieden." Doch de Keurvorſt, beweerende, dat zyn Krygsvolk alleenlyk ſtrekte, tot bewaaring van de agtbaarheid des Keizers, en dat het Ooſtfriesland verlaaten zou, zo dra de Stenden buiten vreeze en overlaſt geſteld waren, liet het te Grietzyl blyven (*x*), en bragt, hierdoor, te wege, dat de uitſpraak der Staaten, die de Stenden

Argwaan op den Keurvorſt.

De Keizer vermaant hem, te vergeefs, tot het ligten der bezettinge uit Grietzyl.

(*x*) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 31. p. 1145.

den hielden hun te zeer tegen te zyn, niet werdt aangenomen. 1682.

De Keizerlyke Reſident Kramprigt, midlerwyl, nieuwen laſt gekreegen hebbende, om de Staaten te vermaanen, dat zy zig met de Ooſtfrieſche zaaken niet moeijen zouden, leverden hun, ten deezen einde, op den zevenden van Louwmaand des jaars 1683, eenen Keizerlyken brief over: hun, daarbenevens, vertoonende „ Dat Ooſtfriesland, van ouds, „ onder 't Ryk behoord hadt; doch dat ſom- „ migen, ſedert eenige jaaren, hadden be- „ gonnen te gelooven, dat de Vorſten en Sten- „ den van dit Landſchap afhangkelyk gewor- „ den waren van den Staat der Vereenigde „ Nederlanden. Dat men dit vermoeden ves- „ tigde 1. Op de gemaakte Overeenkomſten. „ 2. Op de bezetting, welke de Staaten in „ Embden en Lieroord gelegd hadden. en 3. „ Op het voeden of beſlegten der Ooſtfrie- „ ſche geſchillen, door de Staaten. Doch al- „ le deeze grondſlagen waren te zwak, om „ zulk een vermoeden te onderſteunen. Ooſt- „ friesland hadt zig den Ryke nooit konnen of „ willen onttrekken. En of ſchoon de Vorſten „ en Stenden zig, tot beſlifſing der onderlin- „ ge geſchillen, in tyden van oorlog, ſomtyds, „ vervoegd hadden aan hunne nabuuren, de „ Staaten; zy hadden, hiermede, het Regt „ des Ryks noch konnen noch willen verkor- „ ten, veel min zig den Staaten onderwer- „ pen. Zulks bleek, uit het Verdrag van Delf- „ zyl van den jaare 1595, waarin de Staaten „ verklaarden, alleenlyk, als vrienden en na- „ buuren, gekomen te zyn, om de eenigheid te „ be-

Hy doet de Staaten waarſchuwen, dat zy zig buiten de Ooſtfrieſche geſchillen houden. 1683.

1683. „ bevorderen, zonder eenig nadeel te willen
„ toebrengen aan de voorregten des Keizer-
„ ryks. Al wat hiertegen, ſedert, gedaan was,
„ hadt men aan te zien als misbruiken, die,
„ door heimelyke treeken, en door vreeze voor
„ de bezetting en in Embden en Lieroord, on-
„ derſteund geworden waren. De Keizer
„ was, hierom, eindelyk, genoodzaakt ge-
„ weeſt, tot handhaavinge van het regt des
„ Ryks, den Vorſten van den Weſtfaalſchen
„ Kreits te belaſten, zorg te draagen voor de
„ beſcherminge van Ooſtfriesland. Hy hadt,
„ op 't einde des jaars 1681, de Staaten ver-
„ zogt, dat zy de Ooſtfrieſche zaaken, mid-
„ lerwyl, laaten wilden in den ſtaat, waarin
„ zy toen waren. Doch dit verzoek was van
„ de hand geweezen. De Stenden van Ooſt-
„ friesland en de Stad Embden in 't byzon-
„ der waren gedreigd, door de Staaten; waar-
„ op het bezetten van Grietzyl, door den
„ Keurvorſt van Brandenburg, gevolgd was.
„ Doch de Keizer hadt deezen ſedert ver-
„ maand, om zyne troepen t'huis te ontbie-
„ den. En gelyk hy, geenszins, voorhadt,
„ den Staaten te betwiſten de regten, welken
„ zy op Ooſtfriesland hebben mogten; zo ver-
„ trouwde en verwagtte hy ook, dat de Staa-
„ ten geene de minſte inbreuk zouden willen
„ doen op het blykbaare Regt des Keizerryks."
De Deenſche Gezant *Borgaard* onderſteunde het Vertoog van den Heere Kramprigt, de Staaten vermaanende, niets te onderneemen, waardoor de ruſt in Ooſtfriesland verder zou konnen geſtoord worden. De Staaten antwoordden hem, in algemeene bewoordingen, dat zy,

gaar-

gaarne, met hem, en met de Keizerlyke en Munsterſche gezanten, in onderhandeling treeden wilden, over de beſte middelen, tot voorkoming der onluſten, die uit het bezetten van Grietzyl te dugten waren. Maar zy gaven den Reſident Kramprigt te verſtaan „ dat zy, in 's „ Keizers brief, met zonderlinge bevreemdin- „ ge, gevonden hadden niet ſlegts eenige on- „ gegronde ſtellingen; maar ook eenige uit- „ drukkingen, die geenszins overeenkwamen „ met de waardigheid van deezen Staat: voorts, „ op hem begeerende, dat hy zorg wilde draa- „ gen, dat zulks, ter plaatſe daar 't behoorde, „ verbeterd werdt, en dat men diergelyke uit- „ drukkingen, in het toekomende, niet meer „ in 's Keizers brieven mogt doen invloeijen. „ Eindelyk, hieldenze hem ook de gantſch „ verkeerde en zeer aanſtootelyke uitdrukkin- „ ken voor, welken hy, in zyn Vertoog, ge- „ bruikt hadt, vorderende, dat hyze, in be- „ ſcheidener bewoordingen, veranderde:" 't welk ik egter niet weet, dat geſchied is. 1683. De Staaten toonen zig misnoegd, over 's Keizers vermaaning.

Doch terwyl men, van 's Keizers zyde, de Staaten zogt te beweegen, om zig niet te ſteeken in de Ooſtfrieſche zaaken, zogten de Keizerſchen of Brandenburgſchen, aangezet door die van Embden, zig meeſter te maaken van het Vorſtelyk Slot Vredenburg, welk zy reeds hadden begonnen te belegeren, toen de troepen der Vorſtinne hen noodzaakten af te trekken. De Staaten deeden, hierover, terſtond, door hunnen Reſident, Hamel Bruininks, ten Keizerlyke Hove, klaagen, vorderende, dat men zig, van 's Keizers zyde, zo wel van daade- 't Slot Vredenburg wordt aangetaſt.

1683. delykheden onthielde, als zy, op 's Keizers verzoek, daarvan hadden afgelaaten. Aan de Stenden van Ooſtfriesland, welken men verdagt hieldt van 't begunſtigen der onderneeminge, werdt ook geſchreeven door de Staaten. Doch de Stenden ſchooven de ſchuld van 't gebeurde meeſt op de Vorſtinne, zig voorts onkundig houdende van eenigen toeleg op Vredenburg, en voorwende, dat de Keizerſchen alleenlyk naar Aurik gekomen waren, tot beveiliging der Landſchaps-Vergaderinge, aldaar beſchreeven: doch dat zy, niet binnen gelaaten zynde, zig, alleenlyk, omtrent de Stad, hadden opgehouden. Ondertuſſchen, deedt dit voorval het misnoegen tuſſchen de Vorſtinne en de Stenden ſterk toeneemen. Beide beſchuldigdenze elkanderen over wangedrag, by de Staaten der Vereenigde Geweſten. De Stenden zouden nu gaarne de geſchillen beſlift gezien hebben, door den Keizer. Doch de Vorſtin toonde hiertoe thans geene genegenheid. Evenwel, hielden, na den gemiſten aanſlag op Vredenburg, de daadelykheden op in Ooſtfriesland.

De Staaten van Gelderland beweeren, dat de Heerlykheden Ezens, Stedes-

Maar ten deezen zelfden tyde, ontſtondt 'er een nieuw geſchil, Ooſtfriesland betreffende. De Staaten van Gelderland vertoonden, in Sprokkelmaand, ter Vergaderinge der algemeene Staaten „ dat de Heerlykheden Ezens, „ Stedesdorp en Witmond leenroerig waren „ van 't Vorſtendom Gelder en 't Graaffchap „ Zutfen (1), en door de Vorſten van Ooſt-

„ fries-

(1) Jonkheer Balthazar van Ezens was, omtrent den jaare 1530, den Leenman van Hertoge Karel van Gelder

„ friesland, altoos, afzonderlyk waren gere- 1683.
„ geerd geworden. Dat de ingezetenen dee- dorp en
„ zer Heerlykheden, by de Ooſtfriezen, ook Witmond
„ werden aangemerkt als uitheemſchen, en al- van hun
„ le laſten van hunne koopmanſchappen be- leenroe-
„ taalen moeſten, zo wel als de vreemden. rig zyn.
„ Dat zy, daarentegen, niets in de Kreits- of
„ Ryksſchattingen droegen. Dat, de Keizer-
„ ſchen zig onlangs meeſter hebbende zoeken
„ te maaken van het Slot Vredenburg, men
„ gevreesd hadt, dat zy 't oog ook ligtelyk op
„ de gemelde Heerlykheden mogten hebben;
„ en dat hunne Edele Mogendheden hierom
„ verzogten, dat de algemeene Staaten zorg
„ geliefden te draagen, dat de Provincie van
„ Gelderland, by haare hoogheid en gereg-
„ tigheid bewaard bleeve." Van dit verzoek gaven de Staaten, terſtond, kennis aan den Keurvorſt van Brandenburg, wien zy vertrouwden, voor goed te zullen aanzien, dat zy 't Regt van Gelderland handhaafden, ja hun zelfs daartoe de behulpzaame hand te zullen bieden. Doch de Reſident Kramprigt, vernomen hebbende, dat de Staaten van zins waren, zig, door middel van Krygsvolk, te ſtellen in 't bezit van Ezens, Stedesdorp en Witmond, leverde een Vertoog over ter algemeene Staatsvergaderinge, waarin hy beweerde, dat deeze Heerlykheden Leenen des Duitſchen Ryks waren, en ſomtyds gedraagen hadden in de Ryks-Laſten: te gelyk vorderende, dat hun-

der geworden. Wy hebben van hem geſproken, in het V. Deel, bl. 53, 54.

1683. hunne Hoog-Mogendheden den eisch van Gelderland niet ondersteunen zouden. Diergelyk verzoek werdt hun ook gedaan, door de Vorsten van den Westfaalschen Kreits. De Vorstin van Oostfriesland, onbeslist laatende, of de Heerlykheden Leenen des Duitschen Ryks of van Gelderland waren, hieldt egter, tegen 't Vertoog van Kramprigt, staande, dat zy niet tot Oostfriesland behoorden, en niet gehouden waren te draagen in de Ryks-Lasten. De Staaten verzogten den Keizer, dat dit geschil, gelyk de overigen, in der minne, mogt afgedaan worden: doch het bleef onbeslist (y). Ook werden de andere geschillen niet ten einde gebragt: waartoe veel hielp, dat de Mogendheden, die Krygsvolk in Oostfriesland hadden, zig van daadelykheden onthielden, waarom geene derzelven in staat geraakte, om de geschillen, naar zynen zin, te doen vereffenen.

't Geschil hierover blyft onbeslist.

XXVIII. Maar de Keurvorst van Brandenburg, bevroedende, dat het Vorstendom van Oostfriesland, in zeker geval, op hem zou konnen verstorven (z), en, hierom, de gunst der Staaten geheellyk zockende te winnen, gaf hun, wat laater, Oktroi tot de opregting eener Afrikaansche Maatschappye te Embden, die op de kust van Guinea handelen zou. 't Was nu eene halve eeuw geleeden, dat Graaf Ulrich eene zogenaamde Abyssinische Maatschappy, te Embden, hadt opgeregt; doch zy was, by gebrek van ondersteuninge, binnen korten tyd, te

De Keurvorst van Brandenburg regt eene Afrikaansche Maatschappy te Embden op.

(y) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 11-15.
(z) Memoir. de Brandeb. *p.* 169.

te niet geloopen, gelyk wy, ter zyner plaatſe (a), hebben aangetekend. Maar nu vertrouwde men, dat zy, onder de begunſtiging van een' magtiger' Vorſt, beter ſtand houden zou. De Nederlandſche Weſtindiſche Maatſchappy, bedugt, dat de nieuwe Maatſchappy te Embden haaren handel in Guinea benadeelen zou, bewoog den Raadpenſionaris Fagel, die, in Hooimaand des voorleeden jaars, wederom, voor vyf jaaren, in zyn ampt beveſtigd geworden was (b), en door hem, de Staaten ligtelyk (c), om tegen de oprechting deezer Maatſchappye vertoogen te doen, aan 't Hof van Berlyn. Men beriep zig, hier, op de Oktrojen der Nederlandſche Maatſchappye, waarby haar alleen de vaart op Guinea vergund was. De Heer van Amerongen yverde zeer, voor 't belang der Nederlandſche Maatſchappye. Doch de Keurvorſt antwoordde hem „ dat de Ok- „ trojen, welken de Staaten goedvonden aan „ eenigen hunner ingezetenen te verleenen, „ alleenlyk golden by hunne overige ingeze- „ tenen, niet by andere Mogendheden, of der- „ zelver onderdaanen. Dat ook de Nederland- „ ſche Maatſchappy, met uitſluiting van an- „ deren, handelen mogt op Plaatſen, wel- „ ken zy door de wapenen veroverd, of van „ de inboorlingen gekogt hadt, of alwaar zy „ de inboorlingen, by Verdrag, verpligt hadt, „ om met haar alleen te handelen. Doch dat „ 'er, behalve deezen, nog veele andere Plaat- „ſen 1683.

(a) XI. *Deel*, *bl.* 228.
(b) Reſol. Holl. 10 *July* 1682. *bl.* 288.
(c) *Zie* Reſol. Holl. 15 *Sept.* 1683. *bl.* 271.

1683. „ ſen overſchooten in de Indien, op welken „ ook anderen de handel vryſtondt." De Embder Maatſchappy bragt, eerlang, eenige ſchepen in zee, welker handel in de Indien, door de andere Maatſchappyen, zeer belemmerd werdt. Ook viel een deezer ſchepen den Franſchen, twee anderen den onzen in handen. Zy werden niet dan na veel moeite wederom vrygegeven. Wyders, hadt de Keurvorſt, voor 't opregten der Embder Maatſchappye, reeds twee ſchepen gezonden naar de kuſt van Guinea, die aldaar een Verdrag van Koophandel met de Indiaanen gemaakt, en eene Sterkte geſtigt hadden, welke *Groot-Fredriksburg* genoemd werdt (*d*). Doch deeze handel en de Afrikaanſche Maatſchappy te Embden zyn, door den tyd, geheellyk, te niet geloopen.

(*d*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 32. *p.* 1135, 1136.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *De Staaten zoeken Groot-Britanje te beweegen, om Frankryk tot het ſtaaken der vyandlykheden te verpligten. Nadere overeenkomſt tuſſchen de Bondgenooten.* II. *Turkſche oorlog. Onluſten in 't Noorden. De Staaten zenden eene Vloot naar Gottenburg.* III. *Handeling tuſſchen 't Keizerryk en Frankryk. Handeling der Staaten, aan 't Engelſche Hof.* IV. *Inval der Franſchen in Vlaanderen. De Staaten onderſteunen de Spaanſchen. Zy verklaaren zig egter afkeerig van den oorlog. De Franſchen neemen Kortryk en Diksmuiden in, en bombardeeren Luxemburg.* V. *Voorſlag van d'Avaux.* VI. *Zyne Hoogheid en de Raad van Staate ſtaan eene werving van zeſtienduizend man voor. Amſterdam weigert 'er in te bewilligen. Bezending aan deeze Stad. Haare klagten.* VII. *D'Avaux houdt byzondere geſprekken met die van Amſterdam. Zy begeeren, dat hy zyne voorſlagen in geſchrifte doet aan de algemeene Staaten.* VIII. *Onderzoek naar 't oogmerk van d'Avaux, in zyne geſprekken met die van Am-*

ſterdam Argwaan tegen deezen Stad. Zy verdedigt zig. IX. *Verder geſprek tuſſchen d'Avaux en die van Amſterdam.* X. *Amſterdam beweert de noodeloosheid der Wervinge en de noodzaakelykheid van een Verdrag tuſſchen Frankryk en Spanje.* XI. *De meerderheid van Holland beſluit tot de Werving. Aantekeningen van Amſterdam en Schiedam.* XII. *Brief van d'Avaux onderſchept Hoofd en Hop beſchuldigd. Amſterdams papieren verzegeld. Misnoegen der Burgemeeſteren.* XIII. *Andere onderſchepte brieven. D'Avaux verdedigt die van Amſterdam.* XIV. *Adriaan Paats raakt in moeite. Amſterdam blyft van de Dagvaart Twiſt over 't onderzoeken of niet onderzoeken van Amſterdams papieren. Verwydering tuſſchen zyne Hoogheid en Amſterdam. Schimpſchriften.* XV. *Geſprek tuſſchen den Keur-Brandenburgſchen Gezant en Burgemeeſter van Beuningen.* XVI. *Geſprek van den zelfden Gezant met den Prinſe van Oranje. Zyne Hoogheid verklaart zig geneigd tot vrede. Voorzorg in Amſterdam. Aanſlag op Burgemeeſter van Beuningen. Fagel ſpreekt met den Keur-Brandenburgſchen Gezant.* XVII. *Gelderland bewilligt in de Werving. Handeling hierover, in Zeeland. Zyne Hoogheid doet, hier, tot de Werving beſluiten, by meerderheid van ſtemmen. Middelburg proteſteert.* XVIII. *Utrecht bewilligt in de werving. Friesland ſtemtze af. Stad en Lande, ingelyks. Overyſſelt draait, met beſluiten.* XIX. *Aanleiding tot de handeling over een twintigjaarig Beſtand, tuſſchen Frankryk en Spanje. Voorſlag van d'Avaux.* XX. *Haagſche Byeenkomſt.*

komſt. Groot-Britanje beſtemt d'Avaux voorſlag. XXI. *Handeling met de Spaanſchen. Nieuwe onderſtand aan Spanje. Friesland kant zig hiertegen.* XXII. *De Staaten handelen met Frankryk. Hun voorſlag wordt verworpen. Raadpleegingen met de Bondgenooten.* XXIII. *De Staaten beſluiten, op den voorſlag van d'Avaux te handelen. Luxemburg belegerd. D'Avaux dreigt de Staaten. Hun beſluit.* XXIV. *Luxemburg geeft zig over. Fierheid des Spaanſchen Gezants.* XXV. *Amſterdams papieren worden ontzegeld.* XXVI. *De Raadpenſionaris Fagel verklaart zig nog tegen 't Beſtand.* XXVII. *D'Avaux weigert, over de belangen des Prinſen van Oranje, in onderhandeling te komen. Misnoegen des Spaanſchen Gezants.* XXVIII. *Holland dryft het beſluit tot eene overeenkomſt met Frankryk door, met vyf ſtemmen. Inhoud deezer overeenkomſt.* XXIX. *Het twintigjaarig Beſtand wordt geſlooten.* XXX. *Aanmerkingen over den aanwas der Franſche magt, ſedert eene halve eeuwe.*

Met den vyftienden van Louwmaand des jaars 1683, verſcheen de tyd, dien Frankryk aan Spanje gezet hadt, om zig, over de aanneeming van den Koning van Groot-Britanje tot ſcheidsman in de gereezen' geſchillen, te verklaaren. De Staatſche Gezanten aan 't Engelſche Hof arbeidden, midlerwyl, om Karel den II. over te haalen, dat hy Koning Lodewyk bewooge, om, ook na 't verloop van den beſtemden tyd, niets vyandelyks te on-

1683.

I. Handeling, om den Koning van Groot-Britanje te beweegen, dat hy Frankryk overhaale, om de

1683. derneemen tegen Spanje. Doch zy verwierven geen ander antwoord, dan dat de Koning, door de weigering van Spanje, buiten ſtaat geſteld was, om iet te doen ten voordeele van dit Ryk. Men hieldt hem voor, dat Frankryk, ongetwyfeld, den oorlog beginnen zou, tegen Spanje niet ſlegts; maar ook tegen den Keizer, zo dra de Turken gereed zouden zyn, om in Hongarye te rukken. Doch hy antwoordde „ dat de Staaten, by Spanje, moesten bewerken, dat hy tot ſcheidsman werdt „ aangenomen; dat hy, anders, geen' kans zag, „ om iet op Frankryk te verwerven." Hy voegde 'er by „ dat hy den Turkſchen oorlog „ hieldt voor onvermydelyk; doch dat de ſtaat „ zyner zaaken hem niet toeliet, zynen vrienden thans dienſt te doen, waarom de Staaten de verſchillen met het Keizerryk, door „ een ſpoedig Verdrag, moeſten zoeken te „ doen byleggen, en Spanje, tot het aanvaarden van Frankryks voorſlag, beweegen." Van Citters, want van Beuningen was, kort te vooren, uit Engeland, te rug geroepen (*a*), hernam, hierop „ dat de Staaten, hiertoe „ groote ongeneigdheid beſpeurende aan 't „ Spaanſche Hof, niet hadden konnen geraaden vinden, daarop langer te dringen, op dat „ men niet waanen zou, dat zy ongenegen „ waren, om te voldoen aan hunne Verbindteniſſe, en hieruit gelegenheid neemen, om „ hun, insgelyks, in geval van nood, de beloofde hulp te weigeren. Ook was, uit de on-

Vyandlykheden tegen Spanje te ſtaaken.

„ ver-

(*a*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 276, 285.

„ verbreekbaare verbindtenis tuſſchen Spanje 1683.
„ en het Keizerryk, ligtelyk op te maaken,
„ dat de Vrede van geenen duur zou konnen
„ zyn, zo men de geſchillen met Duitſchland
„ niet vereffend hadt. De poogingen der Staa-
„ ten, om Spanje het * Scheidsmanſchap te * *Arbi-*
„ doen aanneemen, zouden, derhalve, ver- *trage.*
„ geefs zyn, zo lang men 'er het Duitſche
„ Ryk ook niet toe bewoogen hadt. Hiertoe
„ zou men konnen arbeiden op eene alge-
„ meene Byeenkomſt, tot welke, de Staaten,
„ voorheen, begeerd hadden, dat zyne Maje-
„ ſteit eene Plaats benoemde. Doch indien
„ Spanje niet kon overgehaald worden, tot
„ het aanneemen van het ſcheidsmanſchap,
„ badt hy, dat zyne Majeſteit andere midde-
„ len, tot behoudenis der Vrede, geliefde voor
„ te ſlaan, zullende hy de Staaten altoos ge-
„ reed vinden, om hiertoe mede te werken."
Doch men gaf den Ambaſſadeur geen ander beſcheid, dan dat de Koning niets wiſt te voegen, by 't gene hy gezeid hadt (*b*). 't Bleek, eindelyk, klaarlyk, of dat het Engelſche Hof geheellyk gewonnen was door Frankryk, of dat de Koning, vaſtgeſteld hebbende te regeeren zonder Parlement, welk hem, ſedert eenigen tyd, zeer gekweld hadt met voorſlagen omtrent de opvolging; niet goedvondt, maatregels te neemen, welken hem, in de koſten van eenen nieuwen oorlog, zouden konnen inwikkelen. Midlerwyl, hadt de Koning van Frank-

(*b*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van de jaaren* 1682 en 1683. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 1-4.

1683. Frankryk, beide aan het Duitſche Ryk en aan Spanje, nog tot den laatſten van Oogſtmaand, tyd gegeven, om zig, op het aanneemen van het ſcheidsmanſchap, te beraaden (*c*). Doch deeze aanneeming werdt, van tyd tot tyd, onwaarſchynlyker. Naar gelang dat de Koning van Groot-Britanje minder zogt af te hangen van 't Parlement, oordeelde men, in 't gemeen, dat hy meer moeſt afhangen van Frankryk, en derhalve onbekwaamer worden, om onpartydige uitſpraak te doen, over geſchillen, waarin Frankryk zulk een voornaam deel hadt.

Gerugt van eene afzonderlyke handelingen tuſſchen Frankryk en 't Keizerryk.

In 't begin deezes jaars, liep 'er een gerugt, dat Frankryk, over een afzonderlyk Verdrag, met den Keizer en het Ryk, in onderhandeling was. Hieruit rees agterdogt by de Bondgenooten, vooral by Spanje en by de Staaten. Doch de Keizerlyke Reſident Kramprigt verklaarde den Staaten, een en andermaal, dat dit gerugt geheel geenen grond hadt, en dat zyne Keizerlyke Majeſteit hadt vaſtgeſteld, zig, niet dan te gelyk met zyne Bondgenooten, te verdraagen. De Spaanſche Gezant deedt diergelyke verklaaring (*d*). De ongeruſte gemoeden werden, hierdoor, wederom, een weinig tot bedaaren gebragt.

De Keurvorſt van Saxen ſchynt in 't Verdrag

Op den eerſten van Sprokkelmaand, hadt, ter algemeene Staatsvergaderinge, gehoor de Baron *Hunneken*, afgezonden door *Joan Georg den III.*, Keurvorſt van Saxen, om, met de Staa-

(*c*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 4.
(*d*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 4-9.

Staaten, in onderhandeling te treeden, over de aanneeminge van het Verdrag van *Associatie*; waartoe de Staaten hem, in 't voorleeden jaar, door den Heer van Amerongen, hadden doen verzoeken. Doch deeze onderhandeling hadt geen gevolg (*e*): 't zy dat men 't, over de onderstandgeiden, welken de Duitsche Vorsten gewoon zyn te bedingen, niet eens worden kon (*f*): 't zy dat de zaaken, eerlang, zo van gedaante veranderden, dat het voltrekken deezer handelinge noodeloos werdt. 1683. van *Associatie* te willen treeden.

Maar de Gevolmagtigden der Mogendheden, welken 't Verdrag van *Associatie* hadden geslooten, de Keizer, Spanje, Zweeden en de Staaten, tekenden, op den zesden van Sprokkelmaand, eene nadere overeenkomst, voor den tyd van twintig jaaren, in den Haage, waarby beraamd werdt, „ dat de Bondgenoo- „ ten elkanderen, op 't eerste verzoek, met „ twaalf schepen van oorloge en zesduizend „ knegten, zouden helpen. 't Zou vrystaan, „ in de plaats van tweeduizend Knegten of „ minder, Ruitery te begeeren, in welk ge- „ val, drie Knegten, voor één Ruiter of Dra- „ gonder, gerekend zouden worden. Men „ zou ook andere Ryks-Vorsten tot dit Ver- „ drag toelaaten, die zo veel volks leveren „ zouden, als zy bekwaamlyk konden, ver- „ bindende de Bondgenooten zig, om hun, „ in gelyk geval, tweemaal zo veel volks te „ zul- Nadere overeenkomst, tusschen de Bondgenooten.

(*e*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 9-11.
(*f*) *Voiez* Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 316.

1683. „ zullen leveren, mids 't het beraamde getal „ van zesduizend niet te boven ginge." De overeenkomst behelsde nog eenige punten van minder belang: doch by dezelve waren *vyf* afgezonderde punten gevoegd, inhoudende, „ 1. Dat de Keizer geene schepen zou mogen „ verzoeken, of behoeven te leveren. 2. Dat „ de Bondgenooten onderstand van elkanderen zouden mogen verzoeken, of volgens „ deeze Overeenkomst, of volgens de byzondere Verdragen, welken zy, daarenboven, „ met elkanderen, gemaakt hadden. 3. Zweeden en de Staaten zouden de bedongen' schepen moeten leveren, doch zy zouden, van „ Spanje, geld in de plaats mogen vorderen. „ 4. De oude Verdragen, tusschen Spanje en „ de Staaten, zouden in volle kragt blyven. 5. „ De afgezonderde punten dienden, alleenlyk, tot verklaaring, niet tot verandering of „ vermindering der geslooten' overeenkomst „ (*g*)1" uit welke bleek, dat de Bondgenooten nog gezind bleeven, om zig te kanten tegen 't gene zy van de Fransche overmagt zouden konnen te dugten hebben. Evenwel vind ik niet, dat deeze overeenkomst, door iemant, dan door den Keizer, bekragtigd is. Vermoedelyk, is 't egter ook, door Spanje en door de Staaten, geschied.

II. Turksche oorlog. De Keizer in 't byzonder hadt thans gewigtige redenen, om zig, door Bondgenootschappen, te sterken. De onlusten in Hongarye, die, in

(*g*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. P. II. *p.* 55, 57. Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 275.

in 't jaar 1679, begonnen waren, ſtonden geſchaapen, hem veel werks te zullen verſchaffen. *Emerik*, *Graaf van Tekeli*, hoofd der misnoegde Hongaaren, en gehuwd met de Weduwe van den Prinſe Ragotski, hadt een Verdrag met Sultan Mahomet geſlooten (*b*), waarby, hy voor Koning van Hongarye erkend werdt. Ook deedt hy zig ſedert kroonen, en wierp bezetting in verſcheiden' Plaatſen: waardoor hy van Opper-Hongarye meeſter werdt. De Turken, voorwendende hem in 't gebied te willen beveſtigen, rukten, in de Lente deezes jaars, in Hongarye, met een Leger van tweehonderd en veertigduizend man, eenen oorlog aanvangende, die zeſtien jaaren geduurd heeft. De Groot-Vizir, *Kara Muſtafa*, geboodt de Turkſche Krygsmagt, en toog 'er mede, over de Raab, naar Weenen, voor welke Stad, hy 't beleg ſloeg. Doch de Vereenigde Duitſche en Poolſche Legers noodzaakten hem, met zwaar verlies, de Stad te verlaaten, na dat zy drie maanden belegerd geweeſt was. De Keizerſchen en Poolſchen maakten zig, ſedert, van verſcheiden' Plaatſen in Opper-Hongarye meeſter. Kara Muſtafa werdt, op laſt van den Sultan, gewurgd. De Turkſche troepen overwinterden in Hongarye (*i*). De ſchrik, dien de aantogt van zulk een magtig Leger gebaard hadt, was genoeg, om den Keizer naar nieuwe Bondgenootſchappen te doen uitzien. Men 1683.

ſchreef,

(*b*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 40.
(*i*) Heiss Hiſt. de l'Empire *Tom.* III. *Livr.* III. *p.* 140. *& ſuiv.* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 94 *en*; *van* 1682. *bl.* 122. 127. *van* 1683. *bl.* 78-148.

1683. ſchreef, midlerwyl, deezen inval der Turken, voornaamlyk, toe, aan de bewerking van Frankryk. De Franſche Staatsdienaars, die zig te Warſchauw in Poolen bevonden, hadden, te vooren reeds, den opſtand in Hongarye gevoed: en men wil, dat Lodewyk de XIV. den Grooten Heer ook met geld ondersteunde. Terwyl Weenen belegerd werdt, hadt hy eene aanzienlyke Krygsmagt op de been gebragt, omtrent de grenzen van Duitſchland; in verwagting, zo men wil, dat hy, na 't overgaan deezer Stad, door de Ryks-Vorſten, om byſtand aangezogt, en veelligt tot Keizer verkooren geworden zou zyn (*k*). Doch het opbreeken van 't beleg van Weenen deedt deeze uitzigten, zoze anders by den Koning plaats gehad hebben, in rook verdwynen.

Onluſten in 't Noorden.

Maar op den zelfden tyd als Weenen belegerd werdt, verwagtte men, den oorlog, in 't Noorden, te zullen ontſteken zien, tuſſchen Zweeden en Deenemarke, en derzelver wederzydſche Bondgenooten. De Koning van Frankryk ondersteunde Chriſtiaan den V., Koning van Deenemarke, met agt tonnen ſchats in 't jaar (*l*), en ſtelde hem, hierdoor, in ſtaat, om een aanzienlyk Leger op de been te houden, en eene Vloot in zee te brengen. Hy hadt, nogtans, den Staaten en der Stad Amſterdam in 't byzonder doen verzekeren, dat zy, op zyne vriendſchap, ſtaat konden maaken. De Zweeden hadden zig ook begonnen te

(*k*) BURNET *Vol.* I. *p.* 563.
(*l*) *Zie* Holl. Merc. van 1682. *bl.* 136, 137.

te wapenen, en de Staaren om byſtand verzogt. Ook ſtelden deezen orde, om eenige ſchepen uit te ruſten. Doch Frankryk was vroeger gereed, met eene Vloot, tot onderſteuninge der Deenen. Zy ging, in Zomermaand, onder zeil, en vereenigde zig, eerlang, met de Deenſche Vloote, voor Koppenhagen. De Staaten waren bedugt, dat de Keurvorſt van Brandenburg zig by de Deenen voegen zou, om de Zweeden te beoorloogen; doch van Dieſt verzekerde hun het tegendeel, uit den naam van zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid, die, zeide hy, niets dan vrede zogt. Maar de Prins van Oranje, dien hy gelyke verklaaring deedt, antwoordde hem, dat hy het zelfde oogmerk hadt; doch eenen anderen weg hieldt, om het te bereiken (*m*). De Franſche en Deenſche Vlooten kruiſten, den gantſchen Zomer, door de Ooſtzee, zonder iet te verrigten. De Franſche Vloot keerde, in Wynmaand, wederom naar huis. Weinige dagen na dat zy van Koppenhagen vertrokken was, kwam de Vloot der Staaten, vierentwintig ſchepen ſterk, onder den Luitenant-Admiraal Willem Baſtiaanszoon Schepers, te Gottenburg, aan: doch zy keerde, na een kort verblyf, te rug naar 't Vaderland: daar zy, voor 't gat van Texel, van eenen zwaaren ſtorm beloopen werdt, waarin zeven of agt ſchepen verongelukten. Men wil, dat de ſlegte geſteldheid der ſchepen, voor een gedeelte, oorzaak was van dit ongeluk (*n*). 't Opperbevel over de-

1683. De Staaten zenden eene Vloot naar Gottenburg.

Schade aan dezelve.

(*m*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1184.
(*n*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 366. *Tom.* II. *p.* 1.

1683. dezelven was niet aan Tromp opgedraagen geweest, doordien hy met zyne Hoogheid verschil gekreegen hadt, over het aanstellen van eenige Zeeoversten (*o*). Ook heeft hy, sedert, geene Vloot meer gebooden. In 't Noorden, hadt, midlerwyl, het eene mes het andere in de schede gehouden: of veelligt, hadt het ontzet van Weenen ook gestrekt, tot behoudenis der ruste in dit Gewest. Alleenlyk, maakte de Koning van Deenemarke zig meester van de Heerlykheid Jever in Oostfriesland welke hem, door den Koning van Frankryk, dieze voor een Leen hieldt van het Hertogdom van Bourgondie, reeds te vooren, was afgestaan (*p*).

III. Huwelyk, tusschen Prins George van Deenemarke en de Prinsesse Anna van Jork.

De Koning van Frankryk hadt, om Deenemarke geheellyk te winnen, en, zo men wil, ook om den Staaten en den Prinse van Oranje spyt aan te doen, onlangs, een Huwelyk bewerkt, tusschen *George, Prins van Deenemarke*, Broeder van Koning Christiaan, en de Prinsesse Anna, Dogter des Hertogs van Jork, welk, in Oogstmaand, voltrokken werdt. De Engelschen waren kwalyk te vrede over dit Huwelyk, om dat zy wisten, dat het door Frankryk voorgeslaagen was (*q*), met oogmerk, naar 't schynt, om den Prins van Oranje te verstreeken van de hoop, om eens den troon van Groot-Britanje te beklimmen. Zelfs, schroomde *de Croissy*, Gezant van Frankryk aan 't Hof van Berlyn, niet, dit Huwelyk te noemen *een werk des Konings van Frankryk, om den Prins van Oranje*

(*o*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 308.
(*p*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 149-153, 249, 250.
(*q*) BURNET *Vol.* I. *p.* 562.

ranje te kwellen, en de Staaten onder bedwang te houden (r). 1683.

Midlerwyl, deedt de Keurvorſt van Brandenburg zyn beſt, om den Keizer en het Ryk te beweegen, tot het aanneemen der voorwaarden van Vrede, door Frankryk voorgeſteld. Men handelde, hierover, op den Ryksdag te Regensburg, doch vorderde luttel. Terwyl Weenen belegerd was, ſloegen, eindelyk, de Franſchen, op den zesentwintigſten van Hooimaand, een Beſtand van dertig jaaren voor, waartoe ſommige Ryksſtenden niet ongenegen ſcheenen. 't Jaar verliep egter, zonder dat 'er verder over gehandeld werdt. Ondertuſſchen, hadt de Keurvorſt van Beieren, in Slagtmaand, genegenheid getoond, om te treeden in het Verbond van *Aſſociatie*, tuſſchen den Keizer, Spanje, Zweeden en de Staaten, opgeregt (s). Handeling tuſſchen 't Keizerryk en Frankryk.

De Ambaſſadeur van Citters handelde nog aan 't Engelſche Hof, om den Koning over te haalen tot het aanneemen der bemiddeling over alle de geſchillen, beide met het Duitſche Ryk en met Spanje; en om hiertoe eene Handelplaats, 't zy den Haage, of eenige andere te verkiezen. Het Hof van Madrid, zwaarigheid vindende in het aanneemen van den Koning van Groot-Britanje tot * zegsman, hadt beſlooten hem aan te neemen tot † middelaar, mids hy de geſchillen met het Ryk, te gelyk, afdeede. Doch de Koning hieldt zig verzekerd, dat Handeling aan 't Engelſche Hof.

* *Arbiter.*
† *Mediateur.*

(r) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1184.
(s) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 63-78.

1683. dat Frankryk hierin nimmer bewilligen zou. Men verzogt, dat hy 't Frankryk wilde voorſlaan, uit den naam van den Keizer en van Spanje beide: waartoe hy, ſchoorvoetende, beſloot, onder herhaalde verzekering, dat zyne poogingen vergeefs zouden zyn (*t*).

IV. De Franſchen vallen in Vlaanderen.

Den laatſten van Oogſtmaand, voor welken tyd, Spanje zig, op het aanneemen van het Zegsmanſchap, verklaaren moeſt, vaſt naderende, terwyl zig geen ſchyn altoos opdeedt, dat het Hof van Madrid zig naar de inzigten van het Franſche voegen zou; en de Koningin van Frankryk, Infante van Spanje, op den dertigſten van Hooimaand, overleeden zynde (*u*); kreeg d'Humieres laſt van Koning Lodewyk, om, zo haaſt de gezette tyd verſtreeken zou zyn, in Vlaanderen te rukken, en zig van het Land van Aalſt en van de andere Plaatſen, op welken Frankryk regt voorwendde, meester te maaken; onder verklaaring, dat zyne Aller-Chriſtelykſte Majeſteit egter gezind bleef, om de Vrede te onderhouden. De Markgraaf van Grana toonde zig verwonderd, over zulk eene boodſchap. Doch d'Humieres, 's Konings laſt voltrekkende, trok, in 't begin van Herfſtmaand, Vlaanderen in (*v*), een groot gedeelte des platten Lands onder brandſchatting zettende. De inval der Franſchen verwekte groote ontſteltenis in den Haage, daar men 'er lang voor gevreesd hadt (*w*). De *Markgraaf*

(*t*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 1683. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 196-199.

(*u*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 195.

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 319.

(*w*) Miſſive *van den* Raadp. FAGEL *van* 7 *Sept.* 1683. *MS.*

graaf van Castel Moncajo, Spaansche Gezant by de Staaten, oordeelende den oorlog, van Frankryks zyde, nu begonnen te zyn, verzuimde niet hunnen Hoog-Mogendheden den onderstand van agt duizend man, voorleeden jaar aan Spanje beloofd, af te vorderen (x). Men besloot, tersstond, tot het afzenden deezer manschap (y), om welke te doen optrekken, zyne Hoogheid verzogt en gemagtigd werdt: schoon de Steden Delft, Leiden en Amsterdam (z), bedugt voor oorlog, in 't eerst, eenige zwarigheid gemaakt hadden, om in 't zenden van hulpe te bewilligen. Doch zyne Hoogheid hieldt haar voor, dat men, hiertoe, reeds in 't voorleeden jaar, beslooten hadt: waarom de zaak niet verder in beraad gelegd behoefde te worden. Zy verklaarden zig egter ongelast, en de Raadpensionaris bragt, ter Vergadering der algemeene Staaten in, dat de voorslag by Holland overgenomen was (a). Hierop, werdt 'er in bewilligd, ter Generaliteit. Men gaf, wyders, van 't genomen besluit kennis aan het Engelsche Hof, met verzoek „ dat zyne Majesteit van „ Groot-Britanje, eindelyk, geraaden vinden „ wilde, zig te voegen by de Bondgenooten; „ wanneer hy, tot zynen onsterfelyken roem, „ de behoudenis der Spaansche Nederlanden „ te wege brengen zou, zo zeker, als hy, voor „ deezen, de blokkeering van Luxemburg hadt „ doen

1683.

De Staaten ondersteunen de Spaanschen.

Zy zoeken Groot-Britanje over te haalen om zig by hen te voegen.

(x) Resol. Holl. 9 Sept. 1683. bl. 256.
(y) Origin. Missive van den Raadp. FAGEL van 24 Sept. 1683. MS.
(z) Resol. Holl. 15 Sept. 1683. bl. 276.
(a) Aantek. van een' Regent van Delft, 9, 15 Sept. 1683. MS. Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. I. p. 321, 324.

1683. „ doen opligten." Wyders hieldt men den Konig voor „ dat Frankryk, onlangs, aan „ Duitſchland een veeljaarig Beſtand voorge„ ſlaagen hadt," hem vraagende „ of hy, „ door zyne kragtige tuſſchenſpraak, niet zou „ konnen te wege brengen, dat diergelyk een „ voorſlag ook aan Spanje geſchiedde, en dat „ de Koning van Frankryk, midlerwyl, zyne „ Krygsmagt, zonder uitſtel, te rug trok uit „ de Spaanſche Nederlanden." Doch Karel de II. verklaarde zig ongezind, om eenige hulp te verleenen aan Spanje. Ook keurde hy af, dat de Staaten hiertoe beſlooten hadden, betuigende te twyfelen, of men 't beſluit, hierop genomen, wel voor een beſluit der Staaten te houden hadt; alzo het, zo hy zeide, door de ſtreeken van zulken, die oorlog zogten, den Staaten was afgedrongen. Eindelyk, zeide hy, dat Spanje Luxemburg behoorde af te ſtaan; zonder welken affland, Frankryk niet tot het ſluiten van een Beſtand zou te beweegen zyn.

Zy verdedigen de wettigheid van hun beſluit, tot ondersteuninge van Spanje.

De Staaten, kennis van 's Konings antwoord gekreegen hebbende, zonden den Heere van Citters nieuwen laſt, om zyne Majeſteit te vertoonen „ hoe zeer zy zig getroffen gevoel„ den, door 's Konings zeggen, dat het beſluit, „ om de Spaanſche Nederlanden te ondersteu„ nen, hun, door wonderlyke ſtreeken, zou „ afgedrongen zyn, en dat men 't naauw„ lyks voor een beſluit der Staaten zou kon„ nen houden. Ook dat men zyne Majeſteit, „ men deede wat men wilde, niet in den oor„ log zou konnen inwikkelen. Zy konden hem „ verzekeren, dat het beſluit op den onder-

„ ſtand

„ ſtand genomen was, met eenpaarige ſtem- 1683.
„ men van alle de Geweſten. Stad en Lande
„ alleen hadt eerſt begeerd verſlag te doen.
„ Daarna, hadt men zyne Hoogheid verzogt,
„ om de manſchap te doen optrekken. Vreemd
„ was 't, hierom, dat men eenige wanvoeg-
„ lykheid vonde in dit beſluit, daar men dat
„ van den drie-entwintigſten van Lentemaand
„ des voorleeden jaars niet berispelyk ge-
„ keurd hadt, ſchoon Friesland 'er zig niet
„ zo duidelyk voor verklaard hadt, als tegen-
„ woordig. De orde der Regeeringe bragt
„ mede, dat de beſluiten der Afgevaardigden
„ der byzondere Geweſten ter algemeene Staats-
„ vergaderinge werden gehouden voor beſlui-
„ ten van den Staat, waarop alleen, by uit-
„ heemſche Mogendheden, gezien werdt,
„ en gezien kon worden. Men hadt, in dit
„ geval, den voorſlag van den Markgraave
„ van Caſtel-Moncajo, door twee Geweſten,
„ laaten overneemen, en daarenboven onder-
„ zoeken door Gemagtigden, op welker ver-
„ ſlag 't beſluit genomen was. Onder de Staa-
„ ten der byzondere Geweſten, hadt niemant
„ zig verzet tegen dit beſluit: veel min, was
„ het bewilligen daarin den Afgevaardigden
„ ter algemeene Staatsvergaderinge kwalyk ge-
„ nomen. 't Smertte den Staaten dan zeer,
„ dat men den Koning een kwaad gevoelen
„ gezogt hadt te geeven van hun beleid, waar-
„ over niemant der byzondere Staaten ge-
„ klaagd hadt, brengende de orde en vorm
„ der Regeeringe mede, dat een Beſluit, ge-
„ nomen op 't gene, waarin, by de Afgevaar-

1683. „ digden der byzondere Gewesten, bewilligd
„ was, een wettig besluit ware; wat daarom-
„ trent ook, in 't een of 't ander byzonder
„ Gewest, mogt voorgevallen zyn. De Af-
„ gevaardigden ter algemeene Staatsvergade-
„ ringe, in eenig besluit bewilligd hebbende,
„ waren deswege aan niemant dan aan hunne
„ byzondere Gewesten rekenschap verschuldigd.
„ Zy verzogten, hierom, dat de Koning geen
„ geloof geeven wilde aan luiden, die of 's
„ Lands Regeering niet kenden, of zo kwaad-
„ aartig waren, dat zy, buiten 's Lands, voor
„ onwettig wilden doen doorgaan Besluiten,
„ die, naar de gewoone orde der Regeerin-
„ ge, waren genomen, enkelyk, om datze
„ met hunnen smaak niet overeenkwamen.
En' verklaaren zig afkeerig van oorlog. „ Voorts, baden zy den Koning, te willen
„ gelooven, dat zy niet in den oorlog zouden
„ zoeken te treeden, zo de vrede, op rede-
„ lyke voorwaarden, getroffen kon worden.
„ Ook wisten zy niet, hoe 't iemant in de ge-
„ dagten komen kon, dat zy hem, zyns on-
„ danks, zouden willen dwingen tot den oor-
„ log. Zy waren, in vermogen, niet te ver-
„ gelyken by de genen, met welken zy te doen
„ hadden, en zouden de onbedagtzaamste
„ luiden der weereld zyn, zo zy dagten, zy-
„ ne Majesteit, tegen zynen wil, in den oor-
„ log in te wikkelen. Ook zou men hen,
„ verrouwdenze, niet aanzien voor zo dom,
„ dat zy eenen oorlog zouden willen aanvan-
„ gen, waaruit zy niet dan nadeel wagten kon-
„ den. Nooit, hadden zy zyner Majesteit
„ zoeken voor te schryven, wat hy zig in zy-

„ ne

„ ne Verbonden hadt voor te ſtellen. Hiertoe 1683.
„ bezat hy meer overlegs en wysheids, dan zy
„ hem geeven konden. Maar 't was hun pligt,
„ hunne Verbonden naar te komen. Zy had-
„ den den Koning nimmer verborgen de zwak-
„ heid van hunnen Staat, die met het vuur
„ voor de ſcheenen zat, en veel belang hadt
„ by de behoudenis of het verlies der Spaan-
„ ſche Nederlanden. Doch hunne opregte
„ poogingen waren misduid en verſproken.
„ Zyne Majeſteit zelve was 'er over te on-
„ vrede. Zy moeſten dan, eindelyk, geduld
„ hebben, en afwagten, wat hy zelf zou ge-
„ lieven te doen, tot voldoeninge der Verdra-
„ gen, eertyds geſlooten, om de Nederlan-
„ den te behouden. Midlerwyl baden zy hem
„ zeer gedienſtiglyk, dat hy den tyd van drie
„ maanden, by de Verdragen vaſtgeſteld, eer
„ men de wapenen zou behoeven op te vat-
„ ten, zorgvuldiglyk, wilde waarneemen, om
„ de vrede te bewerken. Spanje hadt zig zo
„ rondelyk en dikwils verklaard, tegen den
„ afſtand van Luxemburg, dat men, hierop,
„ te vergeefs, ſtaan bleef. Zy hadden den
„ Koning zo dikwils verzogt, dat hy zyne
„ poogingen wilde aanwenden, tot bevorde-
„ ring der vrede, dat zy hoopten, hem en elk,
„ eindelyk, overtuigd te hebben, dat zy niets
„ meer ſchuwden dan den oorlog, waarby zy
„ geen voordeel alroos, en niet dan zwaare
„ onheilen bejaagen konden (*b*)." Terwyl de
Staaten den Koning van Groot-Britanje, op
dee-

(*b*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 200-207.

1683. deeze wyze, onderregtten van hun oogmerk, ſpoordenze ook den Keizer aan, om hunne poogingen te ondersteunen aan 't Engelſche Hof; ten zelfden tyde, den Koning van Spanje vermaanende, om, door het vermeerderen zyner Krygsmagt, zorg te draagen, voor de behoudeniſſe zyner Nederlanden (c).

Vyandlykheden tuſſchen de Franſchen en Spaanſchen.

De tyding van den inval der Franſchen in Vlaanderen was zo dra niet in Spanje gekomen, of de Koning beſloot zyne ſcheepsmagt te vermeerderen, en de grenzen zyns Koningkryks ſterker te bezetten. De Markgraaf van Grana, hem ook om onderſtand geſchreeven hebbende, liet, op den twaalfden van Wynmaand, een bevel uitgaan aan alle Krygsoverſten onder zyn gebied, waarby hun gelaſt werdt, geweld met geweld te keeren. Men hieldt dit bevel, vooral aan 't Franſche Hof, voor eene ſoort van eene Oorlogsverklaaring. Ook werden de vyandlykheden tegen de Franſchen, terſtond hierop, begonnen, van de Spaanſche zyde. De Prins van Chimai, Stadhouder van Luxemburg, benam den Franſchen verſcheiden' Sloten, in dit Geweſt, vorderende, te gelyk, brandſchatting van eene uitgeſtrekte ſtreek Lands onder 't Franſche gebied. Doch de Maarſchalk d'Humieres verboodt, hierop, den zynen eenige brandſchatting aan de Spaanſchen te betaalen, dreigende, ten zelfden tyde, dat hy tien Spaanſche Dorpen of Landhuizen zou doen afbranden, tegen elk Dorp of Landhuis, welk, door de Spaanſchen, af-

(c) Holl. Marc. van 1683. bl. 208, 209.

afgebrand werdt. 't Bleef, aan den Franſchen kant, niet by dreigen. D'Humieres ſloeg, op den tweeden van Slagtmaand, het beleg voor Kortryk, en bemagtigde de Stad, binnen vyf dagen. Daarna gaf zig Diksmuiden aan hem over, zo dra het opgeëiſcht werdt. In Wintermaand, toog hy, over de Brugſche Vaart en Schelde, die vaſt met ys bezet lagen; zettende wel tien of twaalf Dorpen, in deezen oord, in den brand. En terſtond hierop, voerde hy omtrent dertigduizend man voor Luxemburg, en wierp wel tweehonderd bomben in de Stad, door welken, omtrent vyfhonderd huizen vernield, of zwaar beſchadigd werden; waarna hy zyne troepen de Winterlegeringen betrekken deedt (*d*).

1683. De eerſten bemagtigen Kortryk en Diksmuiden, en bombardeeren Luxemburg.

Het bemagtigen van Kortryk en Diksmuiden hadt, midlerwyl, den Koning van Spanje doen beſluiten, om Frankryk, openlyk, den oorlog te verklaaren, en de Franſche goederen onder zyn gebied aan te ſlaan. De Markgraaf van Grana kondigde, hiertoe, een bevel af, welk den elfden van Wintermaand geteekend was. D'Humieres gaf 'er eene verklaaring tegen, waarby hy dreigde, niet tien, gelyk te vooren, maar honderd Dorpen of Huizen, tegen één, te zullen laaten verbranden (*e*). Alles ſcheen zig te ſchikken tot eenen fellen en langduurigen oorlog, tuſſchen de twee Ryken.

Spanje verklaart Frankryk den oorlog.

De

(*d*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 211-215, 230-232, 247, 248, DANIEL Journal *p.* CXLJ.

(*e*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 232, 234.

1683. V. D'Avaux voorſlag tot vrede.

De Spaanſchen, reeds te vooren, meer dan eens, verklaard hebbende, dat zy Luxemburg, de eenige Stad, waar langs de Spaanſche Nederlanden gemeenſchap hadden met het Duitſche Ryk, nimmer zouden afſtaan; zo hadt de Koning van Frankryk beſlooten, zig met andere Plaatſen te vergenoegen (*f*). De Graaf d'Avaux hadt, hiervan, den Staaten kennis gegeven, in 't begin van Slagtmaand, en dus voor 't overgaan van Kortryk en Diksmuiden. Hy verklaarde „ dat zyne Majeſteit zig, in de „ plaats van Luxemburg, vergenoegen zou, „ *of* met Kortryk, Diksmuiden, de Dorpen „ onder Aath, die voorheen tot het Doornikſche behoord hadden, Beaumont en Bouvignes; *of* met eenige Plaatſen in Katalonie, „ 't zy Puicerda, of Roſes, Gironne en Cap „ de Quires; *of*, eindelyk, met Pampalune „ en Fontarabien, in Navarre. Doch zo Spanje zig, omtrent deeze voorſlagen, niet voor „ 't einde deezes jaars, verklaarde, hieldt de „ Koning zig geregtigd, om vergoeding te „ zoeken voor de zwaare onkoſten, welken „ hy gemaakt hadt: en, op dat de geſchillen „ met het Ryk de Vrede met Spanje niet hinderen mogten, boodt hy nogmaals aan, met „ den Keizer te willen ſluiten een Beſtand voor „ dertig, vyfentwintig of twintig jaaren, zo „ zyne Keizerlyke Majeſteit zig, hierop, ten „ zelfden tyde, geliefde te verklaaren." Doch de Markgraaf van Caſtel-Moncajo kreeg het Geſchrift van d'Avaux zo dra niet in handen, of

(*f*) *Voiez* Negociat. de Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 335.

of hy verwierp de Franſche voorſlagen, met verontwaardiging. De Keizerlyke Gezant Kramprigt hieldtze ook voor onredelyk; ſchoonze beide betuigden, dat hunne Meeſters, tot het bevorderen der vrede, op redelyke voorwaarden, geneigd bleeven (g). De Spaanſche oorlogsverklaaring, die hier, eerlang, op volgde, bragt het Engelſche Hof zo ver, dat het ſprak van de Staaten te willen verkiezen, om, nevens den Koning, uitſpraak te doen, over de geſchillen met Spanje. En na dat de Staaten verklaard hadden, dat Spanje, zelfs hiertoe, niet te beweegen zou zyn, heryraagde de Koning, of de Staaten eenigen anderen voorſlag wiſten te doen, die beide de partyen behaagen zou? Men hadt gaarne gezien, dat zulk een voorſlag uit Engeland gekomen ware (b): doch alzo langs hoe klaarer bleek, dat de Koning van Groot-Britanje zig, zo ver als mogelyk ware, buiten moeite zogt te houden; was men wel genoodzaakt, de hand ernſtiger te leggen aan het bemiddelen van een Verdrag. De madpleegingen, welken hierover, in den Haage, gehouden werden, verwekten zo groot eene gisting in de gemoeden, en hadden zulke aanmerkelyke gevolgen, dat het der moeite wel waardig zal zyn, hier, den aanvang en uitſlag derzelven, omſtandiglyk, te ontvouwen. 1683.

VI. Voorſlag van zyne Hoog-

Zo dra de Franſchen, in den aanvang van Herfſtmaand, in de Spaanſche Nederlanden gevallen waren, rekenden veelen, hier te Lande,

(g) Negociat. du Comte d'Avaux, Tom. I. p. 373-378. Holl. Merc. van 1683. bl. 220-230.

(b) Holl. Merc. van 1683, bl. 229, 231, 241, 242.

1683. de, den oorlog begonnen, en verſtonden, dat men zig, terſtond, behoorde te wapenen. 't Gevaar, welk de Staat liep, zo Frankryk zyn gebied verder herwaards uitbreidde, werdt ten breedſten uitgemeeten. Zyne Hoogheid ſprak hierover, by alle gelegenheid. Men beſloot ook, op 't eerſte verzoek van Caſtel-Moncajo, tot het afzenden van agtduizend man naar de Spaanſche Nederlanden. En men hieldt voor zeker, dat zyne Hoogheid, in de plaats van agtduizend, wel veertienduizend man hadt doen optrekken (*i*). Veelen verſtonden ook, dat men de Landmagt van den Staat, daarenboven, behoorde te vermeerderen, zonder uitſtel. De Raad van Staate dan gaf, den negenentwintigſten van Herfſtmaand, op 't aanhouden van zyne Hoogheid (*k*), den algemeenen Staaten in ernſtige overweeging, „ of men 's Lands troepen niet, ten ſpoedigſte, behoorde te vermeerderen met vyfen„ veertighonderd Ruiters, vyftienhonderd „ dragonders, en tienduizend voetknegten, „ in alles zeſtienduizend man, en dat alleen „ voor den tyd van vier maanden: waartoe „ noodig zouden zyn, tot werf- of aanrits„ geld, 852500 guldens: tot ſoldye, in elke „ Heeren-maand van twee-enveertig dagen, „ 277000 guldens, of 1108000 guldens, in „ vier maanden, en dus, in 't geheel *een mil„ lioen negenhonderd zeſtig duizend en vyfhon„ derd guldens*, die, over de byzondere Ge„ wes-

heid en den Raad van Staate tot eene werving van zeſtienduizend man.

(*i*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 330, 340.

(*k*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 330,

„ weſten, elk naar zyn gewoonlyk aandeel, 1683.
„ zouden behooren verdeeld te worden." De algemeene Staaten beſlooten, terſtond, deezen voorſlag te zenden aan de byzondere Geweſten, met verzoek, datze, daarin, ten ſpoedigſte, wilden bewilligen, hunne *conſenten*, hoe eerder hoe liever, ter algemeene Staatsvergaderinge, doende overbrengen (*l*). De Staaten van verſcheiden' Geweſten waren egter niet zeer gereed, om tot de Werving te ſtemmen. Doch nergens reezen, hierover, grooter onluſten, dan in de Vergadering van Holland. De Edelen en meeſte Steden hadden, hier, in de Werving bewilligd (*m*), zeer tot genoegen van den Prinſe van Oranje. Delft vorderde alleen eenpaarigheid. Doch Amſterdam was weigerig, oordeelende de Vroedſchap deezer Stad, dat de ſlegte ſtaat van 's Lands geldmiddelen niet gedoogde, dat men zig in eenen nieuwen oorlog inwikkelde (*n*). De Afgeyaardigden deezer Stad deeden, op 't verzoek der Vergaderinge, meer dan eenen keer naar huis, om nieuwen laſt; doch de Vroedſchap bleef onverzettelyk (*o*). In deezen ſtaat der zaaken, leverde d'Avaux het Geſchrift over, waarby hy verklaarde, dat de Koning zig met andere Plaatſen, in ſtede van Luxemburg, zou

Amſterdam weigert 'er in te bewilligen.

(*l*) Reſol. Gener. *Mercurii* 29 *Sept.* 1683. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 209 *en* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 335, 344.

(*m*) Reſol. Holl. 15 *Octob.* 1683. *bl.* 335.

(*n*) Extr. *uit de* Reſol. van de Vroedſch. van Amſt. 5 *Oct.* 1683. La. P. *p.* 145.

(*o*) Aantek. van een' Regent van Delft 21, 26 *Octob.* 1683. *MS.* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 358, 360, 378, 388.

1683. zou laaten genoegen (p); en deeze aanbieding ſtrekte, om de Stad Amſterdam te ſterken in haare meenig. Ten zelfden tyde, kwam de zaak van de Werving wederom op het tapyt ter Vergaderinge van Holland; en toen verklaarden de Afgevaardigden van Amſterdam, die, zeven in getale, ter Dagvaart gezonden waren „ dat zy de Werving moeſten blyven „ afſtemmen, vooral, om dat Frankryk, onlangs, voorſlagen tot een vergelyk gedaan „ hadt, die Spanje behoorde te omhelzen, „ alzo dit Ryk en deeze Staat niet magtig „ waren, om den oorlog te voeren tegen Frankryk. Betere voorwaarden te zullen konnen bedingen, na dat men de wapenen zou „ opgenomen hebben, was buiten alle waarſchynlykheid: de uitſlag des krygs geheel „ onzeker. De Keurvorſten van Beieren en „ Saxen waren nog niet getreden in het gemeen „ Verbond. Het Huis van Brunswyk-Luneburg, ſchoon het onderſtandgelden getrokken hadt van Spanje, hadt nog niet konnen „ bewoogen worden, om Krygsvolk te zenden „ naar de Spaanſche Nederlanden. De Keizer hadt de handen vol werks, met den „ Turkſchen oorlog. De Duitſche Vorſten „ moeſten hem, in den zelven, byſtaan. 's „ Lands Vloot was te rug gekeerd van Gottenburg, zonder dat Zweeden éénen man „ ingeſcheept hadt. De Koning van Engeland „ ſtelde Spanje en deezen Staat in 't ongelyk, „ en weigerde byſtand. Spanje zelf voorzag „ de

(p) Reſol. Holl. 11 Nov. 1683. bl. 330.

„ de Nederlanden niet naar behooren, en 1683.
„ zorgde meer voor de beſcherming van Italie
„ en andere oorden. Raadzaam was 't dan,
„ dat men ſloote met Frankryk, en, om hier-
„ toe te geraaken, den voorſlag van den Graa-
„ ve d'Avaux in overweeging name." Zyne Hoogheid, de Vergadering bywoonende, nam den voorſlag van Amſterdam zo euvel, dat hy verklaarde „ dat de Graaf d'Avaux geene
„ andere taal zou hebben konnen voeren, zo
„ hy hier tegenwoordig geweeſt ware; dat
„ van Beuningen," die 't woord gevoerd hadt,
„ zyn hoofd kwyt zyn zou, zo men alles ten
„ ſcherpſten onderzoeken wilde; dat hy, Prins
„ van Oranje, zo veel belang by 's Lands
„ welvaart hadt, als Amſterdam; dat hy zig
„ van deeze Stad niet zou laaten ringelooren,
„ en veel minder nog zig vlyen naar de * gril- * Capri-
„ ligheden van Van Beuningen (q):" die, by ces.
's Prinſen vrienden, werdt aangezien, als de voornaame oorzaak, waarom Amſterdam de werving zo ernſtelyk tegenſtemde (r). De Edelen en andere Leden hernamen ook „ dat
„ het hun griefde tot in den grond der ziele,
„ dat de Regeering van Amſterdam zo veel
„ zwaarigheid maakte, om in de voorgeſlaa-
„ gen' werving te bewilligen; dat de andere
„ Leden immers zo veel belang hadden by
„ den welſtand van den Staat als zy, en egter
„ tot

De Edelen en andere Leden zoeken de Stad tot bewilliging te beweegen.

(q) Aantek. van een' Regent van Delft 4 Nov. 1683. MS. Voirz. auſſi Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. I. p. 347, 350, 352, 378.

(r) Miſſive van den Raadpenſ. FAGEL aan den Ambaſſ. van CITTERS van 4 Jan. 1684. MS.

1683. „ tot de werving beſlooten hadden; dat men
„ met de werving kon voortgaan, en midler-
„ wyl over een verdrag handelen, waarin
„ men, zo men zig wapende, beter voorwaar-
„ den zou konnen bedingen. Dat zy niet kon-
„ den goedvinden, dat men, op den voorſlag
„ van d'Avaux, raadpleegde, voor de werving
„ ware toegeſtaan; en dat, zo Amſterdam by
„ zyn gevoelen bleeve, zy genoodzaakt zyn
„ zouden, deeze Stad te bezenden. Vooraf,
„ verzogten zy egter, dat de Afgevaardigden
„ hunnen *Principaalen* wilden vertoonen, hoe
„ veel onruſt en verandering der Regeeringe
„ hieruit te dugten ware, en welk een' ſchand-
„ vlek zulks buiten 's Lands brengen zou over
„ het beleid van deezen Staat: zullende de
„ tweedragt in den zelven vreemde Mogend-
„ heden, ongetwyfeld, beſchroomd maaken,
„ om zig met ons te verbinden: gelyk hier-
„ door zelfs reeds veroorzaakt geworden was,
„ dat de Koning van Zweeden, het Verbond,
„ tot handhaavinge der Vrede opgeregt, tot
„ nog toe niet hadt willen bekragtigen." Die van Amſterdam verklaard hebbende „ dat zulk
„ eene vertooning van hunne zyde vrugte-
„ loos zou zyn, en dat de Vroedſchap haar
„ beſluit niet genomen hadt, dan na dat zy
„ alles eerſt rypelyk hadt overwoogen (*s*);"
beſlooten de overige Leden, eenen brief af te zenden aan de Stad (*t*), die egter geene ver-
an-

(*s*) Aantek. van een' Regent van Delft 4, 5, 6 *Novemb.* 1683. *MS.*

(*t*) Reſol. Holl. 6 *Nov.* 1683. *bl.* 368. Miſſive *van den* Raadpenſ. FAGEL *van* 12 *Octob.* 1683. *MS.*

andering maakte in 't beſluit der Vroedſchap. Zelfs keurde men eenige uitdrukkingen af in den brief, als „ dat 'er 't ſluiten der Nieuw- „ meegſche Vrede in veroordeeld werdt; dat „ men geene vrede wilde maaken, als op regt- „ vaardige voorwaarden, daar de omſtandig- „ heden eerder vorderden, dat men iets toe- „ gave; en dat van 't gedrag van Frankryk, „ met harde woorden, geſproken werdt." Om welke redenen, men verzogt, dat de brief ingetrokken, of ten minſte merkelyk verzagt worden mogt. Doch de meeſte Leden verſtonden 't anders (*u*). Ook werdt, op den voorſlag der Edelen, by meerderheid van ſtemmen, vaſtgeſteld, ten ſpoedigſten, eene aanzienlyke bezending te doen naar Amſterdaam, beſtaande, uit zyne Hoogheid, den Prinſe van Oranje, als Stadhouder, drie Heeren uit de Ridderſchap, en twee uit ieder deezer negen Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, benevens den Raadpenſionaris. Zyne Hoogheid verklaarde, dat hy liever van deezen laſt ontſlaagen geweeſt was. Doch de Leden verzogten hem, ernſtelyk, dat hy zig den dienſt des Lands niet geliefde te onttrekken. Hy liet zig dan, zo 't ſcheen, beweegen. De bezending kwam, op den vyftienden van Slagtmaand, te Amſterdam, en werdt, des anderendaags, door de Burgemeeſters *Nicolaas Opmeer* en *Gerard Bors van Waveren*, van 't Heeren-Logement

1683.

Zyne Hoogheid ſtelt zig aan 't hoofd eener bezendinge naar Amſterdam.

(*u*) Reſol. Holl. 11 *Nov.* 1683. *bl.* 360. Aantek. van een' Regent van Delft 11 *Nov.* 1683. *MS.*

1683. ment afgehaald, en, in zeventien koetſen, geleid naar 't Stadhuis, daar de Vroedſchap vergaderd was. De Raadpenſionaris Fagel voerde het woord, en gaf zyn voorſtel, daarna, in geſchrifte over; waarop men aannam te zullen letten. De bezending werdt, vervolgens, op gelyke wyze, naar 't Heeren-Logement te rug geleid, en, door Burgemeeſters, op Stads kosten, onthaald. Men raadpleegde toen, in de Vroedſchap, op den gedaanen voorſlag. De Prins gebruikte allerlei redenen, om de Stad tot eenpaarigheid met de overige Leden van Holland te beweegen. Doch zyne poogingen waren vrugteloos. De Vroedſchap, de afgezondenen, tot driemaalen toe, gehoor verleend, en geduuriglyk, mondeling en ſchriftelyk, beantwoord hebbende (*v*), bleef by haar gevoelen (*w*). Zyne Hoogheid, ten uiterſte misnoegd op de Regeering van Amſterdam, verweet haar haaren heimelyken handel met den Graave d'Avaux, wiens grondregels zy, zeide hy, ingezoogen hadt. Doch ſommigen tekenen aan, dat de regeerende Burgemeesters, een oogenblik alleen geſproken hebbende, niet ſchroomden, toe te ſtaan, dat zy, nu en dan, met Frankryk en met andere uitheemſche Mogendheden, handelden: 't welk men, „ zeidenze, van eene Stad van zo veel aan„ ziens, en die zo grooten Koophandel dreef, „ niet vreemd vinden moeſt:" doch zy voegden

De Stad blyft by haar gevoelen.

(*v*) Extr. *uit de* Reſol. van de Vroedſch. van Amſt. *van* 18, 20, 23 *Nov.* 1683. *met de* Bylagen.

(*w*) Propoſitie der Gecommitteerde *van* 16 *Nov.* 1683. Reſol. Holl. 24 *Nov.* 1683. *bl.* 383-479.

den 'er by „ dat zy den Staaten, altoos, ken- 1683.
„ nis van hunne handelingen gegeven hadden;
„ maar de Prins hadt, zeidenze, Staatsdie-
„ naars, die met verſcheiden' Hoven verſtand
„ hielden, zonder 'er den Staaten opening van
„ te geeven; waarover men zyne Hoogheid,
„ t'eenigen tyde, tot rekenſchap vorderen
„ zou." Een der Burgemeeſteren zou zelfs verklaard hebben „ dat Amſterdam niet van
„ gevoelen veranderen zou, al ware 't maar,
„ om aan de nakomelingſchap te toonen, dat
„ zelfs de tegenwoordigheid eens Prinſen van
„ Oranje niet in ſtaat geweeſt ware, om de
„ vrye raadpleegingen der Vroedſchap te be-
„ letten." De bezending, zes dagen in de Stad vertoefd hebbende, keerde, onverrigter zaake, te rug naar den Haage. De Prins was vertrokken, zonder afſcheid te neemen. Hy en de andere Afgevaardigden werden, vervolgens, verzogt, om der Vergaderinge van Holland te dienen van hunnen raad; en bragten, kort hierna, voor hun gevoelen, in „ dat men,
„ onaangezien de tegenkanting van Amſter-
„ dam, met de werving behoorde voort te
„ gaan, alzo 't redelyker was, dat één Lid zig
„ naar agttien voegde, dan agttien naar één."
De Leden der Vergaderinge namen dit *avis* over, om 'er in de Steden verſlag van te doen (*x*): en 't jaar liep ten einde, eer 'er nader op beſlooten werdt (*y*). Terwyl men 'er over raadpleegde in de Steden, en na dat Amſterdam

(*x*) Reſol. Holl. 26 *Nov.* 1683. *bl.* 430 *enz.*
(*y*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 391. *Tom.* II. *p.* 2 *& ſuiv. Zie ook* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 242-244.

1683. dam vaſtgeſteld hadt, zig ernſtelyk te zullen kanten tegen een beſluit met de meerderheid (z), gaf de Spaanſche Gezant den algemeenen Staaten, op den veertienden van Wintermaand, kennis, dat Spanje den oorlog verklaard hadt aan Frankryk (a). Amſterdam toonde zig, hierover, ten hoogſte misnoegd (b), klaagende, op den twee-entwintigſten, ter Vergaderinge van Holland „ dat de bevelen van 't Spaanſche Hof, in gevolge van „ welken, de Markgraaf van Grana Frankryk „ den oorlog verklaard hadt, niet waren me„ degedeeld aan der Staaten Ambaſſadeur, te „ Madrid; dat men hunnen Hoog-Mogend„ heden ook geene kennis gegeven hadt van „ de bevelen, aan de Onder-Koningen der „ Spaanſche Heerlykheden, noch van den laſt, „ volgens welken, de Franſche en Spaanſche „ Ambaſſadeurs waren t'huis ontbooden. Dat „ deeze bevelen gegeven waren, en de Oor„ logsverklaaring geſchied, zonder dat men „ wiſt, dat zulks, vooraf, met de Staaten, „ overlegd ware: 't welk de gemaakte Ver„ dragen nogtans vorderden. Dat door dee„ ze Oorlogsverklaaring ook afgeſneeden, of „ ten minſten vry moeilyk gemaakt werdt de „ hoop tot een vergelyk; waartoe men, nog„ tans, volgens de Verdragen, verpligt was „ te arbeiden; en tevens te leur geſteld, „ of merkelyk veragterd de raadpleegingen, „ reeds,

Zy klaagt over de Oorlogsverklaaring van Spanje.

(z) Extr. *uit de* Reſol. van de Vroedſch. Ls. P. *f.* 263. 2 *Decemb.* 1683.
(a) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 233.
(b) Aantek. van een' Regent van Delft 14 *Dec.* 1683. *MS.*

„ reeds, by deezen Staat, aangevangen, tot 1683.
„ bevordering eener ſpoedige vrede, tuſſchen
„ Frankryk en Spanje. Dat, door de ver-
„ klaaring, ook te kort gedaan werdt aan het
„ overleg der Leden, zelfs der zulken, die in
„ de Werving der zeſtienduizend man bewil-
„ ligd hadden in verwagting, dat de geſchillen
„ ſpoedig zouden bygelegd worden; en met
„ der daad vernietigd de Verklaaring, door
„ den Spaanſchen Gezant gedaan, dat de Ko-
„ ning, zyn Meeſter, omtrent de voorwaar-
„ den der Vrede, veel agting toonen zou,
„ voor 't gene hem, van wege hunne Hoog-
„ Mogendheden, zou worden voorgedraagen.
„ Dat men, van Spanjes zyde, op den Fran-
„ ſchen voorſlag van den Graave d'Avaux,
„ niets gedaan hebbende, dat een vergelyk
„ bevorderen kon; het te dugten ware, dat
„ Frankryk agten zou, niet meer aan deezen
„ voorſlag gehouden te zyn, en dien te kon-
„ nen verzwaaren, of Spanje den oorlog aan-
„ doen. Dat de Spaanſche Oorlogsverklaa-
„ ring te wonderlyker voorkomen moeſt, om
„ dat zy geſchied was, terwyl, by eenige Le-
„ den van den Staat, overleg gemaakt werdt,
„ om, met de Bondgenooten, middelen te
„ beraamen, tot bereiking der Vrede: welk
„ overleg nu geheellyk verydeld geworden was.
„ Dat de Leden van Holland, zig eenpaarig-
„ lyk afkeerig verklaard hebbende van den
„ oorlog, geſchaapen ſtonden, door de Ver-
„ klaaring van den Markgraaf van Grana,
„ ſpoedig, in denzelven ingewikkeld te zullen
„ worden. Dat men zig, hierover, by de Spaan-

1683. „ schen, behoorde te beklaagen, en midler-
„ wyl, ten spoedigsten, overleggen, wat ver-
„ der zou moeten gedaan worden, om de
„ Spaansche Oorlogsverklaaring te doen in-
„ trekken; alles, wat, uit hoofde derzelve,
„ mogt ondernomen zyn, te doen herstellen,
„ en de Spaanschen over te haalen, om, ter
„ begeerte van Engeland en van deezen Staat,
„ door het aanneemen van één' der voorsla-
„ gen van Frankryk, de Vrede te herstellen
„ of te bevestigen." Doch de inzigten der meeste Leden van Holland verschilden nog te veel van die van Amsterdam, om vooreerst iet te besluiten, op dit voorstel (*c*).

VII. D'Avaux houdt byzondere gesprekken met de Afgevaardigde van Amsterdam.

Maar de Graaf d'Avaux, midlerwyl, bespeurd hebbende, dat Amsterdam, zo wel als 't Engelsche Hof, verstondt, dat Spanje vrede behoorde te maaken, op één van de voorwaarden, door Frankryk voorgeslaagen, zogt, op deezen zelfden twee-entwintigsten van Wintermaand, zo die van Amsterdam, naderhand, verklaard hebben, voor 't eerst in jaar en dag (1), gelegenheid, om met de Afgevaardigden dee-

(*c*) Secr. Resol. Holl. 22 *Decemb.* 1683, Aantek. van een' Regent van Delft 18 *Dec.* 1683. *MS.* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 64 *& suiv.*

(1) In de, voor weinige jaaren, uitgegeven' *Negociations du Comte* D'AVAUX leest men „ dat d'Avaux „ binnen deezen tyd, met een' Burgemeester van Amsterdam, zo wel in deeze Stad, als in den Haage, „ gesprek hadt gehad; dat de Heeren van Amsterdam „ hem, in 't begin van Wynmaand, nog eenen der „ Regenten toegezonden hadden, om hem af te vraagen, of de Koning den oorlog niet voortzetten zou, „ als zy de werving afstemden; en dat een Schepen „ hem,

deezer Stad in een vertrouwelyk geſprek te ko- 1683.
men, en hen in hunne gevoelens te verſterken, of verder tot de zynen te beweegen. Doch zy vonden ongeraaden zulks te doen, zonder uitgedrukten laſt hunner *Principaalen*, die hun egter, terſtond, gegeven werdt. Twee hunner, te weeten *Gerrit Hooft*, Oud-Schepen en Raad, en *Jakob Hop*, Penſionaris der Stad, vervoegden zig, op den vierentwintigſten, ten huize van den Ambaſſadeur, die hun, in 't eerſt, klaagde, over zekere ongeregeldheid te Amſterdam, in 't aanleggen en waarneemen der beurtſchepen op S. Valeri en Rouan, waarvan zy aannamen verſlag te doen. Maar als zy, hierop, vertrekken wilden, hernam d'Avaux, dat hy hen nog, over zaaken van meerder gewigt, te ſpreeken hadt, hun, wyders, voorhoudende, „ dat de Koning, zyn Meeſter, altoos geneigd „ geweeſt was tot vrede, en hem, hierom, „ laſt gezonden hadt, om den tyd, tot het „ aanneemen van één' zyner voorige voorſla„ gen, aan Spanje vergund, te verlengen tot „ op den laatſten van Louwmaand des jaars „ 1684."

„ hem, uit den naam van twee Burgemeeſteren, in den „ nagt, vier uuren buiten den Haage, was komen „ ſpreeken; omtrent het midden van Slagtmaand." *Voies* Tom. I. p. 278. 303. 304. 345. 389. Tom. II. p. 29. 't Welk, in den eerſten opſlag, niet te wel ſchynt overeen te komen met het gene wy hier te boek ſtellen. Doch mogelyk moet men aanmerken, of dat deeze Heeren den Ambaſſadeur, altoos, als byzondere Perſoonen, en uit den naam van weinigen; niet uit den naam der gantſche Vroedſchap, geſproken hadden: of liever, dat zy, *te vooren*, d'Avaux opgezogt hadden, en *by* hem *nu*, voor 't eerſt; in den tyd van een jaar.

1683. „ 1684." 't Leedt ook maar weinige dagen, of hy verklaarde dit zelfde, ſchriftelyk, ter Vergaderinge der algemeene Staaten (*d*). De Afgevaardigden van Amſterdam, aangenomen hebbende van deeze opening verſlag te zullen doen, vraagden den Ambaſſadeur, wyders, „ wat de Koning, zyn Meeſter, voorhadt te „ doen, indien de Spaanſchen Louwmaand „ lieten verloopen, zonder hun Verdrag met „ Frankryk te bevorderen?" waarop hy hernam „ dat zyne Majeſteit, hierover, met de „ Staaten wel wilde raadpleegen, en niet ongenegen was, om zyne wapenen uit de Nederlanden te trekken, en elders te gebruiken, zo de Staaten hem verzekeren wilden, „ dat hy, door hen, niet zou worden aangetaſt; en zo zy de troepen, die zy, boven 't „ getal, by de Verbonden bepaald, gezonden „ hadden naar de Spaanſche Nederlanden, te „ rug wilden roepen; immers niet laaten gebruiken, dan tot beſcherming der Plaatſen, „ in welken zy gelegd waren. Hem was, vervolgde hy, wel bekend, dat dit Krygsvolk, „ in 't eerſt, zulk een' laſt gekreegen hadt, en „ dat, ter deezer gelegenheid, geſchil ontſtaan „ was tuſſchen den *Prinſe van Vaudemont* en „ den Luitenant-Generaal *Aylua*; doch hy „ wiſt niet, of 'er, naderhand, ook verandering in deezen laſt gekomen was, alzo de „ Staatſche Ruitery het plonderen van Iſenghien door de Spaanſchen hadt bygewoond." De Afgevaardigden, hierop, andermaal, beloofd

(*d*) *Zie* Holl. Merc. van 1683. *bl.* 246.

loofd hebbende, van alles verſlag te zullen doen, keerden, nog dien zelfden dag, naar Amſterdam, ſpraken met Burgemeeſteren, en kreegen van dezelven, met opgevolgde toeſtemminge van de gantſche Vroedſchap, nieuwen laſt „ om der Vergaderinge van Holland „ te doen begrypen, dat de voorſlag van d'A- „ vaux, om den tyd, aan de Spaanſchen ge- „ ſteld, te verlengen tot den eerſten van „ Sprokkelmaand, niet moeſt toegeſchreeven „ worden aan verkeerde oorzaaken. Voorts, „ moeſten zy, uit d'Avaux, tragten te ver- „ ſtaan, op wat grond zyn voorgeeven ſteun- „ de, dat Frankryk gezind zou zyn, de wa- „ penen te trekken uit de Nederlanden; hem „ tevens verzoekende, dat hy van 't gene hy „ hun in 't byzonder verklaard hadt ook ken- „ nis wilde geeven aan de Staaten, of aan ee- „ nige voornaame Leden; alzo de Stad Am- „ ſterdam in 't byzonder niet met hem ver- „ draagen kon, wegens 't gene zyne Maje- „ ſteit, tot deszelfs geruſtheid, zou mogen „ vorderen: en, zo hy hierin zwaarigheid „ maakte, moeſten zy den Raadpenſionaris „ en zulken Leden, die zy goedvinden zou- „ den, kennis geeven van 't gene hun voor- „ gekomen was." 1683.

De Afgevaardigden van Amſterdam, op den negenentwintigſten van Wintermaand, we- derom, in den Haage gekomen zynde, vol- trokken, ten zelfden dage, hunnen laſt by d'A- vaux, die hun te kennen gaf „ dat hy geene „ zwaarigheid maakte, om de Staaten in 't al- „ gemeen te verwittigen van de geneigdheid „ zy-

Zy zoeken hem te beweegen, om zyne voorſlagen, ſchriftelyk, te doen aan

1683. de algemeene Staaten.

„ zyner Majeſteit tot vrede, en dat men, de „ gantſche volgende maand, met hem zou kon„ nen handelen, over de middelen, om allen „ kommer voor de Franſche troepen, na 't „ einde der gemelde maand, weg te neemen; „ mids Frankryk ook, tegen de vyandlykhe„ den van 't Staatſche Krygsvolk, geruſt ge„ ſteld werdt; doch dat hy niet zou kunnen „ beſluiten, zo openlyk als tegen die van Am„ ſterdam, te ſpreeken van het wenden van 's „ Konings wapenen naar elders: en dat te „ minder, om dat de Afgevaardigden ter Ge„ neraliteit alle onderhandeling met hem ſchee„ nen te ſchuwen. Doch zo de algemeene „ Staaten, of die van Holland konden goed„ vinden, Gemagtigden te benoemen, om „ met hem in beſprek te komen, zou hy zig „ even duidelyk verklaaren, als hy aan Am„ ſterdam gedaan hadt." In gevolge van deeze zyne aanbieding, ſprak hy, den volgenden dag, met den Raadpenſionaris Fagel en met eenige Leden der Vergaderinge van Holland. Ook hieldt hy, ſedert, verſcheiden' byzondere onderhandelingen, met de Afgevaardigden van Amſterdam, die hem, geduuriglyk, aan boord waren, om 't gene hy hun, mondeling, gezeid hadt den algemeene Staaten, ſchriftelyk, voor te draagen. Doch hy verklaarde, hiertoe niet gelaſt te zyn: „ ook „ hieldt hy 't, zeide hy, ongeraaden: om dat de „ Staaten zo weinig genegenheid betoonden, „ om over zyne voorgaande Vertoogen te raad„ pleegen. Doch zo dra dit veranderde, zou „ hy, zelfs zonder naderen laſt af te wagten,

„ zy-

„ zynen voorſlag, ſchriftelyk, doen aan de 1683.
„ Staaten; aan welker Gemagtigden hy, nog-
„ maals, aanboodt, zig zelven, mondeling,
„ te willen openen, met vryheid, om 'er
„ verſlag van te doen, daar 't behoorde." In deeze onderhandelingen met de Afgevaardigden van Amſterdam, zeide d'Avaux meer dan eens „ dat hy te goede kennis hadt van de ge-
„ ſteldheid der Regeeringe deezer Landen,
„ om van een byzonder Lid derzelve, in dit
„ geval, eenige verbindtenis te vorderen;
„ doch dat hy alleenlyk verzogt, mondeling,
„ verzekerd te mogen worden van de beſten-
„ dige genegenheid der Stad Amſterdam, tot
„ bevordering der vrede; en dat zy met hem
„ zou willen handelen, over de geruſtſtelling
„ beide van Frankryk en van deezen Staat,
„ van welke hy nu meermaalen gewaagd hadt."
Doch die van Amſterdam weigerden, rondelyk, zig zo verre te verbinden, zig, hierover, zo ernſtelyk, verklaarende, dat d'Avaux zyn misnoegen deswege, in ſcherpe bewoordingen, te kennen gaf, onder anderen, zeggende „ dat
„ naardemaal de Staat geenen ſtap deedt, om
„ de Vrede te bevorderen, men in twyfel ge-
„ bragt werdt, of niet de werving, eindelyk,
„ met eenpaarige bewilliging, doorgaan zou:
„ 't welk den Koning, zynen Meeſter, zou
„ verpligten, andere maatregels te neemen
„ (*e*)." Op deeze wyze, heeft de Regeering van

(*e*) Vethaal van de Converſ. tuſſchen den Ambaſſad. van Frankryk en de Gedeput. van Amſt. *in de* Conſid. van Staatsz. *Num.* XIV. *bl.* 67. *en in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 53 *enz.*

1683. van Amſterdam zelve den inhoud deezer geſprekken verhaald. Doch d'Avaux gaf 'er een ander berigt van aan 't Franſche Hof: gelyk, uit zyne uitgegeven' *Handelingen*, te beſpeuren is. Hy verhaalde „ dat hy die van Amſterdam, ten deezen tyde, geantwoord hadt, „ op drie vraagen, hem te vooren gedaan, „ 1. dat de Koning, zyn Meeſter, niet aflaaten kon van 't gebruiken van vyandlykheden tegen Spanje; 2. dat hy Spanje ook „ geen' langer tyd van beraad kon toeſtaan; „ en 3. dat hy zyne Krygsmagt niet uit Vlaanderen trekken en naar Katalonie voeren kon, „ zonder zig merkelyk te benadeelen; hoewel hy, tot dit laatſte, waarop Amſterdam „ ſterk gedrongen hadt, veelligt, zou beſluiten, als men hem goede verzekering gave, „ dat Spanje, door deezen Staat, niet zou onderſteund worden, en dat de werving geen' „ voortgang hebben zou. Wyders, hadt hy „ hun, in vertrouwen, verklaard, dat de Koning, voor 't einde van Louwmaand, geen „ beleg onderneemen zou; ſchoon hy hun, te „ gelyk, kennis gaf van 't bombardeeren van „ Luxemburg: 't welk toen op handen, of „ pas geſchied was, en hen grootelyks ontſtelde. Zy hadden zig, naar zyn verhaal, „ daarentegen, verbonden, om niet te bewilligen in de werving, enze, In tegendeel, „ uit al hun vermogen, te zullen beletten. „ Ook beloofdenze, ſchryft hy, hun beſt te „ zullen doen, om de hulptroepen uit de Spaanſche Nederlanden te rug te doen ontbieden, „ mids zyne Majeſteit van Frankryk zyne wa-

„ pe-

„ penen, voortaan, voerde in Katalonie, of 1683.
„ in Italie (*f*). Ik weet niet, hoe veel ſtaats 'er te maaken zy op dit zyn ſchryven: doch zo men 't aanneemt, zal 'er ten minſten uit volgen, dat die van Amſterdam niet geteld moeten worden onder die * Staatsgezinden, gelyk hyze noemt, die den Koning van Frankryk zogten op te hitſen, om zyne wapenen te voeren in de Spaanſche Nederlanden, op hoop dat daaruit vermindering van 't gezag des Stadhouders, of verandering in den vorm der Regeeringe ontſtaan mogt (*g*). Immers, doet hy hier die van Amſterdam dringen op het overbrengen van den oorlog in Spanje of in Italie. Ook begreep hy zelf, dat een oorlog in de Spaanſche Nederlanden „ den Prinſe van „ Oranje ligtelyk gelegenheid geeven zou, om „ myne Heeren van Amſterdam te onderdruk„ ken (*b*).

* *Republicains.*

VIII. Onderzoek naar het oogmerk van d'Avaux, in zyne geſprekken met die van Amſterdam.

Wy hebben een weinig langer ſtilgeſtaan op den inhoud der onderhandelingen, tuſſchen den Ambaſſadeur van Frankryk en de Afgevaardigden van Amſterdam, waarin wy ons, voornaamlyk, bediend hebben van het Verhaal, door de Stad zelve, ſedert, ter Vergaderinge van Holland ingeleverd; om dat zy, naderhand, gelegenheid gegeven hebben tot een gewigtig geſchil, tuſſchen den Prinſe van Oranje en de Amſterdamſche Regeering. Het oogmerk van d'Avaux, in deeze geheime han-

(*f*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 74-96.
(*g*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 139, 142, 182, 188, 289.
(*b*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 256.

1683. handeling met een byzonder Lid der Staaten van Holland, blykt, ondertuſſchen, niet zeer klaar. 't Verlies, welk de Turken voor Weenen geleeden hadden, en de yver des Prinſen van Oranje om de werving der zeſtienduizend man door te dryven, heeft het Franſche Hof, veelligt, doen beſluiten, liever eenig voordeel te bedingen by Verdrag, dan den onzekeren uitſlag af te wagten van eenen oorlog, die, naar alle waarſchynlykheid, algemeen worden zou. Of mogelyk heeft Frankryk, ſchoon inderdaad oorlogsgezind, door het doen van nieuwe voorſlagen tot vrede, de Leden van den Staat willen ſlap maaken, en de werving ſtremmen, om zo veel te ſchooner ſpel te hebben in de Spaanſche Nederlanden. In beiderlei geval, was den Franſchen veel gelegen aan de ſtem van Amſterdam, verre het voornaamſte Lid van het magtigſte der Vereenigde Gewesten; of om een Verdrag te verkrygen naar hunnen zin, of om, door het ſtremmen der wervinge, de Staaten buiten ſtaat te ſtellen, om hunnen toeleg te hinderen. D'Avaux leverde, ten gemelden dage, den voorſlag in, ter algemeener Staatsvergaderinge, waarby hy den tyd van beraad verlengde, tot aan 't einde van Louwmaand (*i*).

Arg. waan, hierover opgevat, by de andere Le-

Ondertuſſchen, hadden de geduurige onderhandelingen tuſſchen d'Avaux en die van Amſterdam, en de afſtemming der Wervinge zo veel argwaan als misnoegen verwekt by den Prinſe en by eenige Leden der Vergaderinge van Hol-

(*i*) Reſol. Holl. 30 *Dec.* 1683. *bl.* 515.

Holland. Zyne Hoogheid, op den eenendertigſten van Wintermaand, ter Vergaderinge van Holland verſcheenen, ſtelde voor, „ dat Amſterdam verhaald hadt, hoe de Engelſche Gezant aan *Nikolaus Witſen*, Oud-Burgemeeſter en Raad dier Stad, zou verklaard hebben, „ dat men, zekerlyk, oorlog te wagten hadt, „ zo de werving voortging. Doch dat de Engelſche Gezant, hiernaar gevraagd, ontkend „ hadt, in diervoege, te hebben geſproken (*k*). „ Dat, zo Amſterdam zulk een gedrag bleef „ houden, men, ongetwyfeld, oorlog hebben, „ en onder den oorlog bezwyken zou. Men beſchuldigde hem, voer hy voort, te Amſterdam, dat hy oorlog zogt; zonder dat men „ zulke laſteringen ſtrafte, ja terwylze, misſchien, gevoed werden, door de Regenten; „ daar menze, omtrent eenen Burgemeeſter, „ niet ongeſtraft gehengen zou. Hy zou zig „ niet beroemen, over 't gene hy gedaan hadt, „ om oorlog te voorkomen; maar hy hieidt zig „ verzekerd, dat de handelwyze, die van Beuningen, ſedert eenigen tyd, gevolgd hadt, „ oorlog veroorzaaken zou. Men zogt Frankryk te behaagen, en hieldt 'er heimelyk verſtand mede, 't welk onverdraaglyk was. 't „ Kwam 'er thans op aan, of men zig, door „ Amſterdam, zou laaten brengen tot onderwerping aan Frankryk: 't welk hy tegenſtaan zou, zo lang hy kon. Men ſprak van „ Vryheid, en dwong onderuſſchen de Le-

1683. den van Holland. De Prins en de Edelen verklaaren zig, heviglyk, tegen Amſterdam.

„ den

(*k*) *Uit* eigenhand. Aant. *van den* Heere HOP *van* 31 *Dec.* 1683. *MS. Voiez auſſi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 107.

1683. „ den om zig niet te wapenen. Grasmaand
„ zou, veelligt, niet in 't Land zyn, of de
„ kneppel zou op ſtraat geworpen, en de
„ zaaken gebragt zyn in den ſtaat, waarin zy
„ in 't jaar 1672 geweeſt waren. Dan zou
„ blyken, wien 't hoofd vaſter op de ſchouders
„ ſtaan zou, en welke Regenten eed en pligt
„ betragt hadden; welken niet. De Vroed-
„ ſchap van Amſterdam ſprak na, 't gene
„ haar de Franſche Ambaſſadeur voorgeſpro-
„ ken hadt: ja gebruikte redenen, die de
„ Franſchen zelven niet gebruikte. Ondertus-
„ ſchen, werdt hem, Prinſe van Oranje,
„ dien men, in 't jaar 1672, gebruikt hadt,
„ om den Staat te redden, nu te laſte gelegd,
„ dat hy 's Lands bederf zogt. Doch hy zou
„ zig Frankryk niet onderwerpen; maar den
„ tegenwoordigen vorm der Regeeringe hand-
„ haaven met zyn bloed." De Ridderſchap,
zig toen uitende, verklaarde „ dat 's Prinſen
„ voorſtel haar zeer ſmertelyk viel. Dat zy 't
„ zeggen, dat zyne Hoogheid oorlog zogt,
„ hieldt voor loutere laſtering, alzo zy wiſt,
„ hoe zeer hy voor de Vrede geyverd hadt.
„ Dat Amſterdam over alle de Leden zogt te
„ heerſchen, en Spanje te noodzaaken, om
„ één' der voorſlagen van Frankryk te omhel-
„ zen. Dat de Edelen openbaar maaken zou-
„ den, op wat wyze men hier handelde, heb-
„ bende zy altoos gezien, dat de Leden eens
„ werden, wanneer 'er zeſtien of agttien eens
„ waren. Dat Amſterdam de vryheid en wel-
„ vaart van den Staat in gevaar ſtelde, en
„ dat men zulken, die hiervan oorzaak wa-
„ ren,

„ ren, by naame, bekend maaken zou: te 1683.
„ gelyk, aan 't licht brengende, wat verſtand
„ zy met Frankryk gehouden hadden, zo door
„ 't afzenden van poſtloopers, als op andere
„ wyzen. Dat 'er, in de Steden, ſchandelyk
„ geſproken werdt van den Prinſe, waartegen
„ men behoorde te waaken. Doch zo die van
„ Amſterdam nog te beweegen waren tot be-
„ willigíng in de Werving, zouden zy veele
„ zwaarigheden konnen voorkomen. Anders
„ moeſt men 'er, by overſtemming, toe be-
„ ſluiten." De meeſte Leden waren 't, in dit opzigt, eens met de Edelen. Doch Delft en Schiedam waren van oordeel, dat 'er een-paarigheid vereiſcht werdt, in 't punt der Wervinge. Amſterdam bleef by zyne meening (*l*). Maar de Ridderſchap ſloeg, ten zelfden tyde, voor „ of men den byzonderen Leden
„ der Vergaderinge de verſtandhouding met
„ uitheemſche Gezanten niet behoorde af te
„ ſnyden?" Eenige Leden bewilligden hierin (*m*). Maar die van Amſterdam verklaarden, Die van
„ dat zy, hiertoe, niet zouden konnen verſtaan, Amſter-
„ ten ware zulks, by eene duidelyke Wet, dam be-
„ bleeke verbooden te zyn, of dat deeze Staat weeren,
„ in openbaare vyandſchap ware met de Mo- dat hun
„ gendheden, van welken de Gezanten wa- vryſtaat,
„ ren afgezonden. Zy wilden, nogtans, wel met uit-
„ belooven, van 't gene hun, den Staat in 't heem-
„ gemeen betreffende, door uitheemſche Ge- ſche Ge-
„ zan- zanten te
ſpreeken.

(*l*) Eigenhand. Aant. *van den* Heere Hop *van* 31 *Decemb.* 1683. *MS.* Aant. *van een'* Regent van Delft 31 *Dec.* 1683. *MS.*
(*m*) *Vit* eigenhand. Aant. *van den* Heere Hop *van* 31 *Dec.* 1683. Reſoll. Holl. 18 *Jan.* 1684. *bl.* 8.

1683. „ zanten, voorgehouden mogt worden, ope-
„ ning te zullen geeven, of doen geeven aan
„ de verdere Leden der hooge Regeeringe.
„ Met den Ambaſſadeur van Frankryk in 't
„ byzonder, meenden zy zo wel te mogen
„ ſpreeken, als met de andere uitheemſche
„ Gezanten, onder welken, de Zweedſche,
„ nog onlangs, door den Heere Raadpenſio-
„ naris, aan hun gezonden was, om te ver-
„ neemen, hoe 't ſtondt met hunne raadplee-
„ ging op 't ſtuk der Wervinge. Ook behoor-
„ den hun zulke geſprekken zo wel vry te
„ ſtaan, als anderen Leden der hooge Regee-
„ ringe, welken zy, dagelyks, met uitheem-
„ ſche Staatsdienaars, zagen verkeeren." Den Raadpenſionaris Fagel hun, daarna, op hun verzoek, vertoond hebbende eenige Reſolutien op dit ſtuk, voorheen, genomen by de Staaten van Holland, merkten zy aan „ dat, indien
„ men al toegave, dat deeze Reſolutien op het
„ geval in geſchil toepaſſelyk waren, zy nog-
„ tans de Leden niet leggen konden onder ee-
„ nige verdere verbindtenis, dan om 't gene
„ den Staat in 't gemeen betrof te doen komen
„ ter overweeginge der Leden van den Staat:
„ 't welk zy, reeds van zelven, verklaard had-
„ den, te willen doen. En onder deeze ver-
„ klaaring, meenden zy, zonder te misdoen,
„ te konnen voortgaan in hunne onderhande-
„ lingen met uitheemſche Gezanten, en zelfs
„ met den Ambaſſadeur van Frankryk, zo lang
„ deeze Kroon niet met de Staaten in vyand-
„ ſchap geraakt was (*n*)."

Om-

(*n*) Verhaal van de Converſ. enz.

, Omtrent deezen tyd, vernam men, dat Friesland en Stad en Lande ook ongeneigd waren om in de Werving te bewilligen. De Afgevaardigden van Amsterdam beslooten, derhalve, aan de Afgevaardigden deezer twee Gewesten, opening te geeven van 't gene hun, door den Graave d'Avaux, voorgehouden was. Zy verzogten hem van gelyken te willen doen (a), en hy verhaalde hun, op den agtsten van Louwmaand „ dat, de algemeene „ Staaten Hem Afgevaardigden hebbende toe„ gezonden, om hem, over de geboorte des „ Hertogs van Anjou," die, op den negentienden der voorleeden' maand, ter weereld gekomen was (p), „ geluk te wenschen, onder „ welke Afgevaardigden ook die van Friesland „ en Stad en Lande geweest waren; hy zig „ van deeze gelegenheid bediend hadt, om hun „ allen 's Konings meening te verklaaren." Die van Amsterdam drongen hem, hierop, wederom, zulks in geschrifte te willen vervatten en ter Generaliteit inleveren. Doch hy verklaarde „ dat hy hiertoe nog geenen last, maar „ den Afgevaardigden der algemeene Staaten „ vryheid vergund hadt, om zyn voorstel, „ uit zynen mond, op te schryven; waar„ toe zy egter, onderling oneenig zynde, „ niet hadden konnen besluiten." De Afgevaardigden van Amsterdam hebben, naderhand, verklaard, dat 'er, in dit bezoek, welk zeer kort geweest was, behalve het gemelde, niets

1683. IX. Verder gesprek tusschen d'Avaux en die van Amsterdam. 1684.

(a) Negociat. du Comte D'AVAUX, Tom. II. p. 113.
(p) DANIEL Journal p. CXLIJ.

1684. niets het minſte was voorgevallen (*q*). Des anderendaags, ſchreef de Graaf d'Avaux den Koning, zynen Meeſter, wat breeder, over, hoe hy met Amſterdam meende te ſtaan: meldende, onder anderen „ dat deeze Stad alleen „ de algemeene Staaten niet beweegen kon, „ om op eenig voorſtel te raadpleegen: dat „ de Raadpenſionaris Fagel en de Afgevaardigden ter Generaliteit hierin ook moeſten bewilligen. Dat hy en die van Amſterdam „ gezogt hadden naar een middel, dat zou „ konnen dienen, in de plaats van een ſchriftelyk Voorſtel, welk hy niet goedvondt in „ te leveren, hoe zeer zy 'er op gedrongen „ hadden. Dat zy hem hadden voorgeſlaagen, „ hoe zy hem wilde inwikkelen, in een geſprek met eenige Afgevaardigden der algemeene Staaten, onder welken een vriend „ van Amſterdam, wegens Holland in de „ algemeene Staaten zittende, hem afvraagen „ zou, wat 'er zou konnen gebeuren, wanneer Spanje Louwmaand verloopen liet, „ zonder zig te verklaaren; waarna men gelegenheid genoeg hebben zou, om over zyn „ antwoord te doen raadpleegen ter Generaliteit. Dat hy hierin bewilligd hadt: en dat „ die van Amſterdam, hierop, terſtond, twee „ Afgevaardigden ter Generaliteit, die meeſt „ verbonden waren aan den Prinſe van Oranje, verzogt hadden, dat zy ter Generaliteit „ wilden doen beſluiten, tot het zenden van „ Afgevaardigden by den Ambaſſadeur van „ Frank-

Verhaal van 't gene daarin voorgevallen was, uit een' brief van d'Avaux.

(*q*) Verhaal van de Converſ. enz.

„ Frankryk, om antwoord te vraagen, we- 1684.
„ gens de klagten over het ſchip *La Regle*," welk, door een Franſch Oorlogsſchip, op de reede van Alikante, genomen was. „ Dat de „ twee Afgevaardigden hierin bewilligd hadden, zeer in hunnen ſchik, dat zy Amſterdam hoorden klaagen over Frankryk. Doch „ de andere Afgevaardigden, 't ſtuk dieper „ inziende dan zy, hadden gerooken, dat Amſterdam hen in eene onderhandeling met „ hem zogt in te wikkelen, en hierop de bezending aan hem afgeſtemd. Dat Amſterdam, dit middel hebbende zien mislukken, „ de gelegenheid hadt waargenomen, dat men „ hem moeſt komen bedanken, over de bekendmaaking der geboorte des Hertogs van „ Anjou, 't welk gelukkiglyk aan Afgevaardigden van Holland, Friesland en Stad en „ Lande te beurt viel; die, derhalve, van „ Amſterdam, vooraf, hadden konnen onderregt worden van 't gene 'er zou voorvallen. „ Dat men hem toen verzogt hadt, 't gene „ hy, wegens de zekerheid, die men elkanderen zou konnen geeven, zo Spanje Louwmaand vrugteloos voorby loopen liet, hadt „ voorgeſteld, te willen vervatten in geſchrifte; 't welk hy hadt afgeſlaagen. Dat „ die van Amſterdam, niet lang hierna, by „ hem gekomen waren, hem verzekerende, „ dat die van Friesland en Stad en Lande beloofd hadden, over 't gehandelde te zullen „ doen raadpleegen ter Generaliteit; dat zy „ de zaak zouden zoeken door te dryven tegen Holland, daar men *vrees* hadt *voor den*

1684. „ *Prinſe van Oranje*, en hierom hem tegenſtemmen zou; doch dat zy zig, desonaangezien, niet durfden vleijen, dat zy het voorſtel in beraad zouden konnen doen leggen ter Generaliteit, daar 't *gezag van den Prinſe van Oranje* en *'t beleid van den Raadpenſionaris Fagel zeer groot* waren; dat zy ook wenſchten, dat hy een ſchriftelyk Voorſtel doedt, niet zo zeer om daar over ter Generaliteit te doen raadpleegen, als om de *goede gevoelens van zyne Majeſteit omtrent deezen Staat rugtbaar te maaken onder 't gemeen*, 't welk zy vertrouwden, van nuttigen invloed te zullen konnen zyn. Dat zy hierby hadden gevoegd een' voorſlag van de wyze, op welke hy zyn Geſchrift zou konnen inſtellen, zonder zig te veel bloot te geeven, of te veel op de Staaten te begeeren; by voorbeeld, alleenlyk, beloovende, dat de Koning zyne wapenen elders heenen wenden zou, en in de Spaanſche Nederlanden, niet dan tot inlegering en vorderring van brandſchattingen, gebruiken, mids de Staaten hun Krygsvolk alleenlyk deeden dienen tot verdediging der Spaanſche Plaatſen; en voor 't overige bleeven, zo als zy waren: want hun, duidelyk, te vergen, dat zy de Werving agterwege lieten, zou zyn zig moeijen met het innerlyke der Regeeringe. Dat de Heeren van Amſterdam hem, wyders, zeer gedrongen hadden, om hiertoe verlof te verwerven van zyne Majeſteit, hem verzekerende, dat zy, dagelyks, eene Stad van Holland in hun gevoelen over-

„ haa-

„ haalden; dat zy, even te vooren, nog éene 1684.
„ der voornaamſten gewonnen hadden, en
„ dat zy Friesland en Stad en Lande ook
„ hoopten te beweegen." Voorts, ſchreef
d'Avaux „ dat de Koning zig verzekerd hou-
„ den kon, dat *Amſterdam yverig werkte on-*
„ *der de andere Steden;* dat eenige Leden van
„ den Staat zwaarigheid maakten, om te ge-
„ doogen, dat de Koning al het platte Land
„ der Spaanſchen onder brandſchatting zetten,
„ zou, alzo de Spaanſche Nederlanden dan
„ niet zouden konnen beſtaan; waardoor de
„ voormuur van deezen Staat t'onbruik ge-
„ maakt zou worden. Zo, vervolgde hy wy-
„ ders, de geſteldheid der gemoeden niet haaſt
„ verandert, zullen de zaaken, hier, tot
„ groote uiterſten gebragt worden. De *Prins*
„ *van Oranje*, Amſterdam niet hebbende kon-
„ nen winnen in 't ſtuk der Wervinge, *wil*
„ 'er, ter Vergaderinge van Holland, toe
„ doen *beſluiten met meerderheid van ſtemmen.*
„ Hiertegen heeft zig, in 't eerſt, maar éene
„ Stad [Delft, naamlyk] verklaard. Doch de
„ Prins vleit zig, deeze Stad te zullen konnen
„ winnen. Die van Amſterdam hebben zig niet
„ ſlegts driftiglyk gekant tegen de Werving;
„ maar * *kuiperyen* aangeſteld, in verſcheiden * *briguer.*
„ Steden, en veelen tot hun gevoelen over-
„ gehaald. Desnaangezien, wil de Prins tot
„ de Werving doen beſluiten, zelfs alſchoon
„ 'er zes of zeven Steden met Amſterdam ſtem-
„ men mogten. Men meent, ging de Am-
„ baſſadeur voort, dat zyn *hoofdoogmerk* is
„ *zyne eer buitens Lands te bewaaren*, als hy

1684. „ eene Reſolutie van zo veel belang weet door
„ te dryven, tegen de ſtem van Amſterdam.
„ Hier te Lande, was 't bekend genoeg, dat
„ de *Raadpenſionaris Fagel, geſterkt met het*
„ *vermogen van den Prinſe van Oranje, zulk een*
„ *beſluit kon doen neemen, als hy goedvondt, zelfs*
„ *tegen de wetten van den Staat.* Doch 't was
„ niet minder bekend, dat de Prins geen ge-
„ not zou trekken van eene Reſolutie van
„ deezen aart, in welke Amſterdam en ande-
„ re voornaame Steden niet bewilligd had-
„ den: alzo *niemant den Solliciteuren geld zou*
„ *willen ſchieten tot de Werving.* Ondertuſſchen,
„ hadt de Prins, in vertrouwen, aan *van Ha-*
„ *ren* gezeid, dat hy, met zulk een oogmerk,
„ de aanſtaande week, zulk eene Reſolutie
„ zou doen neemen. Doch Amſterdam deedt
„ zyn beſt, om het te beletten. *'t Viel nogtans*
„ *den Prinſe en deezer Stad ligter, elkanderen*
„ *te dwarsboomen, dan elk zynen eigen toeleg te*
„ *doen gelukken.*" De Heer *Paats*, voegde de
Gezant hierby „ en *de andere welgezinden gry-*
„ *pen wederom moed.* Elk vereenigt zig met
„ Amſterdam. *Zo de Prins van Oranje iet ge-*
„ *weldigs onderneemt, zal hy meer tegenſtand*
„ *vinden dan hy meent.*" Op het einde van den
Brief, vraagde d'Avaux den Koning „ of hy,
„ omtrent naar den voorſlag van Amſterdam,
„ zou mogen handelen, in geſchrifte, alzo
„ *Heinſius*," die, onlangs, te rug gekomen
was uit Frankryk, werwaards hy, door zyne
Hoogheid, gezonden was, om over de zaaken
zyns Prinsdoms te handelen „ verſpreid hadt,
„ dat de voorſlagen, die Frankryk deedt,

„ ſlegts

„ ſlegts ſtrekten, om de Staaten op den tuil 1684.
„ te houden; welk zeggen de Heeren van
„ Amſterdam (2) niet weinig ontruſt hadt."
Ten beſluite, zeide hy „ dat hy zyne Majeſteit
„ niet zou vraagen, welke verzekering men
„ van Amſterdam zou konnen begeeren, zo de
„ algemeene Staaten niet konden gebragt wor-
„ den, om den Koning toe te ſtaan, 't gene
„ hy gevorderd hadt; alzo deeze Stad zig,
„ hierop, aan hem, nog niet verklaard hadt:
„ zelfs hadden haare Afgevaardigden gezeid,
„ dat men, tot zulke hulpmiddelen, niet ko-
„ men moeſt, dan in den uiterſten nood. Zy
„ zouden 'er, derhalve, niet van ſpreeken,
„ dan wanneer zy alle hoop verlooren zou-
„ den hebben, om zyner Majeſteit, door de
„ algemeene Staaten, eene billyke verzekering
„ te bezorgen: welke zy zig vleiden, nog te
„ zullen konnen verwerven (r)." Zodanig was de inhoud van deezen merkwaardigen Brief, die, den negenden van Louwmaand, gedagtekend was. Wy zullen wel haaſt zien, waarom het dienſtig ware, dien, hier, dus uitvoerig, te boek te ſtellen.

X. Wydluftig Vertoog van Amſter-

De zaak van de Werving werdt, met den aanvang des jaars, wederom op het tapyt gebragt, ter Vergaderinge van Holland. De mees-

(r) *Zie* deezen Brief *in de* Conſid. van Staatz. *Num.* I. II. *bl.* 1, 9 *en* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 19, 24. *Voiez auſſi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 121.

(2) In de gedrukte Vertaaling van deezen Brief, ſtondt *weinig*; doch d'Avaux verklaarde, naderhand, dat hy *niet weinig* geſchreeven hadt (Zie *Holl. Merc. van* 1684. bl. 39): 't welk ook alleen te paſſe komt.

1684. meeſte Leden neigden 'er nog toe: maar Amſterdam leverde, op den dertienden van Louwmaand, een wydluftig Vertoog ter Vergaderinge in, ſtrekkende om te toonen de noodwendigheid van een onverwyld Verdrag tuſſchen Frankryk en Spanje, en de noodeloosheid, en in zekeren opzigte nadeeligheid der voorgeſlaagen' Wervinge van zeſtienduizend man: en liep dit Geſchrift op deezen zin: „ 't „ was, ſedert de Spaanſche Oorlogsverklaa„ ring, geen punt van overleg meer, hoe men „ den kryg zou konnen voorkomen; maar hoe „ men den oorlog, die reeds begonnen was, „ op de beſte en ſpoedigſte wyze, zou kon„ nen doen eindigen. Hiertoe, moeſt men, „ gelyk Amſterdam, zo dikwils, vermaand „ hadt, de raadpleegingen agtervolgen op de „ Vertoogen van den Graave d'Avaux, en dee„ ze maand waarneemen, zo men de Spaan„ ſche Nederlanden niet wilde zien vallen, „ onder de overheerſching van Frankryk. Zo „ men deeze raadpleeging langer verwylde, „ en, gelyk, ſedert drie maanden, gedreeven „ was, beſloote tot de Werving der zeſtiendui„ zend man, zou men den oorlog doen aan„ houden in de Spaanſche Nederlanden, en „ den Staat in den zelven inwikkelen. Maar „ de Leden hadden, eenpaariglyk, verklaard, „ dat zy afkeerig waren van den oorlog. Twee „ middelen waren 'er maar, om den oorlog „ te doen eindigen: of het maaken van een „ minnelyk Verdrag, of het opneemen der „ wapenen, om beter vrede te verkrygen, dan „ men door Verdrag verkrygen kon. 't Laat-

„ ſte

dam, waarin de noodzaakelykheid van een Verdrag tuſſchen Frankryk en Spanje, en de noodeloosheid en ſchadelykheid der Wervinge van zeſtienduizend man beweerd wordt.

„ ste middel moest niet dan des noods, en 1684.
„ wanneer het eerste niet vrystondt, verkoo-
„ ren te worden. Tot Verdrag, hadt Frankryk
„ aanleiding gegeven, in de twee schriftelyke
„ voorslagen, door den Graave d'Avaux, in
„ Slagtmaand en Wintermaand gedaan. Op
„ deeze voorslagen, viel alleenlyk te over-
„ weegen, 1. of men een' derzelven behoorde
„ aan te neemen? Zo neen; 2. of men zig,
„ op goeden grond, beter voorwaarden voor
„ Spanje belooven kon? en 3. of de voor-
„ geslaagen' werving zou konnen dienen,
„ om beter voorwaarden te bedingen? Dat
„ men van Frankryk geen gunstiger voorsla-
„ gen te wagen hadt, bleek, niet alleen uit
„ den korten tyd, gesteld om 'er op te be-
„ sluiten; maar inzonderheid, uit 's Konings
„ grooten magt, treffelyke Bondgenootschap-
„ pen, en heimelyken handel met Keulen en
„ Munster. Hierby moest men voegen, dat
„ Deenemarke, welk, nog onlangs, naauwer
„ met Frankryk verdraagen was, zig sterk wa-
„ pende, te water en te lande; en dat Groot-
„ Britanje, dikwils, verklaard hadt, dat Span-
„ je een' der Fransche voorslagen behoorde
„ te omhelzen. De Spaansche Nederlanden
„ lagen, daarentegen, verwoest, door de laat-
„ ste invallen der Franschen. De Vestingwer-
„ ken waren 'er vervallen: de Magazynen on-
„ voorzien. Uit Spanje kwam weinig gelds.
„ Het Krygsvolk, dat op veertigduizend man
„ moest gebragt geweest zyn, was, na de eer-
„ ste begrooting van zeventienduizend man,
„ nog merkelyk verminderd. Frankryk hadt

„ zig,

1684. „ zig, midlerwyl, reeds in bezit geſteld van
„ een van zyne eiſchen, en zig, ſedert de
„ raadpleegingen over de Wervinge van zes-
„ tienduizend man, ſterker gewapend. De
„ Werving zou den Koning dan niet bewee-
„ gen, om minder te vorderen van Spanje.
„ Ook zou zy, in deezen Staat, nog merke-
„ lyke zwaarigheden ontmoeten. Verſchei-
„ den' Geweſten hadden 'er nog niet in be-
„ willigd, en zouden 'er, veelligt, nimmer
„ in bewilligen. 's Lands geldmiddelen waren
„ in eenen ſlegten ſtaat: de Geweſten veel ten
„ agteren. De Werving zou eerſt van nut zyn,
„ als 't oorlog werdt; en dan zou men ook
„ voor de veiligheid der zee en andere noo-
„ dige laſten zorgen moeten. Eindelyk, zy
„ zou niet dan na verloop van drie of vier
„ maanden konnen voltrokken zyn: in wel-
„ ken tuſſchentyd, Frankryk zig ver zou kon-
„ nen uitbreiden, in de Spaanſche Nederlan-
„ den, zo men, midlerwyl, verzuimde, te
„ handelen over een Verdrag. 't Was nog niet
„ gebleeken, dat Koning Lodewyk de Vrede
„ zo ernſtig zogt, als ſommigen zig diets
„ maakten: anders zou hy zig, deswege, op
„ het aanhouden van Groot-Britanje, wel ron-
„ der verklaard hebben. Doch de Koning van
„ Frankryk werdt, in deeze raadpleegingen,
„ als twee byzondere Perſonaadjen aange-
„ merkt door de Leden. Als Amſterdam zig
„ bekommerd toonde voor oorlog, en op ver-
„ drag drong, vertoonden de andere Leden
„ den Koning zo vreedzaam, dat hy, om En-
„ gelands wille, of uit zorge voor de werving

„ der

„ der zeſtienduizend man, zyne eiſchen ver- 1684.
„ minderen zou: en als Amſterdam beweer-
„ de, dat de vrede beſtendig zou konnen zyn,
„ zo Spanje een' der Franſche voorſlagen aan-
„ name, was de Koning wederom zo oorlogs-
„ zugtig, dat hy, niet dan met geweld, kon
„ gebragt worden tot vreedzaame gedagten.
„ Maar hoe kon men mindere eiſchen ver-
„ wagten, na het ſcherp antwoord van de
„ Moncajo (s), en na de Spaanſche Oorlogs-
„ verklaaring, die 'er op gevolgd was? Ook
„ zou de gehoopte verzagting Spanje ſlegts
„ een grooter gedeelte van het platte Land
„ laaten; 't welk de koſten der Wervinge,
„ die voor 't eerſte jaar op vier millioenen be-
„ groot werden, niet kon opweegen: behal-
„ ve dat ook het beſluit om, door middel der
„ Wervinge, verzagting van eiſch van Frank-
„ ryk te verwerven, van Spanje komen moeſt,
„ niet van deezen Staat. Amſterdam wenſch-
„ te, wyders, te verſtaan, welk een Verdrag
„ de Leden redelyk oordeelen zouden: alzo
„ men niet gehouden was, deswege, eerſt,
„ met de zogenaamde Bondgenooten, over-
„ een te komen, gelyk de Leden begeerd had-
„ den; waartoe ook de tyd te kort zyn zou.
„ Doch zy, die op verzagting hoopten, moes-
„ ten deezen tyd niet vrugteloos laaten voor-
„ bygaan, dien doende verlengen, ware 't
„ mogelyk, en, midlerwyl, eene wapenſchor-
„ ſing bewerkende. Om, wyders, te weeten,
„ of men, door het aanneemen der wapenen,
„ be-

(s) Zie hier voor, bl. 128.

1684. „ beter vrede zou konnen bedingen; moeſt
„ men, *voor eerſt*, agt geeven op het waar be-
„ lang van den Staat, welk gegrond was op
„ Koophandel, Scheepvaart, Viſſchery, Hand-
„ werken en Neeringen, die, in oorlogstyden,
„ ligtelyk verſperren en veel te lyden hebben:
„ *ten anderen*, op het gemeen verval, ſedert
„ den jongſten oorlog, en *ten derden*, op
„ de koſten, die vereiſcht zouden worden,
„ om den kryg tegen Frankryk, te water en
„ te lande, te voeren, met redelyke hoop van
„ eenen goeden uitſlag: welke koſten niet
„ minder dan twaalf of veertien millioenen in
„ 't jaar beloopen zouden: en dan zou men
„ nog niet in ſtaat zyn, om de kaaperyen te
„ beletten. Zelfs zou Deenemarke, zig voe-
„ gende by Frankryk, ons de gantſche Vaart
„ op de Ooſtzee konnen doen verliezen. Aan
„ onze zyde, hadt men, daarentegen, byna
„ geene hulp van buiten te wagten. Enge-
„ land ſtak inwendig in groote verwarringen:
„ de Keizer was met den Turkſchen kryg be-
„ lemmerd, en hadt, reeds te vooren, ver-
„ klaard, dat hy Spanje niet zou konnen by-
„ ſtaan, zonder dat men hem onderſtandgel-
„ den verleenden: 't welk de Spaanſche geld-
„ middelen niet gehengden. Spanje hadt, tot
„ hiertoe, vergeefs aangehouden om hulpe
„ by andere Duitſche Hoven. Lunenburg,
„ ſchoon ſtiptelyk verbonden, zondt geen
„ volk af. Zweeden hadt de bekragtiging van
„ het Verbond met den Staat nog niet uitge-
„ wiſſeld, en was zelf byna in eenen ſtaat van
„ oorloge met Deenemarke en Brandenburg.

„ Span-

„ Spanje kon; ſchoon hiernaar voor agt maan- 1684.
„ den reeds gevraagd door de Staaten, geene
„ verzekering alzoos geeven van uitheemſche
„ hulpe. Amſterdam meende dan, dat, niet
„ het opvatten der wapenen; maar handeling
„ alleen ſtrekken kon tot vrede. De Keurvor-
„ ſten hadden zig ook onlangs verklaard, voor
„ het ſluiten van een Beſtand met Frankryk.
„ 't Gedrag der Leden, in den jaare 1678,
„ kwam overeen, met het gevoelen van Am-
„ ſterdam. Men hadt toen geene zwaarigheid
„ gemaakt, om Yperen af te ſtaan aan Frank-
„ ryk; ſchoon 'er een aanzienlyke hoop En-
„ gelſchen in de Nederlanden waare, en En-
„ geland eene magtige Vloot in zee hadt;
„ ſchoon de Keizer en de meeſte Ryksvorſten
„ met Frankryk in oorlog waren, en ſchoon
„ Deenemarke de goede party begunſtigde.
„ Men moeſt dan de werving aanzien voor
„ noodeloos, en de Gemeente, reeds genoeg
„ bezwaard, van zulk een' onnutten laſt ver-
„ ſchoonen. Wyders, kwam ook in aanmer-
„ king, dat Spanje, in 't verklaaren van den
„ oorlog aan Frankryk, minſt op eigen' magt,
„ meeſt op de magt van deezen Staat gezien
„ hadt. Hierom, hadt men geene vyandlyke
„ heden van belang gepleegd tegen de Fran-
„ ſchen, dan na dat deeze Staat zig zo gereed
„ getoond hadt tot het afzenden van den ge-
„ vorderden onderſtand, die grooter was ge-
„ weeſt, dan, by de Verbonden, beraamd was;
„ na dat men met zo veel yver hadt begon-
„ nen te dringen op de werving van zeſtien-
„ duizend man; na dat men de Spaanſche Ne-

„ der-

1684. „ derlanden hadt begonnen aan te zien, als
„ grenzen van den Staat; na dat men beſloo-
„ ten hadt, met de zogenaamde Bondgenoo-
„ ten, te handelen over de voorwaarden van
„ een vergelyk, en na dat voornaame Leden
„ van den Staat de Spaanſche Oorlogsverklaa-
„ ring hadden begonnen te verdedigen. Al
„ 't welke dienen kon, om ook de ſchadelyk-
„ heid der voorgeſlaagen' Werving te bewy-
„ zen. Men zeide, dat de Werving ſtrekte
„ tot geruſtheid van den Staat; doch deeze
„ kon ook door een ſpoedig Verdrag verkree-
„ gen worden; ook beſtondt de veiligheid
„ van den Staat niet in eene groote Krygs-
„ magt, die toch altoos merkelyk kleiner zou
„ zyn dan die van Frankryk; maar in goede
„ Verbonden met magtige nabuuren. Men
„ wierp, wyders, tegen, dat het niet aan den
„ Staat; maar aan Spanje ſtondt, op den voet
„ der Franſche voorſlagen, te ſluiten. Doch
„ de Staat kon nadrukkelyke beſluiten nee-
„ men, om Spanje te beweegen tot bewilli-
„ ging, gelyk, voor 't ſluiten der Akenſche
„ en Nieuwmeegſche Vrede, geſchied was:
„ of zo Spanje hardnekkig bleeve, andere
„ middelen ter hand ſlaan, om de Spaanſche
„ Nederlanden te bewaaren voor verdruk-
„ king. Voorts, zeide men, dat, na 't ſluiten
„ van een Verdrag, op het houden deszelfs
„ door Frankryk, geen ſtaat te maaken ware.
„ Doch zekerlyk zo goed of beter, dan op
„ een Verdrag, dat, na 't voeren van den oor-
„ log, zou mogen geſlooten worden. 't Be-
„ ſluit van alles was dan, dat, naar 't oordeel

„ van

„ van Amſterdam, de Staaten, met ter zyde 1684.
„ ſtelling van de Werving, alleenlyk arbeiden
„ moeſten, om Spanje te beweegen tot het
„ aanneemen van een' der Franſche voorſlagen,
„ behoevende men, jegens dit Ryk, welk, in
„ het doen der Oorlogsverklaaringe, zo onge-
„ regeld te werk gegaan was, zig juiſt zo naauw-
„ gezet niet te gedraagen, als ſommige Leden,
„ voorheen, wel geoordeeld hadden: dat men,
„ hierover, ook met Engeland behoorde te
„ handelen, en, eene lyn trekkende met dit
„ Ryk, door middel van het zelve, Frankryk
„ tragten over te haalen, om, ook na 't einde
„ van Louwmaand, de wapenen te laaten rus-
„ ten, en zynen eiſch niet te verzwaaren; trag-
„ tende, te gelyk, zyne Majeſteit van Groot-
„ Britanje te beweegen, om de algemeene Vre-
„ de te bevorderen, en op de kragtigſte wyze
„ te handhaaven; en in 't byzonder ook den
„ Koning van Deenemarke tot vreedzaame ge-
„ dachten te brengen (t)."

XI. De Staaten van Holland beſluiten tot de Werving, by meerderheid van ſtemmen.

Doch dit Vertoog en de verdere pogingen der Amſterdammeren waren niet in ſtaat, om de meeſte Leden van Holland te doen veranderen van gedagten. De raadpleegingen op de Werving werden voortgezet, en men beſloot 'er toe, by meerderheid van ſtemmen, op den eenenderrigſten van Louwmaand. Amſterdam en Schiedam waren de eenigſte Leden, die niet bewilligen konden in dit beſluit.

Delft

(t) Summier Vertoog der Gedeput. van Amſt. *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 3 *enz. en in 't* Vertv. der Conſid. van Staatsz. *Num.* I. *bl.* 1.

1684. Delft ſtemde zelf wel voor de Werving; doch meende dat, in dit geval, niet met overſtemming beſlooten kon worden. Amſterdam deedt 'er, eerlang, eene ſcherpe aantekening tegen, waarin beweerd werdt „ dat zulk een beſluit te „ neemen by meerderheid van ſtemmen aanliep tegen de grondwetten van den Staat, „ die, reeds ten tyde der Graaven, in kragt „ geweeſt waren; en in 't byzonder ook tegen het Reglement op het beleid van der „ Staaten Vergaderinge van den jaare 1581, „ houdende, dat de Leden elkanderen, in 't „ ſtuk van belaſtinge, niet zouden mogen overſtemmen: aan welk punt, de Leden zig „ altoos ſtipt gehouden hadden, zonder ooit „ te gedoogen, dat men hen overſtemde. Ook „ was het Reglement, in dit opzigt, kragtiglyk beveſtigd, in den jaare 1671, door eene verklaaring, dat de meeſte Leden niet „ voor regt zouden konnen doen doorgaan, „ dat, in eene zaak, waarin, volgens het Reglement, geene overſtemming plaats hadt, „ zou mogen worden beſlooten met de meerderheid. Strydige grondregels te volgen „ ſtrekte tot omkeering der hoofdwetten van „ den Staat. Ook zou het, hierdoor, altoos „ in de magt der meeſte ſtemmen ſtaan, om „ beſluiten door te dryven, waardoor zy, die „ 'er niet in bewilligd hadden, meer belaſt „ werden, dan alle de overigen; waaruit het „ bederf der ingezetenen, onvermydelyk, volgen moeſt. Burgemeeſters en Vroedſchap „ van Amſterdam hielden, hierom, het genomen beſluit voor nietig en van onwaar-

Aantekening van Amſterdam tegen dit beſluit.

„ de,

„ de, en verklaarden, dat zy het nooit voor 1684.
„ eene wettige Staatsreſolutie zouden konnen
„ houden; maar ſlegts voor een beſluit van de
„ Ridderſchap en vyftien Steden. Ook zou-
„ den zy nimmer iet tot de koſten der voor-
„ noemde Wervinge betaalen." Die van Schie- Aanteke-
dam lieten ook aantekenen „ dat zy het be- ning van
„ ſluit op de Werving hielden voor nietig en Schie-
„ kragteloos, als tegen het aloud gebruik ge- dam.
„ nomen zynde. Zy *proteſteerden*, wyders, van
„ al het onheil, dat 'er, in tyd en wyle, uit
„ zou konnen ryzen, en verſtonden niet dat
„ het ter algemeene Staatsvergaderinge zou
„ worden ingeleverd (*v*):" welk laatſte, nog-
tans, op den eerſten van Sprokkelmaand, reeds
geſchied was (*w*).

De ſcherpe aantekening der Stad Amſter- XII.
dam, en de duidelyke verklaaring, dat zy niets D'Avaux
draagen zou in de koſten der Wervinge, hadt brief
veel misnoegen verwekt onder verſcheiden' Le- wordt
den der Regeeringe (*x*), en boven al by zy- onder-
ne Hoogheid, die ongaarne zag, dat zyn gant- ſchept,
ſche oogmerk en de beſlooten' Werving, door en door
de magtigſte Stad van den Staat, tegengegaan zyne
en verydeld werdt. Ook verliepen 'er maar Hoog-
weinige dagen, na dat de aantekening van Am- heid in
ſterdam geſchied was, toen 's Prinſen misnoe- de Verga-
gen tegen de Regeering deezer Stad openlyk dering
uitborſt, in de Vergadering van Holland. De van Hol-
land ge-
bragt.
Mark-

(*v*) Reſol. Holl. 31 *Jan.* 1684. *bl.* 14.
(*w*) Reſol. Gener. *Martis* 1 *Febr.* 1684. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 14-18.
(*x*) Miſſive *van den* Raadp. FAGEL *aan den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 1 *Febr.* 1684. *MS.*

1684. Markgraaf van Grana, of, zo anderen melden (y), den Prins van Oranje zelf hadt, eenige weeken geleeden, het *Pacquet* doen onderſcheppen, waarin, behalven anderen brieven, ook de brief was, die, door den Graave d'Avaux, op den negenden van Louwmaand, aan den Koning van Frankryk geſchreeven was, en van welken wy den inhoud, hiervoor (z), omſtandiglyk, hebben te boek geſteld. De Spaanſche Landvoogd, zo in 't gemeen voorgegeven en geloofd werdt, den brief van d'Avaux, die gedeeltelyk in cyfer geſchreeven was, hebbende doen ontcyferen, vondt den inhoud van zo veel gewigt voor den Prinſe van Oranje, dat hy den brief, nevens eenige anderen, welken hem ook merkwaardig geſcheenen hadden, eerlang, zyner Hoogheid toezondt. De Prins hieldt de brieven eenige dagen by zig; doch de verſtandhouding tuſſchen d'Avaux en die van Amſterdam ſcheenen hem zo bedenkelyk, dat hy beſloot, den brief des Ambaſſadeurs in de Vergadering van Holland te brengen, en de Afgevaardigden van Amſterdam openlyk te beſchuldigen. Op den zeſtienden van Sprokkelmaand dan, vier of vyf dagen na dat de aantekening tegen het beſluit op de Werving gſchied was, verſcheen de Prins in de Vergadering der Staaten, te kennen geevende, dat hy hun eene zaak van het uiterſte gewigt mede te deelen hadt, en verzoekende, dat de deuren, vooraf, geſlooten mogten worden,

(y) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 122, 135.
(z) *Bladz.* 164.

den, mids men den deurwaarder beval, elk, die tot de Vergaderinge behoorde, binnen, doch niemant wederom uit te laaten, zonder laſt van hunne Edele-Groot-Mogendheden. De Raadpenſionaris gaf den deurwaarder, terſtond, deezen laſt, zonder omvraag gedaan te hebben: gelyk ſommigen, daarna, dagten, dat behoorde geſchied te zyn. Vervolgens, zeide zyne Hoogheid, dat het gene hy voor te draagen hadt ook eenigszins betrof de Heeren Gerrit Hooft, Raad en Oud-Schepen, en Jakob Hop, Penſionaris van Amſterdam; waarom hy verzogt, dat deezen twee zig, zo lang de raadpleegingen duurden, begeeven wilden in het vertrek der Staaten, gelyk zy deeden. Toen deedt de Prins den brief van d'Avaux leezen, door den Raadpenſionaris; doch alzo veele Leden de Franſche taal of niet of naauwlyks verſtonden, kon de zin, door deezen ten minſte, niet gevat worden. Den brief gelezen zynde, onderſtelde zyne Hoogheid, dat de verſtandhouding met d'Avaux, door de twee Heeren, was aangelegd, zonder dat men wiſt, of zy 'er laſt toe hadden (*a*). Hooft en Hop, anderhalf uur getoefd hebbende in 't vertrek, kwamen, terſtond na 't leezen, ongeroepen, wederom binnen; alzo de Burgemeester Joan Huidekooper, Heer van Maarſeveen, die, onlangs, wegens Amſterdam, op de Dagvaart, verſcheenen was, oordeelde, dat hy hunne hulp niet ontbeeren kon. Ook verſtondt hy en

1684.

Men vergt de Heeren Hooft en Hop uit de Vergadering te gaan.

Zy keeren te rug.

(*a*) Miſſive van Burgemeeſt. en Raaden van Amſt. *van* 19 *Febr*, 1684. *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 31.

1684. en de twee anderen, dat, hunne naamen niet geſpeld wordende in den brief van d'Avaux, zy zig niet langer behoefden te onthouden uit de Vergaderinge, en de raadpleegingen over den brief, vryelyk, mogten bywoonen. De Ridderſchap, Dordrecht, Haarlem, Alkmaar en andere Leden beweerden driftiglyk, dat zy behoorden te vertrekken. Anderen, gelyk Delft, Leiden, Gouda en Rotterdam, en de Steden van 't Noorderkwartier, op Alkmaar na, zogten hen te beweegen, dat zy 't uit inſchikking deeden. Doch zy verſtonden, dat zy blyven moeſten; dat men, in hun byzyn, behoorde te raadpleegen, en hun den brief nog eens voorleezen, op dat zy 'er zig op verantwoorden mogten: welk laatſte hun geweigerd werdt. Doch men tradt, eerlang, tot de raadpleegingen, in hun byzyn. De Ridderſchap, zyne Hoogheid bedankt hebbende voor de opening, klaagde zeer, dat Amſterdam alles overleide met d'Avaux, en beweerde zulks te mogen doen: voorts, ſtemmende, dat men de Stads Papieren en die van den Penſionaris Hop behoorde te verzegelen, en op de Charterkamer te brengen, omze daarna te leezen of te rug te geeven, naar dat de Leden zouden geraaden vinden. Dordrecht zeide „ dat de Hee„ ren van Amſterdam ſtraf baar zouden zyn, zo „ de brief de waarheid ſprak, 't welk men moeſt „ onderzoeken: doch dat op hen niet te zeg„ gen viel, zo zy den laſt der Stad gevolgd „ hadden." Haarlem merkte aan „ dat de „ brief, in allen deele waaragtig zynde, den „ Staat zou 't onderſt boven keeren; doch „ wil-

Men dringt hen, vergeefs, om, op nieuws, buiten te ſtaan.

„ wilde gaarne afwagten, wat Amſterdam zelf, 1684.
„ naar beſcheidenheid, doen zou, en den zagt-
„ ſten weg houden." Dordrecht, welk de verzegeling redelyk hieldt, hadt egter dit laatſte, insgelyks, te verſtaan gegeven. Delft was 't, in dit opzigt, ook eens met deeze Steden, oordeelende, daarenboven, dat men Amſterdam een affchrift van d'Avaux brief toeſtaan moeſt. Zo deedt ook Leiden. Amſterdam verklaarde, niet te konnen gedoogen dat de Stads Papieren verzegeld werden; doch was gereed om op den brief te berigten, en ondertuſſchen den *Principaalen* kennis te geeven. De Edelen, ſloegen, vervolgens, voor, dat men de Papieren, door drie Heeren, zou konnen doen verzegelen, en onder den Heer van Maarſeveen laaten, mids hy op den eed aanname daarvan niet te verduiſteren. Dordrecht verſtondt ook, dat 'er verzekering wezen moeſt. Doch Delft en Leiden begreepen, dat men zo ſcherp niet behoorde te gaan. Gouda hadt vertrouwen in Maarſeveen; doch zo de voorzittende Leden verder gaan wilden, voegde men zig met de Edelen. Rotterdam en Gorinchem beriepen zig op naderen laſt. Schiedam mogt ook wel zien, dat de Papieren, verzegeld zynde, den Heere van Maarſeveen gelaaten werden: en de overige Leden ſtemden allen met de Ridderſchap. 't Beſluit viel, derhalve „ dat men „ een affchrift van den onderſchepten Brief „ zenden zou aan de Leden; dat de Heer van „ Maarſeveen de bewaaring der Papieren in „ 't Comptoir van Amſterdam op zig neemen „ zou, en dat de brieven in 't Comptoir van

1684. „ den Penſionaris Hop by elkanderen zou-
„ den worden gelegd, onder 't *Cachet* van
„ den Heere van Maarſeveen en twee ande-
„ re Heeren." Doch Amſterdam verklaarde zig ernſtelyk tegen dit beſluit. Zyne Hoogheid boodt aan, de raadpleegingen geheim te willen houden, enze niet dan onder gelyke geheimhoudinge aan de andere Geweſten te zullen mededeelen; doch Amſterdam bleef het beſluit afkeuren. De Raadpenſionaris zeide toen „ dat, naardien Amſterdam niet gedoo-
„ gen wilde, dat iemant, nevens den Heere
„ van Maarſeveen, de Papieren in bewaarin-
„ ge hieldt, de Ridderſchap niet zou konnen
„ nalaaten alles nader te onderzoeken." De Ridderſchap zelve ſprak van alles in 't licht te willen geeven. De andere Leden kwamen genoegzaam overeen met de Ridderſchap. Men zogt Amſterdam, op nieuws, te beweegen om te bewilligen in 't genomen beſluit. Doch 't gelukte niet. Eindelyk, werdt, by de meeſte Leden, vaſtgeſteld, dat de Verzegeling, door drie Heeren, geſchieden zou, en dat de Papieren zouden blyven onder den Heere van Maarſeveen. Ook zou men den brief geheim houden in de Vroedſchappen, en al 't gehandelde, insgelyks: alleenlyk, behieldt zyne Hoogheid de vryheid om den brief mede te deelen aan de Gedeputeerden tot de buitenlandſche zaaken, die hem hunnen Principaalen zouden mogen toeſchikken (*b*).

Men beſluit

Terſtond na 't neemen van dit beſluit, werden

(*b*) Eigenh. Aant. van den Heere Hop *van* 16 *Febr.* 1684. *MS.*

den Affchriften van den Brief van d'Avaux gezonden aan de Steden, om derzelver gedachten daarover te verſtaan. En onaangezien men geſcheenen hadt den Brief geheim te willen houden, kwam 'er, na weinige dagen, eene Vertaaling van in 't licht, waarin verſcheiden' plaatſen open gelaaten waren, die, in eene tweede uitgaave, werden aangevuld. De kennis van deeze geheime handeling werdt dus rugtbaar onder 't gemeen, welk, in verſcheiden' Steden, zeer nadeelig ſprak van de Regeering van Amſterdam; terwyl, de ingezetenen deezer Stad, thans zeer eensgezind met hunne Regeering, by monde en geſchrifte, vinnig ſchimpten op zyne Hoogheid. Midlerwyl, waren ook de Heeren *Franco van der Goes*, en *Adriaan Baart*, die Burgemeeſter van Delft, deez' Penſionaris van Alkmaar, benevens Simon van Beaumont, der Staaten Secretaris, gemagtigd om, terſtond, de Papieren der Stad Amſterdam en die van den Penſionaris Hop in den Haage te verzegelen, waartoe de drie Gemagtigden hun eigen zegel gebruikten, de Papieren laatende in bewaaringe van den Heere van Maarſſeveen, tot dat de Leden, na 't leezen van den brief van d'Avaux, zouden hebben geoordeeld, of de Papieren nader behoorden onderzogt te worden, of niet. De verzegeling geſchiedde op den zelfden zeſtienden van Sprokkelmaand (*c*). De Heeren Hooft en Hop

1684. Affchriften van den brief aan de Steden te zenden.

De Papieren van Amſterdam worden verzegeld.

(*c*) Reſol. Holl. 16, 25 *Febr.* 1684. *bl.* 32, 67. *Zie ook* Miſſive van een' Regent *en* Verantw. van het beleid van Amſt. *in de* Conſid. van Staatsz *Num.* XIX. XXIX. *Voiez auſſi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 195 *& ſuiv.*

1684. Hop keerden, nog dien zelfden nagt, naar Amſterdam, daar de tyding, welke zy bragten, de Burgemeeſters geweldiglyk ontſtelde, inzonderheid den Burgemeeſter van Beuningen, die de meeſte kennis van de buitenlandſche zaaken hadt, en, in 't voorleeden jaar, tot Burgemeeſter verkooren zynde, thans als Oud-Burgemeeſter was aangebleeven: waarom hem de handel met d'Avaux, beter dan iemant, bekend was. Ook hadt hy 'er verſcheiden' brieven over gewiſſeld met Hop, die nu ook onder 't zegel lagen. Doch de ontſteltenis der Heeren ſproot, zo zy ſedert verklaarden, niet uit eenige bewuſtheid van ſchuld; maar om dat zy, huns oordeels, onheuſch en onredelyk bejegend waren in den Haage. De Raad werdt, terſtond, byeen geroepen (*d*), en men vaardigde, den negentienden, eenen Brief af aan alle de Steden, waarin de Regeering betuigde, te haaken naar gelegenheid, om haare onſchuld, in 't gehandelde met d'Avaux, duidelyk te doen zien, en zeer klaagde, over 't verzegelen haarer Papieren (*e*). Deeze brief werdt ook, terſtond, door den druk, gemeen gemaakt.

XIII. Uittrekſels uit eenige andere onder-

By de tweede uitgaave van den brief van d'Avaux, waren gevoegd eenige uittrekſels uit andere brieven, die, te gelyk met dien van d'Avaux, ſchynen onderſchept geweeſt te zyn. In deeze uittrekſels, las men: „ de Heeren

(*d*) Extr. *uit de* Reſol. der Vroedſ. van Amſt. *van* 23 *Febr.* 1684. Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl.* 48.

(*e*) Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl* 95. *Zie de* Miſſive ook *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 31. en Conſid. van Staats. *Num.* VI. *bl.* 31.

„ ren van Amſterdam doen hun beſt, en de „ Heer d'Avaux zoekt alles te doen gelukken. „ En zo de zaaken niet gebragt worden in „ den ſtaat, waarin menze wenſcht; zal 't aan „ de groote magt, welke men tegen zig heeft, „ te wyten zyn. Men heeft, ondertuſſchen, „ reden om te hoopen, dat de uitſlag niet „ veel verſchillen zal van 't gene men zig „ voorgeſteld hadt. — — De zaaken zyn „ hier tot groote uiterſten gebragt. 't Is te „ dugten, dat men niets zal konnen verkry- „ gen, tegen den wil van den Prinſe van O- „ ranje. Maar de Heeren van Amſterdam zul- „ len nooit in de Wervinge bewilligen. Men „ gelooft, dat hyze, huns ondanks, zal door- „ dryven: 't welk de tyd leeren zal. —— „ Men is hier bezig om den Vereenigden Ge- „ weſten de Werving te beletten, op dat de „ Koning, in den aanſtaanden veldtogt, alle „ de Spaanſche Nederlanden zou konnen weg- „ neemen. Men vleit de Staaten, met ſchoon- „ ſchynende beloften: want, naar alle waar- „ ſchynlykheid, zal 'er, binnen vier maanden, „ een bloedige oorlog zyn (*f*)." Deeze uit- getrokken' plaatſen verwekten nieuwe giſting, in de gemoeden van 't gemeen en van de Staa- ten zelven: de laatſte plaats inzonderheid. Doch deeze was getoogen uit een' Brief van eenen Geeſtelyke (3); welke luiden, dikwils, niet

1684. ſchepte brieven.

(*f*) *Zie* Conſider. van Staatsz. *bl.* 8. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 29, 30.

(3) Le Pere *Limojon*, Biegtvader van den Graave d'Avaux.

1684. niet doordringen tot het regt geheim der zaaken van Staat en Regeeringe. Ook merkte d'Avaux, naderhand, aan, dat de goede Biegtvader, eenen anderen Geeſtelyke, zynen vriend, die driehonderd mylen van hier (4) woonde, wat nieuws willende verhaalen, dingen verzierd hadt, die, in zulk een afgelegen oord, zeldzaam konden ſchynen (*g*).

D'Avaux verdedigt die van Amſterdam.

D'Avaux vernam, ondertuſſchen, wel haaſt, dat zyn brief onderſchept, en in de Vergadering van Holland gelezen was. Hy vorderde dien, terſtond, te rug, eerſt mondeling, en daarna, in een geſchrift, welk hy, ter algemeene Staatsvergaderinge, inleverde (*b*). Hy verdedigde de Amſterdamſche Heeren zeer (*i*): van welken eenigen in 't byzonder, ten onregte, zeide hy, beſchuldigd werden, ſchoon hy niemant hunner genoemd hadt in zynen brief, dien men ook, naar zyn zeggen, op verſcheiden' plaatſen, kwalyk ontcyferd en verſtaan hadt. Voorts, beweerde hy, dat hy de zaaken aan den Koning, zynen Meeſter, naar zyn welgevallen, kon voordraagen, om zyne Majeſteit te ligter te brengen, daar hy hem wenſchte, zonder dat men, hieruit, eenig gevolg trekken mogt, tot iemants nadeel (*k*). 't Is ten hoogſte waarſchynlyk, hoewel ik het niet gemeld vind, dat men den

(*g*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 41.
(*h*) Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl.* 63.
(*i*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 205 *& ſ iv.*
(*k*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 34-41. Conſider. *van* Staatsz. *Num.* XIII. *bl.* 61 *enz.*

(4) Te Marſeille.

den Graave d'Avaux, ſedert, zynen brief zal te rug gegeven hebben. 1684.

Doch deeze brief bragt de Amſterdamſche Regenten niet alleen; maar ook Adriaan Paats, Raad en Vroedſchap der Stad Rotterdam, in moeilykheid. Deeze was, in den Brief, met naame genoemd, en geteld onder *de welgezinden, die wederom moed greepen* (*l*). Hy woonde de Dagvaart van Holland by, toen de brief gelezen werdt, en, kort daarop, naar huis gekeerd zynde, werdt hem verzogt, dat hy zig uit de Vroedſchap, die toen vergaderen zou, wilde onthouden; alzo hy, zeide men, verdagt was van ongeoorloſde verſtandhouding met den Graave d'Avaux, waarover men, in zyn afzyn, wilde raadpleegen. Hy vervoegde zig, hierop, met verſcheiden' Vertoogen aan de Staaten van Holland, waarin hy verklaarde, d'Avaux in geene vier jaaren gezien, en geene briefwiſſeling of verſtand, regtſtreeks of door de tweede hand, met hem onderhouden te hebben. Hy bewees dit laatſte ook, met een getuigenis, welk d'Avaux, op zyn verzoek, gereedelyk, verleend hadt. Drie Burgemeeſters, zig geraakt voelende over 't gene hy bygebragt hadt, dreigden hem, wegens laſtering, in regte te zullen betrekken. Doch hy, en verſcheiden' Regtsgeleerden met hem oordeelden, dat hem, in het afwyzen uit de Vroedſchap, groot ongelyk geſchied was. Zelfs liet hy zyne Verdediging in openbaaren druk uitgaan:

XIV. Paats, Vroedſchap te Rotterdam, raakt ook in moeite, ter oorzaake van het ſchryven, van d'Avaux.

(*l*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 180, 182, 188, 192, 193.

1684. gaan: 't welk van zulk een gevolg was, dat hy, kort hierna, wederom verzogt werdt, zyne plaats in de Vroedſchap te bekleden (*m*).

Amſterdam beſluit, geene Afgevaardigden meer ter Dagvaart te zenden.

Maar 't geſchil met Amſterdam werdt zo ras niet bygelegd. De Regeering deezer Stad verontſchuldigde zig, te vergeefs, ter Vergaderinge van Holland, door een omſtandig Verhaal van 't gene tuſſchen den Graave d'Avaux en haare Afgevaardigden voorgevallen was. Zy drong, te vergeefs, op de ontzegeling haarer Papieren (*n*). Dit deedt haar beſluiten, geene Afgevaardigden meer ter Dagvaart te zenden, en haare zaaken aldaar te laaten verrigten door twee haarer Sekretariſſen, *Dirk Geelvink* en *Kornelis Munter*, die meer dan één Vertoog ter Vergaderinge van Holland inleverden, waarin beweerd werdt, dat men, in 't verzegelen van de Papieren der Stad, de vryheid der Leden gekrenkt, hunne byzondere voorregten verkragt, en een nieuw en kwaad voorbeeld aan de volgende tyden gegeven hadt; alles om geene andere reden, dan om dat, in den brief van d'Avaux, gewaagd werdt van eenige geſprekken, gehouden tuſſchen hem en die van Amſterdam, tot bevordering der Vrede; zonder dat de Stad immer eenige byzondere verbindtenis met hem aangegaan hadt. Ook boodt men, in een deezer Vertoogen, aan, de onſchuld der Regeeringe van Amſterdam nog nader te zullen doen blyken, ook

(*m*) Reſol. Holl. 24, 26 *Febr.* 21, 24 *Maart* 1684. *bl.* 44, 68, 159, 170. *Zie* Conſid. van Staatsz. *Num.* IX. *bl.* 40 *enz.* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 41-53.

(*n*) Reſol. Holl. 10 *Maart*, 14 *May* 1684. *bl.* 140, 242.

ook, des noods, door het openleggen der verzegelde Papieren, zo dra de Staaten de ontzegeling daarvan zouden hebben toegeſtaan (o): op welken laatſten voorſlag, ſommige Leden oordeelden, dat die van Amſterdam verklaaren moeſten, of zy dit openleggen der Papieren dagten te doen, terſtond na de ontzegeling, of na dat zy dezelven eerſt, eenigen tyd, in hunne magt, gehad zouden hebben. Doch de Edelen en verſcheiden' Steden meenden, dat men behoorde te treeden tot het onderzoeken der Papieren, eerze te rug gegeven werden. Zy bouwden deeze hunne meening op de volgende *vyf* redenen „ 1. Die van Amſterdam hadden den Graave d'Avaux kennis gegeven van de zwakheid van den Staat „ en van de verdeeldheid in den zelven: 't „ welk de Stad, met reden, verdagt hadt gemaakt. 2. Die van Amſterdam hadden hem „ gezeid, dat zy de Werving zouden beletten; „ en weigeren in dezelve te bewilligen. 3. Zy „ hadden hem onderregt van de middelen „ en kuiperyen, by hen aangelegd, tot ſtremming van de Werving; en van de Leden, „ die zy hadden aangeſproken en overgehaald „ tot hun gevoelen. 4. Zy hadden met hem „ geſproken van byzondere verzekeringen, welken men, des noods, geeven zou. 5. Zy „ hadden hem gedrongen, tot het overleveren van een Vertoog, niet zo zeer op dat „ men daarover ter algemeene Staatsverga-

1684.

De Edelen en eenige Steden oordeelen dat men de Papieren der Stad Amſterdam behoort te onderzoeken. Hunne redenen.

„ de-

(o) Extr. *uit de* Reſol. der Vroedſch. van Amſterd. *van* 28 *Febr.* 1684. Vertoog van Onſchuld *enz. in de* Conſider. van Staatsz. *Num.* XVI. *bl.* 77 *enz.*

1684. „ deringe raadpleegen, als op dat zulk een „ Vertoog onder 't Gemeen rugtbaar worden „ zou. Alle welke dingen, huns oordeels, „ ſmaakten naar ongeoorloofde verſtandhou- „ ding, ten nadeele van den Staat, en oor- „ zaak gaven, om de verzegelde Papieren te „ onderzoeken." Doch de Burgemeeſters van Amſterdam beantwoordden deeze redenen, in eenen brief aan de afgezondenen ter Dagvaart, waarvan zy allen ſtemmenden Steden een Afſchrift toeſchikten. Op de *eerſte*, merkten zy aan „ dat de Brief van d'Avaux, nergens, zo „ veel zy hadden konnen merken, te kennen „ gaf, dat hy, uit hun, het zwakke van den „ Staat en de oneenigheid in den zelven ver- „ ſtaan hadt. Doch deeze dingen waren wee- „ reldkundig geweeſt, voor den vierentwin- „ tigſten van Wintermaand, wanneer zy, voor „ 't eerſt, met hem, in geſprek getreden wa- „ ren; en konden ligtelyk geweeten wor- „ den, door eenen Ambaſſadeur, van wien „ de Raadpenſionaris Fagel, dikwils, gezeid „ hadt (5), dat hy alles wiſt uit te vorſchen, „ wat in den Staat omging." Op de *tweede*, zeidenze „ dat zy, op 't ſtuk der Wervinge, „ nooit iets aan d'Avaux verklaard hadden, „ waardoor hunne vrye raadpleeging op dit „ ſtuk, ook maar in 't allerminſt, zou hebben „ konnen belemmerd worden." 't Gene, in de

Wederlegging derzelven, door Burgemeeſteren van Amſterdam.

(5) Ik heb dit beveſtigd gevonden, in een' eigenhandigen brief van den Raadpenſionaris, den twintigſten van Oogſtmaand des jaars 1683, aan den Ambaſſadeur van Citters geſchreven.

de *derde* plaatſe, aangemerkt werdt „ zou „ geheel ongelooflyk moeten voorkomen aan „ elk, die wiſt, op wat wyze, men, in den „ aanvang deezes jaars, over de Wervinge, „ geraadpleegd hadt: hebbende Amſterdam „ alleen Schiedam nevens zig gehad, in 't af- „ ſtemmen der Wervinge; terwyl Delft oor- „ deelde, dat men 'er niet toe behoorde te „ beſluiten, dan met eenpaarige ſtemmen. „ Doch zy wilden niet ontveinzen, dat zy den „ Graave d'Avaux gezeid hadden, dat, ten „ opzigte van de raadpleegingen op zyne „ ſchriftelyke voorſtellen, verſcheiden voor- „ naame Leden, en zelfs, volgens zyn eigen „ getuigenis, de Raadpenſionaris van Holland „ in hun verſtand waren; 't welk men, ten on- „ regte, op de Wervinge geduid hadt." Op de *vierde* reden, verklaardenze „ niet alleen „ geene beloften gedaan; maar zelfs geene „ hoop altoos gegeven te hebben, van t'eeni- „ ge tyde eenige byzondere verbindtenis te „ zullen aangaan: waarom zy niet begrypen „ konden, wat den Ambaſſadeur mogt be- „ woogen hebben, om, in 't ſlot van zynen „ brief, te ſchryven, dat zy 't geſprek hier- „ over zouden verſchooven hebben, tot dat „ zy alle hoop om hunne oogmerken te be- „ reiken zouden hebben verlooren." Op dit *vyfde*, zeidenze „ dat hun oogmerk, in 't „ dringen op de inlevering van een ſchrifte- „ lyk voorſtel, geen ander geweeſt was, dan „ dat het komen mogt ter kenniſſe van zul- „ ken, die daarover moeſten raadpleegen. „ Doch alzo zulk een voorſtel noodwendig 1684.

1684. „ naar de Geweſten zou moeten gezonden
„ en daardoor rugtbaar worden, zo hadt het
„ aan den Ambaſſadeur vrygeſtaan, te ſchry-
„ ven, dat hy, hieruit, wat goeds verhoopte
„ tot bevordering van een Verdrag; zonder
„ dat zy zien konden, hoe zulk ſchryven hun
„ tot nadeel, veel min tot zo hooge misdaad
„ zou konnen worden toegerekend." Voorts, herhaalden de Burgemeeſters van Amſterdam de gedaane aanbieding, om hunne onſchuld, zo menze nog eenigszins in twyfel trekken mogt, ook door het openleggen der verzegelde Papieren, zo verze hiertoe dienſtig waren, nog volkomener, te doen blyken (*p*). Doch dit ſchryven werkte meer niet uit, dan dat men het onderzoeken der Papieren verſchoof. Zy bleeven, nog ruim drie maanden, verzegeld.

Verwydering tuſſchen zyne Hoogheid en Amſterdam. Schimpſchriften, van wederzyde verſpreid.

Midlerwyl, nam de verwydering tuſſchen zyne Hoogheid en de Stad Amſterdam, hand over hand, toe. Zy werdt gevoed, door verſcheiden' bitſe en ſchimpende ſchriften, die, van de eene en de andere zyde, in 't licht kwamen. Onder de voornaamſten, mogt men tellen de zogenoemde *Miſſive van eenen Regent ter Vergadering van Holland:* waarin 't gedrag van Amſterdam vinnig werdt doorgeſtreeken. De Regeering der Stad vondt geraaden dit ſchrift, welk zy hieldt, door den Raadpenſionaris of door iemant zyner vrienden (6), opgeſteld te zyn,

(*p*) Miſſive van Burgem. van Amſt. *van* 18 *Maart* 1684. *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 70 enz. *en* Conſid. van Staatsz. *Num.* XXVI. *bl.* 59.

(6) Ik heb, tegenwoordig, een' Brief van den Raadpen-

zyn, in openbaaren druk, te wederleggen. Doch behalve deeze Geſchriften, die wel ſcherp, maar niet ſchimpend waren opgeſteld, regende het, te Amſterdam, blaauwboekjes en ſchotſchriften van allerlei ſlag: ook veelen tegen zyne Hoogheid, die, by 't gemeen, zo ſterk beſchuldigd werdt, dat hy den oorlog zogt, dat de Staaten van Holland, reeds in Wintermaand, beſlooten hadden, den Hove en Geregten aan te ſchryven, datze zulke beſchuldigingen, welken zy *vuile laſteringen* noemden, ernſtelyk, zouden hebben te weeren (*q*). Ook kwam 'er, wat laater, wederom een Plakaat uit, tegen het drukken en verkoopen van *ſchandelyke Libellen* over Staatszaaken (*r*). Doch de drift van 't gemeen om zyne Overheid door te ſtryken wies aan tegen 't Verbod: vooral, te Amſterdam, daar de Regeering mogelyk meer door de vingeren zag, om dat zy thans zeer misnoegd was op den Prinſe. Of egter dit misnoegen, gelyk ſommigen ſchryven (*s*), zo ver gegaan zy, dat men in bedenking nam, om Prins Henrik Kaſimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, die, in 't voorleeden jaar, met de Prinſeſſe *Amelia van Anhalt* gehuwd was (*t*), tot Stadhouder, of Bevelhebber van Am- 1684.

(*q*) Reſol. Holl. 31 *Dec.* 1683. *bl.* 518.
(*r*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 389, 390.
(*s*) Burnet *Vol.* I. *p.* 594.
(*t*) Reſol. Holl. 3 *Decemb.* 1683. *bl.* 486. Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 153. *van* 1684. *bl.* 263.

penſionaris Fagel voor my, den zevenden van Lentemaand deezes jaars 1684, aan den Ambaſſadeur van Citters geſchreeven, waarin van deeze *Miſſive*, met goedkeuringe, gewaagd wordt.

1684. Amſterdam te verheffen; en dat men hem, ten deezen einde, derwaards, ontbooden zou hebben, zou ik niet durven verzekeren. Men voegt 'er by, dat de Franſche Ambaſſadeur de verdeeldheid ſtookte, en dat de Engelſche Gezant Chudleigh hem zo wakkerlyk byſtondt, dat hy zig niet ontzag, den Prins van Oranje, in 't aangezigt, te hoonen; waarop deeze hem niet meer zien wilde (*u*). Ook kon men elkanderen naauwlyks vinniger beſchuldigen, dan men, ten deezen tyde, deedt. Men ſchroomde, van de zyde der Amſterdammeren, niet, te zeggen, dat de Prins van Oranje 's Lands vryheid zogt te verkragten; terwyl men, van de andere zyde, onder 't gemeen, verſpreidde, dat Amſterdam 't Land aan Frankryk verkogt, en 't bedongen geld reeds van d'Avaux ontvangen hadt (*v*). Ook dreef men, dat deeze Stad, in de verſtandhouding met den Graave d'Avaux, misdaad van gekwetſte hoogheid begaan hadt. „ Maar," ſchryven ſommigen (*w*) „ Oranjes hoogheid werdt geagt ge„ kwetſt te zyn, als men ſlegts in 't minſt durf„ de tegenſpreeken, dat de gantſche Staat, op „ zynen enkelen wenk, draaide." Amſterdam durfde dit alleen doen, en kon het doen, met vrugt. „ Want, voegt men 'er by, de Prins „ hadt geene de minſte agting voor de Wet„ houders der overige Steden."

XV. Geſprek

Terwyl deeze vinnige verdeeldheid duurde,

(*u*) BURNET *Vol.* I. *p.* 594.
(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 209.
(*w*) C. V. BYNKERSHOEK Quæſt. Jur. publ. *Libr.* II. *Cap.* IV. *p.* 216.

de, vondt de Keurvorſt van Brandenburg geraaden, *Paulus van Fuchs* af te zenden naar Holland, om de Staaten en den Prins van Oranje te vermaanen tot vreedzaame gedagten, en om de Stad Amſterdam te verſterken in haare meening. Hy begaf zig, zo dra hy in Holland kwam, naar deeze Stad, en tradt, terſtond, in een mondgeſprek met Burgemeeſter van Beuningen, die 't voornaamſte deel aan 't bewind hadt, en zeer yverde tegen de Werving. In dit geſprek, hieldt de Burgemeeſter den Gezant voor „ dat de Stad gaarne zag, dat de „ Keurvorſt haar gedrag goedkeurde, en haar „ wilde onderſteunen: dat de Prins van O„ ranje, ten onregte, op haar verſtoord was, „ alzo zy, ziende dat zyne Hoogheid zig zel„ ven en den gantſchen Staat in 't verderf „ ſtorten zou, hem, zyns ondanks, behouden „ wilde. Men bedroog, vervolgde hy, den „ Prins, van alle kanten. Spanje was hem drie „ millioenen ſchuldig: op welke ſchuld, men „ eenige penningen betaald hadt. De overi„ gen hadt men hem beloofd te voldoen. Op „ deeze beloften, verliet zig zyne Hoogheid; „ ſchoon elk wiſt, hoe zeer het Spanje man„ gelde aan geld. De Spaanſchen hielden den „ Prinſe, dagelyks, verzierde tydingen voor, „ uit Frankryk. Zy zeiden hem, dat 's Ko„ nings ſchatkiſt ledig was; dat hy een' afkeer „ hadt van den oorlog; dat hy voor den Prin„ ſe vreesde, en dat men alles van hem ver„ werven zou, zo men hem ſlegts de tanden „ toonde. Doch hy, van Beuningen, geloof„ de, dat de Franſchen zelven zulke dingen

1684. tuſſchen den Keurbranden burgſchen Gezant Fuchs en Burgemeeſter van Beuningen, te Amſterdam.

1684. „ uitſtrooiden, om Spanje en den Prins te
„ mompen. 't Ontbrak zyner Hoogheid ook
„ aan geene vleijers, die hem inboezemden,
„ dat zyn vernuft alleen magtig was, Frank-
„ ryks oogmerken te verydelen. De Prins be-
„ zat meer ſtaatzugt, ſtyfzinnigheid en hoog-
„ gevoelendheid dan behoorlyk was. Anders,
„ zou hy zo zeer niet verſchillen met den
„ Keurvorſt, dien hy wel voor zynen Vader
„ agten mogt. Doch hy hadt zig geheel over-
„ gegeven aan den raad van den Markgraave
„ van Grana en van (7) *Bourgomagno*, Spaan-
„ ſchen Ambaſſadeur te Weenen: de eerſte
„ was een wargeeſt: de andere bezat weinig
„ oordeel. Beide haddenze het treurſpel ſa-
„ mengeſteld, welk nu vertoond werdt. De
„ Markgraaf dagt den laſt, dien hy den elen-
„ digen ingezetenen der Spaanſche Nederlan-
„ den opgelegd hadt, te ſchuiven op de ſchou-
„ ders van Duitſchland en van de Vereenigde
„ Geweſten. Bourgemagno hadt zig diets
„ gemaakt, dat hy den Koning van Groot-
„ Britanje, zyns ondanks, zou inwikkelen in
„ den oorlog met Frankryk. Op zulke grond-
„ ſlagen, ſteunde de belagchelyke Oorlogs-
„ verklaaring, die Spanje aan Frankryk ge-
„ daan hadt. Anders, ging hy voort, lagen den
„ Amſterdammeren de herſens zo verkeerd
„ niet, dat zy Frankryks magt vermeerderen,
„ en hunne eigen boeijen ſmeeden zouden
„ willen. Niets ſtreedt meer met elkanderen,
„ dan de belangen van Frankryk met die van
„ den

(7) Anderen noemen hem *Bourgomaneira*.

„ den Vereenigden Staat. Doch 't was nu de 1684.
„ gewoonte, om zulken, die eenen ontydigen
„ en verderfelyken oorlog afftemden, aan te
„ zien als gewonnen of omgekogt door Frank-
„ ryk." Fuchs, hierop het woord neemende, zeide „ dat de Keurvorſt in 't zelfde geval was, „ ſchoon hy niets nooder zag, dan den aanwas „ van Frankryks gebied; om welken te voor-„ komen, thans geen ander middel was, dan „ Vrede of Beſtand te maaken (x)."

't Geſprek viel, daarna, op de Byeenkomſt onder de Bondgenooten, in den Haage aangelegd, tot bevordering der Vrede (y), van welke byeenkomſt de Regeering van Amſterdam geringe verwagting hadt (z). Van Beuningen liet zig, hierover, in deezer voege, uit: „ Vreemd was 't, zeide hy, dat eenige weinige, „ en, uitgenomen Beieren en Lunenburg, „ ſchier de minſt vermogendſte Duitſche Vor-„ ſten niet ſchroomden, ſchikkingen te maa-„ ken over het noodlot des Ryks: deswege, „ voorſlagen doende en hoorende, zonder „ daartoe eenigen laſt te hebben van de mees-„ ten en magtigſten. Nog vreemder ſcheen „ 't hem, dat men eenige agting toonde voor „ de zogenaamde Bondgenooten, die tot on-„ derſteuning der Spaanſche Nederlanden nog „ geen' eenen ruiter in den zadel gezet hadden. „ De twiſt tuſſchen Frankryk en Spanje kon, „ zyns oordeels, ligtelyk, in den Haage „ beſlegt worden. Doch de geſchillen met „ het

(x) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 112. *p.* 1201.
(y) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 247. *van* 1684. *bl.* 106.
(z) *Zie* hier voor, *bl.* 173.

1684. „ het Duitſche Ryk moeſten te Regensburg
„ worden vereffend (*a*)."

XVI. Geſprek van den zelfden Gezant met den Prinſe van Oranje.

Hierna begaf Fuchs zig naar den Haage, daar hy, volgens zynen laſt, den Prinſe van Oranje 't gevaar, welk de Spaanſche Nederlanden liepen, voorhieldt, en op de noodzaaklykheid, om zig ſpoedig met Frankryk te verdraagen, kragtiglyk, aandrong: niet verzuimende te gewaagen van de verdeeldheid der Vereenigde Geweſten, welke weggenomen zou worden, als de Prins zig van zyn gezag bedienen wilde, om de vrede te bevorderen: waartoe de Keurvorſt, zyn Meeſter, hem op 't ernſtigſt verzoeken liet (*b*). De Prins antwoordde „ dat hem ten hoogſte leed was de „ gemeene zaaken in zulk eene verwarring te „ zien; dat alles zig haaſtte ten verderve, zo „ de voorzienigheid de zorg voor dit arme „ volk en voor de nabuurige volken niet op „ zig name. Wel wiſt hy, dat men hem, dien „ men geneigd hieldt ten oorloge, de voor„ naamſte ſchuld gaf van al dit kwaad. Doch „ men deedt hem, hierin, het hoogſte ongelyk. „ De Spaanſche Nederlanden waren een voor„ muur voor deezen Staat, en konden 'er niet „ van afgeſcheiden worden. Zo dra zy ver„ verd waren, zou Frankryk konnen door„ dringen, tot in het hert der Vereenigde Ge„ weſten, en zig dezelven, als bekwaamer tot „ den Koophandel dan tot den oorlog, ge„ heellyk, onderwerpen. De voorwaarden,

„ door

(*a*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 118. *p.* 1202.
(*b*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 116. *p.* 1200.

„ door Frankryk voorgeſlaagen, waren zulks 1684.
„ ingeſteld, dat de Koning, wanneer 't hem
„ luſtte, de Nederlanden zou konnen over-
„ weldigen. De troepen, die, hier en daar,
„ op de been gebragt waren, hadden dit,
„ tot hiertoe, belet. Maar wanneer menze,
„ op 't ſluiten van eene looze Vrede of Be-
„ ſtand, zou afgedankt hebben, zou men 't
„ zelfde zien gebeuren, dat na de Nieuwmeeg-
„ ſche Vrede gebeurd was; wanneer Frank-
„ ryk meer Lands dan geduurende den oor-
„ log hadt ingezwolgen. Vooral, moeſt men
„ niet gedoogen, dat Frankryk meeſter werdt
„ van Luxemburg, de eenigſte Stad, door
„ welke, de Spaanſche Nederlanden gemeen-
„ ſchap hadden met Duitſchland. Hy hadt
„ nogtans geenen afkeer van de Vrede; mids
„ zy, op billyke voorwaarden, getroffen kon
„ worden: waartoe de Keurvorſt veel by-
„ brengen kon. Frankryk ſteunde meer op de
„ gunſt van Deenemarke en den Keurvorſt,
„ dan op zyne eigen' kragt: en 't was blykbaar
„ genoeg, dat Deenemarke niets onderneê-
„ men zou, buiten bewilliging van zyne Keur-
„ vorſtelyke Doorlugtigheid. Zo de Keurvorſt
„ dan zyn vermogen in 't werk wilde ſtellen;
„ haaſt zou men vrede, en hy 'er al de eer van
„ hebben. Zyn eigen belang moeſt hem,
„ hiertoe, insgelyks, dringen. Hy moeſt be-
„ denken, wat hem te wagten ſtondt, als de
„ Spaanſche Nederlanden verlooren zouden
„ zyn. Zeker hy zou zyne rekening niet be-
„ ter vinden, by de Franſche vriendſchap, dan
„ Zweeden, Beieren en Hanover, die, eer-

De Prins verklaart zig geneigd tot vrede, op redelyke voorwaarden.

1684. „ tyds, naauwer dan de Keurvorſt, met Frankryk verbonden geweeſt waren. Keulen hadt „ ook, altoos, de zyde van Frankryk gehouden: en hoe veel hadden niet zyne Landen „ geleeden, van de Franſche Legers? De drie „ Keurvorſten aan den Ryn durfden geen „ woord kikken, 't geen Frankryk mishaagde. Die van Trier gevoelde, dagelyks, de „ uitwerkſels van den haat, dien men, aan 't „ Franſche Hof, tegen hem verwekt hadt. „ Frankryk hadt, wyders, geen het minſte regt „ op 't gene de Koning, na 't ſluiten der Nieuwmeegſche Vrede, naar zig genomen hadt: „ en blind moeſt men zyn, om niet te zien, „ dat hy donge naar de heerſchappye over Europa: immers, naar eene magt, groot genoeg, om willekeurig te konnen regeeren. „ 't Was, ondertuſſchen, waar, dat de magt, „ welke men tegen de Franſche ſtellen kon, „ daarby verre te kort ſchoot: en dat, zo men „ de zaaken ſlegts menſchelyker wyze beſchouwde, de Staat der Vereenigde Gewesten en deszelfs Bondgenooten niet dan nadeelen en nederlaagen te wagten hadden. „ Doch, gelyk hy op de regtvaardigheid der „ zaake en de opregtheid zyns gemoeds ſteunde; zo moeſt men, met geduld en ſtandvaſtigheid, afwagten, wat by Gode beſlooten ware. En zo den Staat de uiterſte ondergang over 't hoofd hangen mogt; was „ 't nog eerlyker, zyne bezittingen te verliezen, met de wapenen in de vuiſt, dan „ oogluikende te gedoogen, dat zy, onder dekſel van afhangkelykheden, en by wege van

„ her-

„ hereeniging, werden weggenomen. Zelfs 1684.
„ was een roemrugtige dood boven een eer-
„ loos leeven te kiezen." *Wat my betreft*, beſloot zyne Hoogheid, *ik ben in de tegenſpoeden gebooren en opgevoed. De Goddelyke gunſt heeft my, egter, ondanks de poogingen myner vyanden, herſteld in de waardigheden myner Voorouderen. De zelfde gunſt zal ook, hoop ik, niet gehengen, dat ik elendiglyk ſterve. Heeft Gods Wysheid het egter anders over my beſlooten; ik zal beruſten in zynen wil. Een ding ſmert my ten hoogſten, dat de Keurvorſt, die my, van myne vroegſte jeugd af, als zynen Zoon bemind heeft, en dien ik geëerd heb, als mynen Vader, nu meer ſchynt te hellen over de zyde der Amſterdammeren, die 't zig tot een' roem rekenen, al wat van my voorgeſlaagen wordt, te dwarsboomen. Onzeker is 't, wat uitſlag deeze binnenlandſche onluſten hebben zullen; doch zo de Stad Amſterdam al t'eenigen tyde tot betere gedagten komen mogt, wil ik egter nimmer iets te doen hebben met van Beuningen, van wien ik, op 't hoogſt, beledigd ben* (*t*). Tuſſchen beide, moet men hier aanmerken, dat de Burgemeeſter van Beuningen niet onkundig was van het misnoegen, welk de Prins, in 't byzonder tegen hem, hadt opgevat. Zelfs melden ſommigen, dat deeze kennis hem zo bevreesd maakte, dat hy niet uit Amſterdam durfde gaan, uit angſt, dat hy opgeligt en vaſtgezet zou worden. In de Stad zelve, was, of hieldt men zig zo bekommerd, dat men de poorten met dubbele wagt deedt bewaaken, en 't ys in de graften breeken, als ware men voor

Kommer der Stad Amſterdam en van Burgemeeſter van Beuningen.

(*t*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 119. *p.* 1202.

1684. voor overrompeling bedugt geweeſt (*d*). De inlegering van vyfduizend man in Naarden, en een gerugt, dat zyne Hoogheid voorhadt Amſterdam te bombardeeren, vermeerderde de bekommering (*e*). Doch daar werdt niets ondernomen op de Stad. Joan van Bankhem, voorheen Baljuw van 's Graavenhaage, hadt van verſcheiden' zwaare misdaaden beſchuldigd zynde, reeds eenige jaaren op de Voorpoorte van den Hove in hegtenis gezeten (*f*), doch omtrent deezen tyd, was hy ontſnapt, en, nevens zynen Zoon, geweeken naar Amſterdam, daar hy, nogtans, wederom betrapt werdt. Men bragt hem, op nieuws, naar den Haage, op de Gevangenpoorte, alwaar hy eindelyk, overleeden is. Toen hy te Amſterdam gevat was, werdt aldaar ook zekere *Samuel Boſch*, openlyk, ingedaagd. Van Bankhem en deeze Boſch hadden, naar men zeide, eenen aanſlag geſmeed, op den perſoon van Burgemeeſter van Beuningen (*g*). Doch van den grond van dit zeggen is my niets klaarlyk gebleeken. Alleenlyk vind ik, dat de Stad Amſterdam, omtrent deezen tyd, van de Staaten van Holland gemagtigd werdt, om zulken, die, zo gemeend werdt, op 't leeven van van Beuningen hadden toegelegd, en den aanſlag ontdekten, ſtrafvryheid te belooven (*h*).

Gerugt van een' aanſlag op zyn' Perſoon.

Mid-

(*d*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{1}{18}$ *Jan.* en $\frac{12}{22}$ *Febr.* 1684. *MSS.*

(*e*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 140, 177, 265, 270.

(*f*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 179.

(*g*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 257.

(*h*) Reſol. Holl. 24 *Maart* 1684. *bl.* 170.

Is. Tirion excudit.

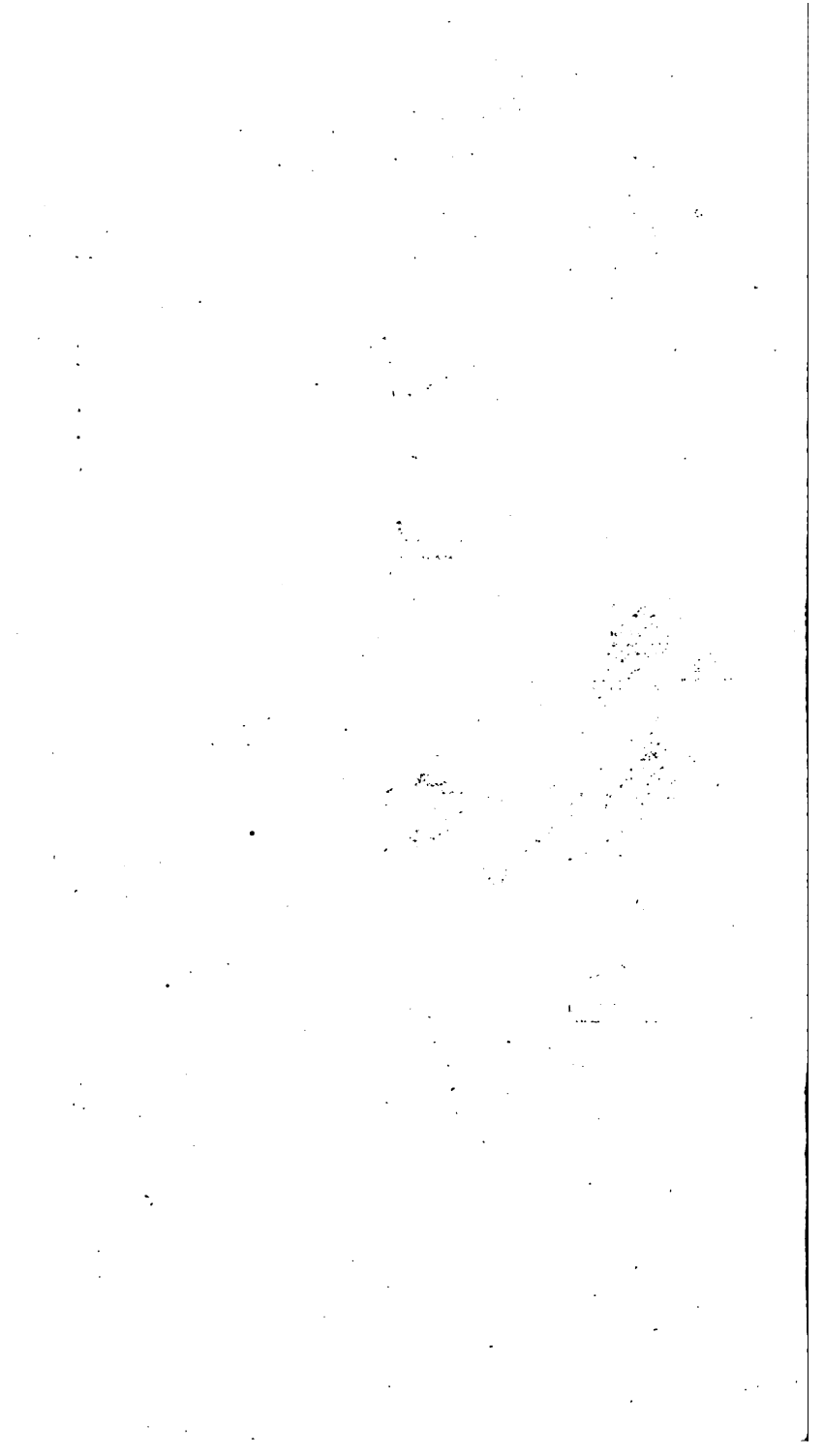

Midlerwyl, antwoordde de Keur-Brandenburgſche Gezant op de redenen des Prinſen van Oranje „ dat zyn Meeſter 't gevaar, welk „ uit den aanwas van Frankryks magt te dug- „ ten was, klaarlyk, begreep. Ook ſtrekten „ zyne poogingen nergens anders toe, dan „ om deezen aanwas te voorkomen. Alleen- „ lyk, was de vraag, door welke middelen dit „ beſt geſchieden kon? De Keurvorſt, die, „ door eene ervaarenis van vyfenveertig jaa- „ ren, geene geringe kennis der weereldſche „ zaaken verkreegen hadt, kon niet anders „ zien, of de oorlog, waartoe de Bondgenoo- „ ten ſcheenen te neigen, zou verderfelyk zyn „ voor de Chriſtenheid, als zullende alleen- „ lyk worden aangevangen, uit wanhoop, die „ allen heilzaamen raad gewoon is af te wy- „ zen. De Keizer hadt al zyne magt noodig „ tegen den Turk. Duitſchland was inwendig „ tweedragtig, en hadt, gedeeltelyk, weinig „ volks op de been. Spanje was uitgeput: de „ Vereenigde Geweſten onderling verdeeld: „ Engeland afkeerig van den kryg. Frankryk „ hadt, daarentegen, zo veel volks in de wa- „ penen, dat 'er de Rynkant en de Nederlan- „ den tevens door konden aangetaſt worden. „ De hoop van 't verloorene te herwinnen „ was veel zwakker, dan de vrees, om 'er nog „ veel meer by te verliezen. Dit nadeel kon, „ door Vrede of Beſtand, voorkomen wor- „ den: anders hadt men geen middel in zyne „ magt. Ongeraaden was 't, zeker, uit wan- „ hoop, een op al te zetten. 't Lighaam plagt, „ dikwils, door 't afzetten van een verrot Lid, „ be-

1684. Antwoord van den Keur-Brandenburgſchen Gezant, op de redenen des Prinſen van Oranje.

1684. „ behouden te worden. Als men niet alles
„ doen kon wat wenſchelyk ware, moeſt men
„ doen, 't gene men konde. Op deezen grond-
„ ſlag, was men gewoon iet af te ſtaan, om
„ vrede te koopen. Vergeefs, hoopte men op
„ hulp uit Duitſchland, daar de meeſte Sten-
„ den 't ſtuk inzagen als de Keurvorſt, en
„ oordeelden, dat 'er geen middel was om
„ Duitſchland te behouden, dan vrede met
„ Frankryk. Men bragt hiertegen in, dat men
„ zig op de Verdragen met Frankryk niet ver-
„ laaten kon. Maar dagt men dan eenen eeu-
„ wigen oorlog te voeren met dit Ryk? De
„ Keurvorſt, de Koning van Groot-Britanje
„ en andere liefhebbers der Vrede booden
„ zig aan, als waarborgen voor de onderhou-
„ ding van 't Verdrag, welk men, met den
„ Koning van Frankryk maaken zou, en wil-
„ den hem, zo hy 't daarna ſchonde, met ver-
„ eenigde kragten, tot reden zoeken te bren-
„ gen." Door deeze en diergelyke redenen, zogt Fuchs zyne Hoogheid te doen veranderen van beſluit. Doch de Prins bleef by zyn gevoelen. Ook zeide d'Avaux daarna tegen Fuchs, „ dat hy niets anders verwagt hadt," daarby voegende „ dat de Raadpenſionaris den Prins ſtyfde in zyn opzet. De Koning zyn Meester zou, nogtans, zyns oordeels, zig thans „ niet verder uitbreiden in de Nederlanden, „ alzo hy dan Amſterdam, Friesland en Stad „ en Lande noodzaaken zou, om zig te voegen by de overige Leden van den Staat. „ Ook zou Engeland zulks niet gedoogen, en „ de Regeering van Amſterdam zou dan in „ te-

D'Avaux ontdekt hem Frankryks oogmerk, om ſtil te zitten.

„ te groote engte gebragt worden. 't Scheen, 1684.
„ hierom, beſt, dat men de zaaken, nog eenigen
„ tyd, liete in den ſtaat, waarin zy thans wa-
„ ren, te meer, alzo zig, tuſſchen den Kei-
„ zer en den Turk, nog geene hoop tot vrede
„ opdeedt." Fuchs, ſedert met Fagel in ge-
ſprek getreden zynde, vondt deezen, volko-
menlyk, in 's Prinſen gevoelen. De Raadpen
ſionaris ſtondt den Gezanten toe „ dat de Ver-
„ eenigde Geweſten in groot gevaar waren,
„ en vol verwarring ſtaken;" maar voegde 'er,
met eenen ernſt, die hem natuurlyk was,
by „ dat de zaaken nog hachelyker geſtaan
„ hadden, in de voorgaande eeuwe; toen
„ Haarlem verlooren was, en Leiden en Alk-
„ maar, wonderdaadigtyk, behouden werden."

De Raadpenſionaris Fagel verklaart zig volkomenlyk voor 't gevoelen van zyne Hoogheid.

De zelfde God, ging hy voort, *leeft nog. Onze zaak is regtvaardig. En als 't al ten ergſten omkomt, is 't nog beter te ſterven, in 't handhaaven eener goede en Gode aangenaame zaake, dan in 't opvolgen van maatregelen, die uit den boozen zyn. Beter is't, den Franſchman, te Bruſſel en te Antwerpen, dan te Breda of te Dordrecht, te gemoet te trekken. De rampen, welken de Franſchen over 't Vereenigd Nederland hebben uitgeſtort, zyn nog in verſche gebeugenis. Duizend dooden te ſterven is wenſchelyker, dan bloot te ſtaan voor de wreedheden van den ontmenſchten* Louvois, *of van eenen knevelagtige Ontvanger, wien de Livreirok maar even is uitgetoogen. Onze voorouders hebben niet geſchroomd, den dood te ondergaan, in 't voorſtaan der gemeene Vryheid. Zy hebben zig, hierdoor, eenen onſterfelyken roem verworven. Hun voorbeeld moet men navolgen. Wy*

plag-

1684. *plagten veel vertrouwen te ſtellen in den Keurvorſt, die, gelyk wy, de vryheid lief heeft, en den zelfden Godsdienſt met ons belydt. Maar nu beroemt d'Avaux zig, dat zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid met Deenemarke en Keulen overeengekomen is, om de wapenen op te vatten tegen elk, die den Vereenigden Geweſten byſtandt biedt. Ten minſte, hadden wy vertrouwd, dat de Keurvorſt onzydig zou gebleeven zyn. Doch nu hy ook in verbond getreden is tot bederf van den Staat, ſchiet 'er niets over, dan op God te vertrouwen. Wy doen ons beſt, ondertuſſchen, om Spanje af te maanen van wanboopige beſluiten. Men neemt, daar, in overleg, om de binnenlandſche Steden, Luxemburg en Namen, het Overkwartier van Gelderland, en een gedeelte van Brabant aan Frankryk af te ſtaan tegen een gedeelte van Katalonie, en om de zeeplaatſen, Ooſtende en Nieuwpoort, benevens Gend, Brugge, Antwerpen en het overig gedeelte van Vlaanderen, te ſtellen onder de beſcherminge van Groot-Britanje: doch hiermede zou men zig alle de Nederlanden genoegzaam kwyt gemaakt hebben: waarom wy zulk een beſluit, met allen ernſt, moeten beletten.*

Zyne aanmerking wegens Amſterdam.

Op deeze wyze, ſprak Fagel tegen Fuchs, die 't geſprek van den Raadpenſionaris eer voor eene Kerkelyke Leerrede hieldt, dan voor een Staatkundig Vertoog. Wegens Amſterdam, hadt Fagel aangemerkt „ dat hem vreemd „ ſcheen, dat de Keurvorſt vriendſchap onder„ hieldt met eene Stad, die de voornaamſte „ oorzaak van de Nieuwmeegſche Vrede ge„ weeſt was, en zig altoos gekant hadt tegen „ zyne belangen." 't Antwoord, welk Fuchs op

op alles gaf; kwam, kortelyk, hierop uit: 1684.
„ Dat hy niet dan wanhoopige raadſlagen
„ verſtaan hadt. Dat men, niet buiten nood,
„ in een gewis bederf loopen moeſt. Dat 'er
„ zagter middelen waren, om de gemeene
„ kwaalen te genoezen. Een wakker ſtuurman
„ moeſt de hand niet van 't roer trekken, zo
„ lang 'er nog eenige hoop overſchoot, om
„ 't ſchip te behouden. 't Gene d'Avaux voor-
„ gaf was loutere ydelheid. De Keurvorſt on- Beant-
„ derhieldt vriendſchap met de Stad Amſter- woord.
„ dam, ten nutte van den Vereenigden Staat,
„ en tot herſtelling der inwendige eendragt.
„ Ontvangen' beledigingen ten gemeenen nu-
„ te te vergeeven was niet berispelyk, maar
„ pryzenswaardig." In deezer voege, beant-
woordde Fuchs den Raadpenſionaris, die,
ſchoon hy nu by zyn gevoelen ſcheen te bly-
ven, egter, ſedert, zo wel als zyne Hoogheid,
van andere gedagten worden moeſt: waartoe
veel hielp, dat verſcheiden' Geweſten, eer-
lang, meer dan voorheen, begonden te nei-
gen tot vrede (*i*), en zwaarigheid maakten,
om te bewilligen in de Wervinge der zeſtien-
duizend man.

De Staaten van Gelderland waren de eer- XVII.
ſten, die, nevens de meerderheid van Holland, Gelder-
in de Werving bewilligd hadden, op den eer- land be-
ſten van Sprokkelmaand, onder beding „ dat willigt in
„ zy gevolgd zouden worden van de ande- de Wer-
„ re Geweſten; dat zy vry zouden moeten vinge.
„ blyven van vyandlyken overval, en van
„ zwa-

(*i*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 119. *p.* 1203.

1684. „ zwaare doortogten of inlegeringen van eigen „ Krygsvolk; dat hun Geweſt, met volk en „ voorraad, voorzien zou worden; dat men de „ hand houden zou aan 't verbeteren der Ves„ tingwerken, en dat de overige Geweſten „ zouden worden verpligt, tot het voltallig „ houden hunner manſchap (*k*)." Maar in Zeeland, kwam men zo ras niet tot bewilliging (*l*). De Steden Middelburg en Goes verklaarden zig rondelyk tegen de Werving. Die van Middelburg trokken in twyfel, of de zeſtienduizend man wel alleen dienen zou, om de Vereenigde Geweſten in ſtaat van tegenweer te ſtellen tegen de Franſche krygsmagt, gelyk men voorgaf; en oordeelden, dat men zulks wel behoorde te konnen doen, met de vyfrigduizend man, welken de Staat, nog tegenwoordig, betaalde (*m*). Goes voegde zig by Middelburg. Men kon, derhalve, tot geen beſluit komen, ter Vergaderinge van Zeeland.

Handeling hier over in Zeeland. Middelburg en Goes ſtemmen de Werving af.

Zyne Hoogheid vermaant de Staaten, en de twee Steden in 't byzonder, ernſtelyk, tot

Zyne Hoogheid, hiervan kennis bekomen hebbende, ſchreef, den zeſtienden van Sprokkelmaand, eenen ernſtigen brief aan de Staaten van dit Geweſt, ſtrekkende, aan de eene zyde, om de Leden te vermaanen tot eendragt in 't geſchil, welk over de begrooting van elks aandeel in de buitengewoone laſten ontſtaan was tuſſchen Middelburg en vier der andere Steden; en aan de andere zyde, om Middelburg

(*k*) Reſol. Gener. *Mart.* 1 *Febr.* 1684.
(*l*) Notul Zeel. 15, 19, 22 *Jan.* 1684 *bl.* 19, 23, 27.
(*m*) Notul. Zeel. 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12 *Febr.* 1684. *bl.* 32, 38, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 177, 178, 181, 184, 185, 186. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 74. Conſider. van Staatsz. *Num.* III. *bl.* 20.

burg en Goes over te haalen tot bewilliging in de Werving. Over dit tweede punt, ſchreef de Prins, onder anderen, „ dat hy 't voor een „ zonderling oordeel Gods over den Staat „ aanzag, dat men, in eenen tyd, daar wys- „ heid, moed en liefde tot het Vaderland, „ meer dan iet anders, te paſſe kwamen, on- „ der de Regenten, luiden vondt, die zaaken, „ van dienſt niet ſlegts, maar volſtrekt nood- „ zaakelyk, tot behoudenis van den Staat, „ liever beknibbelen en tegenſpreeken, dan „ toeſtemmen wilden. Hy kon, voor God en „ de weereld, betuigen, dat hy niets liever „ wenſchte, dan vrede in de nabuurſchap, „ en verligting van laſten voor de Landzaa- „ ten. Die de gelegenheid zyner goederen „ kende, zou ook overtuigd moeten zyn, „ dat niemant in 't Land, ja verſcheiden' Ste- „ den en Geweſten niet, zo veel belang daar- „ by hadden, als hy. Nogtans, waren 'er „ kwaadaartigen in 't Land, die, verandering „ van Regeeringe in 't hoofd hebbende, hem „ beſchreeven, als ware hy gezind tot oorlog. „ Maar 't zou hem lief zyn, dat men hem eens „ aanwees, wat voordeel hy uit den oorlog „ zou konnen wagten. De verwoeſting zyner „ aanzienlyke Heerlykheden en goederen zou „ immers het eerſte zyn, dat hem te beurt „ vallen zou. Zyn oogmerk was alleen ge- „ weeſt, de Vrede te behouden en een Ver- „ drag te bewerken; maar niet een Verdrag en „ eene Vrede, die ons in grooter ongelegenhe- „ den ſtorten zouden, dan of wy, onder Gods „ zegen, in openbaaren oorlog, waren. Wat

1684. bewilliging.

1684. „ hadt toch de Nieuwmeegſche Vrede den
„ Spaanſchen Nederlanden gebaat? Wat ons?
„ die, van datze geſlooten geweeſt was, in
„ geduurige onruſt gehouden waren. Men
„ hadt Spanje een goed deel Lands afhandig
„ gemaakt. Men hadt, op eene Onchriſtely-
„ ke wyze, gebrand en geblaakt, en nogtans
„ voorgewend, de Vrede niet verbroken te
„ hebben. Was dat Vrede? zo wiſt hy niet
„ meer, hoe men de dingen noemen moeſt.
„ De volkomene onderwerping aan zulk eene
„ willekeurige oppermagt heette, by hem, een'
„ harden oorlog, geene vrede. Zo de keuze
„ van oorlog of vrede ons t'eenemaal vry-
„ ſtondt, ligt zou men weeten wat te kiezen
„ ware. Maar 't kwam hier aan op de behou-
„ denis der Spaanſche Nederlanden, den Voor-
„ muur van den Staat, die, door de verhaaſt-
„ te Vrede des jaars 1678, veel te zwak ge-
„ laaten was. Zeeland hadt het meeſte belang
„ by de behoudenis van deezen Voormuur,
„ en moeſt zig, derhalve, niet voegen by zul-
„ ken, die, door het tegenſpreeken der Wer-
„ vinge, toonden, daarvoor kleine zorg te
„ hebben. Het aanneemen van de voorſlagen
„ tot Vrede ſtondt ook aan Spanje, niet aan
„ deezen Staat. De Werving zou de Vrede
„ niet moeilyker maaken; maar veeleer bevor-
„ deren, ten minſte dienen, tot onze eigen'
„ beſcherming. Sommigen zeiden wel, dat de
„ Werving den oorlog onvermydelyk maaken
„ zou; dat Frankryk zyne overwinningen zou
„ voortzetten, en Spanje ſtyfzinniger bly-
„ ven, by het afſlaan der aangebooden' voor-

„ waar-

„ waarden. Maar waarom zou Frankryk ſter- 1684.
„ ker bewoogen worden tot het voortzetten
„ zyner overwinningen, als hy zag, dat men
„ zig in ſtaat zogt te ſtellen om 't hem te be-
„ letten, dan wanneer hy beſpeurde, dat men
„ hiertoe geene poogingen altoos aanwendde?
„ De Werving zou ook niet met opzigt op
„ Spanje geſchieden. Spanje kon 'er, derhal-
„ ve, niet ſtyfzinniger door gemaakt worden.
„ Veeleer, zou het bewoogen worden, om
„ redelyke voorwaarden ligter te omhelzen.
„ Zo men, ondertuſſchen, de Spaanſche Ne-
„ derlanden liet verlooren gaan, in welk een
„ gevaar zouden Zeeland; en Walcheren en
„ Zuidbeveland in 't byzonder niet geraaken?
„ Om alle welke redenen, hy vertrouwde,
„ dat Middelburg en Goes geene zwarigheid
„ meer maaken zouden om te bewilligen in de
„ Werving; maar, door hun voorbeeld, de
„ andere agterlyke Geweſten aanmoedigen, tot
„ een beſluit, overeenkomſtig met die her-
„ telykheid onzer voorouderen, door welke,
„ onder Gods zegen, de grondſlagen gelegd
„ waren tot behoudenis van onze Vryheid en
„ Godsdienſt (*n*)."

Doch dit ſchryven bragt meer niet te wege dan dat Goes zig, eerlang, voegde by de meerderheid (*o*). Maar Middelburg bleef de Werving afſtemmen (*p*). De Staaten van Zeeland be-

Goes bewilligt in de Werving. Middelburg blyft weigerig.

(*n*) *Zie* Notul. Zeel. 21 *Febr.* 1684. *bl.* 65, 176. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 76. Conſid. van Staatsz. *N.* IV. *bl.* 23.
(*o*) *Zie* Notul. Zeel. 24, 25, 26 *Febr.* 1684. *bl.* 67, 68, 69. Conſider. van Staatsz. *Num.* VIII. *bl.* 38.
(*p*) Notul. Zeel. 27 *Febr.* 1684. *bl.* 72.

1684. beſlooten toen de Stad te bezenden; gelyk, in Lentemaand, geſchiedde. By deeze gelegenheid werdt Burgemeeſter *de Haaze*, die, naar 't gevoelen der overige Leden, ten onregte, geweigerd hadt, de Wet te vergaderen (*q*), zyns oordeels, onheuſchelyk bejegend, door den Heere van Odyk, die den eerſten Edele vertoondę in de Staaten van Zeeland: 't welk de Vroedſchap van Middelburg zo euvel nam, dat zy beſloot, nooit Dagvaart by te woonen, noch in eenige gewoone of buitengewoone laſten te bewilligen, zo lang de Haaze niet in zyne eer herſteld ware. Over 't ſtuk der Wervinge, was zy reeds negentien maalen vergaderd geweeſt, en hieldt zig, hierom, over dit punt, nooit meer beroepelyk te zyn (*r*).

Zyne Hoogheid komt, in perſoon, in Zeeland.

De hevigheid in Zeeland was, derhalve, niet minder dan in Holland. Zyne Hoogheid meenende, hier, door zyne tegenwoordigheid, 't ſtuk der Wervinge te zullen doordryven, trok in perſoon naar Middelburg, en verſcheen, op den twintigſten van Lentemaand, in de Vergadering der Staaten: alwaar nogtans die van Middelburg geene Afgevaardigden zonden, voor dat men de aantekening, tegen Burgemeeſter de Haaze gedaan, uit der Staaten *Notulen*, geligt hadt. De Prins ſprak omtrent een uur agtereen, om de noodzaaklykheid der Wervinge aan te dringen. Die van Middelburg namen aan, van alles verſlag te zullen doen, en 't beſluit hunner Vroedſchap, ter naaſter byeen-

(*q*) Notul. Zeel. 11 *Maart* 1684. *bl.* 94.
(*r*) Notul. Zeel. 14, 15, 16 *Maart* 1684. *bl.* 94, 97, 98.

C. Netscher pinx. 1683.
Mr. PIETER DE HUYBERT,
Heer van Burgt en Kraayenstein,
Raadpensionaris van Zeeland.
A. Schouman del. naar 't Origineel by den Mr. Mr. H. J. Bosschaert Pensionaris te Middelburg.
J. Houbraken fec.
Is. Tirion excudit.

eenkomſte, te zullen inbrengen. Midlerwyl, ſprak de Prins, met de Leden der Vroedſchap van Middelburg, die meeſt tegen de Werving geyverd hadden, elk in 't byzonder, zoekende dezelven, door allerlei redenen, over te haalen tot zyne gevoelen; doch zy bleeven by het hunne. Des anderendaags, verſcheen zyne Hoogheid in de Vroedſchap, op nieuws, ſterk dringende op de Werving. Men verſchoof het antwoord op 's Prinſen voorſtel tot 's namiddags, wanneer men 't, ter Staatsvergaderinge, beloofde te zullen inbrengen. En toen verklaarden die van Middelburg, in hun antwoord, dat zy geene reden gehoord hadden, om van hun voorig beſluit af te gaan; ſchoon zy geenszins dagten, dat zy, die op de Werving drongen, den Staat dagten in te wikkelen in eenen oorlog. Doch zy verſtonden, dat de Werving, uit eigener aart, de verwydering grooter maaken zou, en veelligt, door den tyd, oorlog te wege te brengen; daar men, zonder Werving te doen, Spanje, door Verklaaringen, Reſolutien en andere middelen van nadruk, zou konnen brengen tot het aangaan van een Verdrag met Frankryk. Voorts, merkten zy aan, dat, volgens de Unie des jaars 1579, over dit ſtuk, niet met meerderheid van ſtemmen kon beſlooten worden; waarom de Werving toch zou moeten agterblyven, zo lang 'er de Geweſten niet eenpaarig in bewilligd hadden. De Prins, niet gezind om 't ſtuk hierby te laaten ſteeken, beval den Raadpenſionaris de Huybert, 't beſluit op te maaken met de meerderheid. Doch als deeze hier-

1684.

Middelburg laat zig egter niet beweegen.

De Huybert weigert, op 's Prinſen laſt, met de meer-

1684. hierin zwaarigheid maakte, te kennen geeven-
derheid de, dat zulks met zynen eed ſtreedt, nam zy-
te be- ne Hoogheid zelf de ſtemmen op. Zierikzee,
ſluiten. Thoolen, Vliſſingen en Veere ſtonden toe, dat
Zyne by meerderheid van ſtemmen, tot de Wervin-
Hoog- ge beſlooten werdt. Doch die van Goes durf-
heid den zo veel niet over zig neemen. De Stad
neemt werdt dan bezonden; doch antwoordde, op
zelf de den voorſlag, dien men haar deedt, alleenlyk,
ſtemmen dat *zy hoorde en zag*. Toen liet de Prins een
op. Geſchrift inſtellen, inhoudende, dat de Ste-
den waren overeengekomen om op de Wer-
ving te beſluiten, met meerderheid van ſtem-
Middel- men. Alle de Leden zweegen, toen dit Ge-
burg *pro* ſchrift, in de Vergaderinge der Staaten gele-
teſteert. zen werdt, uitgenomen Middelburg, welk 'er
een ernſtig *Proteſt* tegen deedt. Men ging eg-
ter voort, met het opmaaken van 't Beſluit tot
de Werving, welk, op den negenentwintig-
ſten van Lentemaand, ter Vergaderinge der
algemeene Staaten, werdt overgebragt (*s*).
Zierik- Doch eenige weeken hierna, verklaarde de
zee keurt Vroedſchap van Zierikzee, af te keuren, dat
af, dat haare Afgevaardigden hadden toegeſtaan, dat
men by men, op 't ſtuk der Wervinge, beſluiten mogt
over- by meerderheid van ſtemmen (*t*). 't Stondt,
ſtemming derhalve, over dit ſtuk, in Zeeland, niet min-
beſloo- der verward en tweedragtig, dan in Holland.
ten In beide de Geweſten, verklaarde de magtig-
heeft. ſte

(*s*) Notul. Zeel. 20, 21, 22, 23, 27, 28, 31 *Maart*, 1 *April* 1684. *bl.* 101, 103, 104, 105, 107, 111, 113, 115, 120. *Voiez auſſi* Negociat. *de* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 275.

(*t*) Notul. Zeel. 1684. *bl.* 311, 317. Holl. Mere. *van* 1684. *bl.* 81-86. Conſiden. van Staatsz. *Num.* XXV. *bl.* 54.

ſte Stad zig ſtandvaſtiglyk tegen de Werving. 1684.
En in beide de Geweſten, vondt men eene voornaame Stad, welke oordeelde, dat men, over dit ſtuk, niet beſluiten mogt, by meerderheid van ſtemmen: in Holland, Delft: in Zeeland, Zierikzee.

XVIII. Utrecht bewilligt in de Werving.

De Staaten van Utrecht hadden hunne bewilliging tot de Werving, reeds in 't begin van Sprokkelmaand, ter Vergadering der algemeene Staaten ingebragt (*u*). Maar die van Friesland, dikwils aangemaand tot bewilliging, door de algemeene Staaten, hadden, eindelyk, op den vyfentwintigſten van Sprokkelmaand, eenpaariglyk, beſlooten, de Werving af te ſtemmen. Zy oordeelden, gelyk Amſterdam en Middelburg, dat de Werving aanleiding geeven zou tot oorlog, in welk geval, hun Geweſt in 't byzonder veel te lyden zou hebben van de Franſche Bondgenooten in Duitſchland: waarom zy verſtonden, dat men Spanje moeſt doen beſluiten, tot Vrede of Beſtand met Frankryk. De algemeene Staaten, van 't beſluit van die van Friesland onderrigt, vonden raadzaam, eene bezending derwaards te doen; van welk voorneemen zy, vooraf, kennis gaven aan de Landſchaps-Vergaderinge, die reeds op 't ſcheiden ſtondt. De Staaten van Friesland verzogten, dat hunne Hoog-Mogendheden deeze moeite, in dit ongunſtig jaargetyde, ſpaaren wilden: te meer, om dat, op 't ſtuk der Wervinge, zulke eenpaarige en vaſte beſluiten genomen waren, dat daarin niet de min-

Friesland ſtemtze af.

Vrugteloze bezending derwaards.

(*u*) Holl. Merc. *van* 1684 *bl.* 87.

1684. minſte verandering te verwagten ſtondt. De algemeene Staaten bleeven by hun gevoelen. De Heeren *Fabricius*, *Voet van Winſen* en *Kuiper* trokken, in Lentemaand, naar Leeuwaarden. Doch deeze bezending was vrugteloos (*v*). De Staaten van Friesland verklaarden, ſchriftelyk, dat zy zig verpligt vonden, ten dienſte van den Lande en tot behoudenis der gemeene ruſte, de Werving te blyven afſtemmen (*w*).

Overyſſel draalt met beſluiten.

In Overyſſel, draalde men nog met beſluiten; doch verſcheiden' Leden toonden aldaar kleine genegenheid tot de Wervinge. Nogtans, meen ik, dat'er, ook in dit Geweſt, gelyk in Holland en Zeeland, eerlang, toe beſlooten werdt, by meerderheid van ſtemmen.

Stad en Lande ſtemt, met Friesland, tegen de Werving.

Doch Stad en Lande ſtemde, gelyk Friesland, de Werving plat af, voor 't einde van Lentemaand. De Staaten van Gelderland, die 't eerſt bewilligd hadden, en, in geval van oorloge, groot gevaar liepen van de Keulſche troepen, drongen, daarentegen, op het beginnen der Wervinge; waartoe ook, in den aanvang van Grasmaand, een voorſlag gedaan werdt, in de Vergadering van Holland. Doch de handel over een Beſtand, die, ſedert eenigen tyd, begonnen was, bragt te wege, dat de Werving eerſt uitgeſteld werdt, en, eindelyk, door het treffen van een Verdrag, van zelven agterbleef (*x*). De draad der geſchiedeniſſe leidt ons nu tot het verhaal van 't gene aanleiding tot deezen handel gegeven heeft.

De

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 277.
(*w*) Reſol. Friesl. 22 *Febr.* 15 *Maart* 1684. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 87-90.
(*x*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 91, 92.

De Koning van Spanje hadt Frankryk den oorlog verklaard, in de vaſte verwagting, dat hy, door Groot-Britanje en door de Staaten, terſtond, kragtiglyk, ondersteund zou geworden zyn. 't Ontſchoot hem dan zeer, dat men, in Engeland, weigerde, zig te ſteeken in den kryg, en dat het beſluit op de Werving der zestienduizend man zo lang agterbleef, in de Vereenigde Geweſten. Midlerwyl, werden de Spaanſche Nederlanden deerlyk afgeloopen door de Franſchen, die geheele Steedjes en Dorpen aan koolen leiden, of zwaare brandſchattingen deeden betaalen. De tyd, door Frankryk geſteld, om één' der gedaane voorſlagen aan te neemen, was nu verloopen, en de byeenkomſt der Bondgenooten in den Haage, die, tegen den eenentwintigſten van Louwmaand aangelegd geweeſt was (y), deedt niets af. De Staaten, dit beſpeurende, hielden by 't Franſche Hof aan, om nog twee, drie of vier maanden tyds, binnen welken, zy begeerden, dat de vyandlykheden in de Spaanſche Nederlanden ophielden, mids zy zig verbonden, hun werk te zullen maaken, om Spanje over te haalen tot een redelyk verdrag. D'Avaux, wien men dit voorſloeg, antwoordde „ dat hy de „ Staaten, uit 's Konings naam, verzekeren „ kon van het begeerde uitſtel, zo zy zig ſterk „ maaken wilden voor het aanneemen van een' „ zyner voorſlagen; of om, in geval Spanje „ weigerig bleeve, met zyne Majeſteit, te „ verdraagen wegens de verzekerdheid der „ Spaan-

1684.

XIX. Aanleiding tot de handeling over een twintigjaarig Beſtand tuſſchen Frankryk en Spanje.

(y) Holl. Merc. van 1683. bl. 247. van 1684. bl. 106.

1684. „ Spaanſchen Nederlanden, en 't wenden van
„ 's Konings wapenen naar elders; of om, eindelyk, te belooven, dat zy geenen ſtap doen
„ zouden, waardoor de Spaanſchen, op hoop
„ van nieuwen onderſtand van de Staaten,
„ in hunne weigering zouden konnen geſtyfd
„ worden." De Stad Amſterdam, groot genoegen hebbende in deezen voorſlag, zogt de Staaten van Holland, vergeefs, te beweegen, om 'er op te raadpleegen. Ook geſchiedde zulks niet, ter algemeene Staatsvergaderinge.

Voorſlag van d'Avaux hiertoe.

D'Avaux, ſedert, naderen laſt van den Koning ontvangen hebbende, ſloeg, op den zeventienden van Sprokkelmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge voor „ dat zyne Ma-
„ jeſteit nog aanboodt, een Beſtand van twin-
„ tig jaaren te willen ſluiten met het Keizer-
„ ryk; dat hy zig nog wilde genoegen met
„ de aanneeming van een' der voorſlagen, op
„ den vyfden van Slagtmaand gedaan (z): en
„ indien Spanje hiertoe niet mogt te bren-
„ gen zyn; wilde hy, ook met dit Ryk, een
„ Beſtand voor twintig jaaren ſluiten: alles
„ onder deeze voorwaarden, dat de Staaten
„ zig, onder borgtogt des Konings van En-
„ geland, by Verdrag, verbonden, om Span-
„ je, binnen twee of drie maanden, of een
„ der gemelde voorſlagen, of het Beſtand te
„ doen aanneemen: na 't ſluiten van welk Ver-
„ drag, de Koning alle vyandlykheden in de
„ Spaanſche Nederlanden zou doen ophou-
„ den: zelfs na 't eindigen der twee of drie
„ maan-

(z) *Zie* hier voor, *bl.* 138.

„ maanden, ſchoon Spanje dezelven mogt 1684.
„ hebben laaten verloopen, zonder Vrede of
„ Beſtand te maaken; mids dit Ryk zig ook
„ van vyandlykheden onder 't Franſch gebied
„ in de Nederlanden onthieldt, en de Staaten
„ beloofden, Spanje geenen nieuwen onder-
„ ſtand te zullen geeven, en hunne troepen
„ in de Spaanſche Nederlanden nergens an-
„ ders toe te zullen laaten gebruiken, dan tot
„ verdediging der Plaatſen, in welken zy ge-
„ legd waren. Doch zo de Staaten niet mog-
„ ten konnen beſluiten tot zulk een Verdrag;
„ en egter met zyne Majeſteit zouden willen
„ overeenkomen, wegens de middelen, om
„ het Hof van Madrid te beweegen tot eene
„ minnelyke overeenkomſt; zouden zy niet
„ van hem konnen vergen, dat hy naliet, zig
„ van zyne wapenen te bedienen, daar hy 't
„ geraaden vondt. Om egter te doen zien,
„ dat hy zyn voordeel niet doen wilde, met
„ den misſlag, dien Spanje begaan mogt, in
„ het afſlaan deezer aanbiedingen; zou hy,
„ van nu af, belooven, zo lang de tegenwoor-
„ dige oorlog duuren zou, niets te zullen on-
„ derneemen tegen eenige Stad in de Spaan-
„ ſche Nederlanden, zo de Staaten zig pleg-
„ tiglyk verbinden wilden, om Spanje, ner-
„ gens, noch in noch buiten de Nederlan-
„ den, op eenigerlei wyze, tegen Frankryk of
„ Frankryks Bondgenooten, te zullen onder-
„ ſteunen, en het Krygsvolk, welk zy reeds
„ in de Spaanſche Nederlanden hadden, niet
„ dan tot verdediging der Plaatſen te laaten
„ gebruiken. Zelfs wilde zyne Majeſteit de

„ vyand-

1684. „ vyandlykheden ten platten Lande der Neder-
„ landen doen ophouden, zo Spanje het zelfde
„ wilde doen (*a*)."

XX. Handelingen der Haagſche byeenkomſt.

De Haagſche byeenkomſt hadt, eer dit voorſtel geſchied was, andere maatregels begonnen te neemen. En ſchoon alles, van wege de Staaten, zeer tegen den zin van die van Friesland en Stad en Lande, en van de Stad Amſterdam, zeer geheim, in dezelve, verhandeld werdt (*b*), bleek egter wel haaſt, dat men 't aldaar toegelegd hadt, op 't voortzetten van den oorlog. Doch alzo, op deeze byeenkomſt, nog geene Gemagtigden verſcheenen waren, dan die van den Keizer, den Koning van Zweeden, den Keurvorſt van Beieren, de Vorſten van Lunenburg en Saxen-Weimar en Gotha, den Hertoge van Lotharingen en de Frankiſche en Overrynſche Kreitſen, twyfelde men, in 't gemeen, of de maatregels, welken hier beraamd werden, wel van eenige uitwerking zouden konnen zyn. Op 't einde van Sprokkelmaand, werdt, hier, beſlooten, dat men den Koning van Groot-Britanje zou zoeken over te haalen, dat hy Frankryk bewooge, tot het aangaan van een algemeen Beſtand, voor zeven of agt jaaren, mids de Koning te rug gave, 't gene hy, na 't ſluiten der Nieuwmeegſche Vrede, op het Duitſche Ryk en op Spanje, veroverd hadt. De Ambaſſadeur van Citters kreeg laſt,

(*a*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 189. *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 99. Conſider. van Staatsz. *Num.* V. *bl.* 28.

(*b*) Reſol. Gener. *Jovis* 2 *Maart* 1684. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 107-116.

laft, om deezen voorflag te doen aan Karel den II. die, terſtond, verklaarde, dat Frankryk nimmer in den zelven bewilligen zou. Ook was 't, zeide hy, ongehoord, dat men iet afſtondt by Beſtand: brengende de natuur van deeze ſoort van Verdragen mede, dat de dingen bleeven in den ſtaat, waarin zy, by het ſluiten van dezelven, geweeſt waren. Van Citters hernam, dat dit wel doorgaands, maar niet altoos plaats hadt. Doch, na veel handelens over en weder, antwoordde de Koning, eindelyk, by geſchrifte „ dat men zig houden „ moeſt aan den voorflag van d'Avaux tot een „ twintigjaarig Beſtand, en dat hy reeds laſt „ aan Chudleigh gezonden hadt, om deezen „ voorflag te ondersteunen." Chudleigh kweet zig ook van deezen laſt (*c*); waarop de Staaten beſlooten, op nieuws, by den Koning van Groot-Britanje, uit den naam der Bondgenooten, zo wel als uit hunnen eigen', aan te houden, dat hy de zaaken der Spaanſche Nederlanden toch niet wilde laaten dryven, noch alles opofferen aan de overmagt van Frankryk, zonder op de regtvaardigheid der zaake agt te geeven; maar zig veeleer met hen verbinden, om Frankryk te brengen tot billyker voorwaarden (*d*). De Ambaſſadeur van Citters voldeedt, volkomenlyk, aan 't oogmerk zyner Meeſteren. Doch de Koning bleef onverzettelyk, zig geduuriglyk beroepende op den toeſtand zyner zaaken binnens Ryks, die hem

1684.

De Koning van Groot-Britanje verklaart zig voor den voorflag van d'Avaux.

(*c*) *Zie* Conſid. van Staatsz. *Num.* XVIII. *bl.* 95.
(*d*) Reſol. Gener. *Lunæ* 20 *Maart* 1684.

1684. hem verhinderde, eenig beſluit te neemen, waardoor hy ook in uitheemſche onluſten zou konnen ingewikkeld worden. 't Scheen, nogtans, ſomtyds, dat zyne Majeſteit gaarne gezien zou hebben, dat hy nog tot Scheidsman verkooren geweeſt ware: in welk geval, hy, veelligt, Spanje nog iet minder zou hebben doen afſtaan, dan Frankryk gevorderd hadt (*e*). Doch men durfde zig op zyne uitdrukkingen niet te zeer verlaaten, en Spanje hadt zig van dit Scheidsmanſchap ook zo afkeerig getoond, dat men geen' kans zag, om de geſchillen, door dit middel, te doen byleggen (*f*).

XXI. Handeling met den Spaanſchen Gezant.

Geduurende deeze handeling, zogt de Spaanſche Gezant de Caſtel-Moncajo de Staaten te beweegen om Frankryk den oorlog te verklaaren, of ten minſte, de Spaanſche Nederlanden, met meerder manſchap, te ondersteunen (*g*). Het eerſte wordt volſtrektelyk afgeſlaagen.

De Staaten zenden nieuwen onderſtand naar de Spaanſche Nederlanden.

Doch de algemeene Staaten beſlooten, op den zeſtienden van Lentemaand, onaangezien Amſterdam 'er, ernſtelyk, tegen ſtemde, ter Vergaderinge van Holland (*h*), nog twaalf Regementen te voet en vyftien- of zeſtienhonderd paarden te zenden naar de Spaanſche Nederlanden (*i*): gelyk, zonder uitſtel, geſchiedde. Ook zondt zyne Hoogheid eenig Krygsvolk, onder den *Markgraave van*

(*e*) *Uit de* Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS. *MSS.*
(*f*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 117-136.
(*g*) Reſol. Holl. 9 *Febr.* 10 *Maart* 1684. *bl.* 23, 140. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 102, 136.
(*h*) Reſol. Holl. 21 *Maart*, 3 *Mey* 1684. *bl.* 160, 216.
(*i*) Reſol. Gener. *Jovis* 16 *Maart* 1684.

van Mompelian, naar de grenzen van Gelderland, om op de beweegingen van den Keurvorst van Keulen te passen. De Staaten van Friesland en Stad en Lande verklaarden zig, sedert, ernstelyk tegen het verhaast besluit, om meerder onderstand te zenden naar de Spaansche Nederlanden, betuigende onschuldig te willen zyn aan de nadeelen, welken 'er van te wagten waren. Ook begeerden zy, kort hierna, op ontvangen berigt, dat de Koning van Frankryk den Keurvorst van Keulen met een Leger ondersteunen zou, dat men hunne Gewesten voorzage van meerder Krygsvolk, en hiertoe den onderstand uit de Spaansche Nederlanden te rug ontboode. Doch de algemeene Staaten hielden hun voor „ dat zy „ den Voormnur van den Staat niet onver„ zorgd konden laaten; dat hun egter leed „ deedt, dat Friesland en Stad en Lande eenig „ gevaar zouden loopen, by gebrek van man„ schap; doch dat hieruit bespeurd kon wor„ den, hoe noodzaakelyk de voorgeslaagen' „ Werving ware, waarin de twee Gewesten „ niet hadden konnen bewilligen; doch waar„ toe men hen nu, nog eens, op 't ernstigst, „ vermaanen moest (k)." Doch de twee Gewesten lieten zig niet afzetten met dit antwoord. Zy dreigden hun Krygsvolk onbetaald te zullen laaten, zo men ten minste het gedeelte, welk ter hunner betaalinge stondt, niet te rug ontboode uit de Spaansche Nederlanden. Zy verzogten, dat de Resolutie der Staaten, 1684.

Friesland en Stad en Lande begeeren, dat dezelve te rug ontbooden worde.

(k) Resol. Gener. *Jovio* 13 *April* 1684.

1684. ten, vervattende het antwoord, welk men hun gegeven hadt, uit het Reſolutie-boek der algemeene Staaten, geligt en vernietigd mogt worden. Friesland in 't byzonder verklaarde, 't afzenden der troepen, in deeze gelegenheid, voor eene verkragting der Unie en eene krenking van het Regt der twee Geweſten. Die van Stad en Lande gaven te verſtaan, dat zy hun Krygsvolk, zo 't niet ten ſpoedigſte te rug gezonden werdt, zouden afdanken, ja, volgens een uitdrukkelyk Staatsbeſluit, met der daad, hielden voor afgedankt (*l*). De twiſt zou, naar alle waarſchynlykheid, hooger geloopen zyn, zo de voortgang der handelinge over een Beſtand de oorzaak, waaruit hy gereezen was, niet hadt doen verdwynen.

XXII. De Staaten beginnen met Frankryk te handelen.

De algemeene Staaten, ziende dat de Koning van Groot-Britanje onverzettelyk bleef, vonden, eindelyk, geraaden, zig regelregt te keeren tot den Koning van Frankryk, dien zy ook een algemeen agt- of tienjaarig Beſtand voorſloegen, mids hy eenige Plaatſen aan 't Ryk en aan Spanje afſtondt, en eenigen behieldt (*m*). Doch deeze voorſlag vondt geheel geenen ingang aan 't Franſche Hof. Van de andere zyde, verklaarde de Spaanſche Gezant, dat de Koning, zyn Meeſter, geen Beſtand aangaan zou dan met inſluiting van alle zyne Bondgenooten. Te gelyk, leverde hy een Lyſt over, vervattende, aan de eene zyde, de Plaatſen, die Frankryk, in den omtrek van Kortryk, ge-

(*l*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 137-157. Vervolg der Conſid. van Staatsz. *Num.* XVII. XVIII. *bl.* 29, 39.
(*m*) Reſol. Gener. *Mercurii* 12 *April* 1684.

gevorderd hadt; en aan de andere, de Plaatsen, die, na de afkondiging der Nieuwmeegsche Vrede, door de Fransche wapenen, veroverd waren; welke laatsten de eersten zeer verre overtroffen. De Staaten, uit den Heere van Sterrenberg, hunnen Ambassadeur aan 't Fransche Hof, vernomen hebbende, dat de Koning hunnen laatsten voorslag volstrektelyk verworpen hadt, overleiden met de Gezanten hunner Bondgenooten, wat 'er, in deezen staat der dingen, te doen ware, en wel *voorerst*, of men zig niet onderling zou behooren te verbinden, om het Verdrag te handhaaven, welk, tusschen Frankryk en Spanje, zou mogen geslooten worden? en *ten tweeden*, of men, in aanmerking van den tegenwoordigen staat der zaaken, niet iets meer aan Frankryk zou behooren toe te staan? De Spaansche antwoordden „ dat men zig, of verweeren, of ter bescheidenheid van Frankryk overgeeven moest. Dat Spanje nimmer tot „ het laatste besluiten zou. Daar schoot, „ derhalve, niets over, dan zig te verdedigen. De Bondgenooten zouden zig, hoopten „ zy, houden aan de Verdragen, en hen niet „ alleen in den nood laaten. Ondertusschen „ was 't redelyk, dat men borg stonde voor „ 't Verdrag, welk zou mogen geslooten worden. En zo 'er nog iet kon afgestaan worden, „ om het sluiten van dit Verdrag te bevorderen; zy wilden 't gaarne doen." De Keizerlyke Gezant Krampigt hieldt staande „ dat de „ handhaaving van 't gene men sluiten zou alreeds vastgesteld was, en slegts moest uit-

1684.

Hun voorslag wordt verworpen.

Zy raadpleegen met de Gezanten der Bondgenooten.

1684. „ gevoerd worden. Voorts, beſloot hy, ge-
„ lyk de Spaanſchen, dat men zig behoorde
„ te verweeren, en gaf breed op van het Le-
„ ger van den Keurvorſt van Beieren; waar-
„ by eenige Keizerlyke manſchap gevoegd
„ zou worden; doch hy wiſt niet te zeggen,
„ wanneer deeze troepen in ſtaat zyn zou-
„ den, om op te konnen trekken." De Zweed-
ſche Gezant Guldenſtolpe voerde omtrent de
zelfde taal: „ 't Krygsvolk van den Koning,
„ zynen Meeſter, was gereed. 't Ontbrak al-
„ leen aan ſchepen, om het over te voeren.
„ Ook moeſt men verzekerd zyn, dat de Staa-
„ ten eene Vloot in zee zouden brengen."
De Gezant der Frankiſche en Overrynſche
Kreitſen verklaarde „ dat zyne Meeſters de
„ Verdragen zouden naarkomen, zo de ande-
„ re Bondgenooten zulks insgelyks deeden.
„ Hunne troepen waren reeds aan 't bewee-
„ gen." De Lunenburgſche Gezant ſtemde,
„ voor de handhaaving van 't Verdrag; doch
„ hadt geen' laſt om op verderen afſtand te
„ dringen. Zyne Meeſters verwagtten eenen
„ oorlog, en konden hierom geenen onder-
„ ſtand zenden. Ook meenden zy genoeg te
„ doen, als zy de oogmerken van Deenemar-
„ ke en Keur-Brandenburg zogten te verydе-
„ len. De Gezant des Hertogs van Lotharingen
verklaarde „ geenen laſt te hebben dan tot
„ het maaken van een Beſtand; doch zyn
„ Meeſter zou zig naar de andere Bondge-
„ nooten ſchikken, en, met 's Keizers bewil-
„ liging, nog eenige regementen voegen by
„ hun Leger."

De

De Staaten, uit deeze redenen beſpeurende, dat de meeſte Bondgenooten weinig meer dan goede woorden hadden in te brengen, zagen, eindelyk, dat men tot handeling met Frankryk zou moeten komen. Een magtig Franſch Leger zakte vaſt af naar de Spaanſche Nederlanden. Men wiſt, dat de Koning zig aan 't hoofd van het zelve ſtellen, en ongetwyfeld iet van gewigt onderneemen zou. 't Krygsvolk, welk de Staat op de been hadt, kon Spanje kleinen dienſt doen, alzo men het, grootendeels, gebruiken moeſt, om de grenzen te dekken, tegen eenen gedreigden inval van den Keurvorſt van Keulen. En de voorgeſlaagen' Werving, al gelukteze op 't ſpoedigſte, kon weinig helpen, om Frankryk te ſtuiten. Alle deeze redenen, waarvan ſommige de kragt al vroeger gevat hadden, deeden, eindelyk, de Staaten van alle de Geweſten beſluiten, om Spanje te raaden tot het aanneemen van het twintigjaarig Beſtand, op de voorwaarden, door Frankryk voorgeſteld. Koning Karel werdt 'er met moeite toe overgehaald. De Heer van Heemskerk hadt 'er de eer van. Men tradt, eerlang, te Regensburg, over het voorgeſlaagen Beſtand in onderhandeling (*n*). 1684. XXIII. De Staaten beſluiten tot handeling op den voorſlag van d'Avaux.

Midlerwyl, was de Koning van Frankryk van Verſailles vertrokken, om zig aan 't hoofd van zyn Leger te ſtellen. Op den zevenentwintigſten van Grasmaand te Peronne gekomen zynde, kreeg hy de tyding, dat Luxemburg Luxemburg wordt belegerd door de Franſchen.

(*n*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 171-178.

1684. burg berend was, door den *Maarſchalk van Crequi*. Twee dagen laater, gaf de Graaf d'Avaux kennis van dit gewigtig nieuws aan de Staaten, hun te gelyk voorſlaande „ dat de „ Koning, zyn Meeſter, eenige Plaatſen, hem „ te vooren afgeſtaan, of door hem bemagtigd, te rug wilde geeven, zo de Markgraaf „ van Grana, voor den twintigſten van Bloeimaand, de Stad Luxemburg, nevens veertien „ of vyftien Dorpen, daaronder behoorende, „ aan hem overgave." Hy voegde hierby, „ dat de Koning voorhadt, op de eerſte daad „ van vyandelykheid, die de Staatſche troepen „ tegen de zynen bedryven zouden, buiten „ de ſterke Plaatſen in de Spaanſche Nederlanden, alle Schepen, Koopmanſchappen „ en goederen, den ingezetenen der Vereenigde Geweſten toekomende, aan te ſlaan, „ en de Staaten te handelen, als zulken, die „ met al hunne magt de Spaanſche hardnekkigheid ſtyfden, en hem, niet minder dan „ zyne openbaare vyanden, den oorlog aandeeden. Hy wagtte, hierop, binnen veertien dagen, antwoord, begeerende, na dien „ tyd, noch aan zyne voorige voorſlagen, noch „ aan deezen, gehouden te zyn (*o*)."

Nieuwe voorſlag van d'Avaux.

Hy dreigt de Staaten.

Beſluit der Vergaderinge.

Friesland en Stad en Lande vorderden, dat men de Spaanſchen terſtond zogte te beweegen tot het aanneemen van den voorſlag van d'Avaux; hun dreigende, dat men, by weigering hiervan, de hulptroepen te rug ontbieden zou. Doch de meeſte Geweſten beſlooten, op den zes-

(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 188.

zesden van Bloeimaand „ de Bondgenooten „ over te haalen, om, nevens hen, te bear- „ beiden, dat Spanje bewilligde in het twin- „ tigjaarig Beſtand, op zulke voorwaarden, „ als men beſt zou konnen bedingen." Men gaf van dit beſluit een Affchrift aan den Graave d'Avaux, die 'er weinig genoegen in nam, te kennen geevende „ dat het niet te verwag- „ ten ware, dat de Koning, zyn Meeſter, zig „ zou willen houden aan den voorſlag van 't „ Beſtand, op den zeventienden van Sprok- „ kelmaand gedaan. Ook mogt men wel den- „ ken, dat hy Luxemburg niet om niet bele- „ gerd hadt." Doch terwyl de Staaten begon- den te neigen naar 't gene Frankryk voorheen gevorderd hadt, werden zy, door Spanje en door de andere Bondgenooten, ſterk aangezet, om Frankryks eiſch van de hand te wyzen, en op het ontzetten van Luxemburg bedagt te zyn. De Staaten zogten Frankryk te bewee- gen, dat hy van zynen jongſten eiſch op Lu- xemburg afſtondt; wanneer zy Spanje zouden zoeken te brengen tot aanneeminge van het Beſtand op de voorige voorwaarden. Doch de Koning bleef onverzettelyk. Zelfs wilde hy den tyd van beraad niet langer uitſtrekken, dan tot den voorheen bepaalden twintigſten van Bloeimaand (*p*). Middlerwyl, hadt men, ter Vergaderinge van Holland, beſlooten, zyne Hoogheid te verzoeken, dat hy niet vyan- delyks wilde onderneemen tegen Frankryk, met het Krygsvolk van den Staat. Amſter- dam

1684.

D'Avaux neemt 'er klein ge- noegen in.

(*p*) Holl. Merc. *van* 1684, *bl.* 188-197, 198.

1684. dam ſtondt 'er op, dat men van dit beſluit kennis gave aan d'Avaux (q); 't welk ik egter niet vind, dat geſchied is.

XXIV. Luxemburg geeft zig over.

De Loopgraaven voor Luxemburg waren, op den agtſten van Bloeimaand, geopend, en de belegering werdt, ſedert, vlytiglyk voortgezet. De belegerden deeden eenige uitvallen; doch op den eenendertigſten beſlooten zy in beſprek te treeden. Men handelde tot op den vierden van Zomermaand, wanneer het Verdrag, waarby de Stad zig opgaf, getekend werdt (r). D'Avaux gaf'er den Staaten, terſtond, kennis van, en te gelyk, dat zyn Meeſter hun nog twaalf dagen na 't overgaan van Luxemburg verleende, om zig op zynen jongſten voorſlag te beraaden; binnen welken tyd, hy verhoopte, dat zy, of alleen, of te gelyk met Spanje, 's Konings aanbieding zouden omhelzen. Terſtond hierop, vertrok zyne Hoogheid, ziende waarop de ſpil der handelinge ſtondt te draaijen, naar 't Leger der Staaten by Vilvoorden: alwaar hy vertoefde, tot na 't ſluiten van 't Verdrag (s).

De Spaanſche Gezant houdt zig nog fier.

De Markgraaf van Caſtel-Moncajo hieldt zig egter nog fier, verklaarende, dat Spanje Luxemburg nimmer afſtaan zou. Maar de Gezanten der andere Bondgenooten ſpraken zo hoog niet. De Staaten verzogten d'Avaux om nog wat langer tyd van beraad; doch hy begeerde dien niet toe te ſtaan dan aan Spanje, en

(q) Seer. Reſol. Holl. 19 *May* 1684. V. *Deel*, *bl.* 181.
(r) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 197, 199, 204 *enz.* DANIEL, Journal *p.* CXLIIJ.
(s) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 201, 204.

en wanneer de Staaten het Beſtand zouden hebben getekend; in welk geval, hy, nog twee maanden na den dag der tekening, op de bekragtiging van Spanje, toeven wilde, en eene maand, na het beſluit van het Duitſche Ryk (*t*). 1684.

Terwyl de handeling, op deezen voet, ſtondt, zag de Stad Amſterdam ligtelyk, dat de zaaken zig meer en meer ſchikten naar haaren zin. Zy hadt, hierom, omtrent het midden van Bloeimaand, wederom Afgevaardigden gezonden naar den Haage; doch de ontzegeling haarer Papieren, tot nog toe, niet konnen verwerven. De Vroedſchap, zulk een' hoon niet langer willende verdraagen, beſloot, op den tweeden van Zomermaand, der Vergaderinge van Holland te doen aanzeggen „ dat, zo men, eindelyk, de vereiſchte orde niet ſtelde, tot ontzegeling haarer „ Papieren, zy niet zou bewilligen, in den „ ophef van eenige middelen, binnen haare „ Stad; noch verſtaan, langer, met goede „ oogen, aan te zien, dat, zonder haare toeſtemming, voortaan, op de poſten van den „ Staat van oorloge, betaalingen geſchiedden. „ En zo men, onverhoopt, hiermede, goedvondt voort te gaan, zou zy zig genoodzaakt vinden, daartegen, zulke beſluiten te „ neemen, en zulke middelen te gebruiken, „ als zy, tot voorſtand van haar regt en van „ de waardigheid der Stad, zou dienſtig oordeelen: betuigende zy, eindelyk, onſchuldig „ XXV. De Stad Amſterdam wil in geene gemeene laſten draagen, zo men haare Papieren niet ontzegele.

(*t*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 213, 214.

1684. „ dig te willen zyn, aan alle de onheilen,
„ welken, hieruit, zouden kunnen ryzen (*u*)."
Dit geschiedt, ten laatste. En deeze aanzegging was van zo veel nadruk, dat de Staaten, ten laatste, beslooten, eerst, den Heer van Maarseveen te ontslaan van de bewaaring der verzegelde Papieren; en daarna, deeze Papieren te doen ontzegelen, en in de magt der Afgevaardigden van Amsterdam te laaten, gelyk, op den vierentwintigsten van Zomermaand, geschiedde (*v*). De hevige twist, tusschen zyne Hoogheid en de Stad Amsterdam, werdt, hierdoor bygelegd. De Regeering nodigde, sedert, den Prins en zyne Gemaalin in haare Stad, daar zy deftig onthaald werden. Het misnoegen tusschen beide scheen, van deezen tyd af, verdweenen, of ten minste, voor eene geruime wyle, onder de asschе gesmoord te zyn (*w*).

XXVI. De Raadpensionaris Fagel verklaart zig nog tegen het Bestand. Ondertusschen, schikten zig de zaaken in den Haage, meer en meer, tot een Verdrag met Frankryk. De Staaten niet alleen; maar de Bondgenooten zelven, Spanje uitgenomen, neigden, meer dan te vooren, tot het Bestand; hoewel Fagel nog bleef verklaaren „ dat hy
„ nimmer de hand leenen zou, om Spanje tot
„ het afstaan van Luxemburg te noodzaaken;
„ dat het noodlot van een groot gedeelte van
„ Duitschland en van de Nederlanden van
„ deeze Stad afhing, en dat het overgeeven
„ der-

(*u*) Extract uit de Resol. der Vroedsch. van Amst. van 2 Juny 1684. Resol. Holl. 6 Juny 1684 bl. 265.
(*v*) Resol. Holl. 19, 23 Juny 1684. bl. 299, 305. Holl. Merc. van 1684. bl. 256, 257. Voeg. aussi Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. III. p. 162.
(*w*) BURNET Vol. I. p. 594.

„ derzelve zo veel was, als of men de han- 1684.
„ den, ja het hoofd affneedt, om het lighaam
„ te behouden. Door het afftaan deezer
„ Stad, zouden de drie Keurvorſten aan den
„ Ryn afhangkelyk gemaakt worden van Frank-
„ ryk; en de Prins van Oranje, die nimmer
„ den Koning van Frankryk hulde zou doen,
„ zou meer dan zeſtigduizend guldens jaar-
„ lyks, in de Provincie van Luxemburg, ver-
„ liezen." Hy voegde hierby „ dat hy wel
„ zag, dat het aanzien van zyne Hoogheid
„ geenen kleinen krak krygen zou buiten 's
„ Lands, zo de kwalykgezinden, door looze
„ treeken, Vrede of Beſtand wiſten te be-
„ werken; doch zyn roem zou, by de ver-
„ ſtandigen, zo veel te hooger ryzen, om dat
„ hy ſtandvaſtig gebleeven was in zyne be-
„ ſluiten. De Gemeente, by zig zelve geko-
„ men, zou zig te laat beklaagen, dat zy zig,
„ door vleiende redenen of verkeerde ſpaar-
„ zaamheid, van de bevordering van haar
„ waaragtig belang hadt laaten aftrekken. En
„ wat 'er ook gebeuren mogt, nooit zou hy
„ raaden, dat men Spanje verliete. Men hadt,
„ reeds dikwils, berouw gehad van het aangaan
„ der Nieuwmeegſche Vrede. Zo men, ander-
„ maal, weeke van de Verbonden, niemant zou
„ zig, na deezen, vertrouwen durven op de
„ Staaten (x)." Doch de Raadpenſionaris
ſchynt, op deeze wyze, te hebben geſproken,
eer nog Luxemburg den Franſchen in handen
gevallen was. Hy is, naderhand, een weinig
veranderd van gedagten.

In

(x) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 122. *p.* 1209.

1684. XXVII. Raadpleegingen over 't waarneemen der belangen des Prinſen van Oranje.

In 't raadpleegen op de handeling met Frankryk, oordeelden de Geweſten eenpaariglyk, dat men, by 't ſluiten van 't Beſtand, ook zorg draagen moeſt, voor de belangen van den Prinſe van Oranje. Men verſtondt, dat hy, geduurende 't Beſtand, in 't bezit van zyn Prinsdom en van de Luxemburgſche goederen behoorde te blyven. Ook moeſt, meende men, het vonnis, in zyn nadeel en ten behoeve der Graavinne van Iſenghien, door het Leenhof van Brabant, uitgeweezen, vernietigd worden. Veelen verſtonden ook, dat de geſchillen in 't Noorden moeſten worden vereffend (y). Doch Amſterdam oordeelde, dat de Staaten zig met de vereffening deezer geſchillen niet te moeijen hadden. Ook weigerde d'Avaux, over de Noordſche geſchillen, te handelen. Van de belangen des Prinſen van Oranje wilde hy mede niet gewaagd hebben in 't Verdrag; ſchoon hy te verſtaan gaf, dat de Koning, zyn Meeſter, uit inzigt voor den Keurvorſt van Brandenburg, meer voor den Prinſe doen zou, dan hy, by Verdrag, zou willen belooven. De Leden der Staaten van Holland verſchilden zeer, of men, op den handel over 't Beſtand, by eenpaarige ſtemmen alleen, of by meerderheid van ſtemmen, behoorde te beſluiten. De Raadpenſionaris dreef het eerſte; de Stad Amſterdam het laatſte, met veel hevigheid. 't Beſluit viel, aan de zyde van Amſterdam, en men ſtelde, op den zeſtienden van Zomermaand, ter Vergaderinge van Holland, met zeſtien ſtemmen vaſt, het Verdrag, om Spanje tot het Beſtand te

Daar d'Avaux niet van hooren wil.

(y) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 225, 226.

te beweegen, aan te gaan met Frankryk. De Edelen, Rotterdam en Medenblik waren de eenigſte Leden, die in dit beſluit niet hadden konnen bewilligen (*z*). Het werdt, ten zelfde dage, ter algemeene Staatsvergaderinge, overgebragt. Friesland en Stad en Lande bewilligden 'er, terſtond, in. Doch de vier andere Geweſten verzogten eenige dagen tyd van beraad. De algemeene Staaten leverden, midlerwyl, den Gezanten der Bondgenooten een ontwerp van het voorgenomen Verdrag met Frankryk over. De meeſten antwoordden, dat het hun aan laſt ontbrak, om dit ontwerp goed te keuren; doch dat zy 'er hunnen Meeſteren over ſchryven zouden. Maar de Markgraaf de Caſtel-Moncajo verklaarde, „ geen punt in 't ontwerp gevonden te hebben, „ dat niet vierkant aanliep tegen de erkentenis, welke de Staaten den Koning van Spanje ſchuldig waren; tegen de verbindtenis „ en goede trouwe der onderlinge Verdragen; „ tegen de eer der Vereenigde Geweſten; „ tegen de welvaart van derzelver ingezetenen; „ tegen de verzekeringen, welken de Staaten „ aan alle hunne Bondgenooten gegeven, en „ tegen de grondregels, welken hunne Hoog-„ Mogendheden, tot hiertoe, gevolgd hadden: waarom hy, tegen de uitvoering van „ dit ontwerp, op de kragtigſte wyze, *proteſteerde.*" Kort hierna vertrok hy, zonder affcheid van de Staaten genomen te hebben, naar Bruſſel (*a*).

1684.

De Staaten neigen tot het Verdrag met Frankryk.

Misnoegen van den Spanſchen Gezant.

De

(*z*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 129. *p.* 1209, 1210.
(*a*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 226-229.

1684. XXVIII. Verschil in de byzondere Gewesten.

De Staaten van Utrecht hadden, reeds in Bloeimaand, bewilligd, in 't Verdrag met Frankryk. Doch hunne Afgevaardigden beweerden nu, dat deeze bewilliging niet verder getrokken kon worden, dan tot eene toestemming van dit Verdrag, indien 't met eenpaarigheid van alle de Gewesten werdt aangenomen. Ook meenden zy, dat men 'er de belangen des Prinsen van Oranje aan verbinden moest. De twee eerst stemmende Leden der Staaten van Utrecht vielen hun toe; waarom de algemeene Staaten beslooten, die van Utrecht te bezenden: gelyk geschiedde (*b*). De bezending was niet vrugteloos. De Staaten van Utrecht voegden zig, eerlang, by die van Holland, Friesland en Stad en Lande. Overyssel bewilligde, ten zelfden tyde, in 't Verdrag. Toen gaf men den Graave d'Avaux kennis van den staat der zaaken, en verwierf nog twee dagen uitstel, alzo de bestemde tyd om te antwoorden nu verstreeken was. De Staaten van Holland, op den vierentwintigsten van Zomermaand, in vollen getale, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, verscheenen zynde, deeden, met vyf stemmen, besluiten tot het aanneemen van 't Verdrag. Gelderland en Zeeland hadden de andere Gewesten niet konnen beweegen, om d'Avaux om een nieuw uitstel van eenige dagen te verzoeken; waarom zy tegen dit besluit *protesteerden*. Terstond na dat het genomen was, werdt, van wege den Graave d'Avaux, en van wege de

Holland dryft het Besluit tot het Verdrag door, met vyf stemmen.

(*b*) Resol. Holl. 4 *May*, 20, 22, 24 *Juny* 1684. *bl.* 218, 298, 301, 307.

de Staaten, aan de Franſche en Staatſche Legers in de Spaanſche Nederlanden, bevel gezonden, om, aldaar, niets vyandelyks, tegen elkanderen, te ondernemen (c). Ten zelfden dage, beſlooten de algemeene Staaten, ter verdediging van hun gedrag, den Gezanten der Bondgenooten bekend te maaken: „ dat „ zy, in aanmerking neemende de verſchillende gevoelens tuſſchen de Bondgenooten, „ over de middelen om de geneezen geſchillen by te leggen, bewoogen waren geworden, om van den nood eene deugd te maaken, en te beſluiten, om de geſchillen liever te zien nederleggen door een Beſtand, „ dan de Chriſtenheid te zien ſtorten in eenen algemeenen oorlog. Zy meenden, wyders, aan de gantſche weereld getoond te „ hebben, hoe zeer zy bezorgd waren voor „ de behoudenis der Spaanſche Nederlanden, „ door het zenden van onverwylde hulpe derwaards. Maar 't ſtilzitten van Groot-Britanje; de verdeeldheid des Duitſchen Ryks; „ de ronde verklaaring van Keulen, Munſter „ en Brandenburg, dat zy, in geval van oorlog, genoodzaakt zouden zyn maatregels „ te neemen, die met de belangen van deezen Staat niet zouden overeenkomen; de „ bevinding, dat de Turkſche oorlog en de „ beweegingen van andere Mogendheden niet „ gedoogden; dat de Keizer en andere Duitſche Bondgenooten het Verbond zo ernſtig „ handhaafden, als zy beruigden wel te willen „ doen; 1684.

De Staaten verdedigen hun gedrag by de gezanten der Bondgenooten.

(c) Holl. Merc. van 1684. bl. 229, 230.

1684. „ doen; dat Spanje zelf, in verſcheiden' zwaa-
„ righeden ingewikkeld, niet zo veel voor zy-
„ ne Nederlanden hadt konnen zorgen, als
„ de nood wel vorderde; en dat zy alleen niet
„ in ſtaat waren, om Frankryk het hoofd te
„ bieden: alle deeze redenen hadden hen,
„ eindelyk, doen beſluiten, om, voor zo veel
„ hun aanging, te beruſten in het voorgeſlaa-
„ gen Beſtand, tuſſchen Frankryk en Spanje,
„ op de Franſche voorwaarden: in zulk een
„ vertrouwen, dat de Bondgenooten, nevens
„ hen, arbeiden zouden, om Spanje tot het
„ aanneemen van dit Beſtand over te haa-
„ len (*d*)" Vyf dagen na 't neemen van dit Beſluit, op den negenentwintigſten van Zomermaand, werdt het Verdrag tuſſchen Frankryk en de Staaten in den Haage getekend. De Staaten verbonden zig, by het zelve „ om
„ den Koning van Spanje te beweegen, tot
„ het aanneemen van een Beſtand van twin-
„ tig jaaren, binnen welken tyd, alle vyande-
„ lykheden, tuſſchen Frankryk en Spanje,
„ alomme, zouden ophouden, en alles herſteld
„ worden in den zelfden ſtaat, waarin het
„ door de Nieuwmeegſche Vrede gebragt was;
„ behalve, dat de Koning van Frankryk, ge-
„ duurende het Beſtand, in 't bezit blyven
„ zou van de Stad Luxemburg, en van de
„ Steden Beaumont, Bouvignes en Chimai,
„ met de Dorpen daar onder behoorende.
„ Kortryk en Diksmuiden zouden, ontman-
„ teld, te rug gegeven worden aan Spanje,
„ zo

Inhoud van het Verdrag tuſſchen Frankryk en de Staaten: waarby de laatſten zig verbinden om Spanje tot het aanneemen van het Beſtand te beweegen.

(*d*) Reſol. Gener. *Sabbathi* 24 *Junii* 1684.

„ zo zyne Kathblyke Majeſteit het Beſtand, 1684.
„ binnen zes weeken, aannam en bekragtigde. Na 't uitwiſſelen der bekragtigingen, zou Frankryk ook aan Spanje te rug „ geeven alle de overige Plaatſen, welken, na „ den twintigſten van Oogſtmaand des jaars „ 1683, door de Franſche wapenen, waren „ ingenomen: zullende dus beide de Kroonen „ blyven in den zelfden ſtaat van bezittinge, „ als zy geweeſt waren, ten tyde van het opligten der blokkeeringe van Luxemburg. „ 't Verſchil, welk over de onderhoorigheden deezer Plaatſen vallen mogt, zou aan de „ uitſpraak des Konings van Groot-Britanje „ verbleeven worden. De brandſchattingen „ zouden, wederzydſch, nog drie maanden „ na den genoemden tyd, geheeven worden. „ Midlerwyl, zou Frankryk, van nu af aan, „ alle vyandlykheden in de Spaanſche Nederlanden doen ophouden; zelfs ten platten „ Lande, zo Spanje zig, hiertoe, insgelyks, „ verbinden wilde. Doch zo Spanje 't Beſtand, in zes weeken, niet aannam, zouden „ de Staaten, terſtond, hun Krygsvolk te rug „ ontbieden uit de Spaanſche Nederlanden, „ en Spanje, geduurende deezen oorlog, „ geen' den minſten onderſtand bewyzen, „ noch eenige daad van vyandlykheid pleegen tegen Frankryk. Zyne Allerchriſtelykſte Majeſteit zou, daarentegen, geene Plaats „ in de Nederlanden aantaſten, zelfs 't platte „ Land niet, zo Spanje zig hiervan, insgelyks, onthieldt, zullende hy de wapenen „ elders voeren tegen Spanje. Frankryk ver-

1684. „ bondt zig, in geval hy, elders, eenige voor-
„ deelen behaalde op Spanje, dezelven nim-
„ mer te zullen verwisſelen, tegen eenige Plaat-
„ ſen in de Spaanſche Nederlanden: van wel-
„ ke hy zig ook, op geene andere wyze, ge-
„ duurende den gemelden tyd, zou mogen
„ meeſter maaken. Hy gaf aan 't Duitſche
„ Ryk nog eene maand tyds, om diengelyk een
„ Beſtand aan te neemen. Men zou den Ko-
„ nink van Groot-Britanje en andere Mogend-
„ heden ook in dit Verdrag aanneemen, zo
„ zy gelyke verbindtenis als de Staaten wil-
„ den ondergaan. Ook zouden zy waarbor-
„ gen konnen zyn voor het Verdrag, welk,
„ op deezen voet, met Spanje mogt getroffen
„ worden. Men verſtondt, by dit Verdrag,
„ geene verandering te maaken, in 't gene,
„ te Nieuwmegen, tuſſchen den Koning van
„ Frankryk en de Staaten, geſlooten was. Ein-
„ delyk, kwam men overeen, dat dit Ver-
„ drag, ter wederzyde, binnen drie weeken,
„ bekragtigd zou worden (*e*)." De bekragti-
ging volgde, van de zyde van Frankryk, ter-
ſtond. Doch in de Vereenigde Geweſten,
draalde zy; alzo verſcheiden' Leden van Gel-
derland, Zeeland, Utrecht en Overyſſel oor-
deelden, dat men eerſt beter behoorde te zor-
gen, voor de belangen van zyne Hoogheid;
die, in zyn Prinsdom Oranje, in Luxemburg
en in Walſch Brabant, veel van Frankryk ge-
leeden hadt. Op den negentienden van Hooi-
maand, den laatſten dag van de drie weeken,
wel-

De bekragtiging van dit Verdrag draalt by de Staaten.

(*e*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 79. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 294.

welken tot de bekragtiging beſtemd waren, hadden 'er nog niet meer dan drie Geweſten, Holland, Friesland en Stad en Lande, toe bewilligd. Zy zou, derhalve, hebben moeten agterblyven; zo, dien zelfden dag, de bewilliging van Overyſſel niet ingebragt geweeſt ware, in de Vergadering der algemeene Staaten. De drie overige Geweſten werden toen overſtemd; de bekragtiging geſchiedde, zonder verder uitſtel (*f*), en werdt, tegen die van Frankryk, uitgewiſſeld. 1684. Doch geſchiedt, eindelyk.

De Gevolmagtigden der Staaten, die dit Verdrag met den Graave d'Avaux geſlooten hadden, waren *Daniel van Wyngaarden*, Heer van Wyngaarden, uit de orde der Ridderſchap van Holland, Jakob Hop, Penſionaris van Amſterdam, Everard van Weede, Heer van Dykveld, *Sjouk Gerold van Burmania*, Grietman van Wimbritſeradeel, *Gyspert Kuiper*, Burgemeeſter van Deventer, en *Antoni Gerlacius*: allen Afgevaardigden ter Generaliteit, wegens Holland, Utrecht, Friesland, Overyſſel en Groningen en Ommelanden. Vreemd ſcheen 't, dat de Raadpenſionaris, gelyk de gewoonte medebragt, niet onder de Gevolmagtigden van Holland was. Doch men hadt hem, op zyne begeerte, verſchoond van deezen laſt (*g*). Ook hadt hy zig, te lang en te openlyk, verklaard tegen de handeling, om 'er nu nog in te werken. Schoon, wyders, de belangen des Prinſen van Oranje niet hadden konnen waargenomen worden, by dit Verdrag; hadt men, nog-

(*f*) Notul. Zeel. 14, 15, 17. *July* 1684. *bl.* 235, 237, 243; Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 241, 242.
(*g*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 129. *p.* 1210.

1684. nogtans, onlangs, in Overyſſel, getoond, dat men 'er, naar vermogen, voor zorgen wilde; den Prins, by Sententie der Leenkamer van 't Geweſt, beveſtigende in zyn regt op het Graafſchap Lingen; en de Graaven *Adolf* en *Fredrik Maurits van Tekelenburg* van alle aanſpraak op het zelve verſteekende (*b*).

XXIX. Spanje wordt in de noodzaaklykheid gebragt om te ſluiten.

't Verdrag tuſſchen Frankryk en de Staaten noodzaakte den Koning van Spanje, tot het aanneemen van het twintigjaarig Beſtand, op de voorwaarden, by het zelve beraamd (*i*). Hy zag zig, door dit Verdrag, ontzet van den byſtand der Staaten, den eenigſten, waarop hy, tot hiertoe, hadt konnen ſtaat maaken. Ook taſtte Koning Lodewyk hem niet alleen aan in de Nederlanden; maar hy hadt ook eene Vloot gezonden naar de Middellandſche zee, en den Maarſchalk van Bellefonds, met een Leger, gezonden naar Navarre en Katalonie, alwaar hy eenige voordeelen behaald hadt op de Spaanſchen, onder den Hertoge van Bournonville; hoewel hy, in Bloeimaand, 't beleg van Gironne hadt moeten opbreeken (*k*). De ſchatkiſt van Spanje was, daarenboven, uitgeput. Alle welke redenen Koning Karel beſluiten deeden tot het zenden van volmagt aan den Keizer, om in zynen naam 't Beſtand te ſluiten te Regensburg, alwaar men ook over een diergelyk Beſtand, tuſſchen het Keizerryk en Frankryk, in onderhandeling was.

Op

(*h*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Diplomat. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 413.

(*i*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN HEEMSKERK *van* 20 *July* 1684. *MS.*

(*k*) DANIEL Journal, *p.* CXLIV. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 214.

Op den vyftienden van Oogſtmaand, werdt hier het twintigjaarig Beſtand getekend, tuſſchen Frankryk en Spanje, juiſt op de zelfde voorwaarden, welken, by 't Verdrag met de Staaten, waren beraamd (*l*). Ten zelfden dage, werdt ook een twintigjaarig Beſtand geſlooten, tuſſchen Keizer Leopold en 't Roomſche Ryk ter eener en den Koning van Frankryk ter anderer zyde. Straatsburg en de Plaatſen, die Koning Lodewyk zig, tot den eerſten van Oogſtmaand des jaars 1681, hadt toegeëigend, werden hem, geduurende 't Beſtand, gelaaten, mids hy, in dezelven, den Gereformeerden en Lutherſchen vryheid van Godsdienſtoefening liete (*m*). Om den Keizer te noodzaaken tot de aanneeminge van het Beſtand, hadt de Koning den *Maarſchalk van Schomberg*, die nu zyn Leger geboodt, in de plaats van d'Humieres, die, in 't beleg van Luxemburg, geſneuveld was, met een aanzienlyk gedeelte van het zelve, doen trekken naar de Elzas (*n*): en deeze optogt hadt het ſluiten van het Verdrag met het Keizerryk verhaaſt. 1684. Twintigjaarig Beſtand tuſſchen Frankryk en Spanje, en tuſſchen het Keizerryk en Frankryk.

De Franſche troepen bleeven in de Spaanſche Nederlanden, tot na het bekragtigen van het Beſtand, door den Koning van Spanje: waarvan men, eerſt omtrent het midden van Herfſtmaand, te Regensburg, tyding kreeg. Ook was men niet eerder eens, over de betaaling van de agterſtallen der brandſchattingen, XXX. Gevolgen van het zelve.

(*l*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 83. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 244.

(*m*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 91. Holl. Merc. *van* 1684 *bl.* 247.

(*n*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 243.

1684. gen, welken Frankryk vorderde. De Vestingwerken van Kortryk en Diksmuiden werden, midlerwyl, geslegt: doch 't liep aan tot in 't volgende jaar, eer deeze Steden den Spaanschen werden ingeruimd. In 't Noorden, verslaauwden de toerustingen ten oorloge, inzonderheid na dat Frankryk opgehouden hadt, den Koning van Deenemarke te ondersteunen (*o*). Ook sloot de Koning van Zweeden, eerlang, een verdedigend Verbond met den Keurvorst van Brandenburg (*p*): welk kragtiglyk strekte, tot bewaaringe van de rust in deezen oord. De oorlog in Hongarye was, dit jaar, wederom, gelukkig uitgevallen voor de Keizerschen. De Turken werden geslaagen by Waitsen. De Hertog van Lotharingen bemagtigde Wicegratz, Waitsen en eenige andere Plaatsen. Doch 't beleg van Buda of Offen, welk hy, insgelyks, ondernomen hadt, moest, eerlang, opgebroken worden. 't Verbond, welk de Keizer met Poolen en Venetie hadt geslooten, deedt den Turken zeer veel afbreuk (*q*). Doch wy gewaagen van deezen kryg, slegts kortelyk en in 't voorbygaan, om dat 'er onze Staat niet dan een afgelegen belang by gehad heeft.

Aanmerkingen over den aanwas der Fransche magt, se-

Het twintigjaarig Bestand stelde den Staat gerust voor de onderneemingen van Frankryk, in de Spaansche Nederlanden, welken men, in 't algemeen, aanzag, als den Voormuur der Vereenigden. Ook scheenen de grenzen van den Staat, naar den kant van Duitschland,

(*o*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 251-254.
(*p*) *Voiez* DU MONT Corps Diplomat. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 123.
(*q*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 286-311.

land, meer beveiligd te zyn, ſedert dat Frankryk, met het Keizerryk verdraagen zynde, minder reden hadt, om eenige Duitſche Vorſten op te hitſen tegen de Bondgenooten des Keizers, en met naame tegen de Staaten der Vereenigde Gewesten. Doch onaangezien deeze voordeelen, welken men zig, hier, uit het Beſtand, beloovén mogt; zagen opmerkenden, niet zonder groote bekommering, hoe geweldig de Franſche magt aangegroeid was, ſedert omtrent vyftig jaaren, en inzonderheid, welk een aanzienlyk deel der Nederlanden, in dien tuſſchentyd, door de wapenen van Frankryk, op Spanje veroverd, en, by verſcheiden' Verdragen, behouden was. Veelen verwonderden zig, ten deezen tyde, dat Frankryk, van Duitſchland byna geenen, van Groot-Britanje geheel geenen, en van de Staaten maar kleinen tegenſtand te wagten hebbende, zyne overwinningen niet voortzettede in de Spaanſche Nederlanden, en zelfs een twintigjaarig Beſtand voorſloeg. Sommigen dagten, dat zulks alleénlyk toe te ſchryven was aan den ſlegten ſtaat der geldmiddelen in Frankryk, die, gewiſſelyk, door den jongſten oorlog, door de onderſtandgelden aan verſcheiden' Mogendheden, en door andere uitgaaven, veel geleeden hadt, en nog leedt. Doch waarſchynlyk is hierby gekomen de vrees, dat de ſchielyke uitbreiding van 's Konings gebied in de Nederlanden, de nabuurige Mogendheden, en veelligt Groot-Britanje zelf tegen hem in de wapenen helpen zou; waardoor zyne oogmerken, voor tegenwoordig niet alleen, maar mogelyk voor al-

1684. dert eene halve eeuwe.

1684. toos, zouden hebben konnen verydeld worden. De ſtaatkundige Vorſt beſloot, hierom, liever den oorlog voor eene wyle te ſtaaken, als hy, by verdrag, iet van belang winnen kon; dan den naaryver der Bondgenooten te zeer te ontſteeken. Hy vergenoegde zig, met de geruſte bezitting van Luxemburg voor eenen tyd; waardoor hy Spanje den weg affneedt, om zyne Nederlanden te voorzien van Duitſche hulpe, in geval het Beſtand niet gehouden mogt worden: gelyk te dugten was. Het zelfde oogmerk was duidelyk te beſpeuren, in alle de Verdragen, welken Frankryk, ſedert vyfentwintig jaaren, met Spanje geſlooten hadt. De Pyreneeſche, Akenſche en Nieuwmeegſche Vreden ſtrekten, zo wel als het tegenwoordig Verdrag, om Frankryk te beveſtigen, in 't bezit van een merkelyk deel zyner overwinningen; en werden geſlooten, in eenen tyd, als de argwaan der nabuuren, gaande geworden, op 't punt ſtondt, om zig, met meer geweld dan te vooren, te kanten tegen de uitvoering der Franſche oogmerken. Frankryk zou, op deeze wyze, by Verdrag op Verdrag, eindelyk, van alle de Spaanſche Nederlanden meeſter geworden zyn: zo maar de Turkſche oorlog verderfelyker voor 't Keizerryk geweeſt ware, of langer geduurd hadt; en zo Groot-Britanje altoos hadt konnen ſtil zitten. Doch de Turkſche kryg, hoe lang hy ook duuren mogt, viel nadeelig uit voor den Grooten Heer; en in Engeland ontſtonden, eerlang, veranderingen, die eene geheel nieuwe gedaante gaven aan den toeſtand, belangen en maatregels van dit Ryk.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Staat van Engeland. Proteſtantſch Verraad. Monmouth komt in Holland.* II. *Verdrag met den Koning van Marokko. Onluſten te Gorinchem. Verandering in de Vroedſchap, te Utrecht.* III. *Verſchil tuſſchen zyne Hoogheid en de Regeering van Dordrecht, over 't verkiezen der goede Luiden van Agten.* IV. *De Stad Amſterdam trekt de ſtreng van Dordrecht. Haare meening over 't gezag der Staaten en des Stadhouders.* V. *Zyne Hoogheid verkieſt de goede Luiden van Agten, uit eene nieuwe Nominatie. Dordrecht maakt onderſcheid, tuſſchen 't gezag van Willem den I. en dat der volgende Stadhouderen. De Stad proteſteert.* VI. *Zyne Hoogheid verkieſt vier Schepens te Leiden, buiten de Nominatie. Geſchil hierover bygelegd.* VII. *Amſterdam dringt op vermindering der Land-, en vermeerdering der Zeemagt.* VIII. *De Edelen wederleggen 't gevoelen van Amſterdam. Staat van Oorloge.* IX. *De Keizer begeert onderſtand tegen den Turk van de Staaten. Zyn verzoek wordt afgeweezen.* X. *Ver-*

drag met den Keurvorſt van Brandenburg, Handeling met Deenemarke. Met Spanje. XI. *De Staaten zoeken den Graaf van Benthem te verzoenen met zyne kinderen.* XII. *Karel de II. ſterft, Jakob de II. volgt hem op. Monmouth en Argyle verwekken eenen opſtand.* XIII. *Handeling tuſſchen de Staaten, Keur-Brandenburg en den Prinſe van Oranje. Van Beuningen verklaart zig tegen 't verminderen van 's Prinſen gezag. Argyle en Monmouth onthalsd.* XIV. *Gezantſchap naar Engeland. Verbond met Jakob den II.* XV. *Bantamſche oorlog. De Engelſchen worden uit Bantam verdreeven. Twiſt hierover met de Engelſche Maatſchappye.* XVI. *Jakob de II. zoekt de Teſt-Akten te doen afſchaffen.* XVII. *Herroeping van 't Edict van Nantes, en vervolging der Hervormden in Frankryk. 't Prinsdom Oranje verbeurd verklaard. Vervolging der Piemonteeſche Dalluiden.* XVIII. *Jakob de II. vordert het vatten van eenige weêrſpannelingen van de Staaten. Onluſten tuſſchen Frankryk en Spanje. Gevegt tuſſchen een Franſch en een Staaatſch Oorlogsſchip. Verbond tuſſchen verſcheiden Mogendheden. Tuſſchen Zweeden en de Staaten.* XIX. *Twiſt tuſſchen Deenemarke en Hamburg.* XX. *Ontdekking van pligtverzuim, in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze. Groot verval in dit Kollegie. Uitſlag der Regtspleeginge, hieruit ontſtaan.* XXI. *Waterſnood in Groningerland.* XXII. *Jakob de II. zoekt het Roomſch geloof in te voeren in zyn Ryk. Hy ruſt zig toe ter zee.* XXIII. *Geſprek tuſſchen den Prinſe van Oranje en Doktor Burnet. Toeleg, om*

zyne

zyne Hoogheid te ligten. XXIV. *Burnets beſchryving van den aart des Prinſen en der Prinſeſſe. Fraai gezeg der Prinſeſſe. 's Prinſen begrip van de Engelſche Regeering en Kerke.* XXV. *Bekommering der Staaten. Koning Jakob zoekt den Prins te winnen.* XXVI. *Handeling van den Engelſchen Gezant Albyville in den Haage. Burnet wordt burger van Amſterdam. Dykveld naar Engeland gezonden.* XXVII. *Albyville handelt met hunne Hoogheden. Koning Jakob is misnoegd op den Prinſe.* XXVIII. *Brieven van Steward aan Fagel, en van Fagel aan Steward.* XXIX. *Aanmerkingen over den invloed van Fagels ſchryven.* XXX. *Slegt beleid van Albyville.*

1684. I. Staat van Engeland.

ENgeland was, gelyk wy, reeds meer dan eens, in 't voorbygaan, hebben aangemerkt, ſedert eenen geruimen tyd, ontruſt geworden, door inwendige beweegingen, die, voorbereidſels waren van de verandering des jaars 1688. In 't voorleeden jaar, was 'er, wederom, een waar of gewaand verraad ontdekt, in 't gemeen het *Proteſtantſch Verraad* genoemd, om dat 'er, naar men zeide, veele Proteſtanten deel aan hadden. Men meent, dat de toeleg was, eenen opſtand te verwekken in 't Ryk, en den Hertog van Jork te verwyderen van 't Hof, *Jakob, Hertog van Monmouth*, natuurlyke Zoon des Konings, hadt de hand in 't werk, of was 'er veelligt de hoofdbeleider van. Sommigen willen, dat men 't ook op 't leeven des Konings gemunt hadt. Doch het regt geheim van Protestantſch Verraad.

1684. van dit verraad is nimmer aan den dag gekomen. De ontdekking koſtte verſcheiden' luiden van aanzien het leeven. Veelen weeken uit het Ryk, naar Holland en elders. Monmouth, die zig ook ſchuil hieldt, herwon, in deezen Zomer, 's Konings gunſt. Doch 't leedt niet lang, of hem werdt, op nieuws, het Hof ontzeid (*a*). Hy begaf zig toen naar Holland, daar hy van den Prinſe van Oranje, openlyk, en met byzondere tekenen van agtinge, ontvangen werdt (*b*). De Koning ſchreef den Prinſe, hierover, brieven vol erkentenis, en hieldt zelfs goed verſtand met Monmouth (*c*); waaruit men zou mogen vermoeden, dat deeze zig niet tegen den Koning vergreepen hadt; maar den Hertog van Jork, alleenlyk, gezogt hadt den voet te ligten. Sommigen willen, dat de Prins van Oranje de hand hadt in Monmouths aanſlag. Doch hiervan is my geen zeker blyk voorgekomen. Vaſt gaat het alleenlyk, dat de Prins, al ſedert eenigen tyd, aan 't Engelſche Hof en by den Koning, verdagt geweeſt was, dat hy gemeenſchap hieldt met eenige Engelſche Heeren, die zig kantten tegen de maatregels der voornaamſte Staatsdienaaren; en dat de Ambaſſadeur van Citters zig veel moeite gegeven hadt, om deezen argwaan te doen verdwynen (*d*). De Franſche Gezant aan 't Engelſche Hof arbeidde hier egter tegen aan, niet

Monmouth komt in Holland.

(*a*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 537-543, 553-555.
(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 575. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 56, 86, 117, 211, 225, 240.
(*c*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 555.
(*d*) Miſſive *van den* Ambaſſ. *van* CITTERS aan zyne Hoogheid *van* $\frac{23\ June}{3\ July}$ 1682. *MS.*

niet ſchroomende, openlyk te zeggen „ dat „ de Koning van Engeland geen' grooter' „ vyand hadt dan den Prins van Oranje; en „ dat zyne Majeſteit hiervan niet onkundig „ was (*e*)." Ondertuſſchen, maakten ſommigen, hier te Lande, hun' werk, om Koning Karel eenigszins te behaagen. De Ridder *Thomas Armſtrong*, een boezemvriend des Hertogs van Monmouth, die ook uit Engeland geweeken, en op wiens lyf vyfhonderd pond ſterlings gezet was, werdt, op den veertienden van Zomermaand deezes jaars, op verzoek van den Engelſchen Gezant, Chudleigh, door *Kornelis Paats*, Schout van Leiden, in 't doorreizen deezer Stad, betrapt; terſtond naar Rotterdam, en van daar naar Londen gevoerd, alwaar hy, eerlang, in 't openbaar, onthalsd werdt (*f*). De Staaten van Holland namen kwalyk, dat dit aantaſten en vervoeren buiten hunne kenniſſe geſchied was, en verbooden, ſedert, allen Schouten en Baljuwen iet diergelyks te onderneemen, zonder 'er uitdrukkelyk bevel van hun toe ontvangen te hebben (*g*). Men hadt te meer reden, om over het vervoeren van Armſtrong te onvrede te zyn, indien hy, gelyk ſommigen aantekenen, te Nieuwmegen, gebooren geweeſt was, en alleenlyk door ontſteltenis verzuimd hadt, zig, na dat hy gevat was, hierop te beroepen (*h*). Wyders, vind ik,

1684.

Armſtrong wordt te Leiden gevat, en te Londen onthalsd.

(*e*) Miſſive *als boven van* $\frac{24\ Oct.}{3\ Nov.}$ 1682. *MS.*

(*f*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. van CITTERS *van* $\frac{17}{27}$ *Juny* 1684. *MS.*

(*g*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 274 *enz.*

(*h*) BURNET *Vol.* I. *p.* 577.

1684. ik, dat Armſtrong, eer hy in Holland kwam, te Kleeve, gezeid zou hebben „ dat hy om „ geene andere reden uit Engeland geweeken was, dan om dat de Paapſche aanhang, of die des Hertogs van Jork, welke „ aan 't Hof boven dreef, de rykſte en aanzienlykſte Proteſtanten, op allerlei wyze, „ zogt te onderdrukken en van kant te helpen: „ en dat alles wat men van een ontworpen verraad verſpreidde louter verzierd was (*i*)." Ondertuſſchen, waren de ſtrenge ſtrafoefeningen, die, ten deezen tyde, in Engeland, geſchiedden, een der voornaamſte middelen ter beveſtiging van het willekeurig gezag, welk de Koning zig hadt begonnen aan te maatigen (*k*).

II. Verdrag van Vrede en Koophandel met den Koning van Marokko.

In Oogſtmaand deezes jaars, werdt, eindelyk, het Verdrag van Vrede, Scheepvaart en Koophandel bekragtigd, welk de Staaten, in Bloeimaand des jaars 1683, getroffen hadden, met *Mulei Iſmael*, Koning van Marokko en Fez. Het beſtondt uit eenentwintig punten. By het zelve was bedongen „ dat de ſchepen „ der ingezetenen van deezen Staat, in zee, „ niet zouden mogen doorzogt worden, door „ de onderzaaten des Konings; dat, eenig „ Nederlandſch ſchip ſtrandende op de kusten van Marokko, het volk niet tot Slaaven zou mogen gemaakt worden; dat geene ſchepen van onderzaaten des Konings „ op buit zouden vaaren, omtrent de kusten deezer Landen; dat de Nederlandſche „ Koop-

(*i*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 117. *p.* 1201.
(*k*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 556.

„ Koopluiden niet verpligt zouden zyn, huns 1684.
„ ondanks, de goederen van de onderzaaten
„ des Konings te koopen; dat de Nederlan-
„ ders, in geval van Vredebreuke, met hun-
„ ne goederen en huisgezinnen, vryelyk, zou-
„ den mogen vertrekken uit de Staaten des
„ Konings, en dat Nederlandsche Persoonen
„ of goederen, bevonden wordende in vyand-
„ lyke schepen, geen' overlast zouden te ly-
„ den hebben" benevens meer diergelyke pun-
ten, den vryen en veiligen handel betreffen-
de (*l*). De Staaten deeden, sedert, tot be-
vestiging der Vrede, den Koning eenig ge-
schenk van schietgeweer. Doch de Marok-
sche Gezant, *Mahomet Hisquiardo*, die, in
Herfstmaand des jaars 1686, in den Haage
kwam, klaagde, dat de loopen der Vuurroers
te kort geweest waren, en vorderde honderd
roers met lange loopen, waarvan hy een staal
mede bragt (*m*). Ook meen ik, datze hem wer-
den toegestaan.

Te Gorinchem, ontstondt, in de Lente dee- Onlusten
zes jaars 1684, eenige onlust onder de Wet- in de Re-
houders, die hier, kortelyk, verdient gemeld geeringe
te worden. De Drossaard der Stad Gorin- te Gorin-
chem en des Lands van Arkel plagt, oulings, chem.
groot gezag te hebben in de Regeeringe der
Stad. Hy verkoos Burgemeesters, Schepens
en Vroedschappen; deedt de Vroedschap, uit
zynen naam, vergaderen, en hadt, als een Lid
der Vergaderinge, zitting in dezelve. Doch
na

(*l*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 74, 77.
(*m*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 205, 206.

1684. na de dood van Willem den II, Prinſe van Oranje, en geduurende de Stadhouderlooze Regeeringe, welke hierop volgde, werdt het gezag des Droſſaards merkelyk beſnoeid door de Staaten van Holland, die, in de jaaren 1652 en 1662, verklaarden, dat de Droſſaard, voortaan, geene zitting noch ſtem hebben zou in de Vroedſchap (*n*). Willem de III., Prins van Oranje, in 't jaar 1672, tot Stadhouder verheeven zynde, ſtelde, eerlang, den Heer *Lodewyk Huigens* voor, om, door de Staaten, tot Droſſaard te worden aangeſteld: gelyk geſchiedde. En deeze, diep ſtaande in de gunſt van zyne Hoogheid, zogt zig, door den tyd, te herſtellen, in 't gezag, welk de Droſſaarden, oulings, gehad hadden. De verkiezing van Burgemeeſteren, Schepenen en Vroedſchap geſchiedde, nogtans, door den Stadhouder. Doch, tuſſchen de Wethouderſchap en den Droſſaard Huigens, rees, door den tyd, zulk een hevige twiſt, dat deeze eerſt in zyn ampt geſchorſt, en daarna, door 't Hof van Holland, in eene merkelyke geldboete, verweezen werdt (*o*). Sedert, nam hy zyn ampt wederom waar, tot klein genoegen der Regeeringe. Doch zyne Hoogheid hieldt hem de hand boven 't hoofd. In Grasmaand deezes jaars 1684, borſt het ſmeulend misnoegen wederom uit, ter gelegenheid der aanſtellinge van Kapiteinen, Luitenants en Vendrigs der Schutterye, waartoe, beide door den Droſſaard

(*n*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 414, 414.
(*o*) *Zie* Berigt van 't Hof *gedrukt* 1676. *en* andere Stukken *van dien tyd.*

ſaard en door de Burgemeeſters, Vroedſchap belegd was. De Droſſaard hadt de Vergadering tegen tien, de Burgemeeſters tegen elf uuren ſamengeroepen. De meeſte Leden van de Vroedſchap verſcheenen, op de aanzeggingе des Droſſaards, op 't Stadhuis: doch de Burgemeeſters hadden de Vroedſchaps Kamer doen ſluiten, en de ſleutels naar zig genomen. Men liet dan de deur opſteeken, en tradt, terſtond, tot de aanſtelling der Burger-Officieren, die ook, zonder uitſtel, beëedigd werden: waarna de Droſſaard vertrok. De Burgemeeſters en nog vier Vroedſchappen, toen in de Kamer gekomen zynde, wilden tot de verkiezing van Burger-Officieren overgaan, toen zy vernamen, dat het werk reeds verrigt was. Hierop ontſtondt veel hevigheid, tot zo ver zelfs, dat een Burgemeeſter en een Vroedſchap genoegzaam handgemeen raakten. De Droſſaard beval, des anderendaags, dat elk de aangeſtelde Officiers zou hebben te erkennen. De Burgemeeſters gebooden het tegendeel, en benoemden nieuwen. Ook klaagden zy aan de Staaten, over den Droſſaard, en over twee Leden uit de Vroedſchap. De Staaten hielden, by voorraad, de oude Officiers in dienſt, en deeden 't geſchil onderzoeken door Gemagtigden. 't Bleef eene geruime wyle onbeſliſt (p). Ook is 't, zo ver my bekend is, nimmer, volkomenlyk afgedaan. Maar op den Uitſpraak 1684.

(p) Reſol. Holl. 21 *July* 1683. *bl.* 215, 4, 6, 8 *Mey*, 3 *July* 1684. *bl.* 219, 227, 236, 340. 5 *Juny*, 18 *Sept.* 1685. *bl.* 273, 435. Aantek. van een' Regent van Delft *van* 27 *Sept.* 1685. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 257.

1684. van zyne Hoogheid.

den eerſten van Lentemaand des jaars 1686, deedt zyne Hoogheid eene uitſpraak, volgens welke, de Droſſaard beveſtigd werdt, in 't regt om de Vroedſchap te beleggen, mids hy 'er Burgemeeſteren kennis van gave. Voorts, mogt hy voorſtellen in dezelve doen, de beſluiten opmaaken, en alles verrigten, wat tot het beleid der raadpleegingen aldaar vereiſcht werdt. Ook werdt hem zitting en ſtem in Burgemeeſters Kamer toegeſtaan, en hy behieldt, voor zyn leeven, 't bezit van het geeven van 't Wagtwoord, en het bewaaren van de Stads ſleutelen (q).

Verandering in de Vroedſchap te Utrecht.

De Prins van Oranje, oordeelende, naar 't ſchynt, dat de Regenten, in ſommige Steden, ten deezen tyde, niet allen even zeer 's Lands beſt, gelyk hy 't inzag, begreepen en behertigd hadden, beſloot, in 't najaar, hier en daar, eenige verandering in dezelven te maaken. Te Utrecht, daar hem, in den jaare 1674, het regt opgedraagen was, om de Vroedſchappen, jaarlyks, of in dienſt te houden, of te ontſlaan, werden, in Wynmaand, op den gewoonlyken tyd van de verandering der Regeeringe, negen Vroedſchappen verlaaten, in welker plaatſen, de Prins anderen aanſtelde (r). Doch in de Hollandſche Steden, daar de Stadhouder minder gezag in 't aanſtellen van Regenten plagt te hebben, hadt deeze verandering meer voeten in de aarde: gelyk, omtrent deezen tyd, te Dordrecht en te Leiden bleek.

De

(q) *Zie* Groot Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 722.
(r) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 261. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 116, 121.

De Vroedſchap of Oud-Raad te Dordrecht beſtaat uit veertig Perſoonen, by welken nog agt zyn gevoegd, die, door den Stadhouder, uit een driedubbel getal, welk de Gilden benoemd hadden, plagten verkooren te worden, om, of op zig zelven, of liever, nevens de veertig Raaden, de Gemeente te verbeelden, de Revoorſlagen te doen ter verbetering der Stad, en te ſtemmen in de verkiezing van Burgemeesteren. Zy draagen den naam van *goede Luiden van Agten*, en brengen ſamen twaalf ſtemmen uit, om dat zy, in oude tyden, uit twaalf Perſoonen, plagten te beſtaan. De Gilden, die twee-endertig in getal waren, hadden, in Wynmaand deezes jaars, de gewoonlyke *Nominatie* van vierentwintig Perſoonen gedaan: die, door 't Geregt, den Prinſe toegezonden was (*s*), om 'er de Agten uit te verkiezen. Doch zyne Hoogheid, naar 't ſchynt, onderregt, dat, omtrent deeze benoeming, eenige kuiperyen en andere onbehoorlykheden zouden hebben plaats gehad, zondze den Hove van Holland toe, met verzoek, dat zy hunne medebroeders in den Raade, Willem Goes, Kornelis Teereſtein van Halewyn en *Joan Munter*, wilden zenden naar Dordrecht, met laſt om op álles nader onderzoek te doen: gelyk geſchiedde. De drie Gemagtigden, verzeld van den Griffier *Antoni van Kinſchot*, kwamen, den tweeden van Slagtmaand, te Dordrecht, en ontbooden, zonder de Regeering kennis te geeven, terſtond, de Dekens van vier Gilden voor

1684. III. Verſchil tuſſchen zyne Hoogheid en de Regeering van Dordrecht, over de Nominatie der goede Luiden van Agten.

De Prins doet Gemagtigden uit den Hove naar de Stad ſchikken, om onderzoek te doen.

(*s*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 115.

1684. voor zig, by welken, zy onderzoek begonden te doen, op 't gebeurde. Doch Burgemeesters, hiervan verwittigd, vergaderden den Oud-Raad, zonder uitstel. Hier werdt het bedryf der Gemagtigden van den Hove aangezien, als 't begin van een Regtsgeding, en derhalve als eene verkorting van de Privilegien der Stede, volgens welken, de ingezetenen alleen voor Schepenen te regt moeten staan. Men zondt dan aan de Gemagtigden, en verzogt hen, „ hun onderzoek te willen staaken, alzo men „ zulks niet zou konnen gedoogen; even veel „ van wien zy ook derwaards zouden mogen „ gezonden zyn." Men verboodt, vervolgens, den Deurwaarder van den Hove, iemant te dagvaarden voor de Gemagtigden, en allen ingezetenen voor hun te verschynen. De Gemagtigden, dus gestuit in hun oogmerk, en zelfs geene kans ziende, om den Schout der Stad, *Willem Stoop*, te beweegen, dat hy hun behoorlyken bystand boodt, keerden, genoegzaam onverrigter zaake, te rug naar den Haage (*t*). Die van Dordrecht, midlerwyl, eene buitengewoone Vergadering der Staaten hebbende doen beschryven, klaagden ernstelyk, over de onderneeming der Gemagtigden, te gelyk begeerende, dat hunne Edele Groot-Mogendheden hiertegen waakten, voor het toekomende. Doch de Gemagtigden van den Hove, hierop gehoord, verklaarden „ dat zy, „ op last van zyne Hoogheid en den Raade, „ te

Zy keeren onverrigter zaake te rug.

Die van Dordrecht klaagen over hen aan de Staaten.

Zy verdedigen zig.

(*t*) *Voiez* Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 117, 121, 123.

„ te Dordrecht gekomen waren, niet om ee- 1684.
„ nig Regtsgeding aan te vangen; maar al-
„ leen om onderzoek te doen op 't gene men
„ den Prinſe hadt aangediend, wegens de on-
„ behoorlykheid der benoeminge van goede
„ Luiden van Agten." Zy voegden 'er by,
„ dat diergelyk onderzoek meermaalen ge-
„ ſchied was in de Steden Haarlem, Amſter-
„ dam, Gorinchem, Schoonhoven en veele
„ anderen, en nooit verſtaan, te ſtrekken tot
„ verkorting der Privilegien, volgens welken
„ de ingezetenen voor Schepenen en Gereg-
„ ten der Steden te regt behooren te ſtaan.
„ Dat ook zyne Hoogheid, als Stadhouder,
„ ontwyfelbaar bevoegd was, om eene No-
„ minatie, welker wettigheid hy verdagt hieldt,
„ te doen onderzoeken, eer hyze, door zy-
„ ne verkiezing, bekragtigde: alzo 't anders
„ ligtelyk zou konnen gebeuren, dat de No-
„ minatie perſoonen inhieldt, die, uit hoof-
„ de van namaagſchap, of vreemdelingſchap,
„ of om andere redenen, onbevoegd wa-
„ ren, om tot Vroedſchappen of Wethou-
„ ders verkooren te worden; 't welk aanloo-
„ pen zou tegen de Privilegien, welken zyne
„ Hoogheid gehouden was te handhaaven."
De Staaten van Holland de eene en de ande-
re party gehoord hebbende, verſtonden ſom-
mige Leden „ dat men het aangevangen on-
„ derzoek ſtaaken; anderen, dat men 'er me-
„ de voortgaan moeſt." 't Beſluit werdt ver-
ſchooven, tot dat men, in de Vroedſchappen
van elke Stad, nader op 't ſtuk zou geraad-
pleegd hebben. Zyne Hoogheid nam, onder- De Prins

1684. tuſſchen, de handelwyze van die van Dordrecht zo euvel, dat hy eenen brief zondt aan alle de Steden, waarin hy klaagde „ dat men, „ zyne goede oogmerken misduidende, hem „ aanmerkte, als hadt hy 't gemunt op het „ krenken en ſchenden van de Privilegien der „ Steden; dat men de Staaten, buiten gewoon, „ en in een ongunſtig jaargetyde, hadt doen „ byeenkomen, om hun dit voor te houden; „ dat men, hierdoor, allerlei gedagten ver- „ wekt hadt in 's Lands ingezetenen, welken „ men met vreemde gevoelens tegen hem en „ zyn bedryf zogt voor in te neemen." Voorts, beweerde zyne Hoogheid, dat, zynentwege, te Dordrecht, niets was ondernomen, dan waartoe hy, als Stadhouder; volkomenlyk geregtigd was door 's Lands Staaten, in welk zyn regt, men hem niet vergen kon eenige indragt te lyden. Wat laater, zondt de Prins dezelfde Gemagtigden nog eens naar Dordrecht, met eenen brief van voorſchryvens aan de Regeeringe, waarby dezelve verzogt werdt, hun de behulpzaame hand te willen bieden, in het voorgenomen onderzoek. Doch de Regeering bleef beweeren „ dat die van „ den Geregte, volgens de Privilegien, al- „ leen bevoegd waren, om de Nominatie der „ goede Luiden van Agten, te onderzoeken en „ goed te keuren; dat zulks geſchied was, „ eer menze den Prinſe hadt toegezonden, „ en dat men, hierom, verzogt en verwagtte, „ dat hy 'er de verkiezing uit geliefde te doen, „ of ten minſte den Geregte kennis gave van „ 't gene hem aangaande de onbehoorlykheid

ſchryft aan de Steden.

De Gemagtigden komen, andermaal, te Dordrecht.

„ der

„ der Nominatie, was aangediend." De Prins vernieuwde zyn verzoek, andermaal, in eenen ernſtigen brief. Maar die van Dordrecht ſtonden pal. De Gemagtigden werden genoodzaakt, ten tweede reize, onverrigter zaake, naar den Haage te rug te keeren. Die van Dordrecht vervoegden zig, op nieuws, aan de Vergadering der Staaten, begeerende „ dat men „ hen voortaan beveiligde, tegen diergelyke „ wettelooze onderneemingen. Doch alzo de „ Prins beweerd hadt, dat hem, als Stadhou„ der, het regt toekwam, om onderzoek te „ doen op de Nominatie, verklaarden zy zig „ genegen, om deswege met zyne Hoogheid „ te komen in eene minnelyke onderhande„ ling, waarin zy hem gaarne alle genoegen „ geeven wilden." Maar zyne Hoogheid weigerde, volſtrektelyk, een regt, welk hy hieldt hem ontwyfelbaar toe te komen, in eene zogenaamde minnelyke onderhandeling, in geſchil te laaten trekken. Ook meende hy, dat de Staaten het regt over de verkiezinge der Wethouderen en 't gene daartoe behoorde zo volkomen hadden opgedraagen aan de Stadhouders, dat zy zig, na die opdragt, daarmede, in 't geheel niet gemoeid hadden. Die van Dordrecht verſtonden, daarentegen, dat den Stadhouderen nimmer regt gegeven was, om, * *op allerlei wyze en naar hun eigen welgevallen,* onderzoek te doen op de Nominatien: alzo van den afſtand van zulk een uitſteekend regt byzonder blyk zyn moeſt, welk men nogtans niet te voorſchyn bragt. Zy wilden zyne Hoogheid wel niet vergen, dat hy, uit de voorge-

1684.

Zy moeten, onverrigter zaake, te rug.

Voorſlag der Regeeringe.

door den Prinſe, van de hand geweezen.

* *Quovis modo & pro libitu.*

1684. wende onwettige Nominatie, de verkiezing deedt; maar alleen, dat hy den Geregte overleverde de bewyzen, welken hem van de onwettigheid der Nominatie waren voorgekomen: 't onderzoek daarvan, verder, den zelfden Geregte bevolen laatende. Midlerwyl, hadt het Hof eenige Dekens der Gilden van Dordrecht in den Haage gedagvaard, om aldaar te antwoorden op eenige vraagen, die hun, van wege zyne Hoogheid, als Stadhouder, zouden worden voorgehouden. De Schout Stoop zelf werdt in den Haage ontbooden, en door het Hof, terſtond, geſchorſt in zynen dienſt. Zelfs werdt 'er een ander aangeſteld, om 't Schouts-ampt, by voorraad, waar te neemen. Doch Stoop beriep zig op den Hoogen Raade, voor welken 't Hof, terſtond, gedaagd werdt. Men deedt veel moeite, om den daagbrief te doen intrekken. Maar Stoop, zig met een verzoekſchrift vervoegd hebbende aan de Staaten van Holland, begeerde, dat men 't regt zynen gang liete gaan. Ondertuſſchen, hadden *Pompejus Berk*, *Heer van Goodſchalksoord*, en *Samuel Everwyn*, Oud-Burgemeeſters van Dordrecht, den Prinſe, by geſchrifte, kennis gegeven van de ongeregeldheden, huns oordeels, in 't doen der Nominatie, begaan, en tevens verzogt, dat de goede Luiden van Agten, die, vermids 'er nog geene verkiezing geſchied was, hunne plaats in den Oud-Raad bleeven bekleeden, uit den zelven, mogten geweerd worden. De Regeering der Stad, door den Prinſe, berigt van dit verzoek, antwoordde „ dat het, haars oordeels, onbehoorlyk zyn „ zou,

Het Hof ontbiedt eenige Dekens in den Haage, en ſchorſt den Schout in zyn ampt.

„ zou, de tegenwoordige Luiden van Agten 1684.
„ te ontslaan, voor 'er nieuwen verkooren wa-
„ ren." Ook bleeven zy, met der daad, tot dien tyd toe, in dienst. Op de klagte der twee Oud-Burgemeesteren, over de onbehoorlykheden, in de behoeminge gepleegd, zeide de Regeering, alleenlyk, dat zy niets wist te voegen, by 't gene zy, desaangaande, zyne Hoogheid en den Staaten zelven, te vooren, berigt hadt. Evenwel zondt zy, wat laater, Gemagtigden naar den Haage, om met den Prinse te spreeken; doch alzo zyne Hoogheid hen niet begeerde te hooren, dan in 't byzyn van Gemagtigden uit den Hove, waartoe zy niet verstaan konden, keerden zy, zonder iet van belang met den Prinse gehandeld te hebben, in 't begin des volgenden jaars, te rug naar Dordrecht. 1685.

Die van Dordrecht zoeken, vergeefs, met den Prinsen alleen te handelen.

Zyne Hoogheid, bespeurende, dat de Regeering der Stad by haare meening bleef, besloot, den raad van den Hove in te neemen, over 't gene hem, in het tegenwoordig geval, te doen stondt: waarop het Hof hem, in een uitvoerig *Advis*, den agtsten van Louwmaand gedagtekend, vertoonde „ dat, naardemaal „ de jongste onderhandeling tusschen zyne „ Hoogheid en de Gemagtigden van Dor„ drecht vrugteloos was afgeloopen, inzon„ derheid, om dat de Gemagtigden verklaard „ hadden, geenen last te hebben, om met zy„ ne Hoogheid te komen in onderhandeling, „ over eenige byzonderheden, de Nominatie „ betreffende; niemant zou konnen agten, dat „ de Prins kwalyk deedt, zo hy, zonder zig

Raad van 't Hof aan zyne Hoogheid.

1685. „ verder met die van Dordrecht op te hou-
„ den, een einde van deeze zaake maakte.
„ En om hiertoe te komen, moeſt men, *voor*
„ *eerſt*, de natuur der Regeeringe van Dor-
„ drecht in aanmerking neemen; en *ten ande-*
„ *ren*, onderzoeken, of aan het Geregt aldaar
„ alleen, en met uitſluitinge zelfs van den Stad-
„ houder, het regt toekwame, om de No-
„ minatie der goede Luiden van Agten te on-
„ derzoeken en te wettigen. Omtrent het *eer-*
„ *ſte*, bleek, dat de Nominatie gemaakt moeſt
„ worden, door Dekenen der twee-endertig
„ Gilden, ten overſtaan alleen van den voor-
„ zittenden Burgemeeſter, verzeld van de The-
„ ſauriers en den Sekretaris der Stad; zon-
„ der dat deezen, of iemant anders eenig deel
„ in het doen der Nominatie zelven hebben
„ mogten: alles volgens de overeenkomſt van
„ den jaare 1647, en de verklaaringen en
„ veranderingen, daarop gemaakt by het Ok-
„ troi van den jaare 1674. Omtrent het *tweede*
„ punt, was niet minder klaar, dat aan het Ge-
„ regt van Dordrecht, zynde alleenlyk eene
„ Regtbank, ten opzigte der Nominatie, nooit
„ eenig regt opgedraagen was, dan om dezel-
* *reſu-meeren.* „ ve * naar te zien, en voorts, zonder uitſtel,
„ te zenden aan den Stadhouder. En onge-
„ rymd was 't, hieruit een regt van onder-
„ zoeken en wettigen, zelfs met uitſluiting van
„ het Hof, den Stadhouder en de Hooge O-
„ verheid, af te leiden. *Naarzien* was meer
„ niet, dan letten, of de benoemde Perſoo-
„ nen wel waarlyk op de Nominatie gebragt
„ waren. Hierby moeſt zig 't werk van die

„ van

„ van den Geregte bepaalen, ten ware, ee- 1685.
„ nig verſchil over de Nominatie ontſtaande,
„ de belanghebbenden, vrywilliglyk, beſloo-
„ ten, zig, deswege, te onderwerpen aan het
„ onderzoek en de uitſpraak van deeze Regt-
„ bank; waardoor nogtans de kennisneeming
„ van hooger Regter niet zou konnen uitge-
„ ſlooten worden. Maar zulk eene onderwer-
„ ping van partyen was, in dit geval, niet
„ geſchied. 't Kennis neemen van de onge-
„ regeldheden ſtondt dan aan den Stadhouder
„ en aan Preſident en Raaden van den Hove.
„ Ook was aan Gemagtigden van den Hove
„ gebleeken, dat 'er verſcheiden' ongeregeld-
„ heden hadden plaats gehad. Men hadt, in
„ gevolge van een beſluit van die van den Ge-
„ regte, Overluiden doen ſtemmen, welken
„ geene Dekens waren. Men hadt eenige De-
„ kens op 't Stadhuis ontbooden, en gedwon-
„ gen, hunne gemaakte Nominatie te veran-
„ deren. Verſcheiden' Schepens hadden on-
„ der de Dekens gekuipt, om ſtemmen te win-
„ nen, hen, onder anderen, in byzondere
„ huizen, ontbiedende, en rykelyk met wyn
„ beſchenkende. By het doen der Nominatie,
„ waren niet de voorzittende, maar de drie
„ andere Burgemeeſters, de Schout en een
„ Schepen tegenwoordig geweeſt. Men hadt
„ de Dekens elkanderen doen overſtemmen,
„ tegen het gebruik. Kortom, daar waren
„ verſcheiden' diergelyke ongeregeldheden be-
„ gaan. En ſchoon die van Dordrecht het
„ tegendeel, door eene beëedigde Verklaa-
„ ring der meeſte Dekenen, dagten te bewy-
„ zen;

1685. „ zen; wiſt men wel, hoedanige middelen
„ men in 't werk geſteld hadt, om den Lui-
„ den deeze Verklaaring, die nog maar al-
„ gemeen was, af te dringen. Al het welke
„ vierkant ſtreedt met veele Privilegien, Ok-
„ trojen en Wetten, Dordrecht betreffende,
„ tot welker handhaavinge, zyne Hoogheid,
„ als Stadhouder, verbonden was. Het Hof
„ moeſt dan, ten beſluite, verklaaren, dat 'er,
„ in de Nominatie, verſcheiden' ongeregeld-
„ heden begaan waren, welken dezelve on-
„ wettig maakten; en dat zyne Hoogheid, op
„ deeze Nominatie, geene verkiezing behoor-
„ de te doen."

IV. De Stad Amſterdam trekt de ſtreng van Dordrecht.

Terwyl het Hof, op deeze wyze, yverde, voor de handhaaving van het Stadhouderlyk gezag, toonde de meeſte Leden der Vergaderinge van Holland kleine genegenheid, om die van Dordrecht te ſterken, in 't gene zy, tegen 't gevoelen van den Prinſe, oordeelden, hun geregtelyk toe te behooren. Eenige weinige Steden hielden egter de zyde van Dordrecht. Amſterdam, voor welke Stad, de Heer Gerard Bors van Waveren, de ſtoutmoedigſte, ſchryft d'Avaux (*u*), van alle de Amſterdamſche Burgemeeſteren, ten deezen tyde, het woord voerde, verſtondt, onder anderen,
„ dat men de regtspleeging, by 't Hof aange-
„ vangen, zonder uitſtel, moeſt doen ſtaaken,
„ en dat men 't Hof zelfs rekenſchap afvor-
„ deren moeſt van 't gene, tot hiertoe, in
„ deeze zaak, en vooral omtrent het ſchor-
„ ſen

(*u*) Negociat. *Tom.* IV. *p.* 248, 307.

„ ſen van den Schout Stoop, verrigt was (v)." 1685.
En toen, naderhand, de Prins, van nieuws, Gemagtigden van den Hove, met breeder' laſt, ſchikte naar Dordrecht, beſloot de Vroedſchap van Amſterdam, eenpaariglyk, ter Vergaderinge van Holland te doen verklaaren, „ dat het vertrek der Gemagtigden van den „ Hove, in eenen tyd, dat de Staaten over „ 't hangend geſchil raadpleegden, en zonder „ kennis van derzelver Vergaderinge, moeſt „ aangezien worden, als eene ongeregeldheid „ zonder voorbeeld, en eene onverdraaglyke „ kleinagting voor de Leden van hunne Ede„ le Groot-Mog. Vergadering, die in haare „ gevolgen geheel verderfelyk was: waarom „ men moeſt zoeken te wege te brengen, dat „ de Gemagtigden te rug ontbooden werden, „ en, ondertuſſchen, wetteloos verklaard, 't „ gene by hun verrigt mogt zyn. Ook moeſt „ men den anderen Leden te bedenken gee„ ven, of het aanzien der Vergaderinge, te„ gen diergelyk eene kleinagting, niet behoor„ de te worden gehandhaafd (w)." Wyders, beweerden die van Amſterdam, in een wydluftig Vertoog, welk, den zeventienden van Louwmaand, ter Staatsvergaderinge overgeleverd werdt „ 1. dat de Gemagtigden te „ Dordrecht geen onderzoek hadden konnen „ doen, als Gemagtigden van den Hove, noch „ als Gemagtigden van zyne Hoogheid; om „ dat het Hof, over de meeſte burgerlyke „ zaaken, alleenlyk ter tweeder aanleg, Reg„ ter

(v) Extract *uit de* Reſol. der Vroedſch. van Amſterd. *van* 8 *Jan.* 1685.
(w) Extract *als boven van* 15 *Jan.* 1685.

1685. „ ter ware: en dat zy, zelfs uit den naam van
„ zyne Hoogheid, geenerlei Regtsgebied mog-
„ ten oefenen, welk aan den gewoonlyken Reg-
„ ter opgedraagen was. 2. Dat, de klagten,
„ over ongeregeldheden in de Nominatie,
„ aan zyne Hoogheid moetende gedaan zyn,
„ of door byzondere Perſoonen, of door ee-
„ nige Dekens zelven; men hadt aan te mer-
„ ken, dat byzondere Perſoonen zig met de
„ Nominatie niet te moeijen hadden, en dat
„ de klagten der Dekenen, 't zyze op hunne
„ medebroeders, of op den Burgemeeſter, die
„ de Nominatie bywoonde, of op die van den
„ Geregte zagen, niet behoorden tot de ken-
„ niſſe van het Hof; maar, ter eerſter aanleg,
„ tot die van 't Geregt der Stad. 3. Dat
„ omtrent het regt van zyne Hoogheid om
„ kennis te neemen van de benoeming der
„ goede Luiden van Agten, die van Dordrecht
„ voldaan hadden, door de aanbieding van
„ redelyke voldoening, zo de Prins hun ope-
„ ning geliefde te geeven van de klagten, wel-
„ ken hem gedaan waren. 4. Dat, wegens het
„ algemeene Regt van zyne Hoogheid om on-
„ derzoek te doen op Nominatien, naarge-
„ ſpoord moeſt worden, of hem zulk een Regt,
„ in 't byzonder en uitdrukkelyk, was op-
„ gedraagen door de Staaten: 't welk men
„ niet bevinden zou, geſchied te zyn. Hem
„ was wel het regt van verkiezinge afgeſtaan;
„ doch niet volſtrektelyk, maar uit eene No-
„ minatie. En te onderſtellen, dat hy deeze
„ Nominatie mogt onderzoeken en afkeuren,
„ was zo veel als te onderſtellen, dat hy regt

„ van

„ van Verkiezing zonder Nominatie hadt: 't 1685.
„ welk aanliep tegen het blykbaar oogmerk
„ der Staaten. Ook was de tyd om de Ver-
„ kiezing uit de Nominatie te doen zo kort
„ genomen, dat 'er geen tyd tot onderzoe-
„ ken overschoot: beweerende ook de Steden
„ in 't gemeen, dat zy zelven de Verkiezing
„ mogten doen, zo de Stadhouder dien tyd,
„ vrugteloos, verloopen liet. Zo egter, on-
„ der de benoemde Persoonen, luiden waren,
„ uit hoofde van derzelver geboorte, ouder-
„ dom of maagschap, onverkiesbaar; mogt
„ zyne Hoogheid daar op berigt begeeren van
„ de Burgemeesters en Vroedschappen der Ste-
„ den; terwyl hy, met andere zaaken, de No-
„ minatie betreffende, de Regeering moest
„ laaten beworden. Indien egter de eene of
„ de andere Stad, somtyds, eenig onderzoek,
„ van wege den Stadhouder of het Hof, mogt
„ hebben gedoogd, stelde zulks geen' regel
„ voor de overige Steden. 5. Dat de opper- Zy opent
„ ste magt des Lands, sedert de afzweering haare
„ van Filips den II., berustte in de Edelen en meening,
„ Steden, of Burgemeesteren en Vroedschap- over het
„ pen der Steden; die, de hooge Overheid gezag der
„ aan Prinse Willem den I. hebbende opge- Staaten
„ draagen, na zyn overlyden, niet hadden en der
„ konnen goedvinden, zulk een uitsteekend Stadhou-
„ gezag te geeven aan deszelfs Zoon, Prinse deren.
„ Maurits: die, in 't jaar 1585, alleenlyk aan * Com-
„ gesteld was als Stadhouder, op * Lastbrief missie.
„ en § Berigtschrift (1) der Staaten van Hol- § Instruc-
„ land, tie.

(1) Zie wat wy, over deeze aanstelling, hebben aangemerkt, in het VIII. Deel, bl. 106, 108, 203.

1685. „ land, welken het veranderen, vermeerderen
„ en verminderen van het Berigtſchrift aan zig
„ behouden hadden. De volgende Stadhou-
„ ders hadden gelyk gezag verkreegen, als
„ hunne voorzaaten; doch niet dan by op-
„ dragt der Staaten, die eigenlyk de Prins van
„ den Lande waren, en, niet min dan de Graa-
„ ven oudtyds, het oppergezag hadden over
„ de Stadhouders; aan welken zy egter het
* *Exercitie.* „ * gebruik van verſcheiden' † Heeren-Reg-
† *Regalien.* „ ten, en onder anderen ook het doen der
„ verkiezingen, in hunnen naam en op hun-
„ nen Laſtbrief, hadden opgedraagen. 6. Dat
„ hieruit volgde, dat de Staaten kennis nee-
„ men mogten van zaaken, die aan zyne Hoog-
„ heid, hunnen Stadhouder, verbleeven waren,
„ vooral als 'er verſchil viel, over de uitge-
„ breidheid en paalen van het Stadhouderlyk
„ gezag, tuſſchen den Stadhouder zelven en
„ eenig Lid der Vergaderinge. Niemant kon,
„ in zulk een geval, den Laſtbrief verklaaren
„ dan de Staaten, die den zelven gegeven had-
„ den. Ook zou 'er, indien men dit niet wil-
„ de toeſtaan, in het tegenwoordig geval, geen
„ Regter zyn, tuſſchen zyne Hoogheid en die
„ van Dordrecht, alzo 't Hof zig reeds gevoegd
„ hadt aan 's Prinſen zyde."

V. De Gemagtigden van den Hove doen eene nieuwe Nomina-

Doch eer dit Vertoog ingeleverd werdt, waren de Gemagtigden van den Hove reeds vertrokken naar Dordrecht. Hier gaven zy den Geregte kennis van de ongeregeldheden, welken men, in de Nominatie, meende ontdekt te hebben, den Dekenen der Gilden te gelyk dag ſtellende, tot het doen eener nieuwe Nomi-

minatie. De Regeering, van de andere zyde, beweerende, dat de gedaane Nominatie wettig ware, kon niet bewilligen, dat 'er eene nieuwe geſchiedde. Ook weigerden de tegenwoordige en jongſt afgegaane voorzittende Burgemeeſter, de Dekens, ten deezen einde, byeen te roepen. De Gemagtigden deeden 't dan zelven, tegen den agtvienden van Louwmaand. Doch de Regeering verboodt den Dekenen, voor de Gemagtigden te verſchynen. Eenige weinigen kwamen egter. Maar de Gemagtigden deeden, twee dagen agtereen, alle weer, om een grooter getal te doen byeenkomen: 't welk, eindelyk, gelukte. Zelfs deeden zy den Droſt van den Hove, met eenige dienaars, wandelen voor 't Stadhuis, als ware het om ſchrik te verwekken onder eenige Dekens, die voor de Heeren van den Geregte ontbooden waren. Ook verſtonden de Gemagtigden, dat de tegenwoordig zynde Dekens de afweezenden vervangen zonden, en eene nieuwe Nominatie doen; gelyk geſchiedde. Zy werdt, zonder door 't Geregt gezien te zyn, gezonden aan zyne Hoogheid, die 'er, terſtond, eene verkiezing uit deedt van agt Perſoonen, welken, daarna, door de Gemagtigden, de eed werdt afgenomen. Te gelyk werdt den Ouden Agten, door eenen Deurwaarder van den Hove, aangezeid, dat zy zig, voortaan, van hunnen dienſt zouden hebben te onthouden. Dit geſchiedde, op den eenenwintigſten van Louwmaand: 's Daags te vooren, hadde de Oud-Raad een Vertoog aan de Staaten overgeſteld, waarby het Advis van 't Hof, waarby

1685. tiemaaken; waaruit zyne Hoogheid de goede Luiden van Agten verkieſt.

Die van Dordrecht wederleggen

1685. van wy boven (x) gewaagden, omſtandiglyk, wederlegd werdt. Hier werdt beweerd „ 1. Dat
't Advis van 't Hof. „ zyne Hoogheid, noch alleen als Stadhou-
„ der, noch te gelyk met den Hove van Hol-
„ land, het regt hadt, om onderzoek te doen,
„ over de wettigheid en onwettigheid der No-
„ minatien in de Steden. Al het regt, welk
„ den Prinſe, als Stadhouder, toekwam, be-
„ zat hy alleen uit hoofde van de opdragt der
„ Staaten. Doch dit regt van onderzoek was
„ hem nimmer opgedraagen. Men zeide wel,
„ dat de opdragt van het regt van Verkiezinge
„ ook het regt om onderzoek op de Nomina-
„ tien te doen onderſteide. Maar deeze twee
„ regten waren zo onderſcheiden, dat hy, die
„ 't eerſte opdroeg, moeſt begreepen worden,
„ het tweede te ontzeggen. De benoeming of
„ Nominatie was, zo duidelyk, gehaaren aan
„ de Steden, als de Verkiezing afgeſtaan was
„ aan den Stadhouder. Maar 't regt van No-
„ minatie zou verydeld worden, zo de Stad-
„ houder de Nominatie mogt onderzoeken en
„ verwerpen. En Nominatie en Verkiezing
„ werdt geſteld aan byzondere Perſoonen, op
„ dat zy beide, onafhangkelyk van elkande-
„ ren, zouden geoefend worden. De Kie-
„ zer kon geenerlei regt op de benoeming heb-
„ ben, ten zy het hem uitdrukkelyk opgedraa-
„ gen ware: 't welk, in 't geval in geſchil, geens-
„ zins geſchied was. 't Beweeren van een ſtry-
„ dig gevoelen, welk in 't Advis van 't Hof ge-
„ ſchiedde, verzwakte de gronden van eenen
„ vryen Staat, ja keerde dien het onderſt bo-
„ ven:

(x) *Bladz.* 265.

„ ven: waartoe de Regeering van Dordrecht, 1685.
„ met hoogagting en eerbiedenis gesproken,
„ noch door vrywillige overgifte, noch uit een-
„ nige andere inzigten, de hand leenen zou.
„ Uit den voorstand van de Privilegien en Ge-
„ regtigheden van de Landen en Steden, wel-
„ ke zyner Hoogheid aanbevolen was, te wil-
„ len afleiden, dat hy zou mogen onderzoe-
„ ken, en onafhangkelyk oordeelen, of, en
„ door wie de Privilegien gekrenkt waren,
„ was ver van den weg. De Stadhouder was
„ ook tot voorstand van de Hoogheid van den
„ Lande gehouden. Maar stondt het hier-
„ om aan hem, onderzoek te doen op, en een
„ onafhangkelyk oordeel te vellen over zaa-
„ ken, de hoogheid en opperste magt van den
„ Staat betreffende? Immers, neen. Wy-
„ ders, werdt ook ten onregte geoordeeld,
„ dat zyne Hoogheid bevoegd was, om on-
„ derzoek te doen op de Nominatien, om dat
„ hem 't gezag was opgedraagen, welk zyne
„ Voorouders bezeten hadden. Want, in dit
„ geval, moest Prins Willem de I., die, on-
„ der zyne Voorouders, het meeste gezag ge-
„ had hadt, niet worden aangemerkt, voor
„ zo ver hem de hooge Overheid des Lands
„ was opgedraagen; maar voor zo ver hy ook
„ Stadhouder geweest was: in welke waar-
„ digheid alleen, hy, door zyne nazaaten, was
„ opgevolgd, niet in die van hooge Overheid,
„ welke by de Staaten van den Lande verblee-
„ ven was: hebbende ook den gemelden Prin-
„ se het hoog gezag, welke hy hier geoefend
„ hadt, niet geoefend als Stadhouder; maar
„ in gevolge van de opdragt der hooge Over-

Zy maaken onderscheid tusschen het gezag van Willem den I. en dat der volgende Stadhouderen.

1685. „ heid, hem door 's Lands Staaten gedaan.
„ Zyne Opvolgers, aan welken diergelyk
„ eene opdragt niet geſchied was, hadden,
„ derhalve, géen ander dan Stadhouderlyk
„ gezag konnen oefenen: hierin beſtaande,
„ dat zy, omtrent de Nominatien, konden
„ vorderen, dat op dezelven geene anderen
„ dan bevoegde Perſoonen, met opzigt op
„ derzelver jaaren, geboorte en maagſchap, ge-
„ bragt werden." Ten 2. beweerden die van Dordrecht „ dat Burgemeeſters en Regeerders
„ hunner Stad, uitmaakende de Wet en het
„ Geregt, alleen bevoegd waren, om de No-
„ minatie der goede Luiden van Agten naar te
„ zien, te onderzoeken en te wettigen. On-
„ gerymd was het, te onderſtellen, dat zulk
„ een aanzienlyk Kollegie niet anders zou te
„ doen hebben, dan de Nominatie te ontvan-
„ gen en den Stadhouder over te zenden. Zy
„ moeſtenze, ten minſte, leezen en onderzoe-
„ ken; gelyk zy de Nominatie van Schepe-
„ nen, door de Mannen van Veertigen ge-
„ daan, volgens de uitgedrukte letter der Pri-
„ vilegien, naarzien en onderzoeken moeſten.
„ 't Woord *reſumeeren* zelf, welk eigenlyk
„ *herneemen* of *hervatten* beteekende, ſloot een
„ geheel nieuw onderzoek van zaaken in, en
„ wordt, zelfs in 't gemeen, in den zin van
„ *wettigen* en *bekragtigen*, gebruikt. Zo moeſt
„ het ook hier genomen worden. 't Naarzien,
„ waarop het Hof dit woord wilde paſſen, was
„ reeds geſchied door de Dekens zelven. Ook
„ was aan die van den Geregte, welken niet
„ alleen een bank van Schepenen, maar ook
„ een Kollegie van Regeeringe waren, het

„ on-

„ onderzoeken der Nominatie opgedraagen, 1685.
„ zonder eenige bepaaling. Voorts vertrouw-
„ de men niet, dat 'er, omtrent de Nomina-
„ tie, eenige onbehoorlyke kuipery zou zyn
„ omgegaan; doch, zo 't zo zyn mogt, be-
„ hoorde de kennis daarvan tot die van den
„ Geregte, en kon, niet dan by beroep of
„ hooger betrek, voor zyne Hoogheid en den
„ Hove, gebragt worden. De Overluiden
„ mogten, met goedvinden van de Dekens,
„ wel tegenwoordig zyn, by het ſtemmen. De
„ andere zogenoemde onbehoorlykheden wa-
„ ren of onbeweezen, of in een verkeerd licht
„ voorgeſteld. De beëedigde verklaaring, des-
„ wegs door de Dekens gegeven, was hun
„ ook niet door ſlinkſche wegen afgevergd.
„ Uit al 't welke, ten 3., beſlooten werdt, dat
„ het onderzoek, door Gemagtigden van den
„ Hove ondernomen, onwettig geweeſt was;
„ en dat dit onderzoek tot die van den Ge-
„ regte, in de eerſte plaatſe, behoorde. Men
„ verzogt, eindelyk, dat de Staaten alles, wat,
„ uit hoofde van dit wetteloos onderzoek, ge-
„ ſchied ware, wilden vernietigen, en den
„ Prins beweegen, om de goede Luiden van
„ Agten te kiezen uit de eerſte Nominatie."
Doch dit verzoek kwam te laat. Zyne Hoog-heid hadt, gelyk wy boven aantekenden, reeds uit de nieuwe Nominatie andere goede Luiden van Agten verkooren; en deezen, verneemende, dat de Oud-Raad, op den drie-entwintigſten van Louwmaand, vergaderen zou, vervoegden zig, by tyds, in de Raadkamer, nàmen 'er zitting, en bleeven 'er, zonder zelfs, voor eene poos, in 't vertrek te willen gaan,

1685. terwyl 'er, op hunne toelasting, zou geraadpleegd worden. Midlerwyl, liep 'er een gerugt door de Stad, dat 'er een opstand te dugten ware, zo de Agten niet erkend werden. De Drost van den Hove hieldt zig, met zyne dienaars, op en omtrent het Stadhuis, tot bescherming der nieuwe Agten. De Gemagtigden van den Hove bleeven nog eenige dagen te Dordrecht, zo men meende, met oogmerk, om de verkiezing van Thesaurieren ook te doen uitvallen naar hunnen zin. De Regeering, geene kans ziende om de nieuwe Agten te weeren, besloot, eindelyk, derzelver zitting in den Oud-Raad en elders aan te zien, onder uitdrukkelyk *Protest*, welk, den agsten van Sprokkelmaand, ter Vergaderinge van Holland ingeleverd werdt „dat zy al 't bedryf der Gemagtigden van den Hove hieldt voor wetteloos en nietig, en dat zy de nieuwe Agten, in die hoedanigheid, niet kon erkennen; immers niet, zo lang, over 't geschil, nog geraadpleegd werdt, ter Vergaderinge van hunne Edele Groot-Mogendheden." Doch, de zaaken zyn, sedert, in deezen staat gebleeven. De Agten dienden dit jaar, zonder dat zy eigenlyk erkend waren. De Staaten vonden ongeraaden, uitspraak te doen. Men deedt nog eenig onderzoek, wegens 't gedrag van den Schout Stoop. Doch alles geraakte, eerlang, in stilte (y).

Zy protesteeren tegen 't bedryf der Gemagtigden van den Hoven.

Som-

(y) Resol. Holl. 8, 19 *Dec.* 1684. *bl.* 497, 582, 604. 20 *Jan.* 8, 9 *Febr.* 1685. *bl.* 13, 21, 22, 56, 60, 81. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 1—106. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 115, 121, 123, 134, 142, 143, 153, 171, 188, 194, 212, 218, 227, 248, 273, 341.

Sommigen verhaalen, dat de Raadpenſionaris Fagel geen genoegen ſchepte in 't gene zyne Hoogheid te Dordrecht ondernomen hadt, en dat de Prins hiertoe voornaamlyk aangezet geweeſt was, door den Heere van Halewyn, die Burgemeeſter Arend Muis van Holy, op wien zyne Hoogheid misnoegd was, om dat hy ſterk voor 't Beſtand geyverd hadt, zogt te doen onzetten van de Regeeringe; en die voor zig zelven op 't Raadpenſionariſchap zou gevlamd hebben. Men voegt 'er by, dat Muis ſtaat gemaakt hadt, dat hy door den Prinſe vaſtgehouden, en naar Loeveſtein gevoerd geworden zou zyn, en dat hy zig des getrooſt zou hebben, indien 't gebeurd ware (z). Doch op deeze byzonderheden, is geen volkomen ſtaat te maaken. Vaſt gaat het egter, dat Muis, in 't volgende jaar, uit de Regeering raakte. 1685.

VI. Verſchil tuſſchen zyne Hoogheid en de Regeering van Leiden.

Wy hebben 't gebeurde te Dordrecht wat omſtandiger verhaald, om dat het, by veele Steden, gehouden werdt, van verre uitzigt en groot gewigt te zyn. Over de verandering, die, ten deezen tyde, te Leiden, voorviel, zullen wy korter wezen. Hier werdt, in Hooimaand, volgens gewoonte, eene Nominatie gemaakt van zeſtien Perſoonen tot Schepens: uit welken, zyne Hoogheid de verkiezing van agt dienende Schepens doen moeſt. Het meerder getal der Vroedſchap, welke hier uit veertig Leden beſtaat, hadt niet goed gevonden, op deeze Nominatie te brengen eenige Perſoo-

(z) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 113, 136, 142, 200, 266, 278. *Tom.* V. *p.* 232.

1685. soonen, die 't minder getal, dertien Raaden sterk, gaarne zou benoemd gezien hebben. Doch om deezen mis te gaan, of om andere redenen, hadt men op de Nominatie gesteld *Nikolaas van Bankhem* en *Petrus Cunéus*: van welken de eerste den vereischten ouderdom van agtentwintig jaaren nog niet bereikt hadt; de tweede in de Indiën gereeld was, van eenen Vader, die, voor en na des Zoons geboorte, te Leiden gewoond hadt; doch geen Burger der Stad, maar der Hooge Schoole geweest was. De Prins kreeg, uit de misnoegde Veertigen, wel haast kennis van 't gebrek, welk men hieldt, deezen twee onbekwaam te maaken, om als Schepens te dienen. Zyne Hoogheid schreef der over aan Burgemeesteren en Vroedschap, die hem berigtten, „ dat dan van „ Bankhems ouderdom eenige maanden ont„ braken; doch dat men, de gevallen gunstig„ lyk willende behandelen, wel meer gewoon „ geweest was, een begonnen voor een vol„ trokken jaar te neemen; dat Cunéus wel „ buitens Lands gebooren was; doch, zo „ men hem eenige dagen tyds gunde, aan„ nam te bewyzen, dat zulks hem niet on„ bevoegd maakte, om als Schepen te Lei„ den te dienen: en dat men hierom ver„ zogt, dat zyne Hoogheid de gewoone Ver„ kiezing gelieffde te doen, uit de overgezonden Nominatie." De Prins vondt egter niet gemaaden, aan dit verzoek te voldoen: maar verkoos vier Persoonen uit, vier buiten de Nominatie. De Vroedschap stondt versteld over dit laatste, 't welk, meende zy, niet kon ge-

De Prins verkiest vier Schepens buiten de Nominatie.

geſchieden, en ware de overigen zeſtien benoemden allen onbevoegd waren, of dat zyne Hoogheid magt hadt, om ook buiten de Nominatie Schepens te ſtellen. Doch van 't een en 't ander verklaarde zy t' eenemaal onkundig te zyn. Ook kwam haar 's Prinſe verkiezing te vreemder voor, om dat hy geſchreven hadt, dezelve te hebben gedaan, *uit de Nominatie gemaakt in de Vroedſchap der Stad Leiden*, onaangezien 'er vier Perſoonen onder de verkoorenen waren, die niet op de Nominatie ſtonden. Doch deeze bedenkelykheid werdt, ſedert, eenigszins opgeloſt. De dertien Leden uit de Vroedſchap, die met het meerder getal verſchilden, verklaarden, naderhand, dat zy den Prinſe hunne Nominatie hadden toegezonden; alzo zy de Nominatie van 't meerder getal voor onwettig hielden, om dat 'er van Bankhem en Cunéus op ſtonden. Op deeze zogenaamde Nominatie, van dertien Raaden, ſtonden alle de verkooren' Schepens. Zyne Hoogheid hadtze, voorzigtiglyk, genoemd eene Nominatie, gemaakt *in*, niet *door* de Vroedſchap. Doch de meerderheid oordeelde, dat zulk eene ſtemming van eenige Leden, den naam van *Nominatie* niet verdiende. Ook merkte men op, dat de minderheid zig zelve geſtemd hadt, alzo 'er, onder de dertien misnoegde Leden der Vroedſchap, zeven tot Schepens verkooren waren. Beide de partyen vervoegden zig aan de Staaten van Holland, met vertoogen, waarin elk zyne zaak, ten voordeeligſte, voorſtelde. De Schout hadt, ondertuſſchen, geweigerd, de nieuwe Sche- 1685.

1685. pens te beëedigen. Terwyl dit geschil dus hing, naderde de tyd van 't verkiezen der Burgemeesteren, dat, hier, vier maanden na 't aanstellen van Schepenen, door den Schout, die van den Geregte, en de Veertigen, geschiedt. De Prins verzogt, dat men de verkiezing eenige dagen verwylen wilde. Doch men hieldt zulks te stryden met de Privilegien. Men tradt dan tot de verkiezing van vier Burgemeesteren. Maar hierover vielen wederom klagten van sommigen. Eindelyk, werdt het geheele geschil, in deezer voege, vereffend door Gemagtigden „ dat van de vier verkooren Burgemeesters, twee in dit, en de twee anderen, in 't volgende jaar, dienen zouden; dat de Schepens, door zyne Hoogheid verkooren, allen hunne ampten behouden en beëedigd worden zouden, en dat de Schout, die, om 't weigeren der beëediging, eenigen tyd geschorst geweest was, hersteld zou worden in zynen dienst (a):" waarmede de oneenigheid, tusschen zyne Hoogheid en die van Leiden, meest tot genoegen van den eersten, werdt weggenomen.

't Geschil wordt bygelegd.

VII. Oneenigheid onder de Leden van Holland, o-

Zo dra was, in 't voorleeden jaar, het Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten niet geslooten, of men begon, ter Vergaderinge van Holland, te spreeken van eene afdanking onder 't Krygsvolk van den Staat. De Stad Amsterdam hadt sterk gedrongen, dat men eenen aan-

(a) Missive van zyne Hoogh. van 3 Sept. 1685. en van de Gedeput. van Amst. van 17 Octob. 1685. MSS. Holl. Merc. van 1685. bl. 240-265. Vergel. met les Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. IV. p. 61, 77, 89. Tom. V. p. 176, 182, 187.

aanvang maaken moest met de afdanking der knegten, die, onlangs, tot het voltallig maaken der Kompagnien, waren aangeworven. Doch de andere Leden hadden verstaan, dat men zulks niet behoorde te doen, zonder, hierop, vooraf, 't gevoelen van zyne Hoogheid te hebben ingenomen. Maar de Prins hadt geoordeeld, dat men om geene afdanking behoorde te denken, dan na dat de ruft tusschen Frankryk en Spanje, en tusschen het Duitsche Ryk en Frankryk, hersteld zou zyn. Ook was dit aangeworven volk, niet voor 't einde van Wynmaand, afgedankt, door den Prinse, op last der algemeene Staaten. Doch die van Friesland deeden zelven de afdanking van 't volk, welk ter hunner betaalinge stondt, door aangestelde Gemagtigden; ónaangezien de algemeene Staaten hun ernstelyk vermaand hadden, zulks door zyne Hoogheid te laaten verrigten (*b*). Doch toen zyne Hoogheid en de Raad van Staate, op het einde des jaars, den gewoonlyken Staat van Oorloge hadden ingeleverd, rees 'er, by de byzondere Gewesten, aan welken dezelve, volgens gewoonte, gezonden was, bedenkinge op verdere afdanking. Men bevondt, dat 'er, op deezen Staat van Oorloge, maar weinig minder manschap gebragt was, dan men, voorleeden jaar, in dienst gehad, of betaald hadt. Amsterdam drong, ter Vergaderinge van Holland, sterk op vermindering der Land-, en vermeerdering der Zee-

1685. ver den Staat van Oorloge.

Amsterdam dringt op vermindering

(*b*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 259-261. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 297.

1685. der Land-, en vermeerdering der Zeemagt.

Zeemagt van den Staat. De Afgevaardigden deezer Stad merkten aan „ dat de laſten, die „ thans door de ingezetenen gedragen wer„ den, driemaal meer bedroegen, dan men, „ door den Landbouw, uit den grond van 't „ Gewest, trekken kon; dat deeze laſten eer„ der verligt dan verzwaard behoorde te wor„ den, doordien de ingezetenen, ter oorzaa„ ke van 't verval der Scheepvaart en Koop„ handel, minder zouden konnen opbrengen „ dan voorheen. Vooral, moeſt men zig te „ Lande niet zo ſterk gewapend houden; maar „ eerder 's Lands Zeemagt herſtellen. Hier„ door zou men den Staat ontzaglyk maaken „ voor de nabuuren. Engeland deedt zulks, „ zonder byna eenige Landmagt op de been „ te hebben. Dit voorbeeld moeſt men vol„ gen, en, nevens de Bondgenooten, mees„ ters ter zee zoeken te worden. Beklaaglyk „ was 't, dat men, ſedert tien of twaalf jaa„ ren, zo veele millioenen gevorderd hadt, „ tot onderſtandgelden en tegenweer te Lan„ de, en dat men, ondertuſſchen, de Zee„ magt hadt laaten vervallen. Venetie hielde „ ook geene gedurige Landmagt op de been, „ en ſteunde voornaamlyk op zyne Zeemagt. „ Men behoorde hier dan de Landmagt te „ verminderen, gelyk Frankryk, onlangs, ge„ daan hadt. Spanje maakte ook misbruik van „ de groote Landmagt van den Staat, en wa„ pende zig minder, naar gelang dat wy ſter„ ker gewapend waren. Bezoldigd Krygsvolk „ was hier zo noodig niet, om dat men de „ Burgery in de Steden, aangelokt door eene

„ min-

„ minzaame Regeering, en geoefend in den 1685.
„ Krygshandel, zou konnen gebruiken tot be-
„ ſcherming der Steden, en, alleen by 't op-
„ komen van eenen oorlog, nieuw Krygsvolk
„ aanwerven. Op deeze wyze, beſtondt het
„ Gemeenebeſt van Zwitſerland. De Land-
„ magt van den Staat moeſt dan vooral niet
„ te talryk zyn, en op 't zuinigſt onderhou-
„ den worden. Men moeſt overleggen, of
„ men de wedden van 't Krygsvolk ook naar
„ reden zou mogen verminderen, in tyd van
„ vrede. Ook ſtondt, ten opzigte van 't be-
„ koſtigen van Veſtingwerken, te bedenken,
„ of men den Staat, van de zyde der Spaan-
„ ſche Nederlanden, niet zou konnen aan-
„ zien voor beveiligd, zo lang dezelven in-
„ handen van Spanje waren; uitgenomen dat
„ men voor de Plaatſen, aan gene zyde der
„ Maaze en Schelde gelegen, en voor Maas-
„ tricht zou moeten zorgen. En zo Frank-
„ ryk de Spaanſche Nederlanden overmeeſte-
„ ren mogt, kwam in overweeging, of men in
„ ſtaat zou zyn, om de bezettingen van Maas-
„ tricht, Graave, Heusden, Geertruidenberg,
„ 's Hertogenboſch, Breda, Willemſtad, Klun-
„ dert, Hulſt, Sluis, Bergen op Zoom en Sas
„ van Gend te onderhouden, en te gelyk or-
„ de te ſtellen op de beſcherming van den Ryn
„ en Yſſel, en andere oorden daaromtrent:
„ en of, door het diepen der ſtroomen, het
„ onder water zetten van Holland, en 't in-
„ houden van zulke Plaatſen over de ſtroo-
„ men, welken beſt gelegen waren, om op
„ den Brabantſchen en Vlaamſchen bodem te

„ ge-

1695. „ gemaken, de veiligheid van den Staat niet
„ onkostbaarder dan tegenwoordig geschied-
„ de, zou konnen bezorgd worden.” Wat laa-
ter, leverde de Stad Amsterdam nog een Ver-
toog ter Staatsvergaderinge over, waarin be-
weerd werdt, dat men, in tyd van vrede, niet
meer dan omtrent dertigduizend man behoorde
op de been te houden, gelyk men 't, na 't ein-
digen van den Spaanschen oorlog, in 't jaar
1650, begreepen hadt. „ De gelegenheid van
„ den Staat was, zeide men, nu voordeeliger
„ dan toen. Toen moest men de grenzen ver-
„ sterken tegen Spanje. Nu hadt Spanje zelf
„ groot belang by de behoudenis van den Staat,
„ en zyne Nederlanden verstrekten ons tot een
„ voormuur. De Koophandel en Scheep-
„ vaart en de waarde der vaste goederen waren,
„ daarentegen, sedert de Munsterſche Vrede,
„ wel tot op de helft verminderd. De Staat stak
„ veel dieper in schulden. Men moest zig, der-
„ halve, ontlasten van een goed deel Krygs-
„ volks. Men kon toch nooit zo veel volks
„ onderhouden, dat men tegen eenen magti-
„ gen nabuur, bestaan kon, en moest meest
„ staande gehouden worden, door het belang,
„ welk andere min magtige nabuuren hadden
„ by de behoudenis van den Staat.” Voorts,
leverde Amsterdam een ontwerp in, volgens
welk, men de Wedden der Overſten van 't Krygs-
volk, welk men in dienst hieldt, nog merkelyk
zou konnen verminderen.

En beweert, dat men in tyd van vrede, maar dertigduizend man Landmagt in dienst behoort te hebben.

VIII. De Edelen wederleggen.

Maar de Ridderschap en Edelen van Holland zagen 't stuk heel anders in, dan die van Amsterdam. Zy stonden wel toe „ dat de ver-
„ ster-

„ ſterking der Zeemagt noodig ware; maar 1683.
„ de Landmagt moeſt, haars oordeels, niet
„ zo geweldiglyk verminderd worden. De bui-
„ tengewoone laſten, ſedert het jaar 1672, op
„ de Gemeente gelegd, dienden om de renten
„ der Penningen, in dat jaar geligt, niet om
„ het overtallig Krygsvolk te voldoen. Ook
„ was de vierhonderdſte penning, in 't jaar 1681
„ toegeſtaan, beſteed, om Amſterdam te vol-
„ doen, wegens verſchot, gedaan, tot het
„ maaken der Muider-ſluis en 't verbeteren
„ der Dykaadje daarontrent; waarby deeze
„ Stad nogtans zelve het meeſte belang hadt.
„ Men wilde nu geen meer volks in dienſt-
„ houden, dan, na 't ſluiten der Nieuwmeeg-
„ ſche Vrede, ook met bewilliging van Am-
„ ſterdam, noodig was geoordeeld, tot be-
„ veiliging van den Staat. Gaarne ſtonde men
„ toe, dat 's Lands Krygsmagt die der mag-
„ tige nabuuren niet zou konnen evenaaren,
„ en dat men zig, daarbenevens, door goede
„ Bondgenootſchappen, ſterken moeſt: maar
„ de ondervinding van 't jaar 1672 hadt ge-
„ leerd, dat de hulp der Bondgenooten of
„ niet of ſpade bykwam, en dat eene aan-
„ zienlyke Landmagt den Staat veel waardig
„ geweeſt zou zyn. Ook kon men geene re-
„ kening maaken op Bondgenootſchappen, als
„ men zig zelven niet hieldt in goeden ſtaat
„ van tegenweer. Zy, Edelen, hadden alroos
„ zugt getoond, om den handeldryvenden en
„ zeevarenden ingezetenen voordeel te doen,
„ door 't handhaaven der Zeemagt, en door
„ 't ſluiten van voordeelige Verdragen met

gen die van Amſterdam, in een uitvoerig Vertoog.

„ uit-

1685. „ uitheemsche Mogendheden: zy en hadden
„ nog den zelfden zin. Maar 't jaar 1672,
„ toen men niet wist, in welke Haven, met 's
„ Lands Oorlogsschepen zou doen invallen,
„ hadt beweezen, dat men de Landmagt niet
„ verwaarloozen moest, terwyl men de Zee-
„ magt vermeerderen wilde. Amsterdam meen-
„ der, dat men den Staat van Oorloge behoor-
„ de te schikken naar dien van 't jaar 1650, en
„ bedagt niet, tot hoe veel twist en verwyde-
„ ring onder de Leden, deeze Staat van Oor-
„ loge aanleiding gegeven hadt. Ook was
„ Frankryk toen nog zo wer niet doorgedron-
„ gen in de Nederlanden, als tegenwoordig.
„ En de ondervinding hadt, sedert, doen
„ zien, dat men 's Lands veiligheid aan eene
„ ontydige spaarzaamheid hadt opgeofferd. Span-
„ je hadt wel groot belang by de behoude-
„ nis van deezen Staat, en 't gene 'er van
„ de Spaansche Nederlanden overig was kon
„ als deszelfs voormuur worden aangezien:
„ maar men zou zig ten hoogste bedriegen,
„ zo men zyne behoudenis waagde, op de
„ voorzorg des Konings van Spanje. Men
„ moest zig dan houden aan den Staat van
„ Oorloge van den jaare 1678. De zaaken van
„ Europa waren, ten aanzien deezer Landen,
„ in geenen voordeeliger' staat geraakt, dan zy
„ toen geweest waren. Ja, zy waren, in de Spaan-
„ sche Nederlanden, zo nadeelig veranderd,
„ dat men, in 't kort, komen kon, tot voor de
„ poorten van Nieuwmegen, zonder dat men
„ behoefde te trekken over den bodem eener
„ Mogendheid, die in staat was, om den togt

„ te

„ te ſtuiten. De Koophandel en Scheepvaart 1685.
„ waren, ſedert het jaar 1650, zeer vermin-
„ derd; doch zulks was meeſt toe te ſchry-
„ ven aan eene verkeerde ſpaarzaamheid in
„ de zeezaaken, hebbende men, door onmagt
„ te water, voorwaarden moeten inwilligen,
„ waarby men van een groot gedeelte der
„ Vaart, in en buiten Europa, en dus van de
„ regte kweekſchool voor 't Bootsvolk, ver-
„ ſteken geworden was. Maar wat Leden
„ zouden de herſtelling der Zeemagt ter hand
„ willen ſlaan, als zy zagen, dat men de Land-
„ magt op zulk een deerlyken voet brengen
„ wilde? Men hadt, zonder argwaan, ge-
„ zien, dat die van Amſterdam haare Stad
„ merkelyk verſterkt hadden. Men zag ook
„ gaarne, dat zy de Zeemagt wilden handhaa-
„ ven. Maar zo zy de Landmagt, daartegen,
„ wilden verwaarloosd hebben; zou men ligt
„ in 't vermoeden vallen, dat zy, alleen voor
„ zig zelven, niet voor 't gemeene Land, dag-
„ ten te zorgen. Men moeſt het Krygsvolk
„ ook onderhouden, op dezelfde wyze, als
„ nu geſchiedde, en niet, zo als, voor 't jaar
„ 1672, te geſchieden plagt: toen de ſol-
„ daaten hunne hooge en mindere Overſten
„ niet kenden; jaaren agtereen, in dezelfde
„ Plaats, lagen; burgers werden en burger-
„ neeringen deeden. Zyne Hoogheid hadt,
„ door 't geduurig verleggen van 't Krygsvolk,
„ en door de Overſten te verpligten, om zig
„ te onthouden by hunne Regementen, de
„ Landmagt zeer veel verbeterd. Maar hier-
„ uit volgde ook, dat men de Wedden der Of-

1685. „ verſten of Soldaaten niet behoorde te beſnoei-
„ jen; konnende de mindere Officieren naauw-
„ lyks beſtaan van hunne Wedden, en zynde
„ de Wedden der hooge Krygsbevelhebberen
„ reeds op een derde verminderd."

De Staat van Oorloge wordt aangenomen.

De redenen der Edelen, en vooral, de bedekte én openbaare poogingen van zyne Hoogheid hadden zo veel indruk op die van Amſterdam, dat zy, te vrede dat men geneigd was, om 't verval van 's Lands Zeemagt te herſtellen, ook gaarne op het onderhouden eener behoorlyke Landmagt in onderhandeling treeden wilden. De Staat van Oorloge bleef, ſedert, op den voet, door den Prinſe en den Raad van Staate beraamd. Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overyſſel hadden, terſtond, bewilligd. Friesland en Stad en Lande maakten kleine zwaarigheid. Holland bewilligde ook, na dat Amſterdam overgehaald was. Men raadpleegde, omtrent deezen tyd, ook op eenen aanbouw van zesenniegentig Oorlogsſchepen. Doch men beſloot alleenlyk, den aanbouw der zesendertig Oorlogsſchepen, die, in 't jaar 1682, vaſtgeſteld was (*c*), ſterker voort te zetten (*d*).

IX. De Keizer verzoekt de Staaten om on-

Met den aanvang deezes jaars, hadt de Keizerlyke Reſident Kramprigt ernſtig aangehouden by de Staaten, om onderſtand tegen de Turken, in manſchap, of ten minſten, in krygsbehoeften of geld. Zelfs vorderde hy

nog

(*c*) *Zie* hier voor, *bl.* 101.

(*d*) *Voirc.* Negociat. de Comte d'Avaux. *Tom.* IV. *p.* 247, 249, 255, 273, 283, 305, 311, 317, 324, 341, en Holl. Merc. van 1685. *bl.* 108-128.

nog eenige agterſtallen der onderſtandgelden, by het Verbond van den jaare 1673 beloofd. Doch de Staaten, door 't belang van den Koophandel, verbonden, om geen misnoegen te verwekken met het Turkſche Ryk, weezen 's Keizers verzoek van de hand. Zy gaven den Reſident te verſtaan „ dat men, op zyne vertoogen, geen gunſtig beſluit neemen kon, „ om dat men voorheen vaſtgeſteld hadt, „ met het begin van 't jaar 1675, geene onderſtandgelden meer te betaalen aan den „ Keizer. 't Was wel waar, dat menze aan „ Deenemarke, Brandenburg en Lunenburg „ betaald hadt; tot het einde van 't jaar 1676, „ en aan de Biſſchoppen van Munſter en Osnabrugge, tot na 't ſluiten van de Nieuwmeegſche Vrede. Doch deeze Mogendheden hadden den Staat meer dienſt gedaan „ dan de Keizer, die 't Verdrag, in veele opzigten, niet naargekomen was. Voorts, „ hadt men reden om te dugten, dat de Nederlandſche Koopluiden in Turkye mishandeld zouden worden, zo de Staat den Keizer onderſtand in manſchap toezondt. 't „ Welk men nog te minder doen kon, om dat „ deeze onderſtand ook tegen den Tekeli en „ tegen andere Hervormden in Hongarye zou „ moeten gebruikt worden. Alle welke redenen, gevoegd by 't onvermogen van den „ Staat, hunne Hoog-Mogendheden verhinderden, den Keizer, verder dan tot het „ begin van 't jaar 1675, eenige onderſtandgelden te voldoen." Doch Kramprigt was kwalyk genoegd, met dit antwoord. Hy meende,

1685. Onderſtand tegen den Turk en voldoening eeniger agterſtallen. De Staaten wyzen dit verzoek van de hand.

1685. de „ dat men zig aan de Verdragen moeft
„ houden, gelyk de Keizer, zeide hy, ge-
„ daan hadt; dat de Staat wel volk onder
„ andere vendels ſteeken kon, zonder den
„ Koophandel in Turkye eenigszins te bena-
„ deelen; dat de muiters in Hongarye zo
„ wel Katholyk als van andere gezindheid
„ waren, en dat zy niet beoorloogd werden
„ om den Godsdienſt; dat, eindelyk, de Staat
„ vermogens genoeg hadt, om den beloofden
„ onderſtand op te brengen, 't zy in geld,
„ of in Obligatien, Salpeter, Buskruid of an-
„ dere Krygsbehoeften: waarmede zyne Kei-
„ zerlyke Majeſteit zig te vrede wilde hou-
„ den (*e*)." Maar zyne redenen vonden gee-
nen ingang. De Staaten bleeven by 't geno-
men beſluit.

X. Verdrag met den Keurvorſt van Brandenburg.

Met den Keurvorſt van Brandenburg, ſtondt het geſchil over de onderſtandgelden, waarvan wy elders (*f*) gewaagd hebben, ook nog onvereffend. Doch in Oogſtmaand, kwam men, in den Haage, overeen „ dat de Staa-
„ ten den Keurvorſt, tegen alles, wat hy van
„ hun zou mogen te vorderen hebben, vier-
„ honderd en veertigduizend Ryksdaalers vol-
„ doen zouden, honderd en vyftigduizend
„ Ryksdaalers binnen eene maand, en de o-
„ verigen tweehonderd en negentigduizend,
„ in den tyd van tien jaaren." Ten zelfden tyde, werdt het Verdrag van den jaare 1678 (*g*), in alle zyne deelen, voor nog twaalf jaa-

(*e*) Holl. Merc. van 1685. bl. 128-131.
(*f*) LVII. Boek, bl. 18.
(*g*) Zie XIV. Deel, bl. 472.

jaaren, vernieuwd (*h*). De verandering, onlangs in Engeland voorgevallen, van welke wy, terſtond, nader ſpreeken zullen, hadt gelegenheid gegeven, tot deeze vernieuwinge des Verbonds van 't jaar 1678. D'Avaux hadt, zo hy ſchryft, voor eene geringe ſomme, terſtond, een afſchrift weeten te bekomen van dit Verdrag, welk hy aanmerkte, als regtſtreeks ſtrydig met de belangen van den Koning, zynen Meeſter (*i*). Ook ſpoorde hy deezen, een en andermaal, aan, om de wapenen op te vatten tegen de Staaten, hem verzekerende, dat de Prins van Oranje, in zulk een geval, geſchaapen ſtondt, al zyn gezag te verliezen. Doch de Koning verſtondt, in tegendeel, dat het beoorloogen der Staaten de regte weg was, om 's Prinſen gezag in top te vyzelen (*k*). 1685.

De Koning van Deenemarke hieldt, ten deezen tyde, ook om agterſtallen der beloofde onderſtandgelden aan by de Staaten, weigerende een Verdrag van Koophandel, welk, in 't voorleeden jaar, getroffen was, te bekragtigen, en een nader Verbond te ſluiten met de Staaten, zo lang hem geene voldoening gegeven werdt. Doch de Staaten hadden geene ooren naar zynen voorſlag. De Deenſche Gezant, Baron *Juel*, werdt, hierop, te rug ontbooden: en de onderhandelingen tuſſchen Deenemarke en deezen Staat, voor eene wyle tyds, afgebroken (*l*). Handeling met Deenemarke.

Doch

(*h*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 156. Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 131. *Zie ook* Notul. Zeel. 1685. *bl.* 167.
(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 128, 140.
(*k*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 73, 86.
(*l*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 138.

1685. Handeling met Spanje.

Doch terwyl de Staaten, van verſcheiden' kanten, om het voldoen van de agterſtallen der beloofde onderſtandgelden gemaand werden, hieldenze, by 't Hof van Madrid, aan, om betaalinge van 't gene de Koning den Prinſe van Oranje en den Admiraliteiten deezer Landen ſchuldig was. Maar Spanje wiſt van geene voldoening. Ook beklaagde men zig, ten Hove, dat de Staaten Maaſtricht bleeven inhouden, tegen hunne belofte. Men ſlaagde hier, derhalve, kwalyk met handelen. Omtrent deezen tyd, verſpreidde zig een gerugt, dat de Koning van Spanje van zins was, de Spaanſche Nederlanden aan 's Keizers Dogter, die met den Keurvorſt van Beieren ſtondt te trouwen, ten Bruidſchat af te ſtaan. Het Franſche Hof vatte hierover argwaan op, en hieldt het te ſtryden met het Beſtand. D'Avaux leverde 'er zelfs, in Grasmaand, een Vertoog over in, ter algemeene Staatsvergaderinge. Doch de ongeruſtheid verdween, nadat de Koning van Spanje verklaard hadt „ dat het gerugt van eenen „ voorgenomen affland der Nederlanden, of „ der hooge Regeeringe over dezelven, aan den „ Keurvorſt van Beieren, voor een louter uitſtrooſſel gehouden moeſt worden; en dat „ hy het geſlooten Beſtand, heiliglyk, dagt „ naar te komen (m)."

Los gerugt van eene voorgenomen' vervreemding der Spaanſche Nederlanden.

Genua gebombardeerd.

Toen Lodewyk de XIV., in 't voorleeden jaar, eene Vloot gezonden hadt naar de Middellandſche zee, hadt hy; onder anderen, voor, zig meeſter te maaken van de Stad en Staat van

(m) Zie Holl. Merc. van 1685. bl. 135-138.

van Genua, tegen welken hy eenig misnoegen hadt opgevat (*n*). De Stad, hem geene voldoening gegeven hebbende, was jammerlyk gebombardeerd: en hadt, sedert, vergeefs, om onderstand aangehouden by de Staaten (*o*). Doch in Sprokkelmaand deezes jaars, werdt 'er een Verdrag getroffen, tusschen Frankryk en de Genueezen (*p*): waarmede de vyandlykheden ophielden. 1685.

XI. De Staaten tragten den Graaf van Benthem te verzoenen met zyne kinderen.

De Graaf van Benthem, wiens kinderen zig nog hier te Lande onthielden, hadt dezelven, sedert zyn tweede Huwelyk, onterfd. De Staaten, zulks ongaarne verneemende, zonden, ten deezen tyde, den oudsten Zoon, met ernstige brieven van voorschryving, af, naar Benthem, op dat hy zig met zynen Vader verzoenen, en verandering in den gemaakten uitersten wil te wege brengen mogt. Doch de Graaf bleef onverzettelyk. De Zoon keerde, onverrigter zaake, te rug in den Haage. Hy en zyne drie broeders vervoegden zig, in 't volgende jaar, aan de Ryksvergadering te Regensburg, met een wydluftig Vertoog, waarin zy hun goed regt op het Graafschap verdedigden, en aanweezen, dat zy, alleenlyk uit haat van Godsdienst, onterfd geworden waren (*q*). Doch dit Vertoog vondt weinig ingang. Sommigen willen, dat de Prins van Oranje, voor zig zelven, het oog op het Graafschap

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 502.
(*o*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 216-224.
(*p*) DANIEL Journal *p.* CXLIJ, CXLIV. Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 198-204.
(*q*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 242-247. *van* 1686. *bl.* 191-193.

1685. schap Benthem hadt, en dat hy hierom hadt te wege gebragt, dat de Staaten zig de zaak der jonge Graaven hadden aangetrokken (r). Doch zulke byzonderheden zyn bezwaarlyk te bewyzen.

XII. Overgang tot eene schets der veranderingen in Engeland.

Wy roeren deeze dingen van klein belang, of van geringen invloed op den Staat der Vereenigde Nederlanden slegts aan ter loops, om wat uitvoeriger stil te staan op de gewigtige verandering, die, ten deezen tyde, in Engeland voorviel, en waarin de Staaten en de Prins van Oranje in 't byzonder, eerlang, zulk een voornaam belang kreegen. 't Zal dan der moeite wel waardig zyn, dat wy de beginsels en loop deezer merkwaardige verandering, hier, eenigzins omstandiglyk, aantekenen.

Karel de II. sterft.

Wy hebben, reeds te vooren, aangemerkt, dat Koning Karel de II., sedert het vernietigen van 't jongste Parlement, geheel willekeurig geregeerd hadt. Ook hebben wy gezien, dat hy zig, genoegzaam eeniglyk, bestieren liet, door den Hertoge van Jork, die elk, wie hem tegenstondt, van 't Hof wist te doen verwyderen. De Koning nogtans, te laat bespeurende, dat hy verkeerde maatregels gevolgd hadt, begon, omtrent den aanvang deezes jaars, zo men wil, te veranderen van gedagten. Hy nam, meent men, voor, den Hertog van Jork uit het Ryk te zenden, en een vry Parlement samen te roepen: waardoor de zaaken in 't Ryk eene gantsch andere gedaante gekreegen zouden hebben. Doch hy leefde niet lang genoeg, om

(r) Negociat. du Comte D'Avaux *Tom.* V. *p.* 229.

om deeze oogmerken uit te voeren. Hy werdt onverwagts overvallen van eene beroerte, waaraan hy overleedt, op den zeſtienden van Sprokkelmaand (*s*); niet zonder ſterk vermoeden van vergiftigd te zyn (*t*). Zyn Broeder, de Hertog van Jork, werdt, terſtond na zynen dood, tot Koning uitgeroepen, onder den naam van *Jakob den II.* Hy hadt, reeds te vooren, openbaare belydenis van den Roomſch-Katholyken Godsdienſt gedaan, en ging, twee dagen na zyne komſt tot de Kroon, openlyk, ter miſſe. Ook verſpreidde hy, ten zelfden tyde, dat zyn Broeder Katholyk geſtorven was (*u*). Zulk een gedrag, gevoegd by den afkeer, dien men, in 't gemeen, reeds onder de Regeering van Karel den II., tegen hem opgevat hadt, deedt ſommigen denken, aan 't verwekken van eenen opſtand tegen zyne Regeering, die den hoofdaanleideren zuur opbrak. 1685.

Zyn Broeder Jakob de II. volgt hem op.

De Hertog van Monmouth onthieldt zig nog in den Haage: en hadt, dikwils, geheime geſprekken met zyne Hoogheid (*v*). Doch zo verre hadt Jakob de II. de Regeering niet aanvaard, of men verwagtte, dat hy Monmouth opeiſchen zou; weshalve, de Prins van Oranje deezen riedt, dat hy zig naar elders begave. Hy vertrok dan naar Bruſſel (*w*); doch, zig

Monmouth en Argyle verwekken een opſtand tegen zyne Regeering.

(*s*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{3}{13}$ *en* $\frac{16}{16}$ *Febr.* 1685, *MSS.*

(*t*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 563 *& ſuiv.*

(*u*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 3.

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 277, 281, 316, 347.

(*w*) BURNET *Vol.* I. *p.* 624.

1685. zig aldaar niet veilig rekenende, keerde hy, heimelyk, naar Amſterdam, daar hy zig, eenige maanden, verborgen hieldt. Hy hadt, hier, dagelyks, bedekte onderhandelingen met den *Graave van Argyle*, die, over het zogenaamd Proteſtantſch Verraad, te Londen, gevat en veroordeeld zynde, uit de hegtenis ontſnapt, en herwaards geweeken was. Argyle bewoog Monmouth, eerlang, om eenen inval in Engeland te doen, terwyl hy zelf naar Schotland zeilen zou, om aldaar eenen opſtand te verwekken, aan welks uitſlag men niet twyfelde, gemerkt den algemeenen haat, in welken de Koning gehouden werdt vervallen te zyn (*x*).

XIII. Handeling tuſſchen de Staaten, Keur-Brandenburg, en den Prinſe van Oranje.

Midlerwyl, verwekte de verandering in Engeland groote opmerking by de Proteſtantſche Mogendheden van Europa, en, onder anderen, by de Staaten en by den Keurvorſt van Brandenburg. Men was bedugt, dat 's Konings yver voor het Roomſch geloof nadeelige gevolgen hebben mogt voor het Proteſtantſch belang in 't algemeen. De Keurvorſt hadt, hierom, in Grasmaand, Fuchs herwaards gezonden, niet ſlegts om wegens de agterſtallen af te rekenen; maar vooral, om te onderſtaan, hoe de Staaten en de Prins van Oranje de Engelſche zaaken inzagen; en om, ware 't mogelyk, de verflaauwde vriendſchap, tuſſchen zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid en den Prinſe, te herſtellen, en het voorige Verbond te vernieuwen met de Staaten. Zyne Hoogheid, in

De Prins

(*x*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 17, 18.

in geſprek geraakt met Fuchs, verdedigde zyn gedrag omtrent Frankryk, waaruit het meeste misnoegen gereezen was, met verſcheiden' redenen: onder anderen, ook zeggende „ dat „ hy zig, na 't ſluiten van 't Beſtand, byna „ niet gemoeid hadt met zaaken van Regeeringe, en zig geheel niet gekant tegen eenigen voorſlag, waarby Frankryk belang hadt. „ Doch Frankryk hadt, daarentegen, byna „ de helft van zyn Vaderlyk erfgoed aangeſlaagen, het zelve laatende beſtieren, als „ of hy 'er geheel geen regt op hadt. Nog „ klaagde het Franſche Hof over zyn gedrag, „ hem vergende dat hy, hoe zeer beledigd, „ ſchuld bekennen en vergiffenis verzoeken „ zou. Doch men hadt nog niet duidelyk verklaard, wat men eindelyk van hem begeerde. „ Ook was hy bekommerd voor een afzonderlyk Verdrag met Frankryk, op dat „ hy geen' argwaan geeven mogt aan de Staaten, by welken hy, reeds meer of min, verdagt geworden was." Ten opzigte van dit laatſte, zeide van Beuningen egter, omtrent deezen tyd, tegen Fuchs „ hoe 't bleek, dat „ de Prins niet voorhadt, verandering in den „ vorm der Regeeringe te maaken, 't welk „ hy ook hieldt, boven deszelfs vermogen „ te zyn; doch de wyze, waarop zyne Hoogheid de zaaken behandelde, kwam niet al „ te wel overeen met de grondwetten van „ den Staat, en zweemde te veel naar geweld. De Amſterdammers, voegde hy 'er „ by, waren 'er thans zo ver van af, om 's „ Prinſen gezag te beſnoeijen, dat zy 't verderf

1685. verdedigt zyn gedrag, omtrent Frankryk.

Van Beuningen verklaart zig tegen 't verminderen van 's Prinſen gezag.

1685. „ derf van den Staat onvermydelyk hielden,
„ zo zyne Hoogheid hun tegenwoordig ont-
„ viel. De magt, welke hy, boven zyne voor-
„ zaaten, bezat, was hem, in tyden van oorlo-
„ ge en beroerte, opgedraagen; doch men kon-
„ ze, zonder de welvaart van den Staat in de
„ waagſchaal te ſtellen, tegenwoordig, niet ver-
„ minderen." 't Gene, wyders, van wege den Keurvorſt van Brandenburg, over de Engelſche zaaken, met de Staaten en met den Prinſe van Oranje, gehandeld werdt, vind ik niet klaarlyk gemeld. Zo veel is 'er van, dat de oneenigheid, tuſſchen den Prinſe en eenige Geweſten en Steden, verdween, naar maate, dat de toeſtand der zaaken in Engeland nadeeliger werdt, voor het gemeen belang der Proteſtanten. D'Avaux zogt, zo ſommigen melden, en, zo als klaar genoeg blykt, uit zyne onlangs uitgegeven' *Handelingen*, deeze oneenigheid te voeden: doch Fuchs deedt zyn beſt, omze weg te neemen. 't Gelukte hem eerlang ook, de Staaten en den Prins, naauwer dan ſedert eenigen tyd, te verbinden met den Keurvorſt, door het vereffenen der geſchillen over de agterſtallen, en door het vernieuwen des voorigen Verbonds (*y*): waarvan wy, boven (*z*), reeds gewaagd hebben.

Argyle wordt gevangen, en te Eden.

De Graaf van Argyle, honderdduizend guldens bekomen hebbende van eene ryke Weduwe te Amſterdam, hadt een' merkelyken voorraad van wapenen en krygsbehoeften doen

(*y*) PUFFENDORF *Libr.* XIX. §. 5, 6. *p.* 1222, 1223.
(*z*) *Bladz.* 292.

doen koopen, op den naam van den Staat van Venetie (*a*), en ſcheepte zig, met denzelven, en eenige Duitſche Overſten en Hollandſche ſoldaaten, op drie kleine ſchepen, met welken hy, in 't midden van Bloeimaand, eene Landing ondernam, in 't Noorden van Schotland. Doch hy werdt, hier, eerlang, overvallen, gevat, naar Edenburg gevoerd, en openlyk onthalsd. Monmouth was, maar omtrent drie weeken na Argyle, uit Texel gezeild, met een klein Oorlogsſchip van dertig ſtukken geſchuts, en twee andere Vaartuigen (*b*). Koning Jakob, kennis gekreegen hebbende van zynen toeleg, hadt *Skelton*, die, onlangs, in Chudleighs plaats, herwaards gezonden was, om, uit den naam zyner Majeſteit, eene vertrouwelyke vriendſchap op te regten met de Staaten, en met den Prinſe van Oranje (*c*); laſt gegeven, om hem hier te doen vaſthouden. De Staaten hadden hiertoe verlof verleend: 't welk Monmouths vertrek verhaaſt hadt. Hy landde te Lyme, in 't Weſten van Engeland, deedt zig te Taunton uitroepen voor Konig; doch kreeg zo weinig aanhang, dat men voor eenen ſlegten uitſlag zyner onderneeminge vreesde. Het Geſchrift, welk hy, ten deezen tyde, tegen den Koning, hadt laaten uitgaan, werdt, ook hier te Lande, gedrukt en verſpreid; doch terſtond, door 't Hof, verbooden (*d*). De Ko-

1685. burg onthalsd.

Monmouth doet zig voor Koning uitroepen.

(*a*) Burnet *Vol.* I. *p.* 629.
(*b*) Miſſive van de extr. Ambaſſ. der Staaten van $\frac{12}{19}$ *May* 1685. *MS.* Rapin *Tom.* X. *p.* 19, 22, 23.
(*c*) Burnet *Vol.* I. *p.* 623.
(*d*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 391.

1685. Koning hadt, ondertuſſchen, een Leger by-eengebragt, met welk hy den Hertoge dagt tegen te trekken. De Prins van Oranje zondt den Heer Bentink af aan zynen Schoonvader, om hem, van zynen wege, aan te bieden, dat hy 't bevel wel wilde voeren over 't Koningklyk Leger (e). Doch deeze aanbieding werdt van de hand geweezen: ſchoon de Koning zig zeer vergenoegd toonde, over het affchieepen van drie Schotſche Regementen in Staatſchen dienſt, welke hy van hunne Hoog-Mogendheden ter leen verzogt hadt (f). De Koning ſtelde den Graaf van Feversham aan tot Generaal. De beide Legers raakten ſlaags, op den zeſtienden van Hooimaand. Monmouth kreeg de nederlaag, en werdt gevangkelyk naar Londen gevoerd, alwaar hy, na weinige dagen zittens, ter dood veroordeeld en onthalsd werdt (g). Sommigen tekenen aan, dat het gemeen in de Vereenigde Gewesten Monmouth, die den Hervormden Godsdienſt beleedt, een goed hert toedroeg. Doch de Grooten zouden meer genegenheid getoond hebben, om den Koning te ondersteunen, op dat hy niet in de noodzaakelykheid gebragt werdt, om hulp te zoeken in Frankryk: in welk geval, men geloofde, dat het niet den Hervormden Godsdienſt in Engeland gedaan zou geweest zyn. Men vindt ook, dat d'Avaux, toen men

Hy wordt onthalsd.

(e) Negociat. du Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 84, 90.
(f) Reſol. Ordin. *Sabbathi* 9 *Juny* 1685. *MS.* Reſol. Holl. 5 *Juny* 1685. *bl.* 276. Negociat. du Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 39, 82.
(g) BURNET *Vol.* I. *p.* 630-645. RAPIN *Tom.* X. *p.* 26-29.

men in den Haage kennis kreeg van Monmouths onderneeming, gezeid zou hebben, *dat Oranje beter herſens hadt dan deeze* (*h*). 1685.

XIV. Gezantſchap der Staaten naar Engeland.

De Staaten hadden, midlerwyl, beſlooten, een buitengewoon Gezantſchap te zenden naar Engeland, om Jakob den II. geluk te wenſchen met zyne komſt tot de Kroon (*i*), en om de Verbonden, voor deezen met Karel den II. gemaakt, met hem, te vernieuwen (*k*). Tot dit Gezantſchap werden benoemd *Jakob, Vryheer van Waſſenaar en Duivenvoorde*; der Staaten gewoonlyke Ambaſſadeur, Arnoud van Citters, en Everard van Weede, Heer van Dykveld. De Gezanten vertrokken, in den Zomer, naar Londen, en ſommigen verhaalen, dat de laatſte, byzonderlyk, gelaſt was van den Prinſe van Oranje, om deszelfs vrienden, in Engeland, te verzekeren van zynen yver voor 't Proteſtantſch geloof. Ook zou hy, om de Kerkelyken in Engeland te onderſteunen, zig van de hulpe van eenen Utrechtſchen Predikant, den ſchranderſten en bedreevenſten in den gantſchen Vereenigden Staat (*a*), bedient hebben (*l*). Doch van deeze laatſte byzonderheid

(*h*) Pufendorf *Libr.* XIX. §. 5. *p.* 1223.
(*i*) Burnet *Vol.* I. *p.* 648.
(*k*) Nouv. Zeel. 17 *Maart* 1685. *bl.* 56. Inſtr. der Extr. Ambaſſad. *MS.*
(*l*) Negociat. de Comte d'Avaux *Tom.* IV. *p.* 304. *Tom.* V. *p.* 185.

(2) *Vicius* wordt hy genoemd, in de *Negociat. du Comte* d'Avaux. Ongetwyfeld, ziet men op den vermaarden *Hermannus Witſius*, die thans Profeſſor en Predikant was, te Utrecht: (*Vide* Burmanni *Traject. erudit.* p. 452.) en die inderdaad in Engeland geweeſt is.

1685. heid heb ik geene genoegzaame verzekering.

Klagten van Jakob den II. over Amſterdam.

De Gezanten waren zo dra niet in onderhandeling getreden met Koning Jakob, of de Engelſche Staatsdienaars, en de Koning zelf klaagden zeer, over den onderſtand, dien men Monmouth en Argyle, hier te Lande, verleend hadt. Veelen ſtelden vaſt, dat de Prins van Oranje de hand gehad hadt in de uitrusting, die, ten behoeve van den ongelukkigen Hertog, te Amſterdam, geſchied was (*m*). Ook meenden ſommigen, dat zyne Hoogheid alleen van gedrag was veranderd, na dat Monmouth zig voor Koning hadt doen uitroepen, 't welk de Prins niet ſcheen verwagt te hebben (*n*). Doch aan 't Engelſche Hof ſprak men, in 't eerſt, niet van den Prinſe. Alleenlyk, werdt 'er geklaagd over de Stad Amſterdam, die 't ſchip den *Helderenberg*, welk van eenen *Klaas Jakobszoon de Vries* gekogt, en waarmede Monmouth, ſedert, vertrokken was, niet in beſlag genomen hadt, ſchoon 't, door den Engelſchen Gezant Skelton, verzogt, en door de Staaten belaſt geweeſt was (*o*). Maar de Admiraliteit te Amſterdam, welke deeze beſchuldiging, eigenlyk, betrof, verdedigde zig, eerlang, omſtandiglyk. Zy wees aan „ dat, den „ Engelſchen Gezant geene behoorlyke aan- „ wyzing hebbende konnen doen, waar het „ ſchip de Helderenberg en nog drie andere „ ſche-

De Admiraliteit aldaar en de Regeering der Stad verdedigen zig.

(*m*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 16, 21, 57, 166, 276. DE CHOISY Memoir. *Tom.* II. *p.* 29.
(*n*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 92.
(*o*) Reſol. Holl. 7 *Juny* 1685. *bl.* 278. Reſol. Genet. *Jovis* 7 *Juny* 1685. Verbaal der Extr. Amb. naar Engel. *MS.*

„ ſchepen te vinden waren, zy buiten ſtaat 1685.
„ waren geweeſt, om het begeerde beſlag ter
„ uitvoeringe te doen brengen, onaangezien
„ zy, daartoe, terſtond, de vereiſchte poo-
„ gingen hadden aangewend (*p*)." De Regeering der Stad, daarenboven, beſchuldigd wordende in Engeland, dat zy Monmouths verblyf in Amſterdam, en zyn vertrek van daar, met goede oogen, aangezien hadt, en nog tegenwoordig een groot getal van Engelſche wederſpannelingen ophieldt, onder welken, zekere *Abraham Kick* (3) met naame gemeld werdt; ſchreef, tot haare verdediging „ dat
„ zy zo dra niet vernomen hadt, dat zeker
„ ſchip, de Helderenberg, voor de Stad lag,
„ in meening om, met krygsbehoeften, te
„ vertrekken naar Engeland, of zy hadt den
„ Waterſchout gelaſt, 't vertrek van dit ſchip,
„ geweldiglyk, te beletten; doch de Schout
„ was, ongelukkiglyk, te laat gekomen, zyn-
„ de 't ſchip, drie dagen te vooren, reeds
„ vertrokken. Dat zy, wyders, wel wiſt, dat
„ Monmouth zig eenen geruimen tyd in den
„ Haage hadt opgehouden; doch niet, wer-
„ waards hy zig, ſedert, begeven hadt, en of hy
„ in Amſterdam geweeſt ware, of niet. Dat
„ zy, op 's Konings begeerte, onderzoek naar
„ Monmouth gedaan hadt, met meening om
„ hem

(*p*) Miſſive der Adm. te Amſt. *van* 20 *Juny* 1685. *in de* Reſol. Gener. *Lunæ* 25 *July* 1685. *MS.*

(3) Deez' werdt, in den jaare 1690, door Koning Willem aangeſteld, tot Conſul der Engelſche Natie, te Rotterdam. *Reſol. Holl.* 30 Maart 1690. bl. 154.

1685. „ hem de Stad te doen ruimen, zonder hem
„ te hebben konnen aantreffen. Dat, einde-
„ lyk, Amſterdam, gelyk alle andere Koop-
„ ſteden, vervuld was met allerlei ſlag van
„ menſchen, en onder deezen ook met zulken,
„ die niet altoos met de vereiſchte regtmaatig-
„ heid oordeelden, over de handelingen van
„ uitheemſche Mogendheden: zy deeden 't
„ zelfs, dikwils, niet, over die van hunne
„ eigene Overheid. Doch hier kwam te pas
„ het oude zeggen *regium eſt, bene facere &*
„ *male audire*, [dat is, *'t is 't lot der Vorſten,*
„ *wel te doen, en gelaſterd te worden*]: 't
„ welk egter niet gezeid werdt, om dat men
„ ongezind ware, te waaken tegen den hoon
„ en de beledigingen, die iemant, in Amſter-
„ dam, den Koning van Groot-Britanje zou
„ mogen willen aandoen: hiertoe zou men
„ altoos overboodig blyven, terwyl men ver-
„ trouwde, dat de gegeven' redenen van ver-
„ ontſchuldiging 's Konings misnoegen tegen
„ de Regeering zouden doen bedaaren (*q*)."
De buitengewoone Ambaſſadeurs hielden dee-
ze redenen den Koning voor, by bekwaame
gelegenheid. Ook ſcheen hy 'er zig mede te
laaten vergenoegen, tot zo verre zelfs, dat hy,
eerlang, zekeren *Izaak de Bra*, die voor Heel-
meeſter op den Helderenberg gevaaren hadt,
en, na dat Monmouth aan land was gezet, met
het ſchip, verzeild was naar Bilboa, van waar
men hem geboeid naar Engeland hadt gezon-
den;

(*q*) Miſſive van Burgem. van Amſt. *aan de* extr. Ambaſſ. in Engel. *van* 26 *Juny* 1685. *MS.*

den; op verzoek van den Ambaſſadeur van Citters, op vrye voeten deedt ſtellen (r). Ook verwierf de Kapitein *Pieter Abrahamszoon Brakel*, die 't ſchip gevoerd hadt; en nu te Londen in hegtenis zat, eerlang, vergiffenis van den Koning (s). Maar 't ſchip zelf, ſedert, wederom herwaards gekomen, werdt, op 't einde des jaars, in beſlag genomen, te Amſterdam: van waar het, eindelyk, naar Engeland gezonden, en ten behoeve des Konings verbeurd verklaard werdt: wordende den tegenwoordigen eigenaar, uit 's Lands Kaſſe, met elfduizend guldens, ſchadeloos geſteld (t). Onder- Verbond tuſſchen, was het den buitengewoonen Gezanten, in Engeland, na eenige handeling (u), gelukt, op den twee-entwintigſten van Oogſtmaand, een Verdrag te ſluiten, waar by de Verdragen van de jaaren 1667, 1668, 1674, en van Lentemaand des jaars 1678 vernieuwd en beveſtigd werden (v). De Heeren van Waſſenaar-Duivenvoorde en Dykveld keerden, in Slagtmaand, herwaards te rug (w). met Jakob den II. 1685.

XV. Oorſprong en uitſlag

Doch van wege de Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye, onthielden zig, ten deezen

(r) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{18}{28}$ *May* 1686. *MS.*

(s) Miſſive *van den* Raadp. FAGEL *van* 12 *July* 1686. Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{27\ July}{6\ Aug.}$ 1686. *MSS.*

(t) Reſol. Holl. 16 *Aug.*, 15 *Sept.*, 30 *Nov.* 1685. *bl.* 393, 434, 674. 17, 18, 30 *May*, 19 *Juny* 1686. *bl.* 244, 249, 261, 326. 13 *Jan.* 1699. *bl.* 14.

(u) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom* V. *p.* 100, 112, 151, 192.

(v) *Voiez* DU MONT Corps Diplomat. *Tom.* VII. *p.* II. *p.* 110. Notul. Zeel. 1685. *bl.* 174.

(w) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 190-192.

1685. van den Bantamschen oorlog.

zen tyde, Gemagtigden te Londen, onlangs, derwaards gezonden, tot vereffening van een zwaar geſchil, welk, ſedert eenige jaaren, tuſſchen de twee Maatſchappyen, ontſtaan was, en waarvan wy hier een beknopt verſlag moeten invoegen. *Sultan Agon*, Koning van Bantam, die, van ouds, byna in geduurige vyandſchap plagt te leeven met de Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye, waarvan den Engelſchen de voornaamſte ſchuld gegeven werdt, hadt, in 't jaar 1680, de Regeering aan zynen oudſten Zoon, *Abdul Kahar Aba Nazar*, overgegeven, en beſlooten, zyne dagen te eindigen, op eene Landhoeve, niet verre van Bantam, alleenlyk een jaarlyks inkomen bedingende, tot zyn onderhoud. De jonge Koning, die de zaaken der Nederlandſche Maatſchappye altoos begunſtigd hadt, vaardigde, terſtond, een Gezantſchap af naar Batavia, om der Hooge Regeeringe aldaar kennis te geeven van zyne komſt tot de Kroon, en om de Vrede te herſtellen, en de oude Verbonden te vernieuwen: gelyk geſchiedde. Doch, in 't volgende jaar, zondt de Koning ook Gezanten naar Engeland, met gelyke boodſchap. Karel de II. beloofde, dat hy iemant afvaardigen zou naar Bantam, om een nader Verbond te maaken met den Koning. Ondertuſſchen, hadt de Nederlandſche Maatſchappy, door middel van *Willem Kalf*, haaren bewindsman te Bantam, de gunſt des jongen Konings t'eenemaal weeten te winnen, en eenen voordeeligen handel geveſtigd in deeze Stad. De Franſchen, de Deenen, en vooral de Engelſchen, die allen hier ook hunne Komp-

Komptoiren hadden, zagen dit aan met afgunst, 1685.
en zogten den Koning te vervreemden van den onzen. Doch dit gelukte niet. Men stookte, daarna, het misnoegen aan, welk ontstaan was, tusschen den Koning en eenige Grooten, die hunne rekening niet vonden by de tegenwoordige Regeering. De oude Koning zelf, wiens inkomsten wat te traag voldaan werden, liet zig ophitsen tegen zynen Zoon, en belegerde, in 't begin des jaars 1682, de Sterkte, door den jongen Koning, onlangs, te Bantam, opgeworpen. De Engelschen en Deenen sprongen den ouden Vorst by. De jonge Koning zondt toen om hulp naar Batavia. De Regeering aldaar vaardigde eerst eenigen af naar Bantam, en boodt zig als middelaar aan, tusschen den Vader en den Zoon; doch de oude Koning weigerde den gezanten gehoor. Men besloot dan, eenige manschap, onder *Karel Hartsink*, af te zenden, met last om 't beleg te slaan voor Tangerang, en hierdoor, ware 't mogelyk, den ouden Vorst uit Bantam te trekken. Tangerang werdt, stormenderhand, veroverd. Hierna, werdt *Izaak de S. Martin*, met meerder volk, gezonden naar Bantam, welk, reeds te vooren, geplonderd en verbrand was, behalve dat de Fransche, Engelsche en Deensche Logien verschoond waren. De oude Vorst lag nog voor 't Kasteel. Doch men dwong hem, na eenigen tegenstand, hals over hoofd, de vlugt te neemen uit Bantam. Hiermede was de jonge Koning hersteld op den Troon. Hy deedt, om zyne erkentenis te toonen aan de onzen, en uit haat tegen de andere Europeanen, De Engelschen worden

1685. nen, die zynen Vader geholpen hadden, hun, en in 't byzonder den Engelſchen, terſtond, allen handel en verblyf in Bantam verbieden. Ook liet hy de Engelſche vlag, die van 't huis van eenen hunner Koopluiden waaide, wegneemen. Alle de Engelſchen, die zig op Bantam bevonden, werden, met Nederlandſche ſchepen, gevoerd naar Batavia. De oorlog tuſſchen den Vader en den Zoon duurde nog eenigen tyd. Doch de oude Vorſt werdt, eindelyk, met hulp der Maatſchappye, t'eenemaal overwonnen; in 't gebergte, werwaards hy gevlugt was, gevat, en naar Batavia gevoerd; daar hy bewaard werdt (*x*).

verdreeven uit Bantam.

De Engelſche Maatſchappy wyt zulks den onzen.

De Engelſche Ooſtindiſche Maatſchappy hadt, ondertuſſchen, zo dra geene kennis gekreegen van 't verdryven haarer bewindsluiden uit Bantam, of zy klaagde Koning Karel, „ dat de onzen, ſedert drie jaaren, de twee „ Koningen van Bantam hadden gezogt te „ beweegen, om alle andere Europiſche volken uit hun Land te verdryven; in welk geval, zy aannamen, de Peper een agtſte hooger te ontvangen. Dat zy den ouden Koning, die zynen Zoon de Regeering niet volkomenlyk hadt afgeſtaan, niet hadden konnen beweegen; doch dat de jonge Koning zig hadt laaten ompraaten; dat de oude Koning, hierop, met een Leger, in Bantam gekomen; doch door de Nederlanders gedwongen was te wyken; dat de jonge Koning

(*x*) Memoir. du Comte DE FORBIN *Tom.* I. *p.* 88 *& ſuiv.* A. BOGAARTS Hiſt. Reizen I. *Boek*, XII. *Hoofdd. bl.* 141 *en* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 250.

„ ning toen den Engelſchen bevolen hadt, te 1685.
„ vertrekken; aan welk bevel zy, gedwongen
„ door de Hollanders, hadden moeten vol-
„ doen; en dat zy, daarna, eenige maanden,
„ op Batavia, getoefd hebbende, ook laſt ge-
„ kreegen hadden, om van daar te verhui-
„ zen." Men bragt deeze klagten, wel haaſt, in den Haage. De Staaten, dezelven gehoord hebbende, ontbooden, terſtond, Gemagtigden der Ooſtindiſche Maatſchappye deezer Landen, die hun een gantſch ander verſlag van 't gebeurde deeden: de Engelſchen beſchuldigende, dat zy den ouden Koning tegen de onzen en tegen zynen Zoon, hadden opgehitſt, hem, daarenboven, rykelyk voorziende van Krygsbehoeften. Voorts, ontkendenze, eenigen toeleg gehad te hebben, om de andere volken te doen verdryven uit Bantam. Men ſtelde dit antwoord den Engelſchen Gezant Chudleigh in handen. Ook deedt de Ambaſſadeur van Citters zyn beſt, om den Koning te overtuigen, dat de Engelſchen het ongeluk, welk hun te Bantam overgekomen was, zig zelven te wyten hadden (y). Doch dit gelukte niet De Koning ſtondt op vergoeding van ſchade (z). Van Citters kwam, ten laatſte, zo ver, dat hy begeerde, dat de Engelſche Maatſchappy eene begrooting maakte van de ſchade, welke zy geleeden hadt. De Koning verſtondt, dat zulks, door wederzydſche Gemagtigden, be-

die zig verdedigen.

(y) Verhaal *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 1683, 1684, 1685. *MS.* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 44-58.
(z) Notul. Zeel. 3 *Jan.* 1684. *bl.* 7.

1685. behoorde te geſchieden. De Staaten beſlóoten, hierop, Antoni Heinſius, Penſionaris van Delft, *Izaak van den Heuvel*, Oud-Schepen en Raad van Amſterdam, Kornelis Teereſtein van Halewyn, Raad in den Hove van Holland, en *Adriaan van Borſele van der Hooge*, Raad in den Hoogen Raade, te magtigen, om de geſchillen met de Engelſche Maatſchappye te vereffenen. Hun waren, tot hunne onderrigtinge, toegevoegd Gerrit Hooft, Oud-Schepen en Raad van Amſterdam, *Jakob van Hoorn*, Oud-Burgemeeſter van Vliſſingen, *Salomon de Blocquery*, en Adriaan Paats, Vroedſchap te Rotterdam. Doch 't leedt tot in 't begin deezes jaars 1685, eer zy op reis gingen (*a*). De dood des Konings ſtremde de onderhandelingen voor eenen tyd; en toen men 'er mede voortging, rees 'er zo veel geſchil (*b*), dat de Gemagtigden, eindelyk, onverrigter zaake, in de Lente des jaars 1686, naar huis keerden. De Engelſche Gezant Skelton klaagde, daarna, over nieuwe mishandelingen, welken de Engelſchen voorgaven van de onzen in de Indien geleeden te hebben. De onzen verantwoordden zig. Doch deeze nieuwe twiſt maakte het vereffenen des Bantamſchen geſchils te moeilyker. De Nederlandſche Maatſchappy leverde, eerlang, een wydluftig Vertoog, ter algemeene Staatsvergaderinge, over, waarin zy 't gebeurde te Bantam van den grond ophaalde, zig zelve verdedigde, en aanwees, dat de Engel-

De Staaten zenden Gemagtigden naar Londen.

die, onverrigter zaake, te rug keeren.

Nieuwe klagten der Engelſchen.

(*a*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 256-268. *van* 1685. *bl.* 151.
(*b*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{3}{13}$ *Maart* 1686. *MS.*

gelſchen, door het byſtaan des ouden Konings, den jongen tot toorn verwekt hadden. Ook werden de andere klagten der Engelſchen, ſtuks-wyze, wederlegd (*c*). Midlerwyl, baarde de ééne vyandlykheid de andere, in de Indien. De Engelſchen klaagden, in 't jaar 1687, dat de onzen hun, te Mazulipatnam, op de kuſt van Koromandel, en te Betancapas, op de weſtkuſt van Sumatra, groote ſchade hadden toegebragt. De Bewindhebbers verdedigden zig, naar gewoonte, tegen deeze klagten, ter algemeene Staatsvergaderinge (*d*). Doch de gevaarlyke toeſtand, in welken het Ryk zig toen bevondt, was oorzaak, dat de hangende geſchillen tuſſchen de twee Maatſchappyen niet werden afgedaan. 1685.

XVI. Poogingen van Jakob den II. om den Roomſchen Godsdienſt in zyne Ryken in te voeren.

Men begon, terſtond na de verheffing van Jakob den II. op den Troon, reeds te dugten, dat de Koning niet ſlegts willekeurig zogt te regeeren; maar zelfs den Roomſchen Godsdienſt, openlyk, te doen oefenen en voortplanten in zyne Ryken. De uitvoering van beide deeze oogmerken moeſt noodwendig opſchudding verwekken onder 't gemeen, vooral, om dat de Koning zig, door de Roomſche Geeſtelyken, liet aanzetten, om het laatſte oogmerk, niet allengskens, maar terſtond, en met veel drift, ter uitvoeringe te doen brengen (*e*): eiſchende hy, in de eerſte plaats, dat het Parlement zorg droege voor het onderhoud eener aan-

(*c*) Reſol. Gener. *Jovis* 2 *May* 1686. *MS.* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 1-42.
(*d*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 123-147.
(*e*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 33, 35, 57.

1685. aanzienlyke Landmagt, en niet vreemd vondt, dat de bevelhebbers, voor een groot gedeelte, Roomſchgezind waren. Het laatſte ſtreedt vierkant met de wetten, welken vorderden, dat niemant eenig voornaam Ampt bekleedde, dan die gezwooren hadt „ dat hy de Roomſche „ Kerk niet hieldt voor de algemeene; dat hy „ den Paus geenerlei gezag toeſchreef, noch „ over de Kerk in 't gemeen, noch over zynen „ Perſoon in 't byzonder; dat hy de *Tranſub-* „ *ſtantiatie* verwierp, en niet verſtondt, dat „ de Roomſche Kerk alleen regt hadt, om de „ Schriftuur uitteleggen." Het bewys, welk ieder, die tot eenig ampt begeerde bevorderd te worden, toonen moeſt, en welk inhieldt, dat hy deezen eed hadt afgelegd, droeg den naam van *Teſt-Akte*, of *Akte van beproevinge*, en diende om de Roomſchen inzonderheid te onderſcheiden van de Onroomſchen (*f*). Zo dra de Koning, derhalve, begeerde, dat men de Teſt-Akte niet vorderde van de Krygsoverſten, ontdekte zig zyn oogmerk. Het Huis der Gemeenten was ongezind, om het te bevorderen. Doch de Koning ſtoorde 'er zig luttel aan. De voornaamſte Ampten werden aan Roomſchen gegeven, en de Roomſch-Katholyke Godsdienſt openlyk geoefend (*g*).

Hy zoekt de Teſt-Akte te doen af ſchaffen.

XVII. Herroeping van 't Edict van Nan-

Veelen begonden nu te dugten, dat men 't op de uitrooijing van den Hervormden Godsdienſt hadt toegelegd: waartoe te meer reden ſcheen, om dat Lodewyk de XIV., zig, naar 't

(*f*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 354.
(*g*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 48.

't ſchynt, willende bedienen van de gelegenheid, die thans, ook in Groot-Britanje, gunſtig was voor den Roomſchen Godsdienſt (*h*), in Wynmaand deezes jaars 1685, het *Edict* of Gebod van Nantes, waarby Henrik de IV., in 't jaar 1598, den Gereformeerden in zyne Ryken vryheid van Godsdienſt-oefening hadt toegeſtaan, openlyk herroepen hadt (*i*). De Koning hadt, ſedert eenen geruimen tyd, beſlooten, den Gereformeerden de vryheid te beneemen, welke zy zo lang genooten hadden in Frankryk. In 't jaar 1680, hadt hyze uitgeſlooten van eenige kleine Ampten, welken zy, tot hiertoe, hadden mogen bekleeden, ten zelfden tyde, verbiedende, dat eenig Roomſch-Katholyk de zogenaamde Hervormde Leer zou mogen aanneemen, op zekere zwaare ſtraffe. Ook beval hy, dat alle zulke Gereformeerde Kerken, alwaar een Katholyk afzweering van zyn gevoelen gedaan hadt, voor altoos, geſlooten zouden worden (*k*). In 't volgende jaar, verklaarde hy, op 't aanhouden der Geeſtelyken, dat de kinderen der Gereformeerden, zo dra zy zeven jaaren bereikt zouden hebben, tot den Katholyken Godsdienſt zouden mogen aangenomen worden: en deeze verklaaring bewoog veele Gereformeerden, om met hunne kinderen het Ryk te verlaaten, en zig, met der woon, te begeeven naar Engeland en Holland, alwaar zy met

1685. tes in Frankryk.

Zwaare vervolging der Hervormden.

(*h*) *See* BURNET *Vol.* I. *p.* 655.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 117.
(*k*) DANIEL Journal, *p.* CXXXVIJ.

1685. met opene armen ontvangen werden (*l*). Middlerwyl, werden veele Gereformeerde Kerken geſlooten, of afgebroken, onder voorwendſel, dat men, aldaar, Roomſch-Katholyken hadt aangenomen: 't welk egter niet was toegegaan zonder hier en daar eenige opſchudding verwekt te hebben. De Roomſche Geeſtelyken maakten, in 't jaar 1682, een ontwerp, ſtrekkende om de Gereformeerden met de Roomſchen te vereenigen. Het werdt, op laſt des Konings, aan de Gereformeerden te Charenton overhandigd, die 't niet hadden konnen goedkeuren (*m*). Om hen hiertoe te noodzaaken, werden zy, ſedert, aan veele oorden, gekweld en verdrukt. De Koning verboodt hun, uit het Ryk te vertrekken, en zondt Dragonders in hunne huizen, die, aldaar, op beſcheidenheid, leefden, tot dat de bewooners zig, gelyk men 't noemde, vereenigd hadden met de Kerke. Die dit geweld zogten te ontvlugten, en betrapt werden, bande men op de galeien, zo 't mans waren: de vrouwen werden in Klooſters geſteken. Veelen verlieten toen het aangenomen geloof (*n*). De vervolging wakkerde ſterk, na 't herroepen van 't Edict van Nantes, in deezen jaare 1685. 't Voorwendſel deezer herroepinge was, dat de redenen, waarom dit Edict verleend was, nu geene plaats meer hadden; en dat de Koning maar

(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 151, 157, 264, 260. Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 146-153.

(*m*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 147-157.

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 658-660. PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 16. *p.* 1230.

maar éénen Godsdienst begeerde geoefend te hebben, in zyn Ryk. Men verschoonde zelfs geene gebooren Hollanders, die zig in Frankryk hadden nedergezet, van de algemeene vervolging; hoe zeer de Heer van Starrenberg hierover klaagde, uit den naam der Staaten (*o*). 1685.

In 't Prinsdom Oranje, werdt, zo sterk als 'ergens, gewoed tegen de Hervormden, schoon 'er de Prins, meer dan eens, over schreef aan den Koning: die hem zo luttel gehoor gaf, dat hy, weinige maanden laater, het Prinsdom verbeurd verklaarde, en met Provence vereenigde (*p*). 't Prinsdom Oranje wordt verbeurd verklaard.

De meeste Gereformeerden verlieten alles, wat zy in Frankryk hadden, om de woede der vervolgeren te ontwyken, en begaven zig, in grooten getale, naar Engeland, Holland, Duitschland en Zwitserland (*q*). In Holland, werdt terstond gezorgd voor het onderhoud der gevlugte Predikanten, wordende aan hun, die met kinderen belast waren, vierhonderd, en aan hun, die vrouwen noch kinderen hadden, twechonderd en vyftig guldens 's jaars toegelegd (*r*). Ook werdt zeker gezelschap van Fransche juffers, die zig, onder 't bestier van *Maria du Moulin*, te Haarlem, nederzetteden, veele jaaren agtereen, met tweeduizend guldens in 't jaar, ondersteund (*s*). De Maarschalk van Schom- De Hervormden vlugten naar Holland en elders.

(*o*) Resol. Holl. 26 *Sept.* 10, 11 *Oct.* 1685. *bl.* 448, 620, 641. 3 *April* 1686. *bl.* 176.

(*p*) Burnet *Vol.* I. *p.* 663. Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 127.

(*q*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 204-207. Daniel Journal, *p.* CXLV.

(*r*) Resol. Holl. 23 *Jan.* 1686. *bl.* 19. *Zie* Groot-Plokaatb. IV. *Deel*, *bl.* 348.

(*s*) *Zie*, onder anderen, Resol. Holl. 23 *Jan.* 1686. *bl.* 19. en veele volgende jaaren.

1685. Schomberg, die den Hervormden Godsdienſt beleedt, kreeg, wat laater, verlof van den Koning van Frankryk, om zig met der woon te begeeven naar Engeland (*t*). De vervolging duurde eenige jaaren (*u*), en hieldt niet op, voor dat alle de Hervormde Kerken verdelgd, en de Hervormden, in ſchyn of waarlyk, tot het Roomſche geloof bekeerd, of gevangen, of gebannen, of ten Lande uit geweeken waren.

Vervolging der Piemonteeſche Dalluiden.

't Jaar 1685, waarin de zwaarſte vervolging in Frankryk aanhief, was, ook aan andere oorden, nadeelig voor den Hervormden Godsdienſt. Van de verandering in Engeland, daar de Koning zig openlyk Roomſch verklaard hadt, hebben wy reeds gewaagd. In den Zomer deezes zelfden jaars, overleedt de Paltsgraaf Karel Lodewyk, zonder kinderen na te laaten. De Keurvorſtelyke waardigheid verſtierf toen op den Hertoge van Nieuwburg, die ſterk yverde voor het Roomſche geloof. In Wintermaand, herriep de Hertog van Savoje de Edicten, waarby zyn Vader, den Piemonteezen of Waldenzen vryheid van Godsdienſt vergund hadt. Hy was, zo men wil, tot deeze ſtrengheid bewoogen, door de redenen, of liever door de bedreigingen van het Franſche Hof (*v*). Verſcheiden' Mogendheden, en onder anderen de Staaten der Vereenigde Geweſten, ſchreeven den Hertoge ernſtelyk, ten behoeve der Dalluiden: 't welk meer niet uitwerkte, dan dat de Hertog hun verlof gaf, om,

(*t*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 128.
(*u*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 186. *Voiez auſſi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* IV. *p.* 290. *Tom.* V. *p.* 240.
(*v*) BURNET *Vol.* I. *p.* 655.

om, binnen agt dagen, uit zyn Land te vertrekken, en hunne goederen vooraf te gelde te maaken, of zes Gemagtigden te ſtellen, die 't, naderhand, doen zouden. Doch de Piemonteezen, hierin geenen zin hebbende, verſterkten zig, binnen de ontoegangkelyke Valeijen, waar zy woonden. Hier werden zy, door de Savooiſche en Franſche troepen, in de Lente des jaars 1686, overvallen, en eerlang gedwongen, zig, op genade en ongenade, te onderwerpen (*w*). Veelen waren, midlerwyl, geweeken naar Zwitſerland en Geneve; alwaar 't hun egter aan behoorlyk onderhoud ontbrak: waarom 'er, in verſcheiden' Landen, en onder anderen in deezen Staat, in 't jaar 1687, eene liefddaadige gifte voor hun verzameld werdt (*x*). 1685.

De Koning van Groot-Britanje liet het, ondertuſſchen, niet, by het ſtraffen van Monmouth en Argyle; maar allen, die men hieldt deel aan den opſtand gehad te hebben, werden ſtrengelyk vervolgd, en openlyk of heimelyk ter dood gebragt. Men houdt voor zeker, dat 'er, by deeze gelegenheid, veele onſchuldige Proteſtanten in lyden raakten. Een groot getal, ſchuldigen en onſchuldigen, verliet toen het Ryk. De Koning hadt, reeds in Bloei- en Zomermaand, lyſten van omtrent honderd zogenaamde wederſpannelingen overgezonden aan de Staaten, met verzoek, eerſt, dat zy uit de Vereenigde Geweſten gebannen, daarna, dat zy gevat mogten worden. Onder dit

XVIII. Jakob de II. vordert, dat de Staaten een groot getal van gevlugte weêrſpannelingen doen vatten.

(*w*) Holl. Merc. van 1686. bl. 134-156.
(*x*) Holl. Merc. van 1687. bl. 187-190.

1685. dit getal, waren ook de beroemde *Joannes Locke*, gewezen Geheimſchryver van den Graave van Shaftsbury, en verſcheiden' andere Luiden van naame. De Staaten gaven, om den Koning te believen, laſt tot het opzoeken deezer luiden (*y*). Doch dit geſchiedde zo traag, of zo agteloos, dat 'er geenen gevonden werden
1686. (*z*). De Gezant Skelton leverde den Staaten, daarna, nog een veel grooter lyſt over, van mans- en vrouwsperſoonen van allerlei rang, tot het opzoeken van welken, wederom, openbaar bevel gegeven werdt: 't welk ook behoorde te geſchieden, in gevolge der Bredaſche Vrede, die nu vernieuwd en bekragtigd was. Doch, by een nader Plakaat, werdt hun, insgelyks ingevolge der genoemde Vrede, vyftien dagen tyds gegeven, om deeze Landen te verlaaten (*a*). Ook weet ik niet, dat 'er, ten deezen tyde, hier, eenige Engelſchen in hegtenis raakten.

Onluſt tuſſchen Frankryk en Spanje.

Tuſſchen Frankryk en Spanje, was, in den aanvang des jaars 1686, wederom eenige onluſt ontſtaan, die egter ſpoedig geſtilt werdt. Lodewyk de XIV. vorderde van het Spaanſche Hof vergoeding van vyftigduizend ſtukken van agten, wegens eene belaſting, door Koning Karel, gelegd op de Franſche goederen in de Indien. Ook was 'er, in de Corunha, een Franſch ſchip aangehaald, welk Koning Lodewyk begeerde ontſlaagen te hebben. Doch men

(*y*) Reſol. Gener. *Lunæ* 20 *May* 1685. *MS.* Reſol. Holl. 16, 18 *May*, 8 *Juny*, 12, 17 *July* 1685. *bl.* 199, 214, 281, 282, 323.

(*z*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{9}{19}$ *Maart* 1686. *MS.* Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 176.

(*a*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 382, 384.

men gaf zynen Ambaſſadeur te Madrid geen antwoord naar genoegen. Hy lei dan eerſt beſlag op eenige Nederlandſche goederen in Frankryk, en zondt, daarna, vyftig Oorlogsſchepen in zee, onder den Maarſchalk d'Eſtrées, die zig, in Bloeimaand, vertoonden voor de baaije van Kadix, en zo veel ſchriks verwekten in Spanje, daar men ſlegts twintig Oorlogsſchepen gereed hadt, dat 'er, in Zomermaand, een Verdrag geſlooten werdt, waarby Spanje aan Frankryk de gevorderde vyftigduizend ſtukken van agten beloofde te zullen voldoen: gelyk, ſedert, geſchiedde: waarna de Franſche Vloot naar huis keerde (*b*). 1686.

Doch terwyl de Hertog van Montemar, met agt Franſche Oorlogsſchepen, nog voor Kadix lag, viel 'er een ſcherp gevegt voor, tuſſchen een Franſch en een Staatſch Oorlogsſchip, waarvan wy de gelegenheid en uitſlag, kortelyk, melden moet. De Staaten hadden, in de Lente deezes jaars, den Graaf van Styrum, met een Esquader Oorlogsſchepen, gezonden naar de Straat, om eene Koopvaardyvloot derwaards te geleiden; om op de Algierynen, die thans met den Staat in oorlog waren, en veele ſchepen wegnamen (*e*), te paſſen; en voornal, tot beſcherminge der Spaanſche Gallioenen, die uit Amerika verwagt werden. Twee ſchepen van dit Esquader, gevoerd door de Kapiteins *Manert* en *Ewyk*, kwamen, den tweeen-

Scherp gevegt tuſſchen een Franſch en een Staatſch Oorlogsſchip.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 75-80, 94, 95. Daniel Journal, *p.* CXLVJ.
(*c*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 204.

1686. entwintigſten van Bloeimaand, op de reede van Lagos, om rondhout in te neemen. Doch de Franſchen, hun dit belettende, noodzaaktenze, door dreigen, om, nevens hen, naar Kadix, of naar 't naauw van de Straat te zeilen. Ewyk zogt, nogtans, met het vallen van den avond, af te raaken van de Franſchen. Maar Montemar zondt hem een Fregat van zeſtig ſtukken, gevoerd door den Heere de *Belisle*, agter na; die met ſcherp op hem ſchoot. Ewyk, hierop wendende, gaf den Franſchman de volle laag. Toen ontſtondt 'er een vinnig gevegt, welk drie uuren duurde. Ewyk en vier der zynen werden dood geſchooten. Van de Franſchen, waren veertig man geſneuveld. 't Gevegt nam een einde, op de aankomſt van Montemar, met de overige ſchepen. De Franſchen, te Kadix gekomen, gaven voor, dat alles misverſtand geweeſt was, en lieten de Staatſche Oorlogsſchepen vertrekken, werwaards zy wilden. De Staaten, kennis gekreegen hebbende van deeze ontmoeting, klaagden, over 't geleeden ongelyk, aan den Graave d'Avaux, en verzogten, deswege, voldoening. Maar d'Avaux beweerde „ dat Manert „ en Ewyk zig, door beloften, verbonden had„ den, om met Montemar te zeilen; dat de „ laatſte zig van 't Franſch Esquader hadt „ gezogt te ontdonkeren, en hierom het on„ geluk, welk hem overgekomen was, zig zel„ ven te wyten hadt (*d*)." Voorts, deeden de Staa-

Weder-zydſche klagten over deeze ontmoeting.

(*d*) Reſol. Gener. *Lunæ* 10 *Martii* 11 *Junii* 1686. *bl.* 235, 237.

Staaten ook klaagen aan den Koning, door den Heere van Starrenberg, hunnen Ambaſſadeur aan 't Franſche Hof. Doch men gaf deezen genoegzaam te verſtaan „ dat de Maarſchalk „ d'Eſtrées, vernomen hebbende, dat het „ Spaanſche Hof agterlyker werdt, om met „ Frankryk te ſluiten, doordien het zig vlei- „ de met de hulp der Staaten, argwaan hadt „ opgevat, over de aankomſt der Staatſche „ Oorlogsſchepen, omtrent de kuſten van „ Spanje; en dat, hieruit, de afſpraak om ſa- „ men te zeilen, en daarna ook het gevegt ge- „ volgd was." Starrenberg verzekerde den Franſchen Staatsdienaaren, dat de Staaten, zyne Meeſters, geen voorneemen altoos gehad hadden, om den Koning van Spanje eenige hulp toe te ſchikken; dat hunne uitruſting hier niet naar geſchikt geweeſt was, en dat Koning Karel hun zelfs geene kennis gegeven hadt van de verſchillen met het Franſche Hof. De Franſchen ſcheenen dit te gelooven; doch wilden van geene voldoening hooren (*e*): en na dat men zig met Spanje verdraagen hadt, werdt 'er niet meer gerept van het gevegt tuſſchen de twee Oorlogsſchepen. 1686.

Het twintigjaarig Beſtand, in Oogſtmaand des jaars 1684, door Frankryk, met het Keizerryk en met Spanje, geſlooten, ſtelde den Keizer, de Ryksvorſten, die 't met hem hielden, en den Koning van Spanje, zo weinig ge- Verbond tuſſchen den Keizer, de Koningen van Spanje en

(*e*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{8}{18}$ *Juny* 1686. *MS. van den* Ambaſſ. VAN HEEMSKERK *van* 29 *May* 1686. *MS.* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 80-94. Negociat. *de* Comte D'AVAUX, *Tom.* V. *p.* 281.

1686. geruſt tegen de onderneemingen van Frankryk, dat men, ſedert eenigen tyd, reeds heimelyk gearbeid hadt, aan een nader Verbond, tuſſchen verſcheiden' Mogendheden, die Frankryk mistrouwden. De Prins van Oranje deedt, zo ſommigen ſchryven (*f*), zyn beſt, om dit Verbond, onder de hand, te bevorderen. Men handelde 'er over, te Augsburg, daar het, eindelyk, in Hooimaand deezes jaars, geſlooten werdt, tuſſchen den Keizer, den Koning van Spanje, wegens den Bourgondiſchen Kreits, waaronder de Nederlanden gerekend werden; den Koning van Zweeden, wegens zyne Ryks-Landen, in verſcheiden' Kreitſen gelegen; den Keurvorſt van Beieren en den Beierſchen Kreits, den Frankiſchen Kreits en het Huis van Saxen, en eenige andere Duitſche Stenden. Men verbondt zig tot de handhaaving van het Beſtand, en kwam overeen, wegens de manſchap, die elk der Bondgenooten, ten deezen einde, opbrengen zou (*g*). De Koning van Frankryk hadt zig veel moeite gegeven, om het ſluiten van dit Verbond te voorkomen. Doch zyne poogingen waren vrugteloos uitgevallen. Hy hadt, midlerwyl, eene Sterkte en brug over den Ryn by Hunningen laaten maaken, op den Bodem des Markgraafs van Baden-Durlach, zonder zig te kreunen aan de Vertoogen, welken hiertegen gedaan werden (*h*). Ook wiſt hy, om zyne party in Duitſchland

Zweeden, en verſcheiden' Vorſten en Stenden des Duitſchen Ryks.

(*f*) DANIEL Journal, *p.* CXLVJ.
(*g*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 131, 135.
(*h*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 97-114. BOLINGBROKE Letters *Vol.* I. *p.* 304.

land te ſtyven, te wege te brengen, dat aan Prinſe Willem van Furſtemberg, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer geſchiedeniſſe, meermaalen, gewaagd hebben, in Herfſtmaand deezes jaars, een Kardinaals-hoed vereerd werdt (*i*). 1686.

Verbond tuſſchen Zweeden en de Staaten.

De Staaten der Vereenigde Geweſten hadden, op den twaalfden van Louwmaand deezes jaars, de Verbonden, voor deezen gemaakt met Karel den XI., Koning van Zweeden, vernieuwd en beveſtigd, voor den tyd van twintig jaaren (*k*).

XIX. Onluſten tuſſchen den Koning van Deenemarke en de Stad Hamburg.

De Koning van Deenemarke, heimelyk verſtand houdende met eenigen uit de Regeeringe van Hamburg, begeerde, in Zomermaand deezes jaars, te Gelukſtad zynde, tot Erfheer deezer vrye Ryksſtad ingehuldigd te worden: en trok, toen men hem dit weigerde, met een Leger, voor de Stad, die, eerlang, vinnig beſchooten werdt. 's Konings Gezant in den Haage hadt den Staaten, terſtond, kennis gegeven van deeze onderneeming, en te gelyk verklaard „ hoe de Koning, zyn Meeſter, ver„ trouwde, dat hunne Hoog-Mogendheden „ de zyde niet kiezen zouden van eene Stad, „ op welke hy een gegrond regt hadt: te min„ der, om dat zy den Koophandel van dee„ zen Staat, en dien van Amſterdam in 't „ byzonder, door het aanregten van verſchei„ den' nieuwigheden op de Elve, grooten „ overlaſt hadt aangedaan: voor welken men „ niet

(*i*) DANIEL Journal, *p.* CXLVIJ.
(*k*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 122.

1686. „ niet te dugten zou hebben, wanneer de Stad „ in de handen zyner Majeſteit van Deenemar- „ ke zyn zou." De Gezant der Hanze-Steden, onder welken Hamburg was, verzogt, daarentegen, de Staaten, dat zy, door hunne tusſchenſpraak, den Koning beweegen wilden, om de Stad in ruſt te laaten. Doch ik vind niet, dat de Staaten hiertoe gearbeid hebben. De Stad, midlerwyl, verſterking van Brandenburgſche en Lunenburgſche troepen bekomen hebbende, ſtondt het beleg wakkerlyk door, en noodzaakte de Deenen, eindelyk, haar te verlaaten, in Wynmaand. Twee Leden van een dertigtal van bewindsluiden, door de burgery gekooren, beſchuldigd, dat zy heimelyk verſtand, ten nadeele der Stad, gehouden hadden met de Deenen, werden, ſedert, met de dood geſtraft (*l*).

XX. Ontdekking van pligtverzuim in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze.

Op 't einde des voorleeden jaars of al eerder, hadt men, in Holland, ontdekt, dat verſcheiden' *Kommiſen ter recherche* of *onderzoek*, gelykze genoemd worden, zig kwalyk gekweeten hadden van hun ampt en pligt, welk beſtaat, in zorg te draagen, dat 's Lands inkomende en uitgaande regten niet verkort worden. Inzonderheid, vondt men; te Rotterdam, eenigen deezer Luiden, die gehouden werden, zig meer dan anderen vergreepen te hebben (*m*). Verſcheiden' van deezen werden dan, in Louwmaand deezes jaars, gevat, en naar den Haage op de Voorpoorte van den Hove ge-

Eenige Kommiſen ter recher-

(*l*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 157-191.
(*m*) Reſol. Holl. 14 *July* 1684. *bl.* 344. 20 *Jan.* 27 *Nov.* 20 *Dec.* 1685. *bl.* 11, 668, 709.

gevoerd, daar zy lang zaten, eer zy onderzogt werden, om dat men verſchilde, over de Regtbank, voor welke zy behoorden te regt te ſtaan. Eindelyk, magtigden de algemeene Staaten drie Raadsluiden uit den Hove, twee uit den Hoogen Raade, twee uit den Raade van Brabant, en twee regtsgeleerde Schepens der Stad Rotterdam, om regtſpraak te doen over de gevangenen. Zy begonden hunne zittingen in Bloeimaand, in 't Huis van den gewezen Veldmaarſchalk, Prinſe Joan Maurits. En naauwlyks hadden zy eenen aanvang gemaakt van 't verhooren der Kommiſen, of zy vernamen, dat ook ſommige Raaden ter Admiraliteit zig hadden verdagt gemaakt: en onder deezen, ook Joan Kievit, die, in 't jaar 1666, van zyne ampten verlaaten, en ten Lande uit gebannen geweeſt zynde (*n*), in 't jaar 1672, herſteld, tot Penſionaris van Rotterdam benoemd (*o*), en ſedert, tot Raad en Advokaat-Fiskaal, in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, aangeſteld was. Men bragt deezen, in 't laatſt van Hooimaand, ook op de Gevangenpoorte: daar hy, insgelyks, niet dan na lang zitten, ondervraagd werdt. Hy verzogt het den Regteren egter meer dan eens, en ſcheen aan geheime oorzaaken toe te ſchryven, dat men hem, voor anderen, uitgekipt hadt. Hy gaf zelfs, ſchriftelyk, op den zeſtienden van Herfſtmaand, te kennen „ dat de andere „ Raaden ter Admiraliteit te Rotterdam, zo „ min

1686. che en de Fiskaal Kievit worden op de Gevangenpoort gezet.

Kievit beſchuldigt ook andere Raaden.

(*n*) *Zie* XIII. *Deel*, *bl.* 223.
(*o*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 115, 194.

1686. ter Admiraliteit. „ min als hy, Engelen waren; en dat, zo men„ ze, naar ſtrengheid van Regten en volgens „ den letter der Inſtructie, wilde onderzoe„ ken, niemant hunner onſchuldig bevonden „ zou worden: ja de overleeden' Raaden ter „ Admiraliteit zouden dan, zo weinig als de „ leevenden, konnen worden vrygeſproken „ (*p*)." Ondertuſſchen, vonden de Regters zig belemmerd met het geding, by mangel van gelegenheid en magt, om onderzoek te doen, daar zy 't dienſtig oordeelden. De algemeene Staaten drongen hen, daarentegen, meer dan eens, om een einde van zaaken te maaken. Zy hernamen dan hunne zittingen: en verſtonden, uit eenen der gevangen' Kommiſen „ dat de oogluiking der Kommiſen om„ trent de ſluikeryen, niet alleen te Rotter„ dam; maar te Dordrecht, te Amſterdam, „ in 't Noorderkwartier, met één woord, „ door gantſch Holland en in de andere Ver„ eenigde Geweſten, plaats hadt; dat de Kol„ legien ook de aangehaalde goederen niet „ verbeurd verklaarden, gelyk 's Lands Pla„ kaaten vorderden; maar dat dezelven, voor „ eene geringe ſomme, werden vrygegeven, „ zelfs na de verbeurdverklaaring: of dat men „ zig, deswege, verdroeg met den Koopman. „ Dat verſcheiden' Kommiſen en andere Be„ dienden, om hunne ampten te bekomen, of „ om verplaatſt te worden, verſcheiden' hon„ derden, ja tot drie- en zesduizend guldens „ toe, hadden moeten opbrengen. Dat de „ Kom-

Getuigenis van eenen der gevangen' Kommiſen.

(*p*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 193.

„ Kommiſen van 't ſcherp paſſen op hun be- 1686.
„ roep zeer werden afgeſchrikt, om dat het
„ hun dikwils kwalyk werdt afgenomen, of
„ door de Regeering der Steden, of door de
„ Raaden ter Admiraliteit zelven, die hun, om
„ den Koophandel te bevoordeelen, zo veel
„ hulp niet beweezen, als wel vereiſcht werdt;
„ inzonderheid, wanneer zy aanhaalingen dee-
„ den van eenig belang." De Regters bevon-
den, ſedert, dat de verklaaring van deezen
Kommis veel waarſchynlykheids inhadt. Een Verklaaring van eenen Kommis-Generaal.
der Kommiſen-Generaal verhaalde hun, on-
der eede „ hoe het middel der Convoojen en
„ Licenten in zulk een algemeen verval geko-
„ men was, dat het geſchaapen ſtondt, ge-
„ heel te niet te zullen loopen, zo 'er geen
„ herſtel in gemaakt werdt. In Zeeland liep,
„ zeide hy, alles in 't wilde, vooral ten op-
„ zigte van de Boter. Men verleende daar,
„ naar welgevallen, ontſlag van het Plakaat
„ en de Lyſte. Verſcheiden' Schippers van
„ Zaandam, Ooſt- en Weſtzaanen en ande-
„ re Plaatſen daaromtrent, die men *Noompjes*
„ noemde, hadden Jaarbrieven, en wiſten,
„ onder dekſel derzelven, goederen te haa-
„ len uit de Zeeſchepen, enze, in 't Noor-
„ derkwartier of elders, aan land te brengen,
„ vanwaar zyze, naderhand, naar Amſterdam
„ voerden. Men ſlook ook te Amſterdam ſterk.
„ De Vlotſchuitevoerders hadden dubbele bo-
„ dems in hunne ſchuiten, en voerde de goe-
„ deren naar binnen, zonder dat zy gezien
„ werden. De Regeering der Stad nam daar
„ kwalyk, dat de Raaden ter Admiraliteit den

1686. „ Kommiſen bevalen, ſcherp op hun ſtuk te
„ paſſen. Te Rotterdam, werden geheele
„ ſcheepslaadingen geſmokkeld: waarna men
„ voorgaf, dat de ſchepen alleen met ballaſt
„ waren ingekomen. Men hinderde, aldaar,
„ de Kommiſen, van wege de Regeeringe der
„ Stad, in het doen van aanhaalingen. De
„ aangehaalde goederen werden 'er ook niet
„ verbeurd verklaard: of, zo dit al geſchied
„ mogt zyn, voor eene geringe ſomme, we-
„ derom vry gegeven. Hierdoor, miſten de
„ Kommiſen het meeſte van hun aandeel in
„ de aanhaalingen: 't welk hen bewoog, tot
„ het inſlaan van onbehoorlyke wegen, om
„ aan geld te geraaken, alzo zy van hunne
„ gewoonlyke winſt niet beſtaan konden. In
„ Gelderland en in de Boven-kwartieren, durf-
„ den de Kommiſen geene aanhaalingen doen
„ om den Regenten der Steden geen onge-
„ noegen te geeven. In Friesland en Gro-
„ ningen, werdt ook groot bedrog gepleegd,
„ omtrent den uitvoer der Paarden; heffende
„ de Ontvangers aldaar veel meer uitgaande
„ regten, dan zy in den Haage verantwoord-
„ den: 't welk, ſomtyds, op ieder Paspoort,
„ wel honderd guldens verſchilde. Ook werdt
„ de derde Verhooging aldaar wel ontvan-
„ gen; maar niet verantwoord." Wyders,
hadt ook de Fiskaal Kievit den Regteren aan-
gediend „ dat het Kollegie ter Admiraliteit te
„ Rotterdam, ſedert eenige jaaren, zeer ver-
„ vallen was; dat de Ampten ter Sekretarye,
„ aan onbekwaame vrienden, of aan vreemde-
„ lingen, by * geſpan, vergeven werden; dat
„ van

en van den Fiskaal Kievit.

* *Cabale.*

„ van vierhonderd punten der Inſtructie en 1686.
„ Plakaaten geene vyftig werden naargeko-
„ men; dat men de meeſt verbeurdverklaar-
„ de goederen liet vrykoopen; dat men on-
„ kundige Kommiſen ſtelde, die zig de han-
„ den lieten vullen, en 't Land, in één jaar,
„ wel driehonderdduizend guldens ſchade dee-
„ den; dat hy, Fiskaal, hierover, dikwils,
„ in den Raad geklaagd, en ſommigen van
„ deeze Kommiſen, op heeter daad, betrapt
„ hadt; doch dat zy, hunne vrienden of be-
„ kenden hebbende onder de Raaden, nim-
„ mer geſtraft waren. Dat men deeze luiden
„ nu hadt opgemaakt, om tegen hem te ge-
„ tuigen, na dat men hem, op meer dan ee-
„ ne wyze, gedwarsboomd hadt, in 't waar-
„ neemen van zyn ampt; welk hy gezind was,
„ zo vlytig gade te ſlaan, dat hy den Landen
„ tonnen, en door den tyd millioenen meen-
„ de te konnen aanbrengen, zonder den Koop-
„ handel meer te bezwaaren." De Regters
vonden zig, derhalve, verlegen met alle dee-
ze Verklaaringen: waardoor de ſchuld van 't
misdryf der gevangenen, grootendeels, ge-
legd werdt op de Raaden ter Admiraliteit zel-
ven, over welken hun geene Regtſpraak aan-
bevolen was, moetende zy alleen over Amp-
tenaars zitten. Zy gaven, hierom, den al-
gemeenen Staaten, op den negenden van
Wynmaand, te bedenken „ of het niet veel
„ toebrengen zou, tot verligting of bezwaa-
„ ring der gevangen' Kommiſen, zo bevon-
„ den werdt, waar of onwaar te zyn. 1. dat
„ 'er een algemeen verval plaats hadt, om-
„ trent

Voorſlag der Regteren aan de algemeene Staaten.

1686. „ trent den opheſ der Convoojen en Licen-
„ ten. 2. dat de Kommiſen, door 't gantſche
„ Land, gelyke oogluiking gebruikten, als de
„ gevangenen gedaan hadden. 3. dat zy niets
„ deeden dan 't gene zy, door hunne voor-
„ zaaten, meer dan dertig jaaren geleeden,
„ alomme, hadden zien doen. 4. of eenige
„ Kommiſen veele duizenden, voor hunne
„ ampten, of om verplaatſt te worden, zou-
„ den hebben moeten opbrengen. 5. of de
„ Ampten in de Admiraliteiten, by geſpan of
„ om geld, zouden vergeven worden, en of
„ 'er regt zou worden gedaan, naar willekeur,
„ en niet naar de bezwooren' Inſtructie en
„ Plakaaten; zo dat 'er, van vierhonderd pun-
„ ten, geen vyftig in gebruik zouden zyn.
„ 6. dat men de meeſte verbeurdverklaarde
„ goederen zou laaten vrykoopen. 7. dat, dik-
„ wils, op de aanhaaling, geene verbeurdver-
„ klaaring volgen zou, tegen de Plakaaten. 8.
„ dat de Kommiſen, in 't waarneemen van
„ hun Ampt, zouden worden gehinderd, door
„ de Regenten der Steden. en 9. dat de vry-
„ kooping en afmaaking, voor eene geringe
„ ſomme, geſchieden zou, tot verkorting van
„ 't Land, van de Kommiſen en van de ar-
„ men." De Regters zagen geen' kans, om op de gemelde punten onderzoek te doen, zonder naderen laſt van de algemeene Staaten, en verklaarden, dat zy, by ontſtentenis van zulk een' laſt, de gevangens zouden moeten ontvangen in een gewoonlyk Regtsgeding (q).

Het

(q) Miſſive der gedeleg. Regt. *van 9 Octob. 1686. in de* Holl. Merc. *van dat jaar, bl. 194 enz.*

Het ſchriftelyk Vertoog, waarby zy deeze Verklaaring deeden, ter algemeene Staatsvergaderinge gelezen, en door de Afgevaardigden tot de Zeezaaken nader onderzogt zynde, oordeelden deezen „ dat de Regters, tot het „ onderzoek op de gemelde punten, behoor„ den te worden gemagtigd." Zes Geweſten bewilligden hierin. De Afgevaardigden van Holland alleen begeerden eerſt verſlag te doen. De Staaten van dit Geweſt draalden met hun beſluit, tot in Zomermaand des jaars 1687. Sedert, werdt het Kollegie op de Maaze ernſtelyk aangeſchreeven, dat het den Regteren de vereiſchte Boeken, Regiſters en Papieren leveren zou: waarin ſchoorvoetende bewilligd werdt. De Regters, toen overgaande tot een onderzoek deezer ſtukken, bevonden wel haaſt, dat zy, hier, niet alleen konden oordeelen naar de Plakaaten, en daarmede, het gedrag der gevangenen vergelyken; maar dat 'er, in der daad, een groot verval plaats hadt, in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, alwaar de Kommiſen, ter oorzaake, voornaamlyk, der menigvuldige afmaakingen en vrykoopingen, zeer veel hadden moeten miſſen van 't gene hun, by hunne Inſtructie, was toegelegd. Zy vonden de Contra-Rolle der aangehaalde goederen zeer onvolkomen. Verſcheiden' bladen waren 'er uit geſcheurd: anderen, op onregte plaatſen, ingelaſt. Verſcheiden' Inventariſſen hadden noch ſlot noch dagtekening: van ſommigen was alleen het hoofd geboekt. Zy vonden, dat veele goederen vrygegeven waren, zonder dat 'er *Sententie* over ge-

1686.

De Regters bevinden groot verval in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze.

1686. gegaan was, en alleen op raade van den Fiskaal of Kommis-Generaal. De Raaden hadden zig ook *Emolumenten* toegelegd, boven de Inſtructie. 's Lands aandeel in de verbeurdverklaarde goederen was, na 't jaar 1674, van jaar tot jaar, verminderd. Verſcheiden' Amptenaars hadden merkelyke ſommen gegeven, voor hunne ampten. Ook was 't wel gebeurd, dat men de ampten, by geſpan, begeven hadt. Kortom, 't verval werdt genoegzaam zo groot bevonden, als het, door de gevangens, beſchreeven geweeſt was (*r*). En dit maakte, in hunne zaak, zo groot eene verandering, dat zy, in Herfſtmaand des jaars 1688, in een gewoonlyk Regtsgeding, ontvangen werden (*s*). Het Geregtshof van Utrecht hadt reeds, in Lentemaand des jaars 1687, (4) eenen der Raaden ter Admiraliteit wegens dit Geweſt, die vyfduizend guldens voor eene Kommisplaats getrokken hadt, veroordeeld tot uitkeeringe deezer ſomme, en hem, daarenboven, onbekwaam verklaard, om eenig Ampt te bekleeden (*t*). De Fiskaal Kievit geraakte, eerſt in Oogſtmaand des jaars 1689, uit de hegtenis, hebbende zyne Dogter den Lande twintigduizend guldens betaald, om hem los te krygen (*u*). Doch in Lentemaand te vooren, was hy, by vonnis der regteren, eerloos en

De gevangens worden in een gewoonlyk Regtsgeding ontvangen.

(*r*) Reſol. Holl. 12, 26 *Jan.* 1686. *bl.* 53, 58. 13 *Juny* 1687. *bl.* 289. 16 *Juny* 1688. *bl.* 324. Memorie der gedeleg. Regt. *van* 25 *May* 1688. *in de* Holl. Merc. *van dat jaar bl.* 123.
(*s*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 149.
(*t*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 174.
(*u*) Reſol. Holl. 28 *July* 1689. *bl.* 426.

(4) Gerard Sas van de Bossche.

en meineedig verklaard, in vierdubbele voldoe- 1686.
ning van 't gene hy ten onregte getrokken hadt verweezen, en ten eeuwigen dage gebannen uit de Vereenigde Geweſten (*v*). Zes der gevangen' Kommiſen zaten tot in 't jaar 1691. In Bloeimaand van dit jaar, werden zy eerſt gevonniſt, door de gemagtigde Regters. Drie werden meineedig en eerloos verklaard, en voor altoos ten Lande uit gebannen. De eerſte werdt, daarenboven, verweezen in zesduizend, de tweede in vierduizend, de derde in tweeduizend guldens boete, of in openbaare geeſſeling, zo deeze boeten, binnen drie maanden, niet werden opgebragt. De vierde moeſt tweeduizend guldens aan boete betaalen, en werdt, voor drie jaaren, gebannen. De vyfde en zesde werden, alleenlyk voor drie jaaren, in hunne ampten geſchorſt (*w*).

XXI. Watersnood in Groningerland.

Op den twee-entwintigſten van Slagtmaand des jaars 1686, ontſtondt 'er een felle ſtorm, die Groningerland en Ooſtfriesland merkelyke ſchade aanbragt. De wind, des avonds ten agt uuren, opgeſteken uit den Zuid-ooſten, zwaaide en wankelde eenigen tyd; doch keerde, eerlang, naar 't Noordweſten, daar hy, den gantſchen nagt, ſtaan bleef, blaazende zo hevig, dat het zeewater, alomme in Groningerland, en op ſommige Plaatſen, wel agt voeten hoog, over de dyken liep. Men rekende, dat 'er, in deezen Watersnood, meer dan twaalfhonderd menſchen, en omtrent vyfduizend

(*v*) *Zie* zyne Senten. *gedr. te Leeuw.* 1689. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 272.

(*w*) Europ. Merc. *April—Juny* 1691. *bl.* 118.

1686. zend Paarden, Koeijen, Schaapen en Varkens verdronken waren, in dit Geweſt. 't Getal der omverre geſpoelde huizen werdt op omtrent vierhonderd en vyftig begroot (*x*).

XXII. De Koning van Groot-Britanje yvert, om het Roomſch geloof in zyn Ryk in te voeren.

Doch hoe zeer deeze ramp dit Geweſt in 't byzonder drukken mogt; de oogen der aanzienlykſte Mogendheden van Europa en van de Staaten zelven waren thans voornaamlyk geveſtigd, op de omkeering, met welke Engeland gedreigd werdt, in geval, de Koning zyne oogmerken bereikte, en den Roomſchen Godsdienſt en een onbepaald gebied invoerde in dit Ryk. Hy hadt, kort na zyne komſt tot de Kroon, openlyk, beloofd, den vaſtgeſtelden Godsdienſt te zullen handhaaven. Doch ſommige Regtsgeleerden en Predikanten zelven begonden, na verloop van eenigen tyd, te dryven „ dat de Koning de onderzaaten „ ontſlaan kon van 't opvolgen der wetten, „ en dat men hem niet te ſterk dringen „ moeſt, tot het naarkomen zyner beloften, „ de uitlegging daarvan laatende aan hem zel„ ven :" welk laatſte den Koning zo wel ſmaakte, dat hy *Cartwright*, die 't van den Predikſtoel geleerd hadt, kort daarna, Biſſchop van Cheſter maakte. In 's Konings Kapel, werden vier Roomſch-Katholyke Biſſchoppen ingewyd, die, in verſcheiden' gedeelten van 't Ryk, dienſt deeden, onder den titel van *Apoſtoliſche Stedehouders*. De voornaamſte Ampten werden gegeven aan Roomſch-Katholyken, of aan zulken, die 't gaarne ſcheenen te willen worden.

De

(*x*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 207.

De Koning verboodt den Engelſchen Predikanten het openbaar verhandelen der Geloofsgeſchillen. Doch veelen weigerden hem hierin te wille te zyn. Hy regtte een Kerkelyk Geregtshof op, beſtaande, onder anderen, uit Roomſchgezinden, en uit eenige voornaame Amptenaars van 't Hof. Hy ſprak luiden van aanzien, in perſoon, aan, om hen over te haalen tot den Roomſchen Godsdienſt. Ook hieldt hy, ten zelfden einde, briefwiſſeling, met zyne oudſte Dogter, de Prinſes van Oranje; doch zonder eenige vrugt (y). Hy zondt zelfs den *Graaf van Caſtelmaine*, in gezantſchap, aan den Paus, thans *Innocent den XI.*, om zyne drie Ryken wederom te vereenigen met den Heiligen Stoel, van welken zy, meer dan eene eeuw, geſcheiden geweeſt waren. Doch de Paus, die thans overhoop lag met den Koning van Frankryk, dien hy wiſt, grooten invloed te hebben op het Engelſche Hof, ontving Caſtelmaine zo koel, dat deeze, na een kort verblyf, misnoegd, te rug keerde naar Engeland (z). Al deeze bedryven deeden duidelyk zien, wat Koning Jakob in den zin hadt. Doch 't gene den meeſten den argwaan verwekte, in de Staaten der Vereenigde Geweſten, was de toeruſting ter zee in Engeland, waarvan, in 't najaar, ſterk geſproken werdt, en welke de Roomſchgezinden zeiden, tegen dit Gemeenebeſt gerigt te zyn (a). Ook vondt dit geloof by veelen, doordien de Koning van Frankryk, die

1686. Hy ruſt zig toe, ter zee.

(y) BURNET *Vol.* I. *p.* 730-736.
(z) *Vit* Verſcheiden' Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *MSS.* *Voiez auſſi* RAPIN *Tom.* X. *p.* 44-54.
(a) RAPIN *Tom.* X. *p.* 57.

1686. die thans naauw verbonden was met Jakob den II. (*b*), geoordeeld werdt, groot belang te hebben, om onluſt te verwekken tuſſchen den Prins van Oranje en zynen Schoonvader: 't welk niet beter ſcheen te konnen geſchieden, dan door 't ontſteeken van eenen oorlog tegen deezen Staat, die, gelukkig uitvallende voor Koning Jakob, deezen, veelligt, beweegen zou, om zynen Schoonzoon te verſteeken van de opvolging tot de Kroon van Groot-Brittanje, waartoe hy anders, uit hoofde zyner Gemaalinne, of, zo deeze en haare Zuſter zonder kinderen overleeden, uit eigen hoofde, zou komen regt verkrygen. 't Belang der Roomſchgezinden vorderde dit, ingelyks. Hun toeleg, om hunnen Godsdienſt in te voeren in 't Ryk, moeſt te niet loopen, zo de Koningin geenen Zoon ter weereld brägt, en zo de Prinſes van Oranje, 's Konings oudſte dogter, haaren Vader, t'eenigen tyde, opvolgde (*c*). De Prins van Oranje was niet onkundig van deeze inzigten, en kon, derhalve, niet nalaaten, een zorgvuldig oog te laaten gaan over 't gene in Engeland omging. Ook hieldt hy naauwe gemeenſchap met luiden van aanzien, die, ſedert eenigen tyd, uit Engeland, herwaards geweeken waren, en hem dikwils, in 't heimelyk, kwamen ſpreeken. En werdt geloofd, dat men, in deeze ſamenkomſten, ſomtyds, dronk, op de vernedering der Papiſten in Engeland (*d*).

In

(*b*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 300, 303.
(*c*) BURNET *Vol.* I. *p.* 685, 686.
(*d*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 124, 216, 275, 297. *Tom.* VI. *p.* 20, 46.

1686. XXIII. De Prins van Oranje houdt een mondgesprek met Doktor Gilbert Burnet.

In den Zomer deezes jaars, hadt hy gelegenheid gekreegen, om, wegens den toeſtand van Engeland, nader onderrigt te worden, uit den mond van Doktor *Gilbert Burnet*, die, verdagt van de hand gehad te hebben in het zogenaamd Proteſtantſch Verraad, en in de onderneemingen van Monmouth en Argyle, in 't voorleeden jaar, uit Engeland geweeken, en, na 't doen eener reize door Frankryk, Italie en Zwitſerland, langs den Ryn, benedenwaards gekomen was, van zins om zig, in Friesland of Groningen, neder te zetten. Doch te Utrecht vondt hy brieven uit den Haage, waarby men hem riedt, vooraf, een' keer derwaards te doen, en den Prins en Prinſes van Oranje te begroeten. Hunne Hoogheden traden, terſtond, met hem, in een openhartig geſprek, over den toeſtand der zaaken in Engeland: waarvan wy hier, meeſt met zyne eigene woorden, verſlag zullen doen. „ De „ Prins," ſchryft hy „ ſchoon uit der aart „ koel en agterhoudend, ontdeedt zig, ten „ mynen opzigte, van een groot gedeelte deezer hoedanigheden. Hy ſcheen zeer onvoldaan, over 's Konings handelwyze. Hy was „ bedugt, dat zyne Majeſteit zulk een' argwaan tegen zig zelven verwekken zou, en „ zo veel agterdogt opvatten tegen zyn volk, „ dat hy, de Franſche maatregels volgende, „ wanhoopige beſluiten zou uitvoeren, waarvan de gevolgen, niet dan door geweldige „ middelen, zouden konnen geſtuit worden." Burnet was zeer getroffen, door de deftigheid van 's Prinſen voorkomen. Hy ſcheen, naar

1686. 't verhaal van den Doktor, weinig zorg te draagen voor zig zelven, en geen vermoeden altoos te hebben, dat men 't op zyn' Perſoon gemunt hadt. Doch Burnet was onderrigt van den aanſlag van zekeren Savojaard, die, een moord in zyn Vaderland gedaan hebbende, naar 't Land van Geneve gevlugt was: van waar hy den Heer de Louvois te Parys geſchreeven hadt „ hoe hy kans zag, om den Prins van „ Oranje van 't ſtrand by Scheveningen te lig„ ten, en naar Frankryk te voeren, zo men „ hem, alleenlyk, een klein Vaartuig, voor„ zien van twintig ſtukken geſchuts, bezor„ gen wilde." En ſcheen deeze toeleg zo vreemd niet bedagt, om dat zyne Hoogheid gewoon was, zig, dikwils, met een' koets, naar Scheveningen te laaten ryden, om zig te verluſtigen; zonder van meer dan een' Heer in 't ryruig, en een of twee Paadjes agterop verzeld te zyn. De Savojaard was voorneemens, een ſtuk wegs van 't ſtrand, op 's Prinſen komſt, te blyven wagten; en, wanneer hy hem vernam, in eene boot, met zeven perſoonen verzeld, naar land te roeijen, den Prins te overvallen, aan boord te voeren, en terſtond met hem onder zeil te gaan, naar Frankryk. Louvois ſcheen zin te hebben, in de onderneeming. Immers, hy ontboodt den Savojaard naar Parys, en ſchikte hem reisgeld toe. Doch deeze, verkuiſcht met zulk eene eer, vertoonde Louvois brief en een afſchrift van den zynen aan verſcheiden' luiden, en onder anderen aan den beroemden Wiskonſtenaar *Fatio*, in wiens Vaders huis, hy zyn verblyf

Toeleg om zyne Hoogheid te ligten, en naar Frankryk te voeren.

yf gehad hadt. Fatio hadt 'er Burnet kennis 1686.
a gegeven, en beveſtigde het verhaalde, in
1 Haage, daar hy zig thans onthieldt. Bur-
: verzuimde niet., hunne Hoogheden hier-
t te onderrigten. Doch de Prins ſcheen zig De Prins
verhaal luttel aan te trekken. De Prinſes ſlaat 'er weinig
nde meer vreeze. Op haar verzoek, ſprak agt op.
Burnet van met den Raadpenſionaris Fa-
en met eenigen der Staaten, aan welken
de aanſlag niet onuitvoerlyk voorkwam. Men
verzogt dan den Prinſe, dat hy nimmer zon-
der Lyfwagt wilde uitryden: waartoe hy, niet
zonder eenige moeite, werdt overgehaald.
Burnet dagt, dat zyn geloof aan de Godde- Reden,
lyke Voorſchikking hem onbezorgder maak- die ſom-
te, dan noodzaakelyk was. Maar als men hem migen
dit voorhieldt, antwoordde hy „ dat hy vas- gaven.
„ telyk geloofde in eene Voorzienigheid, en
„ dat hy zynen gantſchen Godsdienſt haaſt
„ kwyt zyn zou, zo hy dit geloof vaaren liet:
„ ook kon hy niet zien, hoe de Voorzienig-
„ heid zeker zyn kon, zo alles niet gebeur-
„ de, volgens een volſtrekt beſluit van Gods
„ wil." Doch Burnet oordeelde „ dat zy,
„ wien de zorg voor 's Prinſen opvoeding aan-
„ bevolen geweeſt was, hun werk meer ge-
„ maakt hadden, om hem de Kalviniſtiſche
„ bevattingen van Gods volſtrekte beſluiten
„ in te drukken, dan om hem te wapenen,
„ tegen de verkeerde uitwerkſels, die deeze
„ gevoelens op het gedrag hebben konden.
„ Want, voegt hy 'er by (met hoeveel of hoe-
weinig reden, mogen anderen oordeelen) „ in
„ Holland, drukken de Predikanten den Le-

1686. „ den hunner Gemeenten niets ſterker in, dan
„ eenen diepen afkeer van de Arminiaanſche
„ Leere, die aldaar zo veel veld wint, dat de
„ agterdogt, welke zy 'er over opvatten, hen
„ meer doet zorgen voor het ſtuiten deezer Lee-
„ re, dan voor het voortplanten der gewigtig-
„ ſte waarheden."

XXIV. Aart van den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje, volgens Burnets beſchryving.

De Doktor geeft, eer hy het verder gehandelde met den Prinſe en de Prinſeſſe te boek ſtelt, eene korte beſchryving van den aart hunner Hoogheden; die wy niet nalaaten konnen, hier, in te laſſen. „ 's Prinſen opvoeding was,
„ ſchryft hy, zeer verwaarloosd. Zyn gant-
„ ſche leeven door, hadt hy den hoogſten weêr-
„ zin in bedwang. Hy ſprak weinig. Hy ge-
„ liet zig, ſomtyds, als of hy zig ergens op
„ toeleide; doch hy haatte allerlei bezigheid,
„ zonder uitzondering. Van kouten hadt hy
„ een' ſterken afkeer: nog grooter' van 't ſpel,
„ Dit deedt hem zig, geduuriglyk, ophouden
„ met de jagt, waaraan hy meer overgege-
„ ven was, dan iemant die ik immer kende.
„ Doch ik merkte zyn jaagen altoos aan, als
„ een ontvlieden van gezelſchap en van be-
„ zigheid. Frankryk kleiner te maaken was
„ de heerſchende zugt van zyn gantſche lee-
„ ven. Hy hadt maar ééne ondeugd, welke
„ hy egter, zeer zorgvuldiglyk, zogt te ver-
„ bergen. Zyne houding kwam den Hollan-
„ deren bevallig en verpligtend voor; doch
„ hy kon zig niet voegen naar den aart der
„ Engelſchen, met welken, zyne koele en
„ loome geeſtgeſteltenis niet overeenkwam."
Wat de Prinſeſſe betreft; Burnet pryſt haare uit-

uit- en inwendige hoedanigheden zeer hoog. Zy hadt, zegt hy, eene Vorſtelyke houding, eene groote kennis, een gezond verſtand, en eene deftige bevalligheid van ſpraak. Zy beſteedde veel gelds in liefddaadige giften, ſchoon de Koning, haar Vader, haar „ geen „ inkomen toeleide, waarvan zy, naar haa„ ren Staat, leeven kon; gelyk hy, meent „ Burnet, behoorde gedaan te hebben, zo hy „ zyn belang wel begreepen hadt. Want, ver„ volgt de Doktor, het toeleggen van een „ aanzienlyk inkomen, aan haar en aan den „ Prinſe, zou de Engelſchen hebben doen „ vermoeden, dat 'er goed verſtand en geheim „ vertrouwen was, tuſſchen den Koning en „ den Prins en Prinſeſſe," en het volk zou zig niet zo ligt op hunne Hoogheden verlaaten hebben, als het naderhand deedt. Voorts, ſchryft hy „ dat haare Koningklyke Hoogheid „ zeer belezen was in de Hiſtorien en in God„ geleerde ſchriften: doch dat zy zig ook, met „ veel luſt, aan eenig handwerk bezig hieldt, „ als zeker ongemak aan 't gezigt haar 't lee„ zen belettede." Doch van den ſtaat der Engelſche zaaken en van de ſtreeken van 't Hof wiſt zy weinig, voor dat Burnet verlof kreeg, om haar daarover te onderhouden. Zy vraagde hem, onder anderen, by zekere gelegenheid, waarom de Koning, haar Vader, zo gebeeten was op *Jurieu*, een' bekend' Franſch' Schryver van dien tyd? Hy antwoordde „ dat „ dit voornaamlyk aan Jurieus ſcherpen ſchryf„ ſtyl te wyten ware, hebbende hy, onder „ anderen, zeer onbetaamlyk geſproken van 1686.

1686. „ Maria, Koninginne van Schotland: waar-
„ door hy een' blaam gebragt hadt over al-
„ len, die uit deeze Vorſtinne geſprooten wa-
„ ren." Doch de Prinſes hervatte „ dat Jurieu
„ niet te beſchuldigen was, indien, 't gene hy
„ van Koningin Maria geſchreeven hadt, over-
„ eenkwam met de waarheid." *Zo*, vervolgde zy, *de Vorſten kwaad willen doen, moeten zy verwagten, dat de weereld zig wreeken zal op hunne nagedagtenis, wanneer hunne perſoonen buiten haar bereik zyn: en dit is maar eene geringe ſmert, in vergelyking van het leed, welk zy anderen hebben doen verdraagen.*

Fraai gezag der Prinſeſſe.

Burnet toetſt den Prins over zyn begrip van eene vrye Regeeringe en van de Engelſche Kerke.

De Prins, voorhebbende zig van Burnet te bedienen, begeerde, dat hy in den Haage bleeve, alwaar zig thans, ſchryft de Doktor, geene Engelſche ballingen onthielden. Hy riedt hem ook, vertrouwelyk om te gaan met den Raadpenſionaris Fagel, den Heere van Dykveld en den Raadsheer Teereſtein van Halewyn, met welken zyne Hoogheid, voornaamlyk, raadpleegde. Doch Burnet vondt niet geraaden, zig in te wikkelen met den Prinſe, voor hy deszelfs begrippen, omtrent ſommige punten, wat nader, getoetſt hadt. Hy was bedugt, dat 's Prinſen verſchil met die van den Loeveſteinſchen aanhang, gelyk menze noemde, hem eenen argwaan van de Vryheid en van eene vrye Regeeringe mogt ingeboezemd hebben. Doch zyne Hoogheid verzekerde hem van het regte tegendeel. *Eene vrye Regeering alleen was*, zeide hy, *in ſtaat, om eenen magtigen vyand tegen te ſtaan, en zo veel gelds op te brengen als vereiſcht werdt om eenen lang-*

duu-

duurigen oorlog te voeren. Voorts, verklaarde de Prins, dat hem de dienſt en gebruiken der Engelſche Kerke wel aanſtonden; doch dat hy 't veroordeelen van andere Kerken afkeurde: 't welk Burnet insgelyks deedt. De Prins was, zo hy verklaarde, ook niet van zins om de Kalviniſche begrippen van de Goddelyke beſluiten in Engeland te doen vaſtſtellen. Alleenlyk, wenſchte hy, dat zy 'er mogten verdraagen worden. Ook zou hy gaarne zien, dat men eenige uiterlyke plegtigheden van klein gewigt aan eene zyde ſtelde, in de Engelſche Kerke. Wyders, herinnerde Burnet hem, dat het noodig was, tot bevordering van zynen dienſt, dat de Vloot der Staaten in gereedheid gebragt werdt. Ook werdt, hiertoe, eerlang, beſlooten, ter algemeene Staatsvergaderinge. 't Geſprek, waarin alle deeze dirgen verhandeld werden, duurde verſcheiden' uuren. By eene andere gelegenheid, vraagde Burnet de Prinſes alleen, wat zy dagt, dat de Prins zyn zou, wanneer zy eens Koningin van Engeland werdt? en hy bragt haar, ligtelyk, tot het beſluit „ dat zy zig vergenoegen zou, „ met den naam van Koninginne; dat zy den „ Prinſe den naam en 't gezag van eenen Ko„ ning zou doen opdraagen, en dat zy, vol„ gens de leſſe der Schriftuure, hem, als haa„ ren man, in alles, gehoorzaam zou zyn, zo „ hy haar, als zyne vrouw, beminnen wilde." De Prins was zeer in zynen ſchik met dit beſluit, welk de Prinſes hem, in Burnets tegenwoordigheid, verklaarde. *Hy was*, zeide hy, naderhand, tegen iemant, *nu negen jaaren ge-*

1686.

Hy beweegt de Prinſes om te beſooven, dat zy, niet zonder den Prins, over Groot-Britanje, regeeren zal.

1686. *trouwd geweeſt, zonder dat hy 't hart gehad hadt, om de Prinſes te brengen op een ſtuk, welk Burnet, in éénen dag, hadt weeten af te handelen* (e).

's Prinſen gevoelens worden overgeſchreeven naar Engeland.

Wy hebben van alle deeze byzonderheden, dus omſtandiglyk, willen gewaagen, om te doen opmerken, dat zyne Hoogheid, in deezen tyd, reeds begon te voorzien, 't gene, naderhand, gebeurde. Hy hadt veele vrienden in Engeland, die, zo wel als hy, 's Konings gedrag veroordeelden. Burnet en hy zelf hielden briefwiſſeling met deeze vrienden: die, van tyd tot tyd, onderrigt werden van 's Prinſen inzigten, omtrent de zaaken van Engeland (f). Men zag aldaar eene geweldige verandering te gemoet, zo de Koning niet van maatregels veranderde, 't zy hy zyn oogmerk bereikte of te kort ſchoot; en 't kon niet agterblyven, of de party, die door den Koning verdrukt werdt, moeſt, in allen geval, heul zoeken aan den Prinſe van Oranje, wiens Gemaalin naaſt geregtigd was tot de Kroon. Hoe meer Jakob de II. zig dan in ſtaat zogt te ſtellen, om zyne oogmerken, met geweld, uit te voeren; hoe grooter belang de Prins van Oranje en de Staaten zelven neemen moeſten, in 't gene in Engeland omging. De tyding van de uitruſting ter zee deedt hen, meer dan iets anders, dugten, dat Frankryk en Groot-Britanje beide hun, wederom, gelyk in 't jaar 1672, den oorlog mogten willen aandoen. Zy gaven, derhalve, den Ambaſſadeur van Citters laſt, om

Bekommering der Staaten.

(e) BURNET *Vol.* I. *p.* 688-693.
(f) BURNET *Vol.* I. *p.* 691, 692.

om den Koning van Groot-Britanje te onder- 1686.
taſten, wegens 't gene hy met zyne uitruſting mogt voorhebben. Doch zyne Majeſteit verzekerde den Ambaſſadeur, op de kragtigſte wyze „ dat hy geenen oorlog tegen den Staat „ in den zin hadt; dat hy ook met Frankryk „ geen ander Verdrag hadt gemaakt, dan 't „ gene de onderlinge geſchillen in Amerika „ betrof; en dat de gerugten, heel uit Kon„ ſtantinopolen overgebriefd, dat, naar 't zeg„ gen van den Franſchen Ambaſſadeur aldaar, „ Frankryk en Groot-Britanje den Staat, te„ gen 't aanſtaande voorjaar, zouden beoor„ loogen, verdigt en ydel waren (*g*)." Van Citters ſchreef deeze verklaaringen herwaards over. Doch zy bragten luttel toe, om de ongeruſtheid, hier te Lande, geheellyk, te doen verdwynen (*h*).

Koning Jakob de II., midlerwyl, onderrigt van Burnets gemeenzaamheid aan 't Hof van den Prinſe van Oranje, ſchepte, hieruit, zo veel argwaan, dat hy, in 't najaar, den Kwaaker *William Pen* herwaards zondt, om zyne Hoogheid te beweegen, dat hy 's Konings maatregels goedkeurde, en zig openlyk verklaarde, voor het verdraagen van allerlei gezindheden. De Prins hadt zig hiervoor meermaalen verklaard, en men verſpreidde reeds, in Engeland, dat hy 't eens was met den Koning (*i*). Hy

Koning Jakob zendt Pen herwaards, om den Prins te winnen.

(*g*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{30\ July}{9\ Aug.}$ 1686. *MS.*

(*h*) Miſſive *als boven* $\frac{11}{21}$ *Nov.* 1686. *MS.*

(*i*) Miſſive *als boven van* $\frac{26\ Nov.}{6\ Dec.}$ 1686. *MS.*

1686. Hy herhaalde deeze verklaaring van zyn gevoelen, nogmaals, tegen Pen, betuigende, zelfs van verſtand te zyn, dat men de Roomſchgezinden behoorde te dulden, zo 't Parlement 'er toe bewilligen kon. Doch, onaangezien zulke verklaaringen, bleef 'er groot verſchil van bevatting, tuſſchen den Koning en den Prinſe. De Koning zogt, onder voorwendſel van de verſchillende Gezindheden te verdraagen, de Teſt-Akte te doen vernietigen, en, daardoor, de Roomſchgezinden, tot het bekleeden van allerlei ampten, bekwaam te maaken. De Prins verſtondt, daarentegen, dat het vernietigen deezer Akte de ondergang zyn zou van den Proteſtantſchen Godsdienſt. Pen deedt zyne Hoogheid, uit 's Konings naam, allerlei beloften, om hem van verſtand te doen veranderen: doch de Prins bleef beſtendig by zyne meening, en Pen keerde, onverrigter zaake, naar Engeland (*k*); alwaar hy, ſedert, zyn beſt deedt, om 't vertrouwen tuſſchen den Koning en den Prinſe te herſtellen (*l*).

XXVI. Albyville komt, als buitengewoone Engelſche Gezant, in den Haage.

De Koning, die 't van zyn belang rekende, ten minſte voor eerſt en uiterlyk, goed verſtand te houden met de Staaten en met den Prinſe van Oranje, ontboodt Skelton, die hem hier luttel dienſt deedt, en zig de ongunſt van zyne Hoogheid op den hals gehaald hadt, in 't najaar, uit den Haage, te rug, en ſloeg, ſedert, het oog op zekeren *White*, een' Ierſchman, die, ſchryft Burnet, lang een verſpieder der

(*k*) BURNET *Vol.* I. *p.* 693, 694.
(*l*) Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 21.

der Spaanſchen in Engeland geweeſt zynde, by mangel van voldoeninge zyner wedde, den titel van *Markgraaf van Albyville*, in de plaats van geld, van hun verkreegen hadt (*m*). Deez' kwam, in Louwmaand des jaars 1687, in Holland, als buitengewoone * Gezant des Konings van Groot-Britanje, en verzekerde de Staaten, in zyn eerſte gehoor, dat de Koning, zyn Meeſter, de geſlooten' Verdragen, heiliglyk, dagt te houden, hebbende zyne uitruſtingen ter zee geen ander oogmerk, dan het beter bewaaren der Vrede. Voorts, hadt de Gezant laſt, om het ontſlag te bevorderen van eenige Engelſche Officiers, in Staaten dienſt (*n*), die, onlangs, op 's Konings bevel, zekeren *Robert Peyton* uit Rotterdam hadden gezogt te ligten, en hierom in hegtenis genomen waren. De Staaten ontſloegenze, eindelyk; doch bandenze ten Lande uit, zonder zig aan 's Konings aanhoudende klagten hierover, eenigszins, te ſtooren (*o*). In Oogſtmaand des voorleeden jaars, hadt Skelton, die toen nog niet naar Engeland gekeerd was, twee Perſoonen naar Amſterdam gezonden, om Ferguſon te doen vatten. Doch de Schout, by wien zy zig vervoegd hadden, kwam te laat. De Engelſchman hadt zig reeds t'zoek gemaakt (*p*). Koning

1686.

1687.

* *Envoyé*

Zyne handeling met de Staaten.

(*m*) Burnet *Vol.* I. *p.* 707. *Voiez auſſi* Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* V. *p.* 317.

(*n*) Reſol. Holl. 29 *Nov.* 1686. *bl.* 643. 25 *Maart*, 9 *May* 1687. *bl.* 208, 241.

(*o*) Miſſive *van den* Ambaſſ. van Citters *van* $\frac{8}{18}$ *April* 1687. *MS.* en ook andere geſchr. Stukk. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 117, 122.

(*p*) Miſſive *van den* Hoofd-Officier Borrel *aan* Gekommitt. Raaden *van* 28 *Aug.* 1686. *MS.*

1687. ning Jakob nam hieruit gelegenheid, om wederom te klaagen over de Regeering van Amſterdam, die de wederſpannelingen, geduriglyk, ontſnappen liet. Zy verdedigde zig, zo goed als zy kon (*q*). Doch 't klaagen hield aan, in Engeland, en werdt vernieuwd door d'Albyville, die, zelfs met den Prins en Prinſeſſe van Oranje, niet in onderhandeling begeerde te treeden, voor dat hunne Hoogheden beloofd hadden, Burnet niet meer te zullen zien (*r*). De Doktor werdt, kort hierna, openlyk, ingedaagd, door den Koning, om zig wegens eene beſchuldiging van hoog verraad te verantwoorden. Doch hy verwierf, ſedert, het burgerſchap te Amſterdam, ſchoon hy zig meeſt in den Haage bleef ophouden. Albyville viel den algemeenen Staaten, eerlang, klagtig, over eene verdediging tegen de indaaging, welke Burnet hier hadt doen drukken, en waarin hy beweerde, dat men hem om den Godsdienſt vervolgde: 't welk de Gezant ontkende. Doch hunne Hoog-Mogendheeden weezen d'Albyville aan de Staaten van Holland, van welken Burnet een onderzaat geworden was (*s*). Ik vind egter niet, dat deeze zaak toen eenig verder gevolg gehad heeft. Maar Burnet was zo gehaat aan 't Engelſche Hof, dat de Koning hem beſchreef *als ſnooder dan Ferguſon, en als den grootſten verraader, dien En-*

Burnet wordt door Jakob den II. ingedaagd.

Hy verwerft het burgerſchap van Amſterdam.

ge-

(*q*) Miſſive *van* Burgem. van Amſt. *aan* Gekomm. Raaden *van* 12 *Octob.* 1686. *MS.*

(*r*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 42. BURNET *Vol.* I. *p.* 708.

(*s*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 29, 71, 74. Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 147-162. BURNET *Vol.* I. *p.* 726, 727.

geland immer hadt voortgebragt (*t*); te gelyk verklaarende, niet te zullen ruſten, voor dat hy hem Holland hadt doen ruimen (*u*). Ook deedt hy, in 't begin des jaars 1688, nog ernſtelyk aanhouden by de Staaten van Holland, dat men Burnet ſtrafte, of 't Land deedt ruimen (*v*). Doch zyn verzoek vondt geen' ingang. 1687.

De algemeene Staaten hadden, midlerwyl, kort na dat Albyville hier aangekomen was, den Heer van Dykveld, als hunnen buitengewoonen Gezant, afgevaardigd naar Engeland (*w*), met heimelyken laſt, die door Burnet ontworpen was, hoe hy zig, omtrent den Koning, omtrent die van de Engelſche Kerke, en omtrent de verſchillende gezindheden, hadt te gedraagen. Den Koning moeſt hy, gelyk men Albyville hier deedt, verzekeren van de vreedzaame gevoelens der Staaten. Ook moeſt hy het misnoegen, ontſtaan uſſchen zyne Majeſteit en den Prinſe van Oranje, zoeken weg te neemen. Andere luiden moeſt hy een goed gevoelen zoeken in te boezemen van den Prinſe, die, by veele Leden van de Engelſche Kerke, voor eenen Presbyteriaan ging, en by de verſchillende gezindheden in 't gemeen aangezien werdt, als heerſchzugtig, en ingenomen met het oefenen van een willekeurig gezag. Sommigen waren zelfs onbeſchaamd genoeg,

De Staaten zenden den Heer van Dykveld naar Engeland.

Zyn geheime laſt.

(*t*) Miſſive *van den* Ambaſſad. VAN CITTERS *van* $\frac{17}{27}$ *Jan.* 1688. *MS.*

(*u*) Miſſive *als boven van* $\frac{24\ Febr.}{5\ Maart}$ 1686. *MS.*

(*v*) Reſol. Holl. 21 *Jan.* 12 *Maart* 1688. *bl.* 44, 181.

(*w*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 117.

1687. noeg, om hem voor eenen Papiſt uit te maaken. Dykveld moeſt die van de Kerke verzekeren, dat zyne Hoogheid derzelver belangen en die van 't volk in 't gemeen ter herte neemen zou. Ook liet hy zig door den Biſſchop van Londen en anderen overhaalen, om den verſchillenden Gezindheden voor te houden, dat zy zig vooral nu niet moeſten laaten winnen door 't Hof. Hy bediende zig, hiertoe, van eenige Predikanten, die, te vooren, naar Holland geweeken, en nu door den Prinſe van Oranje te rug geſchikt waren. Zyne Hoogheid hadt deezen zulke geſchenken gedaan, dat zy hunne ſchulden betaalen, en de te rug reize onderneemen konden. Dykveld verzekerde hun en den hunnen, dat zy volkomen' vryheid van Godsdienſt genieten, of zelfs, zo 't mogelyk ware, onder de Engelſche Kerk begreepen zouden worden, wanneer de Kroon, t'eenigen tyde, verviel op de Prinſeſſe van Oranje. 't Kwaad gevoelen, welk men van den Prinſe hadt, verdween allengskens, na dat het misnoegen tuſſchen den Koning en hem openbaar geworden was. Dykveld ſlaagde, derhalve, naar genoegen, in 't uitvoeren van zynen geheimen laſt. Hy bragt zelfs byeenkomſten te wege van luiden, die, gelyk hy zig uitdrukte, het heil van hun Vaderland en van hunnen Godsdienſt ter herte namen. De voornaamſten van deezen waren de Markgraaf van *Halifax* en de Graaven van *Shrewsbury*, *Devonshire*, *Danby* en *Nottingham*; de Heeren *Mordaunt* en *Lumley*, de Zeeoverſten *Herbert* en *Ruſſel*, en de Biſſchop van Londen. De byeen-

En de wyze, op welke, hy dien ter uitvoeringe brengt.

De vrienden des Prinſen van Oranje houden byeenkomſten te Londen.

eenkomſten werden, veeltyds, gehouden, aan 't Huis van den Graave van Shrewsbury. De maatregels, welken de Prins van Oranje te houden hadt, werden, in deeze byeenkomſten, ontworpen en geregeld, en van tyd tot tyd naar Holland overgeſchreeven (x). Mordaunt was, onder deeze vrienden des Prinſen, de eerſte geweeſt, die, reeds in 't voorleeden jaar, een' keer herwaards gedaan hadt, om een mondgeſprek te houden met zyne Hoogheid, dien hy ſterk hadt gedrongen, om zig te ſteeken in de Engelſche zaaken. Doch de Prins hadt hem, toen, alleenlyk, geantwoord „ dat „ hy een waakend oog zou houden over 't ge„ ne in Engeland omging, en de zaaken der „ Vereenigde Geweſten in zulk een' goeden „ ſtaat zoeken te ſtellen, als mogelyk ware, „ om, des noods, iet te konnen uitvoeren." Hy hadt 'er bygevoegd „ dat hy beproeven „ zou, wat hy doen kon, zo de Koning on„ dernam, den vaſtgeſtelden Godsdienſt te „ veranderen, of de Prinſes te verſteeken van „ haar regt tot de opvolginge." Eenige maanden laater, kwam de Graaf van Shrewsbury over. Doch deeze gaf den Prinſe alleenlyk opening van den ſtaat der zaaken in Engeland, zonder hem ſterk te perſen (y). 1687.

De Engelſche Grooten en anderen, die met zyne Hoogheid hier, en met Dykveld in Engeland handelden, wiſten egter niet allen, dat men Geheime toeleg van Dykveld.

(x) Burnet *Vol.* I. *p.* 708, 709, 712. Negociat. *du* Comte D'Avaux *Tom.* VI. *p.* 28, 30, 33, 40, 54.
(y) Burnet *Vol.* I. *p.* 762, 763.

1687. men 't, van hier, ook op 't verkrygen der Kroone hadt toegelegd. 't Geheim hiervan was slegts aan weinigen bekend, met welken Dykveld in 't meeste vertrouwen omging: de overigen wisten alleenlyk, dat men 't, van wegge den Prinse, gemunt hadt op de herstelling der voorregten van 't volk, en op het weeren der vervolginge. Doch naderhand is klaarlyk gebleeken, dat de Heer van Dykveld verder uitzigten hadt, en Jakob den II. zogt te verstrooken van de Koningklyke waardigheid. Hy handelde hierover heimelyk zelfs met de Prinsesse van Deenemarke, met welke hy, reeds, het stuk der opvolginge regelde. Hy heeft hy, naderhand, roem gedraagen over gene hy, in 't bewerken der omkeeringe van de hooge Regeeringe in Groot-Brittanje, toegerigt hadt. Burnet zelf schroomde niet, hem, in Sprokkelmaand des jaars 1689, te Londen, openlyk, de meeste eer te geeven van die gewigtig werk; onder anderen, zeggende, dat „ hy hierom waardig was, dat hem een marmoren eerenbeeld werdt opgeregt (z)."

XXVII. Handeling van Albyville met hunne Hoogheden.

Doch terwyl Dykveld, te Londen, arbeidde, om elk te verzekeren van de goede gevoelens des Prinsen van Oranje, en om, in zulken, die 't gedrag van 't Hof en van den Koning veroordeelden, vertrouwen te verwekken op zyne Hoogheid; arbeidde d'Albyville, in den Haage, om den Prins over te haalen, tot het goedkeuren van 's Konings maatregels: ten wel-

(z) N. Witsen Byzonder Verhaal der Deputatie van 1689. f. 6. col. 4. f. 19. col. 1. f. 28. col. 1. f. 89. col. 1. f. 90. col. 4. MS.

Mr. EVERARD VAN WEEDE,
HEER VAN DYKVELD,
Extraordinaris Ambassadeur
in Groot Britanje enz.

A. Schouman del. naar't Origineel by den H^r L. F. van Beek, Raad in de Vroedschap te Woerde. J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

welken einde hy, dikwils, met hem en met de Prinsesse, in heimelyke onderhandeling trad. Hy verzekerde hun, ernstelyk „ dat de Koning niet voorhadt, hun eenigszins te benadeelen in hun regt van opvolginge; dat hy „ de voorregten der Kroone alleenlyk zogt te „ vestigen: waarvan zy, ten zynen tyde, de „ vrugten smaaken zouden. De Test-Akte bepaalde de Koningklyke magt te zeer. Hierom, hadt hy beslooten, dezelve te doen „ vernietigen. Ook wilde hy de * Strafdreigende Wetten, over zaaken van Godsdienst gemaakt, doen afschaffen. De Engelschen „ zagen te klaar, welke voordeelen hier te „ Lande gerokken werden, uit de algemeene Vryheid van gewesten, welke men 'er „ genoot, dan dat zy zynet Majesteit, hierin, zouden willen wederstreeven. De vervolging, in Frankryk aangevangen, verhoordeelde de Koning ten hoogste, merkende hy Lodewyk den XIV. aan, als verslaafd „ aan bygeloof, en zig laatende beheerschen „ door den Aartsbisschop van Parys, en door *Mevrouwe de Maintenon*, schoon Vader *de la Chaise* de vervolging zo lang tegengehouden hadt, als hem mogelyk geweest ware. Maar de Koning, om te doen zien, welk een afkeer hy hadt van vervolginge, hadt de Fransche vlugtelingen minzaamlyk ontvangen, en, tot vervullinge van derzelver behoeften, eene verzameling van aalmoesen laaten doen, door het gantsche Koningkryk." De taal, die Albyville voerde, in den Haage, voerde Koning Jakob, te Londen, tegen den

1687.

* *Poenal Laws.*

1687. Heere van Dykveld. Doch de Prins en Prinſes van Oranje, en Dykveld, in derzelver naam, antwoordden, op deeze redenen „ dat „ zy alle vervolging ter oorzaake van den „ Godsdienſt, ernſtelyk, veroordeelden; doch „ dat zy niet zouden konnen goedkeuren, dat „ men de Papiſten in 't Parlement zitten, en „ openbaare Ampten bekleeden liet. De woel-„ zieke aart van eenigen deezer luiden en van „ derzelver Prieſteren inzonderheid liet hun „ niet toe te ruſten, voor zy 't ſpel meeſter „ waren. 't Vermogen, welk zy op den Ko-„ ning hadden, en waardoor zy hem hadden „ doen vergeeten, 't gene hy, by zyne komſt „ tot de Kroon, zo plegtiglyk, beloofd hadt, „ bragt hen billyk in verdenking. 't Scheen, „ dat zy geen bedwang altoos veelen konden, „ noch genooten' gunſten langer onthouden, „ dan zy, dieze hun beweezen hadden, in „ alles, wat op hen begeerd werdt, konden „ bewilligen. Het Koningklyk voorregt, zo „ als het, by de wetten van het Ryk, was „ vaſtgeſteld, was, dagt hun, groot genoeg. „ Zy begeerden zulk een uitſteekend gezag „ niet, welk boven alle wetten was. Zulk „ eene inbreuk op de inwendige geſteldheid „ der Regeeringe zou, vreesden zy, het Ko-„ ningkryk wederom in eene Republiek doen „ veranderen. De beſte en veiligſte wyze van „ regeeren was, huns oordeels, te regeeren, „ volgens de wetten. De Kerk van Engeland „ hadt den Koning duidelyke bewyzen gege-„ ven van haare toegenegenheid en trouwe, „ en was hem, in alles, te gemoet gegaan,

Verklaaring van den Prinſe en Prinſeſſe.

„ tot

„ tot dat hy haar hadt begonnen aan te tas- 1687.
„ ten, in zulk een teder punt, als was de
„ veiligheid voor haaren Godsdienſt, welke
„ haar de Wetten verleenden. 't Was zeer na-
„ tuurlyk, dat zy deeze veiligheid zogt te be-
„ houden: en dat de Koning dit euvel nam,
„ werdt, met reden, berispelyk gevonden. Zy-
„ ne Majeſteit kon, zo hy zig anders wilde
„ bedienen van de voordeelige omſtandighe-
„ den, waarin hy zig bevondt, ryk en groot
„ zyn in zyn eigen Ryk, en een Scheidsman
„ der geſchillen onder vreemde Mogendhe-
„ den: doch hy hadt zig laaten verſchalken,
„ door het laſtig aanzoek van woelzieke Gees-
„ telyken, die, om hunne oogmerken te be-
„ reiken, alle zyne zaaken in de war geholpen
„ hadden. Zy konden dan nimmer goedkeu-
„ ren, dat men wetten afſchafte, waarin, de
„ Godsdienſt, dien zy zelven voor waaragtig
„ hielden, de beſte, ja de eenigſte beſcher-
„ ming vondt." De Prinſes ſprak, zo Alby-
ville naderhand verklaarde, op deeze wyze, ernſtiger en met volkomener overtuiging van 't gene zy beweerde, dan de Prins zelf. Dykveld hieldt diergelyke geſprekken met den Koning, die onverzettelyk bleef by zyne meening, onder anderen zeggende „ dat de Prins
„ van Oranje zig naar hem, zynen Schoon-
„ vader, behoorde te voegen; doch dat hy,
„ alzoos, zyn werk gemaakt hadt van hem te
„ wederſtreeven." Dykveld hernam, hier-
op „ dat de Prins de toegevendheid zo ver
„ niet brengen kon, dat hy 'er zynen Gods-
„ dienſt aan opofferde; doch dat hy, in alle
„ an-

Koning Jakob is misnoegd op den Prinſe. Dykveld verdedigt zyne Hoogheid.

1687. „ andere gelegenheden, gereed geweest was, „ om zig te onderwerpen aan 's Konings wil. „ Dat de Nieuwmeegsche Vrede, in het punt, „ welk het Prinsdom Oranje betrof, openlyk, „ geschonden geweest was; doch dat zyne „ Hoogheid, bespeurende, dat de Koning on„ genegen was, om zig, hierin, zyne belan„ gen aan te trekken, deswege, geene bewee„ ging gemaakt hadt. Hieruit, zag zyne Ma„ jesteit, dat de Prins zo groot een' hoon stil„ zwygens verdragen kon, eerder dan eeni„ ge belemmering toebrengen aan den staat „ van 's Konings zaaken." Op deeze aanmerking, hadt Koning Jakob geen verzet. De Graaf van Sunderland en anderen zogten Dykveld te beduiden, dat hy den Prins behoorde over te haalen, om zig te voegen naar den Koning; hem beloovende, dat zyne Majesteit, in zulk een geval, met hem wilde aanspannen tegen Frankryk. Doch Dykveld verzekerde elk, dat de Prins nimmer naar zulke voorslagen luisteren zou (*a*).

Stewards brieven aan den Raadpensionaris Fagel.

XXVIII. De Koning gaf egter den moed nog niet op, om den Prins en de Prinses van Oranje over te haalen, tot zyn gevoelen. Doch hy sloeg, hiertoe, eerlang, eenen omweg in, op dat men niet merken zou, dat hy de hand in 't spel hadt (*b*). *Jakob Steward*, Advokaat in Schotland, hadt, sedert eenigen tyd, de zyde gevolgd, die zig meest tegen Karel den II. en Jakob den II. gekant hadt, en was, zo men dagt, ge-

(*a*) BURNET *Vol.* I. *p.* 709, 710, 711.
(*b*) RAPIN. *Tom.* X. *p.* 72.

gemengd geweeſt, in de meeſte heimelyke mui- 1687.
teryen, die, ſedert twintig jaaren, ondernomen waren. Vooral, werdt hy gehouden, de hand gehad te hebben, in de onderneming van den Graave van Angyle. Van deezen, op wien geen vermoeden vallen kon, dat hy 's Konings zyde hieldt, dagt men zig te bedienen, om den Prins van Oranje te winnen. Hy was een zeer bekwaam man; doch niet misdeeld van ſlaatzugt. Pen, de Kwaaker, kende hem, en verzogt hem, in Londen te komen, hem verzekerende, dat hy niet alleen in 's Konings gunſt herſteld zou worden; maar het vertrouwen zyner Majeſteit, geheellyk, konnen winnen. Sraward was gereed, om van party te wiſſelen; doch eer hy ten Hove kwam, deedt hy een' keer naar Holland, waarſchynlyk met medeweeten van, en volgens afſpraak met Pen. Hy maakte zig bekend by den Prinſe, dien hy eene onverbreekbaare getrouwheid toezeide. Ook was hy, dikwils, by den Raadpenſionaris Fagel geweeſt, en hadt een groot deel van deszelfs vertrouwen weeten te winnen. Toen hy in Engeland kwam, werdt hy zo zeer geſtreeld ten Hove, dat 'er elk, die hem gekend hadt, verbaasd over ſtondt. Men wil, dat hy zelf geloofde, dat de Koning niets anders voorhadt dan het invoeren eener algemeene Vryheid van geweeten, of ten minſte dagt, dat iemant, die zo lang in ongenade geweeſt was, in 't eerſt, geene tekenen van agtendogt behoorde te geeven. Ook deedt hy zyn beſt, om 's Konings toeleg te bevorderen in Schotland, en vooral in den Haage, by

1687. den Prinſe van Oranje. Ten doezen einde, ſchreef hy verſcheiden' brieven aan den Raadpenſionaris Fagel, waarin hy hem ſterk drong, uit 's Konings naam, om den Prins te beweegen tot het goedkeuren van 's Konings maatregelen en het medewerken tot de affchaffinge van de Teſt-Akte en van de ſtrafdreigende Wetten, over zaaken van Godsdienſt. Hy vertoonde hem, onder anderen „ hoe klein „ een getal de Roomſchgezinden uitmaakten „ in Engeland, zo dat 'er geene reden was, „ om veel van hun te dugten.". Hy breidde zig ook zeer uit, over de hardheden, die den verſchillenden Gezindheden onder de Onroomſchen, door de Wetten, werden opgelegd, en welken de Koning niet dagt te doen ophouden, ten ware de Teſt-Akten, te gelyk, vernietigd werden. Ook zouden, ſchreef hy, by weigering van dit laatſte, de gemelde Gezindheden ligtelyk te vreezen hebben voor vervolginge. Steward ſchreef, meer dan eens, zonder antwoord te bekomen. Fagel liet den Prinſe alle de brieven leezen. Zyne Hoogheid vondt, eindelyk, geraaden, dat de Raadpenſionaris een volledig antwoord zonde aan Steward, welk voor eene verklaaring van 's Prinſen oogmerken zou konnen doorgaan, en als zodanig in openbaaren druk verſpreid worden. De Prins verwagtte veel voordeels, uit het verſpreiden van zulk een' brief, voor-al aan Roomſchgezinde Hoven, daar men, anderszins, niet ongenegen was, om in een Verbond te treeden tegens Frankryk; maar nu, meer of min, wederhouden werdt, door de ver-

verbeelding, dat de Prins en 's Prinſen vrienden in Engeland niets anders bedoelden, dan de uitrooijing der Roomſchgezinden, door alle de drie Ryken. De Raadpenſionaris ſchreef dan een' wydluftigen Brief aan Steward, gedagtekend den vierden van Slagtmaand, die, door Burnet, in 't Engelſch, werdt overgezet (c). In deezen Brief, verklaarde hy rondelyk, „ dat de Prins en Prinſes van Oranje van gevoelen waren, *dat geen Chriſten, om zyne Conſcientie, beboorde vervolgd, of, om dat hy van de publyke en vaſtgeſtelde Religie verſchilde, kwalyk gehandeld te worden.* Dat zy, hierom, toeſtonden, dat den Papiſten, in Engeland, Schotland en Ierland, de vrye oefening van Godsdienſt werdt toegelaaten, op gelyke wyze, als zy dezelve genooten, in de Vereenigde Geweſten. Dat zy niet ſlegts toeſtonden; maar van herten goedkeurden, dat de verſchillende Gezindheden der Onroomſchen volkomen' vryheid van Godsdienſtoefening behielden, zonder eenige ontruſting of verhindering. Dat zy overboodig waren, om deeze Vryheid, ter begeerte van zyne Majeſteit, te helpen invoeren en handhaaven. Ook wilden zy met den Koning ſtemmen, tot het affchaffen der ſtrafdreigende Wetten; mids de Wetten, waardoor de Roomſchgezinden geſlooten werden buiten de twee Huizen des Parlements, en buiten alle openbaare Kerkelyke, Regeerings- en Krygs-ampten, in volle „ kragt

1687.

Fagel verklaart, in eenen wydluftigen brief aan Steward, het gevoelen van hunne Hoogheden, over de affchaffinge der Teſt-Akten en der ſtrafdreigende Wetten, in Groot-Britanje.

(c) Burnet *Vol.* I. *p.* 731, 732.

1687. „ kragt bleeven. 't Vernietigen deezer Wet-
„ ten en der Teſt-Akten konden hunne Hoog-
„ heden niet toeſtaan, om dat 'er de Prote-
„ ſtantſche Godsdienſt door beſchermd werd;
„ terwyl 'er de Roomſche geen ander nadeel
„ door ontving, dan dat derzelver belyders
„ geweerd werden, uit openbaare bedienin-
„ gen, welken zy, behoudens de veiligheid
„ van den Proteſtantſchen Godsdienſt, niet
„ zouden konnen bekleeden. Roomſchen,
„ noch Proteſtanten, die van de Engelſche
„ Kerke verſchilden, konden hier iets tegen
„ hebben. Hy, de Raadpenſionaris, was ook,
„ al zyn leeven, geweeſt tegen het vervolgen
„ van zulken, die van den openbaaren Gods-
„ dienſt verſchilden, en hy hoopte 'er altoos
„ tegen te zyn. De waarheid, waarmede de
„ Godsdienſt 's menſchen hert beſtraalde,
„ was, zyns oordeels, een bloot uitwerkſel
„ der Goddelyke barmhertigheid. Men moeſt
„ dan God ſlegts bidden voor de dooleuden,
„ of niet dan zagte en vriendelyke middelen
„ gebruiken, omze te regt te brengen. Maar
„ onbegrypelyk was 't hem, daarentegen, al-
„ toos geweeſt, hoe iemant, wien men vry-
„ heid van Godsdienſt gunde, geboorlyk ag-
„ ten kon, dat men de Wetten van eenen Staat
„ zogt te doen vernietigen, om in openbaare
„ bedieningen te geraaken. 't Verſchil tus-
„ ſchen zyne Majeſteit en hunne Hoogheden
„ viel dan niet hierover, of men de luiden
„ aan geldboete en andere ſtraffen behoor-
„ de te onderwerpen, om dat zy eenen ande-
„ ren Godsdienſt beleeden dan den vaſtgeſtel-
„ den,

„ den; maar, of men de Roomsch-Katholyken 1687.
„ ook toelaaten moest tot de openbaare amp-
„ ten: waaruit door den tyd volgen zou eene
„ afschaffing van alle de wetten, die tot bescher-
„ ming der Hervormde Leere gemaakt waren.
„ Geen Koningkryk of Staat was 'er, waarin
„ de wetten niet gezorgd hadden voor de vei-
„ ligheid van den vastgestelden Godsdienst.
„ Billyk was zulks, derhalve, ook geschied in
„ Groot-Britanje. 't Gedrag der Roomsch-
„ gezinden en Protestanten verschilde egter,
„ in dit opzigt, zeer. De eersten hielden zig
„ niet te vrede met de hartsten, alleenlyk,
„ uit te sluiten van voordeelige en aanzienly-
„ ke ampten; maar zogten, daarenboven, den
„ gantschen Godsdienst te verdrukken en uit
„ te rooijen. Een Protestant, die God vrees-
„ de en zig zynen Godsdienst ter herte liet
„ gaan, kon hierom niet bewilligen in het af-
„ schaffen van Wetten, alleen tot beveiliging
„ van zynen Godsdienst vastgesteld. Men zei-
„ de wel, dat de Roomsch-Katholyken in En-
„ geland en Schotland slegts een klein getal
„ uitmaakten: doch 't was 'er, in Ierland, ge-
„ heel anders mede gelegen: en al ware 't
„ schoon, dat zy, in de twee andere Ryken,
„ maar weinigen uitmaakten; te onredelyker
„ zou 't zyn, dat men, om weinigen, de ge-
„ meene rust stoorde, vooral, daar deeze wei-
„ nigen vryheid van Godsdienst genieten kon-
„ den. Of was hun getal grooter dan men
„ voorgaf; te meer reden was 'er, om voor
„ hun te dugten. Tegenwoordig, zoudenze,
„ veelligt, niet onderneemen, den Hervorm-

„ den

1687. „ den Godsdienſt te verdrukken. Doch als
„ de kragt der Wetten, tot beveiliging van
„ deezen Godsdienſt gemaakt, eens verbro-
„ ken ware, zoudenze den Koning, ligtelyk,
„ zoeken te beduiden, dat hy, geweetenshal-
„ ve, verpligt was, de Hervormden te ver-
„ volgen. De ondervinding van alle tyden
„ hadt, vooral, geleerd, dat Roomſchgezin-
„ den en Hervormden niet ſamen in gewig-
„ tige openbaare bedieningen konden zyn,
„ zonder argwaan tegen elkanderen op te vat-
„ ten: waaruit niet anders dan onruſt ont-
„ ſtaan kon. 't Zou wel een groote ramp zyn
„ voor de verſchillende Gezindheden der On-
„ roomſchen, zo zy onderhevig bleeven aan
„ de ſtrafdreigende Wetten, indien de Teſt
„ niet wierde afgeſchaft; doch zy zouden dee-
„ ze ramp alleenlyk te wyten hebben aan de
„ Roomſchgezinden, die, terwyl zy zelven
„ nog onder de ſtraf deezer Wetten lagen,
„ den Koning zogten te beweegen, om de
„ Proteſtanten, huns ondanks, te noodzaa-
„ ken, tot het verbreeken der vaſtſtellingen,
„ waarin de veiligheid van hunnen Godsdienſt
„ gelegen was. Men kon, ten minſte, hun-
„ nen Hoogheden zulk een' ramp niet wyten,
„ alzo zy zo duidelyk verklaard hadden, dat
„ zy zelfs den Roomſchgezinden, en veel meer
„ nog den verſchillenden Gezindheden der
„ Proteſtanten vryheid van gevoelen wilden
„ toeſtaan, en niets anders beweerden, dan
„ dat men de Roomſchgezinden behoorde ge-
„ ſlooten te houden, buiten de openbaare be-
„ dieningen. 't Was een grof misverſtand,

„ welk

„ welk Steward hadt doen ſchryven, dat de 1687.
„ Roomſchgezinden in de Vereenigde Gewes-
„ ten tot openbaare bedieningen werden toe-
„ gelaaten. Duidelyke Wetten ſlootenze bui-
„ ten allerlei Ampten van Regeeringe en Reg-
„ te. Tot Krygsampten werdenze aangeno-
„ men, om dat zy, van de eerſte opregtin-
„ ge van den Staat af, hadden aangeſpan-
„ nen met de Hervormden, tot verdediging
„ der gemeene Vryheid; en den Staat, in den
„ oorlog, treffelyke dienſten gedaan. Ook
„ leedt de gemeene veiligheid hierdoor geen
„ laſt; alzo het getal der Roomſchgezinde
„ Krygsluiden niet groot was, en de onge-
„ makken, die zy zouden hebben konnen ver-
„ oorzaaken, ligtelyk konden voorkomen wor-
„ den: 't welk zo gemakkelyk niet zou heb-
„ ben konnen geſchieden, zo de Roomſchge-
„ zinden, ten zelfden tyde, ook deel gehad
„ hadden aan de Regeerings- en Regter-Amp-
„ ten van den Staat. Hunne Hoogheden wenſch-
„ ten niets vuuriger, dan dat zyne Majeſteit,
„ gelukkiglyk, regeeren mogt; doch zy wa-
„ ren, in hun gemoed, overtuigd, dat de Pro-
„ teſtantſche Godsdienſt bloot ſtaan zou voor
„ een onvermydelyk gevaar, zo de Teſt en
„ de andere ſtraffdreigende Wetten werden af-
„ geſchaft. Zy zouden, hierom, veel te ver-
„ antwoorden hebben aan Gode, zo zy zig,
„ door eenige tegenwoordige voordeelen, lie-
„ ten beweegen, om met zyne Majeſteit ſa-
„ men te ſtemmen tot het bewerken en hand-
„ haaven doezer afſchaffinge. Ondertuſſchen,
„ zouden hunne Hoogheden niet nalaaten,

„ al-

1687. „ aldoos, eene diepe eerbiedenis, beſtendige „ trouw en kinderlyke toegenegenheid te be„ toonen aan zyne Majeſteit, en dezelven zelfs „ te doen vermeerderen, indien 't mogelyk „ ware (*d*)."

Uitwerkſels van deezen brief aan 't Engelſche Hof.

Zo dra Steward deezen brief ontving, bragt hy dien den Koning, die 'er den geheimen Raad deel aan gaf. Den brief gelezen en overwogen zynde, belaſtte zyne Majeſteit Steward aan Fagel te ſchryven, dat de Koning alles hebben wilde, of niets. De Keizer, de Roomſchgezinde Leeken in Engeland, en veele anderen waren, ondertuſſchen, te vrede met het gene de Prins van Oranje redelyk geoordeeld hadt; de afſchaffing van de ſtrafdreigende Wetten, tegen de Roomſchgezinden en verſchillende gezindheden van Onroomſchen gemaakt, en de handhaaving der Teſt-Akte, waarby de Roomſchgezinden tot aanzienlyke Ampten onbekwaam verklaard werden (*e*). Doch eer men den brief van den Raadpenſionaris gemeen gemaakt hadt, was 'er een gerugt verſpreid door Engeland, dat de Prins en Prinſes van Oranje, eindelyk, hunne ſtem gegeven hadden, tot de afſchaffing der Teſt en der ſtrafdreigende Wetten. De Prins kreeg haaſt kennis van dit gerugt, en men wil, dat hy toen eerſt beſloot, den brief te laaten drukken, en, in Engeland en hier te Lande, te laaten verſpreiden. Immers, dit geſchiedde, kort hierna (*f*). Het En-

Hy wordt in 't licht gegeven.

(*d*) *Zie deezen* Brief *in de* Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 30. *en by* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 251.
(*e*) BURNET *Vol.* I. *p.* 733.
(*f*) BURNET *Vol.* I. *p.* 734.

Engelsche Hof was 'er zo gestoord over, dat het, eerlang, een Geschrift liet uitgaan, onder den titel van *Parlamentum pacificum* of *het vreedzaam Parlement*, waarin beweerd werdt, dat de brief verdigt was, of dat de gedagten hunner Hoogheden, in den zelven, kwalyk en buiten derzelver kennis, voorgesteld waren. Maar Fagel, zig door dit schrift, welk, met verlof van den Graave van Sunderland, gedrukt was, gemakt voelende in zyne eer, maakte, eerlang, in openbaaren druk, bekend, dat de brief waarlyk van hem geschreeven was, en de opregte gevoelens hunner Hoogheden inhield (5). Hy deede, ten zelfden tyde, eenen brief drukken, door hem aan Albyville gerigt, waarin hy zig beriep op de kennis, die deeze zelf hadt van de waare gevoelens hunner Hoogheden, hem, tegelyk, verzoekende, dat hy den Graave van Sunderland gelieefde te onderrigten van den misslag, begaan, in het Geschrift, genaamd *het vreedzaam Parlement*. De Raadpensionaris verklaarde ook, openlyk, dat hy een schriftelyk verzoek hadt van zyne Hoogheid, om aan Steward te schryven. Doch 't leedt maar weinige maanden, of daar werdt een gedrukte brief van Steward aan den Raadpensionaris verspreid, in antwoord op den zynen van den vierden van Slagtmaand, in welken brief, Steward ontkende, dat hy ooit op Fa-

1687.

Men beweert in Engeland dat hy verdigt is. Fagel verklaart en bewyst het tegendeel.

(5) Ik heb thans eenen eigenhandigen Brief, van den Raadpensionaris voor my, den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1688, aan den Ambassadeur van Citters geschreeven, waarin dit zelfde erkend wordt.

1687. Fagel begeerd hadt, te mogen weeten, wat deeze of de Prins gevoelde, wegens de afſchaffing der Teſt en ſtrafdreigende Wetten, in Engeland. Op 't leezen van deezen brief, rekende de Raadpenſionaris zig wederom verpligt, om eenige uittrekſels, uit verſcheiden' brieven van Steward, zo aan den Raadpenſionaris als aan iemant zyner vrienden in den Haage geſchreeven, openlyk, in 't licht te geeven. Met deeze uittrekſels, werdt beweezen, dat Steward den Raadpenſionaris, ſedert Hooimaand, menigmaalen aangezet hadt, om den Prins en de Prinſes over te haalen, tot het voldoen aan 's Konings begeerte. Zy werden, omtrent het begin van Herfſtmaand des jaars 1688, gemeen gemaakt (*g*): wanneer de zaaken in Engeland reeds zo zeer van gedaante veranderd waren, dat men zig weinig ſtoorde aan het misnoegen van het Engelſche Hof. Ook hadt Koning Jakob, zo dra de brief van den Raadpenſionaris in 't licht kwam, zig niet ontzien, in 't byzyn van zyne Hovelingen en van vreemde Staatsdienaars zelven, vinnig uittevaaren tegen den Prinſe van Oranje, wien hy met openbaare blyken van misnoegen dreigde (*b*).

XXIX. Aanmerkingen over den invloed van Fagel.

Wy hebben den inhoud van Fagels brief, en 't gene 'er, voor en na het uitgeeven van den zelven, voorviel, wat uitvoeriger willen te boek ſtellen, om dat deeze brief altoos aangezien is (*i*), als hebbende merkelyken invloed ge-

(*g*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 152.166.
(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 734.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 251. *Note* (1).

gehad op de verandering der Regeeringe, welke, kort hierna, voorviel in Engeland. De voornaamſte voorſtanders der Engelſche Kerke waren zeer in hunnen ſchik geweeſt, met de uitbreiding van 't Koningklyk gezag, op 't einde der Regeeringe van Karel den II., en in den aanvang van die des tegenwoordigen Konings; om dat zy meenden, dat dit gezag, altoos, tot beveſtiging en luiſter der Kerke, nooit tot invoering van den Roomſchen Godsdienſt, gebruikt zou worden. Ook rekenden zy de Kerk genoeg beveiligd, door de Teſt-Akten en ſtrafdreigende Wetten. Doch zo dra Jakob de II. begon te ſpreeken van het afſchaffen deezer Akten en Wetten, openden deeze luiden de oogen; die, terſtond, gewend werden naar den Prinſe van Oranje, wiens Gemaalin het naaſte regt hadt tot de Kroon. Men vertrouwde egter, in 't eerſt, den Prins nog niet volkomenlyk. Men wiſt, dat hy zig hieldt aan eene Kerke, die, in Leere, in beſtier en in Kerkgebruiken, merkelyk, van de Engelſche Kerke verſchilde. Men vreesde, hierom, dat hy, eenig deel verkrygende aan de Regeeringe, de Leer, welke hy de beſte oordeelde, in 't Ryk zou tragten in te voeren, ten nadeele van den vaſtgeſtelden Godsdienſt. Doch zyne Hoogheid hadt zorg gedraagen, om deeze vrees te doen verdwynen; de Leden der Engelſche Kerke, die een kwaad oog begonden te krygen op den Koning, door Burnet, doende verzekeren, dat hy nimmer den vaſtgeſtelden Godsdienſt zou tragten te veranderen, noch de Kalviniſtiſche begrippen in te voeren in 't Ryk. Hierdoor,

1687. gels brief.

1687. trok hy veele aanzienlyke voorſtanders en leden der Engelſche Kerke op zyne zyde. De Koning beſpeurde, wel haaſt, dat de Kerksluiden heulden met den Prinſe. Hy deedt, hierom, zyn beſt, om alle Roomſchgezinden, en vooral alle de verſchillende Gezindheden der Proteſtanten verbonden te houden aan zyne belangen. Dit meende hy beſt te zullen konnen doen, door het afſchaffen der Teſt-Akten en der ſtrafdreigende Wetten, waardoor de Roomſchgezinden niet ſlegts, maar ook alle andere van de Engelſche Kerk verſchillende Gezindheden uitgeſlooten werden van Ampten van belang, en onderhevig verklaard aan verſcheiden' geldboeten en andere ſtraffen. Doch zyne Hoogheid deedt ook deezen zien, dat men, met deeze afſchaffing, alleenlyk beoogde, de Roomſchgezinden te dringen in Ampten van Regeeringe en Regtsoefeninge: 't welk zo veel ingang vondt, dat de verſchillende Proteſtantſche Gezindheden klaarlyk begreepen, dat de Ampten, na de afſchaffing, welk de Koning dreef, niet voor hun, maar voor de Roomſchgezinden zyn zouden. Van wege 't Hof, werdt hun wel ingeſtampt, dat zy, zo men zig aan 't gevoelen van den Prinſe hieldt, onderheevig bleeven aan de ſtrafdreigende Wetten: zelfs gaf men hun te bedenken, of de Prins, die zulke wetten in kragt laaten wilde, wel vreemd zou zyn van de Roomſchen niet ſlegts, maar ook ſommige Gezindheden onder de Proteſtanten te vervolgen. Maar zyne Hoogheid verdreef den argwaan, welken men, uit zulke redenen, tegen hem mogt opgevat heb-

hebben, t'eenemaal, door de ronde en her- 1687.
haalde Verklaaring, dat hy van alle vervolging om den Godsdienſt eenen diepen afkeer hadt, en hierom gaarne zou willen toeſtaan, dat de ſtrafdreigende Wetten, beide omtrent de Roomſchen en omtrent de verſchillende ſoorten van Proteſtanten, mogten afgeſchaft worden, indien 't, met bewilliging der beide Huizen des Parlements, geſchieden kon. Het Hof, zig dus in zynen toeleg ziende gedwarsboomd, door zyne Hoogheid, wendde allerlei middelen aan, om hem te doen veranderen van gedagten, en verſpreidde, eindelyk, dat hy, in der daad, in 's Konings gevoelen overgegaan was: 't welk, zo 't geloof hadt gevonden in Engeland, veelen, die aldaar 's Prinſen belangen voorſtonden, t'eenemaal, van hem vervreemd zou hebben. Om dit te voorkomen, diende de brief van Fagel: het uitgeeven van welken de maatregels van 't Hof geheel in de war bragt (*k*). Men hadt raadzaamer gevonden den Raadpenſionaris te doen ſchryven, dan hunne Hoogheden zelven: 't zy om de gelegenheid open te houden, tot het beveſtigen of veranderen van 't gene de Raadpenſionaris geſchreeven hadt, naar dat de zaaken loopen zouden; 't zy om den Koning niet te openlyk te ſtooten; 't zy ook, eenvoudiglyk, om dat, Steward aan Fagel geſchreeven hebbende, de voegzaamheid ſcheen te vorderen, dat deeze op 't gene hem geſchreeven was ant-

(*k*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS aan zyne Hoogheid *van* $\frac{11}{21}$ *Jan.* 1688. *MS.*

1687. antwoordde. Van hoe veel invloed de brief ware op den ſtaat der Engelſche zaaken, bleek wel aan de poogingen, welken men, aan 't Engelſche Hof, aanwendde, om hem voor verdigt te doen doorgaan, en om, voor 't volk, bedekt te houden, dat de Koning den Prins hadt gezogt te doen veranderen van gevoelen. Doch alle deeze poogingen werden verydeld, door de gedrukte verklaaring van den Raadpenſionaris, en door de uittrekſels uit de brieven van Steward, die zeer veel hielpen, om het vertrouwen op den Prinſe te doen toeneemen in Engeland, onder allerlei Proteſtanten, en, naar 't uiterlyk ſcheen, ook onder veele Roomſchgezinden. Doch hoe meer goedgunners zyne Hoogheid won; hoe hooger het misnoegen rees, welk de Koning tegen hem opgevat hadt.

XXX. Onvoorzigtige taal van Albyville, tegen den Prinſe van Oranje.

De Markgraaf van Albyville, die, in den Zomer deezes jaars 1687, een' keer naar Londen gedaan hadt, en eerſt tegen 't einde des jaars wederom kwam in den Haage, was zo ingenomen met den aanſtaanden goeden uitſlag van 's Konings voorneemens, dat hy niet ſchroomde, ontydig, te ontdekken, 't gene anderen, zorgvuldiglyk, verborgen gehouden zouden hebben. Eens in geſprek geraakt zynde met den Prinſe van Oranje, hieldt deeze hem voor, dat de Koning, by eede, beloofd hadt, de Wetten en den vaſtgeſtelden Godsdienſt te zullen handhaaven: waarop hy, onvoorzigtiglyk, antwoordde „ dat Vorſten, in „ ſommige gelegenheden, hunne beloften be„ hoorden te vergeeten." En als de Prins hier-

hierop zeide „ dat zyne Majeſteit meer ag- 1687.
„ ting hebben moeſt, voor zulk een aanzien-
„ lyk gedeelte van het volk, als de Kerk van
„ Engeland was," hernam Albyville „ dat
„ dit Lighaam, welk zyne Hoogheid de Kerk
„ van Engeland noemde, binnen twee jaaren,
„ niet meer in wezen zyn zou." Op deeze wyze, liet deeze Gezant zig, loſſelyk, ontvallen, 't gene het Engelſche Hof, heimelyk, voorgenomen hadt, en zekerlyk niet zo vroeg verſpreid wilde hebben. Maar Albyville gedroeg zig, in den Haage, ook in andere opzigten, zo armhertig, dat hy een voorwerp werdt der algemeene ſpotternye. De uitheemſche Staatsdienaars en d'Avaux zelf wiſten niet, hoe zy zig langer omtrent hem gedraagen zouden, alzo zyne onnozelheid, by alle gelegenheden, en in alle gezelſchappen, in 't oog liep (*l*). Het eerſte Vertoog, welk hy over de zaak van Bantam gedaan hadt, was, in zulke dreigende bewoordingen, opgeſteld geweeſt, dat men het ſchier aanzag als de voorbode eener korte aanſtaande Oorlogsverklaaringe. Hy hadt, ſchryft Burnet, dit Vertoog, te Amſterdam, doen drukken, eer hy 't ter algemeene Staatsvergaderinge overleverde. Doch hierop volgde, alleenlyk, eene daaling in de Aktien der Ooſtindiſche Maatſchappye, die niet lang duurde, en waarby Albyville zelf gehouden werdt, de meeſte winſt behaald te hebben. De oorzaak der daalinge was de vrees voor de t' huiskomende Ooſtindiſche Vloote, op

Zyn ſlegt beleid, in den Haage.

(*l*) Burnet *Vol.* I. *p.* 733, 734.

1687. op welke men dagt dat de Engelſchen paſſen zouden, gelyk zy, weleer, op de Smirnaſche Vloot gedaan hadden. Doch daar gebeurde niets diergelyks. Albyville zong, naderhand, op laager' toon, vorderende alleenlyk, dat de Staaten Gemagtigden ſtelden, tot vereffening der Bantamſche zaake (*m*): die, gelyk wy reeds hebben aangetekend, ten deezen tyde, nog onvereffend bleef. De toeſtand der dingen in Engeland begon zig, eerſt met den aanvang des volgenden jaars, te ſchikken tot de gewigtige verandering, die, eenige maanden laater, voorviel, en in 't volgende Boek zal ontvouwd worden.

(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 728.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Verſchil met Deenemarke over den Koophandel. Verdrag, deswege getroffen. Onluſt met Frankryk.* II. *Toeruſting tegen Algiers. Gevegt met drie Algierſche Kaapers.* III. *Geſchil tuſſchen den Hoogen Raade en 't Hof. De Staaten van Holland leggen 't by.* IV. *Den Jezuiten en Moniken wordt het Land ontzeid. Klagten hierover. De Staaten verdedigen 't Verbod. Geboorte van den Prinſe Joan Willem Friſo.* V. *Staat der zaaken in Engeland. Twyfeling over de zwangerheid der Koninginne. Men weigert het Engelſch en Schotſch Krygsvolk in Staaten dienſt te ontſlaan.* VI. *Vloot op Schooneveld. Aanſlag op 't leeven des Prinſen van Oranje. De Engelſchen zoeken hem aan om hulpe. Dood van den Keurvorſt van Brandenburg. Zyn aart. Verbond der Staaten met zynen opvolger, Fredrik den III.* VII. *Tyding van het bevallen der Koninginne van Groot-Britanje. Onderzoek, over de waarheid deezer verloſſinge.* VIII. *Gedrag van den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje, ter deezer gelegenheid. Zyne*

Hoogheid beſluit tot den overtogt naar Engeland. IX. *De Keurvorſt van Keulen ſterft. Verſchil over de verkiezing van eenen Opvolger.* X. *Twiſt tuſſchen den Paus en Frankryk over de vryheden der wyken te Rome. Mededingers naar 't Aartsbisdom van Keulen. Verſcheiden Bisdommen vervuld.* XI. *De Keulſche twiſt ſtrekt den Prinſe tot een voorwendſel, om zig te bereiden, tot den overtogt naar Engeland. Aanleiding tot den zelven. Heimelyke handeling met die van Amſterdam. De Staaten werven, en verſterken de Vloot. Handeling van den Prinſe in Duitſchland.* XII. *Engelſche Grooten in den Haage. 's Prinſen oogmerk wordt ontdekt. Geheim Verbond van Koning Jakob met Frankryk.* XIII. *Lodewyk de XIV. verklaart den Keizer den oorlog. Filipsburg bemagtigd, door de Franſchen.* XIV. *Oorlog tuſſchen Frankryk en den Paus. Frankryks gedrag, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten, bevordert de onderneeming op Engeland. Verdrag met Zweeden.* XV. *Raadpleegingen des Prinſen op den overtogt.* XVI. *Hy openbaart de redenen, die 'er hem toe hadden doen beſluiten.* XVII. *Ontſteltenis aan 't Engelſche Hof. Men weigert aldaar Franſchen byſtand. Plakaat tegen den Prinſe. Getuigeniſſen voor de wettigheid der geboorte van den Prinſe van Walles.* XVIII. *De Staaten verſtrekken den Prinſe vier millioenen. Zy geeven reden van hun gedrag. De Raadpenſionaris Fagel werkt door de Predikanten. Vrees voor eenen toeleg tegen den Proteſtantſchen Godsdienſt.* XIX. *De Raadpenſionaris Fagel ſterft.*

Zy-

Zyne afbeelding. XX. *De Prins van Oranje begeeft zig op de Vloote. Hy landt in Torbaai. 't Leger wordt ontſcheept.* XXI. *'t Leger des Konings komt te Salisbury. Trekt te rug. Onderhandeling tuſſchen den Koning en den Prinſe. De Koningin wykt naar Frankryk.* XXII. *De Prins maakt zig meeſter van Whitehall en S. James. De Koning verlaat het Ryk.* XXIII. *De Koning van Frankryk verklaart den Staaten den Oorlog.* XXIV. *De Prins beſchryft eene* Conventie. *Koning Jakob ſchryft 'er aan.* XXV. *Twiſt tuſſchen de Heeren en de Gemeenten, over den ſtaat der Kroone.* XXVI. *Onderhandelingen der twee Kameren.* XXVII. *'t Onderzoek over de wettigheid der geboorte eens Prinſen van Walles wordt ontweeken.* XXVIII. *De Prins van Oranje verklaart zig over 't ſtuk der Regeeringe. De Heeren en Gemeenten vereenigen zig.* XXIX. *De Prinſes van Oranje komt te Londen. Voorwaarden, waarop den Prinſe en haar de Kroon aangebooden wordt.* XXX. *Zy aanvaardenze, en worden voor Koning en Koningin van Engeland, Frankryk, Schotland en Ierland uitgeroepen.*

DE bekragtiging van het Verdrag van Koophandel, in 't jaar 1684, met den Koning van Deenemarke, geſlooten, en de vernieuwing der voorige Verbonden met dit Ryk waren, tot hiertoe, agtergebleeven, doordien de Staaten niet konden beſluiten, om den Koning te voldoen, wegens de agterſtallen der onderſtandgelden, welken hy

1687. 1. Verſchil met Deenemarke, over den Koophandel.

1687. vorderde (*a*): behalve, dat men ook eenige zwaarigheid maakte, om het Verdrag van Koophandel, zo als het lag, en zonder eenige opheldering, goed te keuren. Terwyl de handeling dus haperde, hadt Chriſtiaan de V., in 't jaar 1686, bevolen, dat 'er, in 't eiſchen van den tol in zyn Ryk, onderſcheid gemaakt zou worden, tuſſchen onderzaaten van Mogendheden, die met den Koning verbonden en niet verbonden waren. Uit dit bevel, maakten de Staaten op, dat men voorhadt, hunnen ingezetenen meer tol af te vorderen, dan naar gewoonte: 't welk hen deedt beſluiten, de vaart naar Noorwegen, in Lentemaand deezes jaars, by voorraad, tot den tienden van Grasmaand, en verder tot nader verlof, te verbieden: ook den invoer van het Noordſche Hout, op eene boete van twintig guldens van 't laſt. De Koning van Deenemarke, den handel der ingezetenen van deezen Staat op Noorwegen niet konnende miſſen, deedt, hierop, den Staaten, door zynen Gezant, den Baron *Kragh*, aanzeggen „ dat hy niet voor„ hadt, hunne onderzaaten eenigen ongewoo„ nen tol te doen betaalen, onaangezien hy, „ onlangs, eene nieuwe Tol-lyſt hadt vaſtge„ ſteld; alzo hy de ingezetenen der Vere„ nigde Geweſten, tot nog toe, aan deeze „ Tol-lyſt niet onderworpen hadt; dat hy, „ hierom, zeer vreemd vondt, dat hunne „ Hoog-Mogendheden den handel op Noor„ wegen verbooden hadden." Hy voegde 'er by,

(*a*) *Zie* LIX. *Boek*, *bl.* 293.

by „ dat het zyne ſchuld niet was, dat de ont- 1687.
„ worpen' Verdragen niet tot volkomenheid
„ gebragt, en naar behooren bekragtigd wa-
„ ren: biedende hy nog aan, zig, hiertoe,
„ van zyne zyde, gemakkelyk te zullen laaten
„ vinden." Doch de Staaten vonden niet geraaden, het verbod van den Noordſchen handel in te trekken, voor dat de Koning zig nader geopend hadt. De Keurvorſt van Brandenburg, thans beide met de Staaten en met Deenemarke verbonden, en vreezende voor verdere verwydering, tuſſchen de twee Mogendheden, die, in de tegenwoordige omſtandigheden, nadeelige gevolgen zou hebben konnen naar zig ſleepen; boodt zyne bemiddeling aan, tot vereffening der gereezen' geſchillen. Zy werdt, van de eene en andere zyde, gereedelyk, aanvaard. De Staaten zonden den Heer Jakob Hop, Penſionaris van Amſterdam, naar Berlyn, alwaar de twiſt over de tollen, de meeting en het onderzoek der ſchepen ter eener, en over het verbod der Vaarte op Noorwegen ter anderer zyde zou afgehandeld worden (*b*). 't Gelukte egter niet volkomenlyk. Alleen werdt 'er, in Hooimaand des jaars 1688, een Verdrag getroffen, waarby men overeenkwam, om de geſchillen over den handel, te Hamburg of te Altona, te vereffenen. Midlerwyl, zouden de ingezetenen van den Staat, in 't ſtuk der tollen en in 't onderzoek en de meetinge der ſchepen, gehandeld worden, op den voet der Verdragen van de jaaren 1645, 1647, 1666

Verdrag deswege getroffen.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1687, *bl.* 174-181.

1687. 1666 en 1669. Ook zouden de Staaten de vaart en handel op Noorwegen wederom open ſtellen. De buitengewoone belaſtingen, welken men, ter wederzyde, op elkanders ſchepen en waaren gelegd hadt, zouden, insgelyks, afgeſchaft worden. Doch alles by voorraad, en ſlegts voor den tyd van twee jaaren (*c*). De onluſten tuſſchen de twee Mogendheden werden, door dit Verdrag, voor eene wyle, weggenomen. Doch Deenemarke ſcheen nog te naauw verbonden met Frankryk, om zig, in een vaſt en voordeelig Verbond met de Vereenigde Geweſten, te begeeven. Het Huwelyk van 's Konings broeder met de Dogter des tegenwoordigen Konings van Groot-Britanje verpligtte de Deenſche Majeſteit ook, meer of min, om de maatregels van het Engelſche Hof, welken vierkant verſchilden van die der Vereenigde Staaten, niet te zeer tegen te gaan.

Onluſt met Frankryk.

De Koning van Frankryk hadt, in deezen jaare 1687, den invoer verbooden van allen Haring, die met geen Franſch Zout gezouten was. De Haringviſſchery deezer Landen werdt, hierdoor, eenigszins, benadeeld. Doch de Staaten vonden geraaden, tot vergoeding deezer ſchade, de Franſche Siroopen, op het inkomen, ook hooger te belaſten (*d*). Op deeze wyze, werden de voorbereidſels gemaakt tot de oneenigheid, die, in 't volgende jaar, openlyk, uitborſt.

De

(*c*) *Zie* Groot-Plokaatb. IV. *Deel*, *bl.* 302. Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *p.* II. *p.* 157.
(*d*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 181.

De vyandlykheden, onlangs begonnen, door die van Algiers, bewoogen de Staaten, in de Lente deezes jaars, eenige Oorlogsſchepen in zee te zenden onder den Vice-Admiraal *Filips van Almonde*, om de vrybuiteryen der Turkſche zeeſchuimeren te beletten. De Algierynen kaapten, ten deezen tyde, niet alleen omtrent de Straat en in de Middellandſche zee; maar zy vertoonden zig zelfs op de Hollandſche en Zeeuwſche kuſten, en hielden 't Kanaal onveilig: 't welk hun te ligter viel, om dat men hun verlof gaf, om in Wight en andere Engelſche havens in te loopen: waartegen de Ambaſſadeur van Citters, te Londen, vergeefs, verſcheiden' Vertoogen deedt (*e*). Almonde liep, den elfden van Bloeimaand, uit. Hy deedt den Algierynen, die midlerwyl ook met Frankryk de vrede verbroken hadden, minder nadeel, om dat hy minder bezeild was dan zy. Doch op den agttienden der gemelde maand, raakte Kapitein *Pyn*, voerende 't ſchip *de Admiraal de Ruiter*, in een ſcherp gevegt met drie Algierſche Kaapers, welken hy egter noodzaakte, af te houden. Hy hadt maar zeven dooden en twaalf gekwetſten gekreegen; doch was zwaar beſchadigd, aan touwwerk en zeilen. De Vice-Admiraal Almonde keerde, in Wintermaand, eerſt te rug van den kruistogt (*f*).

1687. II. Toerusting der Staaten tegen die van Algiers.

Gevegt van Kapitein Pyn met drie Algierſche Kaapers.

In den aanvang deezes jaars 1687, rees 'er een hevig geſchil tuſſchen de twee Geregtshoven in Holland, den Hoogen Raade en 't Hof, welk,

III. Geſchil tuſſchen den Hoogen Raa-

(*e*) *Uit* Verſcheiden' Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *MSS. Zie ook* Reſol. Holl. 12 *Sept.* 1686. *bl.* 520.

(*f*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 181-183, 185.

1637. de en 't Hof.

welk, niet dan door de Staaten, by raade van zyne Hoogheid, kon worden bygelegd. *Adriaan Bouwman*, Predikant te Alfen, over zekere misdaad, die ik niet genoemd vind, in regte betrokken voor den Hove van Holland; hadden eenige Leden der Gemeente van Alfen, die 't meeſt op den Predikant gebeeten waren, zig vervoegd aan de Klaſſis, met verzoek, dat deeze de zaak tuſſchen den Leeraar en hen, tot de meeſte ſtigtinge der Kerke van Alfen, geliefde af te doen. De Klaſſis zat naauwlyks over deeze zaak, of daar kwam bevel van den Hooge Raade, om 'er mede ſtil te ſtaan. De oude en nieuwe Kerkenraad van Alfen hadt dit bevel weeten te verwerven. Doch de voorgemelde Leden der Gemeente, hierover klagtig gevallen zynde aan 't Hof, bragten te wege, dat 'er, op naam van zyne Hoogheid, midsgaders Preſident en Raaden van den Hove, aanſchryvens kwam aan de Klaſſis, om de zaak van den Predikant Bouwman af te doen, zonder zig aan 't bevel van den Hoogen Raade, ten tegendeele gegeven, eenigszins, te bekreunen. De Hooge Raad, zig door deeze brieven van aanſchryvinge ten hoogſte beledigd rekenende, verleende een nieuw * bevel, waarby de oude en nieuwe Kerkenraad herſteld werden in 't bezit van de Kerkelyke zaaken te mogen afdoen, eer zy in de Klaſſis mogten gebragt worden. Twee Raadsluiden uit den Hoogen Raade, Kornelis Hop, voorheen Penſionaris van Amſterdam, en *van Bronkhorſt*, werden gemagtigd, om dit bevel te doen uitvoeren. Doch na dat zy hunnen laſt

* *Mandement van Complainte.*

laſt hadden verrigt, werden zy, als of zy zig, zwaarlyk vergreepen hadden, gedagvaard voor 't Hof, en hun belaſt, de brieven van aanſchryvinge aan de Klaſſis, welken zy naar zig genomen hadden, in handen van eenen der Sekretariſſen van den Hove, wederom te geeven, en de pen te haalen door de woorden, hierop ſlaande in de brieven, waarby zy den Kerkenraad van Alfen in 't regt of bezit, welk hun betwiſt werdt, herſteld hadden. De Hooge Raad, 't bedryf van 't Hof aanziende als eene blykbaare inbreuk op hun gezag en waardigheid, vervoegde zig aan de Staaten van Holland, begeerende het Hof in 't ongelyk geſteld te hebben. Hop en van Bronkhorſt, burgers van Amſterdam, klaagden ook, over 't gene hun ontmoet was, aan de Regeeringe deezer Stad, die 't den Hove zeer kwalyk afnam, dat het de koenheid gehad hadt, om de twee Leden van den Hoogen Raade, in perſoon, voor zig te dagvaarden; te gelyk vorderende, dat men haar opening gave van den grond, waarop het Hof zig zulk een regtsgebied aanmaatigde, over die van den Hoogen Raade. De verdeeldheid zou hooger gelopen hebben, zo niet de Staaten van Holland, geraadpleegd hebbende met zyne Hoogheid, eenen middelweg hadden ingeſlaagen, waardoor geen van beide de Geregtshoven geheel in 't ongelyk geſteld werdt. Zy verſtonden, naamlyk „ dat de Hooge Raad de brieven van „ aanſchryvinge aan 't Hof zou te rug geeven, „ de pen haalende door de woorden in hun „ bevel, welken op deeze brieven ſloegen: dat „ het

1687.

De Staaten van Holland leggen 't by.

1687. „ het Hof zou intrekken de dagvaarding in
„ Perſoon, aan de twee Raadsluiden gedaan,
„ de aantekeningen van 't gene daarop ge-
„ volgd was doende ligten uit de rolle. Zo,
„ ondertuſſchen, het Hof mogt willen voort-
„ gaan, om de Klaſſis, by brieven van aan-
„ ſchryvinge, te magtigen, tot het afdoen der
„ hangende zaaken, zou de Predikant, of al-
„ len, die zig hierby bezwaard rekenden, zig
„ mogen vervoegen aan de Vergaderinge der
„ Staaten zelven, die, deswege, ſchikking
„ maaken zouden, zo als zy zouden bevin-
Aanmerkingen hierover. „ den te behooren (g)." Wy hebben van dit geſchil, en van de wyze, waarop het bygelegd werdt, te liever, willen gewaagen, om dat men 'er uit zien kan, hoe de hooge Overheid, ook onder eene vrye Regeeringe, ſomtyds, gewigtige redenen hebben kan, om zekere regtszaaken den gewoonlyken Regter te onttrekken, en zelven te beoordeelen: 't welk, onder eene eenhoofdige Regeering, en ook hier te Lande ten tyde der Graaven, veel gemeener was, dan het, naderhand, onder de Regeeringe der Staaten, geworden is. Ook ſchynt het hier naauwlyks noodig te zyn, dan in gevallen, gelyk dit, waarin de hooge Geregtshoven, over de paalen van hun wederzydſch gezag, oneenig zyn. De zaaken ſchynen dan, behoudens de waardigheid en het aanzien der beide Geregtshoven, niet ten einde gebragt te konnen worden, dan door dezelven te betrek-

(g) Reſol. Holl. 17 *Juny* 1687. *bl.* 294. Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 162-171.

trekken voor de Staaten zelven, de hoogſte Overheid van den Lande. 1687.

IV. De Staaten verbieden den Jezuiten en andere Monniken 't verblyf in deeze Landen. De Roomſch gezinde Gezanten klaagen hierover.

Ten deezen tyde, vonden de Staaten der Vereenigde Geweſten geraaden, op aanhouden, zo ſommigen ſchryven, der Predikanten van Zeeland en Friesland inzonderheid, de Jezuiten, Franſiskaanen, Dominikaanen en andere Monniken, by openbaaren Plakaate, 't verblyf in den Staat te ontzeggen. De Gezanten der Roomſchgezinde Mogendheden in den Haage hielden dit Plakaat te ſtryden met de verdraagzaamheid omtrent verſchillende Gezindheden der Chriſtenen, waarvan de Staaten, dikwils, verklaard hadden, voorſtanders te willen zyn. Sommigen merkten zelfs aan, „ dat de Staaten de vervolging der Gereformeerden in Frankryk altoos hadden afgekeurd, als ſtrydig met den geeſt des Chriſtendoms, en met het Edict van Nantes, „ door Lodewyk den XIV. zelven bekragtigd; en, als nadeelig voor den Koophandel, de neeringen en handwerken van een „ Land; behalve, dat zulken, die zig, door „ dwang, lieten brengen tot eene andere belydenis, zelden goede onderdaanen, zeldzaamer goede Chriſtenen werden. Doch dat „ zy nu ſcheenen ter hand te willen ſlaan, 't „ gene zy, voor deezen, hadden afgekeurd."

Inzonderheid de Keizerlyke Reſident Krampright.

De Keizerlyke Reſident Krampright viel 'er, in 't byzonder, klagtig over by de Staaten. Hy ſchreef zelfs aan den Keurvorſt van Ments, dat de Roomſche Godsdienſt, hier te Lande, zeer gevaarlyk ſtondt. „ Of, zeide hy, onder anderen, „ de Koning van Frankryk reden ge-

1687. „ had hebbe, om het Edict van Nantes te
„ herroepen, wil ik nu niet onderzoeken,
„ maar 't is zeker, dat de Staaten, door hun
„ Plakaat tegen de Jezuiten en Monniken, de
„ Verdragen ſchenden, welken, eertyds, met
„ de Roomſch-Katholyken, gemaakt zyn. Zy
„ deeden dus, ging hy voort, 't gene zy, in
„ Lodewyk den XIV., veroordeelden. Daar-
„ enboven, was 'er nog merkelyk onderſcheid,
„ tuſſchen 't gene de Koningen van Frankryk
„ hunnen Hervormden Onderdaanen, voor-
„ heen, hadden toegeſtaan, en 't gene de Room-
„ ſchen en Onroomſchen deezer Landen, die
„ elkanderen gelyk ſtonden, eertyds, by ver-
„ drag, hadden vaſtgeſteld. De Roomſchen
„ hadden zelfs, van ouds, 't gebied over de
„ Nederlanden gehad. Dit was hun uit de han-
„ den gewrongen, door de Onroomſchen, die
„ hen nog onder bedwang hielden. 't Bleef
„ hier niet by. Men zogtze nu nog ten Lande
„ uit te dryven. 't Welk geſchaapen ſtondt,
„ nadeelige gevolgen te zullen hebben, en lig-
„ telyk eenen oorlog om den Godsdienſt zou
„ konnen veroorzaaken." Kramprigts yver hadt eenigen invloed op het Weener Hof, daar, met groote verontwaardiging, vernomen was, dat men, in Friesland, by geregtelyk vonnis, eenig Misgewaad of Misgereedſchap ten vuure hadt veroordeeld. Maar de Staaten wiſten hun Plakaat te verdedigen, met klemmende redenen. Zy hielden den gezanten der Roomſch-Katholyke Mogendheden voor „ hoe
„ zy bevonden hadden, dat de Jezuiten en
„ Monniken uitlandſche zendelingen waren,
„ die

In Friesland, wordt eenig Misgewaad of Misgereedſchap verbrand. De Staaten verdedigen 't Verbod

„ die deezen Staat geen goed hert toedroe- 1687.
„ gen, van hunne Kloosters en Oversten af- van 't
„ hingen, en jaarlyks aanzienlyke sommen verblyf
„ gelds uit deeze Landen voerden. Dat zy der Mon-
„ hun, om deeze en diergelyke redenen, het niken.
„ Land ontzeiden; niet uit zugt tot vervol-
„ ginge, of uit weêrwraak over het leed, welk
„ hunnen geloofsgenooten, in Frankryk en
„ elders, werdt aangedaan. Dat de Roomsch-
„ Katholyken in de Vereenigde Gewesten zig
„ konden bedienen van Priesters, die binnen
„ deeze Landen gebooren waren; en de Mon-
„ niken, die, buitens lands, geloften van ge-
„ hoorzaamheid gedaan hadden, ligtelyk, ont-
„ beeren: ja dat de ingebooren' Priesters zel-
„ ven op hen begeerd hadden, dat zy de Je-
„ zuiten en andere vreemde Monniken wil-
„ den doen vertrekken." De Keurvorst van Zo doet
Brandenburg verstondt ook, en deedt aan 't ook de
Weener Hof beweeren „ dat Kramprigt het Keur-
„ gedrag der Staaten, gantsch ten onregte, vorst van
„ gelyk stelde, met dat des Konings van Frank- Branden-
„ ryk. In Frankryk, werden onderdaanen burg.
„ vervolgd, op de wreedste wyze, tegen een
„ uitdrukkelyk Verdrag, met 's Konings voor-
„ zaaten gemaakt, en door den Koning zel-
„ ven bekragtigd. Hier, werdt alleen eenigen
„ vreemdelingen, die niets bezaten, en wel-
„ ken men, nimmer, by verdrag, eenige vry-
„ heid beloofd hadt, wat Kramprigt ook, ten
„ tegendeele, mogt hebben voorgegeven, het
„ Land ontzeid. Elke Mogendheid hadt regt,
„ om den vastgestelden Godsdienst zelven te
„ doen waarneemen en bedienen, door in-

1687. „ boorlingen alleen. De Roomſch-Katholyke
„ Mogendheden bedienden zig van dit regt.
„ Waarom zouden 'er de Proteſtantſchen zig
„ ook niet aan houden mogen? Inzonderheid,
„ wanneer, gelyk in het tegenwoordig geval,
„ de Godsdienſt, welken men, alleen door in-
„ landſche Prieſters, bediend wilde hebben,
„ by openbaare Plakaaten, verbooden geweeſt
„ was, en alleen oogluikende toegelaaten
„ werdt. Vreemd was 't, dat Kramprigt de
„ vervolging in Frankryk, die veelen braaven
„ Katholyken en den Paus zelven tegen de borſt
„ was, durfde verdedigen. Nog vreemder,
„ dat hy den Koning van Frankryk meer regts
„ toeſchreef, om het Edict van Nantes te her-
„ roepen, dan den Staaten, om de vreemde
„ Prieſters en Monniken uit het Land te hou-
„ den; om dat dit laatſte ſtryden zou met zeke-
„ re overeenkomſten, tuſſchen de Roomſchen
„ en Onroomſchen deezer Landen gemaakt.
Van welke overeenkomſten egter, noch hy,
„ noch iemant, eenig blyk toonen kon." Deeze en diergelyke redenen werkten zo veel uit by den Keizer, dat hy den Keurvorſt eerlang weeten liet „ hoe hy den ontydigen yver van
„ Kramprigt geenszins goedkeurde, noch hem
eenig bevel gegeven hadt, om zulke dingen
te zeggen, of te ſchryven." Ook hieldt de Keizerlyke Gezant zig, ſedert, ſtil. De andere gezanten, die dit ſtuk nooit zo ſterk gedreeven hadden als hy, hadden zig, ligtelyk, laaten ter nederzetten, door de Staaten (*b*).

De

(*b*) PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 55. *p.* 1266, 1267.

De Prinſes van Naſſau, die haaren Gemaal, Henrik Kaſimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, reeds eenen Zoon en eene Dogter gebaard hadt, van welken de eerſte, in Zomermaand des voorleeden jaars, overleeden was (*i*); beviel nu, op den veertienden van Oogſtmaand, te Deſſau, wederom van eenen Zoon, die *Joan Willem Friſo* genaamd werdt. De algemeene Staaten, door die van Friesland en Stad en Lande, tot gevaders verzogt, vereerden den jonggebooren eenen Lyfrentebrief van drieduizend guldens 's jaars, leggende in eene gouden dooze (*k*). De Raadpenſionaris Fagel zig, in den Zomer deezes jaars, gezind verklaard hebbende, tot het afleggen van zyn ampt, ter oorzaake zyner toeneemende zwakheid, werdt egter bewoogen, om nog in 's Lands dienſt te blyven, mids men hem van een jaargeld van vierduizend gulgens, of van een ander ampt voorzage, wanneer hy, t'eenigen tyde, beſluiten mogt, het Raadpenſionariſchap neder te leggen (*l*). Men verzekert, dat Amſterdam ongaarne zag, dat de Heer Fagel in dienſt bleef, en dat deeze Stad, al ſedert eenigen tyd, toeleg gemaakt hadt, om hem van zyn Ampt te doen verlaaten (*m*). Doch zyne Hoogheid en de meeſte Leden verſtonden 't anders. 1687. Geboorte van Joan Willem Friſo.

Wy hebben, op 't einde van 't voorgaande Boek, V. Staat der

(*i*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 207.
(*k*) Reſol. Holl. 25 *Sept.* 1687. *bl.* 402. Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 173.
(*l*) Reſoll. Holl. 22 *July*, 12 *Sept.* 1687. *bl.* 344, 361.
(*m*) Negociat. *de* Comte D'AVAUX, *Tom.* III. *p.* 120. *Tom.* VI. *p.* 72.

1687. Boek, Jakob den II., Koning van Groot-Britanje, gelaaten, misnoegd op den Prinſe van Oranje, en yverig bezig, om zyne oogmerken, ten voordeele van den Roomſchen Godsdienſt, ter uitvoeringe te brengen. De Proteſtanten zagen 't gevaar, welk hun boven 't hoofd hing, zonder dat zy 't openlyk durfden te kennen geeven. Veelen hoopten alleenlyk, dat de Prinſes van Oranje, die den Koning moeſt opvolgen, hunne vervallen' zaak eens herſtellen zou. Doch de vervulling deezer hoope ſcheen zeer afgelegen, alzo de Koning, die in zyn vyftigſte jaar ging, nog lang leeven, en regeeren kon. Daarenboven, vernam men, in Louwmaand des jaars 1688, dat de Koningin zwanger was: welke tyding de Proteſtanten met vreeze, de Roomſchen met hoope en blydſchap vervulde. De eerſten, in aanmerking neemende, dat de Koningin nu eenige jaaren getrouwd geweeſt was, zonder zwanger geweeſt te zyn, begonden de waarheid haarer zwangerheid in twyfel te trekken. Ervaaren' Geneesmeeſters in Engeland beſlooten zelfs, uit de verſtoppende middelen, welken men der Koninginne, van tyd tot tyd, ingaf, dat zy niet zwanger zyn kon (n). Doch ſchoon 't niet onmogelyk gerekend moeſt worden, dat men der Kroone eenen vreemden erfgenaam zogt te geeven, om den Prins en Prinſes van Oranje te verſteeken van de opvolginge; zo was 't ook niet onmogelyk, dat de

zaaken van Engeland.

Men verneemt, dat de Koningin zwanger is.

1688.

Twyfeling hierover.

(n) Miſſiven van den Ambaſſ. VAN CITTERS van $\frac{3}{12}$ Jan. 1688. *MS.*

de Koningin, eens wederom, gelyk in 't begin haars Huwelyks, een kind ter weereld bragt. Vreemd was 't, ondertusschen, dat de zwangerheid der Koninginne zo dra niet rugtbaar geworden was, of beide Protestanten en Roomschen stelden vast, dat zy eenen Prins ter weereld brengen zou: de eersten, veelligt, om dat zy 't vreesden; de anderen, om dat zy 't wenschten (o). 1688.

De Koning, ondertusschen, bespeurende, dat hy geweld zou moeten gebruiken, om zyne oogmerken uit te voeren, gaf, met den aanvang deezes jaars, last, om eenige nieuwe Land- en Zeemagt te werven: ook, verzogt hy de Staaten, dat zy drie Engelsche en drie Schotsche Regementen, welken zy, sedert lang, in dienst gehad hadden, ontslaan, en hem toezenden wilden (p). Een gedeelte van dit volk was hem, op zyn verzoek, reeds toegeschikt geweest, ten tyde van den inval des Hertogs van Monmouth (q), en hy hadt de Oversten, toen reeds, t'eenemaal, weeten te verbinden aan zyne belangen. Ook hadden deeze Oversten, hier te Lande te rug gekeerd zynde, het Engelsch en Schotsch Krygsvolk, welk, voor een gedeelte, den Roomschen Godsdienst beleedt, zeer begeerig gemaakt naar 's Konings dienst; waardoor merkelyke verdeeldheid onder het zelve ontstaan was, zeer tot misnoegen van den Prinse van Oranje, die zig gaarne van deeze troepen zou bedienen.

Koning Jakob begeert, dat de Staaten hun Engelsch en Schotsch Krygsvolk ontslaan.

(o) Rapin *Tom.* X. *p.* 69, 70.
(p) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 184.
(q) *Zie* hier voor, *bl.* 302.

1688. diend hebben, in geval de zaaken in Engeland eens ten ergſte loopen mogten. Nu wiſt hy niet, welk gebruik hy van dit volk zou konnen maaken: immers niet, zo lang het ſtondt onder bevel van Overſten, op welken hy zig niet verlaaten kon. Kans om het af te doen danken zag hy ook niet wel. In deeze onzekerheid, begeerde Koning Jakob het ontſlag der Regementen van de Staaten (r). Men raadpleegde, ernſtelyk, op 's Konings verzoek, en vondt ongeraaden, zig, in de tegenwoordige omſtandigheden, ten behoeve van zyne Majeſteit van Groot-Britanje, te ontdoen van Krygsvolk. Aan deezen werdt egter, heuſchelyk, geantwoord „ dat de Staaten, onderzogt hebbende, welke verbindtenis zy, ten opzigte der zes Regementen, met zyne Majeſteit hadden aangegaan, bevonden hadden, dat zy niet gehouden waren, dezelven te rug te zenden, dan in geval de Koning ingewikkeld was in eenen uitheemſchen of inlandſchen oorlog. Dat zy zig van deeze hunne verpligting gekweeten hadden, ten tyde van den inval des Hertogs van Monmouth; doch dat zyne Majeſteit, tegenwoordig, noch met uitheemſchen oorlog, noch met binnenlandſche beroerten gekweld werdt; weshalve, zy zig niet verpligt rekenden, om hem troepen te rug te zenden, welken zy, tot bewaaringe der grenzen van hunnen Staat, hoog noodig hadden (s)." De Markgraaf van Albyville

't welk zy heuſchelyk weigeren.

(r) BURNET *Vol.* I. *p.* 734, 736.
(s) RAPIN *Tom.* X. *p.* 73, 74.

ville deedt, sedert, op 's Konings bevel, een nader verzoek aan de Staaten, waarin hy beweerde, dat het Regt der volken en de oude Verdragen de Staaten verbonden, om de zes Regementen te ontslaan. Ook hieldt hy staande, dat de Staaten reeds zo groote diensten van het Engelsch en Schotsch Krygsvolk getrokken hadden, dat het eens tyd werdt, dat zy 't naar huis lieten keeren. Hy merkte, by deeze gelegenheid, aan, dat de Koning, zyn Meester, sedert het jaar 1674, wel vyftienduizend onderdaanen verlooren hadt, in der Staaten dienst (t). Doch de Staaten antwoordden hem, op den dertienden van Lentemaand, „ dat „ het regt der volken allen vrygebooren' on„ derdaanen toeliet, zig te begeeven in uit„ heemschen krygsdienst, en in den zelven, „ naar hun welgevallen, te volharden. Dat „ hun ook geene Verdragen bekend waren, „ volgens welken, zy verpligt zouden zyn, „ de Engelsche en Schotsche Regementen, „ welken zy in dienst hadden, op 's Konings „ begeerte, te ontslaan, en dat de Gezant zig „ de moeite behoorde gegeven te hebben, om „ naauwkeuriglyk aan te wyzen, waar deeze „ Verdragen te vinden waren. Dat zy, eindelyk, gaarne erkennen wilden de dien„ sten, welken zy van de Engelsche en Schot„ sche troepen genooten hadden; doch dat „ de Gezant zig uitermaate misrekende, wan„ neer hy 't getal der gesneuvelden onder dee„ ze troepen zo groot maakte." 't Slot van alles 1688.

(t) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 184.

1628. alles was „ dat de Staaten geene reden altoos „ zagen, om te veranderen van beſluit (*u*)." Nogtans, gaven zy den Overſten vryheid, om hun ontſlag te verzoeken en naar Engeland te keeren, gelyk omtrent zesendertig Roomſch-gezinden of anderen, van welken de Staaten en zyne Hoogheid gaarne ontſlaagen waren, deeden (*v*). De Ambaſſadeur van Citters deedt zyn beſt, om den Koning te overtuigen van de redelykheid van der Staaten beſluit. Doch hy ſlaagde kwalyk. Zyne Majeſteit antwoordde, eindelyk „ dat hy hem, over deeze zaak, „ niet meer wilde hooren ſpreeken; dat hy „ zag, dat men, in Holland, voorgenomen „ hadt, hem zyne onderdaanen te onthouden; „ doch dat hy ook zou voortgaan met de uit„ voeringe van 't gene hy in den zin hadt." Kort hierna, kwam 'er een openbaar Koningklyk bevel uit (*w*), waarby allen 's Konings gebooren' onderdaanen, die zig in ſoldy of dienſt der algemeene Staaten bevonden, onder zwaare bedreigingen, belaſt werdt, dien dienſt te verlaaten, en ten ſpoedigſte naar huis te keeren (*x*). Doch ik vind niet, dat iemant aan dit bevel gehoorzaamd heeft. De Engelſche en Schotſche Regementen werden ook, door zyne Hoogheid, op zulk een' voet gebragt, dat men reden hadt, om 'er zig volkomenlyk op te verlaaten (*y*).

den Overſten alleenlyk verlof van vertrekken geevende.

's Konings misnoegen hier over.

De

(*u*) Reſol. Gener. *Sabbathi* 15 *Maart* 1628. *MS.*
(*v*) BURNET *Vol.* I. *p.* 735.
(*w*) *Zie* Reſol. Holl. 31 *Maart* 1628. *bl.* 238.
(*x*) *Vid* Verſch. Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *MSS. Zie ook* Holl. Merc. *van* 1628. *bl.* 190. PUFENDORF *Libr.* XIX §. 98. *p.* 1305.
(*y*) BURNET *Vol.* I. *p.* 735.

Le Tyrant excudit.

De toerusting ter zee in Engeland, die, met den aanvang deezes jaars, wederom, ter hand genomen was (z), hadt de Staaten ook doen besluiten, om eene Vloot van vyfentwintig Oorlogsschepen, onder den Luitenant-Admiraal *Kornelis Evertsen*, Zoon van eenen Luitenant-Admiraal van den zelfden naam, die in 't jaar 1666 gesneuveld was (a), op Schoonenveld, te verzamelen. Dit geschiedde vroeg in 't voorjaar, en verwekte merkelyke agterdogt aan 't Engelsche Hof (b): alwaar men nu, met wyde schreeden, voortging tot de voltrekking van 's Konings oogmerken. De Prins van Oranje werdt reeds aangezien, als de grootste party des Konings: die niet schroomde, zyne Hoogheid, by den Ambassadeur van Citters, te beschuldigen, dat hy eenen opstand zogt te verwekken, in Engeland (c). De haat tegen den Prinse nam zelfs zo zeer toe ten Hove, dat eenige yveraars voor 's Konings of hunne eigen' belangen beflooten, zyne Hoogheid van kant te helpen. Immers, sommigen tekenen aan, dat twee Ieren, omtrent deezen tyd, eenen Duitscher, te Amsterdam, zogten om te koopen, om den Prins, door vergif, van 't leeven te berooven. Doch hy weigerde hun te wille te zyn: waarop zy zelven naar den Haage trokken, en, op de Haagsche jaarmarkt

1688. VI. De Staaten leggen eene Vloot op Schoonenveld.

Aanslag op 't leeven van den Prinse van Oranje.

(z) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{14}{24}$ *Febr.* 1688. *MS.*

(a) *Zie* XIII. *Deel*, *bl.* 206.

(b) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 191.

(c) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{14}{24}$ *Febr. en* $\frac{30\ Maart}{9\ April}$ 1688. *MSS.*

1688. markt of Kermis, gelegenheid zogten, om hun opzet uit te voeren (*d*); zonder dat zy, daarin, egter hebben konnen slaagen.

De Koning van Groot-Britanje trägt de Wetten af te schaffen, buiten bewilliging van 't Parlement.

De Koning van Groot-Britanje scheen de zaaken tot een uiterste te willen brengen, door twee Verklaaringen voor de vryheid van geweeten en Godsdienstoefening, in Gras- en Bloeimaand deezes jaars, uitgegeven. Door deeze Verklaaringen, werden de Test-Akten en de strafdreigende Wetten vernietigd, zonder dat 'er 't Parlement in bewilligd hadt. De Koning begeerde deeze Verklaaringen, in alle Kerken, afgelezen te hebben: doch veele Kerkelyken toonden zig hiertoe onwillig. De Aartsbisschop van Kanterburi en zes Bisschoppen leverden den Koning een smeekschrift over, waarby zy verzogten, dat het bevel om 's Konings Verklaaringen den volke voor te leezen mogt ingetrokken worden; doch zyne Majesteit nam dit verzoek zo euvel, dat hyze allen zeven naar den Tour deedt brengen. Zy werden, sedert, voor 's Konings bank, te regt gesteld; doch, tot groote vreugde van 't volk in 't gemeen, en van 's Konings Leger zelf, onschuldig verklaard, en, na eenige weeken zittens, ontslaagen (*e*). Maar het Kerkelyk Geregtshof, onlangs opgeregt door den Koning, verzuimde niet, onderzoek te doen op de Kerkelyken, die nagelaaten hadden, 's Konings Verklaaringen af te leezen. De Koning zelf stelde Amptenaars aan, zonder hun eenige

(*d*) PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 92. *p.* 1306.
(*e*) BURNET *Vol.* I. *p.* 736 744.

nige Teſt af te vorderen. Hy ſchreef zig de magt toe, om 't volk te ontſlaan van de onderhouding der Wetten: en 't inleveren van een nedrig Verzoekſchrift, waarby deeze zyne magt ſlegts in twyfel werdt getrokken, werdt by hem als eene zwaare misdaad aangezien. Veelen oordeelden, derhalve, dat de Koning openlyk toeleide, op het verbreeken en vernietigen der grondwetten van den Staat, en dat het volk regt hadt, om zig te beſchermen tegen de wettelooze magt, die men in 't Ryk dagt te doen oefenen. Men wierp het oog, van alle zyden, op den Prinſe van Oranje, en hieldt hem alleen in ſtaat en bevoegd, om een Ryk voor omkeering en bederf te bewaaren, waarop zyne Gemaalin, na den Koning, het naaſte regt hadt (*f*). 1688.

Men ziet om hulp uit naar den Prinſe van Oranje.

Omtrent den aanvang van Bloeimaand, kwam de Admiraal *Ruſſel* uit Engeland in den Haage, in ſchyn om zyne Zuſter te bezoeken; doch inderdaad, om heimelyk te ſpreeken met den Prinſe van Oranje, waartoe hy, door verſcheiden' luiden van aanzien, verzogt was. Hy vraagde zyner Hoogheid afzonderlyk, *wat men zig, in Engeland, van hem belooven kon*? waarop de Prins antwoordde „ dat hy, door eeni„ gen van de aanzienlykſten uit het volk, die „ zig, voor zig zelven en voor anderen, vol„ komenlyk, op hem wilden verlaaten, ver„ zogt wordende, om 't volk en den Gods„ dienſt te verloſſen van wetteloos geweld; „ ſtaat maakte, om, tegen het begin van Wyn„ maand,

Ruſſel komt over, om heimelyk te ſpreeken met zyne Hoogheid.

(*f*) Burnet *Vol.* I. *p.* 744, 745.

1688. „ maand, te konnen overkomen (g)." Met dit beſcheid, keerde Ruſſel naar Engeland.

Dood van den Keurvorſt van Brandenburg.

De Engelſche vrienden des Prinſen ſtelden, behalve in zyne Hoogheid, hun meeſte vertrouwen, ten deezen tyde, in den Keurprinſe van Brandenburg, wiens Broeder, *Filips*, zo men, hier te Lande, dagt, het oog ook hadt op de waardigheden des Prinſen van Oranje, na deszelfs overlyden of afſtand (h). De Keurvorſt zelf, met wien de Prins van Oranje, reeds ſedert eenen geruimen tyd, in heimelyke onderhandeling, getreden was, over den toeſtand der Engelſche zaaken (i), lag thans krank aan de waterzugt, welke kwaal hem, eindelyk, de dood deedt, op den negenden van Bloeimaand (k). Burnet, die hem gezien en geſproken hadt te Kleeve, beſchryft hem, als een zeer moedig Vorſt, die de Krygskonſt, door en door, verſtondt, en luſt hadt in den oorlog. Ook hadt hy eene naauwkeurige kennis der zaaken van Europa, ſedert omtrent vyftig jaaren; hebbende hy, al dien tyd, geregeerd, en in de gewigtigſte voorvallen deel gehad. Hy bezat een wonderbaar geheugen: de minſte dingen zelven ontſlipten zyner opmerkinge niet, willende hy alles zien met zyne eigen' oogen. Hy was leevendig van begrip, en driftig en opvliegend van aart. Hy vatte ligtelyk vuur; doch 't bezef van zyn belang

Beſchryving van zynen aart, uit Burnet.

(g) BURNET *Vol.* I. *p.* 746, 762.
(h) Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 9, 269.
(i) PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 99. *p.* 1306. Negociat. *de* Comte D'AVAUX, *Tom.* V. *p.* 269, 274, 309, 313.
(k) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 107.

lang bragt hem haast wederom tot bedaaren. 1688.
Men heeft hem nagegeven, dat hy te ligt van party wisselde: waaryan ook de Staaten der Vereenigde Gewesten ondervinding gehad hebben. Voorts, was hy yverig in zynen Godsdienst. Hy heeft veel moeite gedaan, om de Gereformeerden en Lutherschen samen te vereenigen; doch zonder vrugt: 't welk hy aan de styfzinnigheid van beide de partyen toeschreef, en in 't byzonder aan de Sinode van Dordrecht, waardoor, zo hy meende, alle hoop tot vereeniging afgesneeden was. Hy hieldt een pragtig Hof: en om dit en zyne Legers te onderhouden, hadt hy zyne onderzaaten zwaar moeten belasten. Ook scheen hy zig hunne elende niet aan te trekken, naar behooren. Hy hieldt voor eenen grondregel, dat de Duitsche Vorsten zig, door het splitsen hunner Staaten, te zeer verzwakt, en schier onbekwaam gemaakt hadden, om de Duitsche Vryheid te beschermen, tegen de magt van het Huis van Oostenryk. Hierom besloot hy, de zynen byeen te houden. Men meent, dat de Keurvorstin, gewonnen door Frankryk, in de laatste jaaren van het leeven des Keurvorsts, te veel vermogen op zynen geest gehad, en hem te naauw aan de Fransche belangen verbonden hadt. Anders was het zyne gewoonte altoos geweest, groote zaaken niemant te vertrouwen dan zig zelven (*l*). Zyn Zoon, die hem, onder den naam van *Fredrik den III*, opvolgde, geleek hem luttel in verstandelyke beide Zyn Zoon, Fredrik de III.

(*l*) BURNET *Vol.* I. *p.* 746, 747.

1688. de en lighaamlyke hoedanigheden. Hy was onbekwaam tot gewigtige bezigheden, en droeg een gebrekkelyk lighaam om. Doch hy was yverig Proteſtantſch, en hadt eene diepe agting voor den Prinſe van Oranje: waarom 's Prinſen vrienden in Engeland zig meer voordeels beloofden van zyne regeeringe, dan zy van die zyns Vaders hadden konnen doen. Zyn eerſte Staatsdienaar, *Everard Dankelman*, die hem opgevoed hadt, ſcheen zig ook de belangen van den Hervormden Godsdienſt ter herte te laaten gaan (*m*). De Staaten der Vereenigde Geweſten ſlooten, op den dertigſten van Zomermaand, te Keulen aan de Spree, een Verbond met den nieuwen Keurvorſt, waarby het Verbond, in den jaare 1678, met wylen den Keurvorſt, Fredrik Willem, gemaakt, in allen deele, vernieuwd en bekragtigd werdt (*n*).

volgt hem op.

Verbond der Staaten met hem.

VII. Gerugt in Londen dat de Koningin verloſt is van eenen Prins van Walles.

Tien dagen voor het ſluiten van dit Verbond, op Zondag, den twintigſten van Zomermaand, ontſtondt, ſchielyk, een gerugt in Londen, dat de Koningin in arbeid, en, kort daarna, dat zy gelukkiglyk verloſt was van eenen Prins van Walles (*o*), die, ſedert, by veelen, onder den naam van Koning *Jakob den III.*, by veele anderen, onder den naam van *Pretendent*, vermaard geworden is. Het Hof, en allen, die de maatregels van 't Hof volgden of goedkeurden, toonden allerlei blyken

(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 748.
(*n*) *Voorz.* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 156.
(*o*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{12}{22}$ *Juny* 1688. *MS.*

ken van vreugde over deeze geboorte. De Roomschgezinden meenden hunnen Godsdienst nu in veiligheid gesteld te zien. Zelfs schreeven zy deeze geboorte toe, aan eene byzondere weldaad der Hemelsche voorzienigheid, verworven door twee geloften, gedaan door de Hertogin van Modena, Moeder der Koninginne, aan de Heilige Maagd, en door de Koninginne zelve, aan de Lieve Vrouwe van Loretto. Maar de Protestanten in 't gemeen hoorden het nieuws van deeze geboorte, met verwondering en schrik. Zy zagen zig, zo de jonggeboorene in 't leeven bleeve, t'eenemaal verstreken van de hoop, welke zy, op de opvolging der Prinsesse van Oranje, gevestigd hadden: en begonden nu den ondergang van hunnen Godsdienst en van 's volks vryheid, als kort aanstaande, aan te merken. 't Vermoeden, dat de jonggeboorene geen Zoon der Koninginne was, gevoed door deeze vreeze, werdt langs hoe sterker onder 't volk, en de meeste Protestanten hielden zig, eindelyk, genoegzaam verzekerd, dat de Koningin het Ryk eenen vreemden erfgenaam hadt willen opdringen, om de Prinses van Oranje, en derzelver Zuster, de Prinses van Deenemarke, die beide den Hervormden Godsdienst beleeden, uit te sluiten van de opvolginge. Doch schoon men 't, onder de Protestanten, voor vast hieldt, dat de zogenaamde Prins van Walles geen Zoon was der Koninginne; hadt men egter, onder hen, geen eenerlei begrip van 't gene 'er voorgevallen was. Sommigen dreeven, dat de Koningin niet zwan- 1688.

De Protestanten in 't gemeen houden deeze geboorte voor verzierd.

Twee-derlei ge-

1688. zwanger geweeſt was, toen zy voorgaf zwanger te zyn, en dat men, ten tyde haarer voorgewende verloſſinge, een ander kind in de Kraam-kamer gebragt hadt, welk men, voor haar kind, hadt doen doorgaan. Anderen hielden, daarentegen, ſtaande, dat de Koningin waarlyk zwanger was geweeſt; doch, eene miskraam gehad hebbende, ſedert, geveinsd hadt, dat zy nog voortging in haare zwangerheid, en, eindelyk, een kind hadt doen te voorſchyn brengen, welk zy voorgaf, uit haar gebooren te zyn; dat, dit kind, kort hierna, geſtorven zynde, men een ander, in deszelfs plaatſe, geſteld hadt, en, eenige weeken laater, een derde, zynde het tweede, insgelyks, overleeden.

voelen hieromtrent.

Sommigen ſtellen, dat de Koningin niet zwanger geweeſt is.

Men veſtigde het eerſte deezer twee gevoelens, voornaamlyk, op deeze redenen: „ Dat de Koning, ſedert eenige jaaren, on„ bekwaam geworden was, om kinderen te „ teelen; dat de Koningin, in zeven, ande„ ren zeiden, in vyf of zes jaaren, niet zwan„ ger geweeſt was; dat zy altoos onzeker was „ geweeſt, van welken tyd zy haare laatſte „ zogenaamde zwangerheid moeſt beginnen „ te rekenen; dat zy zeer ſchielyk bevallen „ was, en wel, terſtond na dat zy van Whi„ tehall naar S. James was verhuisd; dat zy „ verloſt heette te zyn, op eenen Zondag og„ tend, terwyl alle de Proteſtantſche Mevrou„ wen in de Kerke waren; dat de Prinſes van „ Deenemarke, de Ambaſſadeur van Citters, „ en de Aartsbiſſchop van Kanterburi niet „ ontbooden waren, om by de verloſſing te-

„ gen-

„ genwoordig te wezen, gelyk behoorde ge- 1688.
„ ſchied te zyn, om allen argwaan weg te
„ neemen; dat men, geduurende den arbeid,
„ het kraambed digt geſlooten gehouden hadt;
„ dat de Koningin, terwyl zy voorgaf zwan-
„ ger te zyn, de Prinſeſſe Anna, noch iemant
„ der Proteſtantſche Mevrouwen, immer toe-
„ gelaaten hadt, haar lighaam te betaſten,
„ noch haaren boezem te zien; dat zy, na
„ de verloſſing, nimmer haar melk vertoond
„ hadt aan de Prinſeſſe van Deenemarke; dat
„ men, geduurende den arbeid, eene bed-
„ pan in de Kamer hadt gebragt, ſchoon 't
„ onverdraaglyk heet was; dat de Koning,
„ de Koningin en het gantſche Hof, ſchoon
„ niet onbewuſt, dat het volk ſterk vermoe-
„ den van bedrog hadt, geene de minſte poo-
„ gingen hadden gedaan, om dit vermoeden
„ te doen verdwynen; maar zig, in tegendeel,
„ zo bedekt en agterhoudend hadden gedraa-
„ gen, dat zy 't vermoeden hadden doen toe-
„ neemen; tot zo verre zelfs, dat ſommige
„ Katholyken zig hadden laaten ontvallen, dat
„ de gantſche zaak zeer onvoorzigtig behandeld
„ was (p)."

Het tweede gevoelen ruſt, voornaamlyk, op het verhaal van den Hiſtorieſchryver Burnet, welk hierop uitkomt: „ De Koningin, ſedert „ verſcheiden' jaaren, van eene zeer zwakke „ geſteldheid geweeſt zynde, onthieldt zig, in „ Herfſtmaand des voorleeden jaars, eenigen „ tyd, Anderen, dat zy, zwanger geweeſt zynde, en eene miskraam gehad

(p) Echard Hiſt. of England Vol. III. Book, III. Ch. III. p. 1102, 1103.

1688. „ tyd, te Bath, om de geneezende wateren
hebbende, een ander kind, en naderhand nog een tweede, en een derde, voor het haare heeft uitgegeven.
„ te gebruiken. Hier kwam haar de Koning
„ bezoeken. Na zyn vertrek, bleef zy nog
„ eenige dagen te Bath, om zig te herſtellen
„ van een toeval, waaraan de kunne onder-
„ hevig is. Op den zeſtienden van Wyn-
„ maand, kwam zy eerſt wederom te Wind-
„ ſor, en ontmoette den Koning, juiſt op den
„ zelfden tyd, als haare Moeder, gelyk na-
„ derhand verſpreid werdt, eene gelofte aan
„ de Heilige Maagd gedaan hadt, zo haare
„ Dogter eenen zoon ter weereld mogt bren-
„ gen. Sedert, werdt van veelen geloofd,
„ dat de Koningin, op dit oogenblik, zwan-
„ ger geworden was. Doch alles wat haar'
„ Perſoon betrof werdt, van toen af, met vee-
„ le agterhoudendheid, behandeld. Zy werdt,
„ op eene ongewoone wyze, gekleed en ont-
„ kleed. Zy gedoogde niet, dat de Prinſes
„ Anna, eenig onderzoek deedt, of het kind,
„ waarvan zy voorgaf zwanger te zyn, leefde,
„ of niet; noch haar het hemd aanreikte,
„ wanneer zy, des morgens, oprees: welke
„ twee byzonderheden Burnet wiſt, uit den
„ mond van Prins George zelven. Aan de
„ Prinſeſſe van Oranje werdt geen meer lichts
„ gegeven, door brieven. Wanneer men der
„ Koninginne voorhieldt, dat haare zwanger-
„ heid, in openbaare Schimpſchriften, voor
„ verzierd uitgemaakt werdt, zeide zy, alleen-
„ lyk, *dat luiden, die haar van zulk een vuil be-*
„ *drog verdagt konden houden, geene nadere o-*
„ *vertuiging waardig waren.* In Grasmaand
„ deezes jaars, werdt de Koning, op weg zyn-

„ de

„ de naar Rocheſter, ſchielyk, te rug gehaald; 1688.
„ alzo de Koningin, toen in de zesde maand
„ haarer zwangerheid, gevaar liep van onty-
„ dig te bevallen. De Arts *Scarborough* werdt,
„ insgelyks, ontbooden. Ook gaf *Wallgrave*,
„ een andere Arts, naderhand, te kennen, dat
„ hy toen, om dezelfde reden, ten Hove hadt
„ moeten zyn. De Graavin van Klarendon,
„ dien zelfden dag, zonder ergens van te
„ weeten, komende in 't vertrek, daar de Ko-
„ ningin te bedde lag, hoorde haar, klaaglyk,
„ zeggen, *alles is verlooren! alles is verlooren!*
„ Doch eer zy buiten het Paleis was, kwam
„ eene Kamerjuffer haar verzoeken, *dat zy*
„ *niets wilde zeggen, van 't gene zy gehoord*
„ *hadt.* Men bleef, ſedert, voorgeeven, dat
„ de Koningin voortging in haare zwanger-
„ heid. Kort hierna, drong de Koning de
„ Prinſes Anna ſterk, om naar Bath te gaan;
„ in allen ſchyn, als of men haar van de hand
„ hadt willen hebben, wanneer de Koningin
„ bevallen zou. De Arts *Millington* verklaarde,
„ aan den Graave van Shrewsbury, uit wien
„ Burnet het hadt, dat de Koning hem hadt
„ gezogt te beweegen, om de Prinſes te raa-
„ den, tot het gebruik der geneezende wate-
„ ren te Bath. Zo dra de Prinſes vertrokken
„ was, veranderde de Koningin haare reke-
„ ning. Zomermaand was, tot hiertoe, ge-
„ houden, voor de agtſte maand haarer zwan-
„ gerheid; doch nu deedt zyze voor de ne-
„ gende doorgaan. Zy hadt, voor deezen,
„ gezeid, dat zy te Windſor dagt te bevallen;
„ en zig, tegen den vierentwintigſten van Zo-

1688. „ mermaand, derwaards begeeven zou. Doch
„ nu zeide zy, dat zy haar Kraambed te S.
„ James dagt te houden. Alles werdt, hier,
„ met veel ſpoed, gereed gemaakt. De Prin-
„ ſes Anna, weetende, naar alle waarſchyn-
„ lykheid, wat te Londen omging, ſchreef,
„ *dat zy zig niet wel bevondt, by 't gebruiken*
„ *der wateren, en dagt te rug te komen.* 's Daags
„ na 't ontvangen van deezen brief, verklaar-
„ de de Koningin, dat zy op 't einde haarer
„ rekening was, en naar S. James gebragt
„ wilde worden. Men antwoordde, dat alles
„ nog niet gereed was, in dit Paleis. Doch
„ zy hervatte, *dat zy 'er vernagten wilde, al*
„ *zou 't op den blooten vloer zyn.* Men bragt
„ haar dan, door eenen langen omweg, naar
„ S. James. Haar gevolg verſpreidde, onder
„ weg, *dat zy naar 't Kraambed ging.* Sommi-
„ gen verzekerden, *dat zy, den volgenden mor-*
„ *gen, bevallen zou.* De Roomſche Prieſters
„ beloofden, ſtoutelyk, *dat zy eenen zoon ter*
„ *weereld zou brengen.* Des anderendaags, ten
„ negen uuren des morgens, kreeg de Ko-
„ ning, te Whitehall, berigt, dat de Konin-
„ gin in arbeid was. Hy begaf zig, hierop,
„ naar S. James, verzeld van een groot ge-
„ tal Heeren: uit welken, hy 'er agtien ver-
„ koos, die met hem in de Kraamkamer gin-
„ gen, daar zy verre van 't bed ſtaan bleeven.
„ In de Kamer was niemant, dan Mevrouw
„ *Sunderland* en Mevrouw *Bellaſis*, benevens
„ twee Kleedſters, eene Onder-Kleedſter en
„ de Vroedvrouw. De Proteſtantſche Me-
„ vrouwen waren allen in de Kerke. Men

„ bragt

„ bragt eene bedpan in 't vertrek, als ware 't, 1688.
„ om 't bed, aan den eenen kant, te warmen,
„ terwyl de Koningin, op den anderen, lag.
„ Doch niemant zag, of 'er vuur, of wat an-
„ ders ware in de bedpan. Even voor tien
„ uuren, gaf de Koningin een' luiden kreet:
„ en terſtond daarop, riep de Vroedvrouw,
„ *dat zy gelukkiglyk verloſt was. Waarvan*,
„ vraagden de Heeren? Waarop de Vroed-
„ vrouw aan Mevrouw Sunderland, en dee-
„ ze aan den Koning een teken gaf, uit welk
„ hy zeide te verſtaan, *dat haare Majeſteit een*
„ *zoon ter weereld gebragt hadt.* Men hoorde
„ het kind niet kryten. De Onderkleedſter
„ bragt iet van het bed der Koninginne, door
„ eene deur, die nevens het bed was, naar
„ een ander vertrek." Luiden van aanzien,
die de Kraamkamer, in 't volgende jaar, be-
zagen, hebben aangetekend, dat zy 'er ver-
ſcheiden' geheime deuren en trappen aan be-
vonden hebben (*r*). „ Eenige minuuten laa-
„ ter, traden de Koning en de Heeren naar
„ eene Kamer, alwaar men hun een kind ver-
„ toonde, waarvan de Koningin gezeid werdt
„ bevallen te zyn. Aan niemant, die eenige
„ twyfel hebben kon, werdt toegelaaten, het
„ onderlyf der Koninginne aan te raaken, na
„ de verloſſing; by welke ook de gewoonlyke
„ Vroedmeeſter der Koninginne niet tegen-
„ woordig geweeſt was: en als hy, naderhand,
„ uit zig zelven, kwam, haarer Majeſteit, ee-
„ ni-

(*r*) N. Witsen Byzonder Verhaal der Ambaſſad. van 1689. f. 8. col. 1. MS.

1688. „ nige pleisters aanbiedende, om de melk te
„ doen opdroogen; kreeg hy tot antwoord,
„ *dat men noch hem, noch zyne pleisters van*
„ *noode hadt.* Op den zelfden dag der voor-
„ gewende verlossing, stierf, zo men wil, het
„ kind, welk de Koningin gezeid werdt ter
„ weereld gebragt te hebben. Immers, de
„ Apotheker *Hemings*, woonende in een huis,
„ dat, slegts door een' houten wand, geschei-
„ den was van een ander, welk door een'
„ Roomschgezind' Heer, *Brown* genaamd, be-
„ woond werdt, hoorde, des avonds, iemant,
„ in 't huis van deezen, met eene klaagende
„ stemme, zeggen, *de Prins van Walles is*
„ *dood.* De Graavin van Klarendon werdt,
„ des anderendaags, gehouden buiten 't ver-
„ trek van 't kind, op uitdrukkelyk bevel der
„ Koninginne. Iemant, die, weinige dagen
„ laater, het kind zag, welk voor den Prins
„ van Walles ging, zeide, dat het hem veel
„ te sterk scheen, dan dat het, zo onlangs,
„ zou ter weereld gekomen zyn. Wallgrave,
„ een Roomschgezind Arts, gevraagd, *hoe 't*
„ *gene hy, twee maanden geleeden, aangaande*
„ *de miskraam der Koninginne, gezeid hadt, met*
„ *haare tegenwoordige verlossing, overeen te bren-*
„ *gen ware?* antwoordde alleenlyk, *God doet*
„ *wonderen.* Alle kinderen, die de Koningin,
„ te vooren, gehad hadt, waren zwak ge-
„ weest; het tegenwoordige was, daarentegen,
„ grof en sterk. Men verspreidde wel, dat
„ het geduurige stuipjes hadt, en niet langer
„ leeven zou dan de anderen. Doch de Prin-
„ ses Anna, die het kind dikwils zag, verklaarde

„ nooit

„ nooit eenige ſtuiptrekkingen, in het zelve, 1688.
„ beſpeurd te hebben. Na verloop van eeni-
„ ge weeken, werdt het egter, in der daad,
„ krank. Vier Artſen ſchreeven 't, eenpaa-
„ riglyk, door. Men hadt hun, ondertuſſchen,
„ een' maaltyd bereid te Richmond, daar 't
„ kind toen was, en men toefde hen zo lang
„ aan de tafel, zonder van 't kind te reppen,
„ dat zy 't reeds hielden overleeden te zyn.
„ Eindelyk, werden zy wederom geroepen in
„ 't vertrek, daar zy te vooren geweeſt wa-
„ ren: alwaar zy een gezond, ſterk kind zagen,
„ waarin geene overblyſſels altoos van eenig
„ letſel te beſpeuren waren. Eenigen van hun
„ Genootſchap zeiden, naderhand, dat het
„ hun onmogelyk geweeſt was te gelooven,
„ dat dit het zelfde kind zou geweeſt zyn. De
„ Koningin, eindelyk, was, na de verloſſing,
„ zo weinig veranderd van gelaat, van oogen
„ en van ſtemme, en verliet het kraambed zo
„ ſpoedig, dat de argwaan, welke men tegen
„ haar opgevat hadt, hierdoor, kragtiglyk,
„ verſterkt werdt (s)."

Wy hebben de redenen, om welken de geboorte des Prinſen van Walles, by veelen, verdagt gehouden werdt, dus omſtandiglyk, te boek geſteld, om dat die, ten deezen tyde, van merkelyken invloed was op den toeſtand der zaaken van Groot-Britanje. Ook heeft zy, in laater' tyd, meer dan eens, gelegenheid gegeven tot beroerten en oorlogen, en tot onderhandelingen en Verdragen, waarin ook de Staa-

(s) Burnet *Vol.* I. *p.* 748-754.

1688. Staaten der Vereenigde Geweſten hun aandeel gehad hebben. Zelfs kan men, terwyl ik dit ſchryve, nog niet voorzien, wanneer de tegenwoordige Regeering van Groot-Britanje eens geheel bevryd zal zyn van de moeilykheden, die deeze geboorte haar aangebragt heeft. Eene gebeurtenis van zo veel invloed op den ſtaat van Groot-Britanje, van gantſch Europa, en van de Vereenigde Geweſten in 't byzonder, verdiende wel, dat wyze wat uitvoeriger verhaalden. Wy onthouden ons egter van het maaken van eenige aanmerkingen, over de redenen, op welken de twee voorgeſtelde gevoelens ſteunen; om niet te verre in deeze byzondere ſtoffe uit te weiden. Die begeerig is de kragt en zwakheid der aangehaalde redenen, naauwkeuriglyk, tegen elkanderen, te zien wikken en weegen, kan by anderen te regt raaken (*t*). Wy melden ſlegts nog, met een enkel woord, dat *William Fuller*, agt jaaren na deezen tyd, een Verhaal in 't licht gaf, waarby hy zekere Vrouw, *Maria Grey* genaamd, en, kort voor de waare of voorgewende verloſſing der Koninginne, uit Ierland naar Engeland overgevoerd, als de waare Moeder des Prinſen van Walles bekend maakte. Fuller was, toen, en nog lang naderhand, in dienſt der Koninginne geweeſt, hoewel hy van party veranderd was, toen hy zyn Verhaal drukken liet (*u*).

VIII. Hoe deeren

Onder zo veel argwaans van 't gemeen, war

(*t*) *Voiez* RAPIN *Tom.* X. *p.* 89-96.

(*u*) Discours ſur la Veritable Mere du pretendu Prince de Galles *impr.* 1696.

ren de uiterlyke vreugdetekenen, over de geboorte van den Prinſe van Walles, door 't gantſche Ryk, en te Londen zelf, weinig en flaauw (*v*). De Markgraaf van Albyville gaf eene plegtige Maaltyd in den Haage, op welke egter weinige Leden der Regeeringe verſcheenen. Te Amſterdam, werdt het Huis van den Engelſchen Konſul *Petit*, voor welk men vreugdevuuren ontſteken hadt, aangevallen door 't graauw, welk reeds met ſteenen begon te werpen, en de deur meende op te loopen. Doch de oproer werdt nog, gelukkiglyk, geſtild (*w*). De Prins en Prinſes van Oranje ontvingen de tyding deezer geboorte met veele betaamlykheid. Ook gaven de eerſte brieven zo veel reden tot argwaan niet, als de volgenden. Hunne Hoogheden zonden *Willem Henrik van Naſſau, Heer van Zuileſtein*, naar Engeland, om den Koning en de Koningin geluk te wenſchen, met den jongen Prinſe. Ook liet de Prinſes voor hem, met naame, bidden, in haare Kapelle, in den Haage, tot dat men naderhand zulke berigten kreeg van Londen, dat haare Koningklyke Hoogheid verboodt, den Prins van Walles meer te noemen, in de openbaare gebeden. Maar dit werdt, aan 't Engelſche Hof, zo euvel, opgevat, dat de Prins van Oranje, wederom, voor het kind bidden liet (*x*).

1688. Deeze geboorte, hier te Lande, werdt aangemerkt. Inzonderheid van den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje.

Doch deeze geboorte, op welke de Roomſch-ge- Zyne Hoog-

(*v*) Burnet *Vol.* I. *p.* 754.
(*w*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 174-177.
(*x*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 177. Burnet *Vol.* I. *p.* 754.

1688. gezinden al hunne hoop gegrond hadden, ſtrekte om ver het grootſte gedeelte van het volk te vervreemden van den Koning; en men begon, van nu af, ernſtelyk, bedagt te zyn op middelen, om het Pausdom en de Slaaverny, waarmede het Hof dreigde, te weeren uit het Ryk. 't Getal der heimelyke en openbaare vrienden des Prinſen van Oranje vermeerderde hand over hand. De Heer van Zuilenſtein, in den Haage te rug gekeerd, verzekerde zyne Hoogheid van eene algemeene geneigdheid, om hem naar Engeland te nodigen (y). Ook kwam 'er ſchryvens aan den Prinſe „ dat de omſtandigheden nimmer gunſtiger zyn konden voor zyne Hoogheid, om „ met het Hof te breeken, en over te komen; dat het gantſche volk in eene geweldige giſting gebragt was, door het vangen „ der Biſſchoppen, het dagvaarden van veele „ Kerkelyken, en de voorgewende geboorte „ eens Prinſen van Walles: dat men zig van „ deeze drift bedienen moeſt, eer zy wederom bekoelde. Dat het Leger ook wel gezind was, en openlyk uitvoer tegen de Paapery; de weinige Roomſchgezinden, die „ onder het zelve waren, handelende met groote veragting. Dat de Vloot gelyke geneigdheid toonde, hebbende ſommige vertrouwde Perſoonen de bootsgezellen gepolſt, of zy wel tegen de Hollanders zouden willen vegten, en voor antwoord bekomen, *dat zy de Hollanders hielden voor hunne*

heid wordt ſterk aangezet om de verloſſing van Engeland by der hand te neemen.

(y) BURNET *Vol.* 1. *p.* 754.

„ *ne vrienden en broeders; doch naar eenen oorlog* 1688.
„ *met de Franſchen haakten* (z)." Op zulke berigten, nam de Prins een vaſt doch heimelyk beſluit tot den overtogt. Ook ſchreef hy een groot getal van brieven naar Engeland. Zekere *Fligbt* bragt 'er, in Hooimaand, meer dan tagtig derwaards, gerigt aan luiden van het meeste aanzien en vermogen, met welker antwoorden hy, kort daarna, naar den Haage te rug keerde. *Dumblain*, Zoon van den Graave van Danby, die een Fregat, voor zyne eigen' rekening, hadt uitgeruſt, zeilde dikwils, over en weder, in deezen Zomer, met de gewigtigſte brieven en berigten van den Prinſe, en van 's Prinſen vrienden in Engeland (*a*). Hy beſluit tot den overtogt.

Zyne Hoogheid hadt wel beſlooten den overtogt naar Engeland te doen; doch alzo hiertoe eene Vloot, eene aanzienlyke Landmagt, en een groot getal van vaartuigen, om dezelve over te voeren, vereiſcht werden; en de toebereidſels tot dit alles niet nalaaten konden gerugt te maaken, en de Hoven van Verſailles en Londen beide de oogen te openen; zogt men naar een ander voorwendſel, onder welk men eenigen der toebereidſelen, bekwaamlyk, maaken kon; welke zig eerlang, gelukkiglyk, opdeedt.

Maximiliaan Henrik, Keurvorſt van Keulen, Biſſchop en Prins van Luik, en Biſſchop van (1) Munſter en Hildesheim, op den derden van IX. De Keurvorſt van Keulen ſterft.

(z) Burnet *Vol.* I. *p.* 754, 755.
(*a*) Rapin *Tom.* X. *p.* 105.

(1) Het Kapittel te Munſter hadt hem, na 't afſterven

1688. van Zomerhausen, overleeden zynde, hadden de nabuurige Mogendheden, terſtond, de gedagten laaten gaan op de middelen, welken zy ter hand hadden te ſlaan, om de verkiezing van eenen opvolger te doen uitvallen naar haaren zin. In 't byzonder, was 'er den Staaten veel aan gelegen, dat Keulen, Luik en Munſter beheerd werden door Vorſten, die niet te zeer verknogt waren aan de belangen van Frankryk. 't Jaar 1672 hadt hun geleerd, in hoe groot een gevaar, zy hierdoor gebragt konden worden. Men rekende, dat de overleeden Keurvorſt twintigduizend man hadt konnen onderhouden. Zyne inkomſten werden op vier millioenen guldens begroot (*b*). Zyn gebied grensde, alomme, aan de Nederlanden. Uit Keulen en Munſter, kon hy de Geweſten ter regter zyde des Ryns gelegen beſtooken: uit Luikerland, ſtondt hem de toegang naar Brabant, en wanneer Maaſtricht verlooren was, langs de Maaze, naar Holland open. Men ziet hieruit, dat de Staaten, met reden, belang rekenden, by de aanſtaande vervulling der opengevallen Bisdommen. Maar Lodewyk de XIV. rekende 'er geen minder belang by. Hy hadt reeds weeten te wege te brengen, dat Prins Willem van Furſtemberg, die

Lodewyk de XIV. zoekt den Kar-

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 758.

ven van Biſſchop Ferdinand van Furſtemberg, in den jaare 1683, (Zie *Holl. Merc.* van 1683. bl. 153) tot Biſſchop van dit Stigt verkooren. En ſchoon de Paus hem nimmer hadt willen beveſtigen, was hy egter van de weereldlyke inkomſten meeſter gebleeven. *See* BURNET Vol. I. p. 758.

die zyne zyde, veele jaaren, gehouden, en dien hy, voor eenigen tyd, een' Kardinaals hoed bezorgd hadt (*c*), in Louwmaand deezes jaars, door het Kapittel te Keulen, verkooren was, tot Medehelper van den ouden Aartsbiſſchop. En ſchoon de Paus, tot hiertoe, geweigerd hadt, den Kardinaal in 't Medehelperſchap te bevestigen, deedt Koning Lodewyk egter zyn beſt, om hem te doen aanſtellen, tot opvolger van den overleeden' Keurvorſt. Ook ſlaagde hy, hierin, zo ver, dat het Kapittel den Kardinaal, by voorraad, het bewind opdroeg over het Stigt van Keulen, welk hy, terſtond hierna, vulde met Franſche troepen (*d*). 1688. Kardinaal van Furſtemberg te doen verkiezen tot zynen opvolger.

De Keizer, reeds by de aanſtelling van eenen Medehelper, waartoe hy eenen Vorſt uit het Paltſiſche Huis wilde verkooren hebben, verſchalkt, door Frankryk, zag ongaarne, dat men den Kardinaal van Furſtemberg nu ook ten Aartsbisdomme van Keulen zogt in te dringen, en deedt, hierom, zyn beſt, om ſtemmen te winnen in 't Kapittel, ten behoeve van den Prinſe *Jozef Klemens*, Broeder van den Keurvorſt van Beieren. Deeze, ſchoon minderjaarig, en reeds Biſſchop van Regensburg en Friſingen, werdt ook gedraagen door den Paus, die beloofd hadt, hem te zullen verplaatſen, en ontſlag verleenen wegens zyne minderjaarigheid. De Paus, Innocent de XI., lag thans geweldig over hoop met het Franſche Hof, en De Keizer en de Paus draagen, daarentegen, Prins Jozef Klemens van Beieren.

was,

(*c*) *Zie* LIX. *Boek*, *bl.* 325.
(*d*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 162. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 41.

1688. was, hierom, niet gezind, éénen ſtap te doen, waardoor hy zou konnen ſchynen, de maatregels van Frankryk eenigszins te willen begunſtigen. 't Zal niet ondienſtig zyn, dat wy de oorzaak der oneenigheid, die veel invloed hadt op den ſtaat der zaaken van Europa, hier, kortelyk, melden.

X. Oorſprong van den twiſt tuſſchen den Paus en den Koning van Frankryk, over de Vryheden der Wyken te Rome.

De uitheemſche Gezanten plagten, van ouds, te Rome, groote vryheden te hebben in de Wyken, waarin zy woonden; tot zo verre zelfs, dat deeze Wyken eene veilige ſchuilplaats gerekend werden, voor veelerlei misdaadigen, die men 'er niet mogt aantaſten, zonder dat de gezanten zig gehoond rekenden. Hieruit, waren, dikwils, merkelyke moeilykheden gereezen. De Pauſen zagen zig genoodzaakt, om veele misdaaden ongeſtraft te laaten, of om den Gezanten en den Mogendheden, van welken zy gezonden waren, misnoegen te geeven. Innocent de XI., om deeze moeilykheden te voorkomen, hadt eindelyk beſlooten, de Vryheden der Wyken te vernietigen, en op 't afſterven van den Hertoge van Eſtrées, Ambaſſadeur van Frankryk te Rome, de wyk om 't Paleis van Farneze, daar de Gezant gewoond hadt, in Sprokkelmaand des voorleeden jaars, doen bezetten, met eene Lyfwagt van Sbirris. De Gezanten van Spanje en Groot-Britanje deeden, ſedert, genoegzaamen afſtand van de Vryheden hunner wyken: ook Chriſtina, Koningin van Zweeden, die thans te Rome woonde. Doch de Koning van Frankryk, die den *Markgraaf van Lavardin* geſchikt hadt, om d'Eſtrées op te volgen, verklaarde, dat hy de Vryhe-

heden der Wyken te Rome aanzag, als een regt van zyne Kroon, welk hy van zins was te handhaaven. Lavardin, sedert te Rome gekomen, verzeld van eenen aanzienlyken stoet van paarden, kon geen gehoor krygen, ten ware hy van de Vryheden afstondt, waartoe hy niet verstaan kon. De Koning van Frankryk wilde toen den Nuncius van den Paus ook niet meer zien, en dreigde hem, daarenboven, andere maatregels te zullen neemen (*e*). 1688.

In deezen stand der zaaken, hadt de Paus geweigerd den Kardinaal van Furstemberg in 't Medehelperschap van Keulen te bevestigen. Ook droeg hy, voornaamlyk om Frankryk te kwellen, den Prins van Beieren, by 't Kapittel te Keulen, voor, om tot opvolger van Maximiliaan Henrik verkooren te worden. De tyd der verkiezinge was, op den negentienden van Zomermaand, vastgesteld. Weinige dagen eerder, deedt de Koning van Frankryk, bedugt dat de Staaten eenig krygsvolk naar Keulen schikken mogten, om de verkiezing des Prinsen van Beieren te begunstigen, hun daarvan afmaanen, door den Graave d'Avaux, die, te gelyk, beloofde, dat de Fransche troepen zig stil houden zouden, zo niemant der nabuuren zig repte (*f*). De Kardinaal van Furstemberg, de streng des Prinsen van Beieren, midlerwyl, langs hoe sterker ziende worden, begon te dugten, dat de verkiezing niet vallen zou, naar zynen zin. Vooral, stondt hem in den weg,

Een deel der Kanonniken te Keulen kiest den Kardinaal, een deel van Prins van Beieren tot Aartsbisschop.

(*e*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 191-194. *van* 1688. *bl.* 33 42.
(*f*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 54.

1688. weg, dat de Paus zig tegen hem verklaard hadt. De Koning van Frankryk hadt hem, voor eenigen tyd, genoodzaakt, het Bisdom van Straatsburg te aanvaarden, welks inkomſten hem werden toegerekend, in afkorting van de onderſtandgelden, die hem, door Frankryk, betaald werden. Doch, volgens de Wetten des Keizerryks, kon niemant, die reeds Biſſchop was, tot de Biſſchoppelyke waardigheid van een ander Stigt verkooren worden, dan door eenen * eiſch van 't Kapittel, waartoe, ten minſte, twee derde der ſtemmen werden gevorderd. Daarbenevens, ſtondt het aan den Paus, of hy den afſtand van het Bisdom, waaruit men iemant zogt te verplaatſen, aanvaarden wilde, of niet (*g*). De Kardinaal vreesde, derhalve, dat hy te weinig ſtemmen in 't Kapittel hebben zou, en bovenal, dat de Paus het Bisdom van Straatsburg niet zou willen aanvaarden, zonder 't welk hy den overleeden' Keurvorſt niet opvolgen kon. De Leden van 't Kapittel waren drie en twintig. De Kardinaal kreeg, van dit getal, dertien ſtemmen in zyn voordeel. Negen ſtemden voor den Prinſe van Beieren, en één voor den Graave van Rekheim. De Kardinaal, ſchoon geene twee derden der ſtemmen hebbende, hieldt zig, egter, voor verkooren. Frankryk beloofde, hem te zullen onderſteunen (*b*). Doch de Keizer verklaarde zig voor den Prinſe van Beieren. Ook weigerde den Paus het Bisdom van

* *Poſtulatie.*

(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 759.
(*b*) Holl. Merc. van 1688. *bl.* 55.

van Straatsburg te aanvaarden, of den Kardinaal te ontſlaan van de Kerkelyke Wet, die niet gedoogt, dat men meer dan één Bisdom bezit. De Koning van Frankryk zondt iemant naar Rome, om den Paus van gedagten te doen veranderen; hem, in 't ſtuk der Vryheden, alles beloovende, wat hy, naar reden, begeeren kon. Doch zyne Heiligheid weigerde 's Konings brief te ontvangen, en wilde den brenger niet hooren ſpreeken. *Lavardin*, zeide hy, *gedroeg zig, te Rome, als een vyand, die de Stad ingenomen hadt; weshalve, hy niets hooren wilde, 't gene hem, van wege het Franſche Hof, voorgeſteld werdt* (*i*). 1688.

De Kardinaal ſtondt ook naar de Bisdommen van Luik, Munſter en Hildesheim: doch hier ſlaagde hy nog minder, dan te Keulen. Te Munſter en te Hildesheim, werden, in Hooimaand, de Dekens der Kapittelen, *Fredrik Chriſtiaan van Plettenberg* en *Jooſt Edmond van Brabek*, tot Biſſchoppen verkooren, zeer tot genoegen van de Ryksvorſten en van de Staaten der Vereenigde Geweſten. 't Zelfde gebeurde, in Oogſtmaand, te Luik, daar de Baron *Joan Lodewyk van Elderen*, ook Groot-Deken van 't Kapittel, verkooren werdt tot Biſſchop (*k*). De Staaten hadden eenen Gemagtigde te Luik, die de Leden van 't Kapittel, door geſchenken, hadt gezogt te beweegen, om de verkiezing te doen uitvallen naar den zin zyner Meeſteren: doch zy hadden, noch voor, De Bisdommen van Luik, Munſter, en Hildesheim worden vervuld.

(*i*) BURNET *Vol.* I. *p.* 759.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 57.

1688. voor, noch na het doen der Verkiezinge, iets van hem willen ontvangen (*l*). De Paus verzuimde niet, de verkooren' Biſſchoppen van Munſter, Hildesheim en Luik, terſtond, te beveſtigen. Doch, van wege den Kardinaal van Furſtemberg, werdt, hiertoe, vergeefs, by hem aangehouden. Hy verklaarde zig beſtendiglyk voor den Prinſe van Beieren, die egter niet meer dan zeventien jaaren bereikte. Men wil, dat de Keizer, in 't eerſt, gezind was geweeſt, om eenen Prins uit den Huize van de Palts tot Keurvorſt van Keulen te helpen bevorderen; doch dat hy van gedagten veranderd was, om den Keurvorſt van Beieren te winnen; die, ſedert eenigen tyd, door Frankryk, opgeſtookt was tegen het Weener Hof, welk hem 't gebied over 't Leger in Hongarye onthieldt. Maar 't bewerken der Verkiezinge van den Prinſe, zynen broeder, tot Keurvorſt van Keulen, en 't opperbevel over 't Keizerlyk Leger, welk hem zelven, dit jaar, gegeven werdt, verzoende hem t'eenemaal met den Keizer (*m*).

XI. De twiſt wegens Keulen ſtrekt een voorwendſel voor den Prinſe, om zig

Doch de twyfelagtige verkiezing te Keulen gaf gelegenheid, dat men zig, van de eene en de andere zyde, wapende, om zig te beveſtigen in 't bezit van 't Aartsbisdom. Frankryk hadt zig openlyk verklaard voor den Kardinaal, die reeds Franſche troepen gebragt hadt, in de meeſte Steden van 't Stigt Keulen. De Staaten, die hierdoor bloot geſteld waren voor

(*l*) BURNET *Vol.* I. *p.* 761.
(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 752, 760.

voor eenen inval der Franſchen, hadden groote reden, om den Prins van Beieren te helpen ſtellen in 't bezit van 't Keurvorſtendom, en de Franſchen te doen verhuizen uit de Keulſche Steden. De Prins van Oranje bediende zig van deeze gelegenheid, om Krygsvolk te verzamelen, en Verbonden te ſluiten, in ſchyn, om den Prins van Beieren te ſterken; doch inderdaad, om de Regeering van Groot-Britanje te herſtellen; waarop byna niemant verdagt was. Lodewyk de XIV. zou de Staaten en den Prinſe het voorwendſel om zig te wapenen ligtelyk hebben konnen beneemen, zo hy zyne troepen te rug getrokken hadt uit het Keulſche, en nagelaaten, den Kardinaal van Furſtemberg te onderſteunen: of, indien dit niet, zo hy den Paus maar genoegen hadt willen geeven, en afſtaan van de Vryheden der Wyken, waar over de Paus, zo hy als Oppervorſt van Rome moeſt aangemerkt worden, naar zyn welgevallen, ſcheen te moeten konnen beſchikken. Want, in zulk een geval, zou zyne Heiligheid, vermoedelyk, den afſtand van 't Bisdom van Straatsburg aanvaard, en den Kardinaal van Furſtemberg voor Aartsbiſchop van Keulen erkend hebben. Doch de onverzettelykheid van 't Franſche Hof, in 't ſtaan op de Vryheden der Wyken, was oorzaak, dat Innocent de XI. den Kardinaal niet erkennen wilde, en dat de Staaten een voorwendſel kreegen, om zig te wapenen, zonder dat men 't geheime oogmerk hunner toerustinge, met genoegzaame zekerheid, ontdekken kon, voor dat de tyd voorby was om het

1688. tot den overtogt naar Engeland te bereiden.

1688. te komen ſluiten. De Prins van Oranje, die zelfs, zo ſommigen willen (*n*), zyne luiden te Rome hadt, om den Paus op te hitſen tegen Frankryk, beſtierde het gantſche werk zo bedekt en voorzigtig, dat beide het Franſche en het Engelſche Hof hem in Duitſchland zagen handelen, en hier Krygsvolk byeen trekken, zonder eenig gegrond vermoeden te hebben van zyn oogmerk, voor dat men 'er, hier, geen geheim meer van maakte. Zomer-, Hooi- en Oogſtmaand werden, hiertoe, gedeeltelyk, beſteed. En 't zal der moeite wel waardig zyn, dat wy 't beleid, welk zyne Hoogheid, in deezen gewigtigen handel, gehouden heeft, hier, naauwkeuriglyk, ontvouwen.

Onderzoek naar de eerſte aanleiding, tot het bewerken van denzelven.

De Prins hadt, naar ſommiger gedagten, reeds by 't leeven van Karel den II., het oog gehad op de Kroone van Groot-Britanje, en toeleg gemaakt, om zynen Schoonvader van 't regt tot de opvolginge te doen uitſluiten. De Franſche Gezant d'Avaux hadt zulks den Koning, zynen Meeſter, reeds in den Herfſt des jaars 1679, en naderhand dikwils, overgebriefd. Hy meende zelfs, dat zyne Hoogheid Karel den II. zelven zogt te noodzaaken, om zig van de Regeeringe, ten zynen behoeve, te ontſlaan; en dat zyn voornaam oogmerk, in het dringen op de Werving der zeſtienduizend man, in de jaaren 1683 en 1684, geweeſt was, zig zelven, daardoor, in ſtaat te ſtellen, tot het doen van den overtogt naar Engeland, wanneer de gelegenheid hem daartoe gunſtig zyn

(*n*) De Choisy Memoir. *Tom.* II. *p.* 128. *Tom.* III. *p.* 191.

zyn zou (o). In de Lente des jaars 1685, deedt de Prins, op zyne eigen' koſten, eenig metaalen geſchut gieten, welk met zyne wapens verſierd werdt, en vermoeden gaf, dat hy iet groots in den zin hadt (p). 't Vermeerderen van 's Lands Zeemagt, waarop zyne Hoogheid ſterk drong, in den Zomer des volgenden jaars, verſterkte dit vermoeden zeer (q). Ook hadt de Prins, naar ſommiger verhaal, reeds in den Herfſt des jaars 1684, middel gevonden, om zig te verzoenen met de Regeering van Amſterdam, die hem tot de voltrekking zyner oogmerken zeer behulpzaam zyn kon; haar, zo men wil, beloovende, dat hy zig, in 't waarneemen zyner hooge ampten, ſtiptelyk gedraagen zou naar de Wetten van den Staat, mids men 't voorleedene in 't vergeetboek ſtelde (r). Doch 's Prinſen ſchielyke togt door de Stad, zonder voor 't Stadhuis, daar men hem een onthaal bereid hadt, te willen afwachten, en 't verſterken der zwakke plaatſen om Amſterdam, welk beide, kort hierop, volgde, deedt eenigen wederom beſluiten, dat de verzoening niet opregt genoeg geweeſt was (s). Met Prinſe Henrik Kaſimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, was zyne Hoogheid, omtrent deezen tyd, ook in onderhandeling geweeſt; tragtende eerſt deezen Vorſt, en door hem 1688.

(o) *Vitæ* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 44, 58, 90, 149, 295, 369.

(p) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 33.

(q) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 290. *Tom.* VI. *p.* 17, 87, 89.

(r) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 99.

(s) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 114, 119, 199.

1688. hem de twee Gewesten, over welken hy Stadhouder was, op zyne zyde te winnen. De Predikant Joannes van der Waayen, in 't jaar 1676, uit Zeeland gezet (*t*), en, sedert, in Friesland, tot Professor der Godgeleerdheid bevorderd, liet zig gebruiken, om de eensgezindheid tusschen de twee Vorsten te bewerken; bewoogen, zo men wil, door het belang, welk hy verstondt, dat de Hervormde Godsdienst hadt, by deeze eensgezindheid. Prins Henrik hadt hem vereerd met den titel van zynen Raad; doch in Friesland en Groningen, zag men ongaarne, dat de Leeraar zig zo diep stak in zaaken van Regeeringe. 't Gelukte hem egter, de Vorsten te vereenigen, in de Lente des jaars 1685 (*u*). Terstond hierna, veranderden Friesland en Groningen van maatregels. Amsterdam zelf volgde het voorbeeld deezer twee Gewesten, hebbende, zo men verzekert, den Burgemeester *Joannes Hudde*, die thans veel gezags hadt in de Stad, zig onder de eersten laaten overhaalen, om 's Prinsen toeleg te bevorderen. De verzoening tusschen zyne Hoogheid en de Stad werdt, nog voor 't einde des jaars 1685, voltrokken (*v*). En dit alles hadt den weg gebaand, tot de de uitvoering der gewigtige oogmerken, met welken de Prins, ten deezen tyde, bezwangerd ging.

Zyne Hoog- Amsterdam was egter nog maar ten halve ge-

(*t*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 440.

(*u*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 120, 128, 230, 294, 310, 354, 350. *Tom.* V. *p.* 56, 207.

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 137, 189, 205.

gewonnen: en deeze Stad, die zo veel draagt in de koſten des krygs, en daar, in eene onderneeming ter zee, de meeſte Oorlogsſchepen uitgeruſt worden, moeſt geheel in 's Prinſen belangen worden overgehaald, zou de togt naar Engeland, met eenige hoop van eenen goeden uitſlag, ondernomen worden. Van den anderen kant, was 'er veel aan gelegen, dat 's Prinſen toeleg verborgen bleef: waarom hy, niet dan bedektelyk, en in het hoogſte vertrouwen, handelen kon met eenige Amſterdamſche Heeren, aan welken, allenskens, kennis gegeven werdt van 't geheim. Drie van de vier thans regeerende Burgemeeſters, Joannes Hudde, *Kornelis Geelvink*, Heer van Kaſtrikom, en Nikolaas Witſen, wiſten van 's Prinſen toeleg: welke ook ontdekt was aan den Sekretaris der Admiraliteit te Amſterdam, *Hiob de Wildt*, van wien zyne Hoogheid zig diende, om de uitruſting der ſchepen voort te zetten. Ik ben in ſtaat geſteld, om van de heimelyke handeling met die van Amſterdam naauwkeuriger verſlag te doen, dan tot hiertoe heeft konnen geſchieden; uit de *eigenhandige Aantekeningen van Burgemeeſter* WITSEN zelven, die alles, wat hem voorgekomen was, toen 't hem nog verſch in 't geheugen lag, op 't papier gebragt heeft, zo volkomen naar waarheid, *als of hy 't*, gelyk hy verklaart, *met eede*, *zou* hebben moeten *beveſtigen*. 't Zal dan, vertrouw ik, den naauwkeurigen Leezer niet onaangenaam zyn, dat ik 't geheim beleid deezer gewigtige handelinge, met behulp deezer Aantekeningen, hier, korgelyk ontvouwe,

1688. heid poogt Amſterdam in zyne belangen te krygen.

1688. Geheime handeling met de Burgemeesters Hudde, Geelvink en Witsen.

De Raadpensionaris Fagel, wien 's Prinsen oogmerk bekend was, begon, omtrent den aanvang deezes jaars of eerder, in het Kollegie der Gekommitteerde Raaden, waarin Witsen toen zitting hadt, ten aanhooren van hem en twee of drie anderen, somtyds, te kennen te geeven, hoe hy van gedagten was, dat zyne Hoogheid behoorde over te steeken naar Engeland, tot herstelling der verwarde zaaken aldaar; vooral, wanneer hy daartoe mogt verzogt worden door de Grooten van 't Ryk. Hy voegde 'er by, dat de Staaten, in zulk een geval, den Prins behoorden te ondersteunen. Doch hy opende zig niet nader. De Leden merkten, nogtans, zo duidelyk, waar hy heenen wilde, dat de Heer *Harpert Martenszoon Tromp*, wegens Delft, in 't Kollegie zitting hebbende, Witsen in 't oor beet, *dat de Prins Monmouthje scheen te willen spreelen.* Wat laater, kwam Dykveld Witsen, een en andermaal, van verre voorhouden, hoe men 't werk van Engeland zou kunnen uitvoeren, en wat 'er te dugten ware, indien men 'er de hand niet aan hieldt. Zelfs werdt hy 'er over gepolst door den Prinse, die hem om raad verzogt; doch altoos in algemeene uitdrukkingen beantwoord werdt. Toen de zwangerheid der Koninginne hier rugtbaar werdt, hieldt Witsen zyner Hoogheid voor, dat hy geen regt tot de Kroon hebben zou, zo haare Majesteit een' zoon ter weereld bragt. Doch de Prins nam dit euvel, verklaarende driftiglyk, dat zyn regt even goed zou zyn. Ondertusschen, vondt de Burgemeester zig ten uiterste bezwaard over 't geheim,

heim, welk men hem toevertrouwd hadt, hebbende hy, aan den eenen kant, ſtilzwygendheid moeten belooven, terwyl hy, aan den anderen kant, zien moeſt, dat de Nederlandſche Schippers, die op Frankryk voeren, in hun verderf liepen, zo de togt naar Engeland voortging; zonder dat hy hun durfde doen waarſchuwen. 1688.

Omtrent het midden van Zomermaand, kwam Dykveld Hudde en hem ſpreeken, ten huize van den eerſten; hun, na dat zy hem, vooraf, de ſtipſte geheimhouding beloofd hadden, voorhoudende „ hoe hy, door zyne „ Hoogheid, aan hun en aan den Heere van „ Kaſtrikom," die niet in de Stad was „ was „ afgezonden, om hun 't gevaar, welk den „ Staat van over zee dreigde, voor oogen te „ ſtellen, en om goeden raad te vraagen." Hy nat toen dit gevaar ten breedſten uit, Koning Jakob vertooneride, als een' geſlaagen vyand van deezen Staat, en van den Hervormden Godsdienſt. Hudde en Witſen antwoordden „ dat „ men op de Voorzienigheid vertrouwen moeſt, „ die 't gevaar ſpoedig kon afwenden." Waarop Dykveld hervraagde „ of zy niet zouden „ konnen raaden, dat men aanviele, eer men „ aangevallen werdt?" Doch zy verklaarden, uit éénen mond „ dat zy dit nooit zouden „ konnen doen. Men moeſt, meendenze, 't „ werk den tyd aanbeveelen, die, door 't ſterven van deezen of genen, of op eenige andere wyze, ligtelyk verandering baaren kon. „ Ten minſte behoorde men tot in 't voorjaar „ te wagten. Nu toe te taſten zou den ſchyn „ heb- Geſprek van Dykveld met Hudde en Witſen.

1688. „ hebben, als of men een' oorlog om den Gods-
„ dienſt aanving; en dit den Staat bloot ſtel-
„ len voor den haat der Roomſchgezinde Mo-
„ gendheden van Europa. 't Land kon ook
„ niet van krygsvolk, en van het Hoofd over
„ het zelve ontbloot worden, zonder dat men
„ 't bragt in 't uiterſte gevaar eener overrom-
„ pelinge van den kant van Frankryk, die,
„ door 't gemeen, even als in 't jaar 1672, aan
„ de Regenten ſtondt geweeten te worden,
„ waaruit inwendige beroerten te dugten wa-
„ ren. 's Lands Zeemagt was in ſlegten ſtaat;
„ de hoofden van 't zeevolk overleeden: al het
„ welke hen deedt beſluiten, dat zy tot zulk
„ eene gewigtige onderneeming niet raaden
„ konden." Dykveld, zyne gedagten niet geopenbaard hebbende, in 't byzyn van Hudde, verklaarde zig, veel ronder aan Witſen, die hem naar de ſchuit geleidde, den voorgenomen togt en den begeerden byſtand ſterk aanpryzende. Twee dagen laater, ontboodt hy Witſen by den Prinſe in den Haage, die, ſchreef hy, gezeid hadt, *aut nunc, aut nunquam*, betekenende „ dat men 't werk, of nu, of nimmer
„ onderneemen moeſt." Witſen vondt zig ten hoogſte bezwaard over dit opontbod, viel aan 't ſchreijen, badt God om wysheid; doch durfde niet nalaaten op reis te gaan. In den Haage, ſprak hy eerſt met Dykveld, die hem veel verhaalde van de geneigdheid der voornaamſte Engelſche Grooten tot den Prinſe, wiens toeleg, zeide hy, bezwaarlyk mislukken kon. Onder 't ſpreeken, verſcheen hier de Heer Bentink, Heer van Rhoon, die 't zeggen

De Prins ontbiedt Witſen in den Haage.

gen van Dykveld, kragtiglyk, beveſtigde. Witſen, 't hoofd nog vol zwaarigheden hebbende, tradt, den volgenden dag, in een heimelyk geſprek met zyne Hoogheid, die hem verklaarde op 't ſtuk nog geen bepaald beſluit genomen te hebben. De zwaarigheden werden, ter wederzyde, overwoogen. De Prins zagze zo groot niet in als Witſen, verſtaande hy, dat men de penningen, tot den togt vereiſcht, zou konnen neemen, uit de vier millioenen, die tot verbetering der Veſtingwerken waren opgenomen. „ 't Werk zou, dagt hy, over „ zee, in eene week of twee, te verrigten zyn. „ En zo de kryg aanhieldt, zou men 't, hier „ te Lande, wel hebben, en veilig vaaren „ konnen. Voor hem ſtak 'er, zeide hy, niet „ dan moeite in:" 't welk Witſen niet toeſtondt, vrymoedelyk beweerende „ dat 'er voor den „ Prinſe en Prinſeſſe, gemerkt beider regt tot „ de Kroon, veel meer dan moeite in ſteeken moeſt." Voorts, hieldt de Prins het voor een misverſtand, dat men tot in 't voorjaar wagten zou, moetende men Koning Jakob geenen tyd geeven om zig verder te ſterken. Ook zeide hy, dat de onderneeming hem alleen zou aangaan, niet den Staat, die hem ſlegts behoefde te ondersteunen. Witſen beriep zig op de ſobere geſteldheid van 's Lands geldmiddelen, byzonderlyk op die van Amſterdam, daar men ook veel leedt by de *Admodiatie* der gemeene middelen te water. 't Geſprek duurde lang, en werdt des anderendaags hervat. Witſen weigerde beſtendiglyk den Prinſe te raaden. Eindelyk, vraagde zyne Hoogheid, of hy hem wel

1688. Spreekt hem heimelyk.

1688. wel zou willen byſtaan, zo de onderneeming buiten hem werkſtellig gemaakt werdt? Doch Witſen, hierop niet gevat, verzogt verlof om deswege eerſt het gevoelen der twee andere Burgemeeſteren in te neemen.

Gevoelen der drie Amſterdamſche Burgemeeſteren.

Hy deedt, ten dien einde, een' keer naar Amſterdam, en kwam, na verloop van een' dag of drie, in den Haage te rug. 't Gevoelen der drie Heeren kwam hierop uit: „ dat zy 't groote „ werk noch aan- noch afraaden konden; dat zy „ egter, voor hunne perſoonen, zo 't buiten „ hun toedoen werkſtellig gemaakt werdt, wel „ wilden raaden tot zulk een' onderſtand, als „ zy met eed en pligt beſtaanbaar zouden oor„ deelen; doch dat zy van gedagten waren, dat „ het by de Vroedſchap hunner Stad niet door„ gaan zou." Witſen hadt dit hun gevoelen den Prinſe in geſchrifte ter hand geſteld. 't Behaagde hem in 't eerſt luttel; doch hy nam 'er genoegen in, na dat hy Dykveld geſproken hadt. Alleenlyk, vergde hy Witſen, zyn beſt te willen doen, dat de zaak in de Vroedſchap doorging: waartoe de Burgemeeſter zig niet verbinden wilde. Doch de Prins verſtondt, ſedert, dat zulk eene verbindtenis, genoegzaam ſtilzwygends, in 't Geſchrift, begreepen was.

Geſprek van Witſen met den Raadpenſionaris.

Witſen hadt toen ook nog, in 't byzyn van zyne Hoogheid, een geſprek met den Raadpenſionaris, wien hy, onder anderen, voorhieldt „ dat de zaak van Engeland, eene „ zaak van Godsdienſt zynde, door God zelv', „ wel beſchermd zou worden." Doch de Raadpenſionaris beweerde, daarentegen, ook met Schriftuurlyke voorbeelden, dat men, tot beſcher-

ſcherming van den Godsdienſt, 't zwaard mogt en behoorde te gebruiken. *Zo hebben*, zeide hy, *onze Voorouders gedaan, den Staat veſtigende op den Godsdienſt.* Doch Witſen hieldt ſtaande, „ dat zy zig tegen de Spaanſche dwinglandy en „ 't verkragten van 's Lands voorregten gekant „ hadden." De Prins brak, eindelyk, 't geſprek af, verklaarende „ dat hy nog niet vaſtgeſteld hadt, wat hy doen zou; doch dat hy „ ondertuſſchen de vereiſchte toebereidſels zou „ maaken tot den togt; geld ligten, als tot de „ Veſtingwerken; bootsvolk werven, op den „ ouden voorſlag van Zeeland, en niet dankort „ voor zyn vertrek den Staaten kennis geeven „ van zyn' toeleg." Al 't welke Witſen alleenlyk aanhoorde, met verklaaring, dat hy 'er verſlag van doen zou. Hy hadt, reeds te vooren, verlof gevraagd, om van 't gehandelde ook met den vierden Burgemeeſter, *Jean Appelman*, en nog een' Heer of twee, te mogen ſpreeken; doch de Prins hadt het hem volſtrektelyk geweigerd (*w*). De gewigtige toeleg bleef, derhalve, nog een diep geheim voor de meeſte Leden der hooge Regeeringe. 1688.

Zyne Hoogheid, nu den overtogt naar Engeland by zig zelven hebbende vaſtgeſteld, hadt geoordeeld, dat hy, daartoe, negenduizend knegten en vierduizend ruiters en dragonders noodig hadt, welken hy, uit de troepen der Staaten, dagt te ligten (*x*). Doch in deezen toeleg, deeden zig twee gewigtige zwaar- Zwaarigheden in de voorbereidſels tot den overtogt.

(*w*) Verhaal van 't gene Burgem. Witsen, omtr. den togt naar Engeland, voorgekomen is. *f.* 1—10. *MS.*

(*x*) Burnet *Vol.* I. *p.* 757.

1688. zwaarigheden op. *Voor eerſt*, was 't niet mogelyk, zo veel Krygsvolk te verzamelen en te gebruiken, zonder bewilliging der algemeene Staaten, om welke te verkrygen, zyne Hoogheid hun kennis zou hebben moeten geeven van zyn oogmerk. En zo dra dit geſchied ware, zou het naauwlyks bedekt hebben konnen blyven voor den Markgraave van Albyville; en vooral niet voor den Graave d'Avaux, die gewoon was, alles uit te vorſchen, wat in der Staaten Vergaderinge omging. Maar zo 's Prinſen oogmerk, zo vroeg, met zekerheid, bekend geworden was, zou Frankryk, naar allen ſchyn, middel gevonden hebben, om het te verydelen, en den Prinſe de landing te beletten; om niet te zeggen, dat 's Prinſen voorſlag zulk een' gereeden ingang niet gevonden zou hebben, by alle de Leden der hooge Regeeringe: 't welk het uitvoeren der onderneeminge zou hebben vertraagd, of geſtremd. *Ten anderen*, moeſt het ligten en vervoeren van zo veel manſchap de Krygsmagt van den Staat te zeer verzwakken: en dit was te zorgelyker, in de tegenwoordige omſtandigheden, alzo de Prins niet twyfelde, of zyne onderneeming zou den Staat inwikkelen in eenen oorlog met den Koning van Frankryk, die reeds eenige troepen op de grenzen hadt, en den Staat, ontbloot van manſchap, zonder moeite, in 't uiterſte gevaar zou konnen brengen. Thans, om dit gevaar te voorkomen, eene werving voor te ſlaan, was een werk van onzekeren uitſlag, of langen naſleep; en zou ook veel te veel gerugts gemaakt, en daardoor den

den toeleg ontdekt hebben. Doch beide deeze zwaarigheden, die onoplosbaar scheenen, verdweenen geheellyk, sedert dat de twyfelagtige verkiezing te Keulen den Prins hielp aan een voorwendsel, om een klein Leger byeen te trekken: gelyk hy, in Oogst- en Herfstmaand, deedt. 1688.

Zo dra de Fransche troepen in 't Keulsche waren getrokken, kon 't niemant vreemd vinden, dat de Staaten ook eenig Krygsvolk verzamelden, op de grenzen. De Prins bewoog hen dan, ligtelyk, door middel van den Raadpensionaris Fagel, om zorg te draagen voor de versterking der Plaatsen langs den Ryn en Yssel, die in eenen slegten staat waren. Hiertoe, werden vier millioenen toegestaan (y), die, binnen weinige dagen, gereed waren (z). Wyders, beslooten de Staaten, drie of vier Leden hunner Vergaderinge te magtigen, om met den Prinse te overleggen, wat tot beveiliging der grenzen dienstig zyn zou. Aan deeze Gemagtigden, die 's Prinsen vertrouwde vrienden waren, ontdekte hy zynen toeleg: en, terwyl zy, nevens hem, alleen het oog scheenen te hebben naar Keulen, bevorderden zy het verzamelen van Krygsvolk tot den overtogt naar Engeland (a). Wat laater, sloeg zyne Hoogheid den Staaten voor, dat het werk van Keulen hen ligtelyk zou konnen inwikkelen in eenen oorlog met Frankryk, en dat het hierom noodig was, dat 's Lands Vloot in

De Prins beweegt de Staaten, tot het verzamelen van eenige troepen.

(y) Resol. Holl. 16 July 1688. bl. 441.
(z) Burnet Vol. I. p. 778. Negociat. du Comte d'Avaux, Tom. VI. p. 126, 132, 154.
(a) Negociat. du Comte d'Avaux, Tom. VI. p. 222, 238. Rapin Tom. X. p. 106.

1688. in gereedheid gebragt, en middel gevonden werdt, om negenduizend bootsgezellen te onderhouden. De Staaten beſlooten ook hiertoe (*b*), en de Gemagtigden en zyne Hoogheid verzuimden geen' tyd, om 's Lands Vloot te verſterken, en te voorzien van de noodige manſchap.

en tot het verſterken der Vloote.

Hy handelt met eenige Duitſche Vorſten over 't verleenen van onderſtand aan de Staaten.

Dus was de eerſte der twee gewigtige zwaarigheden opgeloſt. Om de tweede weg te neemen, en den Staat te voorzien van volk, nadat men dien ontbloot zou hebben van dertienduizend man, die naar Engeland zouden gevoerd worden, hadt zyne Hoogheid, reeds ſedert eenigen tyd, gearbeid. Kort na de dood van Fredrik Willem, Keurvorſt van Brandenburg, hadt de Prins den Heer Bentink gezonden naar 't Hof van Berlyn, om den nieuwen Keurvorſt, Fredrik den III., in vertrouwen, kennis te geeven van zyn oogmerk, en deszelfs byſtand te begeeren. Ten zelfden tyde, handelde hy ook met de Hertogen van Lunenburg-Zelle en Wurtemberg, en met den Landgraave van Heſſen (*c*). Deeze drie Mogendheden, en de Keurvorſt van Brandenburg beloofden den Prinſe onderſtand, in geval de Vereenigde Geweſten, geduurende zynen togt naar Engeland, of ter oorzaake van den zelven, mogten beoorloogd worden. *Ernſt Auguſtus*, Hertog van Hanover, hadt, ten deezen tyde, nog eenige verbindteniſſen met het Franſche Hof; doch alzo hy, reeds in 't jaar 1658, gehuwd was met de Prinſeſſe Sofia, Dogter van den Paltsgraave Fredrik den V. en van eene Dogter van Jakob den I., Koning van Groot-Britanje; nam Burnet de vry-

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 761.
(*c*) Verhaal *van* Burgerm. N. WITSEN *f.* 10. *MS.*

vryheid, om hem, door middel zyner Gemaalinne, die, na 't afſterven der Prinſeſſen van Oranje en van Deenemarke, het naaſte regt hadt tot de Kroon van Groot-Britanje, eenige kennis van de onderneeming op Engeland te laaten toekomen. De Hertogin hadt groot behaagen in den toeleg. Doch de Hertog hadt 'er kleine verwagting van; hoewel hy, naderhand, veranderde van gedagten. Burnet zeide den Prinſe, eenige dagen daarna, wat hy gedaan hadt. Zyne Hoogheid nam 't hem niet kwalyk, om dat hy, uit zynen eigen, en niet uit 's Prinſen naam, hadt geſproken. *'t Mogt ons*, voegde hy 'er by, *kwaad doen in Engeland*; *en ſommigen doen denken, dat ik my reeds zo verre meeſter dagt te zyn van 't Ryk, dat ik al ontwerpen maakte, omtrent de opvolging tot de Kroon* (*d*). Met den Hertoge van Hanover, werdt, derhalve, niets naders gehandeld. De Prins van Oranje verliet zig op de beloften, hem door de Vorſten van Brandenburg, Lunenburg-Zelle, Heſſen en Wurtemberg gedaan (*e*). De hulp, welke zy beloofd hadden, kon, des noods, dienen, om de plaats te vullen der manſchap, welke hy naar Engeland dagt te voeren. 1688.

Omtrent het midden van Oogſtmaand, begaf de Heer Bentink, Heer van Rhoon, zig, op 's Prinſen laſt, in ſtilte, naar Amſterdam, om den Burgemeeſteren Hudde, Geelvink en Witſen kennis te geeven van 't gene hy, in Duitſchland, gehandeld hadt, en om de toeruſting der Vloote voort te zetten, door middel

Drie Amſterdamſche Burgemeeſters krygen hier kennis van.

(*d*) Burnet *Vol.* I. *p.* 757.

(*e*) Secr. Reſol. Holl. 18, 22 *Sept.* 1688. V. *Deel, bl.* 224, 228. Notul. Zeel. 27 Sept. 1688. *bl.* 166. Negociat. *de* Comte D'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 126, 162, 234, 259.

1688. middel van den Sekretaris de Wildt. Hy ſprak met Geelvink en Witſen, ten huize van den laatſten, hebbende Hudde zig verontſchuldigd, uit hoofde van onpaſſelykheid. Hy verhaalde hun, hoe hy twaalfduizend man verworven hadt van Brandenburg, Lunenburg-Zelle, Heſſen en Wurtemberg. Doch na dat men hem voor de eere van dit verſlag bedankt hadt, verklaarde men hem beleefdelyk, dat hy de moeite wel hadt mogen ſpaaren van hierom in perſoon over te komen. De Heer van Bentink hernam, dat de zaak van Engeland, na de geboorte van eenen Prins van Walles, zyne Hoogheid in 't byzonder niet meer aanging, maar den gantſchen Staat: 't welk gehouden werdt niet zeer overeen te komen, met de beſtendige verklaaring van den Raadpenſionaris en van den Prinſe zelven. De Heer van Rhoon hieldt, na 't geſprek, de avondmaaltyd met de twee Burgemeeſters, die zig zorgvuldiglyk wagteden van op den goeden uitſlag der onderneeminge te drinken. Witſen hadt zorg gedraagen, dat de Stads poort open gehouden werdt; en de Heer van Rhoon werdt, ter middernagt, heimelyk, ter Stad uit gelaaten (*f*).

XII. De toebereidſels tot den overtogt worden voortgezet.

De tyd, door den Prinſe bepaald tot den overtogt, naderde vaſt. De troepen werden byeengebragt, op de Mookerheide, ver genoeg van zee, om elk de gedagten te beneemen, dat zy naar Engeland geſchikt waren. In de Maaze en in Zeeland, werdt eene Vloot van meer dan vyftig ſchepen verzameld (*g*). De

(*f*) Verhaal van Burgem. N. WITSEN *f.* 10-12. *MS.*
(*g*) Negociat. de Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 155.

De Vaartuigen, geſchikt om de manſchap over te voeren, en die meer dan vyfhonderd in getal moeſten zyn, werden, door vertrouwde Koopluiden van Amſterdam, Rotterdam en andere Koopſteden, onder verſchillende voorwendſels, gehuurd, en moeſten zig, in verſcheiden' havens, vervoegen; daar zy de manſchap zouden inneemen, en afvoeren naar Goeree, alwaar de algemeene zamelplaats der Vloote zyn zou (*b*). 1688.

Verſcheiden' Engelſche Grooten komen herwaards.

Ondertuſſchen, waren 'er, van tyd tot tyd, Engelſche Grooten over gekomen om met den Prinſe te raadpleegen. In Hooimaand, begaf de Admiraal Arthur Herbert zig herwaards. Ook de Kolonel Sidnei, onder voorwendſel van de wateren te Spa te gaan gebruiken; en verſcheiden' andere luiden van aanzien (*i*). Maar al deeze beweeging en het verzamelen van krygsvolk en ſchepen zelf geſchiedde, zonder dat men, in Frankryk of in Engeland, met zekerheid, wiſt, waar men 't op gemunt hadt. D'Avaux vermoedde, 't is waar, ſedert eenigen tyd, vaſtelyk, dat de toeruſting ter zee op Engeland zag; doch 't was meer niet dan vermoeden. Hy gaf den Koning, zynen Meeſter, kennis van 't gene hy geloofde (*k*), en Lodewyk de XIV. ſchreef het over naar Engeland. Doch Koning Jakob ſloeg dit berigt en eenige diergelyken, welken hy uit den Haage kreeg, t'eenemaal in den wind (*l*). Aan 't Franſche Hof zelf, geloofde men, onaangezien de berigten van d'Avaux, dat

Aan de Hoven van Frankryk en Groot-Britanje wordt het oogmerk der toeruſting

(*b*) Rapin *Tom.* X. *p.* 106, 107.
(*i*) Burnet *Vol.* I. *p.* 766. Rapin *Tom.* X. *p.* 105. Negociat. *du* Comte d'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 169.
(*k*) Negoc. *du* Comte d'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 147, 158, 164, 172.
(*l*) Rapin *Tom.* X. *p.* 107.

1688. dat de Vloot der Staaten dienen zou, om Zweeden te helpen tegen Deenemarke; en 't ſchynt, dat Lodewyk de XIV., niet voor 't einde van Oogſtmaand, heeft vaſtgeſteld, dat men 't, daarmede, op Engeland gemunt hadt (*m*).

ge hier te Lande ontdekt.

Albyville en d'Avaux vraagen 'er de Staaten naar.

Met den aanvang van Herfſtmaand, toen de Vloot omtrent in gereedheid gebragt, en de werving van negenduizend bootsgezellen begonnen was, opende het Engelſche Hof eerſt de oogen. Albyville, die, eindelyk, overtuigd geworden was, waarop de uitruſtingen der Staaten zagen (*n*), leverde, den agtſten van Herfſtmaand, op 's Konings laſt, een Geſchrift over aan de Staaten, waarby hy verzogt, te mogen weeten, wat zy beoogden met hunne ſterke toeruſting ter zee, in zulk een ongunſtig jaargetyde (*o*). Des anderendaags, verklaarde de Graaf d'Avaux hun ook ſchriftelyk „ dat de begeerte „ van den Koning, zynen Meeſter, om de ruſt „ in Europa te bewaaren niet gehengde, dat „ hy de groote toeruſtingen der Staaten, te wa„ ter en te lande, met onverſchillige oogen, „ aanzage. Ook kon de Koning zig niet verbeel„ den, dat zy zulke groote koſten maaken zou„ den, zonder een' toeleg te hebben, die, in „ gewigt, met zulke toebereidſels, overeen„ kwam. Om rond te gaan, zyne Majeſteit ver„ beeldde zig, dat men 't op Engeland gemunt „ hadt, en hadt hem, hierom, belaſt, te verklaa„ ren, dat de Verbonden, welken hy met den „ Koning van Groot-Britanje hadt, hem niet al„ leen

(*m*) Negociat. du Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 136, 143, 157, 201, 213.

(*n*) Negociat. du Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 248.

(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 191.

„ leen zouden verpligten, zyne Majeſteit te 1688.
„ onderſteunen; maar de eerſte daad van vyand-
„ lykheid, die de Staaten tegen Engeland on-
„ derneemen zouden, aan te zien, als eene
„ openbaare Vredebreuk met zyne Kroon (p)."
Ten zelfden dage, leverde hy nog een ander Geſchrift over, waarin hy te kennen gaf „ dat
„ zyne Majeſteit van Frankryk, onderregt ge-
„ worden zynde van de beweegingen, die,
„ omtrent de grenzen van het Keurvorſtendom
„ Keulen, gemaakt werden, hun verklaarde,
„ dat hy den Kardinaal van Furſtemberg en
„ het Kapittel zou handhaaven, tegen elk,
„ die eenige vyandlykheid tegen deezen Prins
„ onderneemen zou: 't welk hy egter niemant,
„ die de gemeene ruſt lief hadt, wilde toever-
„ trouwen (q)." De Staaten antwoordden, op het tweede Geſchrift van den Graave d'Avaux, dat zy niet voorhadden, de vrye verkiezing van eenen Aartsbiſſchop van Keulen te beletten (r). Doch eer zy den Markgraave van Albyville antwoordden, begeerden zy van hem te weeten, op welke Verbonden tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje de Graaf d'Avaux het oog gehad hadt (s). Gelyke vraag lieten zy, door den Ambaſſadeur van Citters; die, omtrent den twintigſten van Herfſtmaand, ten Hove, verklaard hadt, dat hy, onlangs in Holland geweeſt zynde, niets hadt gehoord, welk naar eenen toeleg met Koning Jakob ontkent eenig nieuw Verbond

(p) Reſol. Holl. 15, 22 *Sept.* 1688. *bl.* 549, 559. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 192. Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 219.
(q) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 56.
(r) Reſol. Gener. *Mart.* 21 *Sept.* 1688.
(s) Reſol. Gener. *Mart.* 21 *Sept.* 1688.

1688. leg op Engeland zweemde (*t*); voorſtellen aan den Koning, die rondelyk antwoordde, dat 'er geene Verbonden tuſſchen de twee Kroonen waren, dan die men openlyk gedrukt en in 't licht gegeven hadt. Doch de Staaten, niet te vrede met dit antwoord, welk ſlegts mondeling gegeven was (*u*), vorderden 't Albyville, die 't, insgelyks, mondeling, beveſtigd hadt (*v*), ſchriftelyk af. Hiertoe moeſt hy eerſt laſt van den Koning hebben, 't welk veroorzaakte, dat hy 't gevorderde antwoord niet geeven kon, voor den vyfden van Wynmaand (*w*). Midlerwyl, was, reeds omtrent het midden van Herfſtmaand, aan eenige Leden der Vergaderinge van Holland, onder den eed van geheimhoudinge, openinge gedaan van 's Prinſen toeleg. Men raadpleegde toen op 't ſtuk, in de Vroedſchappen der Steden, onder gelyken eed. Te Amſterdam, werdt het gebragt aan Gemagtigden uit de Vroedſchap, onder welken ook Burgemeeſter Witſen was, die, in de raadpleegingen hierover, ſtemde „ dat hy „ de groote zaak noch aan- noch afraaden kon, „ om dat hy, aan beide de zyden, merkely„ ke zwaarigheden zag; doch zo men 'er eg„ ter mede voortwilde, verſtondt hy, dat men „ niet nalaaten kon den Prins te onderſteu„ nen, mids men den onderſtand bepaalde, „ niet met Engeland brake, en by goeden uit„ ſlag

Frankryk gemaakt te hebben.

In de Vroedſchap van Amſterdam, ter Vergaderinge van Holland, en in de andere Gewesten, beſluit men den Prins te onderſteunen.

(*t*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{11}{21}$ *Sept.* 1688. *MS.*

(*u*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{21 \text{ Sept.}}{1 \text{ Oct.}}$ 1688. *MS.*

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVOUX, *Tom.* VI. *p.* 259.

(*w*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 193. Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 275.

„ ſlag onderſtand van daar bedongen." Doch de meerderheid der Gemagtigden en der Vroedſchap zelve beſloot, op den zesentwintigſten, „ tot het onderſteunen van zyne Hoogheid; „ alzo 't werk, onder de andere Leden van „ Holland, te ver gebragt was, om te kon„ nen geſtuit worden." Eenige Raaden oordeelden, dat het ſtilzwygen der drie Burgemeesteren oorzaak geweeſt was, dat men deezen gewigtigen toeleg heimelyk zo ver hadt konnen voortzetten. Doch anderen verſtonden, dat het ontydig openbaaren van den zelven 't Land in groot gevaar hadt konnen ſtorten (x). Ter Vergaderinge van Holland, werdt, hierop, eenpaariglyk, tot onderſtand beſlooten. En zo ging 't ook in de andere Geweſten, daar 't aanzien van den Prinſe meer nog vermogt dan in Holland. 1688.

Ondertuſſchen, beoogden, naar 't ſcheen, de algemeene Staaten, hun antwoord op Albyvilles vraag zo lang te verwylen, als mogelyk ware. Zy gaven 't hem eerſt, op den veertienden van Wynmaand. Het behelsde, „ dat de Staaten, uit den Graave d'Avaux „ vernomen hebbende, dat 'er eene naauwe „ verbindtenis was, tuſſchen de Kroonen van „ Frankryk en Groot-Britanje, gemeend hadden, deswege, opheldering te mogen ver„ zoeken van zyne Groot-Brittanniſche Ma„ jeſteit. En naardemaal zyne Majeſteit zulk „ eene Verbindtenis, duidelyk, hadt gelieven „ te loochenen, moeſten zy ook verklaaren, „ geen oogmerk gehad te hebben, of nog te „ heb- Antwoord der Staaten aan Albyville.

(x) Verhaal van Burgem. N. Witsen f. 13-15. MS.

1688. „ hebben, om *met hem en zyn Volk* in oorlog
„ te treeden. 't Smertte hun ook zeer, dat
„ eenigen, die hun het geluk van de Vrede mis-
„ gunden, een zwaar misnoegen in den Ko-
„ ning tegen hen ontsteken hadden, alleenlyk,
„ om dat zy, met verdriet, hadden aangezien de
„ onluften, in Engeland verwekt, door het on-
„ geregeld gedrag van eenigen, zo ten opzigte
„ van den Hervormden Godsdienst, als van de
„ vryheid en zekerheid des volks zelve gehou-
„ den. Zy wenschten niets liever, dan dat dee-
„ ze onluften mogten weggenomen worden, en
„ moesten, opregtelyk, betuigen, dat zy niets
„ anders beoogden, dan met zyne Majesteit te
„ mogen medewerken, tot bewaaringe der
„ Nieuwmeegsche Vrede en der Verdragen, wel-
„ ken 'er op gevolgd waren (*y*)." Uit dit ant-
woord, was genoeg af te neemen, dat de toerus-
tingen der Staaten op Engeland zagen. De uit-
drukking zelve, dat de Staaten niet van zins wa-
ren in oorlog te treeden *met den Koning en zyn Volk*, scheen aan te duiden, dat men 't niet op beide; maar op een van beide, te weeten, op den Koning gelaaden hadt. Ook mishaagde dit antwoord hem zo zeer, dat hy zyn ongenoegen, deswege, niet verbergen kon voor den Ambassadeur van Citters, wien hy egter verklaarde,
„ dat hy de Staaten minder beschuldigde dan
„ den Prins van Oranje, dien hy *den snoodsten*
„ *mensch* noemde, *die 'er leefde*, als *zoekende*
„ *zynen eigen' Schoonvader van den troon te*
„ *stooten* (*z*)." Uit welk zeggen, klaar genoeg bleek,

Aanmerking over dit antwoord.

(*y*) Resol. Gener. *Jovis* 14 *Octob.* 1688. *bl.* 595.
(*z*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *aan den* Raadp. FAGEL *van* $\frac{19}{29}$ *Octob.* 1688. *MS.*

bleek, hoe 's Prinsen oogmerk, thans, aan 't Engelsche Hof, werdt aangezien. Ook waren 'er, sedert drie of vier weeken, zulke veranderingen voorgevallen, dat de Staaten en de Prins van Oranje geen geheim meer konden of wilden maaken van hunnen toeleg. Of 'er, wyders, omtrent deezen tyd, waarlyk, een geheim Verbond geslooten zy, tusschen de twee Kroonen, onaangezien Koning Jakob zulks zo volmondig ontkende, mag met regt in twyfel getrokken worden. Sommigen meenen goede redenen te hebben, om het te verzekeren (*a*). Anderen spreeken 'er van, als twyfelagtig (*b*). Van Citters hadt, omtrent het midden van Herfstmaand, vernomen, dat de Fransche Gezant *de Bonrepos* den Koning van Groot-Britanje een Verbond van onderlinge bescherming voorgeslaagen hadt, waarby de Koning van Frankryk zig verpligt zou hebben, om Jakob den II, met vier millioenen *Livres*, te ondersteunen. Doch hy wist toen nog niet, dat 'er iet geslooten was (*c*). Wat laater, verstondt hy, dat eenige Engelsche Staatsdienaars gedreeven hadden, dat men Fransche hulp in 't Ryk behoorde te haalen; doch dat de Koning, hiertoe, niet hadt konnen verstaan (*d*). Van elders blykt, dat Lodewyk de XIV. hem, reeds in Zomermaand, vyftien of zestien Oorlogsschepen aangeboden 1688.

(*a*) *See* BURNET *Vol.* I. *p.* 768, 769. DE CHOISY Memoir. *Tom.* II. *p.* 31.

(*b*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 108.

(*c*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{7}{17}$ *Sept.* 1688. *MS.*

(*d*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{25\ Sept.}{5\ Octob.}$ 1688. *MS. Voiez aussi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 265.

1688. den hadt (e). Veelligt, was men dan nu nog in onderhandeling over een Verbond: welk egter, ongetwyfeld, omtrent deezen tyd, getroffen werdt; ſchoon 't, myns weetens, nimmer gemeen gemaakt is.

XIII. Frankryk verklaart den Keizer den oorlog.

Eene der gewigtigſte veranderingen, die, ten deezen tyde, voorvielen, en den weg baanden tot de onderneeming op Engeland, was eene Oorlogsverklaaring van den Koning van Frankryk tegen den Keizer, die, den vierentwintigſten van Herfſtmaand, gedagtekend was. Zy behelsde „ hoe de Koning, ſedert lang onder„ rigt geweeſt zynde, dat de Keizer beſlooten „ hadt, hem aan te taſten, zo dra hy de Vrede „ met de Turken gemaakt zou hebben, tot „ hiertoe, hadt uitgeſteld, hem te voorkomen: „ doch dat hy nu niet langer nalaaten kon, zyne magt te gebruiken, om het Weener Hof „ de middelen om hem te beſchadigen te be„ neemen; om de geweldenaaryen en onregt„ vaardigheden van den Keurvorſt van de Palts „ te doen ophouden; om zyne behuwdzuſter, „ de Hertogin van Orleans, te helpen aan de „ erfenis van haaren Vader en Broeder, voor „ deezen Keurvorſten van de Palts, en om de „ Verbonden en oorlogstoebereidſels, tegen „ hem gemaakt, te doen verbreeken en ver„ dwynen." Voorts, werdt de Keizer beſchuldigd, over 't verwekken van onruſt in 't Aartsſtigt van Keulen; over 't ſmeeden van een Verbond tuſſchen verſcheiden' Proteſtantſche Vorſten, om den Kardinaal van Furſtemberg te ontzetten van dit Keurvorſtendom, ten na-

deе-

(e) Negociat. du Comte d'Avaux, Tom. VI. p. 166.

deele van het Roomſche geloof; en over eenen toeleg, om de Keurvorſten te dwingen, om zynen Zoon, *Jozefus*, te verkiezen tot Roomſch-Koning. Al het welke den Koning, zyns oordeels, regt gaf, tot het opneemen der wapenen. 1688.

Om egter te toonen, dat hy de Vrede lief hadt, boodt hy aan „ het twintigjaarig Beſtand te „ veranderen in eene Vrede, mids men hem „ geene moeite maakte, over 't verſterken van „ Hunningen en Fort Louis aan den Ryn. Ook „ moeſt Filipsburg, welk hy, voor 't uitkomen „ der Oorlogsverklaaringe, reeds belegerd hadt, „ geſlegt, en dus den Biſſchop van Spiers over- „ geleverd worden, zonder dat men 't immer „ wederom zou mogen verſterken. In gelyken „ ſtaat, en op gelyke voorwaarde, wilde hy „ Fryburg wederom overgeeven aan den Kei- „ zer. Ook zou hy zyne troepen uit het Keul- „ ſche trekken, zo dra de Paus den Kardinaal „ van Furſtemberg voor Aartsbiſſchop erkend „ hadt: waarna hy, met den Kardinaal en met „ het Dom-Kapittel, bedagt zyn wilde op mid- „ delen om den Prinſe Klemens en den Keur- „ vorſt van Beieren te vrede te ſtellen. De „ eiſch der Hertoginne van Orleans wilde hy, „ binnen 't jaar, door wederzydſche Gemag- „ tigden, laaten beſlegten, en de overige ge- „ ſchillen verblyven aan de uitſpraak van den „ Koning van Engeland en den Staat van Ve- „ netie. Op deeze voorwaarden, kon de Keizer „ vrede hebben, mids hyze aanvaardde, voor „ 't einde van Louwmaand naaſtkomende (*f*)."

en ſlaat, te gelyk, eenige voorwaarden van Vrede voor.

Op

(*f*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 170. *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 69.

1688. Op 't uitkomen deezer Oorlogsverklaaringe, verwonderden veelen zig, over derzelver inhoud. Men vondt vreemd, dat het Franſche Hof, onder de beweegredenen tot den oorlog, telde den eiſch der Hertoginne van Orleans op een gedeelte der Paltſiſche nalaatenſchap, zonder te kennen te geeven, dat men den gewoonlyken weg van Regte, vrugteloos, was ingeſlaagen, om de gegrondheid van deezen eiſch te ſtaaven. Ook was 't iet ongewoons, de voorneemens des Keizers, om Frankryk te beoorloogen, en om zynen Zoon Roomſch-Koning te doen verklaaren, te hooren opgeeven als redenen, om hem met de wapenen aan te taſten. Te vorderen, eindelyk, dat Filipsburg geſlegt werdt, om dat het, want deeze reden werdt 'er van gegeven, zeer gelegen was, om op den Franſchen bodem in te breeken; ſcheen veelen vierkant aan te loopen tegen de beſcheidenheid, die onder de Vorſten plagt plaats te hebben: alzo alle Grensplaatſen dienden, of om zig zelven te beſchermen, of om den vyand te beſchadigen, naar 't de gelegenheid vorderde (*g*). Van wege den Keizer zelven, werdt de Franſche Oorlogsverklaaring, eerlang, met deeze en diergelyke redenen, wederlegd (*h*). Doch Lodewyk de XIV. ſtoorde zig niet aan deeze aanmerkingen. Hy hadt reden om te verwagten, dat verſcheiden' Mogendheden, en de Keizer in 't byzonder zig, eerlang, verzetten zouden tegen de zogenaamde hereenigingen, van welken hy zig, na 't ſluiten der Nieuwmeegſche Vre-

Aanmerkingen op deeze Oorlogsverklaaring.

Lodewyk de XIV. bemagtigt Filipsburg en andere Steden in Duitſchland.

(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 771.
(*h*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 92 *enz.*

Vrede, bediend hadt, om zyn gebied uit te breiden. Ook vreesde hy, dat Keizer Leopold, die voorſpoediglyk oorloogde tegen de Turken, hem, haaſt, te magtig zou worden. Hierom beſloot hy aan te vallen, eer hy aangevallen werdt (*i*). Hy zondt den Daufyn naar 't Leger voor Filipsburg, welk aan de Franſchen overging, op den dertigſten van Wynmaand (*k*). Keizerslautern, welk thans aan den Keurvorſt van de Palts behoorde, was, reeds te vooren, bemagtigd. Manheim, Frankendal, Heidelberg en verſcheiden' andere Paltſiſche Steden werden, daarna, ligtelyk, ingenomen, door de Franſchen; die, daarenboven, bezetting wierpen in Ments, Spiers, Worms, Trier en verſcheiden' andere Steden omtrent den Ryn. Koblents, welk Franſche bezetting geweigerd hadt, werdt gebombardeerd, en daarna verlaaten (*l*). 't Bemagtigen van Filipsburg en de andere vyandlykheden der Franſchen op den Duitſchen bodem hadden, midlerwyl, den Keizer niet alleen; maar ook verſcheiden' Ryksvorſten verbitterd tegen Frankryk (*m*). De Keurvorſt van Saxen, de Hertog van Hanover en de Landgraaf van Heſſen waren de eerſten op de been, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten. Zy legerden zig, met twintigduizend man, by Frankfort, in Slagtmaand. De Stad Keulen hadt, reeds in Herfſtmaand, Brandenburgſche bezetting onder den Maarſchalk van Schom- 1688.

(*i*) Feuquieres Memoir. Hiſt. & Milit. *Tom.* I. *p.* 114 *& ſuiv.*
(*k*) Negoc. *du* Comte D'Avaux *Tom.* VI. *p.* 267, 270, 273, 277.
(*l*) Daniel Journal, *p.* CXLVIIJ, CXLXIX. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 77 - 92, 103 - 106.
(*m*) Feuquieres Mem. Hiſt. & Milit. *Tom.* I. *p.* 267 *& ſuiv.*

1688. Schomberg, thans in dienſt van den Keurvorſt, ingenomen (*n*).

XIV. Oorlogsverklaaring door Frankryk aan den Paus.

Het Franſche Hof liet het niet by de Oorlogsverklaaring tegen den Keizer. Kort na dat dezelve uitgekomen was, kwam 'er ook een brief in 't licht, door den Koning geſchreeven aan den Kardinaal d'Eſtrées te Rome, en den zesden van Herfſtmaand gedagtekend. In deezen brief, dien de Kardinaal den Paus voorleezen moeſt, werdt deezen ook de oorlog aangezeid. De beweegredenen hiertoe waren, volgens 's Konings ſchryven „ 's Pauſen „ partydigheid voor het Huis van Ooſtenryk „ en tegen Frankryk; de vernietiging van de „ Vryheden der Wyken; het weigeren van „ Bullen aan Biſſchoppen, door den Koning „ benoemd; het weigeren van gehoor aan 's „ Konings Ambaſſadeur, en bovenal het be„ gunſtigen van den Prinſe Klemens, boven „ den Kardinaal van Furſtemberg;" hebbende den Paus den eerſten, omtrent deezen tyd, doen beveſtigen in 't Aartsbisdom van Keulen: waarna hy 'er, met 's Keizers brieven geſterkt, in de Hoofdſtad, bezit van nam, voor 't einde van Wynmaand (*o*). „ Dit begunſtigen van „ den Prinſe Klemens door den Paus hadt, „ ſchreef de Koning, den Prins van Oranje „ zo ſtout gemaakt, dat hy dingen hadt on„ dernomen, die eenen blykbaaren toeleg te „ kennen gaven, om den Koning van Enge„ land, in zyn eigen Ryk, aan te taſten, on„ der voorwendſel van den Proteſtantſchen „ Godsdienſt te willen handhaaven; doch in„ der-

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 774. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 107.
(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 57-62.

„ derdaad, om den Katholyken Godsdienst 1688.
„ uit te rooijen, en het gantsche Koningkryk
„ om te keeren. Hieruit, vervolgde hy, ont-
„ stondt ook, dat Oranjes zendelingen en eeni-
„ ge Hollandsche Schryvers de koenheid hadden,
„ om de geboorte van den Prinse van Walles
„ uittemaaken voor verdigt, en om de Onder-
„ zaaten des Konings van Groot-Britanje op te
„ hitsen tot muitery; terwyl Oranje zelf zig wist
„ te dienen van de noodzaaklykheid, waarin
„ Frankryk zig bevondt, om zyne troepen te
„ gebruiken tot beschermingh van den Kardinaal
„ van Furstemberg en van het gezondste deel
„ des Keulschen Kapittels." 't Slot van den brief was „ dat de Koning, de hoedanigheid
„ van weereldlyken Vorst, in den Paus, on-
„ derscheidende van die van Hoofd der Kerke,
„ zyne wapenen in Italie dagt te voeren, en zo
„ lang te houden, tot dat de Paus den Hertog
„ van Parma, 's Konings Bondgenoot, zou
„ hebben hersteld in 't bezit van Castro en Ron-
„ ciglione. Ook dagt hy zig meester te maa-
„ ken van Avignon, en deeze Stad zo lang in
„ te houden, tot dat de Hertog van Parma vol-
„ daan zou zyn (*p*)." Terstond hierna, wierp de Koning bezetting in Avignon. 's Pausen Nuncius te Parys werdt bewaakt, en 's Konings Prokureur-Generaal beriep zig, wegens de Pausely-ke Bulle tegen de Vryheden der Wyken, van zyne Heiligheid, op eene aanstaande algemeege Kerkvergadering (*q*). Aanmerkenswaardig is,

(*p*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 167. *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 63.

(*q*) Daniel Journ. *p.* CXLVIIJ. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 69.

1688. is, ondertuſſchen, dat 's Konings brief aan den Kardinaal d'Eſtrées het eerſte openbaar ſtuk was, waarin te kennen gegeven werdt, dat de geboorte van den Prinſe van Wallis, van ſommigen, voor verdigt werdt gehouden. Te vooren, hadt men, in Holland, iemant geſtraft, die dit hadt durven ſchryven (*r*). Ook verboodt hier het Hof, in Herfſtmaand, een Geſchrift, *la Couronne uſurpée & l'Enfant ſuppoſé*, of de *overweldigde Kroon* en *het ondergeſteeken kind* genaamd (*s*): 't welk beide in 't Franſch en in 't Nederduitſch in 't licht gegeven was. En *Pierre Boyer*, die bekend hadt dit Geſchrift te hebben opgeſteld, werdt veroordeeld om het, op de rolle van het Hof, te verſcheuren (*t*).

't Gedrag van Frankryk, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten, bevordert de onderneeming op Engeland.

Het gedrag, welk Frankryk, ten deezen tyde, hieldt, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten zelven, ſtrekte, zo regelregt, tot bevordering der onderneeminge op Engeland, als of Lodewyk de XIV. met den Prinſe van Oranje hadt aangeſpannen, in het beleiden van deezen toeleg. De oorlog in Duitſchland noodzaakte Frankryk, om zyne meeſte troepen te zenden naar den Opper-Ryn: en deeze oorlog ſtondt zo ſpoedig niet te eindigen, om dat Lodewyk de XIV. ook den Paus den oorlog verklaard hadt; 't welk deezen onwilliger ſcheen te moeten maaken, om de Keulſche zaak, naar Frankryks zin, af te doen. Hierdoor, was Lodewyk de XIV. buiten ſtaat geſteld, om den Koning van Groot-Britanje eenigen onderſtand van belang toe te zenden. Aan den beneden-Ryn,

(*r*) BURNET *Vol.* I. *p.* 773.

(*s*) *Zie* Secr. Reſol. Gener. *Martis* 29 *Sept.* 1688. *MS.* en Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 387.

(*t*) *Uit de* Orig. Sent. van den Hove *van* 24 *Sept.* 1688. *MS.*

Ryn, behoefde men, deezen Winter, weinig vrees te hebben voor de Franſche wapenen, ſedert dat de Stad Keulen Brandenburgſche bezetting ingenomen hadt. De Duitſche kryg maakte de onderneeming op Engeland, derhalve, uitvoerlyk en veilig (u). 't Gedrag des Konings van Frankryk omtrent de Staaten dreef hen ook, tot bewilliging in 's Prinſen toeleg. Wy hebben, te vooren (v), aangemerkt, dat de Koning, reeds in 't voorleeden jaar, den invoer verbooden hadt van allen Haring, die niet met Franſch Zout gezouten was. Hierdoor hadt hy reeds merkelyk misnoegen verwekt in de Geweſten, die zig meeſt met de Haringviſſcherye geneeren. Sedert, verboodt hy ook den invoer van allerlei geweeven' Hollandſche Stoffen. 't Een en 't ander ſtreedt met de Verdragen van Koophandel, die tuſſchen Frankryk en deezen Staat geſlooten waren. De Staaten verbooden, hierop, ook den invoer van Franſche Wynen en Brandewynen, tot dat de nieuwigheden, onlangs in Frankryk begonnen, zouden afgeſchaft zyn. De Prins van Oranje vreesde niets zo zeer, als dat Frankryk den Staaten genoegen geeven zou, in 't ſtuk van den Koophandel en in de zaake van Keulen: in welk geval, de voornaamſte Steden en Geweſten, veelligt, meer zwaarigheid gezien zouden hebben, in 't begunſtigen zyner onderneeminge. Maar 't Franſche Hof was te hooghertig om iet toe te geeven, en ſcheen den oorlog eer te wenſchen, dan te vreezen (w). De Prins bragt de Staaten, hierom, te lig- De Staten be- 1688.

(u) Burnet *Vol.* I. *p.* 778.
(v) *Bladz.* 380.
(w) *Voiez* Negociat. *de* Comte D'Avaux *Tom.* VI. *p.* 108, 111, 115, 130, 138, 153, 175, 180.

1688. ligter, tot het beſluit, om nog tienduizend man te werven, en dertienduizend man over te neemen van de Duitſche Vorſten, met welken zyne Hoogheid, te vooren (x), in heimelyke onderhandeling getreden was. De Stad Amſterdam bewilligde, traaglyk, in 's Prinſen voorſlag: doch zy bewilligde, gelyk wy gezien hebben, eindelyk, voornaamlyk bewoogen door 't belang van den Koophandel. Men liet, om de voornaamſte Steden ſlaauw te maaken, van de Franſche zyde, een gerugt loopen, dat Frankryk den Kardinaal van Furſtemberg verlaaten, en den Koophandel met de Vereenigde Geweſten herſtellen zou op den voorigen voet; doch alzo dit gerugt geen gevolg hadt, verhinderde het den Staaten niet, eenpaariglyk, de hand te ſlaan aan 't bevorderen der onderneeminge op Engeland (y). Hiertoe kon ook ſtrekken het Verdrag, welk, op den twaalfden van Herfſtmaand, te Stokholm, geſlooten werdt, tuſſchen Karel den XI., Koning van Zweeden, en de Staaten; waarby de Koning beloofde, de Staaten te zullen leveren zesduizend man, Zweedſche troepen, waarvoor de Staaten den Koning ruim honderd en agtduizend Ryksdaalers zouden betaalen, de troepen, voorts, in hunne ſoldye neemende en onderhoudende (z).

ſluiten hun Krygsvolk te vermeerderen.

Verdrag met Zweeden.

XV. Omtrent het einde van Herfſtmaand, was Sidnei te rug gekeerd uit Engeland, brieven medebrengende van den voornaamſten Engelſchen Adel, waarby de Prins van Oranje verzogt werdt, over te komen, om 't volk te verloſſen

De Prins van Oranje wordt, door veele Engel-

(x) *Zie Bladz.* 434.

(y) Secr. Reſol. Holl. 29 *Sept.* 1688. V. *Deel*, *bl.* 229. BURNET *Vol.* I. *p.* 769, 770.

(z) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 169.

ſen van den gedreigden ondergang; onder verzekering, dat zulks niet alleen de begeerte was der Schryveren; maar die van alle wyze en eerlyke luiden, door 't gantſche Ryk (*a*). Ook verzekeren ſommigen, dat 'er, wat eerder, wel vier millioenen, in wiſſelbrieven en in geld, uit Engeland, aan den Prinſe waren overgezonden (*b*). Ten zelfden tyde, kwam 'er een wydluftig Vertoog in 't licht, op den naam der Engelſche Proteſtanten. Het ſcheen uit Engeland gezonden te zyn aan den Heere Bentink, met verzoek, om het den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje te overhandigen, aan welken het eigenlyk gerigt was (*c*). Doch ſommigen meenen, dat het, in Holland, was opgeſteld, of door Doktor Burnet, of door den Majoor *Wildman* (*d*), die zig, omtrent deezen tyd, ook in den Haage bevondt. Het vervatte eene uitvoerige vertooning van alle de bezwaarniſſen, tegen de tegenwoordige Regeering van Groot-Britanje: in 't byzonder werdt 'er in geklaagd, dat men 't volk noodzaakte, eenen verzierden Prins van Walles te erkennen. Het eindigde met een verzoek aan hunne Hoogheden, als naaſt geregtigd, tot het byleggen der geſchillen tuſſchen den Koning en de onderdaanen, om, door het beroepen van een vry en wettig Parlement, de oude Regeering des Koningkryks te behouden en te handhaaven. Sidnei bragt, wyders, ook eenige onderrigtingen mede, waarnaar men, in Engeland, meende, dat zyne Hoogheid zig behoorde te

1688. ſche Grooten, verzogt over te komen.

(*a*) Burnet *Vol.* I. *p.* 776.
(*b*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 230.
(*c*) *Zie* dit Vertoog *in de* Holl. Merc. *van* 1688 *bl.* 198-254. *en by* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 179-198.
(*d*) Rapin *Tom.* X. *p.* 116.

1688. te ſchikken. Men verſtondt „ dat hy met eene
„ magtige Vloot; doch met weinig Krygsvolk,
Raadplegingen op den overtogt. „ en op zyn meeſt, met zes- of zevenduizend
„ man, moeſt overkomen, alzo een groot Le-
„ ger van vreemdelingen het volk, ligtelyk,
„ zou doen waanen, dat hy voorhadt, zig mees-
„ ter te maaken van het Ryk. Zy rieden hem,
„ in 't Noorden van Engeland te landen, 't zy
„ in Burlingtons-Baai, of een weinig beneden
„ Hull; om dat Yorkshire overvloed van paar-
„ den uitleverde. Ook was 't land daar vrugt-
„ baar; de Adel, bewerkt door den Graave van
„ Danby, begunſtigde de onderneeming, en de
„ wegen waren 'er goed, tot op vyftig mylen
„ van Londen toe. Het Weſten van Engeland
„ was ook vol van welgezinden: doch de mis-
„ lukte inval van Monmouth aldaar hadt den
„ ingezetenen den moed geheellyk benomen:
„ weshalve, te dugten was, dat zy zig niet lig-
„ telyk voegen zouden by zyne Hoogheid.
„ Vooral, moeſt men ſpoed maaken. De Ko-
„ ning hadt nu maar agttien Oorlogsſchepen ge-
„ reed, die in Duins lagen. Doch hy zou haaſt
„ eene aanzienlyker Vloot in zee hebben: waar-
„ toe 't hem alleen nog ontbrak aan bootsvolk,
„ welk traaglyk dienſt nam."

De Prins verkieſt niet, over te komen met eene geringe magt.

De Prins, den raad zyner Engelſche vrienden gehoord hebbende, verklaarde, rondelyk, dat hy niet gezind was over te komen, met zulk eene geringe magt. Hy kon zig niet verbeelden, ſchoon men 't hem verzekerd hadt, dat 's Konings Leger zyne zyde kiezen zou. Ook maakte hy niet veel ſtaats op het toevallen van 't Landvolk. „ Zulk eene gewigtige onderneeming,
„ aan 't mislukken van welke, de ondergang
„ hing

„ hing beide van Engeland en van de Vereenigde Geweſten moeſt, zeide hy, niet gewaagd worden dan met een Leger, welk dat des Konings, al bleef het hem ſchoon aanhangen, te boven ginge in magt." Eenigen drongen den Prins, om zyne magt te verdeelen, en zelf, met het grootſte gedeelte, in 't Noorden te landen, terwyl het overige gedeelte, onder den Maarſchalk van Schomberg, dien men hem verzogt in zynen dienſt te neemen, in 't Weſten zou aankomen. Zyne Hoogheid bewilligde, ligtelyk, in 't aanneemen van Schomberg tot Veldmaarſchalk, en bewoog, ſedert, den Keurvorſt van Brandenburg, om hem te ontſlaan: doch hy kon niet beſluiten, om zyne magt te verdeelen. „ De Koning," zeide hy „ zou, „ in zulk een geval, al deszelfs magt wenden „ konnen tegen een gedeelte van de zyne, „ welk, de nederlaag krygende, ook het overig „ gedeelte in gevaar brengen zou." Maar de Admiraal Herbert en andere Zee-Overſten keurden de landing in 't Noorden t'eenemaal af. „ Men hadt, over dit ſtuk," zeidenze „ met „ geene Zeeluiden geraadpleegd. Men kon op „ de Noordkuſt niet landen, met eenen Oos„ ten-wind, die, in dit jaargetyde, ligtelyk, zo „ fel blaazen zou, dat het onmogelyk zou zyn, „ de Vloot te behouden; welke, hier blyvende „ leggen, ook uit het Kanaal, door de Franſche „ zeemagt, zou konnen aangetaſt worden. „ Veiliger kon men in 't Kanaal landen, daar „ men de hulp, die Frankryk zenden mogt, „ ook bekwaamlyk zou konnen onderſcheppen." Doch de brieven uit Engeland ſtonden, zo ſtyf en aanhoudende, op de landing in 't Noorden,

1688.

noch zyne magt te verdeelen.

Overleg; of hy in 't Noorden, of in 't Weſten van Engeland landen zou.

1688. dat de Prins, uit de twee meeningen, eene derde opmaakende, eindelyk, beſloot, in 't Noorden te landen, en, terſtond na de landing, de Vloot naar 't Kanaal te zenden (*e*).

XVI. Openbaare Verklaaring van de redenen, die zyne Hoogheid hadden doen beſluiten tot den togt naar Engeland.

De Vloot, ten getale van omtrent vyftig Oorlogsſchepen, meeſt van den derden en vierden rang, was nu in gereedheid gebragt. De Fluiten, die 't Krygsvolk zouden overvoeren, tot omtrent vyfhonderd in getale, waren gehuurd. De Ruiters en knegten lagen op de Mookerheide gelegerd. De Krygsbehoeften waren geſcheept: ook wapenen voor twintigduizend man meer, dan men dagt over te voeren (*f*). 't Naaſte, welk, derhalve, in overweeging kwam, was het opſtellen der Verklaaringe, die de Prins, by zyn vertrek, in 't licht geeven, en voorts in Engeland verſpreiden zou. Van zulk eene Verklaaring waren verſcheiden' ontwerpen overgezonden uit Engeland aan den Prinſe, dieze den Raadpenſionaris Fagel in handen ſtelde. Fagel maakte, uit alle deeze ontwerpen, eene uitvoerige Verklaaring op, die, door Burnet, merkelyk verkort, in 't Engelſch overgezet, en daarna gedrukt werdt. Doch Wildman, wien de Prins deeze Verklaaring te leezen gaf, vondt 'er eenige zwaarigheden in: 't welk te wege bragt, dat zy, met eenige kleine veranderingen en uitlaatingen, herdrukt werdt (*g*). Zy behelsde „ eene wydluftige optelling van de bezwaar-„ niſſen der Engelſche Natie; als, de magt, „ die de Koning zig aanmaatigde, om 't volk „ te ontſlaan van de onderhouding der Wet-„ ten;

(*e*) BURNET *Vol.* I. *p.* 776-778.
(*f*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 186, 204.
(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 774, 775, 778, 780, 781.

„ ten; 't geeven van waardigheden en ampten 1688.
„ aan Roomſchgezinden; het Kerkelyk Ge-
„ regtshof; 't kwellen der Proteſtanten, met
„ beroovinge van ampten en op andere wyze,
„ om dat zy niet hadden konnen bewilligen in
„ de afſchaffinge der Teſt-Akten en ſtrafdrei-
„ gende Wetten, en veele diergelyke ongere-
„ geldheden meer." Hierop volgde eene ſtuks-wyze vertooning van de moeilykheid of onmogelykheid, om herſtelling te verwerven van deeze bezwaarniſſen, gemerkt de geſteldheid, in welke de Koning en 's Konings Raaden zig tegenwoordig bevonden. Onder anderen, merkte zyne Hoogheid aan „ dat hy zelf en de Prinſes, zyne Gemaalin, den Koning eerbiedigly vertoond hebbende, hoe veel ſmert zy
„ gevoelden, over deeze handelwyze; hem te
„ gelyk hunne gedagten openende, over de afſchaffing der ſtrafdreigende Wetten; het ongeluk gehad hadden van zig zyn misnoegen
„ op den hals te haalen." Hierby voegde hy,
„ dat het uiterſte middel van herſtelling, 't beroepen van een vry Parlement, ook onuitvoerlyk geworden was, hebbende 's Konings
„ Raaden hun beſt gedaan, om verdeeldheid
„ te verwekken onder de Proteſtanten, door
„ de afkondiging eener verklaaring voor de
„ Vryheid van Geweeten; zulken, die regt
„ hadden om de Parlements-Leden te kiezen,
„ daarenboven, omkoopende. Ook zou zulk
„ een Parlement, al werdt het ſchoon beſchreeven, niet wettig konnen zyn, om dat de Magiſtraats-Ampten in handen van Papiſten waren; 't welk met de Wetten ſtreedt. Hierby
„ kwam nog, dat hunne Hoogheden zeer be-

1688. „ denkelyke redenen hadden, om den Prins
„ van Walles voor een ondergeſteken kind te
„ houden, hebbende het grootſte gedeelte van
„ het volk beide aan de zwangerheid en aan de
„ verloſſing der Koninginne getwyfeld, zon-
„ der dat men zig verwaardigd hadt, éénen
„ ſtap te doen, om deeze twyfeling weg te nee-
„ men. Hy en zyne Gemaalin, ondertuſſchen,
„ zo groot een belang hebbende by de wel-
„ vaart van het Koningkryk, en zynde daar-
„ benevens overtuigd van de genegenheid der
„ Engelſchen te henwaards, die, zelfs in den
„ oorlog des jaars 1672, gebleeken was; zo
„ hadt hy niet konnen nalaaten, al zyn vermo-
„ gen in 't werk te ſtellen, om den Godsdienſt
„ en de Wetten van het Koningkryk te hand-
„ haaven. Hy rekende hiertoe te meer verplig-
„ ting te hebben, om dat hy 'er ernſtelyk toe
„ verzogt en gedrongen was, door een groot
„ getal van Geeſtelyke en weereldlyke Heeren,
„ van andere Edelen en van luiden van allerlei
„ rang. Hy hadt dan voor, zig te begeeven naar
„ Engeland, met eene genoegzaame magt om
„ zig te konnen verweeren tegen zulken, die
„ hem zouden mogen willen tegenſtaan. Hy
„ zou een vry en wettig Parlement doen ver-
„ gaderen, waaraan hy het onderzoek van de
„ geboorte des Prinſen van Walles en de vaſt-
„ ſtelling van het Regt der Opvolginge tot de
„ Kroon, geheellyk, verblyven zou. Hy zou
„ de vaſtgeſtelde Kerk en Godsdienſt hand-
„ haaven, en de verſchillende Gezindheden,
„ ware 't mogelyk, met dezelve, zoeken te
„ vereenigen, of haar, anders, vryheid van ge-
„ weeten laaten genieten; welke vryheid ook

„ den

„ den Papiſten niet geweigerd zou worden, zo, 1688.
„ zy zig vreedzaam wilden gedraagen. Hy zou
„ eene ſtrenge Krygstugt onder zyne troepen on-
„ derhouden, en de vreemden te rug zenden, zo
„ dra de toeſtand der zaaken zulks zou konnen
„ gehengen. Voorts, zou hy zorg draagen, dat de
„ Regeering, in Schotland en in Ierland, ook
„ op eenen goeden voet herſteld werdt." De Verklaaring was, den tienden van Wynmaand, in den Haage, getekend (*h*). D'Avaux hadt middel gevonden, om de eerſte bladen van dezelve, door een' drukkers knegt, te doen rooven van de drukkerye; enze den Koning, zynen Meeſter, toegezonden, eerze 't licht nog gezien hadt (*i*). Ten zelfden dage, was 'er eene diergelyke ingeſteld, om voor Schotland te dienen (*k*). By deeze Verklaaring, waren twee brieven gevoegd, op den naam van zyne Hoogheid; waarby het Engelſche Leger en de Engelſche Vloot genodigd werden, om zyne zyde te kiezen, en, nevens hem, den Godsdienſt, de Wetten en Vryheden van hun Vaderland te beſchermen. De Admiraal Herbert, die 't bevel gehad hadt over de Engelſche Vlote, ſchreef, ten zelfden einde, eenen brief aan de Zee-overſten en 't Bootsvolk, die gedrukt en op 's Konings ſchepen verſpreid werdt (*l*).

XVII. Ontſteltenis aan 't Engelſche Hof.

Doch terwyl de Prins van Oranje zig bereidde tot den overtogt, beſpeurde men eene byſtere ontſteltenis, aan het Engelſche Hof. Koning Jakob, voorheen, alles, wat hem van 's Prin-

(*h*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 201 *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 254.

(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 231.

(*k*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 198 *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 266. *See alſo* BURNET *Vol.* I. *p.* 776.

(*l*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 289.

1688. Prinſen toeleg ter ooren gekomen was, in den wind geſlaagen hebbende, begon, gelyk wy boven (*m*) aantekenden, eerſt in den aanvang van Herfſtmaand, vaſt te ſtellen, dat men 't op hem gemunt hadt. Ook begon hy, van toen af, eenige voorbehoedſels te gebruiken, tegen de gevreesde landing: geevende 't bevel over Portsmouth en Hull, twee ſleutels van 't Ryk, aan Roomſchgezinden, en zorgdraagende, dat het grootſte deel der bezettelingen den zelfden Godsdienſt beleeden. Hy verſterkte zyn Leger, ontbiedende eenige Regementen uit Ierland. Ook gaf hy voor, een Parlement te willen byeenroepen: waartoe ook eenige voorbereidſels gemaakt werden (*n*), die egter geen gevolg hadden. De Koning van Frankryk boodt hem wederom eene Vloot en dertigduizend man Landvolk aan; doch deeze aanbieding werdt van de hand geweezen, op den raad van den Graave van Sunderland, die, zegt men, den Koning vertoonde „ dat het voeren van een vreemd „ Leger in 't Koningkryk hem het vertrouwen „ der onderdaanen zou doen verliezen, en „ Frankryk gelegenheid geeven, om zig meester te maaken van de Regeeringe." Wat laater, ſloeg de Franſche Ambaſſadeur *Barillon* voor, dat men den Koning, zynen Meeſter, verzoeken moeſt, om Filipsburg, welk toen belegerd was, te verlaaten, en zyne wapenen te voeren naar de Vereenigde Geweſten. Verſcheiden' Leden van 's Konings Raad bewilligden in deezen voorſlag. Doch anderen ſtelden 'er zig tegen, uit dezelfde aanmerking, die de aan-

Frankryk biedt Koning Jakob onderſtand aan, die van de hand geweezen wordt.

(*m*) *Bladz.* 438.
(*n*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 195.

aanbieding van Franſchen onderſtand hadt doen van de hand wyzen, te weeten, dat de Koning, eenen oorlog verwekkende tegen de Staaten, het vertrouwen zyner onderzaaten kwyt raaken zou. En 't gevoelen van deezen vondt te ligter ingang, alzo de vrienden des Prinſen van Oranje zorg gedraagen hadden, om te verſpreiden, dat de toeruſting der Staaten ſlegts ſtrekte, om de landing der Franſchen in Engeland te beletten (o). De Koning vleide zig met deeze hoop, tot dat hem, uit den Haage, berigt werdt, dat zig veele Engelſche Grooten bevonden by den Prinſe. Toen eerſt ſtelde hy vaſt, dat de Prins eenen inval in Engeland voorhadt, en dat hy zyne maatregels hiertoe, naar alle waarſchynlykheid, zou genomen hebben, met de voornaamſte Proteſtanten zyns Koningkryks, die hy wel wiſt, dat, zo wel als 't volk in 't gemeen, zeer misnoegd waren over zyne Regeering. Hy beſloot, hierom, eenige bezwaarniſſen, die 't meeſte ongenoegen veroorzaakt hadden, te herſtellen. Doch alzo 't volk in 't gemeen oordeelde, dat 's Konings toegeevendheid alleen ſproot, uit vreeze voor den Prinſe van Oranje, en ophouden zou, zo dra deeze vrees verdweenen zou zyn, behieldt het den opgevatten argwaan tegen 't Hof (p). Op den agtſten van Wynmaand, maakte de Koning, by openbaaren Plakaate, bekend „ hoe hy in 't zeker berigt was, dat eenige Vreemdelingen zig „ bereidden, om eenen inval in Engeland te „ doen, hiertoe zynde aangezet, door woel- „ zieke en kwaadaartige luiden, die niets an- „ ders 1688. Plakaat van Koning Jakob tegen den Prinſe van Oranje.

(o) RAPIN *Tom.* X. *p.* 108, 109, 110, 111.
(p) RAPIN *Tom.* X. *p.* 112, 113, 114, 116.

1688. „ ders zogten, dan 't Ryk in onruſt en verwar-
„ ring te brengen. Dat men wel voorgaf, de
„ handhaaving van den Godsdienſt en de Vry-
„ heden des volks op 't oog te hebben; doch
„ dat klaarlyk bleek, dat men alleenlyk toelei-
„ de om het Koningkryk te veroveren, en aan
„ eene uitheemſche magt te onderwerpen. Dat
„ men den toeleg zorgvuldiglyk hadt gezogt
„ te bedekken; doch dat hy 'er berigt van ge-
„ kreegen, en zig zulks in ſtaat geſteld hadt,
„ dat hy vertrouwde, zynen vyanden berouw
„ te zullen doen hebben van hunne onderneê-
„ ming. Dat hy vreemden onderſtand van de
„ hand geweezen hadt, zig alleenlyk verlaa-
„ tende op zyne eigen' Krygsmagt, en op de
„ trouwe zyner Onderdaanen, die hy vermaan-
„ de, alle onderlinge verbittering af te leg-
„ gen, en zig te vereenigen, om, nevens
„ hem, den inval af te keeren. Dat hy, voor-
„ heen, zyn leeven meermaalen gewaagd hadt
„ voor 't volk, en nog dezelfde gezindheid hadt.
„ Dat hy voorneemens geweeſt was, een Par-
„ lement byeen te roepen; doch dat de aan-
„ ſtaande inval hem in zyn voorneemen geſtuit
„ hadt (*q*)." Eenige dagen hierna, kondigde de Koning eene algemeene vergiffenis af, van welke nogtans dertien Perſoonen, en onder deezen, Burnet, Wildman en Peyton, waren uitgezonderd (*r*). En alzo het Hof, omtrent deezen tyd, kennis kreeg van het zogenaamd Vertoog der Engelſche Proteſtanten, onlangs in Holland verſpreid (*s*), waarin beweerd werdt, dat de geboorte van eenen Prinſe van Walles louter

(*q*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 112.
(*r*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 290.
(*s*) *Zie* hier voor, *bl.* 458.

ter bedrog ware; deedt de Koning, op den eersten van Slagtmaand, den Raad vergaderen, om getuigenissen voor de waarheid deezer geboorte te hooren. Hier verscheen, in de eerste plaats, de Koningin Weduwe van Karel den II. alleenlyk verklaarende „ dat zy in de Kamer geweest was, „ ten tyde van de verlossing der Koninginne." Voorts, hoorde men veertig getuigen, onder welken zeventien Roomschgezinden waren. Hunne verklaaringen liepen, in 't algemeen, hierop uit „ dat de Koningin in haar bed verlost was, „ terwyl 'er veele Persoonen in de Kamer waren:" 't welk het eenige was, dat door agttien Heeren, getuigd werdt. Eenige Mevrouwen verklaarden „ dat zy het kind, kort na de verlossing, „ gezien hadden, in de armen der Vroedvrouwe." Deeze getuigde duidelyk „ dat zy het „ kind hadt ontvangen, uit het lighaam der Koninginne." De Graavin van Sunderland verklaarde „ dat de Koningin, voor de verlossing, „ haar haare hand gevraagd hadt, op dat zy de „ beweeging van 't kind voelen zou, en dat zy „ haarer Majesteit de hand hadt toegereikt." Doch of zy 't kind hadt voelen beweegen, zeide zy niet. En Burnet verhaalt, hoe zy, naderhand, verteld heeft „ dat de Koningin haare hand te „ rug hadt gehouden; zo dat zy niets gevoeld „ hadt (t)." Verscheiden' Mevrouwen verklaarden „ dat zy, in 't hemd der Koninginne, omtrent „ den boezem, dikwils, tekens van melk gezien „ hadden." Twee of drie anderen getuigden, „ dat zy melk, uit een' der tepelen haarer Ma„ jesteit, hadden zien vloeijen." Doch 't is merk-

1688. Getuigenissen voor de wettigheid der geboorte van den Prinse van Walles.

(t) Burnet *Vol.* I. *p.* 781.

1688. merkwaardig, dat zy niet verklaarden, wanneer zy zulks gezien hadden. Eene alleen bepaalde den tyd, in Bloeimaand, wanneer zulks, meent Burnet, een gevolg kon zyn van de miskraam, die haare Majesteit, volgens zyn verhaal, den negentienden van Grasmaand, gehadt hadt (u). De Waschster der Koninginne getuigde „ dat zy een „ hemd van haare Majesteit in handen gehad „ hadt, welk tekens der verloffinge droeg." Mevrouw *Wentworth* alleen verklaarde „ dat zy 't „ kind in 't lighaam der Koninginne hadt voelen „ beweegen." Na 't hooren deezer getuigeniffen, zeide de Koning „ dat de Prinses van Deenemar„ ke, zekerlyk, by de verloffing zou tegenwoor„ dig geweest zyn, zo zy niet zwanger geweest „ ware, en, sedert eenigen tyd, haare Kamer „ niet gehouden hadt." Voorts, verklaarde hy zig zelven en de Koningin onbekwaam, tot zulk een vuil bedrog als waarvan sommigen hen verdagt hielden. Ook vraagde hy, of men de Koningin zelve ook begeerde te hooren; doch dit werdt noodeloos geoordeeld. De getuigeniffen werden, terstond, gedrukt (v); doch voldeeden 't gemeen niet, en allerminst zulken, die hielden, dat de Koningin waarlyk zwanger geweest was; maar, in Grasmaand, eene miskraam gehad hadt. Voor deezen, steunde de waarheid der geboorte alleen op de verklaaring der Vroedvrouwe, eene eenige Getuigen, en daarenboven Roomsch-Katholyk: 't welk haar getuigenis, by veelen, nog merkelyk verzwakte. De argwaan bleef dan duuren. De meesten meenden zelfs meer reden ge-

(u) BURNET *Vol.* I. *p.* 785.
(v) *See* a Pamphlet *intituled* At the Council-Chamber in Whitehall *Monday* 22 *of Oct.* 1688.

gekreegen te hebben, dan zy te vooren hadden, om de geboorte voor verdagt te houden (*w*). 1688.

Aanhangsel op de Verklaaring des Prinsen van Oranje.

Doch eer deeze getuigeniſſen nog belegd waren, hadt de Prins van Oranje, ziende den Koning een weinig veranderen van maatregels, een aanhangſel gevoegd by zyne Verklaaring, welk, den vierentwintigſten van Wynmaand, gedagtekend was. Hy gaf hierin te kennen „ dat hy; „ vernomen hebbende, hoe de uitrooijers van „ den Godsdienſt en verbreekers der vryheden „ van Groot-Britanje, ſedert de dagtekening „ zyner Verklaaringe, eenige daaden van wil„ lekeurige magt hadden verbeterd; doch hem „ te gelyk beſchuldigd, dat hy voorhadt, het „ Ryk te overweldigen; dienſtig gevonden „ hadt, verder te verklaaren, dat de magt, wel„ ke hy met zig bragt, niet geſchikt was naar „ zulk eene onderneeming. Dat de Engelſche „ Heeren en Edelen, die hem verzelden, en zig „ verder by hem voegen zouden, luiden waren „ van zo veel aanzien en trouwe, dat men hen, „ met geenen ſchyn, verdagt kon houden van „ deel te willen hebben aan zulk een' toeleg. „ Voorts, vertrouwde hy, dat elk ligtelyk vat„ ten zou, dat men zig weinig verlaaten kon op „ nieuwe beloften, daar de ouden zo menigmaal „ verbroken geweeſt waren. De voorgewende „ herſtelling der bezwaarniſſen was een bewys, „ dat men zig ſchuldig hieldt; doch kon, naar „ welgevallen, wederom ingetrokken worden. „ De grondſlag der bezwaarniſſen, de volſtrek„ te en willekeurige magt, werdt niet weggeno„ men, en kon ook niet weggenomen worden, „ door bloote bewyzen van gunſt, die loutere „ uit-

(*w*) Rapin *Tom.* X. *p.* 116-119. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 285, 286.

1688. „ uitwerkſels van vreeze waren; maar alleen,
„ door eene Verklaaring van het regt der on-
„ derdaanen, in een vry en wettig Parlement,
„ waaraan alleen hy alles verblyven wilde (x).

XVIII. De Staaten ſtellen de Vloot onder den Luitenant-Admiraal Herbert.

Doch de wederzydſche verklaringen van den Koning van Groot-Britanje en van den Prinſe, zynen Schoonzoon, ſtrekten alleenlyk, om de gemoeden te bereiden tegen den overtogt, die nu op handen was. De Admiraal Arthur Herbert was nu tot Luitenant-Admiraal-Generaal aangeſteld, zullende hy 't hoog bevel voeren onder den Prinſe, over den zeetogt. De Staaten hadden kleine genegenheid getoond, om hunne Vloot eenen Engelſchen Overſten toe te vertrouwen; doch men hadt hun verzekerd, dat dit het eenigſte middel was, om de Engelſche Vloot, over welke Herbert het opperbevel gehad hadt, tot den Prinſe te doen overkomen: waarop zy zig hadden laaten beweegen, om den Engelſchen Admiraal 't hoog gezag onder zyne Hoogheid op te draagen (y). Men hadt hen, wyders, ook overgehaald, om den Prinſe eene merkelyke ſom ter leen op te ſchieten, tot den aanſtaanden togt. Wy hebben, hiervoor (z), gemeld, hoe de Staaten, op den voorſlag van den Raadpenſionaris Fagel, die geheel in 's Prinſen vertrouwen was, vier millioenen hadden opgenomen, tot verſterking der Plaatſen langs den Ryn en den Yſſel. De zelfde Staatsdienaar bragt nu te wege, dat deeze penningen den Prinſe verſtrekt werden. Omtrent den aanvang van Wynmaand, hadden de Staaten berigt gekreegen, dat de Keurvorſt van Bran-

en verſtrekken den Prinſe vier millioenen.

(x) *Voiez* DU MONT *Corps Diplom. Tom.* VII. *P.* II. *p.* 204. *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 264.
(y) BURNET *Vol.* I. *p.* 774, 775.
(z) *Bladz.* 433.

Brandenburg van zins was, een Leger te voeren in 't Land van Kleeve, met welk hy aannam, de grenzen van den Staat, geduurende den Winter, te beſchermen. Hierdoor, werdt de zorg voor de Plaatſen langs den Ryn en den Yſſel minder noodig, van den kant der Staaten. Fagel verzogt, derhalve, dat de Staaten de vier millioenen, die hiertoe geſchikt waren, den Prinſe geliefden te leenen. En men wil, dat hy, om de Hollandſche Steden, in deezen gewigtigen voorſlag, te doen bewilligen, de voornaamſte Predikanten by zig ontbooden hadt, welken hy, met eenen ernſt en minzaamheid, die hem natuurlyk waren, hadt overtuigd „ dat hun Godsdienſt en Vaderland „ in zo groot een gevaar waren, dat niets dan de „ gelukkige uitſlag der onderneeminge op En„ geland beide behouden kon. De vervolging in „ Frankryk, de geweldenaaryen des Konings van „ Groot-Britanje konden hen, zeide hy, doen „ zien, wat deeze Landen te wagten hadden, „ als deeze twee Vorſten hun oogmerk eens be„ reikten. 't Zou dan gedaan zyn met den Gods„ dienſt en met de Vryheid van den Staat." Met zulke gevoelens vervuld, liet hy, zegt men, de Predikanten naar huis keeren: die, ſedert, het volk van den predikſtoel innamen, met gunſtige gedagten van 's Prinſen onderneeming (*a*). De Steden, en Amſterdam zelf (*b*), daar alle voorſlagen, waaraan veel gelds hangt, gemeenlyk, den meeſten tegenſtand ontmoeten, bewilligden in de leening. Sommigen werden, door 't belang van den Hervormden Godsdienſt, bewoogen. Anderen zagen op 't gevaar, welk deezen Staat ge-

1688.

De Raadpenſionaris Fagel werkt, door de Predikanten.

(*a*) Burnet *Vol.* I. *p.* 778, 779.
(*b*) *Voiez* Negociat. *du* Comte d'Avaux, *Tom.* V. *p.* 215.

1688. gedreigd werdt, door de naauwe verbindtenis tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje, en hielden, hierom, dienſtig voor den Staat, dat de Regeering van Groot-Britanje eenen Vorſt, zo zeer aan Frankryk verknogt, uit de handen gewrongen werdt. Kortom, alle de Leden van den Staat beſlooten, den Prinſe te onderſteunen (*c*). De algemeene Staaten verklaarden den uitheemſchen Gezanten in den Haage, op het einde van Wynmaand „ hoe 't weereldkundig ware, dat „ de Engelſche Natie, ſedert lang, geklaagd „ hadt, dat de Koning, door kwaade raadsluiden misleid, de grondwetten van den Staat „ zogt te vernietigen, den Roomſch-Katholyken Godsdienſt in te voeren, den Proteſtantſchen uit te rooijen, en alles te brengen onder „ een willekeurige Regeering. Dat zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, die, nevens zyne „ Gemaalin, zo veel deel hadt in den welſtand „ van Groot-Britanje, op 't aanhoudend verzoek van veele luiden van aanzien, beſlooten „ hadt, der Engelſche Natie de behulpzaame „ hand te bieden, 't welk, zyns oordeels, ook tot „ bevordering van 't welvaaren van deezen „ Staat ſtrekken kon. Dat de Prins, hiertoe, den „ byſtand der Staaten verzogt hadt. Dat deezen; in aanmerking genomen hebbende de „ naauwe vriendſchap en het byzonder Verbond tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje, „ waaruit te dugten ſtondt, dat deeze twee Mogendheden, uit redenen van Staat en haat tegen den Proteſtantſchen Godsdienſt, ligtelyk, zouden konnen bewoogen worden, om „ dee-

De Staaten verklaaren den uitheemſchen gezanten de redenen, om welken zy beſlooten hebben den Prins van Oranje te onderſteunen.

(*c*) Reſol. Gener. *Vener.* 8 *Octob.* 1688. *in de* Nouv. Zeel. *bl.* 253. BURNET *Vol.* I. *p.* 778, 779.

„ deezen Staat het onderſt boven te keeren, na 1688.
„ dat de Koning van Groot-Britanje zyn oog-
„ merk bereikt, en eene willekeurige Regeering
„ zou ingevoerd hebben in zyn Koningkryk; be-
„ ſlooten hadden, den Prinſe van Oranje eenige
„ ſchepen en Krygsvolk, ter hulpe, toe te ſtaan.
„ Dat zyne Hoogheid hun verklaard hadt,
„ geen inzigt altoos te hebben, om 't Ryk te
„ overweldigen, of den Koning van den Troon
„ te ſtooten; veel min, om de wettige Opvol-
„ ging te krenken, of de Roomſchgezinden te
„ vervolgen; maar alleen, om de verbroken
„ Wetten en Vryheden te herſtellen, door mid-
„ del van een vry en wettig Parlement; waar-
„ door, zo de Staaten hoopten, de ruſt en een-
„ dragt in 't Ryk zouden worden herſteld (*d*)."

De vrees, die de Staaten verklaarden te hebben, dat Frankryk en Groot-Britanje zig zouden vereenigen, om den Proteſtantſchen Godsdienſt en den Vereenigden Staat te onder te brengen, ſteunde, zo ſommigen willen, onder anderen, hierop, dat de Markgraaf van Caſtelmaine, Engelſche Gezant te Rome, den Kardinaal *Cibo*, eerſten Staatsdienaar van Innocent den XI., hadt gezogt te beweegen, om den Paus te raaden, dat hy zyne Majeſteit van Groot-Britanje verkoor, tot middelaar tuſſchen Frankryk en den Roomſchen Stoel; waarna, de twee Koningen zig naauw verbinden zouden, tot bevordering van de belangen der Kerke, en met het verdelgen van den Vereenigden Staat eenen aanvang maaken. Doch de Paus, wien dit ontwerp niet geviel, gaf 'er den Keizer kennis van, en deeze zou den voorſlag den Prinſe van Oranje heb-

Vrees der Staaten voor eenen toeleg om den Proteſtantſchen Godsdienſt te onder te brengen.

(*d*) Reſol. Gener. *Jovis* 28 *Octob.* 1688. *MS.*

1688. hebben medegedeeld (*e*). Sedert werdt zelfs, aan 't Hof van Weenen, met verzekering, verhaald, dat Frankryk en Groot-Britanje beide den Keizer, eenigen tyd geleeden, hadden gezogt te beweegen, om voor het Roomsch geloof te arbeiden en onzen Staat te laaten dryven: in welk geval, Frankryk het twintigjaarig Beſtand in eene vaſte Vrede veranderen, de Elzas te rug geeven, en zig niet meer moeijen zou met den twiſt over de Paltſiſche nalaatenſchap (*f*). Doch wat hiervan zyn moge; de Verklaaring der Staaten toonde ten duidelykſte, dat zy Frankryk en den Koning van Groot-Britanje mistrouwden, en den togt van zyne Hoogheid, naar hun vermogen, wilden onderſteunen. De vervolging der Hervormden in Frankryk, die nog aanhieldt, hadt ook de Predikanten en 't gemeen, al ſedert eenige jaaren, tot misnoegen verwekt tegen 't Franſche Hof. Zelfs waren 'er eenige Regenten van Amſterdam over geraakt geweeſt: vooral, na dat een groot getal van Amſterdamſche Koopluiden, by een Vertoog aan Burgemeeſteren, geklaagd hadden, dat hun handel in Frankryk veel leedt, door de vervolging, voor welke hunne vrienden aldaar bloot ſtonden (*g*). Ook veroorzaakte het veel gemors, dat Nederlanders van geboorte, die zig in Frankryk hadden nedergezet, niet dan met moeite, verlof verwierven, om het Ryk te mogen verlaaten (*h*): hoewel 'er, van tyd tot tyd, verſcheiden' ryke vlug-

(*e*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 124.

(*f*) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambaſſade *van* 1689. *f.* 100. *col.* 1. *MS.*

(*g*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* IV. *p.* 298, 308, 319. *Tom.* V. *p.* 155, 231, 260.

(*h*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* V. *p.* 193, 252, 303, 304. *Tom.* VI. *p.* 13, 287.

vlugtelingen weeken naar Holland (*i*), alwaar hunne nakomelingſchap nog bekend en in aanzien is. De Koopluiden en Handwerksluiden kwamen ook, in zulk eene menigte, herwaards, dat de Koning van Frankryk zelf, reeds in Wynmaand des voorleeden jaars, aan d'Avaux geſchreeven hadt „ dat het middel, waarvan hy „ zig hadt bediend, om zyn Ryk van wangeloof „ te zuiveren, mogelyk, erger zyn zou dan de „ kwaal (*k*)." Midlerwyl, vervulden deeze vlugtelingen de gemoeden der Landzaaten in 't gemeen met haat tegen Lodewyk den XIV. en tegen Koning Jakob, zynen Bondgenoot. En dit bevorderde de oogmerken des Prinſen van Oranje, die zelfs, in Oogſtmaand deezes jaars, door eenige Predikanten, wegens zynen yver voor den Hervormden Godsdienſt, plegtiglyk, bedankt was (*l*). 1688.

XIX. Dood van den Raadpenſionaris Fagel.

De Raadpenſionaris Fagel hadt, by den Prinſe en by 's Prinſen vrienden, en by de ingezetenen van deezen Staat in 't gemeen, veel eers ingelegd met het bewerken van het jongſte hertig en gewigtig beſluit der Staaten. Doch 't mogt hem niet gebeuren, den gantſchen uitſlag van 's Prinſen onderneeming te beleeven. Hy overleedt, omtrent zes weeken hierna, op den vyftienden van Wintermaand. Zyn Ampt van Raadpenſionaris werdt, terſtond na zyn overlyden, ſchoon zeer tegen 't gevoelen van Dordrecht, by voorraad, opgedraagen aan den Penſionaris van Haarlem, Meeſter *Michiel ten Hove* (*m*). 't Liep

(*i*) Negociat. *du* Comte D'Avaux, *Tom.* V. *p.* 267. *Tom.* VI. *p.* 93, 105.
(*k*) Negociat. *du* Comte D'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 102.
(*l*) Negociat. *du* Comte D'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 181.
(*m*) Reſol. Holl. 16, 17, 18, 21, 22 *Dec.* 1688. *bl.* 660, 662, 666, 670, 675. 4 *Jan.* 1689. *bl.* 5. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 166.

1688. Zyne afbeelding.

Liep nog aan, tot in 't volgende jaar, eer het vervuld werdt. De Raadpenſionaris Gaspar Fagel hadt, in zyn leeven, meer dan iemant anders, de gunſt en het vertrouwen bezeten van den Prinſe van Oranje, die veel verloor, by zyn overlyden. „ Hy was," ſchreef Burnet, die hem, van naby, gekend hadt „ zeer bedreeven in de „ Regten. Hy hadt eene duidelyke bevatting „ van zaaken, en een klaar en vaardig oordeel. „ Hy was welſpreekend; doch meer gemeenzaam, dan net van taale. In eene talryke Vergadering, kon hy de zaaken, gemeenlyk, naar „ zynen zin, tot een beſluit brengen. De Witt „ plagt zig, vervolgt hy, veel van hem te bedienen. Hy hadt de Staaten van Friesland, die 'er „ 't meeſt tegen waren, overgehaald, om in 't „ eeuwig Edict te bewilligen. Hy was, voor hy „ Raadpenſionaris werdt, Griffier der algemeene Staaten geweeſt, het voordeeligſte Ampt, „ ſchryft Burnet, in Holland. Voorts, was hy, „ vervolgt dezelfde Schryver, een vroom, deugdelyk man; doch te ſcherp en te hevig. Hy „ hadt wat te groote verbeelding van zig zelven. „ Moedig was hy, als alles voor den wind ging; „ maar, in moeilyke en netelige omſtandigheden, betoonde hy zo veel herts niet, als „ in eenen grooten Staatsdienaar vereiſcht „ werdt (*n*)." In een' van de veelvuldigen zyner Brieven, die my ter hand gekomen zyn, verklaart hy van zig zelven „ dat hy de zaaken van „ Regeeringe, en inzonderheid de buitenlandſchen weinig verſtondt (*o*):" 't welk, zo hy 't uit nedrigheid geſchreeven hebbe, bewyzen zou,

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 327.

(*o*) Miſſive *van den* Raadp. FAGEL aan Burgem. van Amſt. *van* 22 *Octob.* 1683. *MS.*

Mr. GASPAR FAGEL,
Raad-pensionaris van Holland.

A. Schouman del. naar 't Oriÿneel by den Heer Griffier Hendrik Fagel. J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

zou, dat hy niet zo verwaand was, als ſommigen ons willen doen gelooven. In de onlangs uitgegeven' *Handelingen* van den Graave d'Avaux, wordt hy, veelligt, laager geſteld, om dat zyne inzigten vierkant verſchilden van die van het Franſche Hof. 1688.

Omtrent het midden van Wynmaand, trokken de troepen op van de Mookerheide, en werden, de Maaze langs, benedenwaards, gevoerd naar de Vloote, die in Goeree lag (*p*). Op den zesentwintigſten, begon de wind uit den Oosten te waaijen, waarop zyne Hoogheid, terſtond, afſcheid nam van de hooge Vergaderingen in den Haage (*q*), en naar Hellevoetſluis vertrok. Teder en niet zonder traanen, van de zyde der Staaten, viel dit ſcheiden; ſchoon de Prins zyne gewoone deftigheid en onaandoenlykheid behieldt. Aan de algemeene Staaten betuigde zyne Hoogheid zyne erkentenis, voor de vriendſchap, die zy hem altoos hadden beweezen, hen verzoekende, daarin te willen volharden. Hy verklaarde, ernſtelyk „ dat hy hun gerrouwelyk „ gediend, en altoos 's Lands beſt voor oogen „ gehad hadt. Hy prees hun den Vorſt van Waldek aan, om, in zyn afwezen, het opperbevel te voeren over de Krygsmagt van den „ Staat; ſchoon Friesland en Groningen voor „ den Prinſe van Naſſau ſtemden. Hy nam God „ tot getuige, dat hy naar Engeland toog, met „ geene andere oogmerken, dan die hy, in zyne Verklaaring, hadt opengelegd. Hy wiſt „ niet, wat God met hem voorhebben mogt; „ doch

XX. De Prins neemt afſcheid van de Staaten.

(*p*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 274. Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom* VI. *p.* 271, 272.
(*q*) Reſol. Holl. 26 *Octob.* 1688. *bl.* 595.

1688. „ doch indien hem iets menſchelyks mogt over-
„ komen, beval hy de Prinſes, zyne Gemaalin,
„ aan der Staaten zorge, hun verzekerende,
„ dat zy dit Land, als haar Vaderland, bemin-
„ de. Ten beſluite, prees hy den Staaten de
„ eendragt aan, in eenen tyd, waar in zy, naar
„ alle waarſchynlykheid, den eerſten en felſten
„ aanval des gemeenen vyands zouden te wag-
„ ten hebben: hun, voorts, Gods zegen over
„ hunne Regeeringe hertelyk toewenſchen-
„ de (r)." Van de Vergadering van Holland, nam hy een diergelyk afſcheid, haar in 't byzonder dankende, voor 't gene hy, van haar, zo wel geduurende zyne minderjaarigheid, als naderhand, genooten hadt, en betuigende, dat hy hoopte op betere gelegenheid om het te erkennen, dan hy tot nog toe gehad hadt (s). De volgende dag was een algemeene Bededag door alle de Geweſten, waarin 's Hemels zegen, over 's Prinſen onderneeming, als ſtrekkende tot behoudenis van den Proteſtantſchen Godsdienſt, met vuurigen ernſt, afgebeden werdt. De Prins, dien dag, te Hellevoetſluis, en den volgenden, in den Briele gekomen zynde, ging daar aan boord van 't Schip den Briel, een Fregat van dertig ſtukken, gevoerd door Kapitein *van Eſch*. By hem bevonden zig de Luitenant-Admiraal Willem Baſtiaanszoon Schepers en de Vice-Admiraal Graaf van Styrum. Op den negenentwintigſten, liep de gantſche Vloot in zee. De Admiraal Herbert geboodt de voor-, de Luitenant-Admiraal Kornelis Evertſen de agterhoede. De Prins zeil-

De Prins gaat ſcheep.

De Vloot loopt in zee.

(r) BURNET *Vol.* I. *p.* 782. *Voiez* Negociat. *de* Comte D'AVAUX, *Tom* VI. *p.* 304, 307.
(s) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 256.

zeilde in 't midden, voerende zyn wapen in de vlagge, om welk deeze woorden ſtonden, *voor den Proteſtantſchen Godsdienſt en de Vryheden van Engeland.* Onder aan, las men het woord van den Huize van Naſſau, *Je maintiendrai*, dat is, *Ik zal 't handhaaven* (*t*). Den volgenden dag, keerde de wind naar 't Noorden en naar 't Noordweſten, daar hy ſtaan bleef. Groot gevaar liep toen de Vloot, die genoodzaakt was, digt byeen te blyven, en egter niet te na aan elkanderen te komen. Den eenendertigſten, in den nademiddag, werdt het teken gegeven, om te rug te keeren; gelyk geſchiedde. Op den eerſten van Slagtmaand, kwam het grootſte deel der Vloote wederom binnen: daarna alle de overige ſchepen; van welken eenigen zo geweldig geſlingerd geweeſt waren in den ſtorm, dat zy, ontlaaden zynde, terſtond zonken. Ook waren 'er vyfhonderd, ſommigen ſchryven negenhonderd (*u*) paarden geſtorven, by gebrek van lugt. Voorts, was 'er, in zee, niet één ſchip vergaan, en meer niet dan één man, in den ſtorm, overboord geſlaagen. Maar 't ſchip Gorinchem, gevoerd door Kapitein Brakel, van de Vloote afgedreeven tot op de Engelſche kuſt, hadt een' Engelſchen Viſſcher gepreid, wien de Kapitein afgevraagd hadt, *of 'er geen oproer in 't Land ware?* daarby voegende, *dat 's Prinſen Vloot uitgeloopen was, en haaſt ſtondt te volgen.* De Viſſcher verſpreidde deeze tyding, terſtond; doch verwekte 'er groote ongeruſtheid door onder 's Prinſen vrienden, met naame onder 't Krygsvolk, die toe-

1688.

wordt, door tegenwind, genoodzaakt te keeren.

(*t*) Rapin *Tom.* X. *p.* 124.
(*u*) Negociat. *du* Comte d'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 314.

1688. toenam, toen de Vloot niet opkwam (*v*). In Frankryk en in Engeland, hieldt men 't verlies, welk zy geleeden hadt, veel grooter geweeſt te zyn dan waar was (*w*). Ook wil men, dat de Staaten verſpreiden lieten, hoe de Vloot zo veel geleeden hadt, dat de togt tot het voorjaar zou moeten uitgeſteld worden. En dit gerugt bragt te wege, dat de toeruſtingen in Engeland flaauwer voortgezet werden. Ook herriep de Koning eenige gunſten, die hy, te vooren, verleend hadt (*x*).

Zy loopt wederom uit.

Doch de Staaten ſtelden zulk eene vaardige orde op het voorzien der Vloote (*y*), dat zy, tegen den avond van den elfden van Slagtmaand, met een' ſterken Ooſt-Noord-Ooſten Wind, andermaal, in zee liep (*z*). Terwyl zy nog te Hellevoetſluis lag, hadden Wildman en eenige anderen gedreeven, dat Herbert, met de meeſte Oorlogsſchepen, vooruit zeilen moeſt, om 's Konings Vloot aan te taſten, te ſlaan, of binnen de havens te jaagen: waarna de landing veiliger zou konnen geſchieden. Doch de Prins en Schomberg oordeelden „ dat het jaargetyde „ zo verre verloopen was, dat men, langer „ ſammelende, den toeleg zou moeten opgeeven. Ook zouden de twee Vlooten lang in „ elkanders gezigt leggen konnen, zonder ſlaags „ te raaken, al ware 't ſchoon, dat zy beide „ den ſlag zogten; en veel langer nog, wanneer eene van beide dien zogt te vermyden. „ Men kon het Leger, en inzonderheid de paarden,

(*v*) N. Witsen Byzonder Verbaal der Ambaſſade *van* 1689. *f.* 196. *col.* 2. *MS.*
(*w*) Burnet *Vol.* I. *p.* 782, 783.
(*x*) Rapin *Tom.* X. *p.* 125.
(*y*) Burnet *Vol.* I. *p.* 783.
(*z*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 288.

„ den, niet lang op zee houden, en 't viel niet 1688.
„ ligt, de paarden, zo lang de Vloot voor anker
„ lag, aan den wal, en daarna, met den ver-
„ eiſchten ſpoed, wederom ſcheep te brengen.
„ De wind hadt nu zo lang uit den Weſten ge-
„ waaid, dat men te wagten hadt, dat hy haaſt
„ naar 't Ooſten keeren zou, en wanneer dit
„ gebeurde, moeſt men geen' tyd verzuimen;
„ maar terſtond zee kiezen. 't Stondt anders te
„ dugten, dat de Ooſten-wind, eenige dagen
„ agtereen ſtyf doorwaaijende, den ſtroom zou
„ doen bevriezen, en den togt, voor den gant-
„ ſchen Winter, beletten." En deeze redenen waren gewigtig genoeg, om tot het vertrek der gantſche Vloote te doen beſluiten. In 't eerſt, poogde men, volgens het voorig beſluit van in 't Noorden te landen, Noordwaards aan te zeilen; doch Van Eſch, die den Prins aan boord hadt, bleef, onvoorzigtiglyk en tegen laſt, een ty te lang leggen; waarna het wenden van den wind den togt naar 't Noorden onmogelyk maakte. Doch zyne Hoogheid heeft, naderhand, aan deeze onvoorzigtigheid, 't gelukken van den aanſlag toegeſchreeven; die, dagt hy, verbrod zou geweeſt zyn, zo men in 't Noorden geland hadt (*a*); alzo, gelyk wy terſtond zien zullen, Koning Jakob een deel zyns Legers derwaards hadt doen trekken, om den Prinſe tegen te ſtaan. De wind blies zo ſtyf uit den Ooſten, dat 'er, des anderendaags, tegen den middag, een teken gegeven werdt, om Weſtwaards te wenden. De zelfde Ooſten-wind belette der Koningklyke Vloote, die in Gunfleet voor anker lag, het uit-

(*a*) N. Witsen Byzonder Verbaal der Ambaſſade *van* 1689. *f.* 188. *col.* 3. *MS.*

1688. uitloopen. Op den dertienden, zeilde de Vloot der Staaten het Kanaal in, en voorby de Engelſche. Tuſſchen Douvres en Calais, hieldt zyne Hoogheid Krygsraad, en de Hiſtoriefchryver DE RAPIN THOYRAS, die zelf op de Vloote was, roemt zeer het verrukkelyk gezigt, welk een getal van vyf- of zeshonderd ſchepen gaf, in deeze enge zee (*b*). Men beſloot, hier, in Torbai, de beſte haven in Engeland om Ruitery te ontſcheepen, en gelegen aan de Zuidweſt-kuſt van 't Ryk, aan land te treeden. De Prins zou gaarne, den volgenden dag, zynde den dag, waarop hy gebooren en getrouwd was, aan land getreden zyn, meenende hy, dat het Krygsvolk, hierin, een gunſtig voorteken vinden, en ſterker tot zynen dienſt aangemoedigd worden zou. Doch de Engelſchen oordeelden, dat men, op den vyftienden, den dag der ontdekkinge van 't Buspoeder-verraad, behoorde te landen. Ook viel 't zo uit. Op den veertienden, zeilde de Vloot voorby 't Eiland Wight. De Prins nam toen den voortogt, met zyn Fregat. Men hadt voor, een gedeelte van 't volk, te Torbai, een gedeelte, te Dartmouth, wat verder weſtwaards gelegen, aan land te zetten. Doch 't geweld van den wind, of een misſlag der Engelſche Lootsluiden bragt te wege, dat de Vloot, den gantſchen nagt door gezeild hebbende, zig, met het aanbreeken van den dag, bevondt voorby Torbai en Dartmouth. De wind was toen wel zo ſterk niet; doch waaide nog uit den Ooſten, zo dat men geenen anderen ſtaat maakte, dan om Plymouth, of veelligt wel Falmouth, of eenige andere onbekwaame plaats om te landen, te zullen

komt in 't Kanaal.

raakt Torbai, daar men dagt te landen, voorby.

(*b*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 127.

ſen moeten inloopen. Doch Plymouth ſtondt in bewaaring van den Graave van Bath, van wien nog getwyfeld werdt, of hy 's Prinſen zyde wel kiezen zou. De Vloot bevondt zig, derhalve, in merkelyk gevaar. Ruſſel kwam, met groote verbaasdheid, by Doktor Burnet, dien de Prins voor Kapellaan medegenomen hadt, hem vermaanende tot bidden, alzo alles verlooren was. Doch kort hierna ging de wind leggen. Vervolgens, zwaaide hy, gelukkiglyk, naar 't Zuiden, en voerde de Vloot, in vier uuren tyds, behouden in de haven van Torbai, daar 't gantſche Leger, nog voor den nagt, die niet koud was, ontſcheept werdt (*c*). Zyne Hoogheid en de Maarſchalk van Schomberg hadden zo dra geen' voet aan land gezet, of zy bedienden zig van de paarden, die de Landſtreek uitleverde, en zagen de Legerplaats uit, voor 't voetvolk. Burnet vervoegde zig, zo haaſt mogelyk, by den Prinſe, die, toen vrolyker dan naar gewoonte, hem vraagde „ of hy nu nog de *Predeſtinatie* niet „ gelooven zou?" waarop de Doctor hernam, „ dat hy altoos zou gedenken aan de Godde„ lyke voorzienigheid, die, in deeze gelegen„ heid, zo blykbaar over hen geweeſt was." Des anderendaags, werden de paarden ontſcheept, op eene zeer bekwaame plaats, even beneden het Dorp Broxholm, daar 't ſtrand goed was, en de dieren maar omtrent twintig roeden verre behoefden te zwemmen. Het Leger trok toen, terſtond, op naar Exeter, met regenagtig weder en door ongemakkelyke wegen. 't Was, des morgens, dood ſtil geweeſt, 't welk het ontſcheepen der paarden zeer bevorderd hadt.

1688.

Verlegenheid op de Vloote.

De wind keert, en voert de Vloot in Torbai.

't Krygsvolk wordt ontſcheept.

Ook de paarden.

Het Leger trekt op naar Exeter.

Doch

(*c*) Miſſive *van den* Amb. VANCITTERS *van* $\frac{6}{16}$ *Nov.* 1688. *MS.*

1688. Doch met den middag, ſtak 'er een hevige ſtorm op uit den Weſten, die den togt naar Exeter moeilyk maakte, maar, van eenen anderen kant, veel toebragt, tot beveiliging der Vloote. De Koning, iet vernomen hebbende van 's Prinſen toeleg om in 't Noorden van Engeland te landen, hadt een groot deel zyns Legers derwaards doen trekken, en ſtelde, toen hy vernam, dat zyne Hoogheid weſtwaards gezeild was, zyne eenigſte hoop op de Vloot onder den *Graave van Dartmouth*, dien hy vertrouwde, dat 's Prinſen ſchepen aantaſten, en hem de landing beletten zou. Doch wy hebben gezien, hoe 's Konings Vloot, door tegenwind, in Gunfleet opgehouden zynde, den Prins met de zyne hadt moeten laaten voorby zeilen. Nu was Dartmouth, met den zelfden wind, die den Prins naar Torbai gevoerd hadt, uitgeloopen, en tot aan Wight genaderd, op den zelfden tyd, *als* de Prins optrok naar Exeter. Doch de Weſtelyke ſtorm, die toen opſtak, verhinderde Dartmouth, in 't voortzetten der reize. Hy deedt zyn beſt, om, tegen den wind op, voort te komen: maar zyne Vloot leedt zo veel, in deezen ſtorm, dat zy, na eenige dagen, in Portsmouth moeſt inloopen, en buiten ſtaat bevonden werdt, om dit jaar meer dienſt te doen (*d*).

's Konings Vloot kan, door tegenwind, die des Prinſen niet agterhaalen.

XXI. 's Konings Leger komt te Salisbury.

De Prins toefde te Exeter tien dagen, met zyn Leger; terwyl zig, van dag tot dag, eenige Engelſche Heeren by hem voegden. De Koning hadt, zo dra hy tyding kreeg van 's Prinſen landing in Torbai, zyn Leger, uit meer dan dertigduizend man beſtaande, doen trekken naar Salisbury, van waar hy eenige manſchap afzondt

(*d*) BURNET *Vol.* I. *p.* 787-790. RAPIN *Tom.* X. *p.* 127, 128.

zondt naar Portsmouth. Zyne Hoogheid brak, eerlang, van Exeter op, den weg inslaande naar Salisbury. De Engelsche Grooten, die zig by hem bevonden, hadden, ondertusschen, een Verbond opgesteld en getekend, waarby zy den Prinse beloofden by te staan. Het werdt, terstond hierna, wyd en zyd verspreid, en door veelen getekend. Terwyl 's Prinsen Leger op weg was naar Salisbury, kwamen 'er, van tyd tot tyd, eenige Oversten en soldaaten uit 's Konings Leger tot hem over. Ook namen eenige Grooten, in verscheiden' Gewesten des Ryks, de wapenen op, ten zynen behoeve: De Koning, op den negenentwintigsten van Slagtmaand, in persoon, te Salisbury gekomen, vernam, met de uiterste verbaasdheid, uit den Graave van Feversham, die 't Leger geboodt, dat verscheiden' der voornaamste Krygsbevelhebberen weigerden hem te dienen, tegen den Prinse van Oranje. Des anderendaags, verlieten de Heer *Joan Churchill*, die naderhand Hertog van Marlborough werdt, en verscheiden' andere luiden van naame 's Konings zyde. De Koning, niet weetende, op wien hy zig langer verlaaten zou, keerde toen te rug naar Londen. Hier, vernam hy, dat Prins George van Deenemarke, zyn Schoonzoon, de Hertog van Ormond en andere Grooten ook tot 's Prinsen zyde waren overgegaan. De Prinses Anna zelve verliet, insgelyks, het Hof, weinige dagen na haaren Gemaal. De Prins van Oranje was, midlerwyl, gekomen tot Sherborn, van zins om, of voort te trekken naar Salisbury, of af te wyken naar Bristol, naar dat 's Konings Leger, dat nog veel sterker was dan dat van zyne Hoogheid, zig

1688.

Hy zelf, insgelyks.

Eenigen zyner bevelhebberen en soldaaten gaan over tot den Prinse. Ook de Prins en Prinses van Deenemarke.

1688. zou gedraagen. Men boodſchapte, ten deezen tyde, den Maarſchalk van Schomberg, dat de Koning in aantogt was, om den Prinſe ſlag te leveren: waarop hy koeltjes antwoordde, *indien 't ons gelegen komt.* Hieruit werdt afgenomen, dat zyne Hoogheid voorhadt te wagten op 't verloopen van 's Konings Leger, waarvan hy zig genoegzaam verzekerd hieldt. Maar op de tyding, dat de Koning naar Londen gekeerd, en 't Leger naar Reading geweeken was, trok hy voort, tot aan Salisbury. Ondertuſſchen, hadt de bevelhebber van Portsmouth, de Graaf van Bath, zig ook voor den Prinſe verklaard, en de Vloot, die zyne Hoogheid hadt overgevoerd, in de Haven ontvangen, daar zy veilig overwinteren kon. Geheele Steden en Gewesten verklaarden zig, eerlang, voor een vry en wettig Parlement, volgens de meening van zyne Hoogheid, in zyn *Manifeſt* uitgedrukt. De Koning, niet weetende werwaards hy zig wenden zou, beſloot, eindelyk, ook, een Parlement te vergaderen, en met den Prinſe in onderhandeling te treeden: 't welk hy, te vooren, met verontwaardiging, van de hand geweezen hadt (*e*). Omtrent deezen tyd, vervoegde zig by den Prinſe de Ambaſſadeur van Citters, die, na dat 's Lands Vloot uitgeloopen was, eene geheele maand, in huis hadt moeten zitten, zonder dat hem iemant byna hadt durven bezoeken (*f*). De Koning was ten hoogſten op hem verſtoord, om dat hy hem, tot op 't laatſte toe, verzekerd hadt van de genegenheid der Staa-

's Konings Leger wykt.

De Prins komt te Salisbury.

(*e*) Miſſive *van den* Amb. VAN CITTERS *van* $\frac{2}{12}$ *Oct.* 1688 *MS.*

(*f*) Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{11}{22}$ *Octob.* $\frac{20}{30}$ *Nov.* 1688. *MSS.*

Staaten en des Prinſen van Oranje voor zyne Majeſteit (g). Zyne Hoogheid was reeds op weg naar Londen, toen 's Konings Gemagtigden hem bekend maakten, dat zyne Majeſteit een Parlement beroepen, en met den Prinſe de middelen beraamen wilde, om de Vryheid van het zelve te verzekeren. De Prins ſloeg hun voor, „ dat men de Papiſten ontwapenen, en van „ hunne ampten verlaaten moeſt; dat men de „ Afkondigingen tegen zynen Perſoon moeſt „ intrekken; dat de Tour in bewaaring van den „ Lord Major geſteld moeſt worden; dat, zo „ zyne Majeſteit te Londen blyven wilde, ter„ wyl het Parlement gehouden werdt, de Prins „ aldaar ook zou mogen blyven, met eene e„ ven ſterke Lyfwagt; dat zy, anders, op eenen „ gelyken afſtand van Londen, zouden moeten „ toeven: van welke Stad, de beide Legers zig „ ook, tot op dertig Engelſche mylen, zouden „ moeten afhouden; dat men geene vreemde „ troepen in 't Ryk zou doen komen;" en eenige diergelyke punten, welken de Koning zelf zo redelyk vondt, dat hy niet nalaaten kon, te bekennen, dat hyze zo gemaatigd niet verwagt hadt. 't Scheen, derhalve, dat men tot een vergelyk zou gekomen zyn. De Koning verſchoof zyn beſluit, ſlegts eenen dag. Doch des nagts, liet hy zig, door zyne Roomſche Raadsluiden, en door de Koninginne, beweegen, om 't Ryk te verlaaten, en naar Frankryk te wyken. De Koningin nam, nevens den Prinſe van Walles, de reis aan, tuſſchen den negentienden en twintigſten

1638. De Koning treedt met hem in onderhandeling.

De Koningin wykt naar Frankryk.

(g) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Ambaſſade van 1689. f. 16. col. 1 & f. 18. col. 3. MS.

1688. tigſten van Wintermaand (*b*). De Koning volgde haar, den volgenden nagt. Hy tradt te Whitehall, vermomd, in eene ſchuit, van drie perſoonen verzeld, ſmeet, in 't overvaaren van den Theems, 't Groot Zegel in den ſtroom, en begaf zig, terſtond, naar den zeekant, by Feversham, daar een Viſſchers pink gereed lag, om hem, of naar Frankryk, of aan boord van een Fregat, welk derwaards zeilreede lag, te voeren (*i*).

De Koning volgt haar.

XXII. Men nodigt den Prins van Oranje naar Londen.

Men kreeg, te Londen, zo dra geen kennis van 's Konings vlugt, of eenige Heeren, Geestelyken en Weereldlyken, ten getale van omtrent dertig, nevens de Wethouders van Londen, vergaderd zynde, beſlooten de zyde des Prinſen van Oranje te kiezen, en hem, hiervan, op ſtaande voet, kennis te geeven. Ten zelfden tyde, werdt hy, door den Raad der Stad Londen, derwaards genodigd. De Graaf van Feversham hadt, ondertuſſchen, op 's Konings laſt, het Leger afgedankt, welk zig, terſtond, verſpreidde; doch door den Prinſe van Oranje en door de Heeren, die te Londen zaten, zo veel hun mogelyk ware, byeen gehouden werdt. Ondertuſſchen, was de Koning, dien men hieldt reeds buiten 't Ryk te zyn, door eenige Viſſchers van Feversham, ontdekt in de pink, voor eenen Prieſter of Jezuit aangezien, en zeer onwaardiglyk gehandeld (*k*), tot dat de Konſtabel der Plaatſe hem bekend maakte. De *Graaf van Win-*

(*b*) Miſſive *van den* Amb. VAN CITTERS *van* $\frac{17}{27}$ *Dec.* 1688. *MS.*

(*i*) BURNET *Vol.* I. *p.* 790-796. RAPIN *Tom.* X. *p.* 128-143, 156.

(*k*) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Ambaſſade *van* 1689. *f.* 13. *col.* 3. *f.* 14. *col.* 1-4. *MS. See alſo* N. TINDAL Continuat. *of* RAPIN *Vol.* I. [*or.* XVI.] *Introd. p.* LXXXVIII. *Not.* (1).

Winchelſea haalde hem, daarna, over, om weder te keeren naar Londen, daar hy, den zesentwintigſten, te rug kwam, en onder 't luiden der klokken met groote toejuichingen van 't gemeen ontvangen werdt (*l*). De Prins, reeds op weg naar Londen, zondt, toen hem berigt werdt, dat zyne Majeſteit derwaards wedergekeerd was, hem drie Heeren toe, om hem te bidden, dat hy zig naar Ham, een Landhuis der Graavinne van Lauderdale, begeeven wilde. Ten zelfden tyde, deedt hy een Regement naar Londen trekken, welk zig van de Paleizen van S. James en Whitehall meeſter maakte. De Koning, die zig te Whitehall bevondt, bleef, den volgenden nagt, in de magt van 't Krygsvolk des Prinſen. Ten een uur na middernagt, kwamen de drie Heeren te Whitehall, en deeden hunnen voorſlag aan den Koning (*m*); die, alleenlyk kwalyk neemende dat men hem gewekt hadt (*n*), verklaarde, dat hy liever naar Rocheſter dan naar Ham begeerde te vertrekken: waarin de Prins, die reeds te Windſor gekomen was, nog dien zelfden nagt, bewilligde. Op den agtentwintigſten van Wintermaand, vertrok de Koning naar Rocheſter, en dien zelfden dag kwam de Prins van Oranje te Londen, zynen intrek neemende in 't Paleis van S. James. De Koning vertoefde te Rocheſter ſlegts tot den tweeden van Louwmaand des jaars 1689, wanneer hy, des nagts tuſſchen drie en vier uuren, uit zyne ſlaapkamer ſloop, te paard ſteeg, en, wederom van niet meer dan drie perſoonen vergezeld,

1688. De Koning komt aldaar te rug.

De Prins maakt zig meeſter van Whitehall en S. James.

De Koning wykt, eindelyk, naar Frankryk.

(*l*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 17. *col.* 1. *MS.*
(*m*) Miſſive *van den* Amb. van Citters *van* $\frac{17}{27}$ *Dec.* 1688. *MS.*
(*n*) N. Witsen Byzond. Verbaal, *f.* 4. *c.* 1, 2, 3. *f.* 12. *c.* 4. *MS.*

1688. zeld naar den zeekant reedt (*o*), daar hy in een klein Fregat ſtapte, welk hem, gelukkiglyk, naar de Haven van Ambleteuſe voerde: vanwaar hy, den zevenden, te S. Germain aankwam. Hy hadt, by zyn vertrek van Rocheſter, een eigenhandig geſchrift op de tafel gelaaten, waarin hy verklaarke, tot wyken bewoogen geworden te zyn, doordien de Prins van Oranje toeleide op zyne vryheid (*p*). Ook was 't waar, dat zyne Hoogheid eerſt laſt gegeven hadt om hem te bewaaren. Doch daarna liet hy, door den Heere *Schaap*, boodſchappen, dat men zyn vertrek wel oogluikende gedoogen mogt. Midlerwyl, hadt Koning Jakob, door de derde en vierde hand, doen onderſtaan, wat men met hem voorhadt. Men berigtte hem, ſchoon 'er niets aan was, dat zyne Hoogheid vier Regters hadt aangeſteld. En men wil, dat hem, die zig te binnen bragt wat zynen Vader overgekomen ware, hierop, zulk een angſt aanging, dat hy beſloot het Ryk te verlaaten (*q*).

XXIII. De Koning van Frankryk verklaart den Staaten den oorlog.

Ondertuſſchen, hadt men, in de Vereenigde Geweſten, de behouden' overkomſt van zyne Hoogheid en den voorſpoedigen voortgang zyner onderneeminge, met veel genoegen, verſtaan. Doch de vreugde, die kleinen en grooten gevoelden, verminderde niet weinig, op de tyding, die men, ten deezen tyde, uit Frankryk ontving. De Koning hadt, wederom, gelyk in 't voorjaar, beſlag gelegd op alle de ſchepen: doch hy deedt nu, daarenboven, het Boots-

(*o*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{25\ Dec.\ 1688.}{5\ Jan.\ 1689.}$ *MS.*

(*p*) BURNET *Vol.* I. *p.* 796-802, 804. RAPIN *Tom.* X. *p.* 146-151. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 312-314.

(*q*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 19. *col.* 4. *MS.*

Bootsvolk in de gevangenis ſmyten. Ook zondt hy verſcheiden' Kaapers van Duinkerken en elders in zee (r). Met het begin van Wintermaand, deedt hy, door eenig Krygsvolk, omtrent tien Dorpen in de Meierye van 's Hertogenboſch in den brand ſteeken. Hierop volgde eene Oorlogsverklaaring aan de Staaten, die den zesentwintigſten van Slagtmaand getekend was. D'Avaux hadt den Koning, zynen Meeſter, al ſedert eenigen tyd, ſterk aangezet, om de Staaten te beoorloogen (s). Maar 't was, tot nu toe, uitgeſteld. Doch 't verleenen van onderſtand tot den inval in Engeland werdt, dat vreemd ſcheen, niet gerekend, onder de beweegredenen tot deeze Oorlogsverklaaring. De Koning zeide, alleenlyk „ hoe „ hy; gehoopt hebbende, dat de algemeene „ Staaten der Vereenigde Geweſten, die zo „ veel drift getoond hadden, om het twintig- „ jaarig Beſtand te doen ſluiten, geen' minder „ yver zouden getoond hebben, om het te „ handhaaven; daarentegen, vernomen hadt, „ dat zy buitengewoone wervingen deeden, „ en met eenige Duitſche Vorſten aanſpanden, „ om den Kardinaal van Furſtemberg te ver- „ ſteeken van het Keurvorſtendom van Keu- „ len. Dat hy gezogt hadt hen hiervan af te „ maanen, door zynen Ambaſſadeur, den Gra- „ ve d'Avaux; doch dat zy, ſedert, hun Leger „ onder den Vorſt van Waldek hadden gevoegd „ by dat dier Vorſten, welken zig verbonden „ hadden tegen den Kardinaal. Dat zulks zy- „ ne Majeſteit hadt doen beſluiten, om den „ voor- 1688.

(r) Negociat. du Comte d'Avaux, *Tom.* VI, *p.* 326, 330, 331.
(s) Negociat. du Comte d'Avaux, *Tom.* VI. *p.* 252, 274, 278.

1688. „ voornoemde Staaten den oorlog te verklaaren,
„ te water en te lande, en allen handel met dezel-
„ ven te verbieden (*t*)." De Koning van Frankryk deedt, terſtond na 't afkondigen deezer Oorlogsverklaaringe, den Ambaſſadeur van Starrenberg bewaaren, door eenen Edelman. De Graaf d'Avaux, wien men vrygeleide geweigerd hadt, ten ware zulks ook aan den Heere van Starrenberg werdt bezorgd (*u*), werdt, hierop, ook onder bewaaringe geſteld van den Kapitein *Wolfſen*, en weinige dagen daarna, naar de grenzen der Spaanſche Nederlanden, uitgeleid. De Heer van Starrenberg kwam toen ook te rug (*v*). Doch eer wy verhaalen, wat op deeze Oorlogsverklaaring gevolgd zy, moeten wy nog eens naar Engeland keeren, en den verderen uitſlag van 's Prinſen onderneeming, beknoptelyk, ontvouwen.

XXIV. De Grooten en Leden der laatſte Parlementen verzoeken, dat de Prins eene *Conventie* beſchryve.

De Prins, zyne openlyke intrede in Londen gedaan hebbende op den negenentwintigſten van Wintermaand, ontboodt, twee dagen laater, de *Pairs* of Grooten, die zig in deeze Stad bevonden, by zig, hun vermaanende te raadpleegen op de beſte middelen, om een vry Parlement ſamen te roepen. Deezen, oordeelende, dat hun, na dat de Koning 't Ryk verlaaten hadt, 't bewind der Regeeringe toekwam, baden, na eenig beraad, den Prinſe, dat hy 't op zig neemen, en eene *Conventie* of Samenkomſt beſchryven wilde. Met deezen naam, hadt men, ten tyde der herſtellinge van Karel den II., benoemd een Parlement, welk, niet op de gewoonly-

(*t*) Reſol. Holl. 7 *Dec.* 1688. *bl.* 639. *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 212. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 196.
(*u*) Reſol. Holl. 7, 10 *Dec.* 1688. *bl.* 640, 649.
(*v*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 198.

lyke wyze, noch door eenen Koning, byeen geroepen was. Zyne Hoogheid ontboodt, hierop, zo veele Leden der drie laatſte Parlementen, als 'er te vinden waren; die hem het zelfde verzoek deeden. De Prins begeerde tyd van beraad tot 's anderendaags, zynde den zevenden van Louwmaand des jaars 1689, en nam toen aan, de Conventie te zullen beſchryven. Terſtond hierna, zondt hy den Ambaſſadeur van Frankryk, die, onlangs, om zig voor 's volks woede te beveiligen, geld te grabbelen geſmeeten, en openlyk op 's Prinſen gezondheid gedronken hadt (*m*), een bevel, om 't Ryk, binnen vierentwintig uuren, te ruimen. Ook beveſtigde hy alle de Amptenaars, de Papiſten uitgezonderd, tot op de Vergadering der Conventie, die, tegen den eerſten van Sprokkelmaand ouden, dat is, den elfden nieuwen Styl, vaſtgeſteld was. Op den negenden van Louwmaand, zynde een' Zondag, woonde de Prins den dienſt by, in de Kapelle van S. James, en ontving 'er 't Avondmaal, uit handen van den Biſſchop van S. Aſaph, naar de wyze der Engelſche Kerke. Midlerwyl, geſchiedde de verkiezing van de Leden der Conventie, met alle bedenkelyke vryheid, zonder dat de Prins zig eenige moeite gaf, om den een' voor den anderen te doen benoemen. Zelfs hadt hy belaſt, dat het Krygsvolk zig houden moeſt, op zekeren afſtand van de Plaatſen, daar de Verkiezingen geſchiedden. De Conventie, vroeger dan men verwagt hadt, te weeten, op den tweeden van Sprokkelmaand, byeengekomen zynde, ver- 1689. De Conventie komt ſamen.

(*m*) N. Witsen byzonder Verhaal der Ambaſſade *van* 1689. *f.* 11. *col.* 3. *MS.*

1689. vermaande de Prins haar, in eenen brief (*y*), om den Godsdienſt, de Wetten en de Vryheden des volks te veſtigen, op onwrikbaare gronden. Ook vind ik, elders, gemeld, dat men, aan de deur der Vergaderplaatſe, gedrukte briefjes uitreikte, om den Leden in te boezemen, wat men gaarne geſtemd hadt (*z*). Beide de Kamers beſlooten, in de eerſte plaats, den Prins te bedanken, voor den gewigtigen dienſt, dien hy 't volk, tot hiertoe, gedaan hadt. Voorts, bevalen zy, eenen plegtigen dankdag te houden, voor de verworven verloſſing, en, in de Kerken, met naame, voor den Prinſe van Oranje te bidden. Koning Jakob ſchryft 'er aan. Koning Jakob, voorziende 't gene 'er gebeuren zou, ſchreef aan zyne Raaden, die te Londen gebleeven waren, dat hy van zins was, in 't kort, te rug te keeren in 't Ryk, en een vry Parlement te beroepen. Kort hierop, zondt hy ook brieven aan de beide Kamers der Conventie, waarin hy eene algemeene Vergiffenis beloofde, zelfs aan zulken, die hem verraaden hadden, eenige weinigen uitgezonderd. Doch men weigerde deeze brieven te openen: 't welk den Koningsgezinden zeer hard ſcheen (*a*).

XXV. De Gemeenten ſtemmen dat, Koning Jakob van 't Ryk afgeſtaan hebben-

't Leedt niet lang, of de Kamer der Gemeenten ſtemde „ dat Koning Jakob, hebbende ge-
„ tragt de geſteldheid des Koningkryks om te
„ keeren, door het krenken des *Oorſprongkely-*
„ *ken Verdrags* tuſſchen den Koning en 't Volk;
„ en op den raad van Jezuiten en andere kwaad-
„ aartige luiden, de grondwetten van den Staat
„ geſchonden hebbende, en uit het Ryk zynde
„ ge-

(*y*) *Zie* denzelven *in de* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 2.
(*z*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 15. *col.* 3. *MS.*
(*a*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 154-157, 159-161.

„ geweeken; de Regeering *afgeſtaan* hadt, 1689.
„ waardoor de Troon *open gevallen* was." Op
den volgenden dag, ſtemde de zelfde Kamer, de, de Troon
„ dat de ondervinding geleerd hadt, dat een open
„ Proteſtantſch Koningkryk niet kon geregeerd ſtondt.
„ worden, door een' Paapſch' Koning." Beide Twiſt
deeze ſtemmingen of Beſluiten werden aan de hierover
Kamer der Heeren gezonden, om beveſtigd onder de Heeren.
te worden. Doch hier waren de gevoelens gantſch niet eenpaarig. Men kon niet toeſtaan, dat de Troon *open* ſtondt. Doch wanneer men dit al eens onderſtelde; wilde men onderzoeken, of menze behoorde te vullen met een' Regent, of met een' anderen Koning. Lang en hevig werdt, hierover, getwiſt, tot dat, eindelyk, met eenenvyftig tegen negenenveertig ſtemmen, overgehaald werdt, dat men, toegegeven zynde, dat de Troon open ſtondt, geen' Regent, maar een' Koning behoorde aan te ſtellen (*b*). Doch of de Troon open ſtondt, werdt, in deeze zelfde Kamer, wel ernſtelyk in twyfel getrokken. Zelfs, werdt de zin van de beſluiten der andere Kamer, naauwkeuriglyk, uitgepluiſt. Eerſt, onderzogt men, of'er een *Oorſprongkelyk Verdrag* ware, tuſſchen den Koning en het Volk: 't welk met drie-envyftig tegen zesenveertig ſtemmen beveſtigd werdt. Daarna, handelde men over het woord * *afgeſtaan*, welk men meende, eenen *vrywilligen afſtand* te komen bekenen, waarom het verworpen, en het woord † *verlaaten*, in de plaats, geſteld werdt. Eindelyk, werdt onderzogt, of de Troon *open* ſtondt. En men oordeelde, met eene meerderheid van elf ſtemmen, van *neen*, om dat, volgens de Wet-

* *abdicated.*

† *deſerted.*

te-

(*b*) Burnet *Vol.* I, *p.* 809-815.

1689. ten, de Koning nimmer ſtierf, dat is te zeggen, dat de Kroon, terſtond na 's Konings dood, verviel op zynen naaſten erfgenaam. Eenigen ſloegen, hierop, voor, dat, naardien Koning Jakob, in eenen burgerlyken zin, geſtorven ware, men den Prins en Prinſes van Oranje voor Koning en Koningin behoorde te erkennen. Doch deeze voorſlag werdt, met eene meerderheid van vyf ſtemmen, verworpen. 't Bleek klaarlyk, dat eenigen voorhadden, zo veele zwaarigheden te vinden in de vaſtſtellinge der Regeeringe, dat men zig, eindelyk, in de noodzaakelykheid zou hebben zien gebragt, om Koning Jakob te rug te ontbieden, uit Frankryk. Sommigen begonden, hierom, te ſpreeken, van een Vertoog te doen aan de Kamer der Heeren, waarby men rondelyk begeeren zou, dat de Prins en Prinſeſſe van Oranje voor Koning en Koningin van Engeland werden uitgeroepen. Men ſtelde zelfs zulk een Vertoog op, en deedt het tekenen, door allerlei ſlag van luiden: doch de Prins van Oranje, houdende deeze wyze van doen te zeer te ſmaaken naar oproerigheid, ſtuitte deeze tekening, weshalve, 't Vertoog niet ingeleverd werdt (c).

XXVI. Onderhandeling der twee Kameren.

De Heeren hadden nu twee verbeteringen gemaakt in 't beſluit der Gemeenten. 't Woord *verlaaten* was geſteld, in de plaats van het woord *afgeſtaan*, en de woorden, *waardoor de Troon open gevallen was*, waren uit het beſluit gelaaten. Met deeze veranderingen, werdt het te rug gezonden aan de Kamer der Gemeenten, die de gemaakte veranderingen niet goedkeurde; maar,

(c) N. WITSEN Byzonder Verbaal; *f.* 25. *col.* 2, 3. *f.* 26. *col.* 1. *MS.* RAPIN *Tom. X. p.* 161, 162, 164, 165.

maar, met tweehonderd twee-entagtig tegen honderd eenenvyftig ſtemmen, doordreef, dat het beſluit onveranderd behoorde te blyven. 1689.

De twee Kamers traden hierop in eene onderhandeling over dit geſchil: waarin, van de zyde der Gemeente, beweerd werdt „ dat het „ woord *afgeſtaan* ruimer betekenis hadt dan „ het woord *verlaaten*, en niet tot eenen vry„ willigen afſtand bepaald moeſt worden. 't „ Betekende, eigenlyk, *eene zaak* of *perſoon laa„ten vaaren* of *verwerpen*, zo dat men zig dien „ niet meer aantrok: en dit kon geſchieden, „ door woorden, of door daaden. Maar 't „ woord *verlaaten* was van eene twyfelagtige „ betekenis, en kon ſlaan op eene verlaating „ voor eenen tyd, van iets, welk men voorhadt „ wederom te aanvaarden. 't Woord *afgeſtaan* „ werdt wel niet in de Engelſche Wetten ge„ vonden; maar 't woord *verlaaten* ook niet, „ in den zin, waarin men 't nu gebruikte. 't „ Eerſte woord drukte zelfs de meening der „ Heeren veel beter uit dan het tweede, alzo „ de Heeren toeſtonden, dat Koning Jakob af„ ſtand gedaan hadt van de waardigheid van „ Koning, zo als dezelve, volgens de Wetten, „ behoorde bekleed te worden. En ſchoon hy „ dit niet met woord of ſchrift gedaan hadt; „ hy hadt het met der daad gedaan. Alle Re„ geering of Wethouderſchap was een toever„ trouwd ampt, en elke daad, die met dit ver„ trouwen ſtreedt, was een afſtand van het „ ampt, al ging zy niet verzeld, met woorden, „ die zulk een' afſtand te kennen gaven. De „ Troon kon ook, in eenen eigenlyken zin, „ gezeid worden *open* te ſtaan; ſchoon de Ge„ meen-

Redenen voor 't gevoelen der Gemeenten.

1689. „ meenten hiermede niet beoogden, de Kroon
„ verkieslyk te verklaaren. Want zo de Troon
„ waarlyk vervuld ware, zouden de Heeren
„ zig wel van deeze reden bediend hebben, om
„ zig te kanten tegen het beſluit der Gemeen-
„ ten: ook zoudenze duidelyk hebben aange-
„ weezen, in welken Perſoon, de Koningklyke
„ waardigheid, tegenwoordig, geplaatſt ware.
„ Dewylze dit niet hadden gedaan, ſcheenen-
„ ze, ſtilzwygens, te erkennen, dat de Troon
„ open ſtondt."

Redenen voor 't gevoelen der Heeren.

Van den kant der Heeren, werdt, op deeze redenen, aangemerkt „ dat het woord *afge-*
„ *ſtaan* te veel betekende, en het woord *ver-*
„ *laaten*, miſſchien, te weinig: dat men hier-
„ om een woord uitvinden moeſt, welk de
„ ſtremming of ophouding der oefeninge van
„ het regt tot de Regeeringe te kennen gaf. De
„ Gemeenten hadden geoordeeld, dat de Wet-
„ ten, Vryheden en Godsdienſt niet beſtaan
„ konden, te gelyk met eenen Paapſchen Ko-
„ ning; maar men vertrouwde, dat zy alleen-
„ lyk wilden zeggen, onder de daadelyke Re-
„ geering van eenen Paapſchen Koning. Men
„ moeſt onderſcheid maaken, tuſſchen het regt
„ om te regeeren, en de daadelyke oefening van
„ dit regt. Ziekte, krankzinnigheid, kindſch-
„ heid, en, gelyk in het tegenwoordig geval,
„ een valſche Godsdienſt maakten iemant on-
„ bekwaam tot de oefening van het regt;
„ ſchoon hy 't regt zelf niet kwyt raakte. In
„ zulke gevallen, was men gewoon eenen Re-
„ gent aan te ſtellen. 't Woord *afgeſtaan* was
„ twyfelagtig van zin. 't Kon zien op den af-
„ ſtand van het regt zelf, en op den afſtand van
„ de

„ de oefening des regts. Men moeſt, hierom, 1689.
„ een ander woord gebruiken. Zo, wyders,
„ Koning Jakob al mogt geagt worden *afge-*
„ *ſtaan* te hebben van de Regeeringe, en de
„ Troon, ten zynen opzigte, moeſt begreepen
„ worden *open* te ſtaan; zo kwam dezelve zynen
„ naaſten erfgenaam toe. De Gemeenten be-
„ hoorden zig, derhalve, nader te verklaaren,
„ tot hoe verre het open ſtaan van den Troon
„ zig uitſtrekte."

XXVII. Men zoekt de Gemeenten in te wikkelen in een onderzoek over de wettigheid der geboorte des Prinſen van Walles: welk zy ontwyken.

Een der Gemagtigden van de Kamer der Gemeenten, hierop hebbende aangemerkt, dat deeze verklaaring eerſt te pas zou komen, wanneer de Heeren zouden hebben toegeſtaan, dat de Troon open ſtondt; antwoordde de Graaf van Klarendon „ dat de Heeren dit nog niet
„ konden toeſtaan; doch dat de Gemeenten,
„ die 't beweerden, behoorden te konnen aan-
„ wyzen, aan wien de Kroon vervallen ware,
„ zo zy 't Ryk niet verkieslyk wilden maaken."
't Bleek klaar genoeg, dat men de Gemeenten zogt in te wikkelen, in een onderzoek, over de wettigheid der geboorte van den Prinſe van Walles, welk, gewiſſelyk, in hun nadeel, zou uitgevallen zyn. Zy zogten 't dan; hierom, zo ernſtelyk, te ontwyken, als de Heeren 'er hen toe brengen wilden. Zy merkten aan „ dat
„ niemant erfgenaam zyn kon van Koning Ja-
„ kob, die nog leefde, en dat men, derhalve,
„ naar zynen naaſten erfgenaam, niet zo ang-
„ ſtiglyk, behoefde te zoeken." Maar de Heeren hernamen „ dat de Gemeenten zelve Koning
„ Jakob, in eenen burgerlyken zin, dood ge-
„ noemd hadden. Men moeſt, hierom, zy-
„ nen naaſten erfgenaam wel degelyk tragten

„ aan

1689. „ aan te wyzen, zo men 't Ryk niet verkieslyk
„ maaken wilde; waarvan de Gemeenten eg-
Howard beweert dat men tot eene verkiezing behoort te komen. „ ter betuigden afkeerig te zyn." De Ridder *Robert Howard*, eindelyk, het woord neemende voor de Gemeenten, zeide, onder anderen, „ dat de tegenwoordige Conventie hoog verraad begaan zou hebben, zo men toeſtondt, „ dat 'er, na de vlugt van Koning Jakob, een „ erfgenaam der Kroone, met zekerheid, bekend geweeſt ware. Doch wie kende dien „ naaſten erfgenaam, met volkomen' zekerheid? En zou men, terwyl hierover getwyfeld werdt, de Regeering laaten dryven, op „ 't ongewis? De Gemeenten hadden, geenszins, voor, de Kroon verkieslyk te maaken; „ maar als men zig, ten opzigte van den naasten erfgenaam, in onzekerheid bevondt, „ moeſt, meendenze, het heil des Volks de „ hoogſte Wet zyn. Men ſtondt, wederzyds, „ toe, dat het Ryk zonder Regeeringe was. „ Men ſcheen byeengekomen te zyn, om de „ Regeering te ſtellen. Zou men wederom „ ſcheiden, zonder iet, in dit opzigt, te hebben „ uitgevoerd? Zo zouden de zaaken verwarder „ ſtaan, dan zy te vooren deeden. De Heeren „ wilden geen' voet geeven, om de Opvolging, „ eenigszins, in verwarring te brengen. Goed. „ Maar 't vaſtſtellen der Regeeringe was, on-„ dertuſſchen, de voornaamſte zaak, waaraan „ men arbeiden moeſt. En als men vaſtſtelde, gelyk men wederzyds gedaan hadt, dat „ het Koningkryk geen' Paapſchen Koning gedoogde, zo gaf men immers toe, dat men „ tot eene verkiezing komen moeſt, in geval, „ de naaſte erfgenaam bevonden werdt Paapſch

„ te

„ te zyn. 't Volk verwagtte, derhalve, met 1689.
„ reden, door de twee Kamers, gered te wor-
„ den, uit de tegenwoordige onzekerheid."

Men getuigt, dat deeze rede veel indruk hadt op eenige Heeren. Maar de Graaf van Klarendon merkte aan „ dat, ſchoon de Kamers „ overeenkwamen, dat het Koningkryk geenen „ Paapſchen Koning gedoogde, het beſluit van „ eene, of zelfs van twee Kamers geene veran- „ dering in de Wetten maaken kon." Hy deedt verder eene uitvoerige rede, waarvan het oogmerk hierop uitkwam „ dat het Hoogerhuis en „ het Laagerhuis alleenlyk twee Leden der „ Regeeringe waren, die niets wettigs konden „ doen, zonder het derde Lid, den Koning. „ Dat, den Koning afwezig zynde, men hem „ te rug roepen moeſt, of wagten, dat hy weder „ kwame; of liever, 's Konings naaſten erfge- „ naam voor Koning erkennen. Of zo men „ niet gezind ware, eene van deeze zyden te „ kiezen, moeſt men of een' Regent aanſtellen, „ of het Ryk laaten zonder Regeeringe." De Heeren zeiden nimmer, wien zy voor den naaſten erfgenaam hielden, doch hieruit zelfs, was klaarlyk af te neemen, dat zy 'er den Prins van Walles mede meenden. Want, zo zy 'er de Prinſes van Oranje voor gehouden hadden, zouden zy geene zwaarigheid gemaakt hebben, om haar te noemen. Maar de Gemeenten gelieten zig, als of zy niet begreepen, wien de Heeren als den naaſten erfgenaam aanmerkten. De gantſche onderhandeling werdt beſlooten, door twee korte aanmerkingen van twee Gemagtigden der Gemeenten, hierop uitkomende „ dat, ſchoon „ de Kroon van Engeland voor erfelyk gehou-

Aanmerkingen van Klarendon hiertegen.

Beſluit der onderhandeling.

1689. „ den wierdt, men nogtans in omſtandigheden
„ komen kon, waarin de Troon als open ſtaan-
„ de moeſt worden aangemerkt: gelyk, by voor-
„ beeld, wanneer het Koningklyk geſlagt ge-
„ heellyk uitgeſtorven ware, of wanneer men
„ niet wiſt, wie het naaſte regt hadt tot de
„ opvolginge. In zulke gevallen, ſtondt, ze-
„ kerlyk, de Regeering aan de twee Huizen,
„ het Huis der Heeren en het Huis der Gemeen-
„ ten. Thans, bevondt men zig, in het laatſte
„ der twee genoemde gevallen: want, zo de
„ naaſte erfgenaam bekend geweeſt ware, men
„ zou hem wel genoemd hebben. De twee
„ Huizen vertoonden dan nu het gantſche Ko-
„ ningkryk, en waren gehouden, te vervullen,
„ 't gene nog aan de Regeeringe ontbrak, door
„ het benoemen van eenen opvolger. Men was
„ 't wederzyds eens, dat het Ryk geen' Koning
„ hadt: de Troon ſtondt, derhalve, open; zo
„ men wilde, ten opzigte alleen van de bezit-
„ ting, en buiten benadeelinge van iemants regt
„ tot de Opvolginge (*d*)."

XXVIII. De Prins verklaart, na lang ſtilzwygen, zyne meening over 't ſtuk der Regeeringe.

Terwyl de twee Huizen, over dit gewigtig ſtuk, in onderhandeling waren, hieldt de Prins van Oranje zig afgezonderd, in het Paleis van S. James, zonder zig tegen iemant te openen. De Leden der Conventie waren verwonderd, dat niemant hen, van 's Prinſen wege, kwam ſpreeken. Doch zyne Hoogheid wilde de vryheid der raadpleegingen niet ſtooren (*e*). Eindelyk, bedugt, zo BURNET wil, dat men, uit zyn ſtilzwygen, mogt afneemen, dat hy ſchrikte voor den laſt der Koningklyke Regeeringe, ontboodt

(*d*) ECH. *Vol.* III. *Book*, III. *Ch.* V. *p.* 1148. RAPIN *Tom.* X. *p.* 166-188.

(*e*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 16. *c.* 3. *f.* 42. *c.* 1. *MS.*

boodt hy eerſt den Heer van Dykveld (*f*), en, naar 't ſchynt, door deezen, den Markgraaf van Halifax, de Graaven van Danby en Shrewsbury, en eenige andere Heeren by zig, en zeide hun, „ dat hy lang gezweegen hadt, uit vreeze van „ iet te zeggen, of te doen, welk hinderlyk ſchynen mogt aan de vryheid der raadpleegingen, „ over eene zaak van zo veel aangelegenheid; „ hebbende hy vaſtgeſteld, geen' ſtap te doen, „ om iemant te winnen, noch door beloften, „ noch door bedreigingen. Hy wiſt, ging hy „ voort, dat eenigen van meening waren, om 't „ bewind te ſtellen in handen van eenen Regent. Hy hadt 'er niets tegen; zo men dit voor „ het beſte middel hieldt, om de gemeene ruſt „ in zekerheid te ſtellen. Maar hy vondt geraaden, hun te verklaaren, dat hy deeze Regent „ niet zyn wilde. Zo men van deeze gedagten „ bleeve, moeſt men 't oog op eenen anderen „ wenden. Hy kende de gevolgen van een Regentſchap, en zou 't zig nimmer laaten opleggen. Anderen wilden de Prinſes, zyne Gemaalin, alleen op den Troon ſtellen, invoege „ dat hy niet regeeren zou, dan volgens haar „ welgevallen. Niemant hadt meer agting voor „ de Prinſeſſe, dan hy. Maar hy bevondt zig te „ zyn van zulk eene geſteldheid, dat hy niet „ zou konnen beſluiten, om de Kroon verſchuldigd te zyn aan eene Vrouwe. Zelfs vondt hy „ niet redelyk, dat men hem eenig deel aan 't „ bewind gave, zo hy 'er niet, voor zyn gantſche leeven, mede bekleed werdt. Verſtondt „ men 't egter anders; hy zou 'er zig niet tegen „ kan- 1689.

(*f*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 22. *c.* 4. *f.* 23. *c.* 3, 4. *MS.*

1689. „ kanten; maar naar Holland te rug keeren,
„ zonder zig verder te moeijen met hunne zaak.
„ Wat anderen ook denken mogten van de Ko-
„ ningklyke waardigheid, hy zagze aan voor ee-
„ ne zaak, die hy ligtelyk ontbeeren, en zonder
„ welke hy zeer vergenoegd leeven kon; doch
„ hy zou niet konnen beſluiten, omze te aan-
„ vaarden, als hyze, ſlegts geduurende eens an-
„ ders leeven, zou konnen bezitten. Nogtans,
„ ſtondt hy toe, dat de nakomelingſchap der
„ Prinſeſſe van Deenemarke den nakomelingen,
„ welken hy, uit eene andere Vrouwe, na de
„ Prinſes, zyne Gemaalin, verwekken mogt, be-
„ hoorde te worden voorgetrokken." Al dit zei-
de de Prins, op zulk eene koele wyze, dat hy geen belang altoos ſcheen te ſtellen, in 't gene 'er op beſlooten mogt worden: 't welk ſommigen, gewoon, ſchryft Burnet, de geeſtgeſteldheid van anderen af te meeten naar hunne eigene, egter voor loutere konſt en veinzery aanzagen (*g*).

Voorſlag, om onderzoek te doen op de geboorte des Prinſen van Walles. Verworpen.

De duidelyke verklaaring des Prinſen van Oranje maakte een einde van den twiſt, in 't Huis der Heeren. Eenigen ſloegen alleenlyk nog voor, dat men de wettigheid der geboorte van den Prinſe van Walles behoorde te onderzoeken. Doch deeze voorſlag werdt verworpen, om dat die Prins, naar Frankryk gevoerd zynde, in den Paapſchen Godsdienſt, zou opgetrokken worden: ook, om dat men niet weeten kon, of 't het zelfde kind nog wel ware, zynde, daarenboven, allen, die men onderſtellen moeſt kennis te hebben, of van de waarheid of bedrieglykheid der geboorte, ook verrokken uit het Koningkryk; buiten welk, het niet betaamelyk noch mogelyk wa-

(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 820, 821.

ware, dezelven op te zoeken (*b*). Sommigen willen, dat eenige Heeren, door eene al te gefleepen' Staatkunde, niet ongaarne zagen, dat men 't regt van den Prinſe van Walles onbeſliſt liete, om hierdoor de volgende Koningen in toom te houden, zo zy 't gedrag van Koning Jakob mogten willen navolgen (*i*). Hierna, bewilligde men, na veel twiſtens, in de Kamer der Heeren, met eene meerderheid van drie ſtemmen (*k*), in het beſluit der Gemeenten, en verklaarde „ dat Koning Jakob „ van de Regeeringe afgeſtaan hadt, en dat de „ Troon hierdoor opengevallen was." Toen tradt men tot het raadpleegen, over de wyze, op welke men den openſtaanden Troon behoorde te vullen. Halifax ſloeg voor, om den Prins van Oranje alleen tot Koning te verkiezen, mids de twee Prinſeſſen, Dogters van Koning Jakob, hem opvolgden. Maar niemant anders verklaarde zig, voor deeze meening (*l*). De Heer Bentink deedt egter, zo Burnet ſchryft, en ik ook elders aangeweezen vind (*m*), zyn beſt, omze hier en daar, door redenen, te ſterken. Hy beweerde „ dat het natuurlykſt ware, dat de opperſte magt geplaatſt werdt „ in één' perſoon; dat eene Vrouw niet meer dan „ eene Vrouw behoorde te zyn; dat het betaamlyk ware, den Prins te vergelden, voor 't goed, „ welk hy den volke gedaan hadt; dat eene verdeeling der opperſte magt aan veele zwaarigheden onderhevig was, en dat, ſchoon men „ van de Prinſes minder zwaarigheden te wag- „ ten

1689.

De Heeren ſtemmen met de Gemeenten.

Sommigen willen den Prins van Oranje alleen op den Troon ſtellen.

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 816, 817.
(*i*) BURNET *Vol.* I. *p.* 817.
(*k*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 34. *c.* 4. *MS.*
(*l*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 190.
(*m*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 50. *c.* 2 *MS.*

1689. „ ten hadt dan van eenig' menſch op den aard-
„ bodem, nogtans, alle menſchen feilbaar wa-
„ ren, en zig, t'eenigen tyde, konden laaten
Anderen de Prinſes, zyne Gemaalin. „ over ſlag werpen (*n*)." Doch anderen verſtonden dat men de Prinſes alleen op den troon ſtellen moeſt. De Graaf van Danby ſchreef haarer Koningklyke Hoogheid, die reeds, ſedert eenigen tyd, door den Prinſe, haaren Gemaal, naar Engeland ontbooden, doch, tot hiertoe, in haar vertrek, door 't ys, verhinderd geweeſt was; „ dat hy zig ſterk maakte, om haar, zo zy 't be-
„ geerde, alleen tot Koningin te doen verklaa-
„ ren, zonder dat de Prins deel hadt aan de Ko-
„ ningklyke waardigheid." Doch de Prinſes antwoordde „ dat zy niets anders wenſchte te zyn,
„ dan Vrouw van den Prinſe, gelyk zy was. Of
„ 't gene zy meer worden mogt, begeerde zy te
„ zyn met en onder den Prinſe. Zy vondt het,
„ ſchreef zy, wyders, vreemd, dat men on-
„ derſcheid maakte, tuſſchen hun beider belan-
„ gen." Zelfs zondt zy den Prinſe den brief van Danby toe, wien zyne Hoogheid, nogtans, nimmer eenig misnoegen toonde, over den voorſlag, daarby gedaan. Eindelyk, kwamen de beide Huizen, bewerkt door den Heere van Dykveld (*o*), overeen „ dat de Prins en Prinſes van Oran-
„ je te ſamen Koning en Koningin van Engeland
„ zouden zyn, en dat de Prins alleen 't bewind
„ der Regeeringe hebben zou." Doch dit beſluit was, in 't Huis der Heeren, ſlegts met eene meerderheid van twee of drie ſtemmen, doorgehaald. Voorts, maakte men eenige verandering in den gewoonlyken eed der onderdaanen, ſtellende, om

Men beſluit den Prins en Prinſes beide tot Koning en Koningin te verklaaren.

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 818.
(*o*) N. WITSEN Byzondere Verhaal, *f.* 50. *c.* 2. *MS.*

om twiſt te myden, in plaats van *regten en wettigen Koning*, alleenlyk, *Koning en Koninginne.* Hieruit ontſtondt, naderhand, de onderſcheiding van *Koning* * *van regtswege*, en *Koning* † *met der daad*, waardoor ſommigen den eed meenden te konnen verzwakken; beweerende zy, aan hunne Hoogheden alleenlyk gezwooren te hebben, als *Koning en Koninginne met der daad*; terwyl zy zig nog aan Koning Jakob, als *Koning van regtswege*, verbonden rekenden (*p*). 1689.

* *de Jure.* † *de Facto.*

XXIX. De Prinſes komt te Londen.

De Prinſes van Oranje kwam, eindelyk, op den twee-entwintigſten van Sprokkelmaand, te Londen, aan. Zy nam genoegen, in 't gene 'er beſlooten was. Den volgenden dag, werdt den Prinſe en Prinſeſſe, zittende, op twee armſtoelen, onder een verhemelte, in de groote zaale van Whitehall, door de twee Huizen der Conventie, de Kroon, plegtiglyk, aangebooden. Vooraf, werdt 'er egter eene uitvoerige verklaaring gelezen, vervattende eene optelling van de voornaamſte byzonderheden, in welken Koning Jakob de II. de grondwetten des Ryks geſchonden hadt. Voorts, werdt hy gezeid de Regeering te hebben afgeſtaan, waarna de Troon open gevallen was. Hierop volgde een Verhaal van 't gene zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, gedaan hadt, om het Koningkryk te verloſſen van Paapery en eene willekeurige magt, byzonderlyk beſtaande, in het ſamenroepen der Conventie, die eenige punten, tot dertien in getale, hadt beraamd, welken, vervolgens, werden opgeteld, en allen ſtrekten, tot beveiliging van den Godsdienſt en van 's Volks vryheden. De voornaamſten waren „ dat het met de Wetten ſtreedt, dat „ het

Voorwaarden, waarop den Prinſe en haar de Kroon aangebooden wordt.

(*p*) Burnet *Vol.* I. *p.* 821, 824.

1689. „ het naarkomen of uitvoeren der Wetten ge-
„ ſtremd kon worden, door het Koningklyk ge-
„ zag. Dat, onder dekſel van het Koningklyk
„ voorregt, geld te ligten tot onderſtand der
„ Kroone, zonder dat 'er 't Parlement in bewil-
„ ligt hadt, insgelyks, tegen de Wetten aanliep.
„ Zo ook, het ligten van Krygsvolk in vredes-
„ tyd, buiten gelyke bewilliging, en het opreg-
„ ten van een Kerkelyk, of eenig ander Geregts-
„ hof. Dat de onderdaanen regt hadden, om den
„ Koning ſmeekſchriften aan te bieden. Dat de
„ verkiezingen der Parlements-Leden vry be-
„ hoorden te zyn, en dat al wat in 't Parlement
„ geſproken werdt, nergens dan in 't Parlement,
„ onderzogt mogt worden. Eindelyk, dat het
„ noodzaakelyk was, dat 'er dikwils Parlemen-
„ ten werden ſamengeroepen." Wyders, begeer-
den de twee Huizen, dat deeze punten, als hunne ontwyfelbaare regten behelzende, voor altoos, werden vaſtgeſteld, zynde zy, door het Manifeſt van zyne Hoogheid zelve, aangemoedigd geworden, om deezen eiſch te doen. De verklaaring eindigde, met deeze woorden: „ In de ver-
„ wagting, derhalve, dat zyne Hoogheid, de
„ Prins van Oranje, het werk onzer Verlos-
„ ſinge, welk hy reeds zo ver gebragt heeft,
„ verder voltrekken zal, en dat hy 't Volk, in de
„ bezitting en 't genot der gemelde voorregten,
„ zal handhaaven, ſtellen de geeſtelyke en wee-
„ reldlyke Heeren en Gemeenten, te Weſtmun-
„ ſter vergaderd, vaſt, dat WILLEM en MARIA
„ zyn en verklaard zyn Koning en Koningin van
„ Engeland, Frankryk en Ierland, en van alle de
„ Heerlykheden, die 'er van afhangen: te wee-
„ ten, de gemelde Prins en Prinſes, geduuren-

„ de

„ de hun leeven, of geduurende het leeven van 1689.
„ den genen, die den anderen overleeven zal;
„ en dat de geheele en eenige oefening der Ko-
„ ningklyke magt zal zyn by den Prinſe van O-
„ ranje, uit den naam van den Prinſe en Prinſeſſe,
„ zo lang zy beide in leeven zullen zyn: doch
„ na hun dood, zal de Kroon en de Koningk-
„ lyke waardigheid der genoemde Koningkry-
„ ken en Heerlykheden vervallen zyn aan de
„ erven, die, uit de genoemde Prinſeſſe van
„ Oranje, zullen gebooren worden, en, by man-
„ gel van kinderen, uit de genoemde Prinſeſſe
„ gebooren, aan de Prinſeſſe Anna van Deene-
„ marke, en derzelver erfgenaamen, en by
„ mangel van kinderen der genoemde Prinſeſſe
„ van Deenemarke, aan de erfgenaamen van den
„ genoemden Prinſe van Oranje. De geeſtelyke
„ en weereldlyke Heeren en Gemeenten bidden
„ den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje, dat zy de
„ Kroon, in overeenkomſt van dit beſluit, gelie-
„ ven te aanvaarden." In 't Slot, ſtondt de nieu-
we eed, waarby getrouwheid beloofd werdt aan
Koning Willem en Koninginne Maria, en afge-
zwooren de Leer, volgens welke, de Vorſten; in
den ban gedaan of afgezet zynde door den Paus
of door eenig gezag, van den Roomſchen ſtoel
ontleend; door hunne onderzaaten, of door ie-
mant anders, van de Regeeringe ontzet, of ge-
dood konden worden. Ook werdt, by deezen
eed, verklaard, dat geene vreemde Mogendheid,
Kerkvoogd, Staat of Perſoon, wie hy ook ware,
eenig geeſtelyk of weereldlyk gebied hadt, bin-
nen dit Koningkryk (*q*).

Na 't leezen van dit alles, geſchiedde de aan- XXX.
bie- Aan-
ſpraak

(*q*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1689, *bl.* 8.

1689. bieding der Kroone aan hunne Hoogheden, uit den naam der twee Huizen, door den Markgraave van Halifax. De Prins namze aan, met deeze woorden: „ Dit 's, gewiſſelyk, het grootſte blyk, „ welk gy ons zoudt konnen geeven van het ver- „ trouwen, dat gy in ons ſtelt. 't Welk de oorzaak „ is, dat wy het te hooger ſchatten. Wy aanvaar- „ den, met erkenteniſſe, 't gene gy ons aanbiedt. „ Gelyk ik, herwaards komende, geen ander „ oogmerk gehad heb, dan de behoudenis van „ uwen Godsdienſt, van uwe Wetten en van uwe „ Vryheden, zo kondt gy u verzekerd houden, „ dat ik myn beſt zal doen, om dezelven te on- „ derſteunen, en dat ik altoos gereed zal zyn, „ om met u mede te werken tot alles, wat de „ welvaart des Koningkryks bevorderen kan; „ en alles aanwenden, wat in myn vermogen zyn „ zal, om den voorſpoed en roem des volks te „ doen aanwaſſen.'" 's Prinſen rede werdt gevolgd van de algemeene toejuichinge des volks. Ten zelfden dage, werden hy en de Prinſes, onder de naamen van *Willem* en *Maria*, uitgeroepen voor Koning en Koninginne van Engeland, Frankryk en Ierland (*r*). Naderhand, werdt de Conventie veranderd in een Parlement, door den Koning: waarop, eindelyk, op den eenentwintigſten van Grasmaand, de plegtige Krooning volgde (*s*). In Schotland, alwaar, insgelyks, eene Conventie ſamengeroepen was, werden de Prins en Prinſes van Oranje, voor Koning en Koningin uitgeroepen, op den zelfden dag, als zy, in Engeland, gekroond werden (*t*). Doch Ierland hieldt de zyde van Koning Jakob, nog eenigen tyd.

van den Prinſe by 't aanvaarden der Kroone.

Hy en de Prinſes worden voor Koning en Koningin uitgeroepen.

Op

(*r*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 191-195.
(*s*) TINDAL Continuat. *of* RAPIN *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 157, 171.
(*t*) TINDAL *Vol.* I. [*or* XVI.] *p.* 279.

Op deeze wyze, werden de Prins en Prinſes van Oranje tot Koning en Koningin verheeven over een magtig Ryk: op deeze wyze, wiſten ook de Heeren en Gemeenten zig te verzekeren van de vryheden en voorregten, die, onder de voorgaande Regeering, zo veel geleeden hadden. Byzondere aantekeningen melden, dat de Prins, in 't eerſt, zwaarigheid maakte, om zulk eene breede handhaaving van 's volks vryheden te belooven. Ook zou 't, inderdaad, moeilyk te bewyzen zyn, dat alles, wat men zyner Hoogheid afvergde, op blykbaare Wetten, ſteunde. Zelfs werdt verſpreid en geloofd, dat de Heer Bentink, van 's Prinſen wege, volſtrektelyk geweigerd hadt, de Kroon, op zulke voorwaarden, te aanvaarden. Doch dit verwekte argwaan en misnoegen in beide de Kamers. Sommigen begeerden op den Heere Witſen, die thans, als buitengewoone Afgevaardigde der Staaten, in Engeland was, dat hy 'er den Prinſe over ſpreeken wilde, en hem tot andere gedagten brengen. Doch hy onthieldt zig hiervan, vreezende zyne Hoogheid te zullen ſtooten. De Heer van Dykveld, die meer op hem vermogt, bewoog hem, daarna, tot het aanneemen der voorwaarden, op welken hem de Koningklyke waardigheid opgedraagen werdt (*u*). 1689.

Wy hebben dienſtig geoordeeld, den Prins van Oranje, die, meer dan zeſtien jaaren, aan 't hoofd der Regeeringe van deezen Staat, geweeſt was, te geleiden, tot op den troon van Groot-Britanje. De invloed, dien deeze gewigtige verandering gehad heeft, op den ſtaat der zaa-

(*u*) N. Witsen Byzonder Verhaal der Ambaſſade van 1689. *f.* 28. *col.* 3, 4. *f.* 29. *col.* 1. *MS.*

1689. zaaken van Europa, en op dien der Vereenigde Geweften in 't byzonder, verdiende wel, dat wy, wat uitvoeriger, ftilftonden, op de voornaamfte trappen, langs welken, de Prins zo hoog gefteegen is. Wy hebben ons, hierom, wat langer, in Engeland moeten ophouden, dan, in eene Hiftorie der Vereenigde Nederlanden, anders, zou fchynen te voegen. Voortaan, zullenwe ons digter bepaalen aan ons hoofdoogmerk, en Koning Willem, in 't vervolg deezer Gefchiedenifle, doorgaans, vertoonen, als Stadhouder van vyf Geweften, en als Kapitein- en Admiraal-Generaal over de Krygsmagt van den Staat: met welke hooge ampten de Prins, onaangezien zyne verhefling tot de Koningklyke waardigheid, waarmede fommige Engelfchen deeze ampten onbeftaanbaar rekenden (v), nog bekleed bleef.

(v) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambaffade *van 1689. f. 27. col. 3. f. 146. col. 2. MS.*

LYST DER PRINTVERBEELDINGEN.

JOAN MAURITS, Prins van Naffau, *te plaatfen tegen over* Bladz. 38
De Ambaffadeur AARNOUD VAN CITTERS. — 60
KOENRAAD VAN BEUNINGEN, Burgemeefter van Amfterdam. —— —— —— 204
PIETER DE HUYBERT, Raadpenfionaris van Zeeland. —— —— —— 214
EVERARD VAN WEEDE, Heer van Dykveld. - 354
De Luitenant-Admiraal, KORNELIS EVERTSEN. 394
De Raadpenfionaris GASPAR FAGEL. —— 472

RBI
HW 2A23 J